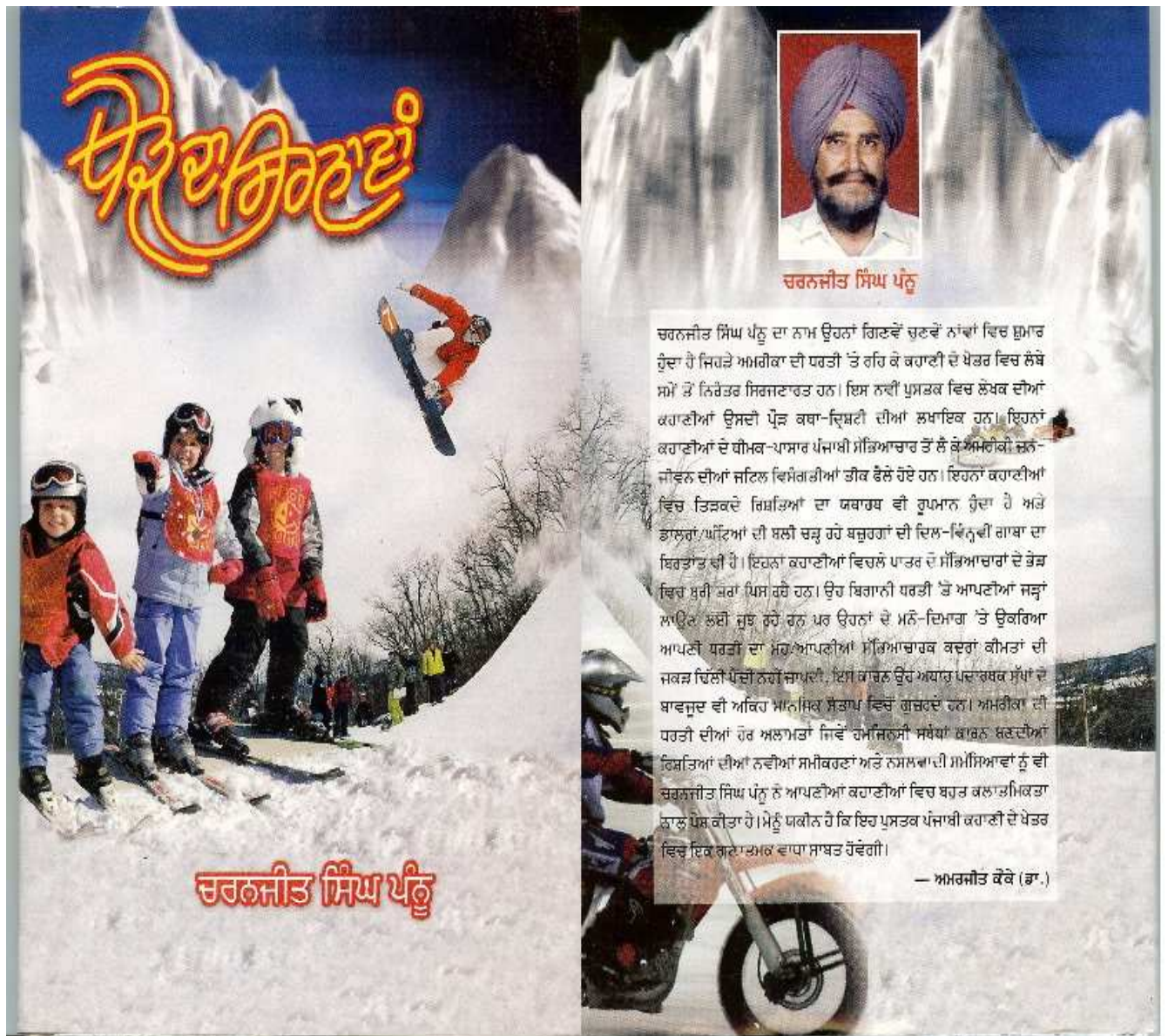

ਖੇਡੇ ਦਾ ਸਿਰਨਾਵਾਂ

ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੂ - ਚਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਪੰਨੂ ਸੈਨਹੋਜ਼ੇ ਕੈਲੀਫੋਰਨੀਆ

ਚਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਪੰਨੂ

ਚਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਪੰਨੂ ਦਾ ਨਾਮ ਉਹਨਾਂ ਗਿਣਵੇਂ ਚੁਣਵੇਂ ਨਾਂਵਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ੁਮਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਰਹਿ ਕੇ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਲੇਖੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਨਿਰੰਤਰ ਸਿਰਜਣਾਚਾਰਤ ਹਨ। ਇਸ ਨਵੀਂ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਲੇਖਕ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਉਸਦੀ ਪੁੰਨ ਕਥਾ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀਆਂ ਲਖਾਇਕ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਧੀਮਕ-ਪਾਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅਮਰੀਕੀ ਜਨ-ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਜਟਿਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਤੱਕ ਫੈਲੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਤਿਰਕਦੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦਾ ਯਥਾਰਥ ਵੀ ਰੂਪਮਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਡਾਲਰਾਂ/ਪੈਂਟਿਆਂ ਦੀ ਸਲੀ ਚੜ੍ਹ ਰਹੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਦਿਲ-ਭਿੰਨਵੀਂ ਗਾਥਾ ਦਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਵੀ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚਲੇ ਪਾਤਰ ਦੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਭੇਡ ਵਿਚ ਬਰੀ ਬਰਾ ਪਿਸ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹ ਬਿਗਾਨੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਲਾਉਣ ਲਈ ਜੁਝ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ-ਦਿਮਾਗ 'ਤੇ ਉਕਰਿਆ ਆਪਣੀ ਧਰਤੀ ਦਾ ਸ਼ਹ-ਆਪਣੀਆਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਦੀ ਜਕੜ ਦਿੱਲੀ ਪੈਂਦੀ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦੀ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਉਹ ਅਧਾਰ ਪਦਾਰਥਕ ਸੁੱਖਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਅਕਿਹ ਮਾਨਸਿਕ ਸੋਝਾਪ ਵਿਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰਦੇ ਹਨ। ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਧਰਤੀ ਦੀਆਂ ਹਰ ਅਲਾਮਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਹਮੇਸ਼ਾਜੀ ਸਬੰਧਾਂ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀਆਂ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਸਮੀਕਰਣਾਂ ਅਤੇ ਨਸਲਵਾਦੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਚਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਪੰਨੂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਕਲਾਤਮਿਕਤਾ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਇਕ ਗਣੇ-ਅਮਕ ਵਾਧਾ ਸਾਬਤ ਹੋਵੇਗੀ।

— ਅਮਰਜੀਤ ਕੌਰ (ਡਾ.)

ਚਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਪੰਨੂ ਰਚਿਤ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਖੇੜੇ ਦਾ ਸਿਰਨਾਵਾਂ' -- ਰਚਨਾਤਮਕ ਸਰੋਕਾਰ - ਪ੍ਰੋ. ਪਰਮਜੀਤ ਕੌਰ ਨੂਰ

ਅਜੋਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਭਿੰਨ ਪੜਾਵਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਗੁਜ਼ਰਦੀ ਹੋਈ ਇਕ ਸਨਮਾਨ ਯੋਗ ਮੁਕਾਮ ਤੇ ਪੁੱਜ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਆਰੰਭ ਜਿੱਥੇ ਨਿਰੋਲ ਸੁਧਾਰਵਾਦੀ ਝੁਕਾਵਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਪਾਠਕ ਵਰਗ ਨੂੰ ਟੁੰਬਦਾ ਰਿਹਾ, ਉੱਥੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਇਸ ਨੇ ਆਦਰਸ਼ਵਾਦੀ, ਰੁਮਾਂਸਵਾਦੀ, ਯਥਾਰਥਵਾਦੀ, ਦੇਹ ਵਾਦੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਹੋਰਵੇ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮਨੁੱਖੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦੀ ਛਿੰਨ-ਭੰਗਰਤਾ ਤੱਕਦਿਆਂ ਝੁਕਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬਖ਼ੂਬੀ ਅਪਣਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਧਾ-ਮੂਲਕ ਸਿਖਰਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਕਦਰ ਛੂਹਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਹਿਤਕ ਰੂਪ (ਵਿਧਾ) ਸੰਸਾਰ ਪੱਧਰ ਦੇ ਉੱਚ-ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਤੁਲ ਹੋ ਨਿਬੜਿਆ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਨਾਮਵਰ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ, ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜਿਕ, ਰਾਜਨੀਤਕ, ਧਾਰਮਿਕ, ਆਰਥਿਕ, ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਵਰਤਾਰੇ ਦਾ ਗਹਿਨ ਅਧਿਐਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ-ਵੱਸ ਜਾਂ ਲੋੜਾਂ ਥੋੜ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਪਰਦੇਸਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਵੱਸੇ ਤਾਂ ਉੱਥੇ ਰਹਿ ਕੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਰਹਿਤਲ ਦੇ ਮੁੱਲ-ਵਿਧਾਨ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਭੁਲਾਇਆ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਮਘਦੀ ਸਾਹਿਤਕ-ਅੰਗਿਆਰੀ ਨੂੰ ਹੋਰ ਪ੍ਰਜੁਲਿਤ ਕੀਤਾ ਤੇ ਸਾਹਿਤ ਸਿਰਜਣਾ ਨਾਲ ਜੁੜ ਕੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪਾਠਕ ਅਤੇ ਆਲੋਚਕ ਵਰਗ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਨਵੀਨਤਾ ਸਾਹਿਤ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਹਾਸਲ ਹੋਇਆ। ਚਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਪੰਨੂ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਹੈ, ਜੋ ਇਕੋ ਸਮੇਂ ਗਲਪ, ਕਵਿਤਾ ਅਤੇ ਵਾਰਤਕ (ਸਫ਼ਰਨਾਮਾ) ਜਿਹੀਆਂ ਰਚਨਾ ਰਚਣ ਸਦਕਾ ਆਪਣੀ ਪਛਾਣ ਆਪ ਬਣਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ।

'ਖੇੜੇ ਦਾ ਸਿਰਨਾਵਾਂ' ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਚਰਨਜੀਤ ਪੰਨੂ ਨੇ ਗਲਪ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਚਾਰ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਪੁਸਤਕਾਂ ਰਚੀਆਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ 'ਭਟਕਦੀ ਰਾਤ', 'ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਦੇ ਫਾਸਲੇ' ਅਤੇ 'ਸੰਦਲ ਦਾ ਸ਼ਰਬਤ' ਤਿੰਨ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਅਤੇ 'ਤਿੜਕੇ ਚਿਹਰੇ' ਨਾਵਲ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਗਲਪ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਵਸਦਿਆਂ ਆਪਣੇ ਰੋਮਾਂਟਿਕ, ਆਦਰਸ਼ਵਾਦੀ ਅਤੇ ਕੁਝ ਕੁਝ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਅਨੁਭਵਾਂ, ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਧਰਾਤਲ ਬਣਾਇਆ। ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਰਚੇ 'ਖੇੜੇ ਦਾ ਸਿਰਨਾਵਾਂ' ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਉਸਦੀ ਪ੍ਰੋੜ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਅਤੇ ਪਰਪੱਕ ਕਹਾਣੀ ਕਲਾ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦਾ ਰਚਨਾਤਮਕ ਵਿਵੇਕ ਆਲੋਚਨਾਤਮਿਕ, ਯਥਾਰਥਵਾਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਵਿਸ਼ਵ-ਵਿਆਪੀ, ਆਰਥਿਕ, ਸਮਾਜਿਕ, ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ, ਨੈਤਿਕ, ਧਾਰਮਿਕ ਆਦਿ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕਲਾਤਮਕ ਜੁਗਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਨਿਹਿਤ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪੜਾਅ ਤੇ ਸਾਡਾ ਇਹ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਸਮਝ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਵਾਸ ਉਡਾਰੀ ਮਾਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਬਲ ਇੱਛਾ, ਸੋਨੇ ਦੀ ਪਉੜੀ ਚੜ੍ਹਨ ਲਈ ਜੂਝਦੀਆਂ ਜਿੰਦਗਾਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਤਿਕੜਮਥਾਜ਼ੀਆਂ, ਰਸਤੇ ਦੀਆਂ ਅਟਕਲਾਂ, ਦੁਸ਼ਵਾਰੀਆਂ ਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ ਆ ਕੇ ਗਰੀਨ ਕਾਰਡ ਲੈਣ ਜਾਂ ਪੱਕੇ ਸੈਟਲ ਹੋਣ ਦੀ ਤਾਂਘ, ਇਕ ਚੰਗੇ ਭਲੇ ਸਾਧਾਰਨ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਭਗੌੜਾ, ਸ਼ਰਨ ਮੰਗਦਾ, ਪਨਾਂਹਗੀਰ ਬਣਾ ਕੇ ਵਕੀਲਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਹੱਥ ਜੋੜਨ ਲਗਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਚਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਪੰਨੂ ਦੇ ਹੱਥਲੇ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੀਆਂ ਗਿਆਰਾਂ ਦੀਆਂ ਗਿਆਰਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਪਰਦੇਸ ਵਿਚਲੇ ਪੰਜਾਬੀ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਬਹੁਭਾਂਤੀ ਅਕਾਂਖਿਆਵਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਵਿਅਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸਮੁੱਚਾ ਮਾਨਵੀ ਚਰਿੱਤਰ ਪਾਠਕ ਅੰਦਰ ਸੁੱਤੀਆਂ ਪਈਆਂ

ਅਨੇਕ ਪਰਤਾਂ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵਾਲਾ ਚਿੱਤਰਪੱਟ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਦਾ ਨਿਸ਼ਚਾ ਹੈ ਕਿ ਧਨ ਦੌਲਤ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਜੂਝ ਰਹੇ ਇਧਰਲੇ ਦੇਸੀ ਲੋਕ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਖੇੜਾ ਲੱਭਦਿਆਂ ਲੱਭਦਿਆਂ ਮਰ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਬਹੁਤਾਤਰ ਅਜਿਹੇ ਲੋਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਦੂਜੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਭਾਰਤੀ ਮੁੱਲ ਵਿਧਾਨ ਅਤੇ ਕਦਰ-ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਅਗਲੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਟੁੱਟਦਿਆਂ ਭੱਜਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਨਹੀਂ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਤੇ ਉਹ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਲੋਕ ਖਪਤਕਾਰੀ ਰੁਚੀਆਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਕੇ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਦੇ ਪੁਰਜ਼ੇ ਮਾਤਰ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ। ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਅਮਰੀਕੀ ਸੰਗਤੀਆਂ ਵਿਸੰਗਤੀਆਂ ਸਦਕਾ ਜੀਵਨ ਜਟਿਲ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੋ ਗਿਆ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਮਾਤਰ ਭੂਮੀ ਲਈ ਅੱਤ ਦਾ ਤਰਸੇਵਾਂ ਵਿਆਪਕ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਾਜਿਕ, ਰਾਜਨੀਤਕ, ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਨੇ ਭਾਵੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਭਾਰਤੀ ਅਥਵਾ ਪੰਜਾਬੀ ਖਿੱਤੇ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਵਿਭਿੰਨ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਹੈ ਜਾਂ ਅਮਰੀਕਾ ਵਰਗੇ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ, ਪਦਾਰਥਵਾਦੀ ਤੇ ਵਪਾਰੀ-ਕਰਨ ਦੇ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਹੈ, ਸਭਨੀਂ ਥਾਈਂ ਮਾਨਵ-ਜਾਤ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਵਾਪਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਵਾਪਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬੜੀ ਗਹਿਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਅਤੇ ਕਲਾਤਮਕ ਜੁਗਤਾਂ ਨਾਲ ਉਭਾਰਦੀਆਂ ਇਹ ਕਹਾਣੀਆਂ ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਸਫਲ ਯਥਾਬਥੋਧ ਬਣ ਗਈਆਂ ਹਨ।

'ਖੇੜੇ ਦਾ ਸਿਰਨਾਵਾਂ' ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਕਹਾਣੀ 'ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੂ' ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬਿਦੇਸ਼ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਅਤੇ ਟਰੇਵਲ ਏਜੰਟਾਂ ਦੀਆਂ ਹੇਰਾ-ਫੇਰੀਆਂ, ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਖੱਪਤਕਾਰੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਵੀ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣਾ ਅਤੇ ਡਾਲਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਰਗੜ ਵਿਚੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਜੀਵੰਤ ਰੱਖਣ ਦੀ ਜੁਗਤ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਨ, ਉੱਥੇ ਇਹ ਕਹਾਣੀ 1984 ਦੇ ਦੰਗਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਇਕ ਐਸੀ ਔਰਤ ਦੀ ਵਿਥਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੀ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਰਾਖਿਆਂ, ਧਰਮ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਜਨੂਨੀ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਬੇਘਰ, ਬੇਸਹਾਰਾ ਅਤੇ ਬੇਇੱਜ਼ਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਪਾਠ-ਗਤ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦਫ਼ਤਰ 'ਚ ਨੌਕਰੀ ਕਰਨ ਆਈ ਲੜਕੀ ਕਿਵੇਂ ਅੰਦਰੋਂ ਪੈਰ ਪੈਰ ਦੁੱਖੀ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਫਿਰ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ਬੂਆਂ ਵੰਡਦੀ ਹੈ। ਖੁਸ਼ਬੂ ਦਿੱਲੀ ਦੰਗਿਆਂ ਦੀ ਉਹੋ ਵਿਧਵਾ (ਅਣਵਿਆਹੀ) ਔਰਤ ਹੈ, ਜੋ ਕਥਿਤ ਤੌਰ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਵਾਲੇ ਮਰਦ ਦੀ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਔਲਾਦ ਰੋਜ਼ੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਸਮਝ ਕੇ ਅਤੇ ਪਾਲ ਪੋਸ ਕੇ ਡੇਲੀ ਵੇਜਿਜ਼ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਨੌਕਰੀ ਦਿਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਨੇ ਖੁਸ਼ਬੂ ਪਾਤਰ ਰਾਹੀਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਦੰਗਿਆਂ ਦਾ ਬਿਆਨ ਬੜੀ ਸੰਕੇਤ ਪਰ ਭਾਵਪੂਰਤ ਸ਼ੈਲੀ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਹੈ

'ਜਨਾਬ! ਅੱਜ ਉਹ ਦਿਨ ਹੈ, ਜਦ 1984 ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਮਾਤਾ ਦੀ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਜੰਗਲ ਰਾਜ ਆਇਆ ਸੀ। ਇੱਕ ਦਰਖਤ ਡਿੱਗਿਆ ਸੀ ਵੱਡਾ ਸਾਰਾ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਧਰਤੀ ਕੰਬਦੀ ਰਹੀ ਸੀ, ਕਿੰਨੀ ਦੇਰ, ਜਲਦੀ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿੰਨੇ ਦਿਨ. . . । ਦੰਗੇ ਭੜਕੇ ਸਨ, ਮਕਾਨ ਜਲੇ ਸਨ, ਟਰੱਕ ਜਲੇ ਸਨ, ਅਸਮਾਨ ਜਲੇ ਸਨ, ਮਨੁੱਖਤਾ ਜਲੀ ਸੀ, ਸਿੱਖ ਜਲੇ ਸਨ, ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਗਲ ਟਾਇਰਾਂ ਦੇ ਹਾਰ ਪਾਏ ਗਏ ਸਨ, ਪੈਟਰੋਲ ਨਾਲ ਜਲਾਏ ਗਏ ਸਨ. . . ।' (ਪੰਨਾ14)

ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਸਾਡੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਸਮਾਜ ਦੇ ਦਰਿੰਦਗੀ ਭਰੇ ਦਸਤੂਰ ਉੱਤੇ ਕਰਾਰੀ ਚੋਟ ਤਾਂ ਕਰਦੀ ਹੀ ਹੈ ਨਾਲ ਦੀ ਨਾਲ ਮਰਦ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਦੇ ਹੋਏ ਮਰਦ ਭੇੜੀਆਂ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਦਾ ਪਰਦਾ ਫਾਸ਼ ਵੀ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜਿਹੜੇ ਮਜ਼ਬੂਰ ਔਰਤ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਨ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਘਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਨ ਤਾਂ ਦਿੰਦੇ ਹੀ ਹਨ, ਨਾਲ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਵਸੂਲੀ ਉਸ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਨਾਲ ਖੇਡ ਕੇ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਪਾਤਰ ਖੁਸ਼ਬੂ ਬਹੁਤ ਬਹਾਦਰ ਔਰਤ ਵਿਖਾਈ ਗਈ ਹੈ ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਦਰਿੰਦਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਉਸਨੂੰ ਮਾਰ ਦੇਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਨੂੰ ਅਸਫਲ ਬਣਾ ਕੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਬਹਾਦਰੀ ਨਾਲ ਜਿਊਂਦੀ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਮਰਦ ਪਾਤਰ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਖੁਸ਼ਬੂ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਦੁੱਖ ਸੁੱਖ ਸਾਂਝਾ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਬੇਟੀ ਰੋਜ਼ੀ ਦੀ

ਨੌਕਰੀ ਲਈ ਹਾਂ ਵੀ ਕਰਵਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਸਿਖਰ ਵਧੀਆ ਅਤੇ ਸੁਝਾਉ ਹੈ। ਖੁਸ਼ਬੂ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚੋਂ 'ਮਿਲ ਗਿਆ..ਮਿਲ ਗਿਆ' ਕਹਿ ਕੇ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਬਾਕੀ ਲੋਕ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਨੀਮ ਪਾਗਲ ਹੀ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ

'ਸਰ ਆਪਣੀ ਅਮਾਨਤ ਸਾਂਭ ਲਓ... ਚੁਰਾਸੀ ਦੀ ਚਿਣਗ।' ਤਾਂ ਖੁਸ਼ਬੂ ਦਾ ਇਹ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਸਭ ਨੂੰ ਹੈਰਾਨ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਪੰਨੂ ਦੀ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਵਸਤੂ ਯਥਾਰਥ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਸਮਕਾਲੀਨ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਉਪਜੇ ਸੰਕਟ ਅਤੇ ਦੁਸ਼ਵਾਰੀਆਂ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਰੱਖ ਕੇ ਵਿਅਕਤ ਹੋਈ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

'ਜਾਲ' ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਨੇ ਅਖੌਤੀ ਸਾਧਾਂ ਦੇ ਕਿਰਦਾਰ ਦਾ ਭਾਂਡਾ ਚੁਰਾਹੇ 'ਚ ਭੰਨਿਆ ਹੈ। ਸਾਧਾਂ ਜਾਂ ਅਖੌਤੀ ਬਾਬਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਧਰਮ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਲੁੱਟਣ ਜਿਹੀ ਗੰਭੀਰ ਸਮੱਸਿਆ ਸਿਰਫ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪਹੁੰਚ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਪਾਤਰ ਅਖੌਤੀ ਬਾਬਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਦੇ ਇੱਕ ਪਿੰਡ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਨੌਜਵਾਨ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਉਧਾਲਨ ਉਪਰੰਤ, ਪੁਲੀਸ ਕੇਸ ਵਿਚ ਭਗੌੜਾ ਹੋਇਆ ਵਿਅਕਤੀ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਗੈਰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਅਮਰੀਕਾ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਉੱਥੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਨਾਸ਼ਮਾਨਤਾ, 'ਦੁਨੀਆ ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ ਘਰ, ਸਭ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨਾਤੇ ਝੂਠੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਅੰਤਿਮ ਸਮੇਂ ਮਨੁੱਖ ਨਾਲ ਜਾਣਾ ਹੈ', ਵਰਗੀਆਂ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣੇ ਚੇਲਿਆਂ ਦਾ ਭਰਵਾਂ ਜਾਲ ਵਿਛਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਡਾਲਰਾਂ ਦੇ ਡਾਲਰ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਜਿਆਦਾ ਲੋਕ ਪਦਾਰਥਵਾਦੀ ਰੁਚੀਆਂ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਫਿਰ ਵੀ ਕੁਝ ਲੋਕ ਆਪਣੀ ਕਮਾਈ ਵਿਚੋਂ ਕੁੱਝ ਹਿੱਸਾ ਅਜਿਹੇ ਬਾਬਿਆਂ ਦੀ ਭੇਟਾ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਜਿੱਥੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪਾਪਾਂ ਤੋਂ ਸੁਰਖਰੂ ਹੋਏ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਬਾਬਿਆਂ ਦੇ ਬਿਨਾਂ ਹੀਲ-ਹੁਜਤ ਕੀਤੇ ਹੀ ਵਾਰੇ ਨਿਆਰੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਬਾਬਿਆਂ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਤੇ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚਲੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਪਾਤਰ ਦੁਆਰਾ ਲਾਈ ਇਹ ਚੋਟ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਦੀ ਸਾਰਥਕ ਕਲਾ ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਪ੍ਰਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

'ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਦੰਭੀ ਭੇਖੀ ਅਖੌਤੀ ਬਾਬੇ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਧਾਰਮਿਕ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਭੜਕਾ ਕੇ ਧਰਮ ਨੂੰ ਛੱਜ ਵਿੱਚ ਪਾ ਕੇ ਛੱਟਦੇ, ਅਧਰਮ ਬਣਾ ਰਹੇ ਨੇ, ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਬੜੇ ਪੁਆੜੇ ਕਲੇਸ਼ ਪੈਦਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ. . . . ਨੂੰ ਲਗਾਮ ਦੇਣੀ ਬਣਦੀ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਭ ਕੁਝ ਉਲਟ ਪੁਲਟ ਤੇ ਅਨਰਥ ਹੋ ਜਾਏਗਾ।' (ਪੰਨਾ 68)

ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਕਥਾਨਕ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਨੀਰਸਤਾ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਹਿੱਤ ਲੇਖਕ ਨੇ ਅਖੌਤੀ ਬਾਬਿਆਂ ਦੀ ਇਕ ਦੋ ਰੋਚਕ ਸਾਖੀ ਦਾ ਵਰਣਨ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਅੰਤ ਤੇ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਨੇ ਬੜੇ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਕਹਾਣੀ ਦੀਆਂ ਤੰਦਾਂ ਨੂੰ ਅਖੌਤੀ ਬਾਬੇ ਅਤੇ ਵਕੀਲ ਦੇ ਆਪਸੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪਾਂ ਰਾਹੀਂ ਜੋੜਦਿਆਂ ਹੋਇਆ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹੀ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਤੋਂ ਭਗੌੜਾ ਬਾਬਾ ਜਿਸਦੇ ਕਿਰਦਾਰ ਨੂੰ ਲੇਖਕ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ, ਵਕੀਲ ਲੇਖਕ ਕੋਲੋਂ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਆਸ ਨਾਲ ਪਹੁੰਚ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਦੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ, 'ਤੂੰ ਉਸਦਾ ਹੀ ਕਾਤਲ ਨਹੀਂ, ਮੇਰੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਦਾ ਵੀ ਕਾਤਲ ਹੈ। ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਅਤੇ ਧਰਮ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸਘਾਤ, ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਮੱਥੇ ਤੇ ਕਲੰਕ ਹੈ ਤੂੰ' (ਪੰਨਾ 76) ਕਹਾਣੀ ਵਿਚਲੀ ਗੁੱਥੀ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਭਾਰਤੀ ਲੇਖਕ ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚਲੇ ਅਖੌਤੀ ਬਾਬਿਆਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਠੋਸ ਕਦਮ ਨਹੀਂ ਸੀ ਉਠਾ ਸਕਿਆ, ਉਹ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆ ਅਜਿਹੇ ਬਾਬਿਆਂ ਦੇ ਕੇਸ ਲੜਨ ਅਤੇ ਇੰਟਰਪੋਲ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਦੀ ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਦੁਹਰਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਕੁਝ ਮਿਲਾ ਕੇ ਸਮਕਾਲੀਨ ਸਮੱਸਿਆ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੋਣ ਸਦਕਾ ਅਤੇ ਕਹਾਣੀ ਰਸ ਸਦਕਾ ਪੰਨੂ ਦੀ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਚੰਗੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਮਾਰ ਮੰਨੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

'ਕ੍ਰਿਸ਼ਮਾ' ਕਹਾਣੀ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਲੇਖਕ ਨੇ 'ਸਰਬ ਰੋਗ ਕਾ ਅਉਖਧ ਨਾਮ' ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੀ ਆਸਥਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀਬੱਧਤਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ ਵਿੱਚ 'ਮੈਂ ਪਾਤਰ' ਨੇ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆ ਆਪਣੇ ਲਿਵਰ ਦੇ ਅਲਸਰ ਦਾ ਉਪਰੇਸ਼ਨ ਕਰਵਾਉਣ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਉਥੋਂ ਦੇ ਡਾਕਟਰਾਂ ਦੀ ਉਪਰੇਸ਼ਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ

ਸ਼ਰਤਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਦਾ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਣਾ, ਹਸਪਤਾਲ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਲਈ ਬੜਾ ਪ੍ਰਕਿਰਤਿਕ ਤੇ ਖੁਸ਼ਗਵਾਰ ਮਾਹੌਲ ਬਣਾਉਣਾ ਅਤੇ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਮਰੀਜ਼ ਨੂੰ ਦਿਮਾਗੀ ਤੌਰ ਤੇ ਚੇਤਨ ਰੱਖਣ ਲਈ ਉਸ ਦੇ ਧਰਮ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੀ ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਾ ਆਦਿ ਅਜਿਹੀਆਂ ਜੁਗਤਾਂ ਹਨ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਤੋਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਅਨਜਾਣ ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਦੁਆਰਾ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਬਾਬਤ ਜੋ ਚਾਨਣਾ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਉਹ ਗਲਤ ਤੇ ਅਧੂਰਾ ਵੀ ਬਿਆਨ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਲੇਖਕ ਨੇ ਜਿੱਥੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਬਹਾਦਰ ਕਾਰਨਾਮਿਆਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਆਧੁਨਿਕ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਾਂ ਦੁਆਰਾ ਤਾਕਤ ਇਕੱਠੀ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿੱਤ ਹੁੰਦੀ ਆਪਸੀ ਲੜਾਈ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ।

'ਹਰ ਥਾਂ ਸਿਰ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਜੋੜ ਕੇ ਇਕੱਠੇ ਨਹੀਂ ਬੈਠ ਸਕਦੇ ਤੇ ਭਾਂਡਿਆਂ ਵਾਂਗ ਖੜਕਣ ਲਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਵਿਰੋਧੀ ਇਸਦਾ ਖੂਬ ਫਾਇਦਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।' (ਪੰਨਾ 96)

ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਲੇਖਕ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਉਪਰੇਸ਼ਨ ਉਪਰੰਤ ਇਹ 'ਕ੍ਰਿਸ਼ਮਾ' ਹੀ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਐਕਸ-ਰੇ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਅਲਸਰ ਦਾ ਉਪਰੇਸ਼ਨ ਸਮੇਂ ਕੋਈ ਨਾਮੋ ਨਿਸ਼ਾਨ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਇੱਥੇ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੀਆਂ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਦਵਾਈ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਲੇਖਕ ਦੀ ਧਰਮ ਪ੍ਰਤੀ ਨਿਸ਼ਠਾ ਕਿ ਨਾਮ ਅਤੇ ਸਿਮਰਨ ਵਿੱਚੋਂ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਪ੍ਰਗਟਾਉਣਾ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਚੇਤੇ ਰੱਖਣ ਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਕਿਤੇ ਵੀ ਉਲਾਰ ਜਾਂ ਅੰਧ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਸਗੋਂ ਵਿਗਿਆਨਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਉਸ ਨੇ ਰੋਚਿਕਤਾ ਸਹਿਤ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ ਸਿਰਜਿਆ ਹੈ।

ਖੇੜੇ ਦਾ ਸਿਰਨਾਵਾਂ ਨਾਮਕ ਕਹਾਣੀ ਬੜੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਹੀ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦਾ ਨਾਮ ਰੱਖਿਆ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਹਾਣੀ ਕਲਾ ਦੀਆਂ ਜੁਗਤਾਂ ਅਤੇ ਦੋ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਸੁੱਖ-ਸੁਆਦ ਨੂੰ ਮਾਨਨ ਦੀ ਅੰਤਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚਲੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨੂੰ ਵੀ ਉਭਾਰਿਆ ਹੈ। ਉਧਰਮ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਤੀਜੀ ਚੌਥੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਅਮਰੀਕੀ ਰੰਗ ਢੰਗ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਆਪਣੇ ਖਾਣ-ਪੀਣ, ਪਹਿਨਣ ਅਤੇ ਸੈਰ-ਸਪਾਟੇ ਅਥਵਾ ਹੋਰ ਰੋਚਕ ਜਾਂ ਮਨ ਲਭਾਉਣੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਵਿਚਰ ਕੇ ਅਤੇ ਖਰਚ ਕਰਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਦ ਕਿ ਇਧਰੋਂ ਗਏ ਲੋਕ ਡਾਲਰਾਂ ਨੂੰ ਰੁਪਈਆਂ ਨਾਲ ਗੁਣਾਂ ਕਰਕੇ ਖਰਚ ਕਰਨੋਂ ਗੁਰੇਜ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਰਹੀ ਖੁਸ਼ੀ ਨੂੰ ਹੀ ਮਾਣ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਸ਼ਮਕਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਦੇ ਅਤੇ ਜੂਝਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਪੰਜਾਬੀ ਉਧਰ ਦੀ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਮੋਚ ਤੋਂ ਉਣੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਨਾਇਕ ਚੋਰੀ ਛਿਪੇ ਸਰਹੱਦ ਪਾਰ ਕਰਕੇ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਸਖ਼ਤ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੁਣ ਉੱਥੇ ਪੱਕੇ ਤੌਰ ਤੇ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਬੱਚੇ ਵੀ ਚੰਗੇ ਅਹੁਦਿਆਂ ਤੇ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੋਚ ਹੈ ਕਿ 'ਕਮਾਓ, ਖਾਓ ਅਤੇ ਅਨੰਦ ਮਾਣੋ'। ਨਾਇਕ ਦਾ ਬੇਟਾ ਗੁਰਦੀਪ ਜਦੋਂ ਮੌਸਮ ਦੇ ਢੁਕਵੇਂ ਸਮੇਂ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਕਰਕੇ ਹੋਟਲ ਦੀ ਬੁਕਿੰਗ ਜਲਦੀ ਜਲਦੀ ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਡਾਲਰ ਵਿੱਚ ਕਰਵਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਮੂੰਹ ਅੱਡਿਆ ਦਾ ਅੱਡਿਆ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਡਾਲਰ ਯਾਨੀ ਕਿ ਪੰਜਾਹ ਰੁਪਏ ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਰਾਤ ਦੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਹੀ ਖਰਚ ਆਇਆ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਅਜਿਹਾ ਖਰਚਾ ਉਥੋਂ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਗੁਰਦੀਪ ਨੂੰ ਮਾਮੂਲੀ ਜਿਹਾ ਹੀ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ

'ਪਾਪਾ ਅਮਰੀਕਾ ਆਏ ਓ ਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਵੇਖੋ, ਐਸ਼ ਕਰੋ, ਸੁੱਖ ਲਓ. . . . ਬੜੀ ਕਮਾਈ ਕਰ ਲਈ ਤੁਸੀਂ। ਬੜਾ ਕੁਛ ਫਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ਇੱਥੇ। ਜਹਾਂਗੀਰ ਨੂੰ ਬੜੀ ਵੱਡੀ ਗਲਤੀ ਲੱਗੀ ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਹੀ ਗੁਲਮਰਗ ਪਹਿਲਗਾਮ ਵੇਖ ਕੇ ਆਪਣਾ ਸੌਂਝਾ ਤੰਗ-ਦਿਲੀ ਫੈਸਲਾ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ। ਸਵਰਗ ਕਿਤੇ ਜੇ ਦੁਨੀਆ ਤੇ ਹੈ ਤਾਂ ਇੱਥੇ ਹੈ, ਇੱਥੇ ਹੈ, ਇੱਥੇ ਹੈ।'

ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਨਵੀਂ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੀ ਸੋਚ ਵਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਅਨੁਸਾਰ ਖੇੜੇ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਿੱਚ ਭਿੰਨਤਾ ਬਰਕਰਾਰ ਵਿਸ਼ਮਾਨ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੁਨੀਆ ਨੂੰ ਘੁੰਮ ਫਿਰ ਕੇ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਅਨੰਦ ਮਾਣ ਕੇ ਮੌਤ ਨੂੰ ਜੱਫੀਆਂ ਪਾ ਕੇ ਖੇੜਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਪੁਰਾਣੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੀ ਚਾਰ ਦੀਵਾਰੀ ਵਿੱਚ ਸਹੀ ਸਲਾਮਤ ਰਹਿ ਕੇ ਪੈਸੇ ਕਮਾ ਕੇ ਜੋੜ ਕੇ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਣ ਵਿੱਚ ਖੇੜਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਦੋ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਦੀ ਇਸ ਅੰਤਰ ਵਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਭਿੰਨਤਾ ਨੂੰ ਲੇਖਕ ਨੇ ਸਫ਼ਰਨਾਮਾ ਸ਼ੈਲੀ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੁਹਾਵਰੇਦਾਰ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀਆਂ ਅਖੁੱਟ ਸੱਚਾਈਆਂ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਬੋਲੀ ਵਿੱਚ ਮਿਠਾਸ ਭਰਦੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

'ਟੇਢੀ ਖੀਰ' ਵਿਚਾਰਾਧੀਨ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੀ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅਤੇ ਸਫਲ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਦਫ਼ਤਰੀ ਤਾਣੇ ਬਾਣੇ ਵਿੱਚ ਫੈਲੇ ਹੋਏ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਵਰਤਾਰੇ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਨੇ ਮਾਲ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਅਧਿਕਾਰੀ ਪਟਵਾਰੀ, ਨਾਇਬ ਤਹਿਸੀਲਦਾਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬੜੀ ਕਲਾ ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮਾਲ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੀ ਰਿਸ਼ਵਤ ਲੈ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ, ਸਾਮੀਆਂ ਨੂੰ ਫਸਾਉਣਾ, ਸਾਮੀ ਦੀ ਹੈਸੀਅਤ ਵੇਖ ਕੇ ਰੇਟ ਲਗਾਉਣੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਰੋਜ਼-ਮਰ੍ਹਾ ਦੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰਨ ਹਿੱਤ ਅੜਿੱਕੇ ਆਈਆਂ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰੀਕੇ ਫਸਾ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸਾਮੀਆਂ ਕੋਲੋਂ ਪੈਸੇ ਬਟੋਰ ਕੇ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਨ ਲਈ ਖੀਰ ਸਿੱਧੀ ਉਂਗਲ ਨਾਲ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਟੇਢੀ ਉਂਗਲ ਨਾਲ ਹੀ ਖਾਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਪਟਵਾਰੀ ਦਾ ਮਨੋਲਾਗ ਹੈ।

'ਪਟਵਾਰੀ ਹੋਵੇ ਸਿਫਾਰਸ਼ੀ, ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੀ ਸੀਟ, ਧਨਾਢ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਲੋਕ ਉਸ ਦੀ ਸਾਮੀ! ਤੇ ਉਸਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਗੀਝ ਪੂਰੀ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਲਾਹਨਤ!' (ਪੰਨਾ 100)

ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਨੇ ਪਟਵਾਰੀ ਕੋਲ ਜਮ੍ਹਾਂਬੰਦੀ ਦੀ ਦਰੁਸਤੀ ਲਈ ਆਏ ਹੋਏ ਅਮਰੀਕੀ ਜੋੜੇ ਦੀ ਆਪਸੀ ਗੱਲਬਾਤ ਰਾਹੀਂ ਯਥਾਰਥਕ ਤਸਵੀਰ ਉਭਾਰੀ ਹੈ। ਪਟਵਾਰੀ ਪੈਂਦੀ ਸੱਟੇ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਕੰਮ ਏਨੀ ਛੇਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਅਖ਼ਬਾਰ ਵਿੱਚ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਕਢਾਉਣਾ ਪਵੇਗਾ, ਤਹਿਸੀਲਦਾਰ, ਐਸ. ਡੀ. ਐਮ. ਅਤੇ ਡੀ. ਸੀ. ਆਦਿ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਕੰਮ ਏਨਾ ਸੌਖਾ ਨਹੀਂ। ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਜੋੜੇ ਵੱਲੋਂ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਝੂਠਾ ਰਾਜਸੀ ਡਰਾਵਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖੁਦ ਹੀ ਮੁਸੀਬਤ ਵਿੱਚ ਫਸਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਟਵਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਜੋੜੇ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਨਾਇਬ ਦੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਨਾਇਬ ਤਹਿਸੀਲਦਾਰ ਪਟਵਾਰੀ ਦੀ ਮਿਲੀ ਭੁਗਤ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਉਲਝਾਊ ਸ਼ੈਲੀ ਨਾਲ ਇਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਕ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕੇਸਾਂ ਵਿੱਚ ਫਸਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਵਰਗੇ ਇਤਨੇ ਭਿਆਨਕ ਪਿਛੋਕੜ ਵਾਲੇ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਕਦੋਂ ਦੀ ਭਾਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਚਹਿਰੀਆਂ ਦੇ ਚੱਕਰਾਂ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਹੋਇਆ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਜੋੜਾ ਤਰਲੇ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਹੀ ਨਾਇਬ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਚਿੰਤਾ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਦਿਵਾਉਣ ਲਈ ਉਸੇ ਪਟਵਾਰੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਤੇ ਉਸਦੀ ਸਲਾਹ ਮੰਨਣ ਲਈ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਟਵਾਰੀ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਤਾਕ ਵਿੱਚ ਖੜਾ ਹੈ ਇਸ ਦਰੁਸਤੀ ਦਾ ਮੁੱਲ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਇਕ ਕੰਪਿਊਟਰ ਤੇ ਨਾਇਬ ਦੇ ਘਰ ਲਈ ਲੈਪ-ਟਾਪ ਮੰਗਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਜੋੜਾ ਖੁਸ਼ੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇਣਾ ਮੰਨ ਕੇ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਂਦਾ।

'ਗ਼ਮ ਦਾ ਗੋਲਾ' ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਨੇ ਬਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵਸਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਗਏ ਮਾਂ ਪਿਓ ਦੀ ਵਿਦੇਸ਼ 'ਚ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਵਿਥਿਆ ਬਿਆਨ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਮੋਤਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਗੁਰਦੀਪ ਕੌਰ ਵਰਗੇ ਮਾਂ ਪਿਓ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਅਤੇ ਜਾਇਦਾਦ ਵੇਚ ਕੇ ਟਰੈਵਲ ਏਜੰਟਾਂ ਦੇ ਝਾਂਸੇ ਵਿੱਚ ਫਸ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਆਪਣੀ ਫੀਸ ਤਾਂ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਅੰਬੈਂਸੀ ਦੇ ਧੱਕੇ ਖਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਾਸਪੋਰਟਾਂ ਤੇ ਰੀਜੈਕਟ ਦਾ ਠੱਪਾ ਲਗਵਾ ਕੇ ਵਾਪਸ ਪਰਤਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਨੇ ਟਰੈਵਲ ਏਜੰਟਾਂ ਦੇ ਪੋਲ ਵੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੋਲ੍ਹੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਇਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੂਜਾ ਏਜੰਟ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨ

ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਾਇਆ-ਜਾਲ ਵਿੱਚ ਫਸਾ ਕੇ ਅਤੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਬਜ਼ ਬਾਗ ਵਿਖਾ ਕੇ ਲੁੱਟਦੇ ਹਨ। ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਨੇ ਅਜਿਹੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ ਵੀ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਬਿਨਾਂ ਕੁਝ ਵੇਖੇ ਪਰਖੇ ਆਪਣੀਆਂ ਧੀਆਂ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ 'ਚ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਬੜੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਗ਼ਮ ਦਾ ਗੋਲਾ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਵੀ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਪੜ ਵੇਲਦੇ ਹਨ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਟਰੈਵਲ ਏਜੰਟਾਂ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਮੋਤਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਗੁਰਦੀਪ ਕੌਰ ਤੋਂ ਬਦਲ ਕੇ ਤੋਤਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਮਨਜੀਤ ਕੌਰ ਰੱਖ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਪਰੰਤੂ ਫਿਰ ਵੀ ਅਮਰੀਕਾ ਨਾ ਪਹੁੰਚਣ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਮਾਨਸਿਕ ਸੰਤੁਲਨ ਗੁਆ ਬੈਠਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਬਖ਼ੂਬੀ ਹੋਈ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

'ਟ੍ਰੈਸ ਪਾਸ' ਲੇਖਕ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਨੌਕਰੀ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਰੇਲ ਸਫ਼ਰ ਦੇ ਤਜਰਬੇ ਦੀਆਂ ਕੌੜੀਆਂ ਮਿੱਠੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਦਾ ਉਲੇਖ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੇ ਬਿਰਤਾਂਤੀ ਜੁਗਤ ਨਾਲ ਰੇਲਵੇ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਦਾ ਨਜ਼ਾਰਾ, ਰੇਲ ਅੰਦਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵੇਚਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਚਿਤਰਣ, ਖੁਸਰਿਆਂ, ਨਸ਼ੇੜੀਆਂ ਅਤੇ ਪੁਲਸੀਆਂ ਦੀ ਆਪਸੀ ਗਾਂਠ-ਸਾਂਠ ਅਤੇ ਟਿਕਟ ਚੈੱਕਰ ਜੁਗਿੰਦਰ ਕੌਰ ਦਾ ਪਾਤਰ ਚਿਤਰਣ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਇਕ ਦਿਨ ਦੀ ਘਟਨਾ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਪਾਸ ਨਾ ਲਿਆਉਣ ਸਦਕਾ ਨਾਇਕ ਟਿਕਟ ਚੈੱਕਰ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਣ ਤੋਂ ਤਾਂ ਬਚ ਗਿਆ ਪਰ ਜਲਦੀ ਦਫ਼ਤਰ ਪਹੁੰਚਣ ਦੇ ਪੁੜਕੂ ਸਦਕਾ ਰੇਲਵੇ ਟਰੈਕ ਪਾਰ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਪੁਲੀਸ ਦੇ ਕਾਬੂ ਆ ਗਿਆ ਜੋ ਉਸਦੀ ਉਮਰ ਅਤੇ ਰੁਤਬੇ ਦਾ ਲਿਹਾਜ਼ ਕਰਕੇ ਉਸਨੂੰ ਡੰਡੇ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਮਾਰਦੇ ਪਰ ਉਸਦਾ ਆਈ ਕਾਰਡ ਲੈ ਕੇ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਐਸ. ਐੱਚ. ਓ. ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਸ਼ਰਤ ਤੇ ਛੱਡ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਮਾਨਵੀ ਸੁਭਾਅ ਦੀ ਅਸਥਿਰ ਹੋਂਦ, ਭਟਕਣਾ ਅਤੇ ਡਰਮਗਾਉਂਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਦਾ ਸਫਲ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨ ਸਦਕਾ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਇਕ ਟੁੰਬਵੀਂ ਹੋ ਨਿੱਬੜੀ ਹੈ। ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਵਿਚੋਂ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਰਸਿਕਤਾ ਪਾਠਕ ਦੀ ਸੰਵੇਦਨਾ ਨੂੰ ਕਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਲੱਭਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਕਰਦੀ ਹੈ।

'ਅੰਦਰਲੀ ਖਾਹਿਸ਼' ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਲੇਖਕ ਨੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਔਲਾਦ ਅਤੇ ਮਾਪੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਥਾਨ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਵਿਚਲੀ ਦਵੰਦਾਤਮਕ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਨਿਰੂਪਣ ਬੜੀ ਭਾਵਪੂਰਤ ਜੁਗਤ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮਾਪੇ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹਨ ਕਿ ਅਮਰੀਕਾ ਵਰਗੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੰਜਾਬ ਵਰਗੀ ਪਛਾਣ ਲੁਪਤ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿ ਗਈ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਵੱਲ ਬੇਗਾਨਗੀ ਦਾ ਰਵੱਈਆ ਧਾਰਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਜਿਹਾ ਵਾਪਰਨਾ ਖਪਤਕਾਰੀ ਰੁਚੀਆਂ ਸਦਕਾ ਸੰਭਵ ਵੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਅਮਰੀਕਾ ਜਾ ਕੇ ਵੱਸੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਪਹਿਲਾ ਮਕਸਦ ਵਧੇਰੇ ਧੰਨ ਦੌਲਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਹੀ ਹੈ। ਬੀਮਾਰ ਮਾਪੇ ਨੂੰਹਾਂ ਪੁੱਤਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਤਰਸਦੇ ਵਿਖਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਅੰਤ ਤੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਏਨਾ ਧਰਵਾਸ ਮਿਲ ਜਾਣਾ ਕਿ ਬਜ਼ੁਰਗ ਸੇਵਾ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬੈਠ ਕਿਸੇ ਜਾਣੂੰ ਵਿਅਕਤੀ ਕੋਲ ਹੀ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਜਿੱਥੇ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਹਵਾ ਤਾਂ ਮਿਲ ਸਕੇ, ਇਕ ਗਨੀਮਤ ਹੈ। ਇਕ ਮਾਂ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਇਕ ਮਨੋਲਾਗ ਵਾਚਣ ਯੋਗ ਹੈ

'ਇਹ ਭੁਲੇਖਾ ਵੀ ਨਿਕਲ ਜਾਊ ਤੇਰਾ, ਘਰ ਤਾਂ ਇੱਥੇ ਨੂੰਹਾਂ ਦੇ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਨੇ। ਸੱਸਾਂ ਦੇ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਨੇ.....ਤੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਇੱਥੇ ... ਇਸ ਘਰ। ਨਾਲੇ ਘਰ ਰਹਿ ਕੇ ਵੀ ਜਦ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਕਿਸੇ ਕੋਲ ਟਾਈਮ ਹੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਹਰ ਵੇਲੇ ਸੜ੍ਹ-ਭੁਜ੍ਹੂ ਹੁੰਦੀ ਰਹਿਣੀ ਹੈ ਤਾਂ ਏਦੋਂ ਕੰਮੋਂ ਤਾਂ ਇਹ ਬਿਗਾਨੇ ਸੇਵਾਦਾਰ ਲੱਖ ਦਰਜੇ ਚੰਗੇ ਨੇ। ਚਲੋ ਚੰਗਾ! ਸੁਖੀ ਰਹਿਣ ਆਪਣੇ ਹੀ ਪੇਟੋਂ ਜੰਮੇ ਨੇ।' (ਪੰਨਾ 82)

'ਆਖਰੀ ਚੀਕ' ਚਰਨਜੀਤ ਪੰਨੂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਉਸਦੇ ਆਪਣੇ ਹੰਢਾਏ ਤਜਰਬਿਆਂ ਦੀ ਤਰਜਮਾਨੀ ਕਰਦੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਉੱਥੇ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਕੁਝ ਇਕ ਪਾਤਰ ਅਜਿਹੇ ਹਨ ਜੋ ਜਵਾਨੀ ਵੇਲੇ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਰਹੇ, ਨੌਕਰੀ ਦੌਰਾਨ ਉਸ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਬਿਤਾਏ ਪਲ ਅਤੇ ਅਨੁਭਵਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਭੁਲਾ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ, ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਨਾ ਭੁੱਲਣ ਯੋਗ ਪਾਤਰਾਂ

ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਉਸਦਾ ਉਸਤਾਦ ਨੁਮਾ ਪਾਤਰ ਭਾਰਗੋ ਹੈ ਜਿਸ ਪਾਸੋਂ ਉਸਨੇ ਨੌਕਰੀ ਕਰਨ ਦੇ ਦਾਅ ਪੇਚ, ਕਾਇਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਤਾਂ ਸਿੱਖੇ ਹੀ, ਨਾਲ ਹੀ ਉਸਦੇ ਅਨੈਤਿਕ ਅਤੇ ਚਰਿੱਤਰਹੀਣ ਜੀਵਨ ਨੇ ਲੇਖਕ ਦੀ ਅੰਤਰ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਟੁੰਬਿਆ ਵੀ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।

ਪਾਤਰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਹਾਣੀ 'ਆਖਰੀ ਚੀਕ' ਵਿੱਚ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਭਾਰਗੋ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਸਮਾਚਾਰ ਆਪਣੇ ਕਿਸੇ ਕੁਲੀਗ ਕੋਲੋਂ ਜਿਉਂ ਹੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਭਾਰਗੋ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੇ ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੇ ਪੱਖ ਕੈਮਰੇ ਦੀ ਰੀਲ ਵਾਂਗ ਉਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੋਂ ਨਿਕਲਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕਿਵੇਂ ਭਾਰਗੋ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਜੂਨੀਅਰ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਕੋਲੋਂ ਸੇਵਾ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਹਰਭਾਨ ਵਰਗੇ ਮਾਤਹਿਤਾਂ ਕੋਲੋਂ ਦਫ਼ਤਰ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਘਰ ਦੇ ਕੰਮ ਅਤੇ ਘਰਵਾਲੀ ਦੀ ਮੁੱਠੀ ਚਾਪੀ ਵੀ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਅੱਜ ਵੀ ਭਾਰਗੋ ਵਰਗੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਝੂਠੀ ਧਾਕ ਜਮਾ ਕੇ ਨਿੱਜੀ ਸੁਆਰਥ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਤਾਂ ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਉਲੰਘ ਗਿਆ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੀ ਬੇ-ਟਿਕਟ ਸਫ਼ਰ ਕਰਨ ਦੀ ਪਈ ਹੋਈ ਭੈੜੀ ਆਦਤ ਅਤੇ ਗੱਡੀ ਦੇ ਗਾਰਡਾਂ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਸਫ਼ਰ ਦੌਰਾਨ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੇ ਕੁਕਰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਆਦੀ ਸੀ। ਕਿਰਾਇਆ ਬਚਾਉਣ ਖਾਤਰ ਇਕ ਦਿਨ ਗਾਰਡ ਦੇ ਡੱਬੇ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਹੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਘਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਧੁਰ ਅੰਦਰ ਤੱਕ ਹਿੱਲ ਚੁੱਕਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਉੱਥੇ ਅਸੁਰੱਖਿਅਤ ਲੱਗ ਰਹੀ ਹੈ। ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਰਾਤ ਕੱਟਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਵੇਰੇ ਸਹਾਰਨਪੁਰ ਜਾ ਕੇ ਪੁੱਛਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਰੇਲਵੇ ਦੇ ਗੈਸਟ ਹਾਊਸ ਦੇ ਚੌਕੀਦਾਰ ਕੋਲੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹੀ ਗਾਰਡ ਇਕ ਔਰਤ ਸਮੇਤ ਇੱਥੇ ਰਾਤ ਕੱਟ ਕੇ ਸਵੇਰੇ ਦੋਵੇਂ ਜਣੇ ਸ਼ਾਇਦ ਤੀਰਥਾਂ ਲਈ ਹਰਿਦੁਆਰ ਚਲ ਗਏ ਹਨ।

ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਤੋਂ ਅਤ੍ਰਿਪਤ ਔਰਤ ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਪਤੀ ਦੇ ਦੋਸਤ ਨਾਲ ਹੀ ਐਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਰਗੋ ਵਰਗਾ ਪਤੀ ਸਭ ਕੁਝ ਜਾਣਦਾ ਹੋਇਆ ਵੀ ਆਪਣਾ ਗ਼ਮ ਅਤੇ ਬੇਸ਼ਰਮੀ ਨੂੰ ਭੁੱਲਣ ਲਈ ਸਹਾਰਨਪੁਰ ਵਿਖੇ ਹੀ ਝੂਠੀ ਇੰਸਪੈਕਸ਼ਨ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਦੇਹ ਵਪਾਰੀਆਂ ਦੇ ਅੱਡਿਆਂ 'ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਕਿੰਨੀ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਮਸਲਦਾ ਹੈ। ਸਭ ਕੁਝ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਕੇ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਭਾਰਗੋ ਆਪਣੇ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਪਤਨੀ ਇੰਦੂ ਤੇ ਗਾਰਡ ਨਿਹਾਲੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੀ ਦਾਅਵਤ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਲਪਟਾਂ ਮਾਰ ਰਹੀ ਮੱਛੀ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਵਿਅੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ।

'ਇਹ ਵੀ ਤਾਂ ਬੜੀ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋਵੇਗੀ ਵਿਚਾਰੀ, ਆਖਰ ਉਹਨਾਂ ਹੀ ਪਵਿੱਤਰ ਪਾਣੀਆਂ ਦੀ ਪੈਦਾਇਸ਼ ਹੈ। ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਨਹਾਉਂਦੀ ਰਹੀ ਹੈ ਇਹ ਪਵਿੱਤਰ ਪਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ। ਇਹ ਰੱਬ ਦੇ ਬਹੁਤ ਨੇੜੇ ਹੋਵੇਗੀ।' (ਪੰਨਾ 121)

ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਨੇ ਭਾਰਗੋ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਅਨੁਭਵ ਨੂੰ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਭਾਰਗੋ ਵਰਗਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਜਾਹਲੀ ਜਨਮ ਦਾ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਬਣਵਾ ਕੇ ਦੋ ਸਾਲ ਵਾਧੂ ਨੌਕਰੀ ਵੀ ਕਰ ਗਿਆ, ਔਰਤਾਂ ਤੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦਾ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਵੀ ਕਰ ਗਿਆ ਅਤੇ ਅਖੀਰ ਇਕ ਅਮਰੀਕਨ ਔਰਤ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਕੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਆਖਰੀ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਅਮਰੀਕਾ 'ਚ ਐਸ਼ ਵੀ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਅੰਤ ਤੇ ਬੜੇ ਹੀ ਫਿਲਮੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਨੇ ਹਰਭਾਨ, ਇੰਦੂ ਤੇ ਨਿਹਾਲੇ ਵਰਗੇ ਸਾਰੇ ਪਾਤਰ ਇਕੱਠੇ ਹੁੰਦੇ ਵਿਖਾਏ ਹਨ। ਭਾਰਗੋ ਦੇ ਤਾਬੂਤ ਨੂੰ ਅਗਨ ਭੇਟ ਕਰਨ ਲਈ ਬਟਨ ਦਬਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਇੰਦੂ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ, 'ਵੇ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਦਿਆ ਸਾਈਆਂ! ਇਕੱਲੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਤੁਰ ਗਿਐ ਅੱਧ ਵਿਚਾਲੇ. . . .' ਭਾਬੀ ਨੇ ਚੀਕ ਮਾਰੀ ਤੇ ਮੁੜ ਨਿਹਾਲੇ ਕੋਲ ਜਾ ਖੜੀ ਹੋਈ। ਉਸਨੇ ਦੋਹਾਂ ਬਾਂਹਾਂ 'ਚ ਬੋਚ ਲਈ। (ਪੰਨਾ 128)

ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਅੰਤ ਤੇ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪੰਨੂ ਦੀ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ ਜੋ ਸਫ਼ੈਦਪੋਸ਼ ਉਚ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਕਿਰਦਾਰ ਨੂੰ ਨੰਗਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਉਹ ਸਰਕਾਰੀ ਪੈਸੇ ਨਾਲ ਝੂਠੇ ਟੂਰ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਅਯਾਸ਼ੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਸਰਕਾਰੀ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀਆਂ ਧੱਜੀਆਂ ਉਡਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਧੀਨ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਤੰਗ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਵੀ ਅਣਗਿਣਤ ਅਨੈਤਿਕ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਉਲਾਰ ਪਦਾਰਥਵਾਦੀ ਸੋਚ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਪੂਰਕ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਮੁਲ ਵਿਧਾਨ ਦਾ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਨ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ

ਕਥਾਨਕ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਕੇ ਉਸਦਾ ਅੰਤ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕਿਧਰੇ ਕਿਧਰੇ ਉਪਮਾਵਾਂ ਢੁੱਕਵੀਆਂ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਕਹਾਣੀ ਰਸ ਕਾਇਮ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਅਫਸਰਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਘ੍ਰਿਣਾ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਹਥਲੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਦਰਜ 'ਰਬੜ ਦੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ' ਅਤੇ 'ਭਗੌੜਾ' ਕਹਾਣੀਆਂ ਵੀ ਭਾਰਤੀ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਨ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਵਰਤਾਰੇ ਵਿਚਲੇ ਅੰਤਰ-ਭੇਦਾਂ ਦੀ ਸੂਖਮਤਾ ਨਾਲ ਚਿਤਰਨ ਕਰਦੀਆਂ ਸੁੰਦਰ ਕਹਾਣੀਆਂ ਹਨ। ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਵੱਸੋ ਅਤੇ ਕੰਮ-ਕਾਜ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿੱਚ ਗਏ ਨਵੇਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਦੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਪੱਖ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੂਖਮ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਉਭਾਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਿਚੋਂ ਪਿਛਲੇ ਸੰਸਕਾਰ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਲੁਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਪਾਉਣ ਦੀ ਚੇਸ਼ਟਾ ਮਨ ਵਿੱਚ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖਿੱਚੋਤਾਣ ਜਾਂ ਕਸ਼ਮਕਸ਼ ਪਾਈ ਰੱਖਦੀ ਹੈ।

ਕੁਲ ਮਿਲਾ ਕੇ 'ਖੇੜੇ ਦਾ ਸਿਰਨਾਵਾਂ' ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਭਾਰਤੀ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕੀ ਜਨ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸਮੂਹਿਕ ਪੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕਹਾਣੀ ਦੀਆਂ ਸਰਵੋਤਮ ਕਲਾਤਮਕ ਜੁਗਤਾਂ ਸਹਿਤ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਹੁੰਦਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਦੀ ਖੂਬੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਕੱਥ ਅਤੇ ਵੱਥ ਨੂੰ ਮੁਹਾਵਰੇਦਾਰ ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਜੋ ਆਮ ਬੋਲ-ਚਾਲ ਵਿੱਚ ਸੰਬੋਧਨੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਮੂੰਹੋਂ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ ਪਰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਵੀ ਸਰਲ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਪੰਨੂ ਦਾ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਖੇੜੇ ਦਾ ਸਿਰਨਾਵਾਂ' ਅਜੋਕੀ ਆਲਮੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਥਾਨ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰੋ. ਪਰਮਜੀਤ ਕੌਰ ਨੂਰ

ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ,

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਰਾਮਗੜੀਆਂ ਕਾਲਜ ਫਾਰ ਵਿਮੈਨ,

ਫਗਵਾੜਾ ਪੰਜਾਬ 144401

ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੂ - ਚਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਪੰਨੂ ਸੈਨਹੋਜ਼ੇ ਕੈਲੀਫੋਰਨੀਆ

ਖੁਸ਼ਬੂ ਨਾਮ ਦੀ ਉਹ ਲੜਕੀ ਜਦੋਂ ਦੀ ਇਸ ਕੰਪਨੀ ਵਿੱਚ ਆਈ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਦਫਤਰ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਹੀ ਬਦਲ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਾਰਾ ਚੁਫੇਰਾ ਉਸ ਦੇ ਆਗਮਨ ਨਾਲ ਗੁਲਾਬੀ ਭਾਅ ਮਾਰਦਾ ਫੁੱਲਾਂ ਵਾਂਗ ਖਿੜ ਉੱਠਿਆ ਹੈ। ਸਭ ਕੁਝ ਬਦਲਿਆ ਬਦਲਿਆ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਵੀ ਤਾਂ ਐਸਾ ਹੈ... ਖੁਸ਼ਬੂ! ਹਾਂ ਨਾਮ ਲੈਂਦਿਆਂ ਵੀ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨਾਲ ਵੀ ਵਾਤਾਵਰਣ ਕੁਝ ਸ਼ਰਾਬੀ ਜਿਹਾ ਸੁਗੰਧਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਮਹਿਕ ਹਰ ਕੋਨੇ ਤੱਕ ਬਿਖਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਉਹ ਬਿਨਾਂ ਝਕ ਹਰ ਇੱਕ ਨਾਲ ਬਾਤ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਹਰ ਇੱਕ ਨੂੰ ਬਾਏ ਬਾਏ, ਗੁੱਡ ਮਾਰਨਿੰਗ, ਨਮਸਤੇ ਕਹਿੰਦੀ, ਹੱਥ ਜੋੜਦੀ ਹੈ। ਹਰ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਨਿਸ਼ੰਗ ਗੱਲ ਕਰਦੀ, ਥੋੜੇ ਹੀ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਦਫਤਰ ਦੀ ਰੋਣਕ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਹੀ ਹਾਂ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਵਿਅਕਤੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹਨੇ ਅਜੇ ਤੱਕ ਨਮਸਤੇ ਨਹੀਂ ਕਹੀ। ਮੇਰਾ ਅੰਦਰ ਮੱਚ ਉੱਠਦਾ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਨਾਲ ਬੀਰਖਾ ਜਿਹੀ ਹੋਣ ਲਗਦੀ ਹੈ, ਨਫਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਹੋਰਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਜੋ ਉਸ ਨਾਲ ਹਿੱਚ ਹਿੱਚ ਹੀ ਹੀ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ।

ਉਹ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਸਵੇਰੇ ਪੌੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹ ਉਪਰ ਹਾਲ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਹੁਣ ਦੋ ਚਾਰ ਮਿੰਟ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਆਪਣੀ ਕੁਰਸੀ 'ਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਠਰਕ ਉੱਤਰ ਆਇਆ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਉੱਪਰ ਚੜ੍ਹਨ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਵਾਲਾਂ ਦੀਆਂ ਲਿਟਾਂ ਨੂੰ ਗਹਿਰਾ ਝਟਕਾ ਦੇਣ ਦਾ ਹੁਨਰ ਤੇ ਠੱਪ-ਠੱਪ ਕਰਦੀ ਉਸ ਦੀ ਹਿਰਨੀ ਜਿਹੀ ਚਾਲ ਮਿਣਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਉਹ ਲੰਮੇ-ਲੰਮੇ ਕਾਹਲੇ ਕਦਮ ਪੁੱਟਦੀ ਆਸੇ ਪਾਸੇ ਝਾਕਦੀ, ਸਭ ਨੂੰ ਸਿਰ ਨਿਵਾਉਂਦੀ, ਸ਼ੁਭਕਾਮਨਾਵਾਂ ਭਰੀਆਂ ਮੁਸਕਾਨਾਂ ਵੰਡਦੀ, ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕਮਰੇ ਅੰਦਰ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਦੋ ਚਾਰ ਮਿੰਟ ਵਿੱਚ ਕਪਾਹ ਦੀ ਫੁੱਟੀ ਵਾਂਗ ਖਿੜੀ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜ ਕੇ ਨੁੱਕਰ ਵਿੱਚ ਰੀਸੈਪਸ਼ਨ ਸੀਟ 'ਤੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਮੈਂ ਉਸ ਵੱਲ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ, ਉਸ ਦੀ ਇਹ ਸਾਰੀ ਕਿਰਿਆ ਮੈਂ ਬੜੇ ਗਹੁ ਨਾਲ ਦੇਖੀ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਪਰ ਜਦ ਉਹ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਵੇਖਦੀ ਹੈ, ਮੈਂ ਅੱਖਾਂ ਨੀਵੀਆਂ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ। ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਉਸ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਆਹਟ ਮੇਰੀ ਕੈਬਨ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ, ਮੈਂ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਮੱਥਾ ਗੱਡੀ ਰੱਖਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ, ਉਸ ਦੀ ਪਿੱਠ ਨਿਹਾਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ? ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕੋਸਦਾ ਵੀ ਹਾਂ। ਇਹ ਵੀ ਭਲਾ ਕੀ ਮਜ਼ਾਲ ਹੋਈ?

ਉਹ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਕਿਵੇਂ ਤਿਕੜਮ-ਬਾਜ਼ੀ ਲਗਾ ਕੇ ਇੱਥੇ ਆਈ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਤੋਂ ਬੜੀ ਅਲਰਜੀ ਹੈ, ਬੜਾ ਡਰ ਜਿਹਾ ਲੱਗਣ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਬੜੀਆਂ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਨੇ, ਬੜੀਆਂ ਗੁਸਤਾਖ਼ ਹੁੰਦੀਆਂ ਨੇ, ਬੜੀਆਂ ਬੇਕਿਰਕ ਹੁੰਦੀਆਂ ਨੇ ਤੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਕੀ ਸੁਣਿਆ ਮੈਂ ਦਿੱਲੀ ਬਾਰੇ। ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਚਿਤਾਵਨੀ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਪੱਛਮੀ ਸਭਿਅਤਾ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੋਣ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਅਤਾ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਨੇ ਤੇ ਬਾਗੀ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਨੇ, ਮੈਨੂੰ ਧੁੜਕੂ ਜਿਹਾ ਲੱਗਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਅਣਭਿੱਜ ਰੱਖਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

'ਮੈਂ ਕੀ ਲੈਣਾ ਇਹਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ? ਜਦ ਆਪਾਂ ਇਹਨਾਂ ਗੱਡੀਆਂ ਦੇ ਬੈਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਕੀ ਲੈਣਾ, ਸਾਨੂੰ ਕੀ? ਜਿਸ ਪਿੰਡ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਉਸ ਦਾ ਰਾਹ ਕਿਉਂ ਪੁੱਛੀਏ?' ਪਰ ਖੁਸ਼ਬੂ ਦਾ ਹੁਣ ਤੱਕ ਦਾ ਵਿਵਹਾਰ ਤੇ ਸਲੀਕਾ ਦਿੱਲੀ ਬਾਰੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ। ਚਾਰੇ ਉਂਗਲਾਂ ਇਕੋ ਜਿਹੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ। ਮੈਂ ਉਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਸਪੱਸ਼ਟ ਦਲੀਲ ਬਨਾਉਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਵੀ ਉਸ ਵੱਲ ਖਿੱਚਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸਾਂ।

'ਹਾਏ! ਨਮਸਕਾਰ ਸਰ!'

ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਹਥਲਾ ਕੰਮ ਕਰੀ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ।

'ਮੈਂ ਆਈ ਕਮ ਇਨ ਸਰ?' ਉਸ ਦੀ ਕੋਮਲ ਜਿਹੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੀ। ਮੈਂ ਘੜੀ ਦੇਖਦਾ ਹਾਂ... ਇਕ ਵੱਜ ਕੇ ਪੰਜ ਮਿੰਟ ਹੋਏ ਨੇ।

'ਆਓ!.... ਆਓ.... ਹਾਂ ਬੈਠੋ... ਮੈਡਮ।' ਮੈਂ ਅੰਦਰੋਂ ਖੀਵਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਕਲਮ ਛੱਡ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬੈਠਣ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

'ਮੁਆਫ਼ ਕਰਨਾ ਸਰ! ਆਪ ਕੋ ਡਿਸਟਰਬ ਕੀਆ।'

'ਨੋ ਮੈਟਰ ਟੇਕ ਹੈਵ ਏ ਸੀਟ....।'

ਏਨਾ ਕੁ ਕਹਿ ਕੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਗਲੇ ਪਲਾਂ ਲਈ ਸੁਚੇਤ... ਤਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਅਚਨਚੇਤ ਉਸ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੇ ਸਾਰਾ ਕੈਬਨ ਖੁਸ਼ਬੂ ਨਾਲ ਭਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਨੇ ਹਲਕੀ ਕਰੀਮ ਪਾਊਡਰ ਵੀ ਲਗਾ ਰੱਖੀ ਸੀ ਤੇ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਨਾਮ ਖੁਸ਼ਬੂ ਦੀ ਮਹਿਕ, ਉਸ ਦੇ ਹਸੂੰ ਹਸੂੰ ਕਰਦੇ ਦੰਦਾਂ 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕਿਰ ਪਈ।

'ਸਰ ਤੁਸੀਂ ਹਰ ਵੇਲੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਮਸ਼ਰੂਫ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋ।' ਨਖਰੇਲੇ ਜਿਹੇ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਟੁਣਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ।

'ਹਾਂ ਮੈਡਮ! ਸਰਕਾਰੀ ਕੰਮ ਤਾਂ ਕਰਨਾ ਹੀ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਪੈਸੇ ਜੂ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।'

'ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਸਰ! ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਕਿੰਨੀ ਬੇਜ਼ਤੀ ਕਰਦੇ ਹੋ ਹਰ ਰੋਜ਼?'

ਮੇਰੇ ਪੈਰਾਂ ਥੱਲਿਉਂ ਜ਼ਮੀਨ ਖਿਸਕਣ ਲਗਦੀ ਹੈ, ਅਸਮਾਨ ਘੁੰਮਣ ਲਗਦਾ ਹੈ।

'ਬੇਇਜ਼ਤੀ! ਤੇ ਤੁਹਾਡੀ? ਮੈਂ? ਉਹ ਕਿਵੇਂ? ਮੈਂ ਘਬਰਾਹਟ ਛੁਪਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।'

'ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਵਿੱਸ਼ ਕਰਦੀ ਹਾਂ, ਨਮਸਤੇ ਕਹਿੰਦੀ ਹਾਂ, ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਨੀਵੀਂ ਪਾ ਲੈਂਦੇ ਹੋ। ਦੱਸੋ ਸਰ! ਦੱਸੋ! ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਕੀ ਵਿਗਾੜਿਆ ਹੈ।' ਉਹ ਹਿਰਖ ਨਾਲ ਭਰੀ ਲਾਲ ਪੀਲੀ ਹੋਈ ਪਈ ਰੋਣ ਹਾਕੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

'ਨਹੀਂ ਮੈਡਮ ਨਹੀਂ! ਮੇਰਾ ਕਦੇ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਇਰਾਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਤੁਹਾਨੂੰ ਛੁਟਿਆਉਣ ਦਾ।' ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਝੂਠੀ ਜਿਹੀ ਤਸੱਲੀ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ।

'ਸਰ! ਨੌਕਰੀ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹੋ ਤੇ ਮੈਂ ਵੀ! ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰੀ! ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਵੱਡੇ ਅਫ਼ਸਰ ਹੋ ਤੇ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਵਰਕਰ! ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਜ਼ਰਾ ਕੁ ਉਪਰ ਸਾਡਾ ਹੋਰ ਵੀ ਫਰਜ਼ ਬਣਦਾ ਹੈ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ, ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰੀਏ, ਇੱਜ਼ਤ ਕਰੀਏ, ਆਪ ਕਰੀਏ ਤੇ ਹੋਰਾਂ ਤੋਂ ਕਰਾਈਏ... ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਕੰਮ ਆਓ ਤੇ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਕੰਮ ਆ ਸਕਾਂ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹੜੇ ਵੇਲੇ ਕੀਹਦੀ ਲੋੜ ਪੈ ਜਾਣੀ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਖੋਟਾ ਪੈਸਾ ਵੀ ਕੰਮ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।'

'ਨਮਸਤੇ! ਨਮਸਤੇ!.... ਨਮਸਤੇ.... ਨਮਸਤੇ...।' ਮੈਂ ਰੱਟ ਲਗਾਉਣ ਲਗਦਾ ਹਾਂ... ਲਗਾਈ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ।

'ਸੌਰੀ ਮੈਡਮ! ਮੈਂ ਸਾਰੇ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਭਾਂਗਾ ਅੱਜ ਇੱਕੋ ਦਿਨ ਪੂਰਾ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ... ਨਮਸਤੇ.... ਨਮਸਤੇ... ਨਮਸਤੇ...?'

'ਬੱਸ! ਬੱਸ! ਸਰ.... ਬੱਸ...।' ਉਹ ਖਿੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ... ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ, ਉਪਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਥੱਲੇ ਤੱਕ।

'ਬੱਸ ਏਨੀ ਹੀ ਤਾਂ ਗੱਲ ਸੀ, ਤੁਸੀਂ ਐਵੇਂ ਸ਼ਰਮਾਉਂਦੇ ਰਹੋ, ਨੀਵੀਂਆਂ ਪਾਂਦੇ ਰਹੋ, ਮੁੱਖ ਛੁਪਾਉਂਦੇ ਰਹੋ।'

ਉਹ ਹੱਸਦੀ ਹੱਸਦੀ ਬਾਹਰ ਚਲੀ ਗਈ, ਮੇਰੇ ਗੋਚਰੇ ਮਣਾਂ ਮੂੰਹੀਂ ਸਵਾਲ ਬਿਖੇਰ ਕੇ। ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਕੇ ਇਧਰ ਝਾਤੀ ਮਾਰਦੇ ਮੁਸਕਰਾਉਂਦੇ ਫਿਰ ਵਾਪਸ ਅੰਦਰ ਚਲੇ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਸੂਤਾ ਜਿਹਾ ਵੇਖਣਾ, ਬੇਢਵਾ ਤੇ ਬੇਲੋੜਾ ਹੱਸਣਾ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਕਈ ਤੌਖਲੇ ਖੜੇ ਕਰ ਗਿਆ।

ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਬੁਲਾਵਾ ਆ ਗਿਆ। ਚਪੜਾਸੀ ਦੇ ਹੱਥੀਂ ਸੁਨੇਹਾ ਸੀ।

'ਸਾਹਿਬ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਨੇ।'

ਸੁਣ ਕੇ ਮੈਂ ਸੋਚੀਂ ਪੈ ਗਿਆ। ਜ਼ਰੂਰ ਕੋਈ ਉਸ ਦਿਨ ਦੀ ਖੁਸ਼-ਫਹਿਮੀ ਦੀ ਹੀ ਕਾਰਿਸ਼ਤਾਨੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਵੈਸੇ ਤਾਂ ਬਿਨਾਂ ਖਾਸ ਕੰਮ ਤੋਂ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬੁਲਾਉਂਦੇ ਤੇ ਮੈਂ ਵੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅਗਾੜੀ ਜਾਣ ਤੋਂ ਕਤਰਾਉਂਦਾ ਹਾਂ।

'ਯੈਸ ਸਰ...।'

ਚਪੜਾਸੀ ਪੜਦਾ ਸਰਕਾ ਕੇ ਮੇਰੇ ਲੰਘਣ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

'ਆਓ ਬੈਠੋ।'

ਸਾਹਿਬ ਅੱਗੇ ਵਧਾ ਕੇ ਹੱਥ ਮਿਲਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਮੁਸਕਰਾਹਟ ਹੈ।

'ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਦਫ਼ਤਰ ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਵੱਡੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੋ?'

'ਹਾਂ ਜੀ ਸਰ!... ਕੀ ਗਲਤੀ ਹੋ ਗਈ ਮੈਥੋਂ... ਵੱਡੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਤੋਂ?'

'ਹਰ ਆਦਮੀ ਨੂੰ, ਹਰ ਅਫ਼ਸਰ ਨੂੰ ਹਾਲਾਤ ਅਨੁਸਾਰ ਬਦਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਕੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ, ਤੁਸੀਂ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਹੋ, ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਤੁਸੀਂ ਸ਼ਰਾਫ਼ਤ ਵਰਤਦੇ ਹੋ।' ਉਸ ਨੇ ਲੈਕਚਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

'ਨਹੀਂ ਸਰ! ਨਹੀਂ!' ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸ਼ਰਾਫ਼ਤ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਾ ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਗਾਲ੍ਹ ਕੱਢੀ ਹੋਵੇ।

'ਨਹੀਂ ਜਨਾਬ! ਮੈਂ ਅੱਖਾਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮੀਟਦਾ ਤੇ ਸ਼ਰਾਫ਼ਤ ਵੀ ਨਹੀਂ ਵਰਤਦਾ! ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਅਫ਼ਸਰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੇ ਫੈਸਲੇ ਨਿੱਡਰਤਾ ਤੇ ਈਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦਾ, ਨਾ ਹੀ ਨਿਭਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।'

'ਸ਼ਾਬਾਸ਼! ਵੈਰੀ ਗੁੱਡ! ਮੈਨੂੰ ਇਹੋ ਅਫ਼ਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਭ ਕੁਝ ਜਾਣਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟਦੇ ਹੋ, ਮੀਟਦੇ ਹੋ...'। ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਹੋਰ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਜ਼ਰਾ ਉਚੇਰੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਬੋਲ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਭਰਮਾਉਣ ਦੀ ਚਾਲ ਚੱਲੀ।

'ਪਰ! ਪਰ! ਸਰ! ਮੈਂ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਕੇ ਵੀ ਸਭ ਕੁਝ ਦੇਖਦਾ ਹਾਂ ਮੇਰੀਆਂ ਬੰਦ ਅੱਖਾਂ ਵੀ ਸਭ ਕੁਝ ਵੇਖਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਾਣਦੀਆਂ ਹਨ।'

'ਬਹੁਤ ਅੱਛਾ! ਮੈਨੂੰ ਇਹੀ ਉਮੀਦ ਹੈ, ਤੁਹਾਡੇ ਵਰਗੇ ਸੁਯੋਗ ਅਧਿਕਾਰੀ ਤੋਂ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਤੁਹਾਡੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਇਕ ਘੋੜੀ ਆਈ ਹੈ... ਘੋੜੀ?'

ਮੈਂ ਝੇਪ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਉਸ ਦਾ ਸ਼ਰਾਰਤੀ ਮਨ ਫਿਰ ਉਗਲਦਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਉਸ ਨਾਲ ਨਜ਼ਰਾਂ ਮਿਲਾਉਂਦਾ ਹਾਂ।

'ਹਾਂ... ਹਾਂ.... ਘੋੜੀ! ਤੇ ਇਕ ਵਿਛੇਰੀ ਵੀ...'। ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਚਿੱਟੇ ਭਰਵੱਟੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਨੇ।

'ਸੌਰੀ ਸਰ! ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਇਹ ਗੁੰਝਲ ਭਰੀਆਂ ਬੁਝਾਰਤਾਂ ਮੇਰੀ ਸਮਝ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨੇ।'

'ਏਸੇ ਲਈ ਤੇ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਨਾ-ਸਮਝ ਹੋ, ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਕੇ ਰੱਖਦੇ ਹੋ।' ਉਸਨੇ ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਪੰਜਾ ਠੱਪ-ਠਪਾਇਆ।

'ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਮੈਡਮ ਆਈ ਹੈ...'।

'ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਸਰ...'

'ਉਸ ਨੇ ਸਾਰੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਤੂਫ਼ਾਨ ਮਚਾ ਰੱਖਿਆ ਹੈ...'।

'ਨਹੀਂ ਸਰ! ਮੈਂ ਕਦੇ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ...'।

'ਤੁਸੀਂ ਕਰੋਗੇ ਵੀ ਨਹੀਂ! ਅੱਖਾਂ ਨੀਵੀਆਂ ਰੱਖਦੇ ਹੋ ਨਾ, ਕੰਨ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਰੱਖਦੇ ਹੋ, ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰੋਗੇ?' ਉਸ ਦੀ ਜ਼ੁਬਾਨ ਤੋਂ ਬੇ-ਵਜਾ ਤਲਖੀ ਸੁਣ ਕੇ ਮੇਰੀ ਜ਼ੁਬਾਨ ਵੀ ਜ਼ਰਾ ਭਾਰੀ ਹੋ ਗਈ।

'ਨਹੀਂ ਸਰ! ਤੁਸੀਂ ਗਲਤ ਇਲਜ਼ਾਮ ਲਗਾ ਰਹੇ ਹੋ। ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਤੂਫ਼ਾਨ ਮੈਂ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਤੁਹਾਡੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦਾ ਤੂਫ਼ਾਨ ਹੈ, ਤੁਹਾਡਾ ਅੰਦਰਲਾ ਸ਼ੋਰ ਹੈ ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬੇਚੈਨ ਕਰ ਰਿਹਾ। ਕਹੀਂ ਕੋਈ ਐਸੀ ਬਾਤ ਤੋਂ ਨਹੀਂ, ਚੋਰ ਕੀ ਦਾੜ੍ਹੀ ਮੈਂ ਤਿਣਕਾ।' ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਮੈਥੋਂ ਕਹਿ ਹੋ ਗਿਆ।

'ਨਹੀਂ, ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਮੇਰਾ ਇਹ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ! ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ! ਨਰਾਜ਼ ਮੱਤ ਹੋਵੇ। ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਇਕ ਲੜਕੀ ਵੀ ਹੈ... ਹਰਾਮੀ ਲੜਕੀ।'

ਸੱਠਵਿਆਂ ਨੂੰ ਪੁੱਜ ਰਹੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਅਜਿਹੀ ਘਟੀਆ ਤੇ ਨੀਚ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਸੁਣ ਕੇ ਮੇਰਾ ਮਨ ਹੋਰ ਉਚਾਟ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਘਰ ਆਪਣੀਆਂ ਭੈਣਾਂ, ਧੀਆਂ, ਨੂੰਹਾਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਨਹੀਂ? ਜੋ ਇਹ ਹੋਰਨਾਂ ਬਾਰੇ ਅਜਿਹੇ ਅਪ-ਸ਼ਬਦ ਕੂੜ-ਕੁਸੱਤ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਹੈ।

'ਫਿਰ?'

ਮੇਰਾ ਖੁਸ਼ਕ ਰੁੱਖਾ ਜਿਹਾ ਸੰਖੇਪ ਉੱਤਰ ਸੁਣ ਕੇ ਉਹ ਕੋਡਾ ਹੋ ਕੇ ਮੇਜ਼ ਉਪਰੋਂ ਮੂੰਹ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਵਧਾ ਕੇ ਨੇੜੇ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

'ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਆਏਗੀ! ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਵੀ ਨੌਕਰੀ 'ਤੇ ਰੱਖ ਲਓ, ਵਿਛੋਰੀ ਹੈ ਵਿਛੋਰੀ। ਹਾਂ.... ਰੱਖ ਲਓ...।' ਸਿਫਾਰਸ਼ ਦੇ ਮੂਡ ਵਿੱਚ ਉਹ ਬਾਂਦਰਾਂ ਵਾਲੀ ਹਾਸੀ ਹੱਸਦਾ ਹੈ।

'ਉਹ ਦਿੱਲੀ ਦੰਗਿਆਂ ਦੀ ਵਿਧਵਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਉਪਜ ਇਹ ਲੜਕੀ... ਹਾਂ... ਹਾਂ... ਹਾਂ ਰੱਖ ਲਓ ਉਸ ਨੂੰ ਡੇਲੀਵੇਜ਼ 'ਤੇ... ਕੰਮ ਆਏਗੀ ਤੁਹਾਡੇ।'

'ਮੁਆਫ਼ ਕਰਨਾ ਸਰ! ਜੈਸੇ ਕਹੋ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ, ਅੱਜ ਮੇਰੀ ਤਬੀਅਤ ਕੁਝ ਠੀਕ ਨਹੀਂ, ਸਿਰ ਦਰਦ ਹੈ ਬਹੁਤ।' ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਝਟਕ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ।

ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਅੰਤਰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਖੁਭਿਆ ਬੈਠਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕੋਸ ਰਿਹਾ ਸਾਂ। ਕਿਉਂ ਨਾ ਮੈਂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਹੋਰ ਖਰੀਆਂ ਖਰੀਆਂ ਸੁਣਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਜ਼ਲੀਲ ਦਲਦਲ ਵਿੱਚ ਨਾ ਫਸਾਓ ਤੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਧੀ ਭੈਣ ਬਾਰੇ ਅਜਿਹੇ ਅਪ-ਸ਼ਬਦ ਨਾ ਬੋਲੋ। ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਬਣੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਤੇ ਖੁਸ਼ਬੂ ਦੇ ਬਾਹਰਲੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਆਚਾਰ ਤੇ ਇਖਲਾਕ ਵਿੱਚ ਜਿਮੀਂ ਅਸਮਾਨ ਦਾ ਫਰਕ, ਮੈਂ ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਤੋਲਦਾ ਰਿਹਾ। ਮੱਛੀ ਪੱਥਰ ਚੱਟ ਕੇ ਮੁੜਦੀ ਹੈ, ਆਪੇ ਛਿੱਤਰ ਖਾ ਕੇ ਮੁੜ ਆਏਗਾ ਇਹ ਵੀ। ਮੇਰੇ ਮਨ ਨੇ ਸ਼ਾਹਦੀ ਭਰੀ।

ਥੋੜੇ ਦਿਨਾਂ ਬਾਦ ਖੁਸ਼ਬੂ ਦੀ ਮਹਿਕ ਧਵਾਂਖੀ ਜਿਹੀ ਲੱਗਣ ਲੱਗੀ। ਉਹ ਕੁਝ ਗੰਭੀਰ ਜਿਹੀ ਸੀ, ਸ਼ਾਇਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਝਿੜਕ ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇ। ਉਸ ਦਾ ਲੁੱਛੂ ਲੁੱਛੂ ਕਰਦਾ ਚਿਹਰਾ ਅੱਜ ਘੋਰ ਉਦਾਸੀ ਵਿੱਚ ਉਲਝਿਆ ਪਿਆ ਸੀ। ਕਾਲਾ ਸੂਟ, ਕਾਲਾ ਦੁਪੱਟਾ, ਕਾਲੀ ਗੁਰਗਾਬੀ, ਕਾਲੀਆਂ ਚੂੜੀਆਂ ਤੇ ਕਾਲੀ ਬਿੰਦੀ ਲਗਾਈ, ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਸੂਫੀ ਬਿਰਹਣ ਸਾਧਵੀ ਨੂੰ ਮੂਰਤੀਮਾਨ ਕਰ ਰਹੀ ਹੋਵੇ, ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਉਦਾਸ ਆਪਣੀ ਸੀਟ 'ਤੇ ਮਗਨ ਸੀ। ਸਵੇਰ ਤੋਂ ਹੀ ਅੱਜ ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਗੁਲਾਬੀ ਅੰਦਾਜ਼ ਸੁਰਖਿਅਤ ਰੱਖ ਲਏ ਸਨ। ਗਮਗੀਨ ਮੁਦਰਾ ਵਿੱਚ ਚਿੰਤਾ ਤੇ ਗਮਾਂ ਦੀ ਮੂਰਤ ਬਣੀ ਬੈਠੀ ਮੈਥੋਂ ਨਾ ਸਹਾਰ ਹੋਈ। ਇੰਟਰ-ਕਾਮ ਰਾਹੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਹੋ ਗਿਆ।

'ਯੈਸ ਸਰ!' ਜਿਵੇਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉਡੀਕ ਰਹੀ ਹੋਵੇ, ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜੀ ਸੀ।

'.....!'

ਮੈਂ ਉਸ ਵੱਲ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ। ਸਿਰ ਤੋਂ ਪੈਰਾਂ ਤੱਕ ਕਾਲੀ।

'ਤੁਸੀਂ ਕਿਹਾ ਕੁਝ ਸਰ?'

'ਹਾਂ... ਹਾਂ... ਆਓ ਬੈਠੋ...'

'ਤੁਸੀਂ ਮੇਰਾ ਕਾਲਾ ਡਰੈੱਸ ਵੇਖ ਰਹੇ ਹੋ? ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਰਹੇ ਹੋ? ਹੈ ਨਾ ਸਰ?'

'ਬਈ ਕਮਾਲ ਦੀ ਔਰਤ ਹੈ ਇਹ।'

'ਮੇਰੇ ਮਨ ਦੀ ਗੱਲ ਤੂੰ ਬੁੱਝ ਲਈ ਖੁਸ਼ਬੂ।' ਮੈਂ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਮੁਸਕਰਾਉਂਦੇ ਉਸਦੀ ਦੂਰ-ਅੰਦੇਸ਼ੀ ਦੀ ਸਰਾਹਨਾ ਕੀਤੀ।

'ਕਾਲੀ ਕੋਇਲ! ਤੂੰ ਕਿਤ ਗੁਣ ਕਾਲੀ?' ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਵੇਂ, ਸਹਿਜ ਸੁਭਾ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਏਨਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਸਵਾਲ ਨਿਕਲ ਗਿਆ।

'ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਕੇ ਹਉਂ ਬਿਰਹੋਂ ਜਾਲੀ।' ਤੁਰੰਤ ਹਾਜ਼ਰ-ਜੁਆਬ! ਉਹ ਥੋੜਾ ਜਿੰਨਾ ਸ਼ਰਮਾਈ, ਹਉਂਕਾ ਲਿਆ, ਅੱਥਰੂ ਭਰ ਆਈ ਤੇ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜੁਆਬ ਦੇ ਗਈ।

'ਸਰ! ਅੱਜ ਮੇਰਾ ਮਨ ਬਹੁਤ ਦੁਖੀ ਹੈ, ਅੱਜ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਦਿਲ ਕਿਸੇ ਕੋਲ ਫੋਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ, ਢੇਰੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ।'

'ਐਸੀ ਵੀ ਕਿਆ ਬਾਤ ਹੋ ਗਈ ਮੈਡਮ? ਘਰ ਵਾਲੇ ਨਾਲ ਲੜ ਕੇ ਆਈ ਹੋ? ਜਾਂ ਸੱਸ ਸਹੁਰੇ ਨਾਲ?' ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ ਸੰਜੀਦਗੀ ਦਾ ਥਾਹ ਲਗਾਉਂਦਾ ਕਾਰਨ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ।

'ਸਰ ਲੰਮੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ... ਸੁਣਨਾ ਚਾਹੋ ਤਾਂ ਮਿਹਰਬਾਨੀ! ਜੇ ਮੇਰੇ ਲਈ ਸਮਾਂ ਕੱਢ ਸਕੋ ਤਾਂ ਕਹੀਂ ਬਾਹਰ ਚਲੇਂਗੇ।'

ਉਸ ਦੀਆਂ ਡਲੁਕਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ 'ਚ ਤਰਲੇ ਭਰ ਆਏ। ਉਸ ਦੀ ਵੀਚਾਰੀਆਂ ਵਾਲੀ ਤੱਕਣੀ ਤੇ ਲਿਲੁਕੜੀ ਨੇ ਮੇਰੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ਨੂੰ ਬੇਹੋਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

'ਚਲੋ ਆਲ ਰਾਈਟ! ਲੰਚ ਟਾਈਮ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੈ।'

ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣਨ ਲਈ ਬਿਹਬਲ ਹੋ ਉੱਠਦਾ ਹਾਂ। ਦੋ ਘੰਟੇ ਦੀ ਥੋੜ੍ਹ-ਚਿਰੀ ਛੁੱਟੀ ਲਿਖ ਕੇ ਅੰਦਰ ਭੇਜ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਟਾਈਮ-ਆਊਟ ਕਰਕੇ ਫਾਈਲਾਂ ਸਮੇਟ ਕੇ ਪਾਸੇ ਕਰਕੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ, ਪਾਰਕ ਵਿੱਚ।

'ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਸਰ! ਅੱਜ ਇਕੱਤੀ ਅਕਤੂਬਰ ਹੈ?'

ਘਾਹ 'ਤੇ ਪਸ਼ੱਕਾ ਮਾਰਦੀ ਉਸ ਨੇ ਪਹਿਲੇ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਝੰਜੋੜ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਂ ਘੜੀ ਵਿਚਲੀ ਤਰੀਕ ਵੱਲ ਝਾਤੀ ਮਾਰੀ।

'ਹਾਂ ਇਕੱਤੀ ਅਕਤੂਬਰ।'

'ਕੀ ਹੋਇਆ ਸੀ ਉਸ ਦਿਨ?' ਉਸ ਨੇ ਅਚਨਚੇਤ ਕੀਤੇ ਦੂਸਰੇ ਸਵਾਲ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਲੜਖੜਾ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਂ ਦਿਮਾਗ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਪਾ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਉੱਤਰ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਕਰਨ ਲੱਗਾ।

'ਜਨਾਬ! ਅੱਜ ਉਹ ਦਿਨ ਹੈ, ਜਦ ਉੱਨੀ ਸੌ ਚੁਰਾਸੀ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਮਾਤਾ ਦੀ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਜੰਗਲ ਰਾਜ ਆਇਆ ਸੀ। ਇਕ ਦਰਖਤ ਡਿੱਗਿਆ ਸੀ ਵੱਡਾ ਸਾਰਾ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਧਰਤੀ ਕੰਬਦੀ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿੰਨੀ ਦੇਰ, ਜਲਦੀ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿੰਨੇ ਦਿਨ....। ਦੰਗੇ ਭੜਕੇ ਸਨ, ਮਕਾਨ ਜਲੇ ਸਨ, ਟਰੱਕ ਜਲੇ ਸਨ, ਅਸਮਾਨ ਜਲੇ ਸਨ,

ਮਨੁੱਖਤਾ ਜਲੀ ਸੀ, ਸਿੱਖ ਜਲੇ ਸਨ, ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਗਲ ਟਾਇਰਾਂ ਦੇ ਹਾਰ ਪਾਏ ਗਏ ਸਨ, ਪੈਟਰੋਲ ਨਾਲ ਜਲਾਏ ਗਏ ਸਨ....।' ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਲਹੂ ਚੋਅ ਰਹੀਆਂ ਸਨ।

'ਹਾਂ ਮੈਡਮ! ਇਹ ਭਿਆਨਕ ਕਤਲੇਆਮ! ਨਸਲਕੁਸ਼ੀ ਦੀ ਘਿਣਾਉਣੀ ਦਾਸਤਾਨ, ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਬੇਗੁਨਾਹਾਂ ਨੂੰ ਭੁੰਨਦਾ ਖੂਨੀ ਸਾਕਾ ਕਿਸੇ ਕੋਲੋਂ ਵੀ ਛੁਪਿਆ ਨਹੀਂ।' ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਹੀ ਹੰਝੂ ਕਿਰ ਆਏ।

'ਅੱਜ ਉਸ ਦਿਨ ਦੀ ਅਠਾਰਵੀਂ ਵਰ੍ਹੇ-ਗੰਢ ਹੈ, ਜਦ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਮੇਰੇ ਸੱਜਣ ਪ੍ਰੇਮੀ ਮੰਗੇਤਰ ਦੀਆਂ ਬਾਂਹਾਂ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਉਸ 'ਤੇ ਪੈਟਰੋਲ ਪਾ ਕੇ ਅੱਗ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਨੇ ਤੇ ਉਹ... ਖੁਸ਼ਬੂ... ਖੁਸ਼ਬੂ ਪੁਕਾਰਦਾ ਦੋ ਚਾਰ ਮਿੰਟ 'ਚ ਤੜਫਦਾ ਲੜਖੜਾਉਂਦਾ ਢੇਰੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਟਰੱਕ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟ ਕੇ ਇਕ ਮਕਾਨ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿੱਥੇ ਮੇਰੇ ਜਿਹੀਆਂ ਕਈ ਹੋਰ ਨਿਕਰਮਣਾਂ ਲਹੂ ਲੁਹਾਨ ਹੋਈਆਂ ਪਈਆਂ ਦਰਿੰਦਿਆਂ ਦੀ ਹਵਾਸ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਣੀਆਂ ਸਨ। ਮੰਡੀ ਬਣੀ ਹੋਈ ਸੀ ਅਬਲਾਵਾਂ ਦੀ।'

ਗੱਲ ਸਾਫ਼ ਮੇਰੇ ਜ਼ਿਹਨ ਵਿੱਚ ਉੱਤਰ ਗਈ। ਉਹ ਮੇਰਾ ਹੁੰਗਾਰਾ ਉਡੀਕਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਵਿਖਿਆਨ ਕਰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਸੁਮਕੇ ਮਾਰਦਾ ਉਸ ਨਾਲ ਹਮਦਰਦੀ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦਾ ਹਾਂ-ਹੂੰ ਕਰੀ ਜਾਂਦਾ ਸਾਂ।

'ਸਰ! ਮੁੱਤਸਬੀ ਦੰਗੇ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਹੋਣ ਜਾਂ ਗੁਜਰਾਤ ਦੇ, ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੀ ਲੜਾਈ ਹੋਵੇ, ਅਫ਼ਗਾਨ ਦੀ, ਰੂਸ ਦੀ, ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ, ਈਰਾਨ ਜਾਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ, ਬਾਹਰੀ ਹਮਲੇ ਦੇ ਨਾਲ ਇਕ ਅੰਤਰੀਵੀ ਹਮਲਾ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਆਬਰੂ ਤੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬੰਬਾਂ, ਬੰਦੂਕਾਂ, ਤੋਪਾਂ, ਗੋਲਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਲਿੰਗਾਂ ਦਾ ਵੀ ਵਾਰ ਚੱਲਦਾ ਹੈ। ਔਰਤਾਂ ਦਾ ਬਦਨ ਲੜਾਈ ਦਾ ਮੈਦਾਨ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਇਕ ਪਾਸੜ ਲੜਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਫੌਜੀਆਂ ਦੀ ਰੱਤ ਡੁੱਲਦੀ ਹੈ, ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਪੱਤ ਰੁਲਦੀ ਹੈ। ਔਰਤ ਲੁੱਟ ਦਾ ਮਾਲ ਬਣਦੀ ਹੈ ਤੇ ਲੁੱਟ ਦੇ ਮਾਲ ਦੇ ਨਾਲ ਔਰਤ ਵੀ ਲੁੱਟੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੀ ਇਹ ਅਲੇਖ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਔਰਤ ਨੇ ਅੱਗੋਂ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਇੱਜ਼ਤ ਬਚਾਉਣ ਖਾਤਰ ਜਾਂ ਜਾਨ ਬਖ਼ਸ਼ਾਉਣ ਖਾਤਰ ਆਬਰੂ ਲੁਟਾਈ ਹੈ ਤੇ ਰੱਬ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਮੰਨ ਕੇ ਸੈਕਸ ਦਾ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਝੱਲਿਆ ਤੇ ਹੰਢਾਇਆ ਹੈ।

ਫਿਰ ਉਸੇ ਹੀ ਰਾਤ ਪੁਲਿਸ ਦੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜਾਂ ਮਿਲਟਰੀ ਦੀਆਂ, ਗੱਡੀਆਂ ਆ ਗਈਆਂ।

'ਚਲੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਰਾਹਤ ਕੈਂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਬਾਹਰ ਖਤਰਾ ਹੈ।'

'ਦਹਿਸ਼ਤਗਰਦ ਦੰਗੇਈਆਂ ਦਾ ਹਜ਼ੂਮ ਬੇਮੁਹਾਰਾ ਟੋਲਿਆਂ ਦੇ ਟੋਲੇ, ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਜਗਦੀਆਂ ਮਸ਼ਾਲਾਂ ਲੈ ਕੇ ਸੜਕਾਂ ਗਲੀ ਮੁਹੱਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਦਨਦਨਾਉਂਦਾ ਫਿਰਕੂ ਜ਼ਹਿਰ ਵਰ੍ਹਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਆਦਮ-ਬੋ ਆਦਮ-ਬੋ ਕਰਦਾ, ਜਨੂੰਨ ਉਗਲੱਸਦਾ ਭੜਕਾਉ ਨਾਹਰਿਆਂ ਨਾਲ ਲਲਕਾਰੇ ਮਾਰਦਾ ਧਾੜਵੀਆਂ ਦਾ ਹੜ੍ਹ, ਪਿੱਛੇ ਬਲਦੇ ਭਾਂਬੜ ਛੱਡ ਕੇ ਅੱਗੇ ਅੱਗੇ ਵਧ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜੰਗਲ ਦੀ ਅੱਗ ਵਾਂਗ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਪੁਲਸ ਜਾਂ ਮਿਲਟਰੀ ਨੇ ਵਰਜਣ ਜਾਂ ਨੱਥ ਪਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਾ ਨਿਭਾਈ। ਅਮਨ ਕਨੂੰਨ ਦੇ ਰਾਖੇ ਕੰਨ ਵਲ੍ਹੇਟ ਕੇ ਕੰਨਾਂ-ਘੋਸਲ ਮਾਰ ਕੇ ਤਮਾਸ਼ਬੀਨਾਂ ਵਾਂਗ ਗਲ ਪਿਆ ਢੋਲ ਵਜਾਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਆਪਣੇ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਤੇ ਮੁਹੱਲੇ ਦੀ ਸੁੱਖ ਸਾਂਦ ਪੁੱਛੀ ਤਾਂ ਸਿਪਾਹੀ ਚੁੱਪ ਭੁੰਨ-ਵੱਟਾ ਜਿਹਾ ਬਣ ਗਿਆ।'

'ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਬਚਾ ਉਧਰ, ਭੂਲ ਜਾਓ....। ਚਲੋ ਗਾੜੀ ਮੈਂ....।'

ਸਾਰੀਆਂ ਬੰਧਕ ਬਣਾਈਆਂ ਗਊਆਂ ਵਰਗੀਆਂ ਵਿਚਾਰੀਆਂ ਇਕ ਦੂਜੀ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਭੇਡਾਂ ਵਾਂਗਰ ਟਰੱਕਾਂ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਗਈਆਂ। ਹਨੇਰੇ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾ ਕੇ ਮੈਂ ਸੜਕ ਦੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਹੋ ਤੁਰੀ। ਦੇਖਿਆ ਇਹ ਤਾਂ ਡਰੇਨ ਸੀ, ਗੰਦਾ ਨਾਲਾ। ਇਹਨਾਂ ਕੋਲੋਂ ਮਾਸ ਨੁਚਵਾਉਣ ਨਾਲੋਂ ਤਾਂ ਮਰਨਾ ਚੰਗਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਉੱਧਰ ਛਾਲ ਮਾਰਨੀ ਚਾਹੀ ਪਰ ਮੇਰੇ ਮਨ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਫਿਟਕਾਰ ਪਾਈ। ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਤੋਂ ਡਰ ਕੇ ਆਤਮਘਾਤ ਕਰਨਾ ਗੁਨਾਹ ਹੈ। ਇਸ ਰਾਤ ਤੋਂ ਬਾਦ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹੇਗਾ ਤੇ ਦਿਨ ਵੀ ਚੜ੍ਹੇਗਾ ਜ਼ਰੂਰ।

ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਮੈਂ ਬਦਬੂ ਮਾਰਦੇ ਉਸ ਨਾਲੇ ਦੀ ਅੰਦਰਲੀ ਢਲਾਣ ਤੇ ਪੌੜੀ-ਨੁਮਾ ਫੱਟੇ ਨਾਲ ਲਿਪਟ ਕੇ ਲੰਘਾਈ। ਉਹ ਸਾਰੀ ਭਿਆਨਕ ਰਾਤ, ਜੰਗ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਾਂਗ ਜਲਦੀ ਦਿੱਲੀ ਵੇਖ ਮੈਂ ਹਰ ਪਲ ਹਰ ਮਿੰਟ ਘੁਲ-ਘੁਲ ਕੇ ਮਰਦੀ ਰਹੀ। ਮੌਤ ਦੀ ਹੋਣੀ ਮੇਰੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਮੰਡਲਾਉਂਦੀ ਰਹੀ। ਕੈਂਪ ਚੋਂ ਚੁੱਕਿਆ ਖੇਸੀ ਵਰਗਾ ਕੰਬਲ ਮੇਰੇ ਦੰਦੋੜਕੇ ਨਾ ਹਟਾ ਸਕਿਆ ਤੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹੜੇ ਵੇਲੇ, ਕਿਦਾਂ ਨੀਂਦ ਆਈ ਜਾਂ ਨਾ, ਰਾਤ ਆਪਣੇ ਅਖੀਰਲੇ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਈ।

ਤੜਕਸਾਰ! ਕਿਸੇ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਬਿੜਕ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸਾਵਧਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਕ ਮਨੁੱਖੀ ਆਕਾਰ ਮੇਰੇ ਲਾਗੇ ਆ ਕੇ ਰੁਕ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਸਾਹ ਸੂਤ ਕੇ ਪਈ ਰਹੀ। ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਟੋਹਿਆ, ਮੇਰੀ ਜੇਬ ਟੋਹੀ ਤੇ ਫਿਰ ਮੈਨੂੰ ਉਲਟਾਉਣ ਲੱਗਾ। ਮੈਨੂੰ ਕਾਂਬਾ ਜਿਹਾ ਛਿੜ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਛੱਟਪਟਾਈ, ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਬੈਠਣ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਦਾ ਸ਼ੈਤਾਨ ਜਾਂਗਲੀ ਮਨ ਮੈਂ ਘੁਸਮੁਸੇ ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹ ਲਿਆ। ਉੱਠ ਕੇ ਪੂਰੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਧੱਕਾ ਦੇ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾਲੇ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਆਪ ਸੜਕ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਤੁਰਨ ਲੱਗੀ... ਬੇ-ਮੰਜ਼ਲੀ ਬੇ-ਮੁਹਾਰੀ।

ਉਸ ਰਾਤ ਵੰਨ-ਸੁਵੰਨੇ ਕਈ ਜਾਨਵਰਾਂ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਵਾਹ ਪਿਆ। ਮਨੁੱਖ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਖਤਰਨਾਕ ਦੁਪਾਇਆ ਜਾਨਵਰ ਹੈ। ਇਕ ਰਿਕਸ਼ੇ ਵਾਲਾ, ਆਟੋ ਵਾਲਾ, ਇਕ ਦੋਧੀ ਤੇ ਅਖੀਰ ਇਕ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਵਾਲੇ ਦੋ ਪੁਲਸੀਏ। ਮੈਨੂੰ ਖਿੱਚ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ 'ਤੇ ਬਿਠਾਉਣਾ ਚਾਹਿਆ, ਮੈਂ ਚੀਕੀ ਚਿਲਾਈ ਤੇ ਹਾਲ ਪਾਹਰਿਆ ਪਾਈ।

ਲੰਘਦਾ ਲੰਘਦਾ ਇਕ ਸਕੂਟਰ ਸਵਾਰ ਬਾਬੂ ਸੁਣ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਆ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਇਆ।

'ਠਹਿਰੋ! ਆਓ ਭੈਣ ਜੀ! ਆਉ, ਮੈਂ ਆ ਗਿਆ ਹਾਂ...'

ਲਲਕਾਰਾ ਸੁਣ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਉਹ ਖਿਸਕ ਗਏ, ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਸਮਝ ਕੇ ਕਿ ਉਹ ਕੋਈ ਮੇਰਾ ਆਪਣਾ ਹੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਮੈਂ ਇਹ ਸਮਝ ਕੇ ਕਿ ਖੁਦਾ ਨੇ ਮੇਰੀ ਰਖਵਾਲੀ ਲਈ ਮਸੀਹਾ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਝਟਪਟ ਉਸ ਦੇ ਸਕੂਟਰ ਪਿੱਛੇ ਬੈਠ ਗਈ। ਸਿਰੋਂ ਮੋਨਾ ਸੀ ਉਹ, ਮੇਰਾ ਬਚਾਅ ਹੋ ਜਾਏਗਾ। ਸਕੂਟਰ ਚਲਦਾ ਗਿਆ। ਸੜੇ ਹੋਏ ਗੰਧ ਮਾਰਦੇ ਬਾਜ਼ਾਰਾਂ 'ਚੋਂ, ਟਰੱਕਾਂ ਦੀ ਸ਼ਮਸ਼ਾਨ-ਘਾਟ 'ਚੋਂ, ਲਲਕਾਰੇ ਮਾਰਦੇ ਹਜ਼ੂਮ 'ਚੋਂ ਲੰਘਦਾ ਜਿੱਥੇ ਪਗੜੀ ਧਾਰੀ ਸਿੱਖ ਕਿਧਰੇ ਲੱਭਿਆਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੱਸਦਾ। ਹਮਲਾਵਰ ਅਬਦਾਲੀਆਂ ਕੋਲੋਂ ਭਾਰਤੀ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਛੁਡਾਉਣ ਵਾਲੀ ਬਹਾਦਰ ਕੌਮ ਅੱਜ ਆਪਣੀ ਰਾਖੀ ਤੋਂ ਆਤੁਰ ਕਿਧਰੇ ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਸ਼ਰਮ ਤੇ ਧਰਮ ਦੋਵੇਂ ਅੱਗ ਦੀਆਂ ਲਪਟਾਂ ਵਿੱਚ ਝੁਲਸ ਰਹੇ ਸਨ।

'ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਘਰ ਛੱਡ ਆਓ ਅੰਕਲ ਜੀ!' ਮੈਂ ਡੁਸਕਦੀ ਹੋਈ ਉਸ ਨੂੰ ਤਰਲਾ ਕੀਤਾ।

'ਕਿੱਥੇ ਬੇਟਾ ਤੇਰਾ ਘਰ?' ਮਿਸ਼ਰੀ ਜਿੰਨੀ ਮਿੱਠੀ ਉਸ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੀ।

'ਪੰਜਾਬੀ ਬਾਗ, ਤਿੰਨ ਨੰਬਰ ਗਲੀ...' ਮੈਂ ਹਟਕੋਰੇ ਰੋਕਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ।

'ਉੱਥੇ ਤਾਂ ਪੁੱਤ ਸਭ ਕੁੱਝ ਮਲੀਆ-ਮੇਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨੇ। ਕੋਈ ਵੀ ਘਰ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਬਚਿਆ, ਕੋਈ ਜੀਅ ਬਚ ਕੇ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲ ਸਕਿਆ ਉਥੋਂ।' ਕਹਿੰਦੇ ਕਹਿੰਦੇ ਉਸ ਦਾ ਬੋਲ ਵੀ ਭਾਰਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਗਰਮ ਹਉਕਿਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਹਨਾਂ ਦੁਰਘਟਨਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਇਜ਼ਹਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਹੋਰ ਕੁਝ ਵੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਚਿਆ ਤੇ ਰੋ ਪਿੱਟ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨਾ ਖ਼ਤਰੇ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।

'ਤੂੰ ਹੁਣ ਸਬਰ ਕਰ ਬੇਟੇ, ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਲਿਜਾਵਾਂਗਾ। ਉੱਥੇ ਤੈਨੂੰ ਤੱਤੀ ਵਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਣ ਲੱਗੀ, ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਵੀ ਵਾਲ ਵਿੰਗਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇਗਾ। ਜਦ ਠੰਢ-ਠੰਢਾਉੜਾ ਹੋਇਆ, ਤੈਨੂੰ ਵਾਪਸ ਤੇਰੇ ਘਰ ਛੱਡ ਆਵਾਂਗਾ।'

ਉਸ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਕੁਝ ਜਰਾਂਦ ਹੋਈ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਵਾਪਸ ਆ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਰੋਂਦਾ ਜਿਹਾ ਮੂੰਹ ਬਣਾ ਕੇ ਸਾਰਾ ਕਰਨ-ਮਈ ਦੁਖਾਂਤਕ ਬਿਰਤਾਂਤ ਮੇਰੇ ਅੱਗੇ ਢੇਰੀ ਕਰਦੇ ਮੇਰਾ ਸਿਰ ਪਲੋਸਿਆ, ਮੇਰੀ ਪਿੱਠ ਪਲੋਸੀ। ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਉੱਠ ਕੇ ਰੋਂਦੀ ਰੋਂਦੀ, ਉਸ ਦੇ ਗਲ ਲੱਗ ਕੇ ਚਿੰਬੜ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਮੇਰੀ ਪਿੱਠ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਘੁੱਟ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਘੁੱਟ ਲਿਆ। ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਤੇ ਬੱਚੇ ਵੀ ਵੇਖਦੇ ਵੇਖਦੇ ਅੱਥਰੂ ਕੇਰਨ ਲੱਗੇ।

'ਰੱਬ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰ ਕਰ ਧੀਏ... ਅੱਲਾ ਦੀ ਰਜ਼ਾ 'ਚ ਰਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਹੋ ਗਿਆ ਸੋ ਹੋ ਗਿਆ... ਰੱਬ ਦਾ ਭਾਣਾ ਮਿੱਠਾ ਕਰ ਕੇ ਮੰਨ।' ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਆਂਟੀ ਕਹਿ ਕੇ ਬੁਲਾਉਂਦੀ ਸੀ, ਨੇ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਘੁੱਟ ਕੇ ਸੀਨੇ ਨਾਲ ਲਾ ਲਿਆ।

'ਅੱਜ ਤੋਂ ਸਾਡੀਆਂ ਇਕ ਨਹੀਂ ਦੋ ਬੇਟੀਆਂ ਹਨ।' ਉਹ ਆਪਣੇ ਖਾਵੰਦ ਨੂੰ ਮੁਖਾਤਬ ਸੀ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਲੜਕਾ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਟੇਢਾ ਟੇਢਾ ਵੇਖਦਾ, ਬੁੱਲ੍ਹ ਜਿਹੇ ਟੁੱਕਦਾ, ਹਵਾਈ ਕਿੱਸ ਸੁੱਟਦਾ ਰਹਿੰਦਾ, ਮੈਨੂੰ ਬੁਰਾ ਜਿਹਾ ਲੱਗਾ। ਕਾਲਜ ਪੜ੍ਹਦਾ ਇਹ ਹੁੰਦਲ-ਹੇੜ ਮੁੰਡਾ, ਉਸ ਦਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਾਰਾਂ ਜਿਹੀਆਂ ਸੁੱਟਣਾ ਮੈਨੂੰ ਨਵੀਂ ਭਸ਼ਤੀ ਵਿੱਚ ਪਾ ਗਿਆ। 'ਤੇਲ ਦੇਖੋ ਤੇਲ ਦੀ ਧਾਰ ਵੇਖੋ,' ਮੈਂ ਬੇਵੱਸ ਸੀ। ਮੈਂ ਹੁਣ ਏਨਾ ਕੁਝ ਵੇਖ ਕੇ ਡਾਢੀ ਤਜਰਬੇਕਾਰ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਵਹਿਸ਼ੀ ਦਰਿੰਦਿਆਂ ਦੇ ਅਣਕਿਆਸੇ ਟੋਣਿਆਂ ਅਤੇ ਚੋਭਾਂ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀਆਂ ਤਲਖ ਹਕੀਕਤਾਂ ਦਾ ਡਾਢਾ ਕੌੜਾ ਤੇ ਨਿਰਾਸ਼ਾ-ਜਨਕ ਤਜਰਬਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਸੱਚੀਂ ਰੱਸੀ ਨੂੰ ਸੱਪ ਸਮਝਣ ਲੱਗੀ ਸਾਂ। ਸੁਹਿਰਦਤਾ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਜਿਵੇਂ ਮੇਰੇ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚੋਂ ਗੁੰਮ ਹੋ ਗਏ ਸਨ।

ਪਤੀ ਪਤਨੀ ਦਾ ਕਮਰਾ ਅਲੱਗ, ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਅੱਡ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਸਟੋਰ ਵਰਗਾ ਨੌਕਰਾਂ ਵਾਲਾ ਕਮਰਾ ਮਿਲ ਗਿਆ।

ਉਸੇ ਹੀ ਰਾਤ ਹੋਣੀ ਮੇਰਾ ਰਸਤਾ ਨੱਪਦੀ ਆ ਪਹੁੰਚੀ। ਕਿਸੇ ਆਦਮੀ ਦੀ ਸਰਕਾਹਟ, ਉਸ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਦਾ ਸਪਰਸ਼, ਮੇਰੇ ਮੂੰਹ 'ਤੇ, ਮੇਰੇ ਸਿਰ 'ਤੇ, ਸਰੀਰ 'ਤੇ, ਮੇਰਾ ਕਾਲਜਾ ਮੱਚ ਉਠਿਆ। ਮੈਂ ਖੜ੍ਹੀ ਹੋ ਕੇ ਸਖ਼ਤ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਉਹ ਖੁੰਖਾਰ ਹੋਇਆ ਪਿਆ ਸੀ।

'ਤੈਨੂੰ ਕੁੱਤਿਆਂ ਕੋਲੋਂ ਛੁਡਾ ਕੇ ਲਿਆਇਆ ਹਾਂ ਤੇ ਜੇ ਏਨਾ ਲੱਤਾਂ ਛੜੀਆਂ ਮਾਰਨ ਲੱਗੀ ਤਾਂ ਫੇਰ ਕੁੱਤਿਆਂ ਅੱਗੇ ਸੁੱਟ ਆਉਂ। ਦੱਸ ਦੇਉਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪਈ ਮੇਰੇ ਘਰ ਵੀ ਇੱਕ ਸਪਣੀ ਆ ਵੜੀ ਜੇ। ਫੜੋ ਇਹਨੂੰ ਤੇ ਫੇਰ ਸੁੱਟੋ ਇਸਦੀ ਸਿਰੀ।' ਮੇਰਾ ਵਿਰੋਧ ਢਿੱਲਾ ਪੈ ਗਿਆ।

'ਇਸ ਨੇ ਜਾਨ ਖ਼ਤਰੇ ਵਿੱਚ ਪਾ ਕੇ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਪਰਉਪਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਜ਼ਲੀਲ ਕਰਾਂ? ਇਹ ਮੈਥੋਂ ਨਾ ਹੋ ਸਕਿਆ। ਲਾਚਾਰ ਸਾਂ ਬੇਬਸ ਸਾਂ, ਹੋਰ ਕਰ ਵੀ ਕੀ ਸਕਦੀ ਸੀ? ਉਹ ਆਪਣੇ ਗੰਜ 'ਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰਦਾ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਗਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਨੀਂਦ ਆਈ ਰੱਜ ਕੇ, ਉਸ ਦਿਨ ਮੈਂ ਬੇਫਿਕਰੀ ਨੀਂਦੇ ਸੁੱਤੀ।

ਸਵੇਰੇ ਉਹ ਆਪ ਚਾਹ ਦਾ ਕੱਪ ਫੜੀ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ।

'ਉੱਠੋ ਬੇਟੇ! ਚਾਹ ਪੀਓ...' ਉਸ ਦੀ ਬੀਵੀ ਲਾਗੇ ਖੜ੍ਹੀ ਚਿੰਤਾਤੁਰ ਸੀ।

'ਅੱਛਾ ਅੰਕਲ ਜੀ ਲਿਆਓ...' ਮੈਂ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ, ਤੇ ਮੁਸਕਰਾਹਟ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਈ ਦਿਨ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ। ਇਕ ਦਿਨ ਉਸ ਦਾ ਬੰਟੀ ਵੀ ਮਾਂ ਪਿਓ ਦੀ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਹੁਣ ਇਕ ਖਿਡੌਣਾ ਬਣ ਗਈ ਸਾਂ, ਮਰਜ਼ੀ ਪੁੱਤ ਖੇਡੋ, ਜਦ ਮਰਜ਼ੀ ਪਿਓ ਖੇਡੋ। ਉਹ ਮਨਮਾਨੀਆਂ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਮੈਨੂੰ ਭੈਣ ਬੇਟਾ ਪੁੱਤ ਕਹਿ ਕੇ ਪੁਚਕਾਰਦਾ ਰਿਹਾ, ਪਰ ਉਸਦਾ ਅੰਦਰਲਾ ਵਹਿਸ਼ੀ-ਪਨ ਉਸ ਦੀਆਂ ਨਾੜਾਂ 'ਚੋਂ ਅਲਸਰ ਵਾਂਗ ਫੁੱਟਦਾ ਰਿਹਾ, ਉਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ-ਘਾਤ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ।

ਇਕ ਦਿਨ ਮੈਂ ਹੋਰ ਵੀ ਦਹਿਲ ਗਈ। ਉਹ ਇਕ ਲੰਮੇ ਕਮਾਨੀਦਾਰ ਦੰਦਿਆਂ ਵਾਲੇ ਚਾਕੂ ਨੂੰ ਬੜੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਨਿਹਾਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਲੋਸ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਕ ਦਮ ਸਮਝ ਗਈ। ਇਹ ਹੁਣ ਚਾਕੂ ਮਾਰ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਕੇ ਕਿਤੇ ਟਿਕਾਣੇ ਲਾ ਦੇਵੇਗਾ ਤੇ ਫਿਰ ਰੋਲਾ ਪਾ ਦੇਵੇਗਾ।

'ਆਪੇ ਹੀ ਆਤਮਘਾਤ ਕਰ ਗਈ ਵਿਚਾਰੀ.... ਦੁਖੀ ਸੀ ਬਹੁਤ।'

ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ.... ਮੇਰਾ ਮਨ ਕਲਪ ਉੱਠਿਆ, 'ਕਾਸ਼! ਇਹ ਹਥਿਆਰ ਮੇਰੇ ਹੱਥ ਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕੌੜਾ ਘੁੱਟ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੇ ਪੇਟ 'ਚ ਖੁਭੋ ਕੇ ਆਂਦਰਾਂ ਖਿੱਚ ਲਵਾਂ।'

ਅਜੇ ਮੈਂ ਸੋਚ ਹੀ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਆਉਂਦੇ ਹੀ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਵਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਚਾਕੂ ਮੇਰੇ ਪੇਟ ਦੀ ਬਜਾਏ ਮੰਜੀ ਦੀ ਸੱਜੀ ਬਾਹੀ ਵਿੱਚ ਖੁੱਭ ਗਿਆ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਘਿਰਨਿਤ ਬੱਜਰ ਗੁਨਾਹ ਦਾ ਮੂਲ-ਮੁੱਦਾ ਸਬੂਤ ਮਿਟਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਦੂਸਰਾ ਜਾਨ-ਲੇਵਾ ਵਾਰ ਵੀ ਮੈਂ ਬੋਚ ਲਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਪੱਕਾ ਯਕੀਨ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਹੁਣ ਇਹ ਜਾਂ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਮਾਰ ਦੇਵੇਗਾ ਜਾਂ ਮੇਰੀ ਕੀਮਤ ਵੱਟ ਲਏਗਾ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੱਦਾਂ ਕਿਥੋਂ ਮਣਾਂ ਮੂੰਹੀਂ ਸ਼ਕਤੀ ਮੇਰੇ ਵਿੱਚ ਆ ਗਈ। ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਕੋਈ ਹਥਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਮੇਰੇ ਮਿੱਤਰ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮ ਨਿਸ਼ਾਨੀ, ਇਹ ਮੋਟਾ ਕੜਾ! ਫੜਾਕ ਕਰਦਾ ਉਸ ਦਾ ਮੱਥਾ ਖੋਲ੍ਹ ਗਿਆ। ਉਹ ਲਹੂ ਦੀ ਤੜ੍ਹੀਰੀ ਸਾਂਭਦਾ ਪਿੱਛੇ ਜਾ ਡਿੱਗਾ। ਖੁਸ਼ਬੂ ਨੇ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਵਾਲੇ ਸਟੀਲ ਦੇ ਮੋਟੇ ਕੜੇ ਨੂੰ ਪਲੋਸਦੇ ਫ਼ਖ਼ਰ ਤੇ ਬਹਾਦਰੀ ਦੇ ਰੌਂ ਵਿੱਚ ਸੱਜਾ ਹੱਥ ਬੜੇ ਸਵੈਮਾਨ ਨਾਲ ਉੱਪਰ ਫੈਲਾਇਆ।

'ਆਟੋ ਨੂੰ ਹੱਥ ਦੇ ਕੇ ਰੋਕਿਆ, 'ਪੰਜਾਬੀ ਬਾਗ!'

ਉੱਥੇ ਜਾ ਕੇ ਮੇਰੀਆਂ ਡਾਡਾਂ ਨਿਕਲ ਗਈਆਂ। ਮੇਰੇ ਘਰ ਦਾ ਨਾਮ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਤੇ। ਸੜਿਆ ਸਵਾਰ ਹੋਇਆ ਬੇਪਛਾਣ ਖੰਡਰ ਹੋਇਆ ਪਿਆ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਦੁਆਲੇ ਭੀੜ ਜਮ੍ਹਾਂ ਹੋ ਗਈ। ਮੇਰੀ ਸਹੇਲੀ ਆਇਸ਼ਾ ਨੇ ਰੋਂਦੀ ਰੋਂਦੀ ਨੇ ਆ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਗਲਵੱਕੜੀ ਵਿੱਚ ਲੈ ਲਿਆ।

'ਹਾਏ ਨੀ ਤੂੰ ਕਿੱਥੇ ਸੀ ਖੁੱਬੜੀਏ? ਤੇਰਾ ਤਾਂ ਜਹਾਨ ਲੁੱਟ ਗਿਆ...। ਤੇਰਾ ਅੱਬਾ, ਤੇਰਾ ਭਾਈ, ਸਭ ਕੋਹ ਸੁੱਟੇ ਨੇ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਨੇ।'

ਆਇਸ਼ਾ ਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਦਿਲਾਸਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਰਿਕਸ਼ੇ ਵਾਲਾ ਵਿਚਾਰਾ! ਉਸ ਨਾ ਪੈਸੇ ਮੰਗੇ ਤੇ ਨਾ ਲਏ, ਛੱਡ ਕੇ ਤੁਰ ਗਿਆ... ਹਉਂਕੇ ਭਰਦਾ.... ਅੱਖਾਂ ਪੂੰਝਦਾ।

'ਤੇਰੀ ਅੰਮਾ ਤੇ ਭੈਣ ਤਾਂ ਸਹੀ ਸਲਾਮਤ ਨੇ ਸ਼ਾਹ ਪੁਰ ਵਾਲੇ ਕੈਂਪ 'ਚ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਘਰ ਲੁਕਾ ਕੇ ਬਚਾਇਆ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਹੂਲ ਕੇ। ਇਹਨਾਂ ਲੂਣ-ਹਰਾਮੀਆਂ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਘਰ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਛੱਡਿਆ। ਆ ਧੀਏ ਅੰਦਰ ਆ, ਵੇਖ ਤੇਰਾ ਕੀ ਹਾਲ ਹੋਇਆ ਪਿਆ ਸੂ।'

ਰੋਂਦੀ ਕਲਪਦੀ ਨੇ ਉੱਥੇ ਰਾਤ ਗੁਜ਼ਾਰੀ। ਸਵੇਰੇ ਆਇਸ਼ਾ ਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਆਪ ਨਾਲ ਹੋ ਕੇ ਟੈਕਸੀ ਲੈ ਕੇ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਲੱਭਦੀ ਲਭਾਉਂਦੀ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਅੰਮਾ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚਾਇਆ। ਵੱਡਿਆਂ ਘਰਾਂ ਵਾਲੇ, ਕੋਠੀਆਂ ਵਾਲੇ, ਜਦੋਂ ਦਿਨ ਪੁੱਠੇ ਗਿੜਦੇ ਨੇ, ਤੰਬੂ ਟਾਕੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਤਰਸਦੇ ਨੇ। ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਮੈਨੂੰ ਉੱਡ ਕੇ ਮਿਲੀ। ਮੇਰੀ ਭੈਣ ਅਰਧ-ਹੋਸ਼ ਪਈ ਸੁਰਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਰਹੀ। ਉਹਨੂੰ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਪਿਛਲੀ ਰਾਤ ਸਕਿਉਰਿਟੀ ਵਾਲੇ ਲੈ ਗਏ ਸਨ, ਕਾਗਜ਼ੀ ਕਾਰਵਾਈ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ। ਅਸੀਂ ਬੇਘਰੇ ਹੋ ਗਏ ਸਾਂ, ਪਨਾਹਗੀਰ, ਉੱਜੜੇ ਹੋਏ ਲੋਕ, ਲਿਤਾੜੇ ਹੋਏ ਦੁਰਕਾਰੇ ਹੋਏ ਲੋਕ, ਕਰਮਹੀਣ! ਆਪਣੇ ਹੀ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲੋਂ ਲੁੱਟੇ ਹੋਏ।

ਇਕ ਸਾਲ ਅਸੀਂ ਉਸੇ ਹੀ ਕੈਂਪ ਵਿੱਚ ਕੱਟਿਆ। ਮੇਰੀ ਭੈਣ ਇਹ ਅੱਖੀਂ ਦੇਖਿਆ ਤੇ ਹੱਡੀਂ ਹੰਢਾਇਆ ਸਦਮਾ ਤੇ ਏਨੀ ਵੱਡੀ ਜਾਂਗਲੀ ਝਾਲ ਨਾ ਝੱਲਦੀ ਹੋਈ ਜੂਨ ਛੁਟਕਾਰਾ ਕਰ ਗਈ। ਅਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਮਾਵਾਂ ਧੀਆਂ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੇ ਰਜਿਸਟਰ ਵਿੱਚ ਚੜ੍ਹ ਗਈਆਂ। ਸੇਵਾਦਾਰ ਦੁੱਧ ਚਾਹ ਰੋਟੀ ਪਾਣੀ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਦੇਣ ਦੀ ਥਾਂ

ਮੇਰੇ ਹੱਥ ਫੜਾਉਂਦੇ, ਮੇਰੇ ਜਿਸਮ ਨੂੰ ਨਿਹਾਰਦੇ, ਤੋਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਜਿਵੇਂ ਮੁੱਲ ਪਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋਣ। ਰੱਬ ਦੀ ਕਰੋਪੀ, ਹੋਰ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿਧਵਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਸਬਰ ਦੇ ਘੁੱਟ ਭਰ ਕੇ ਹੱਡਾਂ 'ਤੇ ਹੰਢਾਉਂਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ। ਮੈਨੂੰ ਭਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਵੇਖ ਕੇ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਗਲੀ ਪਈ ਕਿ ਵਾਪਸ ਹੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਨਾ ਆਈ।

ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਤਲਖ਼ ਹਕੀਕਤ ਤੇ ਕੁਝਤਣ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਇੱਕ ਬੇਹੋਸ਼ੀ ਹੀ ਤਾਂ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਇਕੱਲੀ ਰਹਿ ਗਈ ਚੌਕੀਦਾਰਾਂ ਤੇ ਬੇਲਦਾਰਾਂ 'ਤੇ ਰਹਿਮ-ਕਰਮ 'ਤੇ। ਦਿਨ ਪੁੱਗਣ 'ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਜੱਚਾ ਬੱਚਾ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਕਰਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਜਿੱਥੇ ਮੈਨੂੰ ਸੁਗਾਤ ਮਿਲੀ... ਇਕ ਲੜਕੀ... ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਗੁਨਾਹਾਂ ਦਾ ਫਲ।

'ਕੀ ਨਾਮ ਰੱਖਣਾ ਇਸਦਾ?' ਨਰਸ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

'ਰੋਜ਼ੀ...'

'ਵਾਹ ਕਿੰਨਾ ਸੁੰਦਰ ਨਾਮ ਹੈ.. ਮਾਂ ਖੁਸ਼ਬੂ ਤੇ ਬੇਟੀ ਰੋਜ਼ੀ! ਯਾਨੀ ਕਿ ਰੋਜ਼ੀ!' ਲੇਡੀ ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਹੱਸ ਕੇ ਕਿਹਾ ਸੀ।

'ਬਾਪ ਦਾ ਨਾਮ...?' ਉਸ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ 'ਚ ਸ਼ਰਾਰਤ ਸੀ।

'ਕੋਈ ਨਹੀਂ....' ਮੈਂ ਫਿੱਸ ਪਈ ਸਾਂ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ।

'ਅਰੇ ਕੁੱਝ ਤੇ ਬਤਾਓ!.... ਧਰਮ ਕਿਆ ਲਿਖੂੰ?'

'ਇਸ ਹਜ਼ੂਮ ਮੇਂ ਕਿਸ ਕਾ ਨਾਮ ਲੂੰ ਮੈਂ? ਮੈਂ ਨੇ ਕਿਸੀ ਕਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਪੂਛਾ।' ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਕਲਮ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ। ਇਕ ਪ੍ਰਮਾਣ ਪੱਤਰ ਮੇਰੇ ਹੱਥ ਫੜਾ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਬਾਪ ਦਾ ਨਾਮ 'ਗੁਮਨਾਮ' ਸੀ। ਧਰਮ ਦੇ ਨਾਮ ਦੇ ਖਾਨੇ ਵਿੱਚ... 'ਅ-ਧਰਮ' ਲਿਖਿਆ ਸੀ।

ਕਮਾਲ ਕੀਤਾ ਖੁਸ਼ਬੂ! ਬੜਾ ਧੌਂਹ ਕੀਤਾ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਤੇਰੀ ਕਿਸਮਤ ਨੇ... ਤੂੰ ਬੜੀ ਬਹਾਦਰ ਔਰਤ ਹੈਂ... ਜਿਸ ਨੇ ਏਨੇ ਕਸ਼ਟ ਸਹਾਰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜੀਉਣ ਦਾ ਸੰਘਰਸ਼ ਨਹੀਂ ਛੱਡਿਆ, ਨਹੀਂ ਤੇ ਕਈ ਵਿਚਾਰੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਪੈ ਕੇ ਦਰਿਆਵਾਂ ਨਹਿਰਾਂ 'ਚ ਵਹਿ ਜਾਂਦੀਆਂ ਨੇ।

'ਮੈਂ ਵੀ ਵਹਿ ਜਾਂਦੀ ਭਾਅ ਜੀ! ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਜੀਉਣ ਦਾ ਇਕ ਸਹਾਰਾ ਮਿਲ ਗਿਆ ਸੀ, ਬਹਾਨਾ ਮਿਲ ਗਿਆ ਸੀ, ਮੇਰੀ ਰੋਜ਼ੀ.... ਹਾਂ! ਉਸੇ ਲਈ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਚਾ ਰੱਖੀ ਹੈ, ਸ਼ੁਕਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ, ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਨੌਕਰੀ ਮਿਲ ਗਈ।'

'ਹੋਰ ਕੋਈ ਵਿਆਹ ਜਾਂ ਸਾਥੀ?' ਮੈਂ ਹੋਰ ਅੱਗੇ ਜਾਨਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ।

'ਨਹੀਂ! ਨਹੀਂ! ਮੈਨੂੰ ਕਈ ਸਮਾਜ ਸੇਵੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੇ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ ਵਿਆਹ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ, ਘਰ ਵਸਾਉਣ ਲਈ, ਪਰ ਮੇਰਾ ਮਨ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਮਰਦ ਜਾਤ ਨਾਲ ਨਫ਼ਰਤ ਹੋ ਗਈ ਹੈ।'

ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅੱਡੀਆਂ ਗਈਆਂ, ਹੱਥਾਂ ਦੀਆਂ ਮੁੱਠੀਆਂ ਤਣ ਗਈਆਂ, ਮਾਨੋਂ ਮਰਦ ਜਾਤੀ ਦਾ ਵਿਨਾਸ਼ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੋਵੇ।

'ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਉੱਠੋ! ਸਬਰ ਕਰੋ... ਹੌਂਸਲਾ ਕਰੋ।'

ਮੇਰਾ ਹੱਥ ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਉਸ ਦੀ ਪਿੱਠ 'ਤੇ ਚਲਾ ਗਿਆ ਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਦੀ ਕਮਰ ਉਦਾਲੇ ਲਿਪਟ ਗਿਆ। ਉਹ ਉੱਠ ਕੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਦਫ਼ਤਰ ਆ ਗਈ। ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਮੁੱਛਾਂ ਕੰਬਣ ਲੱਗੀਆਂ। ਉਸ ਨੇ ਮੂੰਹ ਜਿਹਾ

ਸਿਕੋੜ ਕੇ ਆਪਣੀ ਨਾ-ਪਸੰਦਗੀ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕੀਤਾ। ਸਟਾਫ਼ ਵਿੱਚ ਪਲ ਦੀ ਪਲ ਘੁਸਰ-ਮੁਸਰ ਹੋਈ ਤੇ ਫਿਰ ਸਾਰੇ ਆਪਣੇ ਕੰਮਾਂ 'ਚ ਰੁੱਝ ਗਏ।

ਦਿਲ ਦਾ ਗੁਬਾਰ ਕੱਢ ਕੇ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹੌਲਾ ਫੁੱਲ ਕਰਕੇ ਉਹ ਕੁਝ ਸ਼ਾਂਤ ਜਿਹੀ ਹੋ ਗਈ। ਗੰਭੀਰ ਜਿਹੀ ਚੁੱਪ ਉਸ ਦੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਚਿਪਕ ਗਈ। ਦਫ਼ਤਰ ਆਉਣ ਸਮੇਂ ਉਸ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਵਰਗੀ ਫੁਰਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਦਾ ਚਾਅ ਮੱਧਮ ਤੇ ਢਿੱਲਾ ਪੈ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਹਾਂ! ਉਸ ਦਾ ਫੇਰਾ ਹੁਣ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵੱਲ ਵਧ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਤਫ਼ਤੀਸ਼ੀ ਨਜ਼ਰਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕੁਝ ਖੋਜ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ।

ਵਿਚਾਰੀ ਘੜੀ ਮੁੜੀ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਲੜਕੀ ਬਾਰੇ ਸਾਹਿਬ ਕੋਲ ਮਿੰਨਤ ਤਰਲਾ ਕਰ ਰਹੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਵੀ ਤਾਂ ਆਪੇ ਹੀ ਉਸ ਦਿਨ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਏਨੇ ਦਿਨ ਇਹ ਕੰਮ ਲੇਟ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗੁਨਾਹਗਾਰ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ। ਕਿੰਨੀ ਲੋੜਵੰਦ ਹੈ ਇਹ ਔਰਤ! ਇਸ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰ ਮਦਦ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਪੱਕੀ ਧਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ। ਨਾਲੇ ਏਨੀ ਭੀੜ ਵਿੱਚੋਂ ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਹੀ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਹਮਦਰਦ ਚੁਣਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਕੋਲ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਦੀਆਂ ਏਨੀਆਂ ਪਰਤਾਂ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਵਿਛਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਮੇਰੀ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਦਾ ਉਤਾਵਲਾ-ਪਨ ਹੋਰ ਉਜਵਲ ਹੋ ਗਿਆ ਜਦ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਉਸ ਜਿੰਨੀ ਹੀ ਉੱਚੀ ਲੰਮੀ ਰਿਸ਼ਟ-ਪੁਸ਼ਟ ਇਕ ਹੋਰ ਮੁਟਿਆਰ ਹਾਲ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਵੇਖਦੇ ਹੀ ਦੇਖਦੇ ਮੇਰੀ ਕੈਬਨ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਕੇ ਅਟਕ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

'ਹੈਲੋ.... ਨਮਸਕਾਰ ਸਰ!'

'ਨਮਸਕਾਰ ਸਰ।' ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਸਿਰ ਨਿਵਾ ਕੇ ਹੱਥ ਜੋੜੇ।

'ਨਮਸਕਾਰ! ਆਓ ਬੈਠੋ!' ਮੈਂ ਵੀ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਪ੍ਰਣਾਮ ਕਰਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੀ ਆਇਆਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਉੱਠ ਕੇ ਬੇਬੀ ਦੇ ਮੱਥੇ ਦਾ ਚੁੰਮਣ ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਮੈਥੋਂ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

'....!'

ਉਹ ਕੁਝ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ।

'ਲਿਆਓ! ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ...।' ਮੈਂ ਹੱਥ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਉਹ ਇਕ ਅਰਜ਼ੀ ਤੇ ਨਾਲ ਇਕ ਵਿਦਿਅਕ ਯੋਗਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਪੱਤਰ ਮੇਰੇ ਅੱਗੇ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

'ਰੋਜ਼ੀ! ਮਾਤਾ ਦਾ ਨਾਮ... ਖੁਸ਼ਬੂ, ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਮ...?' ਮੈਂ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹਾਂ।

'ਗੁਮਨਾਮ ਹੈ...।' ਉਹ ਬੋਲ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।

ਮੈਂ ਸਟੈਨੋ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੀ ਡਿਕਟੇਸ਼ਨ ਦੇ ਕੇ ਪੰਜ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਮੁਨਿਆਦ ਲਈ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਭੱਤੇ 'ਤੇ ਨਿਯੁਕਤੀ ਦਾ ਮਜ਼ਮੂਨ ਲਿਖਾ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ।

'ਧੰਨਵਾਦ ਸਰ! ਬਹੁਤ ਬਹੁਤ ਧੰਨਵਾਦ।' ਉਹ ਉੱਠਣ ਲੱਗੀਆਂ ਹਨ।

'ਮੇਰਾ ਨਹੀਂ! ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰੋ।'

ਉਹ ਦੁਪੱਟੇ ਦਾ ਪੱਲੂ ਉੱਪਰ ਚੁੱਕਦੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਕੈਬਨ ਵੱਲ ਹੋ ਤੁਰਦੀ ਹੈ।

ਬੋੜੀ ਦੇਰ ਬਾਦ ਕੁਝ ਹਲਚਲ ਹੋਈ।

'ਮਿਲ ਗਿਆ... ਮਿਲ ਗਿਆ।'

ਉਹ ਚੀਕਦੀ ਚਲਾਉਂਦੀ ਬਾਹਰ ਇੱਧਰ ਉੱਧਰ ਦੌੜਨ ਲੱਗੀ... ਕਮਲਿਆਂ ਵਾਂਗ, ਝੱਲਿਆਂ ਵਾਂਗ.. ਕਦੇ ਹੱਸਦੀ ਕਦੇ ਰੋਂਦੀ। ਮੈਂ ਅਚੰਭਿਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ ਇਸਨੂੰ? ਇਹ ਤਾਂ ਬੜੀ ਸਬਰ ਸੰਤੋਖ ਵਾਲੀ ਔਰਤ ਹੈ।

'ਕੀ ਹੋਇਆ? ਕੀ ਹੋਇਆ ਖੁਸ਼ਬੂ?' ਮੈਂ ਚੌਂਕ 'ਚ ਖੜੇ ਸਿਪਾਹੀ ਵਾਂਗ ਹੱਥ ਦੇ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਰੋਕਦਾ ਹਾਂ।

'ਕੀ ਮਿਲ ਗਿਆ?' ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਉਹ ਇਹ ਨਿਯੁਕਤੀ ਪੱਤਰ ਲੈ ਕੇ, ਵੇਖ ਕੇ ਹੀ ਏਨੀ ਖੀਵੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਪਾਗਲ-ਪਣ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਹੈ।

'ਮਿਲ ਗਿਆ? ਨਿਯੁਕਤੀ ਪੱਤਰ...?' ਮੈਂ ਅਟਕਲਾਂ ਲਗਾਉਂਦਾ ਹਾਂ।

'ਹਾਂ ਮਿਲ ਗਿਆ ਸਭ ਕੁਝ...' ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਬਾਂਹਾਂ ਉੱਪਰ ਫੈਲਾਉਂਦੀ ਹੈ।

'ਮਿਲ ਗਿਆ ਮੈਨੂੰ... ਮਿਲ ਗਿਆ ਅੱਜ।'

ਮੈਂ ਬਿਠਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਤਸੱਲੀ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ, ਚਪੜਾਸੀ ਨੂੰ ਕਹਿ ਕੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਗਿਲਾਸ ਮੰਗਵਾ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ ਨੂੰ ਲਗਾਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਹੁਣ ਉਹ ਸ਼ਾਂਤ ਹੈ ਅਡੋਲ! ਜਿਵੇਂ ਮਿਰਗੀ ਦੇ ਦੌਰੇ ਤੋਂ ਬਾਦ।

'ਸਰ! ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਅੰਦਰ ਚਲੋ...' ਉਸ ਨੇ ਅਪੀਲ ਜਿਹੀ ਕੀਤੀ।

'ਕਿਉਂ? ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ...?' ਮੈਂ ਡੈਂਬਰ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਹੋਰ ਸਸ਼ੋਪੰਜੀ ਵਿੱਚ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਖੜੀ ਰੋਜ਼ੀ ਡਰੀ ਹੋਈ ਘੁੱਗੀ ਵਾਂਗ ਸੁੰਗੜ ਕੇ ਆਪਣੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਛੋਟੀ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ।

'ਚਲੋ ਸਰ!... ਚਲੋ ਭਾਅ ਜੀ... ਪਲੀਜ਼...' ਉਸ ਦੇ ਤਰਲੇ ਨਾਲ ਮੈਂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ।

ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਮੱਥਾ ਠਣਕਿਆ। ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਘਬਰਾਏ ਹੋਏ, ਕਸੀਸ ਜਿਹੀ ਵੱਟੀ ਬੈਠੇ ਸਨ।

'ਆਓ ਬੈਠੋ! ਸੁੱਖ ਐ...?' ਮੱਥੇ ਦੀ ਤਰੇਲੀ ਸਾਫ ਕਰਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੁਰਸੀ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ।

'ਸਰ ਮੈਂ ਹੀ ਤਕਲੀਫ ਦਿੱਤੀ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ।' ਮੇਰੇ ਬੋਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ਉੱਤਰ ਦੇ ਗਈ।

'ਹਾਂ ਦੱਸ! ਤੈਨੂੰ ਨੌਕਰੀ ਤਾਂ ਦਿਵਾ ਦਿੱਤੀ ਕੁੜੀ ਲਈ, ਹੋਰ ਕੀ ਕਸਰ ਬਾਕੀ?' ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਾਰਾ ਮੂੰਹ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਅੱਖਾਂ ਅੱਡ ਲਈਆਂ।

'ਸਰ ਆਪਣੀ ਅਮਾਨਤ ਸਾਂਭ ਲਓ.... ਚੁਰਾਸੀ ਦੀ ਚਿਣਗ।'

'ਅਮਾਨਤ...! ਕਿਹੜੀ ਅਮਾਨਤ...? ਕਿਹੜੀ ਚਿਣਗ?'

'ਇਹ ਤੁਹਾਡੀ ਅਮਾਨਤ! ਵੇਖੋ ਮੈਂ ਇਕੱਲੀ ਨੇ ਹੀ ਪਾਲ ਪੋਸ ਕੇ ਏਨੀ ਵੱਡੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਇਹ ਚਿਣਗ ਹੁਣ ਚੁਆਤੀ ਬਣ ਚੁੱਕੀ ਹੈ।' ਉਸ ਨੇ ਨਾਲ ਬੈਠੀ ਬੇਟੀ ਦੀ ਪਿੱਠ ਥੱਪ ਥਪਾਈ।

'ਇਹ ਤੂੰ ਕੀ ਕਹਿ ਰਹੀ ਹੈਂ? ਇਹ ਝੂਠ ਹੈ...'

'ਝੂਠ ਨਹੀਂ ਸੱਚ ਹੈ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਝਾਤੀ ਮਾਰੋ।'

ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਸੌਣ ਭਾਦੋਂ ਦੇ ਮੀਂਹ ਵਾਂਗ ਪਸੀਨੇ ਦੀਆਂ ਘਰਾਲਾ ਚੱਲ ਪਈਆਂ। ਉਸ ਦੇ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਉੱਕਰਿਆ ਚੰਦ ਵਰਗਾ ਰੋਬੜਾ, ਜ਼ਖ਼ਮ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਫਿੱਸ ਫਿੱਸ ਕਰਕੇ ਨਾਸ਼ੂਰ ਵਾਂਗ ਰਿਸਣ ਲਗਦਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ।

'ਤੇ ਸਰ! 'ਗੁਮਨਾਮ ਖਾਨਾ' ਵੀ ਭਰ ਦਿਉ...।

'ਸਾਈਂ ਨਾਥ ਸਾਹਨ...।'

ਉਹ ਟਾਈਪ ਕੀਤੀ ਅਰਜ਼ੀ ਅਤੇ ਨਿਯੁਕਤੀ-ਪੱਤਰ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਸਾਹਿਬ ਮੱਥੇ ਦਾ ਰੋਬੜਾ ਪਲੋਸਦਾ ਉਂਧੀ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

000

ਖੇੜੇ ਦਾ ਸਿਰਨਾਵਾਂ - ਚਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਪੰਨੂ ਸੈਨਹੋਜ਼ੇ ਕੈਲੀਫੋਰਨੀਆ

ਜਿਸ ਦਿਨ ਦਾ 'ਗਰੇਟ ਅਮੈਰੀਕਾ' ਦੇ ਉੱਚੇ ਅਸਮਾਨ ਛੂੰਹਦੇ ਪੰਘੂੜਿਆਂ ਅਤੇ ਝੂਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਖਤਰਨਾਕ ਸਵਾਰੀਆਂ ਦੇ ਅਨੰਦ ਤੋਂ ਬਚ ਕੇ ਵਾਪਸ ਮੁੜਿਆ ਹਾਂ ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਗੁਰਦੀਪ ਦੀ ਦਾਅਵਤ 'ਤੇ ਬੇਪ੍ਰਤੀਤੀ ਜਿਹੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਰੱਸੀ ਮੈਨੂੰ ਸੱਪ ਜਾਪਣ ਲੱਗੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਫੜਾਈ ਲੱਸੀ ਪੀਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਫੂਕਾਂ ਮਾਰਨ ਨੂੰ ਦਿਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਤਬਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਚਦਾ ਹਾਂ। ਚਿੜੀਆਂ ਦੀ ਮੌਤ ਗਵਾਰਾਂ ਦਾ ਹਾਸਾ। ਪੰਜਾਹ ਡਾਲਰ ਦੀ ਮਹਿੰਗੀ ਟਿਕਟ, ਪੰਝੀ ਡਾਲਰ ਕਾਰ ਦੀ ਪਾਰਕਿੰਗ ਤੇ ਹੋਰ ਦਸ ਵੀਹ ਦਾ ਫੁਟਕਲ ਖਰਚ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਮੌਤ ਦਾ ਸਬੱਬ ਬਣਨਾ ਤੇ ਮੌਤ ਨੂੰ ਮਜ਼ਾਕ ਕਰਨਾ ਕੋਈ ਸਿਆਣਪ ਵਾਲਾ ਸੌਦਾ ਨਹੀਂ ਪਰ ਉਹ ਹੱਸਦਾ ਹੱਸਦਾ ਕਈ ਦਲੀਲਾਂ ਦੇ ਕੇ ਕਾਇਲ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਮੇਰਾ ਉਸਤਾਦ ਹੋਵੇ।

'ਪਾਪਾ ਜਦ ਆਉਣੀ ਹੈ, ਘਰ ਬੈਠੇ ਹੀ ਆ ਜਾਣੀ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਸੜਕ ਟੋਭੇ ਆ ਜਾਣੀ ਹੈ। ਮੌਤ ਤੋਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਛੁਪ ਸਕਦਾ, ਜਦ ਆਈ ਉਸਨੇ ਹਰ ਖੁੰਜਾ ਫੋਲ ਕੇ ਕੱਢ ਕੇ ਲੈ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਜੀਉਂਦੇ ਜੀਅ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ... ਰੋਂਦਿਆਂ ਨੂੰ ਹਸਾਉਣ ਵਾਲਾ... ਹੱਸਦਿਆਂ ਨੂੰ ਟਪਾਉਣ ਵਾਲਾ। ਅਮਰੀਕਾ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਦੇਸ਼ ਹੈ। ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਇਸ 'ਤੇ ਬੜੀ ਮਿਹਰਬਾਨ ਹੈ। ਇਹ ਦੂਰ ਤੱਕ ਫੈਲੇ ਉੱਚੇ ਲੰਬੇ ਪਹਾੜ ਤੇ ਠਾਠਾਂ ਮਾਰਦੇ ਨੀਲੇ ਸਮੁੰਦਰ ਕੁਦਰਤੀ ਸੌਮਿਆਂ... ਖਣਿਜ ਪਦਾਰਥਾਂ ਤੇ ਬਨਸਪਤੀ ਨਾਲ ਭਰੇ, ਇਸ ਦਾ ਕੁਦਰਤੀ ਵਰਦਾਨ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਪਿਕਨਿਕ ਸਮਝ ਕੇ ਇੰਜਾਏ ਕਰੋ।' ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੀ ਚੂਹੀ ਇਧਰ ਉਧਰ ਘੁਮਾਉਂਦਾ ਉਹ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਝਾਕਦਾ ਮੁਸਕੜੀਆ ਵਿੱਚ ਹੱਸਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਮੇਰੀ ਰਜ਼ਾਮੰਦੀ ਪੁੱਛਦਾ ਹੋਵੇ।

ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਕਿੰਨੀ ਵੇਰਾਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਚੁਰਾਸੀ ਦੇ ਆਤੰਕਵਾਦ ਵੇਲੇ ਵਰ੍ਹਦੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਚਿਆ ਹਾਂ। ਪੁਲਸੀਆਂ ਤੇ ਖਾੜਕੂਆਂ ਦੀ ਦੁਵੱਲੀ ਚਾਂਦਮਾਰੀ ਵਿੱਚੋਂ ਸਾਬਤ ਸਬੂਤਾ ਨਿਕਲ ਆਉਣਾ ਕਿਸੇ ਕਰਾਮਾਤ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕੋਸਟਾ-ਰੀਕਾ ਦੇ ਸੰਘਣੇ ਜੰਗਲ ਲੰਘ ਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਿਆਨਕ ਮਾਸਖੋਰੇ ਜੰਗਲੀ ਜਾਨਵਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚ ਕੇ, ਕਈ ਡਰਾਉਣੇ ਨਾਲੇ ਦਰਿਆ, ਸਮੁੰਦਰ ਭੁੱਬ ਕੇ ਤਰ ਕੇ, ਕਈ ਕਈ ਦਿਨ ਫਾਕੇ ਕੱਟ ਕੇ ਮੈਕਸੀਕੋ ਬਾਰਡਰ ਤੋਂ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਹੱਦ 'ਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਸਮੇਂ ਮੈਂ ਸਰਹੱਦੀ ਚੌਕੀ 'ਤੇ ਗੋਰਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਿਸ਼ਤ ਤੋਂ ਬਚ ਗਿਆ ਸਾਂ। ਗੋਲੀਆਂ ਦੀ ਬੁਛਾੜ ਨੂੰ ਪਛਾੜ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਘੁੰਮਦੀ ਸਰਚ ਲਾਈਟ ਨੂੰ ਧੋਖਾ ਦੇ ਕੇ, ਹਨੇਰੇ ਦਾ ਹੱਥ ਫੜ ਕੇ ਦੱਸੇ ਹੋਏ ਟਿਕਾਣੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਸਾਂ ਭਾਵੇਂ ਹੈਲੀਕਾਪਟਰ ਦੀ ਉਡਾਣ ਵੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਸੁੱਟਦੀ ਕਿੰਨੀ ਦੇਰ ਮੇਰਾ ਪਿੱਛਾ ਕਰਦੀ ਰਹੀ ਸੀ। ਚੁਰਾਸੀ ਦਾ ਗੇੜ ਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਪਹੁੰਚਣ ਦਾ ਸਾਰਾ ਘਟਨਾਕ੍ਰਮ ਯਾਦ ਕਰ ਕੇ ਮੇਰੇ ਲੂੰ ਕੰਡੇ ਖੜੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪੈਰਾਂ ਦੀਆਂ ਪਾਟੀਆਂ ਬਿਆਈਆਂ ਤੇ ਕੰਡਿਆਂ ਨਾਲ ਵਲੂੰਧਰੇ ਜਿਸਮ ਕਿੰਨੀ ਦੇਰ ਤੱਕ ਮਰਹਮ ਪੱਟੀ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਟੋਲਦੇ ਰਿਸਦੇ ਰਹੇ ਸਨ।

'ਰੱਬਾ ਇਹੋ ਮਾੜੇ ਜਿਹੇ ਦਿਨ ਕਿਸੇ ਵੈਰੀ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾ ਦਿਖਾਈਂ।'

ਮੈਂ ਹੱਥ ਜੋੜਦਾ ਕੰਨਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲਗਾਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਉਦੋਂ ਮੇਰੀ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਸੀ ਕਿਉਂ ਕਿ ਉੱਥੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਜਾਂ ਤਾਂ ਭਾਉਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਹਿੰਮ ਅੱਗੇ ਬੀਡੀ ਲਾ ਲੈਣਾ ਸੀ ਤੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਪੁਲਸ ਨੇ ਫੜ ਕੇ ਫਰਜ਼ੀ ਮੁਕਾਬਲਾ ਬਣਾ ਕੇ ਖੁੰਘਾਰ ਅੱਤਵਾਦੀ ਗਰਦਾਨ ਕੇ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਇਨਾਮ ਲੈ ਲੈਣਾ ਸੀ ਪਰ ਇੱਥੇ ਇਹ ਇਕ ਸ਼ੌਕੀਆ ਖੇਲ ਹੈ। ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਖਤਰੇ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਜਾ ਕੇ ਮੌਤ ਨੂੰ ਛੇੜਖਾਨੀ ਕਰ ਕੇ ਅਜ਼ਮਾਇਆ ਜਾਏ।

'ਬੇਟਾ! ਮੈਥੋਂ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਮੌਤ ਦੇ ਮੂੰਹ ਛਾਲ ਮਰਵਾ ਕੇ ਮੇਰੀ ਬਹਾਦਰੀ ਨਾ ਪਰਖ। ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਕਣਕ ਦਾ ਕਿੱਲਾ ਵਢਵਾ ਕੇ ਵੇਖ। ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ! ਇੱਕ ਵੇਰਾਂ ਮੈਂ ਸ਼ਰਤ ਲਗਾ ਕੇ ਸੂਰਜ ਦੀ ਟਿੱਕੀ ਚੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਸੂਰਜ ਡੁੱਬਣ ਤੱਕ ਵਡਾਣਕ ਦਾ ਕਿੱਲਾ ਢਾਹ ਮਾਰਿਆ ਸੀ ਤੇ ਪੰਚਾਇਤ ਤੋਂ ਇਕ ਪੀਪਾ ਘਿਓ ਇਨਾਮ ਜਿੱਤਿਆ ਸੀ। ਢੋਲ ਢਮੱਕੇ ਵਿੱਚ ਮੇਰਾ ਇਹ ਮੁਫਤ ਦਾ ਤਮਾਸ਼ਾ ਵੇਖਣ ਲਈ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਗਵਾਂਢੀ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਪਾਰਖੂ ਲਾਕੜੀ ਲਾਲਾ ਲਾਲਾ ਕਰਦੇ ਮੈਨੂੰ ਹਲਾਸ਼ੇਰੀ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਸੂਰਜ ਦੀ ਆਖਰੀ ਕਿਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਆਖਰੀ ਛੀਓੜਬਾ ਵੀ ਵੱਢ ਕੇ ਮੱਕੜਾ ਬਣਾ ਧਰਿਆ ਸੀ।'

ਗੁਰਦੀਪ ਆਪਣੀ ਹੀ ਧੁਨ ਵਿੱਚ ਮਸਤ ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਦੀ ਫੋਲਾ-ਫਾਲੀ ਕਰਦਾ ਮੌਸਮ ਦੇ ਢੁਕਵੇਂ ਸਮੇਂ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

'ਐਹ ਲਓ ਮੈਂ ਹੋਟਲ ਦੀ ਬੁਕਿੰਗ ਕਰਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਮਿਲੀ ਹੈ, ਨੈਕਸਟ ਵੀਕ ਐਡ ਨੂੰ ਬਰਫ ਪੈਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ।' ਉਹ ਕੱਛਾਂ ਮਾਰਦਾ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ 'ਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਪ੍ਰਗਟਾਅ ਰਿਹਾ ਸੀ।

'ਡੀਲੱਕਸ ਸੂਇਟ...ਸਿਰਫ ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਡਾਲਰ ਇਕ ਦਿਨ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਵਾਸਤੇ, ਨਵੇਂ ਸਾਲ ਦੇ ਜਸ਼ਨ...ਸੀਜ਼ਨ ਕਰਕੇ ਕੁੱਝ ਮਹਿੰਗਾ ਹੈ।' ਉਹ ਖੁਸ਼ਖਬਰੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

'ਇੱਕ ਹਜ਼ਾਰ! ਯਾਨੀ ਕਿ ਪੰਜਾਹ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ...!' ਮੇਰਾ ਅੱਡਿਆ ਮੂੰਹ ਵੇਖ ਕੇ ਉਹ ਹੱਸਦਾ ਹੈ।

'ਪਾਪਾ ਅਮਰੀਕਾ ਆਏ ਓ ਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਵੇਖੋ, ਐਸ਼ ਕਰੋ, ਸੁਖ ਲਓ...ਬੜੀ ਕਮਾਈ ਕਰ ਲਈ ਤੁਸੀਂ। ਬੜਾ ਕੁਛ ਫੱਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ਇੱਥੇ। ਜਹਾਂਗੀਰ ਨੂੰ ਬੜੀ ਵੱਡੀ ਗਲਤੀ ਲੱਗੀ ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਹੀ ਗੁਲਮਰਗ ਪਹਿਲਗਾਮ ਵੇਖ ਕੇ ਆਪਣਾ ਸੌੜਾ ਤੰਗ-ਦਿਲੀ ਫੈਸਲਾ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ।

'ਸਵਰਗ ਕਿਤੇ ਜੇ ਦੁਨੀਆ 'ਤੇ ਹੈ ਤਾਂ ਇੱਥੇ ਹੈ, ਇੱਥੇ ਹੈ, ਇੱਥੇ ਹੈ।'

ਜੇ ਕਿਤੇ ਉਹ ਅਮਰੀਕਾ ਆਇਆ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਇਹ ਗਲਤ ਧਾਰਨਾ ਛੇਤੀ ਹੀ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਣੀ ਸੀ ਤੇ ਉਹਨੇ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਰਾਜ ਘਾਟ ਛੱਡ ਕੇ ਸਾਰੀਆਂ ਰਾਣੀਆਂ ਲੈ ਕੇ ਇੱਥੇ ਆ ਬਿਰਾਜਣਾ ਸੀ ਤੇ ਅੱਜ ਬੁਸ਼ ਨੂੰ ਏਨੇ ਖਲਜਗਣ ਮਚਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੈਣੀ। ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਹੀ ਹੋਰ ਦਾ ਹੋਰ ਹੋ ਜਾਣਾ ਸੀ।

'ਫਸੀ ਨੂੰ ਫੜਕਣ ਕੀ!' ਮੈਂ ਗੁਰਦੀਪ ਦੇ ਬਣਾਏ ਘੜੇ ਮਨਸੂਬੇ ਵਿੱਚ ਰੁਕਾਵਟ ਪਾ ਕੇ ਫੋਕੀ ਬੇਰਸੀ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਸੈਨਹੋਜ਼ੇ ਤੋਂ ਲੇਕ ਟਾਹੋ ਕੋਈ ਚਾਰ ਸੌ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦਾ ਸਫ਼ਰ! ਐਡੀ ਦੂਰ ਏਨਾ ਤਰੱਦਦ ਕਰ ਕੇ ਏਨਾ ਵਾਟ ਵਾਹ ਕੇ ਬਰਫ ਪੈਂਦੀ ਵੇਖਣ ਲਈ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਸੁਹਾਵਣੇ ਮੌਸਮ ਦਾ ਆਨੰਦ ਲੈਣ ਲਈ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਦੇਸੀ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਕਾਲੇ ਗੋਰੇ ਸੈਲਾਨੀਆਂ ਦਾ ਹਜ਼ੂਮ ਉੱਧਰ ਉਮਡ ਪਿਆ ਜਿਵੇਂ ਹੀਰ ਹੀ ਕਮਲੀ ਹੋ ਗਈ ਹੋਵੇ। ਕਾਰਾਂ ਪਿੱਛੇ ਸਾਈਕਲ ਲਟਕਾਈ, ਕੁਝ ਨਿੱਜੀ ਬੇੜੀਆਂ ਤੇ ਗੀਂਗਣ ਜੀਪਾਂ ਦੇ ਟੋਚਨ ਪਾਈ ਤੇ ਕੁਝ ਬਰਫ ਗੱਡੀਆਂ ਨੱਥੀ ਕਰਕੇ ਦੌੜ ਲਗਾਈ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਕਈ ਚਲਾਵੇਂ ਫਿਰਤੂ-ਘਰ ਹੀ ਕਾਰਾਂ ਪਿੱਛੇ ਬੰਨ੍ਹੀਂ ਰੇਹੜੀ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ...ਨਾ ਹੋਟਲ ਲੱਭਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਾ ਖਾਣ ਪੀਣ ਦਾ ਸੰਸਾ। ਸਭ ਕੁਝ ਅੰਦਰ ਹੀ ਅੰਦਰ ਉਪਲਬਧ! ਜਿੱਥੇ ਮਰਜ਼ੀ ਸੜਕ 'ਤੇ ਲਗਾਓ ਤੇ ਸੌਂ ਜਾਓ।

ਚਾਰ ਚਾਰ ਲੇਨ ਚੌੜੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਵੀ ਏਨੀ ਆਵਾਜਾਈ ਝੱਲਣ ਲਈ ਉਣੀਆਂ ਪੌਣੀਆਂ ਲੱਗ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਪਹਾੜ ਲੰਘ ਕੇ ਉੱਚੇ ਹੋਰ ਉੱਚੇ ਪਹਾੜ ਰਸਤਾ ਦਿੰਦੇ ਰਹੇ ਪਰ ਵਾਟ ਸੀ ਕਿ ਮੁੱਕਣ ਵਿੱਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆ ਰਹੀ। ਥੱਲੇ ਆਸੇ ਪਾਸੇ ਸੈਂਕੜੇ ਫੁੱਟ ਡੂੰਘੀਆਂ ਖੰਡਾਂ, ਹੇਠਾਂ ਵੇਖਿਆਂ ਜਾਨ ਕੁਤਰਾ ਕੁਤਰਾ ਹੋ ਉੱਠਦੀ। ਕਈ ਥਾਈਂ ਟਰੈਫਿਕ ਜਾਮ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਹ ਫਾਸਲਾ ਹੋਰ ਲਮੇਰਾ ਜਾਪਣ ਲੱਗਾ।

ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਬੱਚੇ! ਟੱਟੀ ਪਿਸ਼ਾਬ ਤੋਂ ਆਤੁਰ ਰੋਂਦੇ ਵਿਲਕਦੇ ਕਾਰ ਵਿੱਚ ਖੱਲੜ ਮਚਾਉਣ ਲੱਗੇ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਮੌਜਾਂ ਨੂੰ ਤਰਸਣ ਲੱਗੇ, ਜਿੱਥੇ ਜਦ ਮਰਜ਼ੀ ਗੱਡੀ ਪਾਸੇ ਕਰ ਕੇ ਲਗਾਓ, ਖਤਾਨਾਂ 'ਚ ਉੱਤਰੇ, ਆਪ ਹਲਕੇ ਹੋਵੇ, ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕਰਾਓ ਤੇ ਚਲਦੇ ਜਾਓ ਪਰ ਇੱਥੇ ਛੋਟੀਆਂ ਸੇਫਟੀ ਸੀਟਾਂ ਵਿੱਚ ਬੈੱਲਟਾਂ ਨਾਲ ਜਕੜੇ ਬੱਚੇ ਛੁੱਟਣ ਲਈ ਉਤਾਵਲੇ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ। ਕੋਈ ਦਾਦੀ ਮਾਂ ਦੇ ਕੁੱਛੜ ਤੇ ਕੋਈ ਬਾਪੂ ਦੇ ਕੰਧਾੜੇ ਚੜ੍ਹਨ ਦੀ ਜ਼ਿਦ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

'ਔਹ ਬਾਹਰ ਦੇਖੋ ਬਾਘੜ ਬਿੱਲਾ...ਹਾਥੀ, ਸ਼ੇਰ। ਔਹ ਆ ਗਈ ਬਰਫ਼! ... ਔਹ ਦੇਖੋ ਪਹਾੜ ਦੇ ਉਹਲੇ ਸਪਾਈਡਰ-ਮੈਨ ਲੁਕਿਆ ਪੁਲਸ ਮੈਨ ... ਵੇਖੋ ਹੁਣੇ ਆਇਆ।' ਕਹਿ ਕੇ ਮਸੀਂ ਬੱਚੇ ਚੁੱਪ ਕਰਾਏ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਬੱਚੇ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਡਰ-ਡੁੱਕਰ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਪਰ ਸਪਾਈਡਰ-ਮੈਨ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਉਹ ਭੈਭੀਤ ਹੋ ਗਏ।

ਸੂਰਜ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉੱਚੀਆਂ ਉੱਚੀਆਂ ਚੋਟੀਆਂ ਦੇ ਉਹਲੇ ਜਾ ਲੁਕਿਆ ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਆਖਰੀ ਕਿਰਨ ਵੀ ਅਲੋਪ ਹੋਣ ਨਾਲ ਹਨੇਰੇ ਨੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣਾ ਜਾਲ ਵਿਛਾ ਲਿਆ। ਚਾਰ ਚੁਫੇਰ ਦੀਆਂ ਰਮਣੀਕ ਪਹਾੜੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸੱਪ ਵਾਂਗ ਸਰਕਦੀ ਵਿੰਗੀ ਟੇਢੀ ਫਰੀ-ਵੇ ਲੰਘਦਿਆਂ ਹਵਾ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੀਆਂ ਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਸੜਕ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੇ ਮਕਾਨਾਂ ਦੀ ਝਿਲਮਿਲਾਉਂਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਇਵੇਂ ਜਾਪ ਰਹੀ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਆਕਾਸ਼ ਗੰਗਾ ਦੇ ਕਈ ਟੋਟੇ ਹੋ ਕੇ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਖਿੱਲਰ ਗਏ ਹੋਣ। ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਹਫ਼ਤਾ-ਦਫ਼ਤੀ ਮਚਾਉਂਦੀ ਤੇਜ਼ ਰਫ਼ਤਾਰ ਗੱਡੀਆਂ ਦੀ ਦੌੜ ਆਸੇ ਪਾਸੇ ਪੈਂਦੇ ਪਹਾੜੀ ਆਬਸ਼ਾਰਾਂ ਦੇ ਵਿਸਮਾਦਿਤ ਸੁਰਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਨਿਵੇਕਲਾ ਜਿਹਾ ਮਨਮੋਹਕ ਸੰਗੀਤ ਪੈਦਾ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਹ ਚਸ਼ਮੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਰਾ ਸਾਲ ਚੌਵੀ ਘੰਟੇ ਨਿਰੰਤਰ ਚੱਲਦੇ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਅਦਭੁਤ ਕਾਰੀਗਰੀ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਅੱਗੇ ਪਿੱਛੇ ਦੂਰ ਤੱਕ ਪੀਲੀਆਂ ਲਾਲ ਗੁਲਾਬੀ ਰੰਗ ਮਾਰਦੀਆਂ ਬੱਤੀਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਤਾਰਾਂ ਸੋਨੇ 'ਤੇ ਸੁਹਾਗੇ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਸਾਰੀ ਬਰਾਤ ਰੱਬ ਦੇ ਵਿਆਹ ਜਾ ਰਹੀ ਹੋਵੇ। ਮੰਜ਼ਿਲ ਪਲ ਦੀ ਪਲ ਹੋਰ ਪਰੇ ਪਰੇ ਹੀ ਹੋਈ ਜਾਂਦੀ ਉਤਸੁਕਤਾ ਵਧਾ ਰਹੀ ਸੀ।

ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚ ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਦੂਰ ਪੈਂਦੀਆਂ ਰੌਸ਼ਨੀਆਂ ਨਾਲ ਬਰਫ਼ ਦੀਆਂ ਟੁਕੜੀਆਂ ਲਿਸ਼ਕਾਂ ਮਾਰਨ ਲੱਗੀਆਂ।

'ਆ ਗੀ ਬਰਫ਼ ਦੇਖੋ! ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਹੈ।' ਕਹਿ ਕੇ ਗੁਰਦੀਪ ਨੇ ਢਹਿੰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਧੀਰਜ ਨੂੰ ਕੁਝ ਕੁਝ ਠੁੰਮ੍ਹਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਸਾਰੇ ਨੀਝ ਲਾ ਕੇ ਬਾਹਰ ਬੱਤੀਆਂ ਦੇ ਚਾਨਣ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਛ ਢੂੰਡਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਆਹਰੇ ਲੱਗ ਗਏ। ਜੀ ਭਿਆਣੇ ਨਿਆਣੇ ਵੀ ਹਟਕੋਰੇ ਭੁੱਲ ਕੇ ਤਾਕੀਆਂ ਨੂੰ ਚਿੰਬੜ ਗਏ।

ਰੋਂਦੀਆਂ ਬਿੱਲੀਆਂ ਵਾਗ ਘੁੰਮਅਅ ... ਘੁੰਮਅਅ ਕਰਦੀਆਂ ਟੱਲੀਆਂ ਖੜਕਾਉਂਦੀਆਂ ਕੁਰਲਾਹਟ ਮਚਾਉਂਦੀਆਂ ਗੱਡੀਆਂ ਦੇ ਹੂਟਰਾਂ ਨੇ ਸਾਰੇ ਵਾਹਣਾਂ ਨੂੰ ਸੜਕ ਦੇ ਪਾਸੇ ਧੀਮੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਐਂਬੂਲੈਂਸ, ਅੱਗ ਬੁਝਾਊ ਤੇ ਪੁਲਿਸ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨਾਂ ਗੱਡੀਆਂ ਦੀ ਦੌੜ ਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਸਾਹ ਸੂਤ ਲਏ ਤੇ ਰੱਬ ਯਾਦ ਕਰਾ ਦਿੱਤਾ।

'ਏਨੀ ਤੇਜ਼ ਰਫ਼ਤਾਰ ਆਵਾਜਾਈ ਵਿੱਚ ਜੇ ਕਿਤੇ ਕਿਸੇ ਇਕ ਚਾਲਕ ਕੋਲੋਂ ਵੀ ਜ਼ਰਾ ਜਿੰਨੀ ਕੁਤਾਹੀ ਹੋ ਜਾਏ ਤਾਂ ਫਿਰ ਗੱਡੀਆਂ ਵਿੱਚ ਗੱਡੀਆਂ ਹੀ ਸਿਰਫ਼ ਨਹੀਂ ਵੱਜਦੀਆਂ ਬਲਕੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਜਿੰਦਾ ਬਚ ਨਿਕਲਣ ਦੀ ਕੋਈ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ। ਪੀੜਤਾਂ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਬੀਤਦੀ ਹੈ! ਰੱਬ ਹੀ ਜਾਣੇ, ਉਹੀ ਰਾਖਾ।'

ਗੁਰਦੀਪ ਨੇ ਸੜਕ ਦਾ ਭਿਅੰਕਰ ਰੂਪ ਦਰਸਾ ਕੇ ਸਭ ਨੂੰ ਫਿਕਰਾਂ ਵਿੱਚ ਡਬੋ ਦਿੱਤਾ।

'ਕਿੱਥੇ ਕੁਵੇਲੇ ਕਸੂਤੇ ਆ ਕੇ ਫਸੇ ਹੋਣਗੇ ਕੋਈ ਵਿਚਾਰੇ! ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੌਣ ਹੋਣਗੇ ਵਣਜਾਰੇ ਅਜੇਹੇ ਬੇਈਮਾਨ ਮੌਸਮ ਵਿੱਚ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਆਹਮਣੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵੱਜੇ ਜਾਂ ਕੋਈ ਖੱਡ ਵਿੱਚ ਡਿੱਗਾ ਹੋਵੇ।' ਮੇਰੇ ਮੂੰਹੋਂ ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਮਨਹੂਸ ਸ਼ਬਦ ਨਿਕਲ ਗਏ।

'ਮਾਤਾ ਜੀ! ਆਹ ਵੇਖੋ! ਸੜਕ ਦੇ ਦੋਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਇਕ ਇਕ ਮੀਲ ਤੇ ਲੱਗੇ ਨੀਲੇ ਰੰਗੇ ਟੈਲੀਫੋਨ ਕਾਲ ਬਕਸੇ! ਸੜਕ 'ਤੇ ਕੋਈ ਹਾਦਸਾ ਹੋਣ 'ਤੇ 911 ਡਾਇਲ ਕਰਨ 'ਤੇ ਤੁਰੰਤ ਇਹ ਗੱਡੀਆਂ ਹਰਕਤ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।' ਗੁਰਦੀਪ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਤਾ ਦੀ ਸਮਾਧੀ ਤੋੜਨ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਕੇ ਸਰਿਆਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਬਾਹਰ ਮੋੜ ਦਿੱਤਾ।

ਭਾਵੇਂ ਕਾਰਾਂ ਅੰਦਰ ਹੀਟ ਲੱਗੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਬਾਹਰ ਦੀ ਧੁੰਦ ਜਾਂ ਠੰਢ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ ਕਹਿਰ ਮਚਾਉਂਦੀ, ਦਰਖਤਾਂ ਦੇ ਟਾਹਣੇ ਝੰਜੋੜਦੀ ਤੇਜ਼ ਹਨੇਰੀ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਬਾਹਰ ਦੇ ਆਵਾਹਾ ਬੇਈਮਾਨ ਮੌਸਮ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸੜਕ ਦੇ ਦੋਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਹੁੰ ਦੀਆਂ ਖਿਲਾਰੀਆਂ ਪੰਡਾਂ ਵਾਂਗ ਇਕ ਦੁੱਧ ਚਿੱਟੀ ਚਾਦਰ ਵਿਛੀ ਹੋਈ ਦਿਸਣ ਲੱਗੀ। ਅੱਗੋਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਵਿਰਲੀਆਂ ਵਾਂਝੀਆਂ ਕਾਰਾਂ ਦੇ ਟਾਇਰਾਂ 'ਤੇ ਲੱਗੇ ਜੰਗਲੇ ਤੇ ਟਾਇਰਾਂ ਦੇ ਥੱਲੇ ਹੁੰਦੀ ਕਿਚਰ ਕਿਚਰ ਸਾਫ਼ ਸੱਪਸ਼ਟ ਕਰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਹੁਣੇ ਹੁਣੇ ਬਰਫ਼ ਪੈ ਕੇ ਹਟੀ ਹੈ।

'ਜਿਵੇਂ ਹੁੱਸੜ ਤੇ ਤੀਵਾੜ ਦੇ ਸਤਾਏ ਸੱਪ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਹਵਾ ਦੇ ਝੌਂਕੇ ਲਈ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦੇ ਤਰਲੇ-ਮੱਛੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਇਵੇਂ ਇਹ ਅਮਰੀਕਨ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਕਾਰ ਦੇ ਦਿਮਾਗੀ ਦਬਾਓ ਤੋਂ ਨਜ਼ਾਤ ਪਾਉਣ ਲਈ ਖੇੜੇ ਦਾ ਸਿਰਨਾਵਾਂ ਟੋਲਦੇ ਇਹਨਾਂ ਕੁਦਰਤੀ ਵਸੀਲਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।'

'ਪਰ ਸਾਡਾ ਤਾਂ ਤਣਾਓ ਵਧਣ ਲੱਗਾ ਹੈ ਬੇਟਾ।' ਮੈਂ ਝੂਠਾ ਜਿਹਾ ਹੱਸਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ।

ਸੜਕ ਕੰਢੇ ਲੱਗੇ ਜਗਦੇ ਬੁਝਦੇ ਨੋਟਿਸ-ਬੋਰਡ ਸਾਵਧਾਨ ਕਰਦੇ ਚਿਤਾਵਨੀ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ।

'ਕਾਰ ਵਿੱਚ ਚਲਦੇ ਸਥਾਨਿਕ ਰੇਡੀਓ ਤੇ ਬੈਂਡ ਨੰਬਰ 300 'ਤੇ ਤਾਜ਼ਾ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹਾਸਲ ਕਰੋ! ਬਰਫ਼-ਰੋਧਕ ਗਾਰਡ ਲਗਾ ਲਓ, ਰਫ਼ਤਾਰ ਹੱਦ 25 ਮੀਲ, ਸਾਵਧਾਨੀ ਵਰਤੋ ... ਸਮੇਂ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਹੁਤ ਕੀਮਤੀ ਹੈ।' ਇਸ ਹਦਾਇਤ ਨੇ ਘਬਰਾਹਟ ਤੇ ਅਸੁਰਖਿਆ ਦੀ ਚੌਕਸ ਭਾਵਨਾ ਹੋਰ ਸੁਚੇਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਰੇਡੀਓ ਤੋਂ ਹਾਦਸੇ, ਮੌਸਮ, ਬਰਫ਼ਬਾਰੀ ਤੇ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀ, ਖ਼ਬਰਾਂ ਤੇ ਹਦਾਇਤਾਂ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਲਗਾਤਾਰ ਰਾਹਗੀਰਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਲੱਗਾ।

'ਮਜ਼ਾ ਆ ਗਿਆ! ਸ਼ੁਕਰ ਐ ਮੁੱਲ ਮੁੜ ਆਉ ... ਪਿਛਲੀ ਵੇਰਾਂ ਐਵੇਂ ਖਾਲੀ ਫੇਰਾ ਪਿਆ ਸੀ ... ਬਰਫ਼ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਈ।' ਗੁਰਦੀਪ ਨੇ ਥੱਕੇ ਟੁੱਟੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦਾ ਹੌਸਲਾ ਬੁਲੰਦ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੱਲਾਸ਼ੇਰੀ ਦਿੱਤੀ।

ਉਹ ਆਪਣੀ ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਟੂਰ ਕਰਕੇ ਤੇ ਕੁੱਝ ਆਪਣਾ ਸ਼ੌਕ ਪਾਲਣ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਕਈ ਵੇਰਾਂ ਇੱਧਰ ਆ ਚੁੱਕਾ ਸੀ।

ਮੈਂ ਬਿਸ਼ਨੀ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹਾਂ ਉਹ ਉਵੇਂ ਹੀ ਮਸ਼ੁਮੀ ਬੰਨ੍ਹੀਂ ਰੁੰਨ੍ਹੀਂ ਬੈਠੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਹਾਲੀਵੁੱਡ ਦੀਆਂ ਉੱਚੀਆਂ ਉਡਾਣਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਖਤਰਨਾਕ ਰਾਈਡਾਂ ਤੇ ਝੂਟੇ ਲੈਣ ਸਮੇਂ, ਜਾਂ ਉੱਥੇ ਝੀਲਾਂ ਤੇ ਸੁਰੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਦੀ ਲੰਘਦੀਆਂ ਬੇੜੀਆਂ ਦੀਆਂ ਖਤਰਨਾਕ ਕਲਾਬਾਜ਼ੀਆਂ ਤੇ ਚੀਕ-ਚਿਹਾੜੇ ਸਮੇਂ। ਉਹ ਮੂੰਹੋਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਬੋਲਦੀ। ਬਰਫ਼ ਦੀ ਸਿਲ ਬਣੀ ਚੁੱਪ-ਚੁਪੀਤੀ ਬੋਲਣ ਦੀ ਬਿਜਾਏ ਵੇਖਣ ਸੁਣਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਭਲਾ ਸਮਝਦੀ ਹੈ। ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਗੁਣ ਗੁਣ ਕਰਦੀ ਬੁੜਬੁੜਾਉਂਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਰਸਤੇ ਅਤੇ ਮੰਜ਼ਿਲ ਦੀ ਸਹੀ-ਸਲਾਮਤੀ ਲਈ ਪਾਠ ਕਰ ਰਹੀ ਹੋਵੇ। ਮੈਨੂੰ ਉਸ 'ਤੇ ਤਰਸ ਜਿਹਾ ਜਾਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਜੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਪਣੇ ਕੁਨਬੇ ਦੇ ਭਵਿੱਖਤ ਸੁਪਨਿਆਂ ਤੇ ਮਮਤਾ ਦੇ ਭਾਰ ਥੱਲੇ ਪੀਸਦੀ ਦੱਬੀ ਸੁੱਤੀ ਪਈ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਠੱਲ੍ਹੇ ਮਾਰ ਕੇ ਜਗਾਵਾਂ ਪਰ ਇਕ

ਪਾਸੇ ਬੈਠੀ ਮੇਰੀ ਲੜਕੀ ਤੇ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਬੈਠੀ ਨੂੰਹ ਤੇ ਸਫ਼ਰ ਦੇ ਭੰਨੇ ਹੋਏ ਪੋਤੇ ਪੋਤਰੀਆਂ ਮੇਰਾ ਰਸਤਾ ਰੋਕ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਬੋੜੀ ਦੇਰ ਵਿਚ ਵੇਖਦੇ ਵੇਖਦੇ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਭੂਰ ਜਿਹੀ ਖਿੱਲਰੀ ਤੇ ਇਹ ਇਕ ਗਾੜ੍ਹੀ ਪਰਤ ਬਣ ਕੇ ਬਰਫ਼ਬਾਰੀ ਵਿਚ ਬਦਲ ਗਈ। ਅਸਮਾਨ ਵਿੱਚੋਂ ਦੁੱਧ ਚਿੱਟੇ ਪਿੰਜੇ ਹੋਏ ਰੂੰ ਦੀਆਂ ਪੰਡਾਂ ਧਰਤੀ ਵੱਲ ਉੱਡਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣ ਲੱਗੀਆਂ। ਸਾਰੇ ਸਵਾਰਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਗਦ ਗਦ ਹੋ ਕੇ ਖਿੜ ਗਏ।

ਪਹਿਲੀ ਵੇਰਾਂ ਬਰਫ਼ ਪੈਂਦੀ ਤੱਕ ਕੇ ਅਸਲੀ ਅਮਰੀਕਾ ਅੱਜ ਹੀ ਮੇਰੀ ਨਜ਼ਰੀਂ ਚੜ੍ਹਿਆ ਸੀ ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਪਿਛਲੇ ਪੰਦਰਾਂ ਵੀਹ ਸਾਲ ਮੈਂ ਸਟੋਰਾਂ ਤੇ ਕਾਰਖ਼ਾਨਿਆਂ ਦੀਆਂ ਮਸ਼ੀਨਾਂ 'ਤੇ ਪੁਰਜ਼ੇ ਵਾਂਗ ਪੰਦਰਾਂ-ਪੰਦਰਾਂ ਘੰਟੇ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਤੇ ਅਜਿਹੇ ਫਾਲਤੂ ਫੇਰੇ ਤੋਰੇ ਦੀ ਕਦੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਨਾ ਹੀ ਲੋੜ ਸਮਝੀ ਤੇ ਨਾ ਫੁਰਸਤ ਕੱਢੀ।

ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਪੱਟੀ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਤੇ ਸੂਮ-ਪੁਣੇ ਦਾ ਬਾਣਾ ਪਾ ਕੇ ਹੱਡ-ਭੰਨਵੀਂ ਮੁਸ਼ਕਤ ਕਰ ਕੇ ਖੂਬ ਡਾਲਰ ਕਮਾਏ। ਪਿੱਛੇ ਨਾਂਵਾਂ ਭੇਜ ਕੇ ਸਿਰਫ਼ ਗਹਿਣੇ ਪਏ ਸਿਆੜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਛੁਡਾਏ ਸਗੋਂ ਹੋਰ ਵੀ ਖਰੀਦ ਦੇ ਸ਼ਰੀਕਾਂ ਦੀ ਹਿੱਕ 'ਤੇ ਮੁੰਜ ਦਲੀ। ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਾਲੀਮ ਦੇ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਮਾਜਿਕ ਤੇ ਆਰਥਿਕ ਰੁਤਬਾ ਉੱਚਾ ਕੀਤਾ।

ਮੇਰੇ ਸਹਿ-ਕਰਮੀ ਕਾਲੇ ਗੋਰੇ ਤੇ ਮੈਕਸੀਕੋ ਵੀਤਨਾਮੀ ਮੇਰੇ ਕਰਜ਼ਾਈ ਆੜੀ ਬਣੇ ਰਹਿੰਦੇ ਬੜੀ ਇੱਜ਼ਤ ਕਰਦੇ। ਜਦ ਲਾਲ ਚਮੜੀ ਵਾਲੇ ਗੋਰੇ ਗੋਰੀਆਂ ਛੁੱਟੀਆਂ ਦੇ ਦਿਨ ਆਪਣੇ ਐਸ਼ ਇਸ਼ਰਤ ਵਿੱਚ ਮਸਰੂਫ਼ ਹੁੰਦੇ, ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਓਵਰਟੇਮ ਲਾ ਕੇ ਦੌਹਰੀ ਕਮਾਈ ਕਰ ਕੇ ਜਿੱਥੇ ਆਪਣੇ ਬਾਸ ਦਾ ਨਜ਼ਰੇ-ਮਨਜ਼ੂਰ ਬਣਦਾ ਉੱਥੇ ਵਾਧੂ ਟੈਮ ਦੀ ਦੂਣੀ ਉਜਰਤ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰ ਕੇ ਡਾਲਰ ਵੀ ਚੰਗੇ ਮਾਠਦਾ। ਉਹ ਹਫ਼ਤਾਵਾਰ ਚੈੱਕ ਫੜਾਉਂਦਾ ਪਿੱਠ 'ਤੇ ਥਾਪੀ ਮਾਰਦਾ ਇੱਕ ਵੀਹ ਦਾ ਨੋਟ ਵਾਧੂ ਮੇਰੀ ਮੁੱਠੀ ਵਿੱਚ ਫੜਾ ਦਿੰਦਾ। ਇਸ ਵੀਹ ਦੇ ਨੋਟ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਹਫ਼ਤੇ ਦਾ ਰਾਸ਼ਣ ਪਾਣੀ ਮੁਫ਼ਤ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਤਨਖਾਹ ਮੁੱਠੀ ਬੰਨ੍ਹੀ ਮੈਂ ਘਰ ਭੇਜਣ ਲਈ ਏਜੰਟਾਂ ਕੋਲ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਵਾ ਦਿੰਦਾ। ਮਾੜੀ ਮੋਟੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵੀ ਮੇਰੇ ਪੱਲੇ ਹੈਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਨੇ ਮੇਰਾ ਬੜਾ ਸਾਥ ਨਿਭਾਇਆ। ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲ ਮੈਨੂੰ ਗੋਰਿਆਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਮੁਸ਼ਕਲ ਲਗਦੀ ਸੀ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵੱਲ ਵੇਖੀ ਜਾਣਾ ਪਰ ਲਿਖਤ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਬਾਜ਼ੀ ਮਾਰ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਮੇਰਾ ਨਿਗਰਾਨ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਮਾਡਲ ਨਮੂਨਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਮੇਰੀ ਸਮੱਰਥਾ ਦੀ ਸਰਾਹਨਾ ਕਰਦਾ ਨਾ ਥੱਕਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਦਾੜ੍ਹੀ ਕੇਸ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਕੰਮ 'ਤੇ ਬੜਾ ਨੱਕ ਮੂੰਹ ਵੱਟਦੇ ਤੇ ਘਟੀਆ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਪਰ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਰੱਬ ਦੀ ਬੜੀ ਮਿਹਰ ਹੋ ਗਈ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸਿੱਧ-ਪੱਧਰੇ ਵਿਖਿਆਨ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਪਗੜੀ ਤੇ ਵਾਲਾਂ ਸਮੇਤ ਪੰਜ ਕਰਾਰਾਂ ਦੀ ਜਰੂਰਤ ਤੇ ਮਹਾਨਤਾ ਉਜਾਗਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਹ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਮੰਨ ਗਏ ਤੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਹੋਰ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਆਗਿਆ ਮਿਲ ਗਈ ਤੇ ਫਿਰ ਇਹ ਬੰਨ੍ਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਵਾਸਤੇ ਪੱਕਾ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਿਆ।

ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਇਸ ਗੋਰੀ ਕੰਪਨੀ ਵਿੱਚ ਮਿਸਟਰ ਸਿੰਘ ਕਰਕੇ ਬੜੇ ਆਦਰ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਣ ਲੱਗਾ। ਛੇਤੀ ਹੀ ਮੇਰੀ ਮਿਹਨਤ ਤੇ ਲਗਨ ਸਦਕਾ ਨਿਗਰਾਨ ਬਣਾ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਅੱਡਰੇ ਸੈਕਸ਼ਨ ਦਾ ਇਨਚਾਰਜ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਦੂਜੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਦੂਜੇ ਸਰਬਰਾਹ ਛੇਤੀ ਹੀ ਗੋਡੇ ਟੇਕ ਗਏ।

ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸੈਂਟਰਲ ਐਵੀਨਿਊ ਕਿਰਾਏ ਦੇ ਅਪਾਰਟਮੈਂਟ ਤੋਂ ਕੈਪੀਟਲ, ਫਰੀ ਵੇ, ਛੇ ਸੌ ਅੱਸੀ ਤੇ ਫਿਰ ਆਪਣੀ ਕੰਪਨੀ! ਬੱਸ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਸਵੈ ਚਾਲਕ ਪਣਚੱਕੀ ਘਰਾਟ ਵਾਂਗ ਇਸੇ ਚੱਕਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਘੁੰਮਦਾ ਰਿਹਾ। ਖੂਹ ਦੇ ਡੱਡੂ ਵਾਂਗ ਇਹੀ ਮੇਰਾ ਸਮੁੰਦਰ, ਇਹੀ ਅਸਮਾਨ ਤੇ ਇਹੀ ਮੇਰਾ ਜਹਾਨ ਸੀ। ਪੇਟ 'ਤੇ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਪੱਟੀ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਵਲਗਣ ਵਿੱਚ ਝੱਟ ਲੰਘਾਇਆ। ਪੀਜ਼ਾ, ਬਰਗਰ, ਸੈਂਡਵਿਚ, ਜੂਸ ਦਾ ਸਵਾਦ ਮੈਂ ਸਿਰਫ਼ ਕੰਪਨੀ ਦੀਆਂ ਦਾਅਵਤਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁਫ਼ਤ ਹੀ ਚੱਖਿਆ ਸੀ। ਕਦੇ ਇਹਨਾਂ ਸਵਾਦਾਂ ਲਈ ਨੋਂਘ 'ਚੋਂ ਜੂੰ ਤੱਕ ਨਾ ਕੱਢੀ। ਵੈਲ-ਐਬ ਕੋਈ ਮੇਰੇ ਨੇੜੇ ਨਾ ਢੁੱਕਿਆ। ਸ਼ਰਾਬ ਪਿਆਲੇ ਦਾ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਮੈਂ ਦੋਖੀ ਸਾਂ ਤੇ ਓਪਰੀ ਜ਼ਨਾਨੀ ਮੈਨੂੰ

ਵਿਹੁ ਵਾਂਗ ਕੁਝੱਤਣ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਪਰਛਾਵੇਂ ਤੋਂ ਕੋਹਾਂ ਦੂਰ ਦੌੜਦਾ ਸਾਂ। ਮੈਂ ਬੜਾ ਲੰਮਾ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਜੀਵਨ ਹੰਢਾਇਆ ਏਨਾ ਕਿ ਹੁਣ ਤੱਕ ਮੇਰੀ ਸਾਰੀ ਚੋਸ਼ਟਾ ਖਤਮ ਹੋ ਕੇ ਮਰ ਖਪ ਗਈ। ਸਾਰੇ ਚਾਅ ਮੱਧਮ ਹੋ ਕੇ ਦਮ ਤੋੜ ਗਏ।

ਫੈਮਲੀ ਪਟੀਸ਼ਨ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੋਣ 'ਤੇ ਮੇਰੀਆਂ ਦੋਵੇਂ ਲੜਕੀਆਂ, ਇਕ ਲੜਕਾ ਤੇ ਪਤਨੀ ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਨਾਲ ਆ ਰਲੇ। ਬੈਂਕ ਬੈਲੈਂਸ ਕੁੱਝ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਇੱਧਰ ਦੀ ਚਾਲੂ ਪੜ੍ਹਾਈ ਤੇ ਹੋਰ ਖਰਚਿਆਂ ਕਰਕੇ ਊਣਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਇਸ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਕਰਨੀ ਮੈਂ ਹੁਣ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਭਾਰ ਆਪ ਚੁੱਕ ਲਿਆ ਹੈ।

'ਇੱਥੇ ਲਿਆਕਤ ਬੁੱਧੀ ਤੇ ਹੁਨਰ ਦੀ ਕਦਰ ਹੈ। ਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਪੱਲੇ ਕੋਈ ਚੰਗੀ ਯੋਗਤਾ ਜਾਂ ਹੁਨਰ ਹੈ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਨਾ ਹੀ ਇੱਥੇ ਵੱਢੀ ਨਾਮ ਦੀ ਕੋਈ ਬਲਾਮਤ ਹੈ।'

ਮੇਰੇ ਬਾਸ ਨੇ ਗੁਰਦੀਪ ਨੂੰ ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਗੁਰੂਤੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਪੱਲੇ ਬੰਨ੍ਹ ਲਈ। ਗੁਰਦੀਪ ਨੂੰ ਇੱਥੇ ਆ ਕੇ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਲੈਣੀ ਪਈ ਬੱਸ ਫਿਰ ਉਪਰ ਵਾਲੇ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਹੋ ਗਈ। ਹੁਣ ਤੂਤੀ ਬੋਲਦੀ ਹੈ ਸਰਦਾਰ ਦੀ। ਸਾਰੇ ਬੱਚੇ ਚੰਗੇ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਹੁਸੀਨ ਤੇ ਰੰਗੀਨ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਮਾਣਨ ਤੇ ਜੀਉਣ ਦੇ ਹਾਮੀ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਕੰਮ ਤੋਂ ਛੁੱਟੀ ਕਰਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

'ਇਹਨਾਂ ਗੋਰਿਆਂ ਦੇ ਸ਼ੌਂਕ ਵੀ ਅਵੱਲੇ ਹੀ ਨੇ। ਡੈੱਥ ਵੈਲੀ ਵਿੱਚ ਇਹ ਲੋਕ ਨੱਚ ਕੁੱਦ ਕੇ ਮੌਤ ਨੂੰ ਮਸ਼ਕਰੀਆਂ ਕਰਨ ਲਗਦੇ ਨੇ ਕੋਲੋਂ ਬਟੂਏ ਵਿੱਚੋਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਡਾਲਰ ਖਰਚ ਕਰਕੇ। ਮੌਤ ਦਾ ਖੂਹ, ਉੱਡਣ-ਖਟੋਲੇ, ਪੈਰਾ-ਗਲਾਈਡਰ, ਬੈਲੂਨ ਦੀ ਤਫ਼ਰੀਹ ਸਵਾਰੀ ਕਰ ਕੇ ਕਲਾਬਾਜ਼ੀਆਂ ਦੇ ਜੌਹਰ ਤੇ ਕਾਰਨਾਮੇ, ਪਹਾੜਾਂ ਤੇ ਸਾਈਕਲ, ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਭਜਾਉਂਦੇ ਕਈ ਫੁੱਟ ਚੌੜੀ ਖੱਡ ਛਾਲ ਮਰਵਾ ਕੇ ਦੂਸਰੀ ਟੀਸੀ ਉੱਪਰ ਟੱਪ ਜਾਂਦੇ। ਹੈਲੀਕਾਪਟਰ ਤੇ ਉਡਾਣ ਭਰ ਕੇ ਅੱਧ ਅਸਮਾਨ ਵਿੱਚੋਂ ਛਾਲ ਲਗਾਉਂਦੇ, ਜੇ ਛਤਰੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਜਾਏ ਤਾਂ ਫੰਨੂ ਨਹੀਂ ਤੇ ਬੜੀ ਭਿਆਨਕ ਮੌਤ! ਇਹ ਲੋਕ ਮੌਤ ਦੀਆਂ ਖੇਲਾਂ ਖੇਲਦੇ ਲੋਕ ਟਾਹੋ ਜਿਹੀ ਅਸਮਾਨ ਨਾਲ ਘਿਸਰਦੀ ਬਰਫ ਨਾਲ ਲੱਦੀ ਚੋਟੀ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਤੇ ਫਿਰ ਉਥੋਂ ਥੱਲੇ ਇਵੇਂ ਝਾਤੀ ਮਾਰਦੇ ਨੇ ਜਿਵੇਂ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹੋਣ ... 'ਹਟ ਜਾਓ ਪਾਸੇ, ਰੋਕੋ ਨਾ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ, ਮੈਂ ਮੌਤ ਨੂੰ ਜੱਫੀ ਪਾਉਣ ਲੱਗਾ ਜੇ ਮਰਨ ਲੱਗਾ ਜੇ।' ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਸੁਣਿਆਂ ਸੀ ਪਰ ਵੇਖਿਆ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਅੱਜ ਆਪ ਹੀ ਇਸ ਦਾ ਪਾਤਰ ਬਣਾਂਗਾ। ਇਹ ਮੌਤ ਦੀ ਚੋਟੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਪਰ ਦੇਖਦੇ ਧੋਣ ਦਾ ਕੜਾਕਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਉੱਤੇ ਬੇਗਿਣਤ ਲੋਕ ਮਸਤ-ਗਟਰੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਹੱਥ 'ਚ ਖੁੰਡੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਫੜ੍ਹੀ ਇੱਧਰ ਉੱਧਰ ਗੰਗ ਰਹੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਗੋਲੀ ਦੀ ਰਫ਼ਤਾਰ ਨਾਲ ਸਨੌ-ਸਕੇਟਿੰਗ ਕਰਦੇ ਥੱਲੇ ਨੂੰ ਘਿਸਰਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ, ਛੱਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨੰਗੀਆਂ ਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਰੇਡੂਆਂ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਆਪਣਾ ਝੱਸ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਵਰਗਾ ਮਨੋਰੰਜਨ ਕਰਦੇ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਿਨੇਮੇ ਦੀ ਫਿਰਕੀ ਵਾਂਗ ਗੁਜ਼ਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਡਰਦਾ ਡਰਦਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ-

'ਬੇਟਾ! ਜਿਵੇਂ ਬੱਤਖ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਮੁਰਗੀ ਨੇ ਛੱਪੜ 'ਚ ਛਾਲ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿਤੇ ਇਹ ਗਲਤੀ ਨਾ ਕਰ ਬੈਠਿਓ।'

'ਪਾਪਾ! ਬੰਦਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿੱਚਰ ਕੇ ਜੰਗਲ ਦੇ ਜਾਨਵਰ ਵੀ ਬੰਦਿਆਂ ਵਾਂਗ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਨ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਨੇ... ਪਤਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ?'

ਚੌਕ ਵਿੱਚ ਲਾਲ ਬੱਤੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਆਹਮਣੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜੋ ਰਹੀਆਂ ਗੱਡੀਆਂ ਦੀਆਂ ਲੰਮੀਆਂ ਕਤਾਰਾਂ ਨੇ ਗੁਰਦੀਪ ਦਾ ਧਿਆਨ ਮੋੜਿਆ।

'ਔਹ ਵੇਖੋ ਪੂਹ ...।' ਬਿੱਟੀ ਨੇ ਸਭ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਬਾਹਰ ਵੱਲ ਘੁਮਾ ਦਿੱਤੀਆਂ।

'ਹੋਮਲੈੱਸ, ਹੰਗਰੀ, ਨੀਡ ਸ਼ੈਲਟਰ, ਨੀਡ ਪੈਂਗ।'

ਉੱਕਰੇ ਚਮਕਦੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ! ਪੂਰ ਦੇ ਬਾਣੇ ਵਾਲਾ ਮੰਗਤਾ ਗੁਰਦੀਪ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਨੇੜੇ ਆਇਆ।
ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਹੱਥ ਮਿਲਾਇਆ ਤੇ ਦਸ ਦਾ ਹਰਿਆ ਨੋਟ ਚੁੰਮਦਾ ਅਸੀਸਾਂ ਦਿੰਦਾ ਮੁੜ ਆਪਣੀ ਜਗ੍ਹਾ ਜਾ
ਖੜ੍ਹਿਆ।

'ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਇਕ ਬੋਤਲ ਲੈ ਦੇਈਂ ਪੁੱਤਰ ਜੀ! ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ, ਮੈਥੋਂ ਕੱਲੇ ਕੱਲੇ ਪੈਂਗ ਦੇ ਪੰਦਰਾਂ ਡਾਲਰ ਦੇ ਕੇ ਇਹ
ਚੜ੍ਹਨੀ ਨਹੀਂ।'

ਨੇੜੇ ਹੀ ਲਿਕਰ ਸਟੋਰ ਤੋਂ ਪਚਵੰਜਾ ਦੀ ਬੋਤਲ ਲੈ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਫੜਾਉਂਦਾ ਉਹ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਸੀ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਕਰਕੇ
ਕਿ ਮੈਂ ਅੱਜ ਸੁਮਪੁਣਾ ਛੱਡ ਕੇ ਆਪ ਹੀ ਬੋਤਲ ਮੰਗ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਡਾਲਰ ਖਰਚਾਏ ਸਨ।

ਅਸਮਾਨ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੀਆਂ ਚਾਲੀ ਪੰਜਾਹ ਮੰਜ਼ਲੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਲੰਘਦੇ ਆਖ਼ਰ ਮੰਜ਼ਲ ਆ ਹੀ ਗਈ।
ਅੰਦਰ ਵੜਦੇ ਹਾਲ ਵਿੱਚ ਇਕ ਹੋਟ ਵਾਲਾ ਕਲਾਕਾਰ ਪ੍ਰੈਸ਼ਰ ਹਾਰਮੋਨੀਅਮ ਵਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

'ਬਹਾਰੋ ਫੁਲ ਬਰਸਾਓ ਮੇਰਾ ਮਹਿਬੂਬ ਆਇਆ ਹੈ ...।'

ਸੁਹਾਵਣੀ ਲਭਾਉਣੀ ਧੁਨ ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਸਵਾਗਤ ਹੋਇਆ। 1808 ਨੰਬਰ ਸੂਇਟ ਦੀ ਪਰਚੀ ਲੈ ਕੇ ਇਕ ਗੋਰੀ
ਸੇਵਾਦਾਰ, ਰੇਹੜੀ 'ਤੇ ਸਮਾਨ ਲੱਦ ਕੇ ਹੱਸਦੀ ਮੁਸਕਰਾਉਂਦੀ ਵਿਸ ਕਰਦੀ ਐਲੀਵੇਟਰ ਰਾਹੀਂ ਉਪਰ ਛੱਡ ਆਈ।
ਏਨਾ ਵੱਡਾ ਸੈਂਟ! ਅੰਦਰ ਦੋ ਕਮਰੇ ਡਬਲ-ਬੈੱਡ ਵਾਲੇ, ਦਾਖ਼ਲੇ ਕਮਰੇ ਬੈਠਕ 'ਚ ਦੋ ਸੋਫੇ-ਬੈੱਡ ਜੋ ਉਸਨੇ ਖੋਲ੍ਹ
ਕੇ ਦਿਖਾਏ ਲੋੜ ਪੈਣ 'ਤੇ ਬੈੱਡ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਖਾਦ-ਪਦਾਰਥਾਂ ਨਾਲ ਭਰੀ ਫਰਿੱਜ! ਫਰਨੀਚਰ ਤੇ ਹੋਰ
ਦਿਲਕਸ਼ੀਵੀ ਸਮੱਗਰੀ! ਇੱਕ ਪੂਰਾ ਘਰ ਸੀ ਇਹ। ਗੁਰਦੀਪ ਨੇ ਆਦਤ ਅਨੁਸਾਰ ਦੋ ਨੋਟ ਕੱਢ ਕੇ ਉੱਧਰ
ਵਧਾਏ।

'ਵੰਨ ਫਾਰ ਯੂ ... ਐਂਡ ਵੰਨ ਫਾਰ ਮਿਊਜ਼ਕ ਮੈਨ।'

'ਬੈਂਕ ਯੂ! ... ਕਾਲ ਮੀ ਅਨੀ ਟਾਈਮ ਵੈਂਨ ਯੂ ਨੀਡ ਮੀ।' ਆਪਣਾ ਪਹਿਚਾਣ ਪੱਤਰ ਕੱਢ ਕੇ ਫੜਾਉਂਦੀ ਉਹ
ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਭੇੜ ਗਈ।

ਖਾਣੇ ਦਾ ਮੀਨੂੰ- ਦਸ ਦਾ ਚਾਹ ਕੱਪ, ਦਸ ਦਾ ਦੁੱਧ ਕੱਪ,

ਭਿੰਡੀ-18, ਚਿਕਨ-20, ਚਪਾਤੀ-3, ਨਾਨ-5, ਦਾਲ-15, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਤ ਦੇ ਖਾਣੇ ਦਾ ਬਿੱਲ = 275
ਗਰੈਚੂਟੀ-30 ਤੇ ਟਿਪ-?। ਗੁਰਦੀਪ ਨੇ ਫੜ ਕੇ ਖਾਲੀ ਸੁਆਲੀਆ ਥਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਦਰਾਂ ਭਰ ਦਿੱਤਾ।

ਮੈਂ ਹੱਸ ਕੇ ਕਿਹਾ, 'ਸਿਰਫ਼ 320'.

320?? ਯਾਨੀ ਕਿ ਪੰਦਰਾਂ ਹਜ਼ਾਰ ਇੱਕ ਖਾਣੇ ਦਾ! ਪਹਿਲੀ ਵੇਰਾਂ ਬਿਸ਼ਨ ਕੌਰ ਨੇ ਜਬਾਨ ਖੋਲ੍ਹੀ।

'ਖਾਧਾ ਪੀਤਾ ਲਾਹੇ ਦਾ, ਰਹਿੰਦਾ ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹੇ ਦਾ। ਤੁਸੀਂ ਬਿੱਲ ਨੂੰ ਜ਼ਰਬ ਦੇ ਕੇ ਰੁਪਏ ਨਾ ਬਣਾਇਆ ਕਰੋ।
ਰੁਪਈਏ ਸਿਰਫ਼ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਹੀ ਬਣਦੇ ਨੇ, ਇੱਥੇ ਤਾਂ ਇਹ 320 ਡਾਲਰ ਹੀ ਨੇ। ਇਹ ਪੰਜ ਤਾਰਾ ਹੋਟਲ ਹੈ,
ਸਹੂਲਤਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨੇ ਤੇ ਖਰਚਾ ਵੀ ਤਾਂ ਵੱਧ ਹੋਵੇਗਾ ਹੀ।' ਗੁਰਦੀਪ ਦੀ ਘੁਰਕੀ ਨੇ ਸਭ ਦੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਮੂੰਹ ਬੰਦ
ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੇ।

ਬਾਹਰ ਆਵਾਰਾ ਗਰਦੀ ਕਰਨ ਤੇ ਸ਼ੌਕੀਨਾਂ ਨੂੰ ਮੌਸਮ ਦੇ ਪ੍ਰਕੋਪ ਨੇ ਸ਼ੀਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਮਹੱਲ ਅੰਦਰ ਬੰਦ ਕਰ ਕੇ ਰੱਖ
ਦਿੱਤਾ। ਧਰਤੀ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਚੌਥੀ ਮੰਜ਼ਲ 'ਤੇ ਬਾਜ਼ਾਰ, ਦੁਕਾਨ ਕੇਂਦਰ, ਤਲਾਬ, ਕਸਰਤ ਵਾਸਤੇ ਜਿੰਮ ਤੇ ਹੋਰ
ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਮਨ-ਪ੍ਰਚਾਵੇ ਦੇ ਸਾਧਨ! ਹੋਟਲ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਛੋਟੇ ਸ਼ਹਿਰ ਜਿੱਡਾ ਸ਼ਹਿਰ ਵੱਸਿਆ ਪਿਆ ਹੈ।

ਬਾਹਰਲੀ ਬਰਫ਼ਬਾਰੀ ਤੋਂ ਅਭਿੱਜ, ਹੀਟ, ਸੋਇਨਾਂ, ਨਹਾਉਣ ਲਈ ਗਰਮ ਤੇ ਠੰਢੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਅੱਡੇ ਅੱਡਰੇ ਤਲਾਬ, ਬੇੜੀਆਂ ਚੱਲਦੀਆਂ ਝੀਲਾਂ ਤੇ ਯਾਤਰੀਆਂ ਦੇ ਖੀਸੇ ਖਾਲੀ ਕਰਨ ਦੇ ਬੜੇ ਹੀ ਸੁੰਦਰ ਢੰਗ ਤਰੀਕੇ ਤੇ ਸਾਧਨ ਉਪਲਬਧ ਹਨ।

ਹੱਡਾਰੋੜੀ ਦੀ ਗਿੱਧ ਵਾਂਗ ਉੱਪਰ ਝਾਕਦੇ ਸੂਰਜ ਦੇਵਤਾ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਲਈ ਦੋ ਦਿਨ ਗੁਜ਼ਰ ਗਏ। ਬਾਹਰ ਹਲਕੀ ਜਿਹੀ ਬਰਫ਼ ਬਹਾਰ ਦਾ ਮਜ਼ਾ ਲੈਣ ਲਈ ਟਹਿਲ ਕਦਮੀਂ ਕਰਦੇ ਨਿਕਲੇ। ਸੜਕ 'ਤੇ ਜੰਮੀ ਬਰਫ਼ ਦੀ ਤਿਲੁਕਣ-ਬਾਜ਼ੀ 'ਚ ਡਿੱਗੀ ਇੱਕ ਬੁਰਕੇ ਵਾਲੀ ਔਰਤ ਦੀਆਂ ਚੀਕਾਂ ਤੇ ਵਿਲਕਣਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਮੁੜ ਵਾਪਸ ਆਪਣੇ ਟਿਕਾਣੇ ਆ ਵੜੇ।

ਤਰਾਹ ਤਰਾਹ ਕਰਦੀ ਜਾਨ! ਗੁਰਦੀਪ ਫੇਰ ਨਹੀਂ ਟਲਿਆ।

'ਚਲੋ ਬਾਹਰ ਝੀਲ ਦੀ ਸੈਰ ਕਰਾਂਗੇ।' ਉਸ ਵੈਲੇਟ ਪਾਰਕਿੰਗ ਵਿੱਚੋਂ ਕਾਰ ਮੰਗਵਾ ਲਈ।

ਇਹਨਾਂ ਚੋਟੀਆਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ 1968 ਦੀ ਸ਼ਿਮਲਾ, ਚੰਬਾ, ਭਰਮੌਰ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਦੌਰੇ ਦੀ ਯਾਦ ਤਾਜ਼ਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਦ ਉੱਥੇ ਜਾ ਕੇ ਮੈਂ ਪਿੱਛੇ ਘਰ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ ਅਜੇਹੀਆਂ ਖਤਰਨਾਕ ਖੱਡਾਂ ਤੇ ਘਾਟੀਆਂ 'ਚੋਂ ਵਾਪਸ ਮੁੜਨ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਘੱਟ ਹੈ। ਇਹ ਓਹੀ ਦਿਨ ਸੀ ਜਦ ਇੰਡੋ-ਜਾਪਾਨ ਦੀ ਪਰਬਤ ਸਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਇੱਕ ਸਾਂਝੀ ਟੁਕੜੀ ਸ਼ਿਵਾਲਕ ਚੋਟੀ ਸਰ ਕਰਨ ਉੱਪਰ ਚੜ੍ਹੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਭਰਮੌਰ ਤਸਲੀਦਾਰ ਕੋਲ ਬੈਠੇ ਇਹ ਸਾਰਾ ਨਜ਼ਾਰਾ ਦੂਰਬੀਨ ਨਾਲ ਅੱਖੀਂ ਤੱਕਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਬੜੀ ਵੱਡੀ ਟੀਸੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸਮਝ ਲਿਆ ਸੀ ਪਰ ਅੱਜ ਇਹ ਸਵਰਗੀ ਨਜ਼ਾਰੇ ਵੇਖ ਕੇ ਉਹ ਸੀਨ ਇਕ ਪਾਸਕੂ ਜਿਹਾ ਲਗਦਾ ਹੈ।

ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ ਧਰਤੀ, ਅਸਮਾਨ, ਦਰਖਤਾਂ, ਸੜਕਾਂ ਤੇ ਬਰਫ਼ ਦੀ ਚਿੱਟੀ ਚਾਦਰ ਵਿਛੀ ਹੋਈ ਜਿਵੇਂ ਕੁਦਰਤ ਰਾਣੀ ਨੇ ਕਿਸੇ ਸ਼ਾਹੀ ਮਹਿਮਾਨ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਆਰਡਰ ਦੇ ਕੇ ਬਣਵਾਈ ਹੋਵੇ। ਬਰਫ਼ਾਂ ਨਾਲ ਲਿਸ਼ਕਦੇ ਪਹਾੜਾਂ ਨੇ ਧਰਤੀ ਅਸਮਾਨ ਵਿਚਕਾਰ ਇਕ ਪੁਲ ਉਸਾਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸਫ਼ੈਦ ਰੇਸ਼ਮੀ ਪੋਸ਼ਾਕ ਵਿੱਚ ਫਬੀ ਧਰਤੀ ਅੰਬਰ ਦੇ ਗਲ ਲੱਗ ਕੇ ਅਭੇਦ ਹੋਏ ਮੌਜ ਮਸਤੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਵਰੁਦੀ ਬਰਫ਼ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਵਰਗੇ ਕਈ ਸਿਰੜੀ ਛਤਰੀਆਂ ਲਈ ਅਜੇਹੇ ਮੰਜ਼ਿਰ ਦਾ ਲੁਤਫ਼ ਲੈਣ ਲਈ ਨਿਕਲ ਤੁਰੇ ਸਨ। ਜਿਧਰ ਜਾਏ ਹਰ ਪਾਸੇ 'ਖਤਰਾ...ਨੋ ਐਂਟਰੀ' ਦੇ ਲੱਗੇ ਤਖ਼ਤ ਦੇਖ ਕੇ ਗੁਰਦੀਪ ਨੇ ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ ਗੱਡੀ ਘੁਮਾਈ ਤੇ ਅਖੀਰ ਦਸ ਕੁ ਮੀਲ ਬਾਹਰ ਜਾ ਕੇ ਝੀਲ ਦੇ ਇਕ ਖਤਰਨਾਕ ਕੰਢੇ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਬਰਫ਼ ਦੇ ਗੋਲੇ ਬਣਾ ਕੇ ਆਸੇ ਪਾਸੇ ਸੁੱਟਦਾ ਵੇਖ ਕੇ ਬਾਕੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਹੌਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਬਰਫ਼ਾਂ ਦੀ ਹੌਲੀ ਲੁਕਣ-ਮੀਟੀ, ਨਕਲੀ ਲੜਾਈ ਇੱਕ ਅੱਧ ਮਿੰਟ 'ਚ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ। ਉੱਪਰਲੀ ਬਰਫ਼ ਦੇ ਭੰਨੇ ਸਾਰੇ ਸੁਰੜ ਸੁਰੜ ਨੱਕ ਸੁਣਕਦੇ ਠਹੁੰ ਠਹੁੰ ਕਰਦੇ ਬਰਫ਼ਬਾਰੀ ਦਾ ਆਨੰਦ ਲੈਂਦੇ ਵਾਪਸ ਮੁੜ ਕਾਰ ਵਿੱਚ ਆ ਬੈਠੇ। ਮੈਨੂੰ ਖਿੱਚ ਕੇ ਥੱਲੇ ਝੀਲ ਦੇ ਕੰਢੇ ਲੈ ਗਿਆ। ਜੰਮੀਂ ਅੱਧ ਜੰਮੀਂ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦੀਆਂ ਟੁਕੜੀਆਂ ਵਾਂਗ ਚਮਕਦੀ ਝੀਲ! ਵਿੱਚੋਂ ਤੇਜ਼ ਬਰਫ਼ਾਨੀ ਤੂਫਾਨ! ਦੂਰ ਅੰਦਰਲਹਿ-ਲਹਾਉਂਦੀਆਂ ਛੱਲਾਂ, ਚਿੜੀਆ-ਘਰ ਦੇ ਸ਼ੇਰ ਵਾਂਗ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਧੂਹਣ ਲਈ ਦਹਾੜਦੀਆਂ ਰੱਸੇ ਤੁੜਾਉਂਦੀਆਂ ਕਲਵਲ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਕੰਢੇ ਦੇ ਮੋਟਲ, ਢਾਬੇ, ਦੁਕਾਨਾਂ ਦੇ ਭਾਂਡੇ ਮੂਧੇ ਪਏ ਸਨ। ਕੋਈ ਬੰਦਾ ਪਰਿੰਦਾ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਉਂਦਾ। ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਿਹਤ ਦਾ ਵਾਸਤਾ ਪਾਇਆ ਤੇ ਜਾਨ ਬਚਾਉਂਦੇ ਰੱਬ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰ ਕਰਦੇ ਸਹੀ-ਸਲਾਮਤ ਹੋਟਲ ਵਿੱਚ ਆ ਗਏ।

ਬਰਫ਼ਾਂ ਨਾਲ ਢੱਕੀਆਂ ਲੋਕ ਟਾਹੋ ਪਹਾੜਾਂ ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਂ ਚਮਕਦੀਆਂ ਸਵਰਗੀ ਨਜ਼ਾਰਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਯਾਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਆਕਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਉਤਾਵਲੀਆਂ ਸਨ। ਢਾਈ ਮੀਲ ਉੱਚੀ ਕੰਧੋਲਾ ਚੋਟੀ ਆਪਣੇ ਚਾਹੁਣ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਬਾਂਹਾਂ ਅੱਡੀ ਖੜ੍ਹੀ ਸੀ।

'ਲੋਕ ਟਾਹੋ ਉੱਚੀ ਲੰਬੀ ਬਰਫ਼ ਦੀ ਦੀਵਾਰ ਕੈਲੀਫੋਰਨੀਆ ਤੇ ਨਵਾਡਾ ਸੂਬਿਆਂ ਦੀ ਭੂਗੋਲਕ ਹੱਦ ਹੈ।'

ਕੋਈ ਪ੍ਰੇਮੀ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀ ਨੂੰ ਬੋਰਡ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸਮਝਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਦੂਰ ਦੁਰਾਡੀਆਂ ਥਾਂਵਾਂ ਤੋਂ ਪਹੁੰਚੇ ਪਰਬਤ ਰੋਹੀ, ਖਿਲਾੜੀ ਤੇ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਆਸ਼ਕ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਰੇਡੀਓ, ਟੀ. ਵੀ. ਸਾਹਮਣੇ ਬੈਠੇ ਮੌਸਮ ਦੇ ਖੁੱਲ੍ਹਣ ਦੀ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਵਿੱਚ ਵਿਆਕੁਲ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ। ਅਸਮਾਨ ਨੂੰ ਢੁੱਡ ਮਾਰਦੀ ਉੱਚੀ ਕੰਧੋਲਾ ਟੀਸੀ ਲੁੰਬੜੀ ਦੇ ਅੰਗੂਰ ਖੱਟੇ ਹਨ, ਵਾਂਗ ਅਪਹੁੰਚ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ ਤੇ ਅਖੀਰ ਬੇਵੱਸ ਭੁੱਖੀ ਲੁੰਬੜੀ ਵਾਂਗ ਅੰਗੂਰ ਖੱਟੇ ਕਹਿ ਕੇ ਸਬਰ ਸੰਤੋਖ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਰੋਪ-ਵੇ ਅੱਡੇ ਉੱਤੇ ਚੋਟੀ ਉੱਪਰ ਜਾਣ ਲਈ ਟਰਾਲੀ ਖੁੱਲ੍ਹਣ ਦੀ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਵਿੱਚ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਮਿੰਤਰ ਪਿਆਰੇ ਛਤਰੀਆਂ ਤਾਣੀ ਆਪਣੀਆਂ ਮਹਿਬੂਬਾਂ ਦੀ ਬਗਲ ਦਾ ਨਿੱਘ ਮਾਣਦੇ ਚੁੰਮਾ-ਚੱਟੀ ਵਿੱਚ ਉਲਝੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਮੌਸਮ ਬਾਰੇ ਚਿਤਾਵਨੀ ਨੇ ਸਕੀਇੰਗ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਯੂਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਲੌਂਗ ਵੀਕ-ਏਂਡ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਗੁਜ਼ਰ ਗਿਆ। ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਇਕੱਤੀ ਦਸੰਬਰ ਰਾਤ ਨਵੇਂ ਸਾਲ ਦੀ ਆਤਸ਼ਬਾਜ਼ੀ, ਜਸ਼ਨ ਤੇ ਪਰੇਡ ਦੀ ਉਮੀਦ ਵੀ ਮੌਸਮ ਨੇ ਫਿੱਕੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਬੁਲਡੋਜ਼ਰਾਂ ਨਾਲ ਸਾਫ ਕਰਾਈ ਸੜਕ ਉੱਤੇ ਫਿਰ ਬਰਫ਼ ਦੀ ਗੂੜ੍ਹੀ ਤਹਿ ਜੰਮ ਗਈ। ਪਟਾਕੇ ਫੁਲੜੜੀਆਂ, ਆਤਸ਼-ਬਾਜ਼ੀਆਂ ਧਰੀਆਂ ਧਰਾਈਆਂ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਤੇ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਦੀਆਂ ਆਸਾਂ ਉਮੀਦਾਂ 'ਤੇ ਬਰਫ਼ ਡਿੱਗ ਗਈ। ਅਸਮਾਨ ਤੋਂ ਪਿੰਜੇ ਰੂੰ ਦੇ ਫੰਭਿਆਂ ਵਾਂਗ ਬਰਫ਼ ਲਗਾਤਾਰ ਜਾਰੀ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕੁਦਰਤ ਧਮਾਲਾਂ ਪਾ ਕੇ ਨਵੇਂ ਸਾਲ ਦੀ ਆਮਦ ਤੇ ਰੰਗਾ ਰੰਗ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕਰ ਰਹੀ ਹੋਵੇ।

'ਬਹਾਰੋਂ ਬਰਫ਼ ਬਰਸਾਓ, ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਛੇ... ਨਵਾਂ ਸਾਲ ਆਇਆ ਹੈ।'

ਹੋਟਲ ਦੇ ਸਵਾਗਤੀ ਹਾਲ ਵਿੱਚ ਉਹੀ ਕਲਾਕਾਰ ਇਹ ਧੁਨ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚੋਂ ਗੁਣਗੁਣਾਉਂਦਾ ਹਾਰਮੋਨੀਅਮ 'ਤੇ ਉਂਗਲਾਂ ਨਚਾਉਣ ਲੱਗਾ। ਗੁਰਦੀਪ ਦੇ ਇਕ ਹੋਰ ਦਸ ਦਾ ਪੱਤਾ ਫੜਾਉਂਦੇ ਹੀ, 'ਈਚਕ ਦਾਨਾ ਬੀਚਕ ਦਾਨਾ...', ਆਵਾਰਾ ਹੂੰ ... ਗਰਦਸ਼ ਮੇਂ ਹੂੰ ਆਸਮਾਨ ਕਾ ਤਾਰਾ ਹੂੰ' ਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਭਾਰਤੀ ਗਾਣਿਆਂ ਦੇ ਮਧੁਰ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਛਹਿਬਰ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ।

ਟੀ. ਵੀ. ਦੀ ਸਕਰੀਨ ਦੇ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਹਨੇਰੀ ਤੂਫਾਨ ਤੇ ਮੂਸਲਾਧਾਰ ਬਾਰਿਸ਼ ਨੇ ਜੋ ਸੈਕਰਾਮੈਂਟੋ ਵਿਖੇ ਖੇਤਾਂ ਮਕਾਨਾਂ ਤੇ ਸੜਕਾਂ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਕੀਤੀ, ਦੀ ਭਿਅੰਕਰ ਦੁਰਦਸ਼ਾ ਵਾਲੀ ਫਿਲਮ ਬਾਰ ਬਾਰ ਦਿਖਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਵਾਪਸੀ ਦਾ ਸਾਡਾ ਇਹ ਰਸਤਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਨਵੀਂ ਉਲਝਣ ਮਨ ਦਾ ਨੀਂਦ ਚੈਨ ਖਰਾਬ ਕਰ ਗਈ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਸਵੇਰੇ ਅੱਠ ਵਜੇ ਤੋਂ ਦਸ ਵਜੇ ਤੱਕ ਮੌਸਮ ਖੁਸ਼ਕ ਰਹਿਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਦੱਸੀ ਗਈ ਸੀ। ਲਗਾਤਾਰ ਬਰਫ਼ਬਾਰੀ ਤੇ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਨਾ ਮਿਲਵਰਤਣ ਵਾਲੀ ਬੇਰੁਖੀ ਕਰ ਕੇ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋਏ ਵਾਪਿਸ ਘਰ ਪਰਤਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਬੇਈਮਾਨ ਮੌਸਮ ਦੇ ਡਰਾਉਣੇ ਮਜ਼ਾਜ਼ ਵਿੱਚੋਂ ਸਹੀ-ਸਲਾਮਤ ਘਰ ਮੁੜਨ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨਾਲ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਖੇੜੇ ਉੱਗ ਆਏ।

'ਭਲਾ ਹੋਇਆ ਮੇਰਾ ਚਰਖਾ ਟੁੱਟਾ ਜਿੰਦ ਪੰਜਾਬੋਂ ਛੁੱਟੀ।' ਕਹਿੰਦੇ ਕਹਿੰਦੇ ਮੇਰਾ ਹਾਸਾ ਨਿਕਲ ਗਿਆ।

ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਹੱਸਦੇ ਗੁਰਦੀਪ ਨੇ ਵੀ ਹਾਮੀ ਭਰੀ।

'ਤੁਹਾਡੀ ਮਨ ਦੀ ਮੁਰਾਦ ਪੂਰੀ ਹੋ ਗੀ ਪਾਪਾ! ਪਰ ਇਹ ਮੁਹਾਵਰਾ ਜਿੰਦ ਪੰਜਾਬੋਂ ਨਹੀਂ...ਜਿੰਦ ਅਜ਼ਾਬੋਂ ਹੈ।' ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਦੁਰਸਤ ਕਰਦਾ ਅਜੇ ਵੀ ਮਜ਼ਾਕ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

'ਥੈਂਕ ਯੂ ਥੈਂਕ ਯੂ ... ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ! ਮੇਰਾ ਮਤਲਬ ਵੀ ਇਹੋ ਹੀ ਸੀ।' ਸਾਰੇ ਹੱਸਦੇ ਹਨ।

ਹਾਸੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀ ਬਿਸ਼ਨੀ ਦੇ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਵੀ ਖੇੜੇ ਦੇ ਸਿਰਨਾਵੇ ਆਏ।

ਗਮ ਦਾ ਗੋਲਾ - ਚਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਪੰਨੂ ਸੈਨਹੋਜ਼ੇ ਕੈਲੀਫੋਰਨੀਆ

ਨਰਸਿੰਗ ਹੋਮ ਦਾ ਕਮਰਾ ਨੰਬਰ ਚਾਰ! ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਤੋਂ ਮਾਤਾ ਦੀਪੋ ਬੇਹੋਸ਼ੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਜੀਵਨ ਮੌਤ ਦੀ ਲੜਾਈ ਲੜ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਸਟੈਂਡ ਨਾਲ ਟੰਗਿਆ ਗਲੂਕੋਜ਼ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਦੀਆਂ ਨਾਲੀਆਂ ਟੂਟੀਆਂ ਤੇ ਔਜ਼ਾਰ ਸਾਮਾਨ ਤੇ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਟ੍ਰੰਟੋਂ ਕਰਦੀ ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੀ ਮਨੀਟਰ ਸਕਰੀਨ ਉੱਤੇ ਮਾਤਾ ਦੇ ਦਿਲ ਦੀ ਹਰਕਤ ਅਤੇ ਉਤਰਾਅ ਚੜ੍ਹਾ ਹਰ ਪਲ ਡਾਕਟਰਾਂ ਦੇ ਧਿਆਨ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਹੈ।

ਡਾਕਟਰ ਉਸ ਦੇ ਪੈਰ, ਮੱਥੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅੰਗਾਂ 'ਤੇ ਪੈਂਨਸਿਲ ਨਾਲ ਲਕੀਰਾਂ ਫੇਰਦਾ ਚੁੰਡੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਭਰ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਨਿਰੀਖਣ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਚੁੰਡੀ ਨਾਲ ਉਹ ਪੀੜ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੀ ਹੱਥ ਪੈਰ ਛੰਡਦੀ ਹੈ। ਡਾਕਟਰ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਉਮੀਦਾਂ ਦੀ ਇਬਾਰਤ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਮੋਤਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਮੁਰਝਾਇਆ ਚਿਹਰਾ ਖਿੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਮਾਤਾ ਦੇ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਮਾਸਕ ਅਤੇ ਨਾਸਾਂ ਵਿੱਚ ਟੂਟੀਆਂ ਲਗਾ ਕੇ ਅਚਾਨਕ ਲੋੜ ਪੈਣ 'ਤੇ ਆਕਸੀਜਨ ਦਾ ਵੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਮਾਤਾ ਦੀ ਗੰਭੀਰ ਹਾਲਤ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

ਇਕ ਪਾਸੇ ਖੜ੍ਹਾ ਚਿੰਤਾਤੁਰ ਬਾਬਾ ਮੋਤਾ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਸੈੱਲ-ਫੋਨ 'ਤੇ ਗੰਭੀਰ ਮਾਤਾ ਦੀ ਹਰ ਪਲ ਦੀ ਹਾਲਤ ਦੀ ਨਾਲ ਨਾਲ ਅਮਰੀਕਾ ਤੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਰੀਪੋਰਟਿੰਗ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਖਤਰਨਾਕ ਹਾਲਤਾਂ ਕਰਕੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਮੱਚੀ ਭਿਆਨਕ ਖਲਬਲੀ ਨਾਲ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ ਉਸ ਨਾਲ ਬੀਤਿਆ ਸਾਰਾ ਘਟਨਾ-ਚੱਕਰ ਤਾਜ਼ਾ ਹੋ ਗਿਆ।

ਅਮਰੀਕਾ ਜਾਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਇੰਬੈਸੀ ਵਿਖੇ ਮੁਲਾਕਾਤ ਦੀ ਤਰੀਕ ਨੇੜੇ ਆਉਣ ਲੱਗੀ, ਉਹ ਏਜੰਟਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਹੋਰ ਗੇੜੇ ਕੱਢਣ ਲੱਗੇ। ਬੈਂਕ ਕਰਮੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਵੀਹ ਲੱਖ ਦੀ ਐਂਫ ਡੀ ਬਣਵਾ ਲਈ। ਪਟਵਾਰੀ ਕੋਲੋਂ ਪੰਝੀ ਕਿੱਲਿਆਂ ਦੀ ਫ਼ਰਦ ਬਣਵਾ ਲਈ। ਤਿੰਨ ਲੱਖ ਇਨਕਮ ਟੈਕਸ ਦੀ ਰੀਟਰਨ ਭਰੀ ਭਰਾਈ ਮਿਲ ਗਈ ਤੇ ਹੋਰ ਚੱਲ ਅਚੱਲ ਜਾਇਦਾਦ ਤੇ ਪੂੰਜੀ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਜੋ ਪੰਜ ਕਰੋੜ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਬਣਿਆ, ਚਾਰਟਰ ਅਕਾਊਂਟੈਂਟ ਦਾ ਤਸਦੀਕ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਏਜੰਟ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥੀਂ ਫੜਾਉਂਦਿਆਂ ਮੁੱਛਾਂ 'ਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰਦੇ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਮੁਸਕਾਨ ਭਰੀ ਸੀ। 'ਗੁੱਡ ਲੱਕ..!' ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਹੱਥ ਮਿਲਾਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਨੋਟਾਂ ਦਾ ਭਰਿਆ ਥੈਲਾ ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਰੱਖਦਿਆਂ, ਪੰਨਵਾਦ ਬੈਂਕ ਯੂ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਇਕ ਲੰਬਾ ਹਉਕਾ ਜਿਹਾ ਭਰਿਆ ਸੀ।

'ਤਿੰਨ ਲੱਖ ਰੁਪੈ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਉਥੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਦੇ ਦਿਆਂ ਗੇ ਹੱਥੀਂ ਬੱਝੀਂ, ਯਕੀਨ ਰੱਖੋ।' ਉਸ ਨੇ ਤਰਲਾ ਜਿਹਾ ਕੀਤਾ। 'ਨੋ ਮੈਟਰ...ਨੋ ਪ੍ਰਾਬਲਮ।' ਏਜੰਟ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੌਸਲਾ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ।

ਬੜਾ ਚੰਗਾ ਸੀ ਵਿਚਾਰਾ ਏਜੰਟ ਜੋ ਏਨਾ ਬਕਾਇਆ ਬਾਦ ਵਿੱਚ ਲੈਣਾ ਮੰਨ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਮਿਹਰ ਪੈ ਗਈ ਸੀ ਨਹੀਂ ਤੇ ਪਿਛਲੀ ਵਾਰੀ ਇਹੀ ਕਾਗਜ਼ ਬਣਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਕਿੰਨੇ ਚੱਕਰ ਲੁਆਏ ਸਨ। ਕੰਮ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਣਿਆ ਤੇ ਸਾਰੇ ਪੈਸੇ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਪੇਸ਼ਗੀ ਹੜੱਪ ਕਰ ਲਏ ਸਨ।

'ਬਾਬਾ ਜੀ! ਤੁਹਾਡੇ ਬਿਆਨ ਆਪੋ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇ। ਮਾਤਾ ਜੀ ਕੁਝ ਹੋਰ ਕਹਿੰਦੇ ਰਹੇ, ਤੁਸੀਂ ਕੁਝ ਹੋਰ। ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਪੱਟੀ ਮੇਸ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਸਾਡੀ ਬਣੀ ਬਣਾਈ ਇੱਜ਼ਤ ਖੂਹ 'ਚ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਨਹੀਂ ਤੇ ਸਾਡਾ ਕੇਸ ਕਦੇ ਉਹ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਮੋੜਦੇ, ਸਾਡਾ ਨਾਮ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਉੱਥੇ।' ਅੱਖਾਂ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਉਸ ਨੇ ਨਵਾਂ ਉਲਾਂਭਾ ਸਿਰ ਚੜ੍ਹਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਸੇ ਪਾਸੇ ਦੇ ਸਭ ਮੰਦਰ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਪੀਰ ਫਕੀਰਾਂ ਦੀ ਮੰਨਤ ਮੰਨੀ, ਟੱਲੀਆਂ ਖੜਕਾਈਆਂ, ਦਰਗਾਹਾਂ 'ਤੇ ਚਾਦਰਾਂ ਚੜ੍ਹਾਈਆਂ, ਸੰਕਟ-ਮੋਚਨ ਦੀਆਂ ਮੁੱਠੀਆਂ ਭਰੀਆਂ ਤੇ ਬੜੀਆਂ ਆਸਾਂ ਉਮੀਦਾਂ ਨਾਲ ਇੰਟਰਵਿਊ ਲਈ ਤਿਆਰੀਆਂ ਕਰਕੇ ਏਜੰਟ ਦੇ ਰਟੇ ਰਟਾਏ ਬਿਆਨ ਕੰਠ ਕਰ ਲਏ। ਉਹ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਇਮਤਿਹਾਨ ਵਿੱਚੋਂ ਫੇਲ੍ਹ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਤੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਟੈਸਟ ਵੱਡੀ ਮੈਰਿਟ ਨਾਲ ਚੰਗੇ ਨੰਬਰ ਲੈ ਕੇ

ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਪਰ ਕਨਸੂਲਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜ੍ਹਦੇ ਹੀ ਸਿਰ ਫੇਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੀ ਮਾਊਸ ਘੁਮਾਉਂਦੇ ਘੜੱਚ ਕਰਕੇ ਠੱਪੇ ਲਾ ਕੇ ਪਾਸਪੋਰਟ ਰੰਗ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਬਾਹਰ ਫੜਾਉਂਦਿਆਂ ਸੌਰੀ ਕਹਿਕੇ ਪਿੱਛੇ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਫੇਰ ਲਿਆ ਸੀ।

'ਸਰ! ਸਰ!' ਉਸ ਨੇ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਦਾ ਪਲੰਦਾ ਕਾਊਂਟਰ ਵੱਲ ਧੱਕਦੇ ਤਰਲਾ ਜਿਹਾ ਕੀਤਾ।

'ਨੌਂ... ਨੌਂ... ਨੈੱਕਸਟ।' ਕਹਿ ਕੇ ਖੜੇ ਚੌਕੀਦਾਰ ਨੂੰ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

'ਕੱਢ ਦਿਉ ਬਾਹਰ ਇਹਨਾਂ ਨਿਕੰਮਿਆਂ ਨੂੰ, ਲੈ ਜਾਉ ਪਰੇ। ਨਕਲੀ ਬੰਦੇ ਨੇ ਇਹ ਬੇਈਮਾਨ। ਤੀਰਾਂ ਵਾਂਗ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੱਥੇ ਚੋਭਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਸੱਟ ਨਾਲ ਉਹ ਆਪਣੀ ਅੱਧ-ਵਰਿੱਤੀ ਅਣਖ ਇੱਜ਼ਤ ਮਹਿਫੂਜ਼ ਲੈ ਕੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਆਏ ਸਨ।

'ਏਨੀ ਹਨੇਰ ਗਰਦੀ! ਕੋਈ ਪੁੱਛ ਪੜਤਾਲ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਅਪੀਲ ਦਲੀਲ ਹੀ ਨਹੀਂ।' ਅਜੇ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸੀ।

'ਓ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਇਹ ਐੱਫ ਡੀਆਂ ਤੇ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਦੇ ਪਲੰਦੇ ਤੁਹਾਡੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਣੇ। ਉਹ ਅੰਨ੍ਹੇ ਵੀ ਨੇ ਤੇ ਬੋਲੇ ਵੀ ਨੇ। ਹਰ ਆਉਂਦੇ ਦੀ ਸੱਪ ਵਾਂਗ ਪੈੜ ਚਾਲ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਨੇ ਤੇ ਵੀਜ਼ਾ ਵੰਡਦੇ ਨੇ। ਉਹ ਹਰ ਪਰੀਖਿਆਰਥੀ ਗਾਹਕ ਨੂੰ ਚੋਰ ਤੇ ਬੇਈਮਾਨ ਮੰਨਦੇ ਨੇ। ਇਹ ਤੁਹਾਡੀ ਪਹੁੰਚ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਆਪਣੇ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਉਮੀਦਵਾਰ ਹੋਣ ਦਾ ਭਰਾਮਾ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਇਥੇ ਤੁਹਾਡੀ ਕਿਸਮਤ ਲੜਦੀ ਹੈ। ਲਾਟਰੀ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਇਕ ਵੇਰਾਂ ਨਾਂਹ ਨਿਕਲ ਜਾਏ ਤਾਂ ਫਿਰ ਨਿਕਸਨ ਵੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਬੜੀਆਂ ਪਾਵਰਾਂ ਦੇ ਛੱਡੀਆਂ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ। ਇੱਥੇ ਅਸਲੀ ਤੇ ਟਕਸਾਲੀ ਬੰਦੇ ਘੱਟ ਹੀ ਪਾਸ ਹੁੰਦੇ ਨੇ ਤੇ ਨਕਲੀ ਨੂੰ ਝੱਟ ਵੀਜ਼ਾ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ.. ਦਸ ਦਸ ਸਾਲ ਦਾ।' ਬਾਹਰ ਗੇਟ ਲੰਘਦੇ ਇਕ ਹੋਰ ਹਮਸਫਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਗੜੀ ਹੋਈ ਸ਼ਕਲ ਪਛਾਣ ਕੇ ਆਪਣੇ ਗੁੱਭ-ਗਲ੍ਹੇਟ ਕੱਢ ਕੇ ਹਮਦਰਦੀ ਪ੍ਰਗਟਾਈ।

'ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਸਾਡੇ ਵਾਂਗ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਭੰਨੇ ਝਟਕਾਏ ਹੋਏ ਜਾਪਦੇ ਓ। ਬਾਰ ਬਾਰ ਬਿਮਾਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਬੰਦਾ ਆਪ ਵੀ ਡਾਕਟਰ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਟੀਕਾ ਨਹੀਂ ਲਾ ਸਕਦਾ। ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਕੋਈ ਕਾਰਗਰ ਚਾਰਾਜੋਈ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਸਲਾਹ ਦੱਸੋ।'

'ਭਾ ਜੀ! ਸਿੱਧੀ ਸਾਫ਼ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਪਾਸਪੋਰਟਾਂ 'ਤੇ ਹੁਣ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਣਾ। ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨਾਮ ਥੱਲੇ ਨਵੇਂ ਡਾਕੂਮੈਂਟ ਬਣਵਾ ਕੇ ਦੋਬਾਰਾ ਕਿਸਮਤ ਅਜ਼ਮਾਈ ਕਰੋ। ਵਿਚੋਲਾ ਬੰਦਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੈਂ ਦੱਸ ਦੇਂਦਾ ਹਾਂ ਕੰਮ ਦੀ ਵੀ ਗਰੰਟੀ। ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਦਾ ਬਾਰਾਂ ਲੱਖ ਲਵੇ ਗਾ।' ਅਜਨਬੀ ਨੇ ਇਕੋ ਸਾਹੇ ਅਣਕਹੇ ਸੁਆਲਾਂ ਦੇ ਜੁਆਬ ਦੇ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਢੱਠੇ ਸੁਪਨ-ਮਹੱਲਾਂ 'ਚ ਮਸਾਲਾ ਭਰ ਕੇ ਖੜ੍ਹਨ ਜੋਗੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

'ਹਾਂ ਜੀ ਹਾਂ! ਮੈਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿਸੇ ਨੇ। ਮੈਂ ਮਨਜੀਤ ਕੌਰ ਬਣ ਜਾਵਾਂਗੀ ਤੇ ਇਹ ਤੋਤਾ ਸਿੰਘ। ਰਾਸ਼ਨ ਕਾਰਡ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲਾ ਵੀ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਭਾਣਜਾ ਹੈ ਉਹਨੂੰ ਜੋ ਕਹਾਂਗੇ ਕਰ ਦੇ ਗਾ।'

'ਬੀਬੀ ਜੀ! ਤੁਸਾਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ। ਤੁਸਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਅੱਧੇ ਪੈਸੇ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇਣੇ ਹਨ, ਉਹ ਆਪੇ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਨ ਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਸਾਰੀਆਂ ਮੁਹਰਾਂ ਹਨ...ਸਾਰੇ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਦੀਆਂ। ਬੱਸ ਤੁਸੀਂ ਮਨਜੀਤ ਕੌਰ ਪੱਕਾ ਨਾਮ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਹੈ ਤੇ ਇਹਨਾ ਨੇ ਤੋਤਾ ਸਿੰਘ ਤੋਤੇ ਵਾਂਗ ਰਟ ਲੈਣਾ ਹੈ। ਉਹ ਬੜਾ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਭਲਾ ਲੋਕ ਹੈ ਆਪੇ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਫੋਨ 'ਤੇ ਸੰਪਰਕ ਕਰ ਕੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਤੁਹਾਡੀ ਸੇਵਾ ਕਰੇਗਾ ਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਕੇਸ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਮੁਕੰਮਲ ਕਰੇ ਕੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਹਵਾਈ-ਅੱਡੇ 'ਤੇ ਟਾਹ ਟਾਹ ਕਰ ਆਏ ਗਾ। ਇਹ ਉਸ ਦਾ ਕਾਰਡ ਤੇ ਦਫ਼ਤਰ ਦਾ ਸਰਨਾਵਾਂ ਹੈ।' ਕਾਰਡ ਫੜਾਉਂਦੇ ਅਜਨਬੀ ਨੇ ਜਹਾਜ਼ੇ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਦਾ ਮੁਹਾਣ ਪਾਸੇ ਮੋੜ ਦਿੱਤਾ।

'ਸੁਣਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇੱਥੇ ਕਈ ਠੱਗ ਫਿਰਦੇ ਨੇ... ਖੋਰੇ ਉਹੀ ਆਣ ਟੱਕਰਿਆ। ਕਿਸੇ ਦੇ ਪਾਸਪੋਰਟ ਤੇ ਸਾਡੀਆਂ ਫੋਟੋ ਚਿਪਕਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਬਾਰਾਂ ਲੱਖ ਖਰੇ ਕਰ ਲੂ ਗਾ ਤੇ ਜੇਲ੍ਹ ਦੀ ਹਵਾ ਖਾਣ ਨੂੰ ਅਸੀਂ? ਨਾ ਭਾਈ ਨਾ! ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਹੀ ਬਥੇਰੇ ਖੱਜਲ ਖੁਆਰ ਹੋਏ ਹਾਂ.. ਤੋਬਾ... ਤੋਬਾ।' ਮਾਤਾ ਨੇ ਅੰਦਰਲੇ ਡਰ ਦਾ ਤੌਖਲਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਪਤੀ ਦੀਆਂ ਡਰੀਆਂ ਝੁਰੜੀਆਂ ਘੋਖੀਆਂ।

ਬਾਬਾ ਮੋਤਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਬੀਬੀ ਦੀਪੋ ਏਨੀ ਹੀਣਤਾ ਤੇ ਨਮੋਸ਼ੀ ਨਾਲ ਪਾਣੀ ਪਾਣੀ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ। ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਦਾ ਲਿਫਾਫਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਪੋਲੀਆਂ ਦੀ ਵਰਮੀ ਵਾਂਗ ਤੜਫਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਲੜਕਾ ਤੇ ਲੜਕੀ...ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਬੜੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਪੁਆ ਛੱਡੀਆਂ ਸਨ। ਰਾਹਦਾਰੀ ਭੇਜਣ ਦੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਕੀਲ ਕੋਲੋਂ ਇੰਬੈਸੀ ਨੂੰ ਵੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ੀ ਚਿੱਠੀਆਂ ਲਿਖਾਈਆਂ ਸਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਨਾ ਮਾਂਨੂੰ ਦੀ ਹੀ ਰੱਟ ਲਗਾ ਰੱਖੀ।

ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹੁਣ ਉਹ ਕੀ ਤੇ ਕਿਸ ਤਰਾਂ ਮੂੰਹ ਦਿਖਾਉਣਗੇ, ਕੀ ਕਹਿਣਗੇ। ਸਾਡੇ ਵਿੱਚ ਕੀ ਕਜ਼ ਹੈ ? ਸਾਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਤਨਾ ਨਾ-ਅਹਿਲ ਤੇ ਨਿਗਲੇ ਬੇਈਮਾਨ ਕਿਉਂ ਸਮਝ ਲਿਆ। ਆਟੇ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਦੋਵੇਂ ਤੀਵੀਂ ਆਦਮੀ ਇੱਕ ਦੂਸਰੇ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ 'ਚ ਅੱਖਾਂ ਪਾਉਣੋਂ ਕਤਰਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਡਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਬੱਸ ਦੇ ਲੰਬੇ ਸਫ਼ਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ ਤਿੰਨ ਵਜੇ ਸਮਰਾਲਾ ਅੱਡੇ 'ਤੇ ਉਤਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਤੇਜ਼ ਹਵਾ ਤੇ ਮੱਠੀ ਮੱਠੀ ਕਿਣ-ਮਿਣ, ਠੱਕੇ ਦਾ ਜ਼ੋਰ! ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਂਬਾ ਜਿਹਾ ਛਿੜ ਗਿਆ।

ਉਸ ਦਾ ਦਿਲ ਕੀਤਾ ਪਾਸੇ ਹੋਟਲ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ ਆਰਾਮ ਕੀਤਾ ਜਾਏ, ਕੁਝ ਖਾਧਾ ਪੀਤਾ ਜਾਏ ਪਰ...

'ਚਲੋ ਜੀ ਜਲਦੀ, ਹਨੇਰੇ ਘੁਸ ਮੁਸੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚ ਜਾਈਏ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲਾਂ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਭਿਣਕ ਨਹੀਂ ਪੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਕਿ ਇਹ ਨਿਕੰਮੇ ਫੇਰ ਮੁੜ ਆਏ ਨੇ ਖਾਲੀ ਹੱਥੀਂ।

ਮਾਤਾ ਦੀ ਸਲਾਹ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਚੰਗੀ ਲੱਗੀ। ਸਕੂਟਰ-ਸਟੈਂਡ ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਕੱਢ ਕੇ ਤ੍ਰਹਿੰਦੇ ਤ੍ਰਹਿੰਦੇ ਘਰ ਵੱਲ ਨੂੰ ਚੱਲ ਪਏ। ਰਾਤ ਦਾ ਹਨੇਰਾ, ਹਵਾ ਦਾ ਜ਼ੋਰ, ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਲਿਸ਼ਕੋਰ, ਕਿਣ ਮਿਣ ਮੱਠੀ ਜਿਹੀ ਕਿੰਨਾ ਰੋਮਾਂਚਕ ਪਰ ਭਿਆਨਕ ਮੌਸਮ! ਜਿਵੇਂ ਸਾਰੀ ਕਾਇਨਾਤ ਅੱਜ ਕੁਛ ਕਰ-ਕੱਤਰਨ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਬੀਬੀ ਪਿੱਛੇ ਬੈਗ ਲੈ ਕੇ ਬੈਠ ਗਈ।

'ਜੈਲੇ ਦੇ ਬਾਪੂ! ਮੈਨੂੰ ਤੇ ਸਾਰਾ ਸਫ਼ਰ ਉਹ ਦਿੱਲੀ ਵਾਲਾ ਭਾਈਆ ਬਾਰ ਬਾਰ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਕੇ ਤਸੱਲੀਆਂ ਦਿੰਦਾ ਰਿਹਾ। ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਦਾ ਉਹ। ਚੱਲ ਇਹ ਵੀ ਕੌੜਾ ਘੁੱਟ ਭਰ ਕੇ ਵੇਖ ਲਈਏ, ਕੀ ਘਾਟਾ ਐ ਰੱਬ ਦੇ ਘਰ! ਖੋਰੇ ਨੇੜੇ ਹੋ ਕੇ ਸੁਣ ਲਏ। ਉਹ ਬੋਹੜੀ ਵਾਲਾ ਬਾਬਾ ਵੀ ਪੇਸ਼ੀਨਗੋਈ ਕਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਬੀਬੀ ਤੇਰੀਆਂ ਹੱਥਾਂ ਦੀਆਂ ਲਕੀਰਾਂ ਇਸੇ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਜਹਾਜ਼ ਦਾ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸਫ਼ਰ ਦੱਸਦੀਆਂ ਨੇ। ਅਸਾਂ ਇਹ ਖੇਤ ਕੀ ਕਰਨੇ ਨੇ ਜਦ ਸਾਡੀ ਜਾਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੌਂਪੀ। ਦੋ ਕਿੱਲੇ ਹੋਰ ਪਾ ਕੇ ਇੱਕ ਵੇਰਾਂ ਫੇਰ ਜੂਆ ਖੇਡ ਕੇ ਕਿਸਮਤ ਅਜ਼ਮਾ ਲਈਏ। ਉੱਧਰ ਨਿਆਣੇ ਤਰਸਦੇ ਨੇ ਇੱਧਰ ਅਸੀਂ ਤੜਫਦੇ ਹਾਂ।'

ਅੰਧੇਰੀ ਦੇ ਬੁੱਲੇ ਬਾਰ ਬਾਰ ਬਾਂਹਾਂ ਟੰਗਦੇ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਨੂੰ ਧੱਕਾ ਦਿੰਦੇ ਆਉਂਦੇ ਜ਼ੋਰ ਅਜ਼ਮਾਈ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਚਾਲਕ ਡੌਲਿਆਂ ਦੇ ਪੂਰੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਡਿੱਗਦਾ ਡੋਲਦਾ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਸਾਂਭਦਾ ਸਿੱਧਾ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ।

'ਹਾਂ...ਹਾਂ ਬੋਲੋ...ਦੱਸੋ।'

ਆਵਾਜ਼ ਬੰਦ ਹੋਣ 'ਤੇ ਪਿੱਛੇ ਮੂੰਹ ਕਰ ਕੇ ਹੁੰਗਾਰਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਛ ਪਿੱਛੇ ਡਿੱਗਦਾ ਜਾਪਿਆ। ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਖਲ੍ਹਾਰ ਕੇ ਪਿੱਛੇ ਵੇਖਿਆ, ਮਾਤਾ ਚੁਫਾਲ ਸੜਕ 'ਤੇ ਡਿੱਗੀ ਪਈ। ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬੈਂਦਲਿਆ ਤੇ ਘਬਰਾਇਆ ਪਿਆ ਸੀ ਤੇ ਮਾਤਾ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦ ਅੱਗੇ ਉਹ ਟਿਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਿਆ। ਉੱਥੇ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਸੁੱਟ ਕੇ

ਪਿੱਛੇ ਦੌੜ ਕੇ ਉਠਾਇਆ। ਬੀਬੀ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋਈ ਪਈ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਖਿੱਚ ਕੇ ਸੜਕ ਤੋਂ ਪਾਸੇ ਕਰਦੇ ਦੂਰ ਨੇੜੇ ਕਿਸੇ ਮਦਦ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਕੀਤੀ ਪਰ ਇਸ ਡੂੰਘੀ ਰਾਤ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਨਾ ਦਿੱਸਿਆ।

ਹੂੰ! ਹਾਂ...ਕਰਦੇ ਮਾਤਾ ਨੇ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹੀਆਂ ਤੇ ਬੁਸਕਣ ਲੱਗੀ।

'ਚੁੱਪ! ਰੋਣ ਨਾਲ ਕੁਝ ਨੀਂ ਬਣਨਾ। ਹੌਂਸਲਾ ਕਰ, ਹਸਪਤਾਲ ਚੱਲਦੇ ਹਾਂ।'

'ਨਹੀਂ...ਨਹੀਂ! ਬੱਸ ਹੁਣ ਹਸਪਤਾਲ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ।' ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਦਿਲ ਛੱਡ ਬੈਠੀ ਸੀ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਬੈਗ ਅੱਗੇ ਹੈਂਡਲ 'ਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਹਾਰਾ ਦੇ ਕੇ ਪਿੱਛੇ ਬਿਠਾਇਆ। ਇੱਕ ਹੱਥ ਪਿੱਛੇ ਬੀਬੀ ਨੂੰ ਟੋਹਦਾ ਉਹ ਚੱਲ ਪਏ। ਮੂਸਾ ਮੌਤੋਂ ਭੱਜਿਆ ਮੌਤ ਅੱਗੇ ਖੜੀ। ਏਨੀ ਭਿਆਨਕ ਕਲਮੂੰਹੀ ਰਾਤ! ਥੋੜੀ ਦੇਰ ਅੱਗੇ ਫੜਾਕ! ਕਾਹੜ..., ਦਰਖਤ ਦਾ ਟਾਹਣਾ ਟੁੱਟ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੱਗੇ ਆਣ ਡਿੱਗਾ ਜਿਵੇਂ ਇਮਤਿਹਾਨ ਦੀ ਕੋਈ ਕਸਰ ਬਾਕੀ ਸੀ। ਰੋਕਦੇ ਰੋਕਦੇ ਸਲਿਪ ਕਰਕੇ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਟੁੱਟੇ ਹੋਏ ਟਾਹਣਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਜ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਮੱਥੇ ਪੱਛ ਗਿਆ। ਸ਼ੁਕਰ ਰੱਬ ਦਾ ਜੇ ਟਾਹਣਾ ਇੱਕ ਅੱਧ ਸਕਿੰਟ ਪਛੜ ਜਾਂਦਾ, ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਪਰ ਡਿੱਗ ਕੇ ਮਲੀਆਮੇਟ ਕਰ ਜਾਂਦਾ। ਉਸ ਨੇ ਫੇਰ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਖਿੱਚ ਕੇ ਟਾਹਣਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਿਆ। ਉਹ ਫੇਰ ਨਿਰਜਿੰਦ ਲਾਸ਼ ਵਾਂਗ ਢਿੱਲੀ ਹੋਈ ਬੇਸੁੱਧ ਖਿੱਲਰੀ ਪਈ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਨੱਪਿਆ ਘੁੱਟਿਆ। 'ਹਾਏ...ਹਾਏ' ਕਰਦੀ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਚਿਲਾਉਣ ਲੱਗੀ। ਹੁਣ ਉਹ ਚੜ੍ਹਦੀ-ਕਲਾ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸੀ।

'ਅਸੀਂ ਰੱਬ ਦੇ ਕੀ ਮਾਂਹ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ ਨੇ ਉਹ ਬਾਰ ਬਾਰ ਸਾਡੇ ਵੱਲ ਜਮਦੂਤ ਭੇਜ ਰਿਹਾ ਹੈ।' ਉਸ ਨੇ ਰੱਬ ਤਾਈਂ ਆਪਣੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਪਹੁੰਚਾਈ ਤੇ ਨਿਹੋਰਾ ਜਿਹਾ ਮਾਰਿਆ। ਘਰ ਜਾਣ ਤੱਕ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਡੋਬੂ ਪੈਂਦੇ ਰਹੇ। ਚੋਰਾਂ ਵਾਂਗ ਚੋਰੀ ਚੋਰੀ ਖੜਕਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਖੋਲ੍ਹੇ। ਘਰ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੁਛ ਹੌਂਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਮੋਤਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਹਾਰਾ ਦੇ ਕੇ ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਬਿਠਾਇਆ। ਆਪ ਰਸੋਈ ਵਿੱਚ ਦੁੱਧ ਗਰਮ ਰੱਖਿਆ। ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਬੈਠੀ ਬੈਠੀ ਮਨ ਵਿੱਚ ਰਿੱਝਦੀ ਭੁੱਜਦੀ ਉਹ ਫੇਰ ਧੜਾਕ ਕਰਦੀ ਥੱਲੇ ਡਿੱਗ ਪਈ। ਇਕੱਲੀ ਜਾਨ ਮੋਤਾ ਸਿੰਘ ਆਪ ਵੀ ਤਾਂ ਹੰਭਿਆ ਪਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਚੁੱਕ ਕੇ ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਲਿਟਾਇਆ, ਉਸ ਦੀ ਨਬਜ਼ ਟੋਹੀ। ਦੰਦਣ ਪਈ ਭੰਨਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਪਰ ਵਿਅਰਥ। ਚਮਚਾ ਮੂੰਹ 'ਚ ਭੁੰਨ ਕੇ ਜ਼ੋਰ ਲਗਾਇਆ।

'ਹਾਏ, ਹਾਏ...' ਆਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਬਾਚੀ ਵਿੱਚੋਂ ਦੰਦਲ ਤਾਂ ਟੁੱਟ ਗਈ ਪਰ ਉਹ ਹੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਨਾ ਆਈ।

'ਮਾਰੇ ਗਏ ਓ ਲੋਕਾ! ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਬਹੁੜੀ ਉਏ ਲੋਕੇ।'

ਚੌਥੇ ਪਹਿਰ ਦਿਨ ਦਾ ਚੜ੍ਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਲੇਰ ਸਾਰੀਆਂ ਗਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਫਿਰ ਗਈ ਤੇ ਕੰਧਾਂ ਨਾਲ ਟਕਰਾ ਕੇ ਚਾਂਗਰ ਵਾਂਗ ਗਵਾਂਢੀਆਂ ਦੇ ਬੂਹੀਂ ਦਸਤਕ ਦੇ ਗਈ। ਪਲ੍ਹੇ ਪਲੀ ਹਵੇਲੀਆਂ ਖੂਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਅੰਦਰ ਜਾਂਦੇ ਲੋਕ ਘਰ ਆਣ ਵੜੇ। ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਲਗਾਉਣਾ ਉਹ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਸੀ। ਘਬਰਾਏ ਹੋਏ ਮੋਤਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਨਿਕਲ ਰਹੀ। ਛਿੰਦੇ ਵਾ ਗੁਰੂ ਵਾ ਗੁਰੂ ਕਰਦੀ ਬੀਬੀ ਨੂੰ ਕਲਾਵੇ ਵਿੱਚ ਲੈ ਕੇ ਨੱਪਣ ਘੁੱਟਣ ਲੱਗੀ। ਬੰਤੋ ਰਸੋਈ ਵਿੱਚੋਂ ਦੁੱਧ ਗਰਮ ਕਰ ਲਿਆਈ। ਕੋਈ ਮਾਤਾ ਦੀਆਂ ਤਲੀਆਂ ਝੱਸਣ ਲੱਗ ਪਈ, ਕੋਈ ਲੱਕ ਥੱਲੇ ਬਾਂਹਾਂ ਪਾ ਕੇ ਉੱਚਾ ਨੀਵਾਂ ਕਰਕੇ ਬਨਾਉਟੀ ਸਾਹ ਦੇਣ ਵਾਂਗ ਆਪਣੀ ਸਿਆਣਪ ਦਾ ਸਬੂਤ ਦੇਣ ਲੱਗਾ। ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਹੋਸ਼ ਆ ਗਈ। ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਰੱਬ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ ਲਾਇਆ ਦੁੱਧ ਉਸ ਨੇ ਆਪੇ ਫੜਕੇ ਪੀ ਲਿਆ।

ਜੁੜੀ ਭੀੜ ਵੇਖ ਕੇ ਉਹ ਫਿਰ ਸਿਰ ਸੁੱਟ ਬੈਠੀ। ਦੰਦਣ ਤੋੜਨ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਚਮਚਾ ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਜ਼ਖਮ ਕਰ ਗਿਆ। ਲਹੂ ਨਾਲ ਮੂੰਹ ਭਰ ਗਿਆ ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਸੁਰਤੀ ਨਾ ਮੁੜੀ। ਪਿੰਡ ਦਾ ਦੇਸੀ ਡਾਕਟਰ ਵੀ ਹੱਥ ਵਿਚ ਸੰਦੂਕੜੀ ਜਿਹੀ ਫੜੀ ਆ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਕੰਨਾਂ ਨੂੰ ਟੂਟੀ ਜਿਹੀ ਲਗਾ ਕੇ ਛਾਤੀ ਦੀ ਧੜਕਣ

ਟੋਹੀ, ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਵੇਖੀਆਂ, ਨੱਕ ਦੀ ਕਰੂੰਬਲੀ ਟੋਹੀ, ਹੱਥਾਂ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਚੁੰਢੀਆਂ ਵੱਢੀਆਂ, ਪਰ ਮਾਤਾ ਦੇ ਸਰੀਰ ਨੇ ਕੋਈ ਹਰਕਤ ਨਾ ਕੀਤੀ।

'ਸ਼ਹਿਰ ਲੈ ਜਾਓ ਵੱਡੇ ਹਸਪਤਾਲ।'

ਉਸ ਨੇ ਨਾਂਹ ਵਾਚਕ ਸਿਰ ਹਿਲਾ ਕੇ ਗੰਭੀਰ ਹਾਲਤ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਦੇ ਕੇ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਲੁਧਿਆਣੇ ਦੇ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਦੇ ਰਸਤੇ ਪਾ ਦਿੱਤਾ।

'ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ! ਇਹਨੂੰ ਕੱਲ੍ਹ ਤੱਕ ਬਚਾ ਲਓ, ਫਿਰ ਇਸ ਦੇ ਬੇਟੇ ਨੇ ਆ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਕੇ ਮੈਂ ਸੁਰਖਰੂ ਹੋਊਂ।' ਵੱਡੇ ਹਸਪਤਾਲ ਜਾ ਕੇ ਬਾਬੇ ਨੇ ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੂੰ ਤਰਲਾ ਜਿਹਾ ਕੀਤਾ।

'ਹੌਸਲਾ ਰੱਖੋ ਬਾਬਾ ਜੀ! ਮਰੀਜ਼ ਬਿਲਕੁਲ ਠੀਕ ਹੈ, ਖ਼ਤਰੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ। ਘਬਰਾਉਣ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜੀ ਨਹੀਂ। ਕੱਲ੍ਹ ਤੱਕ ਇਸ ਨੇ ਹੋਸ਼ ਕਰ ਲੈਣੀ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਦੋ ਚੋਟਾਂ ਆਈਆਂ ਹਨ। ਇੱਕ ਮਾਨਸਿਕ ਚੋਟ ਤੇ ਦੂਸਰੀ ਸਿਰ ਦੀ ਸੱਟ।'

ਡਾਕਟਰ ਦੇ ਦੱਸਣ ਮੁਤਾਬਿਕ ਉਸ ਨੇ ਉਹੀ ਸੁਨੇਹਾ ਅਮਰੀਕਾ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤਾ।

ਦੇਖਦੇ ਦੇਖਦੇ ਮਾਤਾ ਦੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਨੇ ਹਿਲਜੁੱਲ ਕੀਤੀ। ਹੱਥ ਹਿਲਾਏ, ਪੈਰ ਛੰਡੇ। ਨਰਸ ਨੇ ਫੁਰਤੀ ਨਾਲ ਯੰਤਰਾਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਿਆ। ਬੜੀ ਉਤਸੁਕਤਾ 'ਚ ਮਾਤਾ ਦੀ ਅਗਲੀ ਹਰਕਤ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਇੰਮਣੀਆਂ ਹਿੱਲੀਆਂ, ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਛੱਪਰ ਕੰਬੇ, ਅੱਖਾਂ ਝਪਕੀਆਂ ਤੇ ਫਿਰ ਨਵੇਂ ਜਨਮੇ ਬੱਚੇ ਵਾਂਗ ਥੋੜੀਆਂ ਥੋੜੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹੀਆਂ। ਆਸੇ ਪਾਸੇ ਘੂਰ ਕੇ ਵੇਖਿਆ। ਉੱਠਣ ਦੀ ਖੋਚਲ ਕੀਤੀ। ਨਰਸ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਹਾਰਾ ਦੇ ਕੇ ਨਾ ਹਿੱਲਣ ਲਈ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ।

'ਆ ਗੀ ਰਮਣੀਕ ਪੁੱਤ ਕੰਮ ਤੋਂ? ਆ ਮੇਰਾ ਸੀਨਾ ਠੰਢਾ ਕਰ। ਹੁਣ ਤੂੰ ਕੋਈ ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰੀਂ। ਮੈਂ ਕਾਨੇ ਵਾਂਗ ਸਿੱਧਾ ਕਰ ਦੂੰ ਗੀ ਉਹਨੂੰ ਹਰਾਮਜ਼ਾਦੇ ਨੂੰ।' ਨਰਸ ਵੱਲ ਟਿਕਟਿਕੀ ਲਗਾ ਕੇ ਬਾਂਹਾਂ ਅੱਡੀਆਂ।

'ਹਾਂ ਮਾਂ ਜੀ ਆ ਗੀ!' ਨਰਸ ਖਿੜੇ ਮੱਥੇ ਉਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੋ ਗਈ।

'ਆ ਬੇਟਾ! ਆ ਜਾਹ ਆ ਮੇਰੇ ਨੇੜੇ ਆ...ਮੈਨੂੰ ਸਭ ਪਤੈ, ਤੂੰ ਅੱਖਾਂ ਨਾ ਭਰ।' ਉਸ ਨੇ ਫੇਰ ਹੱਥ ਚੁੱਕਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਨਾਲੀਆਂ ਨਾਲ ਜਕੜੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਨਰਸ ਨੇ ਥਾਪੜਾ ਦੇ ਕੇ ਨੱਪ ਦਿੱਤੀ।

'ਪੰਮੀ ਕਿੱਥੇ ਪੁੱਤ?...ਹੈਂ ਤੇ ਤੈਨੂੰ ਕੀ ਹੋਇਆ? ਤੂੰ ਏਦਾਂ ਖੜਿਆਂ?' ਆਸੇ ਪਾਸੇ ਝਾਕਦੀ ਮੋਤਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਜਿਹੀ ਹੋ ਗਈ।

ਨਰਸ ਨੇ ਫੋਨ ਚੁੱਕਿਆ ਤੇ ਡਾਕਟਰ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ।

ਉਹ ਵੀ ਦੌੜਿਆ ਆਇਆ। ਵੇਖ ਕੇ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਇਆ।

'ਇਸ ਦੀਆਂ ਦੋ ਨਰਸਾਂ ਹਨ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ...ਇਕ ਬੇਟੀ ਤੇ ਇਕ ਨੂੰਹ! ਇਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਹੀ ਸਮਝੀ ਬੈਠੀ ਹੈ।' ਬਾਬਾ ਘੁਟਵੀਂ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਹੌਲੇ ਜਿਹੇ ਨਰਸਾਂ ਡਾਕਟਰਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੋਇਆ।

'ਹਾਂ ਮਾਤਾ ਗੁਰਦੀਪ ਕੌਰ ਜੀ! ਕੀ ਹਾਲ ਹੈ ਤੁਹਾਡਾ?' ਡਾਕਟਰ ਉਸ ਦੀ ਸੋਝੀ ਪਰਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ।

'ਨਹੀਂ ਜੀ! ਮੈਂ ਗੁਰਦੀਪ ਕੌਰ ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਮਨਜੀਤ ਕੌਰ ਹਾਂ। ਗੁਰਦੀਪ ਕੌਰ ਤਾਂ ਕਦੇ ਦੀ ਮਰ ਚੁੱਕੀ ਹੈ।' ਗੁੱਸਾ ਜਿਹਾ ਛੰਡ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਦੋਬਾਰਾ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਲਈਆਂ।

'ਸਿਸਟਰ! ਇੱਕ ਹੋਰ ਡਰਿੱਪ ਲਗਾ ਦਿਉ! ਸੌਂ ਲੈਣ ਦਿਓ ਅਜੇ ਕੁਛ ਦੇਰ ਹੋਰ।'

ਮਰੀਜ਼ ਦੀ ਪਿਛਲੀ ਹਿਸਟਰੀ ਪੁੱਛਣ ਤੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਅਜੇਹੇ ਦੌਰੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਪੈਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਜਦ ਉਹ ਆਪਣੀ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ ਤੋਂ ਬਰਮਿੰਘਮ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਗਈ ਸੀ ਤਾਂ ਜਹਾਜ਼ ਇੱਕ ਦਿਨ ਪਛੜ ਗਿਆ। ਪਹਿਲਾ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਰਾਤ ਰੋਂਦੀ ਰਹੀ ਕਿ ਮੇਰੀ ਬੇਟੀ ਨੇ ਦੂਰ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਹੈ ਤੇ ਵਿੱਛੜ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਦੂਸਰਾ ਦਿਨ ਰਾਤ ਇਸ ਕਰਕੇ ਤੜਫਦੀ ਰਹੀ ਕਿ ਜਹਾਜ਼ ਲੇਟ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਬਦਸ਼ਗਨੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਅਵੱਲੀਆਂ-ਟਵੱਲੀਆਂ ਮਾਰਦੀ ਨੂੰ ਪਾਗਲਖਾਨੇ ਲਿਜਾਉਣਾ ਪਿਆ ਸੀ। ਕਈ ਦਿਨ ਦਵਾਈ ਖਾਣ ਨਾਲ ਠੀਕ ਹੋਈ ਸੀ।

ਪਹਿਲਾਂ ਲੜਕੀ ਵਾਸਤੇ ਬਾਹਰਲੇ ਵਰ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਮਾਵਾਂ ਧੀਆਂ ਦੋਵੇਂ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਚਾਹਤ 'ਚ ਭਟਕਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ। ਆਪੇ ਮੈਥੋਂ ਚੋਰੀ ਅਖਬਾਰਾਂ 'ਚ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਤੇ ਆਪੇ ਮੈਟਰੀਮੋਨੀਅਲ ਦੇ ਹੁੰਗਾਰੇ ਭਰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ। ਲੜਕੀ ਨੇ ਐਮ. ਏ. ਦੀ ਅਜੇ ਪਹਿਲੀ ਪੌੜੀ ਹੀ ਚੜ੍ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਬਾਹਰਲੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨੇ ਅੱਖਾਂ ਚੁੰਧਿਆ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਲਾਜ਼ੂ ਕੱਪੜੇ ਵਾਲੇ ਨੇ ਦੱਸ ਪਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਮੁਰਾਦ ਪੂਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਧੂਮ-ਧੜੱਕੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕੀਤਾ। ਇੰਗਲੈਂਡ ਪਹੁੰਚਣ 'ਤੇ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਤਿੰਨ ਬੱਚੇ ਛੱਡ ਕੇ ਪਤਨੀ ਉੱਧਲ ਗਈ ਸੀ ਕਿਧਰੇ। ਕੁੜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦਾ ਵਰ ਆਪ ਟੋਲਿਆ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਸਬਰ ਸਬੂਰੀ ਕਰਕੇ ਇਹ ਸੂਲ ਪਾਣੀ ਵਾਂਗ ਪੀ ਗਈ ਪਰ ਉਥੇ ਵਸੇਬਾ ਫੇਰ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਪ੍ਰਾਹੁਣਾ ਗੋਰੀਆਂ ਰੰਨਾਂ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿੱਚ ਇਹਨੂੰ ਤੰਗ ਕਰਨ ਲੱਗਾ। ਕੁੜੀ ਦਰ ਦਰ ਭਟਕਦੀ ਠੋਕਰਾਂ ਖਾਣ ਲੱਗੀ। ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਬੁੱਕਾਂ ਮੂੰਹੀਂ ਡਾਲਰ ਖਰਚ ਕੇ ਹੇਠਾਂ ਉੱਤੇ ਕਰ ਕੇ ਕਾਗਜ਼ੀ ਵਿਆਹ ਨਾਲ ਅਮਰੀਕਾ ਲੰਘਾਈ। ਉਥੇ ਕਾਗਜ਼ੀ ਵਿਆਹ ਵਾਲੇ ਲਾੜੇ ਨੇ ਬੜਾ ਬਲੈਕ-ਮੇਲ ਕੀਤਾ ਕੁੜੀ ਨੂੰ। ਜਦ ਮਰਜ਼ੀ ਆ ਕੇ ਖੋਹ ਖਰਾਬੀ ਕਰਦਾ ਉਸ ਦਾ ਖਾਤਾ ਖਾਲੀ ਕਰ ਜਾਂਦਾ। ਜੇ ਉਹ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦੀ ਤਾਂ ਪੈਂਸ ਦਿਖਾਉਂਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਮੁੜਦੀ ਡਾਕ ਵਾਪਿਸ ਭੇਜਣ ਦੀ ਧਮਕੀ ਦੇ ਜਾਂਦਾ। ਜਿਹੜੀ ਲਾਡਲੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਉਂਗਲ ਕਰੇ ਤਾਂ ਉਂਗਲ ਵੱਡਣ ਤੱਕ ਜਾਈਦਾ ਸੀ, ਕਤਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਨੇ, ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਠੀਕਰਾਂ ਵਾਂਗ ਰੁਲਦੀ ਅਜੇ ਉਵੇਂ ਦੀ ਉਵੇਂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਕੋਸ ਰਹੀ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਤਾਹਨੇ ਮੋਹਣੇ ਤੇ ਲੜਕੀ ਦੀ ਸੱਟ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਨੇ ਦੀਪੇ ਦਾ ਦਿਲ ਦਿਮਾਗ ਬਹੁਤ ਹੌਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਹੁਣ ਜ਼ਰਾ ਜਿੰਨਾ ਵੀ ਖੁਸ਼ੀ ਗਮੀ ਦਾ ਝਟਕਾ ਨਹੀਂ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰ ਸਕਦੀ। ਉਹ 'ਗਮ ਦਾ ਗੋਲਾ' ਜੋ ਇਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪੱਕਾ ਸੰਨ੍ਹ ਮਾਰ ਕੇ ਦੜ ਗਿਆ ਜਦ ਸੁਲਗਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਆਪਣੀ ਸੁੱਧ ਬੁੱਧ ਖੋਹ ਕੇ ਪਾਗਲਾਂ ਵਾਂਗ ਉਲ-ਜਲੂਲ ਕਰਨ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਡਰਾਉਣੇ ਸੁਪਨੇ ਵਾਂਗ ਮਾਤਾ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਦਾ ਰੰਗ ਹਰ ਪਲ ਬਦਲਦਾ ਰਿਹਾ। ਸਰੀਰ ਕੜੱਲਾ ਭਰਦਾ ਰਿਹਾ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਬੜੇ ਡੂੰਘੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰ ਰਹੀ ਹੋਵੇ।

ਅਮਰੀਕਾ ਤੋਂ ਉਸ ਦਾ ਬੇਟਾ ਆਣ ਪਹੁੰਚਾ। ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਸਿਹਤਮੰਦ ਅੱਖਾਂ ਝਮਕਦੇ ਤੱਕ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਸੁਧਰੀ ਹਾਲਤ ਤਸੱਵਰ ਕਰਦਾ ਜੈਲੇ ਦਾ ਮੁਰਝਾਇਆ ਥਕਾਵਟ ਦਾ ਭੰਨਿਆਂ ਚਿਹਰਾ ਸਕੂਨ ਵਿੱਚ ਆਇਆ।

ਮਾਤਾ ਦੀ ਨਬਜ਼ ਟੋਹੰਦਾ ਨਰਸ ਦਾ ਹੱਥ ਤੇ ਕੰਨਾ 'ਚ ਲੱਗੀ ਟੁੱਟੀ ਉਸ ਦੀ ਛਾਤੀ ਦੀ ਹਰਕਤ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੀ ਇਕ ਦਮ ਰੁਕ ਗਈ। ਨਰਸ ਨੇ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜ ਕੇ ਵੇਖਿਆ।

'ਹੈਲੋ...'

ਕਰਦੇ ਮੁਸਕਾਨ ਸੁੱਟਦੇ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ ਤੇ ਆਪਣੀ ਟ੍ਰੇ ਸਮੇਟਦੀ ਉਸ ਵਾਸਤੇ ਬੈਠਣ ਲਈ ਜਗ੍ਹਾ ਖਾਲੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਮਾਤਾ ਨੇ ਪੂਰੀ ਸੁਰਤੀ ਨਾਲ ਪਛਾਣ ਲਿਆ ਤੇ ਉੱਠ ਕੇ ਪੁੱਤ ਵਾਸਤੇ ਬਾਹਾਂ ਫੈਲਾ ਦਿੱਤੀਆਂ।

'ਆ ਗਿਆ ਮੇਰਾ ਬੇਟਾ! ਰਾਤ ਦੀ ਸ਼ਿਫਟ ਲਗਾਈ ਜਾਪਦੀ ਮੇਰੇ ਪੁੱਤ ਨੇ। ਆ ਜਾ...ਆ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਲੱਗ ਜਾ। ਬੜੀ ਥੱਕੀ ਹੋਈ ਆਂ ਮੈਂ ਜ਼ਿੰਦਿਆ! ਬੜਾ ਲੰਮਾ ਸਫਰ ਹੈ। ਬੜਾ ਡਰ ਆਇਆ ਮੈਨੂੰ...ਬੜੀ ਉਚਾਈ ਤੇ ਬੜਾ ਤੇਜ਼ ਉੱਡਦਾ ਰਿਹਾ ਮੇਰਾ ਜਹਾਜ਼...ਕਈ ਸੂਰਗਾਂ ਨਰਕਾਂ ਨੂੰ ਚੀਰਦਾ ਹੋਇਆ। ਕਿੰਨੇ ਸਮੁੰਦਰ ਟੱਪ ਕੇ ਕਿੰਨੇ ਅਸਮਾਨ ਗਾਹ ਕੇ ਅੱਪੜੇ ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਕੋਲ। ਕਿੰਨੇ ਦੁੱਖਾਂ ਦੇ ਪਹਾੜਾਂ 'ਚੋਂ ਲੰਘੇ ਹਾਂ। ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਆਰ

ਅਸੀਂ ਤੜਫਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਪਾਰ ਤੁਸੀਂ ਤਰਸਦੇ ਰਹੋ...ਆ ਆ ਜੈਲੇ! ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਲੱਗ ਜਾਹ ਬੇਟਾ।' ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਹੌਸ ਆਉਣ 'ਤੇ ਸਾਰੇ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਹੋਏ ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਬਕੜਵਾਹ ਤੋਂ ਚਿੰਤਾਤੁਰ ਹੋ ਗਏ। ਬੇਟਾ ਉਸ ਦੇ ਗਲ ਲੱਗ ਕੇ ਭੁੱਖੀਂ ਫਿੱਸ ਪਿਆ। ਨਰਸ ਨੇ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਕੇ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ।

'ਪੁੱਤ! ਆਪਣੇ ਪਿਓ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆਂ? ਉਸ ਦਾ ਵੀ ਖਿਆਲ ਰੱਖੀਂ, ਉਹ ਵੀ ਬਹੁਤ ਹਾਰ ਹੁੱਟ ਗਿਆ ਹੈ...ਬੜਾ ਖਰਾਬ ਕੀਤਾ ਇੰਬੈਸੀ ਵਾਲਿਆਂ...ਬੱਸ ਕਰਾਤੀ ਸਾਡੀ। ਅਜੇ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਚੰਗੇ ਭਲਿਆਂ ਨੂੰ ਚੋਰ ਸਮਝਦੇ ਨੇ। ਐਹ ਰਮਣੀ ਬੇਟੀ ਨੇ ਬੜੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਕੱਲ੍ਹ ਦੀ ਅੱਗੇ ਪਿੱਛੇ ਫਿਰ ਰਹੀ ਹੈ...ਜ਼ਰਾ ਵਿਸਾਹ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੀ ਸਾਡਾ। ਮੈਂ ਭਾਰ ਵੰਡਾਊ ਤੇਰਾ...ਮਾਂ ਮਰ ਜੇ ਭੈਣਾਂ ਦੇ ਦੁਖੜੇ ਵੇਖਣੇ ਸਹਿਣੇ ਕਿੰਨੇ ਭਾਰੇ ਹੁੰਦੇ ਨੇ।' ਬੇਅਰਾਮੀ ਵਿੱਚ ਮਾਤਾ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਪਿੱਠ ਪਲੋਸਦੀ ਰਹੀ।

'ਏਅਰਪੋਰਟ ਉਤੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਜਹਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਬੜਾ ਟੋਂਹਦੇ ਰਹੇ, ਬਕਾਉਂਦੇ ਰਹੇ, ਪੈਰਾਂ ਤੋਂ ਕੱਢਣ ਵਾਲੇ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਦੇ ਰਹੇ ਪਰ ਮੈਂ ਨੀਂ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ 'ਤੇ ਪਾਣੀ ਪੈਣ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਮੈਂ ਸੱਚੀ ਮੁੱਚੀ ਦੀ ਮਨਜੀਤ ਕੌਰ ਹਾਂ...ਸ਼ੌਂਹ ਖੁਆ ਲਓ ਭਾਵੇਂ...ਇਹ ਪਾਸਪੋਰਟ 'ਤੇ ਫੋਟੋ ਵੀ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਹੈ।'

ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੇ ਇਕੱਤਰਤਾ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਗੰਭੀਰ ਮਾਨਸਿਕ ਮਰੀਜ਼ ਗਰਦਾਨ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਦਿਮਾਗੀ ਮਾਹਿਰ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਭੇਜਿਆ। ਪੁੱਤਰ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਕੇ ਉਚੇਰੇ ਹਸਪਤਾਲ ਲਿਜਾਉਣ ਲਈ ਸੋਚਣ ਲਗੇ।

'ਇਹ ਮਾਤਾ ਦਿਮਾਗੀ ਤੌਰ ਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਪਿੰਡ ਦੇ ਜਾਂ ਮਹੱਲੇ ਦੇ ਸਥਾਨਕ ਲੋਕ, ਬਾਹਰ ਮੁਲਾਕਾਤ ਲਈ ਖੜ੍ਹੀ ਸਕੀ-ਸਕੀਰੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ 'ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਮਨ ਤੇ ਹੋਰ ਗਹਿਰਾ ਸਦਮਾ ਪਹੁੰਚੇ ਗਾ।'

ਛਿੰਦੇ, ਬੰਤੋ, ਭਾਨੀ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾ ਕੇ ਅੰਦਰ ਆਉਣੋਂ ਮਨ੍ਹਾਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਉਹ ਬਾਹਰ ਤਾਕੀ ਦੇ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਿੱਚੋਂ ਝਾਕਦੀਆਂ ਉਸ ਦੇ ਜਲਦੀ ਸੁਅੱਸਥ ਹੋਣ ਦੀ ਦੁਆ ਕਰਨ ਲੱਗੀਆਂ। ਸਾਰੇ ਮੋਤਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਜੈਲੇ ਨਾਲ ਮਸ਼੍ਹੇਸ ਹਮਦਰਦੀ ਕਰਦੇ ਬੜੇ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਖ਼ਤਰਾ ਭਾਂਪ ਕੇ ਅੱਖਾਂ ਪੁੰਝਦੇ ਵਾਪਿਸ ਮੁੜ ਗਏ।

'ਚੰਗਾ ਹੋਇਆ ਪੁੱਤ! ਤੂੰ ਵੀ ਆ ਗਈ। ਪਰਮਜੀਤ ਬੇਟੀ! ਮੈਨੂੰ ਮਨਜੀਤ ਕੌਰ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਮੈਂ ਗੁਰਦੀਪ ਕੌਰ ਨਹੀਂ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਾ ਦੱਸੀਂ, ਮੇਰਾ ਨਾਮ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯਾਦ ਕਰ ਲੈ। ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਗੋਰਿਆਂ ਦੇ ਅੱਖੀਂ ਘੱਟਾ ਪਾ ਕੇ ਲੰਘੀ ਹਾਂ। ਦੂਸਰੀ ਨਰਸ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦੀ ਹਦਾਇਤਾਂ ਦੇਣ ਲੱਗੀ। ਉਸ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਵਿੱਚ ਬੋੜੀ ਜਿਹੀ ਤਬਦੀਲੀ ਆਈ।

ਮੂੰਹ ਤੇ ਮਥੌਣਾ ਪਾਈ ਡਾਕਟਰ ਸਿੱਬਲ ਦਿਮਾਗੀ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦੇ ਮਾਹਿਰ ਡਾਕਟਰ ਨਾਲ ਕਮਰੇ 'ਚ ਦਾਖਲ ਹੋਇਆ।

'ਅਜੇਹੇ ਮੀਰਜ਼ ਨੂੰ ਉਹੋ ਜਿਹਾ ਮਹੌਲ ਸਿਰਜ ਕੇ ਦੇਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਜਿਹਾ ਉਹ ਤਸੱਵਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਮਰੀਕਾ ਵਾਲੇ ਇਹਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਨ ਤੇ ਬੇਟਾ ਬੇਟੀ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ ਜੇ ਆ ਸਕਣ ਤਾਂ ਵੈੱਲ ਐਂਡ ਗੁੱਡ! ਨਹੀਂ ਤੇ ਬੇਸ਼ੱਕ ਨਕਲੀ ਪਾਤਰ ਹੋਣ...ਇਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਘਰ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਸਿਰਜ ਦਿਓ।' ਦਿਮਾਗੀ ਪਾਰਖੂ ਨੇ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ।

'ਹਾਏ...ਏ...ਇਹ ਇੱਥੇ ਵੀ ਆ ਪਹੁੰਚਾ ਹਰਾਮਜ਼ਾਦਾ ਮੇਰੇ ਪਿੱਛੇ! ਹੁਣ ਦੂਸਰੇ ਪਤੰਦਰ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ!...। ਆਓ ਭਾ ਜੀ! ਇਹਨੂੰ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਕਈ ਵਾਰ ਦੱਸ ਚੁੱਕੀ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਮਨਜੀਤ ਕੌਰ ਹਾਂ ਗੁਰਦੀਪ ਕੌਰ ਨਹੀਂ। ਕਿੰਨਾਂ ਤਰਸ ਤਰਸ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਾਗ ਪ੍ਰੀਵਾਰ ਵਿੱਚ ਬੈਠਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ, ਇਹ ਕਲਮੂੰਹਾਂ ਫੇਰ ਮੇਰਾ ਖਹਿੜਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦਾ। ਉਰੇ ਆ ਤੈਨੂੰ ਦਿਆਂ ਦਾਖੂ-ਦਾਣਾ।'

ਬਕੜਵਾਹ ਕਰਦੀ ਅਚਨਚੇਤ ਉਹ ਉੱਠੀ...ਕਾਹੜ ਕਰਦਾ ਥੱਪੜ ਡਾਕਟਰ ਦੇ ਜੜ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਉੱਠ ਕੇ ਦੂਸਰੇ ਮਾਹਿਰ ਵੱਲ ਵਧੀ। ਏਨਾ ਭਾਰਾ ਥੱਪੜ! ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਏਨਾ ਜ਼ੋਰ ਕਿੱਥੋਂ ਆ ਗਿਆ, ਬੇਟੇ ਨੇ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਕਾਬੂ ਕੀਤੀ। ਭਗਦੜ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਆਪਣਾ ਆਪ ਬਚਾਉਂਦੇ ਪਾਸੇ ਹੋ ਗਏ।

ਮਾਤਾ ਇਕ ਲੰਮੀ ਚੀਕ ਮਾਰ ਕੇ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਗਈ।

000

ਰਬੜ ਦੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ - ਚਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਪੰਨੂ ਸੈਨਹੋਜ਼ੇ ਕੈਲੀਫੋਰਨੀਆ

ਕਿੱਲਾ ਤੁੜਾ ਕੇ ਦੌੜੀ ਅਲਕ ਵਿਛੇਰੀ ਵਾਂਗ ਵਾਹੋ-ਦਾਈ ਬੇ ਮੰਜ਼ਲੀ ਬੇਮੁਹਾਰੀ, ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਤਲਖੀ ਭਰੇ ਡੋਰੇ ਲਟਕਾਈ ਉਹ ਡਮੋਰਗਿਨ ਚੌਕ 'ਚ ਜਾ ਕੇ ਰੁਕੀ। ਆਸੇ ਪਾਸੇ ਹਾਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਉਦਾਸ ਨਜ਼ਰਾਂ ਦੁੜਾਈ ਉਹ ਖੰਭੇ ਨਾਲ ਲੱਗਾ ਪੈਦਲ ਤੁਰਨ ਦੇ ਸੰਕੇਤ ਵਾਲਾ ਬਟਨ ਨੱਪ ਕੇ ਖਲੋ ਗਈ।

ਪਰਸ ਵਿੱਚੋਂ ਸੈੱਲ ਫੋਨ ਟੋਲਿਆ...ਗਾਇਬ ਸੀ। ਚਾਬੀਆਂ ਦਾ ਗੁੱਛਾ ਵੀ ਕੱਢ ਲਿਆ ਸੀ ਖੋਰੇ ਉਸ ਨੇ। ਉਹ ਨਿਹੱਥੀ ਸੀ ਬਿਲਕੁਲ। ਸਾਹਮਣੇ ਖੰਭੇ 'ਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਆਕਾਰ ਦਾ ਨੀਲਾ ਚਿੱਟਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਉਜਾਗਰ ਹੋਇਆ ਪਰ ਉਹ ਉਥੇ ਖੜੀ ਇੱਧਰ ਉੱਧਰ ਘੋਖਦੀ ਰਹੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰ ਰਹੀ ਹੋਵੇ। ਡਰੀ ਘਬਰਾਈ ਉਹ ਸੜਕ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਚੱਲਦੀ ਪਾਗਲਾਂ ਪਾਂਗ ਸ਼ੋਰ ਮਚਾਉਣ ਲੱਗੀ। ਉਸ ਨੇ ਖੜ੍ਹੇ ਕੇ ਪਿੱਛੇ ਵੇਖਿਆ। ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ...ਨਾ ਕੋਈ ਮਨਾਉਣ ਵਾਲਾ...ਨਾ ਕੋਈ ਡਰਾਉਣ ਵਾਲਾ। ਇਕੋਰਾਂ ਬਲਾ ਟਲ ਗਈ ਸੀ।

ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰਲਾ ਭਿਆਨਕ ਡਰਾਉਣਾ ਭਰਮ-ਜਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਭੈਭੀਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

'ਲੰਡਰ ਲਫੰਡਰ ਬਦਕਾਰ...ਚੁੜੇਲ ਕਮਜਾਤ! ਇਹਨੂੰ ਨਹੀਂ...ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਕੱਢੂੰ।' ਵਦਾਣ ਜਿੰਨੇ ਭਾਰੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਮੌਰਾਂ 'ਤੇ ਢੀਮਾਂ ਵਾਂਗ ਵੱਜਦੇ ਰਹੇ।

ਰੋਗਰ ਦੇ ਹੱਥ ਦਾ ਲਹਿਰਾਉਂਦਾ ਛੁਰਾ ਉਸ ਦੀ ਪਿੱਠ 'ਚ ਡੰਗ ਮਾਰਨ ਲਈ ਉਠਿਆ ਮੀਜ਼ਾਈਲ ਵਾਂਗ ਉਸ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਨਾਲੇ ਚੋਰ ਨਾਲੇ ਚਤੁਰ! ਕਿੰਨਾ ਜ਼ਾਲਮ! ਅੱਖੜ ਜਿਹਾ ਬੇਯਕੀਨਾ ਸੁਭਾਅ ਹੈ ਇਸਦਾ, ਘੜੀ 'ਚ ਤੋਲਾ ਘੜੀ 'ਚ ਮਾਸਾ! ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਲਿਆਂਦਾ ਮੇਰਾ ਵਰੀ ਵਾਲਾ ਸਾਰਾ ਗਹਿਣ ਗੱਟਾ ਖਾ ਪੀ ਕੇ ਹਜ਼ਮ ਕਰ ਗਿਆ। ਕਰੈਡਿਟ ਕਾਰਡ ਮੇਰਾ ਘਸਾ ਘਸਾ ਕੇ ਸਿਰੇ ਲਾ ਛੱਡਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਖੁੱਡੇ ਲਾਉਣ ਦੇ ਯਤਨਾਂ 'ਚ ਹਰ ਪਲ ਆਢਾ ਲਾਈ ਰੱਖਦਾ। ਆਵਾਰਾ ਜੇਹਿਆ ਗੋਰਿਆਂ ਨੂੰ ਢਾਣੀ ਬਣਾ ਕੇ ਘਰ ਬਿਠਾ ਲੈਂਦਾ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਪੱਥ ਹੋਵੇ। ਮੈਂ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਧੱਕੇ ਖਾਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਆਂ ਤੇ ਘਰ ਆਉਂਦੀ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੌਰਿਆਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਗੋਚਰਾ ਜੂਠੇ ਭਾਂਡਿਆਂ ਦਾ ਟੋਕਰਾ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰ ਰੱਖਿਆ ਹੁੰਦਾ।

ਕੈਲੇਫੋਰਨੀਆਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸ਼ੇਵਰ ਲੋਕ ਦੀ ਸੈਰ ਕਰਾਉਣ ਲੈ ਗਿਆ। ਉਥੇ ਸਮੁੰਦਰ ਜਿੱਡੇ ਲੰਮੇ ਚੌੜੇ ਛੱਪੜ ਜਿਹੇ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਹ ਡਾਲਰ ਘੰਟੇ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਕਿਰਾਏ ਦਾ ਸਕੂਟਰ ਲੈ ਮੈਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਬਿਠਾ ਕੇ ਠਿੱਲੂ ਪਿਆ। ਮੇਰੀ ਜਾਨ ਤਰਾਸ ਤਰਾਸ ਕਰਨ ਲੱਗੀ। ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੇ ਛੋਟੇ ਫੈਰੀ ਜਹਾਜ਼, ਸੁਹਾਗ ਪਲੰਘ ਵਾਂਗ ਸ਼ਿੰਗਾਰੇ ਲੱਕਜ਼ਰੀ ਹਾਊਸ ਬੋਟ, ਸ਼ਿਕਾਰੇ, ਪੈਰਾਂ ਵਾਲੀਆਂ, ਹੱਥਾਂ ਵਾਲੀਆਂ, ਚੱਪੂ ਵਾਲੀਆਂ ਤੇ ਮੋਟਰ ਬੇੜੀਆਂ ਵੱਡੀ ਸਾਰੀ ਝੀਲ ਦਾ ਕਾਲਜਾ ਵਲੂੰਧਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਸਾਡੇ ਵਰਗੇ ਹੋਰ ਕਈ ਵਿਆਹੇ ਅਣਵਿਆਹੇ ਜੋੜੇ ਹਨੀਮੂਨ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਰੰਗਲੇ ਸੁਪਨੇ ਪੱਲੇ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਤੋਂ ਮੂਹਰੇ ਭੀੜ-ਭੜੱਕੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ।

'ਵੇਖਿਆ ਸਵੀਟੀ! ਕਿੰਨਾ ਸੁੰਦਰ ਦਿਲਕਸ਼ ਹੁਸੀਨ ਨਜ਼ਾਰਾ! ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਆਪਾਂ ਦੋਨੋਂ ਇੱਥੇ ਹੀ ਇਸ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਗੋਦ ਵਿੱਚ ਸਮਾ ਜਾਈਏ।' ਪਿੱਛੇ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਪੁਚਕਾਰਨ ਲੱਗਾ।

'ਪਾਣੀ 'ਤੇ ਗੋਲੀ ਵਾਂਗ ਤੇਜ਼ ਦੌੜਦਾ ਸਕੂਟਰ! ਮੇਰੀ ਜਾਨ ਤੋੜ ਰਿਹਾ ਸੀ।'

'ਸੁੱਖੀ-ਸਾਂਦੀ ਕੋਈ ਚੰਗਾ ਵਰ ਮੰਗੋ ਸਰਸਵਤੀ ਮਾਤਾ ਕੋਲੋਂ!' ਮੈਂ ਨਿਹੋਰੇ ਜਿਹੇ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਮਣਸਾ ਝਟਕ ਦਿੱਤੀ। ਅਥਾਹ ਡੂੰਘੇ ਨੀਲੇ ਪਾਣੀਆਂ ਦੀ ਹਿੱਕ ਲਿਤਾੜਦੀ ਸਕੂਟਰ ਦੀ ਤੇਜ਼ ਰਫ਼ਤਾਰ ਡੱਕੇ ਡੋਲੇ ਖਾਣ ਲੱਗੀ। ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਸ਼ਰਾਬੀ ਚਾਲਕ ਵਾਂਗ ਕਦੇ ਬਹੁਤ ਟੇਢਾ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਕਦੇ ਸਿੱਧਾ ਕਰਦਾ ਝਕਾਨੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਮਾਰਨ ਲੱਗਾ। ਮੈਂ ਚੀਕਦੀ ਚਲਾਉਂਦੀ ਉਸ ਨੂੰ ਚੰਬੜ ਗਈ ਪਰ ਉਹ ਹੱਸਦਾ ਹੱਸਦਾ ਚਾਮੁਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਇਕ ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਝਟਕਾ ਜਿਹਾ ਮਾਰ ਕੇ ਮੋੜ ਕੱਟਦਾ ਮੈਨੂੰ ਥੱਲੇ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਂ ਡੁਬਕੀਆਂ ਲੈਂਦੀ ਲਾਈਫ ਜੈਕਟ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਖੜੀ ਹੋ ਕੇ ਹੱਥ ਮਾਰਦੀ ਤਰਲੇ ਕੱਢਣ ਲੱਗੀ।

'ਤੂੰ ਗਲਤ ਸਮਝਿਆਂ ਰਾਣੀ! ਮੇਰਾ ਮਤਲਬ ਸੀ ਕਿ ਪਿੱਛੋਂ ਪੈਸੇ ਮੰਗਵਾ ਕੇ ਇੱਥੇ ਸੁੰਦਰ ਮਕਾਨ ਖਰੀਦ ਲਈਏ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਸੁੰਦਰ ਵਾਦੀ ਵਿੱਚ। ਇਥੇ ਹੀ ਸਾਡੇ ਗਲੋਰੀ ਤੇ ਰੋਨੀ ਜਨਮ ਲੈਣਗੇ, ਇਹਨਾਂ ਸੂਰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਜਵਾਨੀ ਚੜ੍ਹਨਗੇ। ਵੱਡੇ ਹੋਣਗੇ ਤੇ ਕੁਦਰਤ ਰਾਣੀ ਦੀ ਗੋਦ 'ਚ ਐਸ਼ ਕਰਨਗੇ।' ਖੂਹ 'ਚ ਡਿੱਗੇ ਝੋਟੇ ਨੂੰ ਨੱਥ ਪਾਉਣ ਵਾਂਗ ਉਹ ਮੇਰੇ ਉਦਾਲੇ ਲਾਵਾਂ ਲੈਂਦਾ ਅੜਾਉਣੀਆਂ ਪੁਗਾਉਣ ਲੱਗਾ।

'ਹਾਂ ਹਾਂ ਲੈ ਲਵਾਂਗੇ ਮੈਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਇੱਕ ਵੇਰਾਂ, ਜੋ ਕਹੇਂ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਈਨ ਮੰਨਾਂਗੀ।' ਮੈਂ ਤਰਲੇ ਵਾਸਤੇ ਪਾਏ ਤੇ ਉਹ ਸ਼ਰਮਿੰਦਿਆਂ ਵਾਗ ਹੱਸਦਾ ਮੇਰੀ ਬਾਂਹ ਫੜ ਕੇ ਖਿੱਚਣ ਲੱਗਾ। ਮੇਰਾ ਸਾਹ ਸੱਤ ਖਤਮ ਹੋਣ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਸੀ।

ਭੁੱਬਦੀ ਵੇਖ ਕੇ ਖਤਰੇ ਦੀ ਘੰਟੀ ਵਜਾਉਂਦੇ ਝੀਲ ਦੇ ਲਾਈਫ ਗਾਰਡ ਮੇਰੀ ਮਦਦ ਲਈ ਟੀਅਅਅ...ਕਰਦੀ ਮੋਟਰ ਬੋਟ ਲੈ ਕੇ ਆ ਪਹੁੰਚੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਪਾਸੇ ਦੁਰਕਾਰ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਖਿੱਚ ਕੇ ਬੋਟ ਉੱਪਰ ਬਿਠਾਇਆ ਤੇ ਸਕੂਟਰ ਮੁੜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਕਿਨਾਰੇ ਨੂੰ ਮੁੜਨ ਲੱਗਾ। ਮੁੱਢਲੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿਖੇ ਕਈ ਤਫ਼ਤੀਸ਼ੀ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਲਿਖਵਾ ਕੇ ਖਹਿੜਾ ਛਡਵਾਇਆ। ਉਹ ਤਾਂ ਉਥੇ ਹੀ ਫੜ੍ਹ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਭੇਜਣ ਲਈ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਸਨ ਪਰ ਮੇਰੇ ਹੀ ਮਨ ਮਿਹਰ ਪੈ ਗਈ ਜਾਂ ਮੱਤ ਮਾਰੀ ਗਈ ਮੇਰੀ ਸਮਝੋ...ਨਹੀਂ ਤੇ ਬੇਸ਼ੱਕ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਭੈੜੇ ਦਿਨ ਦੋਬਾਰਾ ਨਾ ਵੇਖਣੇ ਪੈਂਦੇ। ਇਸ ਘਬਰਾਏ ਹੋਏ ਗਿੱਦੜ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਤਾਂ ਓਦੋਂ ਕੋਈ ਗੱਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਨਿਕਲਦੀ।

ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਮੈਂ ਆਪ ਹੀ ਡਿੱਗੀ ਹਾਂ...ਇਹ ਅਚਨਚੇਤ ਹੀ ਸੀ।

ਪਿੱਛੋਂ ਪਾਪਾ ਕੋਲੋਂ ਦਸ ਲੱਖ ਮੰਗਵਾ ਲਏ, ਅਖੇ ਪੈਸੇ ਬੁੜ ਗਏ ਹਨ, ਅਸਾਂ ਆਪਣਾ ਰੈਣ-ਬਸੇਰਾ ਖਰੀਦਣਾ ਹੈ। ਉਹ ਵੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੱਥੇ ਕਿਸ ਹੋਟਲਾਂ ਕਲੱਬਾਂ ਕੈਸੀਨੋ ਦੇ ਮੂੰਹੀਂ ਉਜਾੜ ਆਇਆ। ਫਰੀਦਕੋਟ ਤੋਂ ਪੈਸੇ ਮੰਗਵਾ ਕੇ ਅਮਰੀਕਾ ਰਸਤੇ ਬਠਿੰਡਾ ਭੇਜਦਾ ਰਿਹਾ। ਮਾਂ ਪਿਓ ਚਿੱਠੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਰਵਣ ਪੁੱਤਰ ਦੀਆਂ ਤਰੀਫ਼ਾਂ ਕਰਦੇ ਨਾ ਥੱਕਦੇ।

ਇਕ ਦਿਨ ਇਕ ਗੋਰੀ ਮਕਸੀਕਨ ਛੋਕਰੀ ਜਿਹੀ ਘਰ ਲੈ ਆਇਆ ਅਖੇ ਬੜੇ ਵੱਡੇ ਸੇਠ ਦੀ ਲੜਕੀ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਕੰਮ ਦਿਵਾਉਣ 'ਚ ਮਦਦ ਕਰੇਗੀ। ਪਰ ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ! ਉਹ ਰੰਡੀ ਨਿਖਾਫਣੀ ਫੇਰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਸੀ।

ਹਰ ਰੋਜ਼ ਨਵੇਂ ਨਵੇਂ ਖਾਣੇ, ਪੀਜ਼ਾ, ਪਕਵਾਨ, ਮਠਿਆਈਆਂ ਲਿਆ ਕੇ ਖਵਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਮੈਨੂੰ ਰੋਟੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਕੌਣ ਦਿੰਦਾ ਅਖੇ ਹੋਟਲ ਤੋਂ ਲੈ ਆਵਾਂਗੇ, ਤੂੰ ਐਵੇਂ ਹੱਥ ਨਾ ਲੂਹਿਆ ਕਰ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਖੋਖਲਾ ਭਾਂਡਾ ਭੱਜ ਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਬੁੱਧੂ ਤਾਂ ਹੋਟਲ 'ਤੇ ਭਾਂਡੇ ਮਾਂਜਦਾ ਸੀ ਤੇ ਉਥੋਂ ਦੀ ਬਚੀ ਖੁਚੀ ਜੂਠ ਮੀਠ ਰੋਜ਼ ਲਿਆ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਬੁੱਧੂ ਬਣਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਉਥੋਂ ਚੋਰੀ ਛਿਪੇ ਬਰੈੱਡ ਮੱਖਣ ਖਾਂਦਾ ਫੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ, ਅਗਲਿਆਂ ਛਾਂਟੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਭੁੱਖਿਆਂ ਭੁੱਖ ਨਾ ਉੱਤਰੀ...ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਦੀ ਭੁੱਖ ਘੱਟ ਨਾ ਹੋਈ।

ਸਟੋਰ ਵਿੱਚੋਂ ਚੋਰੀ ਸਾਮਾਨ ਚੁੱਕਦਾ ਕੈਮਰੇ ਨੇ ਫੜ ਲਿਆ। ਸ਼ੌਪ ਲਿਫਟਿੰਗ ਦੇ ਜੁਰਮ ਥੱਲੇ ਦੋ ਦਿਨ ਅੰਦਰ ਰਹਿ ਕੇ ਮਸੀਂ ਜ਼ਮਾਨਤ ਹੋਈ। ਉਸ ਦਿਨ ਇਕ ਹੋਰ ਗੋਰਾ ਯਾਰ ਮਾਈਕਲ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਸੀ। ਉਸੇ ਨੇ ਹੀ ਕਹਿੰਦੇ ਇਸ ਦੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਜ਼ਮਾਨਤ ਕਰਾਈ ਸੀ। ਘਰ ਆ ਕੇ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਅੰਦਰੋਂ ਕੁੰਡਾ ਮਾਰ ਕੇ ਨਾ ਜਾਣੇ ਕੀ ਜਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਦੀਵਾਲੀਆਂ ਮਨਾਉਂਦੇ ਰਹੇ।

'ਤੂੰ ਸ਼ੁਕਰ ਕਰ ਤੈਨੂੰ ਸਿਟੀਜ਼ਨ ਕਾਰਡ ਦਵਾ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਂ ਚਾਹਾਂ ਤਾਂ ਅਜੇ ਵੀ ਕੈਂਸਲ ਕਰਵਾ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਤੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਅਮਰੀਕਾ 'ਚ ਦਸ ਸਾਲ ਬਾਦ ਪੁਰਾਣੀ ਗੱਡੀ ਸੜਕ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਚੱਲ ਸਕਦੀ ਤੇ ਇਹ ਕਬਾੜੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁਫਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਜੇਬ 'ਚੋਂ ਵੀ ਡਾਲਰ ਦੇ ਕੇ ਚੁਕਾਉਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਤੇਰਾ ਠੇਕਾ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਹੋਇਆ। ਤੇਰੇ ਏਜੰਟ ਨਾਲ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਦੋ ਸਾਲ ਦਾ ਕੰਟ੍ਰੈਕਟ ਸੀ। ਸ਼ੁਕਰ ਕਰ ਤੇਰੇ ਸਮਝੌਤੇ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਏਨੇ ਸਾਲ ਲੰਘਾ ਦਿੱਤੇ। ਮੈਂ ਗੋਰੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰੋਣਾ ਹੈ ਤੂੰ ਹੁਣ ਮੇਰਾ ਖਹਿੜਾ ਛੱਡ।' ਮੱਥੇ ਤੀਉੜੀਆਂ ਭਰ ਕੇ ਦਿਲ ਦੀ ਭੜਾਸ ਕੱਢ ਦਿੱਤੀ।

'ਹੈ ਹੈ ਤੇਰਾ ਬੇੜਾ ਗਰਕ! ਤੈਨੂੰ ਸਬਰ ਪੈ ਜੈ! ਤੂੰ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਗਿਰ ਗਿਆ ਏਂ? ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਖ਼ਬਰ! ਕਿ ਦਸ ਸਾਲ ਪੁਰਾਣਾ ਟਰੱਕ ਵੀ ਸੜਕਾਂ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹ ਸਕਦਾ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਥੱਲੇ ਨਪੀੜੀ ਸਭ ਕੁਝ ਜਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹਾਂ। ਮੇਰਾ ਅਸਲੀ ਰੂਪ ਨਾ ਵੇਖ ਲਵੀਂ। ਤੀਰ ਹੱਥੋਂ ਨਿਕਲਿਆ ਮੁੜ ਵਾਪਿਸ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ। ਤੂੰ ਗੋਰੀ ਨੂੰ ਹੁਣ ਘਰ ਲਿਆ ਕੇ ਵੇਖੀਂ, ਵਿੱਚੇ ਤੈਨੂੰ ਤੇ ਵਿੱਚੇ ਉਸ ਕੁੱਤੀ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਡੱਕਦੇ ਕਰਦੀ ਆਂ ਮੈਂ। ਪਿਛਲੇ ਦਸ ਸਾਲ ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਕੁਹਜ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ? ਹੁਣ ਮੇਰਾ ਕਾਰਡ ਤੈਥੋਂ ਜਰ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਲੱਗਾਂ ਵਾ ਨੂੰ ਤਲਵਾਰਾਂ ਮਾਰਨ! ਜੇ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਧਮਕੀਆਂ ਦੇਣ ਲੱਗੇਂ! ਤਾਂ ਮੈਂ ਵੀ ਉੱਪਰ ਜਾ ਕੇ ਬਿਆਨ ਦੇ ਕੇ ਤੇਰੀ ਕਰਤੂਤ ਦੱਸੂੰ ਕਿ ਇਹ ਉਗਰਵਾਦੀ ਜੇ ਭਾਰਤ ਦਾ! ਅਪਰਾਧੀ ਹੈ ਬੜਾ ਵੱਡਾ। ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਹਾਮੀ ਭਰਦੀ ਇਸ ਚੌਰੇ ਦੀ।'

ਮਾਸੜ ਕੋਲ ਇਸ ਦੀ ਸ਼ਕਾਇਤ ਲਗਾਈ। ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਦੋ ਵੇਰਾਂ ਡਰਾ ਧਮਕਾ ਕੇ ਵੀ ਵੇਖ ਲਿਆ, ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਵੀ ਸਮਝਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਪਰ ਇਹ ਕੁੱਤੇ ਦੀ ਪੂਛ ਵਾਂਗ ਵਿੰਗੇ ਦਾ ਵਿੰਗਾ ਹੀ ਰਿਹਾ। ਉਸ ਅੱਗੇ ਬੋਤਲ ਲੈ ਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ ਤੇ ਅਸਲੀ ਮੁੱਦੇ ਤੋਂ ਪਾਸਾ ਵੱਟ ਗਿਆ। ਮਾਸੀ ਨਾਮੋ ਜਿੰਦਣ ਆਈ ਸੀ, ਉਹੀ ਮਾਈਕਲ ਇਸ ਦੀ ਜੁੱਲੀ 'ਚ ਵੜਿਆ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਮਾਸੀ ਨੇ ਅੱਖੀਂ ਵੇਖ ਕੇ ਬੁਰਾ ਮਨਾਇਆ ਤੇ ਸਮਝਾਇਆ।

'ਪੁੱਤਰ! ਜਵਾਨ ਨੂੰਹ ਧੀ ਜਦ ਘਰ ਹੋਵੇ ਅਜੇਹੇ ਬਿਗਾਨੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਵਾੜੀ ਦਾ। ਘਰ ਵਿੱਚ ਹਰ ਵੇਲੇ ਰੇੜਕਾ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਕਲਾ ਕਲੇਸ਼ ਵੱਸੇ ਘੜਿਓਂ ਪਾਣੀ ਨੱਸੇ।' ਇਸ ਨੇ ਅਣਗੌਲੇ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਸਿਰਾ ਬੰਨਾਂ ਨਾ ਫੜਾਇਆ।

'ਚਲ ਪੁੱਤ ਸਬਰ ਕਰ ਜਦ ਕੋਈ ਨਿੱਕਾ ਨਿਆਣਾ ਆ ਗਿਆ, ਆਪੇ ਮੋਹ ਪੈ ਜੂ...ਸੁਧਰ ਜਾਊ।' ਮਾਸੀ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਹੌਂਸਲੇ ਨਾਲ ਮੈਂ ਹਉਂਕਾ ਜਿਹਾ ਭਰ ਕੇ ਰਹਿ ਗਈ।

ਮੇਰੀ ਕੰਪਨੀ ਦਾ ਜੈਕਸਨ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਸੰਨ੍ਹ ਮਾਰਦਾ, ਚੋਰੀ ਚੋਰੀ ਖੁਭਦਾ ਜਾਪਿਆ। ਉਹ ਇਕ ਦੋ ਵੇਰਾਂ ਮੈਨੂੰ ਰਾਈਡ ਦਿੰਦਾ ਰਿਹਾ। ਉਸ ਦੀ ਨਿਰਮਲ ਤੇ ਨਿਰਛਲ ਰੂਹ ਮੈਨੂੰ ਕੀਲਣ ਲੱਗੀ ਪਰ ਮੈਂ ਛੇਤੀ ਹੀ ਜਾਗ ਪਈ। ਮੇਰੇ ਮੁਕਲਾਵੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚੋਲੀ ਦਾ ਕੰਨ 'ਚ ਸਮਝਾਇਆ ਪਹਾੜਾ ਯਾਦ ਆਇਆ।

'ਆਦਮੀ ਦੀ ਜਾਤ ਆਪਣੀ ਜ਼ਨਾਨੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਗੈਰ ਮਰਦ ਨਾਲ ਹੱਸਦਾ ਨਹੀਂ ਵੇਖ ਸਕਦੀ, ਆਪ ਭਾਵੇਂ ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਕਰਦਾ ਫਿਰੇ।' ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਪੱਲੇ ਬੰਨ੍ਹੀਂ ਰੱਖਿਆ।

ਮਾਂ ਪਿਉ ਦੀਆ ਪਤੀਬ੍ਰਤ ਨਸੀਹਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਮੈਂ ਕਦੇ ਸੀ ਨਾ ਕੀਤੀ। ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਜ਼ਾਬਤੇ ਦੀ ਲਛਮਣ ਰੇਖਾ ਮੈਂ ਕਦੇ ਉਲੰਘਣ ਦੀ ਜੁਰਅਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ।

ਮਾਸੀ ਜਾਣ ਲੱਗੀ ਗਲੇ ਮਿਲਦੀ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ ਹੋਈ।

'ਹਾ ਅਅ...! ਨੀਂ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਈ ਨਹੀਂ!...ਪੁੱਤ ਮਾਵਾਂ ਤੋਂ ਓਹਲਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖੀਦਾ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਕਿੰਨੇ ਚਿਰ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਚੁੱਕੀ ਉਡੀਕਦੇ ਹਾਂ। ਇਹਦੇ ਬਿਨਾਂ ਤਾਂ ਜ਼ਨਾਨੀ ਦੀ ਗਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।'

ਮੇਰੀ ਵਧੀ ਹੋਈ ਗੋਗੜ 'ਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰਨ ਲੱਗੀ।

'ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਪੁੱਤ?'

'ਬੱਸ ਛੇਤੀ ਹੀ ਤੁਹਾਡੀ ਮੁਰਾਦ ਪੂਰੀ ਹੋ ਜੂ ਮਾਸੀ ਜੀ।' ਮੈਂ ਹਾਸੇ ਹਾਸੇ 'ਚ ਉਸ ਨੂੰ ਧਰੂ ਤਾਰੇ ਦਿਖਾ ਦਿੱਤੇ।

ਤੀਜੇ ਦਿਨ ਹੀ ਮੰਮੀ ਦਾ ਫੋਨ ਆ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਖੁਸ਼ੀ ਪ੍ਰਗਟਾਈ ਕਿ ਚੰਗਾ ਹੋਇਆ ਮੈਂ ਵੱਸਣ ਜੋਗੀ ਰਹਿ ਗਈ ਹਾਂ।

'ਪੁੱਤ! ਮੈਨੂੰ ਕਾਗਜ਼...ਰਾਹਦਾਰੀ ਭੇਜ ਦਿਓ। ਮੈਂ ਵੀਜ਼ਾ ਲਵਾ ਕੇ ਆਪੇ ਦੌੜ ਆਉਂ...ਮੇਰੇ ਬੁੱਧੂ ਵਰਗਾ ਸ਼ੇਰ ਜੰਮੀਂ...ਸਕੈਨ ਕਰਾ ਲੈਣੀ ਸੀ ਬੈਟਾ! ਕਿਤੇ...।'

ਬੀ ਜੀ ਦਾ ਨਿੱਘਾ ਪਿਆਰ ਭਰਿਆ ਫੋਨ ਉਸ ਅੱਧਾ ਘੰਟਾ ਨਾ ਛੱਡਿਆ। ਉਹ ਬਾਰ ਬਾਰ ਰੱਬ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰ ਕਰਦੇ ਮੈਨੂੰ ਸਿਹਤ ਬਾਰੇ ਹਦਾਇਤਾਂ ਦਿੰਦੇ ਰਹੇ। ਉਹ 'ਕਿਤੇ...' ਕੁਝ ਕਹਿੰਦੇ ਕਹਿੰਦੇ ਅਟਕ ਗਏ ਪਰ ਮੈਂ ਕਿਹੜੀ ਬੱਚੀ ਸੀ।

ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਰੋਗਰ ਆਇਆ। ਉਸ ਨੇ ਨਾਲ ਓਹੀ ਗੋਰਾ, ਭੈੜੇ ਭੈੜੇ ਯਾਰ ਮੇਰੀ ਫੱਤੋ ਦੇ...ਕਿਵੇਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਪਰਛਾਵੇਂ ਵਾਂਗ ਚੰਬੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ।

ਡੱਬੀ 'ਚੋਂ ਇਕ ਚੈਨੀ ਕੱਢ ਕੇ ਪਿੱਛੋਂ ਦੀ ਗਲਵੱਕੜੀ ਪਾ ਕੇ ਮੇਰੇ ਗਲ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਘੁੱਟ ਲਿਆ। ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਹੰਝੂ ਡਲੁਕ ਆਏ, ਵੇਖ ਕੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਚੱਟ ਲਏ। ਸ਼ਰਾਬੀ ਹੋਏ ਦੀ ਜਬਾਨ ਥਿੜਕ ਰਹੀ ਸੀ।

'ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਇੱਜ਼ਤ ਰੱਖ ਲਈ...ਮੈਂ ਤੋਂ ਇਸ ਕਾਬਲ ਨਾ ਥਾ, ਬਾਪ ਬਣਾਇਆ ਆਪ ਨੇ...ਧੰਨਵਾਦ ਤੇਰਾ।'

ਉਸ ਦਾ ਸੱਚ ਉਸ ਦੀ ਜਬਾਨ 'ਤੇ ਆ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਬਰੀ ਕਰ ਗਿਆ ਪਰ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਰਸਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਦੋ ਮਹੀਨਿਆਂ ਨੂੰ ਕੀ ਜੁਆਬ ਦੇਉਂ? ਮੇਰੇ ਲਈ ਨਵੀਂ ਮੁਸੀਬਤ ਖੜੀ ਹੋ ਗਈ।

'ਇਹ ਮੇਰੇ ਗਲੋਰੀ ਵਾਸਤੇ!' ਇਕ ਹੋਰ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਸੁੰਦਰ ਕੜਾ ਕੱਢ ਕੇ ਦਿਖਾਇਆ।

'ਨਹੀਂ ਗਲੋਰੀ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਰੱਖਣਾ। ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਝੀਲ ਦੀ ਮਨਹੂਸ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਰਹੇਗਾ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਨਾਮ ਰੱਖਾਂਗੀ...ਸਤਨਾਮ ਸ਼ੇਰ।' ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਨਾ-ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਝੀਲ ਵਾਲੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਤੇ ਕਾਲੀ ਕਰਤੂਤ ਯਾਦ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੀ।

'ਜੋੜੇ ਜੰਮ ਦੇਹ ਫਿਰ! ਇਕ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਦਾ ਤੇ ਇਕ ਮੇਰੇ ਵੰਡੇ ਦਾ...। ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪਛੜੇ ਹੋਏ ਹਾਂ, ਸਾਡੀ ਪਛੇਤ ਨਿਕਲ ਜਾਊ।'

'ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕਿਹੜੇ ਮੁਰੱਬੇ ਪਏ ਨੇ ਤੇਰੇ ਪਿੰਡ, ਨਾਲੇ ਤੂੰ ਕੰਮ ਤਾਂ ਕੋਈ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਂਭੂ ਕੌਣ?'

'ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਮੁਰਾਦ ਪੂਰੀ ਕਰ, ਫੇਰ ਵੇਖੀਂ ਜੱਟ ਦੇ ਹੱਥ! ਤੈਨੂੰ ਕੰਗਣਾ-ਕਾਂਟਿਆਂ ਦੇ ਜੋੜੇ ਤੇ ਹੇਠ ਉੱਤੋਂ ਸਾਰਾ ਸੋਨੇ ਨਾਲ ਭਰ ਦੇਉਂ। ਤੀਹ ਲੱਖ ਮੁੱਲ ਪੈਂਦਾ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ...'। ਸ਼ੇਖਚਿਲੀ ਦੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਵਾਂਗ ਰੇਤ ਦੇ ਮਹੱਲ ਬਣਾਉਂਦਾ ਢਾਹੁੰਦਾ ਮੇਰੇ ਆਸੇ ਪਾਸੇ ਫੁੰਮੁਣੀਆਂ ਪਾਉਂਦਾ ਉਮਾਹ ਵਿੱਚ ਫੁੱਲ ਗਿਆ।

ਮਹੀਨੇ ਕੁ ਬਾਦ ਬੀਜੀ ਦਾ ਫੋਨ ਆ ਗਿਆ, ਵੀਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ।

'ਬੇਟਾ ਤੇਰੀ ਮਾਸੀ ਬਿੰਦਰੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇਰੇ ਕੋਲ, ਨੇੜੇ ਹੀ ਹੈ...ਹੈ ਵੀ ਵਿਹਲੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦੇਨੀ ਆਂ ਮੈਂ, ਵੇਲੇ ਕੁਵੇਲੇ ਤੇਰਾ ਪਤਾ ਲੈਂਦੀ ਰਹੁ, ਨਾਲੇ ਤੇਰਾ ਸ਼ਿਲਾ ਕਟਵਾ ਜੂ ਗੀ। ਉਸ ਦਾ ਵੀ ਫੋਨ ਆ ਗਿਆ ਤੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਆਪ ਵੀ ਆ ਖਲੋਤੀ। ਕੰਪਨੀ ਤੋਂ, ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਤੋਂ ਤੇ ਮਿੱਤਰਾਂ ਦੋਸਤਾਂ ਤੋਂ ਮੁਬਾਰਕਾਂ ਦੇ ਸੁਨੇਹੇ...ਫੋਨ, ਈ ਮੇਲ ਆਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ।

ਇਹ ਮਾਸੀ ਵੀ ਮਾਈਕਲ ਦੀ ਪੈਂਛੜ ਵੇਖ ਕੇ ਬੁੱਲ੍ਹ ਮਰੋੜਨ ਲੱਗੀ। ਰੋਗਰ ਨੂੰ ਕੋਲ ਬਿਠਾ ਕੇ ਮੋਢੇ 'ਤੇ ਹੱਥ ਧਰ ਲਿਆ।

'ਪੁੱਤ ਬੇਟਾ! ਵੈਸੇ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਵਰਗੇ ਸਿਆਣੇ ਧੀਆਂ ਪੁੱਤਾਂ ਨੂੰ ਕੁਛ ਕਹਿਣਾ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ, ਪਰ ਮੱਲਾ! ਕੁਝ ਨਸੀਹਤਾਂ ਵਡੇਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਵੀ ਪੱਲੇ ਬੰਨ੍ਹਣੀਆਂ ਬਣਦੀਆਂ ਨੇ ਜੋ ਪੁੱਤ ਉਮਰ ਦੇ ਤਜਰਬਿਆਂ 'ਚੋਂ ਘਿਸ-ਪਿਸ ਕੇ ਨਿਕਲੇ ਤੱਤ ਹੁੰਦੇ ਨੇ। ਬਿਗਾਨੇ ਬੰਦੇ ਦੀ ਘਰ ਵਿੱਚ ਘੁਸਪੈਠ, ਬੜੀ ਖਰਾਬੀ ਮਚਾ ਦਿੰਦੀ ਆ। ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਤ੍ਰੇੜਾਂ ਪਾ ਦਿੰਦੀ ਆ। ਪ੍ਰਾਈਵੇਸੀ ਖਤਮ ਕਰ ਜਾਂਦੀ ਆ। ਹੁਸਨ ਤੇ ਇਸ਼ਕ ਆਪ ਹੀ ਚੋਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ...ਆਪਣਾ ਆਪ ਬਚਾ ਕੇ ਰੱਖੀਏ ਤੇ ਚੋਰ ਨਾ ਕਿਸੇ ਆਖੀਏ। ਮਾੜੀ ਜਿਹੀ ਕੁਤਾਹੀ ਤੇ ਬੇਧਿਆਨੀ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਜੀਵਨ ਟੋਟੇ ਟੋਟੇ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਤੂੰ ਉਸ ਗੋਰੇ ਨੂੰ ਏਨਾ ਮੂੰਹ ਨਾ ਲਾ।'

'ਮਾਸੀ ਜੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ! ਘਰ ਆਇਆ ਅੰਮਾਂ ਜਾਇਆ। ਉਹ ਵਿਚਾਰਾ ਦੁਖੀ ਸ਼ਰੀਫ ਮੁੰਡਾ, ਮਾਂ ਉਸ ਦੀ ਉਹਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਖਸਮ ਨਾਲ ਤੁਰੀ ਫਿਰਦੀ ਤੇ ਪਿਓ ਨੇ ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਕਰ ਕੇ ਘਰੋਂ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ...ਆਸਰਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ...। ਕੋਈ ਮਾੜਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।' ਇਸ ਵਿਖਿਆਨ ਨੂੰ ਅਣਸੁਣਿਆ ਕਰਕੇ ਚਿੱਤੜ ਝਾੜਦਾ ਆਪਣੇ ਹਠ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਦਰਸਾਉਣ ਲੱਗਾ।

ਰੋਗਰ ਬਾਹਰੇ ਬਾਹਰ ਬੇਬੀ-ਸ਼ਾਵਰ ਲਈ ਬੁਕਿੰਗ ਕਰਵਾ ਆਇਆ। ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਇਕ ਨਵਾਂ ਝੋਰਾ ਮੇਰੇ ਮਨ ਨੂੰ ਅੰਦਰੇ ਅੰਦਰ ਖੁਰਚਣ ਲੱਗਾ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਰੱਬਾ ਇਹ ਭਾਖਿਆ ਸੱਚ ਹੋ ਜਾਏ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਜਣਨ-ਘਰ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਭਾਵੇਂ ਬੱਚਾ ਚੁੱਕਣਾ ਪਵੇ।

ਜਸ਼ਨ ਮਨਾਏ ਗਏ। ਵੀਹ ਡਾਲਰ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਅਕਤੀ ਖਰਚਾ। ਵਿਸਕੀ ਦਾਰੂ ਚਿਕਨ ਦਾ ਬਿੱਲ ਇਸ ਤੋਂ ਅਲੱਗ। ਕੋਈ ਸੌ ਤੋਂ ਵੱਧ ਬੰਦੇ ਇਕੱਠੇ ਕਰ ਲਏ ਇਸ ਨੇ। ਡਾਂਸ ਭੰਗੜੇ ਗੀਤ ਬੋਲੀਆਂ ਪਾ ਪਾ ਕੇ ਇਸ ਨੇ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਕਾਲੇ ਗੋਰੇ ਦੇਸੀ ਪਰਦੇਸੀ ਯਾਰਾਂ ਨੇ ਧਰਤ ਹਿਲਾ ਛੱਡੀ ਤੇ ਰੰਗਲਾ ਪੰਜਾਬ ਉਸਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ ਲਈ ਵੰਨ-ਸੁਵੰਨੇ ਤੋਹਫ਼ੇ ਤੇ ਸ਼ੁੱਭ ਇੱਛਾਵਾਂ ਦੇ ਢੇਰ ਲੱਗ ਗਏ। ਮਾਈਕਲ ਦੀ ਮੰਮੀ ਤੇ ਪਾਪਾ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਦਿਨ ਇਕੱਠੇ ਰਲ ਕੇ ਖੂਬ ਡਾਂਸ ਕੀਤਾ। ਮਾਂ ਨੇ ਇਕ ਡੱਬੀ ਵਿਚ ਵਾਹਵਾ ਮੋਟੀ ਕਰਾਸ ਵਾਲੀ ਜੰਜੀਰੀ ਮੈਨੂੰ ਫੜਾਉਂਦਿਆਂ ਵਧਾਈ ਦੇ ਕੇ ਮੇਰਾ ਮੂੰਹ ਮੱਥਾ ਚੁੰਮਿਆ। ਕੰਨ ਵਿੱਚ ਮੂੰਹ ਪਾ ਕੇ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗੀ ਕਿ ਮਾਈਕਲ ਨੇ ਕਿਸੇ ਭਾਰਤੀ ਬਰਾਈਡ ਦੀ ਚੋਣ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਹ ਕਿਹੜੀ ਹੈ ਪਰ ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਅਗਿਆਨਤਾ ਪ੍ਰਗਟਾਈ।

ਕੋਈ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਖਰਚ ਕਰਕੇ ਹੌਲੇ ਹੋ ਕੇ ਘਰ ਆ ਗਏ। ਉਸ ਨੂੰ ਹੁੰਗਰ ਜਿਹਾ ਮਾਰ ਕੇ ਨਾਲ ਬਿਠਾ ਲਿਆ ਇਸਨੇ।

'ਯਾਰੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਹੋ ਜਿਹੀ, ਵੇਖੋ ਗੋਰਾ ਕਿੱਦਾਂ ਜੱਟ ਪਿੱਛੇ ਲਾਰਾਂ ਸੁੱਟਦਾ ਫਿਰਦਾ।' ਮਹਿਮਾਨਾਂ 'ਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ।

'ਬੜਾ ਕੂਲਾ ਹੈ ਪੋਲਾ ਜਿਹਾ! ਜਿਸ ਬੰਦੇ ਦੇ ਮੂੰਹ ਬੰਦੇ ਦਾ ਮਾਸ ਲੱਗ ਜਾਏ, ਉਸ ਫਿਰ ਜ਼ਨਾਨੀ ਵੱਲ ਕੀ ਤੱਕਣਾ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਬੰਬ ਵਾਂਗ ਫਟਿਆ।

ਮਾਸਟਰ ਰੂਮ ਵਿੱਚ ਬੈਠ 'ਤੇ ਪੈ ਗਏ ਦੋਵੇਂ ਬੇਸ਼ਰਮ! ਮੈਂ ਵਿਸ ਘੋਲਦੀ ਇਕੱਲੀ ਦੂਸਰੇ ਕਮਰੇ 'ਚ ਜਾ ਪਈ। ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚਾਹੁੰਦੀ ਏਨੀ ਖੁਸ਼ੀ ਮਨਾ ਕੇ ਆਇਆ, ਹੁਣੇ ਉਤਾਰ ਦਿਆਂ। ਮੈਂ ਸੁਹਾਗਣ ਹੁੰਦੀ ਹੋਈ ਵੀ ਡੋਹਾਗਣਾਂ ਵਾਲੀ ਰਾਤ ਹੰਢਾਉਂਦੀ ਤਪਦੀ ਭੱਠੀ 'ਚ ਪਈ ਉੱਸਲ-ਵੱਟੇ ਭੰਨਦੀ ਰਹੀ। ਮੈਂ ਜਿਗਰਾ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਬਾਂਹ ਖਿੱਚਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਪਰ ਇਕ ਨਵਾਂ ਨਾਸੂਰ ਮਨ 'ਚ ਲੈ ਕੇ ਵਾਪਸ ਆ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਲੰਘ 'ਤੇ ਢਹਿ ਪਈ। ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਅਲਫ਼ ਨੰਗੇ ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਵਿੱਚ ਸਿਮਟੇ ਪਏ ਸਨ।

ਸਵੇਰੇ ਮੇਰੇ ਪੁੱਛਣ 'ਤੇ ਅੱਗ-ਬਗੋਲਾ ਹੋ ਕੇ ਅਜਿਹੇ ਸਲੋਕ ਮੇਰੇ ਪੱਲੇ ਪਾਏ ਰਹੇ ਰੱਬ ਦਾ ਨਾਮ...ਉਲਟਾ ਚੋਰ ਕੁਤਵਾਲ ਕੋ ਡਾਂਟੇ। ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਾਲਾਂ ਸਲੋਕ ਮੇਰੀ ਝੋਲੀ ਪਾ ਕੇ ਤਾਹਨੇ ਮਿਹਣੇ ਮਾਰਦਾ ਮੇਰਾ ਅੱਗਾ ਪਿੱਛਾ ਨੌਲਦਾ ਖੰਜਰ ਕੱਢ ਲਿਆਇਆ।

ਉਹ ਆਪਣੇ ਬੀਤੇ ਦਾ ਵਹੀ ਖਾਤਾ ਬਣਾਉਂਦੀ ਆਪਣਾ ਹਿੱਸਾ ਲੱਭਣ ਲੱਗੀ। ਉਸ ਦਾ ਜੀ ਕੀਤਾ ਉਹ ਕਿਸੇ ਚੋਰਾਹੇ ਵਿੱਚ ਖਲੋ ਕੇ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਚਿਲਾਏ।

'ਮੈਂ ਵਿਹਲੀ ਹਾਂ, ਆਵਾਰਾ ਹਾਂ, ਬਜ਼ਾਰੂ ਹਾਂ, ਬਦਮਾਸ਼ ਹਾਂ...ਮੈਨੂੰ ਲੈ ਜਾਏ ਜਿਸਦਾ ਜੀ ਕਰਦਾ, ਜਿੱਥੇ ਮਰਜ਼ੀ ਲੈ ਜਾਏ।'

ਉਸ ਨੇ ਸੁਣਿਆ ਸੀ,

'ਬੰਦਾ ਮੰਗੇ ਆਟਾ ਉਹਨੂੰ ਆਟੇ ਤੋਂ ਵੀ ਘਾਟਾ, ਜ਼ਨਾਨੀ ਮੰਗੇ ਪੇੜੇ ਉਹਨੂੰ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਬਥੇਰੇ।'

ਇਸ ਕਹਾਵਤ ਨੂੰ ਪਰਖਣ ਤੇ ਅੰਜਾਮ ਦੇਣ ਲਈ ਵੀ ਅੱਜ ਉਹ ਆਖਰੀ ਫੈਸਲਾ ਕਰੀ ਬੈਠੀ ਸੀ।

ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਕਦਮ ਹਾਈ-ਵੇਅ ਵੱਲ ਪੁੱਟਿਆ ਕਿ ਰੋਜ਼ ਦੀ ਅਜੇਹੀ ਕੁੱਤੇ-ਖਾਣੀ ਤੇ ਮਾਰ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣ ਲਈ ਕਿਸੇ ਤੇਜ਼ ਚਲਦੀ ਗੱਡੀ ਟਰੱਕ ਥੱਲੇ ਛਾਲ ਮਾਰ ਦੇਵੇ...ਕਿਸੇ ਦਰਿਆ ਸਮੁੰਦਰ ਵੱਲ ਕੂਚ ਕਰ ਦੇਵੇ।

'ਨਹੀਂ ਨਹੀਂ! ਹਰਗਿਜ਼ ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗੀ। ਇਹ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਮੇਰੀ ਹੈ, ਅਜਾਈਂ ਨਹੀਂ ਗਵਾਵਾਂਗੀ, ਪੁਲਸ ਕੋਲ ਜਾਵਾਂਗੀ...ਉਹਨੂੰ ਫੜਾਵਾਂਗੀ, ਅੰਦਰ ਕਰਾਵਾਂਗੀ।' ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਤਾਂ ਦਾ ਜੋਸ਼ ਆ ਗਿਆ।

ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਕੇ ਵੀ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਹੱਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਦੁਰ-ਲਾਹਨਤ ਹੈ ਮੇਰੇ ਜਿਹੀ ਪੜ੍ਹੀ ਲਿਖੀ ਔਰਤ ਵਾਸਤੇ। ਮੈਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰਾਂ ਪਤਾ ਹੈ, ਨੌਂ ਇਕ ਇਕ ਟੈਲੀਫੋਨ ਖੜਕਾਓ ਤੇ ਅਜੇਹੇ ਨਿਕੰਮੇ ਹਰਾਮੀ ਖਸਮਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਓ।

ਇਹਦਾ ਹੀ ਦੋਸਤ ਐਥੋਨੀ ਰੋਜ਼ ਆਪਣੀ ਤੀਵੀਂ ਨਾਲ ਝਗੜਦਾ, ਝਾੜ-ਝੰਬ ਤੇ ਮਾਰ ਕੁਟਾਈ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਸਕੂਲ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮੰਮੀ ਦੀ ਰੋਜ਼ ਦੀ ਇਹ ਦੁਰਦਸ਼ਾ ਵੇਖ ਕੇ ਇਹੀ ਨੰਬਰ ਘੁਮਾ ਦਿੱਤਾ। ਪੁਲਸ ਆ ਗਈ। ਫਿਰ ਲਿਲੁਕੜੀਆਂ ਕੱਢੇ। ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਛੁਡਾ...ਦੋਬਾਰਾ ਅਜੇਹਾ ਖਰੂਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਪਰ ਉਸ ਪਿਓ ਦੀ ਧੀ ਨੇ ਨੰਨਾ ਧਰ ਛੱਡਿਆ। ਹਾੜੇ ਕੱਢਦਾ ਵਾਸਤੇ ਪਾਉਂਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੰਮਾ ਪਾ ਲਿਆ ਤੇ ਮੁਸ਼ਕਾਂ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਲੈ ਗਏ। ਇੱਕ ਹਫ਼ਤਾ ਅੰਦਰ ਰਿਹਾ। ਘਰੇਲੂ ਹਿਸਾ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਅਧੀਨ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਨੇਕ ਚੱਲਣੀ ਦੀ ਜ਼ਮਾਨਤ, ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਆਪਣੀ ਹਦੂਦ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਾ ਜਾਣ ਦੀ ਬੰਦਿਸ਼, ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਸਮਾਜ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਤੇ ਪੰਜ ਸੌ ਡਾਲਰ ਨਕਦ ਜੁਰਮਾਨਾ ਭੁਗਤਦਾ ਹੁਣ ਕਾਨੇ ਵਾਂਗ ਸਿੱਧਾ ਹੋਇਆ ਕੰਨਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲਗਾਉਂਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ।

ਟੂੰ ਟੂੰ ਘੂੰ ਹੂਟਰ ਮਾਰਦੀ ਪੁਲਿਸ ਗੱਡੀ ਉਸ ਕੋਲ ਆ ਕੇ ਰੁਕ ਗਈ।

'ਥੈਂਕ ਗੌਡ! ਇਹ ਆਪੇ ਹੀ ਟੱਕਰ ਗਏ ਨੇ। ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਕਾਇਤ ਲਗਾਉਂ...ਮੈਂ ਹੁਣ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਟਲਣਾ।'

ਸਿਪਾਹੀ ਉੱਤਰ ਕੇ ਉਸ ਵੱਲ ਝਪਟ ਪਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿੰਗੇ ਟੇਢੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੇ ਹੱਥਾਂ ਬਾਂਹਾਂ ਦੇ ਸੰਕੇਤ ਨਾਲ ਉਹ ਫੁੱਟ-ਪਾਥ 'ਤੇ ਲੰਮੀ ਪੈ ਗਈ। ਇੱਕ ਸਿਪਾਹੀ ਨੇ ਨੇੜੇ ਆ ਕੇ ਉਸਦਾ ਦੁਪੱਟਾ ਖਿੱਚ ਲਿਆ ਤੇ ਉਸੇ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਦੋਨੋਂ ਹੱਥ ਪਿੱਛੇ ਜਕੜ ਦਿੱਤੇ। ਉਸ ਦਾ ਮੂੰਹ ਸੁੰਘਿਆ ਤੇ ਪਰਸ ਫੋਲਿਆ ਸਾਰੀਆਂ ਪਰਤਾਂ ਉਧੇੜ ਕੇ। ਬੇਕਿਰਕੀ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਅੰਗ ਟੋਹ ਟੋਹ ਕੇ ਜਾਮਾ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲਈ। ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੇ ਉਲਟੇ ਸਿੱਧੇ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕੁਰੇਦੇ ਹੋਏ ਜ਼ਖ਼ਮਾਂ 'ਤੇ ਨਮਕ ਛਿੜਕਣ ਲੱਗੇ।

'ਮੈਂ ਕੋਈ ਚੋਰ, ਡਾਕੂ, ਆਤੰਕਵਾਦੀ, ਬਲੈਕਿਆ ਜਾਂ ਵੇਸਵਾ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਇਕ ਇੱਜ਼ਤਦਾਰ ਘਰੇਲੂ ਔਰਤ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਆਸਰਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ...ਆਈ ਨੀਡ ਹੈਲਪ...ਸ਼ੈਲਟਰ।'

'ਕਮ ਵਿਦ ਮੀ.... ਯੂ ਆਰ ਸਾਈਟਡ ਫਾਰ ਆਵਾਰਾ-ਗਰਦੀ ਐਂਡ ਟਰੈਫਿਕ ਵਿਘਨ...ਹੈਜ਼ਰਡ।' ਹੋਰ ਕੁੱਝ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਜੰਗੀ ਕੈਦੀ ਵਾਂਗ ਮੁਸ਼ਕਾਂ 'ਚ ਜਕੜੀ ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਜਾ ਕੇ ਵੈਨ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਗਈ। ਵੈਨ ਚਲਦੀ ਚਲਦੀ ਕਿਸੇ ਪੁਰਾਣੇ ਮਾਡਲ ਦੇ ਖ਼ਸਤਾ ਜਿਹੇ ਝੌਂਪੜੀ-ਨੁਮਾ ਇਮਾਰਤ ਸਾਹਮਣੇ ਜਾ ਰੁਕੀ। ਪੁਲਸੀਏ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਉਹ ਵੀ ਪਿੱਛੇ ਪੌੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹ ਗਈ।

ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੁੱਲ੍ਹਦੇ ਹੀ ਪਿੰਜਰੇ 'ਚ ਡੱਕੀਆਂ ਚਿੜੀਆਂ ਤੇ ਤੋਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਬਾਨਾਂ ਹਰਕਤ ਵਿੱਚ ਆਈਆਂ। ਤੋਤੇ ਨੇ 'ਵੈਲਕਮ...ਵੈਲਕਮ' ਕਿਹਾ। ਇਕ ਹੋਰ ਪਿੰਜਰੇ 'ਚ ਚੂਹਿਆ ਵਰਗੀਆਂ ਗਾਲੜੀਆਂ ਚੀਕਣ ਲੱਗੀਆਂ। ਚਿੜੀ ਚੀਂ ਚੀਂ ਕਰਦੀ ਕੋਈ ਨਿਵੇਕਲੀ ਜਿਹੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲੀ ਜਿਵੇਂ ਕਹਿ ਰਹੀ ਹੋਵੇ।

'ਨਿਕਲ ਜਾ...ਨਿਕਲ ਜਾ।'

'ਕੀ ਪੁੱਛਣਗੇ ਮੈਨੂੰ? ਬੜੇ ਹਰਾਮੀ ਲਫੰਗੇ ਹੁੰਦੇ ਨੇ ਇਹ! ਕਹਿੰਦੇ ਸੁੱਥਣ 'ਚ ਚੂਹੇ ਚੜ੍ਹਾਉਂਦੇ ਨੇ, ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਮਿੱਠੇ ਝਟਕੇ ਦਿੰਦੇ ਨੇ, ਬੇਹੋਸ਼ੀ ਦੇ ਟੀਕੇ ਲਾ ਕੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਕੀ ਕੁਕਰਮ ਕਰਦੇ ਨੇ। ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਯੰਤਰ ਲਾ ਕੇ ਦਿਮਾਗ 'ਚੋਂ ਝੂਠ ਸੱਚ ਦਾ ਨਿਸ਼ਤਾਰਾ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਨੇ। ਇਹ ਜਾਨਵਰ ਤੇ ਪੰਛੀ ਵੀ ਇਸੇ ਕੰਮ ਲਈ ਰੱਖੇ ਹੋਣਗੇ। ਚੱਲ ਮੈਨੂੰ ਕੀ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਖਾਧੀਆਂ ਗਾਜ਼ਰਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਢਿੱਡ ਪੀੜ।' ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸੋਚਾਂ 'ਚ ਡੁੱਬੀ ਉਹ ਆਪਣੀ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਹੋਣੀ ਦੀ ਕਿਆਸ ਕਰਨ ਲੱਗੀ।

'ਯੂ ਆਰ ਵੈਰੀ ਸੇਫ ਹੀਅਰ...ਡੌਂਟ ਵਰੀ! ਤੂੰ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਔਰਤ ਜਾਪਦੀ ਹੈ, ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਜ਼ਮਾਨਤ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।' ਸਿਪਾਹੀ ਨੇ ਉੱਪਰ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਸਿਗਰਟ ਦਾ ਧੂੰਆਂ ਸੁੱਟ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿਗਰਟ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਿਕਾਰ ਨੂੰ ਦਾਣਾ ਪਾਉਂਦਾ ਹੋਵੇ।

ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਫੋਨ ਕਰਦਾ ਕੁਝ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਸਮਝੀ, ਦੋ ਚਾਰ ਹੋਰ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਉਸ ਦੀ ਰਾਤਰੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਦੇਰ ਨਾ ਲੱਗੀ ਕਿ ਦਾਲ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਕਾਲਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਕਿੰਨੇ ਸਾਰੇ ਕੋੜਕੂ ਵੀ ਹਨ ਜੋ ਉਸਨੂੰ ਚੱਬਣੇ ਪੈਣੇ ਨੇ। ਉਹ ਸੱਚੀਂ ਮੁਚੀ ਗਲਤ ਠਿਕਾਣੇ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਆਸੇ ਪਾਸੇ ਵੇਖਿਆ। ਦੌੜਨ ਦਾ ਰਸਤਾ ਲੱਭਣ ਲੱਗੀ।

'ਇਧਰ ਆਪ ਕਾ ਸੈੱਲ ਹੈ...ਬੀ ਰੀਲੈਕਸ।'

'ਨਹੀਂ! ਮੁਝੇ ਛੋੜ ਦੋ...ਮੈਂ ਘਰ ਜਾਣਾ ਹੈ।'

'ਇਤਨੀ ਭੀ ਕਿਆ ਜਲਦੀ ਹੈ, ਘਰ ਸੇ ਹੀ ਤੋ ਆਈ ਹੋ। ਰਾਤ ਹਮਾਰੇ ਪਾਸ ਰਹੋ, ਸੁਭਾ ਕੋਰਟ ਸੇ ਪੱਕੀ ਜ਼ਮਾਨਤ ਕਰਾ ਕੇ ਮੈਂ ਜਹਾਂ ਕਹੋ ਛੋੜ ਆਉਂਗਾ। ਔਰ ਕਿਸੀ ਕੋ ਫੋਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹਤੀ ਹੋ ਤੋ ਕਰ ਲੋ।'

'ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਫੋਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਜਾਂ ਹਮਦਰਦ ਬਣਾਇਆ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇੱਥੇ ਤੇਰੇ ਵਰਗੇ ਕੁੱਤਿਆਂ ਦੇ ਪੱਲੇ ਕਿਉਂ ਪੈਂਦੀ।' ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੇ ਗੁੱਸਾ ਖੁੱਕਦੇ ਨਾਂਹ ਵਿੱਚ ਸਿਰ ਫੇਰਿਆ।

'ਆਓ ਮੇਰੇ ਸਾਥ...ਮੇਰੇ ਨੇੜੇ ਆਓ।' ਉਸ ਨੇ ਬੋਤਲ ਫੜਦੇ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ।

'ਨਹੀਂ ਐਸਾ ਨਹੀਂ...ਆਪ ਤੋਂ ਹਮਾਰੀ ਸੁਰੱਕਸ਼ਾ ਕੇ ਲਿਏ ਹੈਂ।' ਉਸ ਨੇ ਆਪੱਤੀ ਜ਼ਾਹਰ ਕੀਤੀ।

'ਮੈਂ ਸੁਰੱਕਸ਼ਾ ਹੀ ਤੋ ਕਰ ਰਹਾ ਹੂੰ। ਮੈਂ ਸਿਪਾਹੀ ਜ਼ਰੂਰ ਹੂੰ ਪਰ ਸਾਥ ਮਰਦ ਭੀ ਤੋ ਹੂੰ...ਔਰ ਮਰਦ ਕੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਜਬ ਤੇਰੇ ਜੈਸੀ ਹੁਸੀਨ ਔਰਤ ਆ ਜਾਤੀ ਹੈ ਤੋ ਯਹ ਚੰਚਲ ਮਨ ਡੋਲ ਜਾਤਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਨੌਕਰੀ ਕੀ ਕੌਣ ਪ੍ਰਵਾਹ ਕਰਤਾ ਹੈ। ਆਓ ਦੋ ਚਾਰ ਮਿੰਟ ਫੁਰਸਤ ਕੇ ਆਨੰਦ ਲੇ ਲੇ। ਨੌਕਰੀ ਉਤਾਰ ਕੇ ਮੈਂ ਕਿੱਲੀ ਨਾਲ ਟੰਗ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।' ਕੰਧ ਵੱਲ ਉਂਗਲ ਕਰਦਾ ਉਹ ਉਸ ਵੱਲ ਅਹੁਲਿਆ।

'ਨੌ ਮੈਨ ਬਾਥਰੂਮ...'। ਸ਼ੈਤਾਨ ਸ਼ਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਜਾਲ 'ਚ ਫਸੀ ਘੁੱਗੀ ਵਾਂਗ ਉਹ ਫੜਫੜਾਈ।

'ਯਾ ਯਾ ਮੱਸਟ ਗੋ।' ਉਸ ਦੀ ਰਜ਼ਾਮੰਦੀ ਸਮਝ ਕੇ ਇਕ ਹਾੜਾ ਅੰਦਰ ਸੁੱਟਦੇ ਉਹ ਹੈਵਾਨ ਹੋ ਗਿਆ।

'ਜਬ ਵੋਹ ਆ ਗਏ ਤੋ ਮੇਰਾ ਨੰਬਰ ਕਹਾਂ ਆਏਗਾ।' ਬੁੜਬੁੜਾਉਂਦੇ ਇਕ ਹੋਰ ਤਕੜਾ ਪੈਂਗ ਡਕਾਰ ਲਿਆ।

'ਕਾਸ਼ ਮੇਰੇ ਹੱਥ ਇਹ ਰੀਵਾਲਵਰ ਆ ਜਾਏ, ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਚਿੱਤ ਕਰਾਂ ਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਨੌਕ ਦਿਖਾ ਕੇ ਈਨ ਮਨਾਵਾਂ'।

ਕੰਧ ਨਾਲ ਲਟਕਦਾ ਰੀਵਾਲਵਰ ਉਸ ਦੀ ਨਜ਼ਰੀਂ ਚੜ੍ਹਿਆ।

'ਪਲੀਜ਼! ਸ਼ਾਵਰ...ਹੈਲਪ!' ਉਸ ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਮਦਦ ਮੰਗੀ।

'ਸ਼ੁਅਰ....।' ਉਹ ਉੱਠ ਕੇ ਹੈੱਸਟ ਰੂਮ ਅੰਦਰ ਜਾ ਕੇ ਉੱਪਰ ਥੱਲੇ ਹੱਥ ਮਾਰਦਾ ਟੂਟੀ ਚਲਾਉਣ ਲੱਗਾ। ਫੁਰਤੀ ਵਿੱਚ ਬਾਥਰੂਮ ਦਾ ਬਾਹਰੋਂ ਬੋਲਟ ਲਗਾ ਕੇ ਰੀਵਾਲਵਰ ਨੇਘ 'ਚ ਅੜ੍ਹੰਗਦੀ ਉਹ ਬਰਾਂਡੇ ਤੇ ਫਿਰ ਬਾਹਰ ਵਾਲਾ ਅਰਲ ਲਗਾ ਕੇ ਪੌੜੀਆਂ ਉੱਤਰ ਗਈ।

ਰੁੱਖਾਂ ਦੇ ਝੁੰਡ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚੋਂ ਲੁਕਦੀ ਛਿਪਦੀ ਬਾਹਰ ਸੁੰਨਸਾਨ ਜਿਹੀ ਜਗ੍ਹਾ ਪਹੁੰਚੀ। ਥੋੜੀ ਦੇਰ ਵਿੱਚ ਇਕ ਕਾਰ ਆਉਂਦੀ ਦਿੱਸੀ। ਉਸ ਅੱਗੇ ਹੋ ਕੇ ਹੱਥ ਹੱਥ ਜੋੜੇ।

'ਕਹਾਂ ਜਾਓ ਗੀ ਛੋਹਰੀ! ਵਿਅਰ ਟੂ ਗੋ?' ਚਾਲਕ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਤਰਸਯੋਗ ਹਾਲਤ ਵੇਖ ਕੇ ਹਮਦਰਦੀ ਦਾ ਇਜ਼ਹਾਰ ਕੀਤਾ। ਦੇਸੀ ਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਤਿਰਚੌਲੀ ਸੁਣ ਕੇ ਉਹ ਕੁੱਝ ਸੰਭਲ ਗਈ। ਮੂੰਹ ਤੇ ਦਾੜ੍ਹੀ ਤੇ ਸਿਰ ਤੇ ਕੁੱਲਾ ਵੇਖ ਕੇ ਜਾਪਿਆ ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਦੀ ਡੁੱਬਦੀ ਬੇੜੀ ਪਾਰ ਕੰਢੇ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਹੀ ਕੋਈ ਮਲਾਹ ਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਉਸ ਦੇ ਜੁਆਬ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਹੀ ਤਾਕੀ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਚੜ੍ਹ ਗਈ।

'ਮੈਂ ਸੈਨ ਮੈਟਯੂ ਜਾਣਾ ਹੈ ਬਾਬਾ ਜੀ।'

'ਇਤਨੀ ਦੇਰ! ਇਸ ਵੇਲੇ ਬੇਮੌਕਾ ਘਰ ਸੇ ਕਿਉਂ ਨਿਕਲੀ ਹੋ ਬੇਟਾ? ਕਹਾਂ ਕਾਮ ਕਰਦੀ ਹੋ? ਆਪ ਕਾ ਸਾਥੀ? ਕਾਰ? ਕਿਆ ਮਾਮਲਾ ਹੈ।'

ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰਿਅਰ ਮਿਰਰ ਦੀ ਫੋਕੱਸ ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵੱਲ ਕੇਂਦਰਤ ਕਰ ਲਈ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਉਸ ਅੰਦਰ ਉੱਠ ਰਹੇ ਤਨਾਓ ਭਰਪੂਰ ਤੂਫਾਨ ਤੇ ਮੱਚ ਰਹੇ ਲਾਵੇ ਦੀ ਗਾਥਾ ਪੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਉਹ ਬਿੱਲੀ ਸਾਹਮਣੇ ਕਬੂਤਰ ਵਾਂਗ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟੀ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਪਲ ਪਲ ਨਿੱਘਰ ਰਹੇ ਹਾਲਾਤ ਬਾਰੇ ਚਿੰਤਤ ਆਪਣੇ ਪਿੱਛੇ ਦੌੜਦੀਆਂ ਪੁਲਸ ਜੀਪਾਂ ਦੇ ਹੂਟਰਾਂ ਦੀ ਬਿੜਕ ਲੈਂਦੀ ਰਹੀ।

'ਕਿਤਨੇ ਬੱਚੇ ਹੈਂ ਆਪ ਕੇ..?'

'ਕੋਈ ਨਹੀਂ'।

ਕਾਰ ਪਹਾੜਾ ਵਿੱਚ ਘਿਰੇ ਇਕ ਝਿਲਮਿਲ ਕਰਦੇ ਹੋਟਲ ਦੇ ਬਾਹਰ ਰੁਕੀ।

'ਯਹ ਕੌਣ ਸਾ ਸਟੇਸ਼ਨ ਹੈ ਬਾਬਾ ਜੀ? ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਾਪਸ ਜਾਉਂਗੀ। ਮੁਝੇ ਉੱਧਰ ਛੋੜ ਆਓ...'।

ਅਜਨਬੀ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਂਗਲ ਛੁਹਾਉਂਦਾ ਚੁੱਪ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਕੇ ਕਾਊਂਟਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਜਾ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਇਆ।
ਪੌੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਕਮਰਾ ਨੰਬਰ ਚਾਰ! ਉਸ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਆਇਆ। ਮੂਸਾ ਮੌਤੋਂ ਭੱਜਿਆ ਅੱਗੇ ਮੌਤ ਖੜ੍ਹੀ।

ਸਵੀਟੀ ਨੇ ਖ਼ਤਰਾ ਭਾਂਪ ਕੇ ਹਥਿਆਰ ਟਟੋਲਿਆ।

ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਸਰੀਰ 'ਚ ਸਾਹ ਸੱਤ ਕੈਮ ਹੈ, ਉਤਨਾ ਚਿਰ ਕੌਣ ਕੋਈ ਮਾਂ ਦਾ ਲਾਲ ਹੱਥ ਲਾ ਜੂ!

ਰੈੱਸਟ ਰੂਮ 'ਚ ਨੇੱਘ 'ਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਹਥਿਆਰ ਪਲੱਸਿਆ। ਦੇਖਿਆਂ ਤਿੰਨ ਗੋਲੀਆਂ ਸਨ। ਤਿਆਰ ਬਰ ਤਿਆਰ ਹੋ ਕੇ ਬੈਗ 'ਚ ਸਾਂਭ ਲਿਆ।

ਮੇਜ਼ਬਾਨ ਨੇ ਹਾੜਾ ਪਾਇਆ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ 'ਤੇ,

'ਸੋਰੀ! ਮੁਆਫ਼ ਕਰਨਾ।' ਜਿਵੇਂ ਆਗਿਆ ਮੰਗਦਾ ਹੋਵੇ।

ਉਸ ਨੇ ਸਿਗਰਟ ਦਾ ਇੱਕ ਡੂੰਘਾ ਸੂਟਾ ਭਰਿਆ ਨੇ ਮਹਿਮਾਨ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵੱਲ ਖਿਲਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਚੁੱਪ-ਚੁਪੀਤੀ ਸਹਿਮੀ ਦੜੀ ਰਹੀ।

ਸਵੇਰੇ ਉੱਠੀ, ਇੱਧਰ ਉੱਧਰ ਉੱਪਰ ਨੀਚੇ ਵੇਖਿਆ, ਮੈਂ ਕਿੱਥੇ ਹਾਂ?

ਰਾਤ ਵਾਲਾ ਸੀਨ ਸੁਪਨੇ ਵਾਂਗ ਉਜਾਗਰ ਹੋਇਆ। ਉਹ ਕੁੱਲੇ ਵਾਲਾ! ਨੇੜੇ ਤੇੜੇ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਲੁੱਟੀ ਗਈ! ਠੱਗੀ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਵਹਿਸ਼ੀ ਦਰਿੰਦੇ ਨੇ ਖੋਰੇ ਕੀ ਪਿਲਾ ਦਿੱਤਾ, ਏਨੀ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਗਈ। ਜਿਹੜਾ ਬੇਸ਼ਰਤੀ ਦਾ ਟੀਕਾ ਉਹ ਪੁਲਸੀਆ ਨਹੀਂ ਲਾ ਸਕਿਆ ਇਸ ਨੇ ਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਹਥਿਆਰ ਵਰਤਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਆਪਣਾ ਪਰਸ ਟੋਹਿਆ, ਠੀਕ ਠਾਕ ਸੀ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਸਾਲਮ ਸਬੂਤਾ।

ਤਿੰਨ ਗੋਲੀਆਂ ਪੂਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਪੂਰੀਆਂ ਹਰੀ ਕੈਮ ਸਨ। ਇਕ ਰੋਗਰ ਵਾਸਤੇ, ਦੂਸਰੀ ਮਾਈਕਲ ਵਾਸਤੇ ਤੇ ਤੀਸਰੀ ਇਹਦੇ ਲਈ ਜੋ ਹੁਣੇ ਹੀ ਸਬੱਬ ਨਾਲ ਇਸ ਹਮਾਮ 'ਚ ਰਲਿਆ ਹੈ।

ਉਸ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਅਜਨਬੀ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਸੀ।

ਫੋਨ ਘੰਟੀ ਮਾਰ ਕੇ ਯਾਤਰੂ ਰਜਿਸਟਰ ਮੰਗਵਾਇਆ।

'ਕਿਦਾਰ ਅਹਿਮਦ...ਬੇਗਮ ਨੂਰਾ...ਲਾਸ ਏਂਜਲਜ਼।' ਦਾ ਸਰਨਾਵਾਂ ਮਨ ਦੇ ਖ਼ਾਨੇ 'ਚ ਸੰਭਾਲ ਲਿਆ। ਇੱਕ ਰਾਤ ਵਿੱਚ ਹੀ ਉਹ ਬੇਗਮ ਬਣ ਗਈ ਸੀ।

'ਓ ਕੇ...ਓ ਕੇ...ਬੈਂਕ ਯੂ।' ਉਸ ਨੇ ਬੈਰੇ ਨੂੰ ਤੋਰ ਦਿੱਤਾ।

ਟੇਬਲ 'ਤੇ ਇੱਕ ਕਾਗਜ਼ ਦਾ ਟੁਕੜਾ ਪਿਆ ਸੀ।

'ਬੀਬਾ ਜੀ! ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਮਨ ਦੀ ਇਬਾਰਤ ਪੜ੍ਹ ਲਈ ਹੈ। ਤੈਨੂੰ ਬੇਅਰਾਮੀ ਨੂੰ ਆਰਾਮ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਇੱਕ ਸੌ ਡਾਲਰ ਰੱਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਹੋਵੇ ਕੈਬ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚ ਜਾਈਂ। ਸਮੁੰਦਰ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਬਿਲਕੁਲ ਨਾ ਪਾਈਂ। ਇਹ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੂਸਰੀ ਵਾਰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਣੀ। ਇਹ ਤਿੰਨ ਪੁੜੀਆਂ ਪਈਆਂ ਨੇ।

ਇੱਕ ਗੋਲੀ ਆਪ ਖਾ ਲਵੀਂ ਹੁਣੇ ਹੀ, ਦੂਸਰੀ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਖੁਆ ਦੇਵੀਂ ਤੇ ਤੀਸਰੀ ਧਿਰ ਨੂੰ ਘੋਲ ਕੇ ਪਿਲਾ ਦੇਵੀਂ।

ਇਹ ਤਾਂ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੀ ਕੋਈ ਜਾਦੂਗਰ ਸੀ, ਪਹੁੰਚਿਆ ਹੋਇਆ ਨਜ਼ਮੀ ਮਸੀਹਾ ਜਿਸ ਨੇ ਮੇਰੇ ਮਨ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਬੁਝਾਰਤਾਂ ਬੁੱਝ ਲਈਆਂ।

ਦੌੜ ਕੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੀ ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਮਿਲ ਜਾਏ ਪਰ ਵਿਅਰਥ।

ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਿੱਚੋਂ ਦਿਸਦਾ ਦੂਰ ਤੱਕ ਸਮੁੰਦਰ! ਉੱਚੀਆਂ ਉੱਚੀਆਂ ਛੱਲਾਂ ਉਸ ਦੀ ਲੌਂਜ਼ ਨੇੜੇ ਕੰਢੇ ਨੂੰ ਆ ਕੇ ਵੱਜਦੀਆਂ ਅਠਖੇਲੀਆਂ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ, ਜਿਵੇਂ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਚੁੰਮ ਕੇ ਅੰਦਰ ਲੰਘ ਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਇੱਕ ਮਿੱਕ ਹੋਣ ਲਈ ਕਾਹਲੀਆਂ ਹੋਣ। ਇਹ ਸੁੰਦਰ ਰੁਮਾਂਚਕਾਰੀ ਮੰਜ਼ਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਬੀਤੇ ਕੱਲ੍ਹ ਦੇ ਡਰਾਉਣੇ ਡਰਾਮੇ ਦੀ ਯਾਦ ਤਾਜ਼ਾ ਕਰਾ ਕੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਖੋਰ੍ਹ ਮਚਾਉਣ ਲੱਗਾ।

'ਰੋਗਰ ਦੀ ਜਦ ਲੱਥੀ ਤਾਂ ਹੋਸ਼ ਆਉ...ਉਹ ਮੇਰੀ ਤਲਾਸ਼ ਕਰਦਾ ਦਰ ਦਰ ਠੋਕਰਾਂ ਖਾਂਦਾ ਹਫਿਆ ਫਿਰਦਾ ਹੋਊ ਵਿਚਾਰਾ। ਪੁਲਸ ਮੇਰੀ ਤਲਾਸ਼ ਕਰਦੀ ਆਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਵਾਹਣਾਂ ਦੀ ਫੋਲਾ-ਫਾਲੀ ਕਰ ਰਹੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਕਿੱਲੀ ਨਾਲ ਟੰਗੀ ਨੌਕਰੀ ਸੀਖਾਂ ਅੰਦਰ ਬੰਦ ਪਛਤਾਵਾ ਕਰ ਰਹੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਪੁਲਸ ਮੇਰੀ ਭਾਲ 'ਚ ਰੋਗਰ ਨੂੰ ਕਬਜ਼ੇ 'ਚ ਕਰ ਕੇ ਤਸ਼ੱਦਦ ਕਰਦੀ ਉਸ ਦੇ ਚੱਡੇ ਪਾੜਦੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਮੈਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਆਪ ਪੇਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਛੁਡਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।' ਇਕ ਇਲਹਾਮ ਉਸ ਦੇ ਚੇਤ-ਅਚੇਤ ਮਨ ਨੂੰ ਪੱਛਦਾ ਰਿਹਾ।

'ਗੱਲ ਪਈ ਸਲਾਹੀਂ ਉਹ ਵੀ ਗਈ, ਰੰਨ ਪਈ ਰਾਹੀਂ ਉਹ ਵੀ ਗਈ।' ਸਕੂਲ ਦਾ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਮੁਹਾਵਰਾ ਅੱਜ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਦੀ ਸਮਝ ਵਿੱਚ ਆਇਆ।

'ਐਕਸਕਯੂਜ਼ ਮੀ ਪਲੀਜ਼!...ਯੂਅਰ ਫੋਨ?' ਉਸ ਝਕਦੀ ਨੇ ਇਕ ਨਵੇਂ ਜੋੜੇ ਤੋਂ ਸੈੱਲ ਫੋਨ ਲਿਆ ਤੇ ਰੋਗਰ ਦਾ ਨੰਬਰ ਘੁਮਾ ਦਿੱਤਾ। ਮਾਈਕਲ ਨੇ ਉਠਾਇਆ।

'ਗਿਵ ਇਟ ਟੂ ਰੋਗਰ।'

ਉਸ ਨੇ ਰੁੱਖਾ ਜਿਹਾ ਲਹਿਜ਼ਾ ਵਰਤਿਆ। ਇਹੀ ਹਰਾਮ ਦਾ ਬੀਅ! ਉਸ ਦਾ ਪੀ ਏ ਬਣਿਆ ਫਿਰਦਾ...ਉਹਦੀਆਂ ਬੇੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੱਟੇ ਰੱਖ ਰਿਹਾ ਹੈ।

'ਹੈਲੋ ਭਾਬੀ ਜੀ!...ਰੋਗਰ? ਉਹ ਕੱਲ੍ਹ ਕਾ ਆਪ ਕੇ ਪੀਛੇ ਗਿਆ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਆਇਆ।'

ਮਾਈਕਲ ਦੇ ਹਟਕੋਰਿਆਂ ਤੇ ਹਿਚਕੀਆਂ ਨੇ ਸਵੀਟੀ ਨੂੰ ਹੋਰ ਗਮਗੀਨੀਆਂ ਦੇ ਤੁਫਾਨ ਵਿੱਚ ਘਸੋੜ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਘਬਰਾਇਆ ਹੋਇਆ ਜਾਰ ਜਾਰ ਰੋ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਕਿੰਨਾ ਭੋਲਾ ਜਿਹਾ ਮਾਸੂਮ ਮੁੰਡਾ ਹੈ ਇਹ। ਜੇ ਆਪਣਾ ਹੀ ਸਿੱਕਾ ਖੋਟਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਬਾਣੀਏ ਨੂੰ ਕੀ ਦੋਸ਼।

'ਆਈ ਅ ਮ...ਇਨ 'ਪੈਰੀਮੈਂਟ ਗਲੈਮਰ'...80 ਮੀਲ ਦੇ ਫਾਸਲੇ ਤੇ ਲਾਸ ਏਂਜਲ ਫਰੀਵੇ ਤੇ। ਟੇਲ ਹਿਮ...ਇਫ ਹੀ ਨੀਡ ਮੀ।'

'ਬੈਂਕਸ!' ਆਪਣੀ ਅੰਦਰਲੀ ਪੀੜ ਛੁਪਾਉਂਦੇ ਫੋਨ ਵਾਪਸ ਕਰਕੇ ਪੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ।

ਆਪਣੀ ਕਾਰ ਦੂਰੋਂ ਪਛਾਣ ਕੇ ਉਹ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋਈ। ਉਹ ਪਿਛਲ ਪਾਸੇ ਪੱਥਰ ਤੇ ਉਹਲੇ ਬੈਠ ਕੇ ਲਹਿਰਾਂ ਦੀ ਲੁਕਣ-ਮੀਟੀ ਵੇਖਣ ਲੱਗੀ।

'ਰੋਗਰ ਆਪੇ ਆ ਕੇ ਟੋਲਦਾ ਤਰਲੋ-ਮੱਛੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਮੈਨੂੰ ਬੁਲਾਏਗਾ...ਮਨਾਏ ਗਾ...ਮੈਂ ਭਾਰਾਂ ਤੇ ਪਵਾਂਗੀ। ਨੱਕ ਨਾਲ ਲਕੀਰਾਂ ਕਢਾਵਾਂਗੀ।' ਮੁਕਲਾਵੇ ਦੀ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਵਾਂਗ ਉਸ ਦਾ ਦਿਲ ਟੋਟੇ ਟੋਟੇ ਹੋ ਕੇ ਧੜਕਿਆ। ਕਿੰਨੇ ਚਿਰ ਦੀ ਇੰਤਜ਼ਾਰ 'ਚ ਕੋਈ ਨਾ ਬਹੁੜਿਆ। ਉਹ ਫੇਰ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੀ। ਸ਼ਾਇਦ ਕਾਰ ਅੱਗੇ ਨਿਕਲ ਗਈ ਸੀ, ਵਾਪਸੀ ਆਉਂਦੀ ਦਿੱਸੀ। ਇਕੱਲਾ ਮਾਈਕਲ ਨਿਕਲਿਆ ਬੜਾ ਉੱਖੜਿਆ ਹੋਇਆ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਬੇਸਹਾਰਾ ਹਾਰਿਆ ਜਿਹਾ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਰੋ ਰੋ ਕੇ ਅੱਖਾਂ ਲਾਲ ਕਰ ਰੱਖੀਆਂ ਹਨ।

'ਇੱਕ ਮੁੱਠੀ ਚੁੱਕ ਲੈ ਦੂਜੀ ਤਿਆਰ।' ਪੀੜਾਂ ਦੀ ਦੂਜੀ ਪੰਡ ਸਾਹਮਣੇ ਸੀ।

ਦੋਹਾਂ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਰੋਗਰ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿਚ ਇੱਧਰ ਉੱਧਰ ਭਟਕ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਪਰ ਉਹ ਅੱਜ ਬਹੁਤ ਮਹਿੰਗਾ ਦੁਰਲੱਭ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

'ਬਾਬੀ ਜੀ! ਉਸ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰੋ। ਹੀ ਨੀਡ ਯੂਅਰ ਹੈਲਪ...ਕਹੀਂ ਕੋਈ ਗ਼ਲਤ ਕਦਮ ਨਾ ਉਠਾ ਲਏ। ਆਪ ਮੁੜ ਜਾਈਏ ਭਾਬੀ ਜੀ ਵੋਹ ਫੇਰ ਨਹੀਂ ਲੜਦਾ ਆਪ ਕੇ ਸਾਥ। ਮੈਂ ਭੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਗਾ ਆਪ ਕੇ ਬੀਚ ਮੇਂ...'। ਪੱਥਰਾਂ ਨੂੰ ਨਮ੍ਹ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਮਾਈਕਲ ਦੀ ਹਾਲਤ ਤੇ ਕੁਰਲਾਹਟ ਸਵੀਟੀ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਸਾਨੀ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਰਹੀ।

'ਓ ਕੇ.. ਓ ਕੇ! ਟੇਕ ਸਮ ਥਿੰਗ...ਕੋਲਡ ? ਹੋਟ!' ਉਹ ਉੱਠ ਕੇ ਅੰਦਰ ਗਏ ਤੇ ਦੋਵੇਂ ਰੰਡੀਆਂ ਸੌਂਕਣਾਂ ਵਾਂਗ ਹੁੱਥ ਹੁੱਥ ਵੈਣ ਪਾ ਪਾ ਕੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਗਲ ਲੱਗ ਕੇ ਰੋਏ।

'ਹਾਓ ਇਜ਼ ਯੂਅਰ ਬੈਟਰਹਾਫ ? ਯੂਅਰ ਮਾਮ ਟੋਲਡ ਮੀ ਦੈਟ ਯੂ ਹੈਵ ਸੀਲੈਕਟਡ ਸਮ ਇੰਡੀਅਨ ਬਰਾਈਡ!' ਸਵੀਟੀ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਧਿਆਨ ਪਾਸੇ ਮੋੜ ਕੇ ਆਪਣਾ ਮੰਤਵ ਹੱਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹਿਆ।

'ਹੋ ਨੋ ਬਾਬੀ ਜੀ ਨੋ! ਨਾਟ ਲਾਈਕ ਦੈਟ!...ਮੈਂ ਤੇ ਰੋਗਰ ਨੇ ਚਰਚ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਇਕੱਠੇ ਰਹਿਣ ਤੇ ਇਕੱਠੇ ਜੀਵਨ ਮਰਨ ਦਾ ਹਲਫ਼ ਲਿਆ ਹੈ। ਵੀ ਆਰ ਬੋਥ ਸਪਾਊਸ ਟੂ ਈਚ ਅਧਰ। ਆਈ ਕਾਂਟ ਲਿਵ ਵਿਦਆਊਟ ਹਿਮ। 'ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਂਗ ਸਿਸਕੀਆਂ ਭਰਦੇ ਮਾਈਕਲ ਨੇ ਗੰਢ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੀ। ਉਸਦਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਇਕਬਾਲ ਸਵੀਟੀ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਅਲੋਕਾਰ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ। ਉਸਦੇ ਮੱਥੇ ਸੂਰਜੀ ਜਲਾਲ ਵਾਂਗ ਲਸ਼ਕੋਰਾਂ ਮਾਰਦੀ ਦਗ਼ ਦਗ਼ ਕਰਦੀ ਮਸ਼ੂਮੀਅਤ ਸਵੀਟੀ ਦਾ ਕਾਲਜਾ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰ ਗਈ।

'ਤੇਰੇ ਹੱਥ ਉਸ ਦੀ ਚਾਬੀ ਹੈ। ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਉਹ ਇਸ ਵੇਲੇ ਕਿੱਥੇ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵੇਰਾਂ ਮਿਲਾ ਦੇਹ, ਤੇਰੇ ਸਾਰੇ ਗ਼ਾਬਨ ਗੁਨਾਹ ਮੁਆਫ਼ ਕਰ ਦਿਆਂਗੀ ਤੇ ਨਾਲੇ ਮੂੰਹ ਮੰਗਿਆ ਇਨਾਮ ਵੀ।' ਅੰਦਰਲੀ ਪੀੜ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਅੱਥਰੂ ਭਰ ਆਈ।

'ਨਹੀਂ ਬਾਬੀ ਜੀ ਮੁਝੇ ਸੌਂਹ ਕਰਾ ਲੋ, ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਕਸਮ ਖਾਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਭੀ ਉਸ ਕੇ ਬਗ਼ੈਰ ਤੜਪ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।'

ਰੋਗਰ ਦੀ ਗੁੰਮਸ਼ੁਦਗੀ ਦੀ ਹਕੀਕਤ ਸੁਣ ਕੇ ਉਹ ਹੋਰ ਤੜਫ਼ ਉੱਠੀ।

ਪੰਜ ਪਹਾੜ ਦਿਨ ਆਪਣਾ ਸਫ਼ਰ ਪੂਰਾ ਕਰਕੇ ਅਮਰੀਕਾ ਨੂੰ ਹਨੇਰੇ 'ਚ ਡਬੋ ਕੇ ਫਿਰ ਭਾਰਤ ਦੀ ਫੇਰੀ 'ਤੇ ਚਲਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਕੰਢੇ ਦੇ ਪੱਥਰਾਂ ਨੂੰ ਟੱਕਰਾਂ ਮਾਰਦੀਆਂ ਸਮੁੰਦਰੀ ਲਹਿਰਾਂ ਅਜੇ ਥੱਕੀਆਂ ਨਹੀਂ ਸਨ ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰੁਝਾਨ ਹੋਰ ਹਮਲਾਵਰ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

ਬੋੜਾ ਬਹੁਤ ਪੇਟ ਝੁਲਸਾ ਕਰਕੇ ਪਲੰਘ 'ਤੇ ਟੇਢੇ ਹੋ ਗਏ। ਦੋਵੇਂ ਨੀਂਦ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਤੋਂ ਚੋਰੀ ਹਉਂਕੇ ਲੈ ਰਹੇ ਸਨ।

ਰੋਗਰ ਦਾ ਸੱਲ ਦਾਲ ਦੀ ਤੌੜੀ ਵਾਂਗ ਸਵੀਟੀ ਦੇ ਸੀਨੇ ਰਿੱਝਦਾ ਰਿਹਾ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਹ ਹਰਾਮੀ ਕਿੱਥੇ ਖਪਾ ਆਇਆ ਉਹਨੂੰ। ਜਵਾਰ-ਭਾਟੇ ਵਾਂਗ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕਈ ਉਤਰਾ ਚੜ੍ਹਾ ਉਸ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਨਵੇਂ ਰੰਗ

ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਉਸ ਦਾ ਜੀ ਕੀਤਾ, ਉੱਠ ਕੇ ਮਾਈਕਲ ਦੀ ਘੰਡੀ ਨੱਪ ਦੇਵੇ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਵਾਲੀ ਗੋਲੀ ਦਾਗ ਦੇਵੇ। ਉਹ ਉੱਠੀ...ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਉਸ ਦੀ ਗਰਦਨ ਵੱਲ ਵਧੇ। ਲਿਸ਼ ਲਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਲਾਲ ਗੋਰਾ ਕੌਮਲ ਜਿਹਾ ਰੰਗ! ਛਾਤੀ 'ਚ ਡਾਂਗਾਂ ਜਿੱਡੇ ਹਟਕੋਰੇ! ਉਹ ਅਟਕ ਗਈ।

ਉਸ ਦੇ ਹਉਕੇ ਤੀਰਾਂ ਵਾਂਗ ਸਵੀਟੀ ਦਾ ਕਾਲਜਾ ਚੋਭ ਗਏ। ਉਹ ਉਥੇ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਬੈੱਡ ਤੇ ਢੇਰੀ ਹੋ ਗਈ। ਮਾਈਕਲ ਤੁਭਕ ਕੇ ਭੁੜਕ ਉੱਠਿਆ।

'ਨਹੀਂ ਬਾਬੀ ਜੀ! ਮੁਆਫ਼ ਕਰਨਾ... ਮੁਝੇ ਡਰ ਲਗਦਾ ਹੈ।'

'ਔਹ ਵੇਖ, ਸਮੁੰਦਰ ਵਿੱਚੋਂ ਉੱਠਦੀਆਂ ਭਿਆਨਕ ਕਾਂਗਾਂ ਮੇਰੇ ਕਾਲਜੇ ਤੂਫ਼ਾਨ ਮਚਾ ਰਹੀਆਂ ਨੇ। ਕਿੰਨੇ ਤੰਦੂਏ ਉੱਠ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਹੜੱਪਣ ਲਈ ਵਧ ਰਹੇ ਨੇ। ਮੇਰੇ ਨੇੜੇ ਆ ਜਾਹ ਮਾਈਕਲ! ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਡਰ ਲਗਦਾ ਹੈ।'

ਉਹ ਵੀ ਡਰਦਾ ਡਰਦਾ ਬਾਹਰ ਝਾਕਿਆ ਪਰ ਕੁਝ ਵੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਉੱਧਰ। ਸਵੀਟੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵੇਖ ਕੇ ਉਹ ਹੋਰ ਦਹਿਲ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਮੋਢੇ ਲੱਗ ਕੇ ਡੁਸਕਣ ਲੱਗਾ। ਸਵੀਟੀ ਨੇ ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਲਾ ਕੇ ਘੁੱਟ ਲਿਆ।

ਸਵੇਰੇ ਇੱਕ ਰਾਤ ਦੀ ਸਫ਼ਰ-ਸਾਂਝ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਸਰੀਰ ਸੱਜਰਾ ਸੱਜਰਾ! ਟਹਿਕ ਪਿਆ। ਮਨ ਖਿੜ ਉੱਠਿਆ ਜਿਵੇਂ ਪਤਝੜ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨਵੀਆਂ ਕਰੂੰਬਲਾਂ ਭਰੀਆਂ ਬਹਾਰਾਂ ਆ ਗਈਆਂ ਹੋਣ। ਮੌਸਮ ਦੀ ਦਿੱਖ ਬਦਲ ਗਈ, ਵਰਤਾਰਾ ਬਦਲ ਗਿਆ।

'ਮੇਰੇ ਵੀ ਤਾਂ ਕੰਮ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਇਹ।' ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਵਿਚੋਲੀ ਦਾ ਸੁਣਾਇਆ ਚੁਟਕਲਾ ਯਾਦ ਆਇਆ ਜਦ ਕਿਸੇ ਦੋਸਤ ਨੂੰ ਮਿੱਤਰ ਨੇ ਮਸ਼ਕੂਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ।

'ਤੇਰੀ ਭਗਤਣੀ ਬੜੀ ਮਿਲਾਪੜੀ ਮਿਲਣਸਾਰ ਹੈ, ਬੜੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਗੱਢੇ ਵੰਡਦੀ ਹੈ।'

ਉਸ ਹੱਸ ਕੇ ਜੁਆਬ ਦਿੱਤਾ।

'ਮੈਨੂੰ ਨਿਹਾਲ ਕਰ ਛੱਡਦੀ ਹੈ, ਵਾਧੂ ਭਾਵੇਂ ਲੰਗਰ ਲਾਈ ਜਾਏ! ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਇਤਰਾਜ਼ ਹੈ? ਤੇ ਤੈਨੂੰ ਕੀ?' ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰਤਾ ਦਾ ਮੂੰਹ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

'ਤੂੰ ਵੀ ਬੜਾ ਲੋਲੂੜ ਜਿਹਾ, ਬੜਾ ਪਿਆਰਾ ਲੱਗਣ ਲੱਗਾ ਹੈਂ। ਰੋਗਰ ਨੂੰ ਇਕੇਰਾਂ ਲੱਭ ਦੇਹ... ਤੈਨੂੰ ਵਿਚਕਾਰ ਪਾਇਆ ਕਰਾਂਗੇ।'

ਉਸ ਦੀ ਪੋਲੀ ਜਿਹੀ ਗੱਲ 'ਤੇ ਚੁੰਢੀ ਵੱਢ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੱਸ ਕੇ ਜਕੜ ਲਿਆ।

ਸਵੇਰੇ ਰੋਗਰ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਹ ਟੈਕਸੀ ਲੈ ਕੇ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਬੁਰਾ ਹਾਲ, ਬੌਂਕੇ ਦਿਹਾੜੇ। ਕਰੁਣਾ-ਮਈ ਚਿਹਰਾ ਰੰਗੋਂ ਬਦਰੰਗ! ਅੱਖਾਂ ਰੋ ਰੋ ਸੁਜਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਪਾਣੀ 'ਚ ਡੋਬ-ਡੋਬ ਕੋਹਿਆ ਹੋਵੇ।

'ਮੈਨੂੰ ਮੁਆਫ਼ੀ ਦੀ ਖੈਰ ਪਾ ਦੇਹ ਸੀਟੀ....। ਮੈਂ ਝੋਲੀ ਅੱਡਦਾ ਹਾਂ ਬਹੁਤ ਖੱਜਲ-ਖੁਆਰੀ ਹੋ ਗਈ। ਫੇਰ ਗੁਸਤਾਖ਼ੀ ਕਰਾਂ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਜੁੱਤੀ ਮੇਰਾ ਸਿਰ।' ਉਹ ਸਾਰੇ ਹਥਿਆਰ ਸੁੱਟ ਕੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਫ ਗਿਆ।

'ਹਥਿਆਰ ਵਰਤਿਆ ਜਾਏ ਜਾਂ ਪੁੜੀਆਂ?' ਸਵੀਟੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾ ਸਵਾਲ ਉਪਜਿਆ।

'ਖਿਆ ਤੇ ਸਮਝੌਤਾ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅਨਮੋਲ ਗੁਰੂ ਹੈ। ਇਹ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀਆਂ ਪੁੜੀਆਂ ਨੇ, ਮਨ ਸ਼ਾਂਤ ਰੱਖਦੀਆਂ ਨੇ, ਸਾਫ਼ ਰੱਖਦੀਆਂ ਨੇ ਤੇ ਜ਼ਹਿਰਬਾਦ ਫੈਲਾਉਂਦੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਰੱਖਦੀਆਂ ਨੇ।'

ਕਿਸੇ ਵਡੇਰੇ ਦੀ ਦਿੱਤੀ, ਚੁੰਨੀ ਪੱਲੇ ਬੱਧੀ ਗੰਢ ਫੇਰ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਈ। ਇਹ ਸਿਖਿਆਵਾਂ ਉਸ ਦੇ ਮੂਹਰੇ ਆ ਗਈਆਂ।

ਰੋਗਰ ਮਾਨਸਿਕ ਪੀੜਾਂ ਦਾ ਭੰਨਿਆ ਹੋਇਆ ਛੇਤੀ ਹੀ ਹੱਥ ਜੋੜਦਾ ਸਾਰੀਆਂ ਈਨਾਂ ਮੰਨਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ।

'ਬਥੇਰੀ ਬਰਬਾਦੀ ਵੇਖ ਲਈ ਆਪਣੇ ਹੀ ਗੁਲਸ਼ਨ ਦੀ ਮੈਂ... ਹੁਣ ਇਕੇਰਾਂ ਮਾਫ਼ ਕਰ।'

ਕੰਨਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲਾਉਂਦਾ ਨੱਕ ਨਾਲ ਲਕੀਰਾਂ ਕੱਢਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਸੀ।

'ਅਜਨਬੀ ਦੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਮਤਲਬ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਵਰਤ ਕੇ ਵੇਖੀਆਂ ਜਾਣ।' ਸਵੀਟੀ ਨੇ ਪਰਸ ਫੋਲਿਆ। ਪਹਿਲੀ ਪੁੜੀ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹ 'ਚ ਸੁੱਟ ਲਈ।

'ਕੀ ਹੈ ਇਹ?' ਹਰਫਲੇ ਰੋਗਰ ਨੇ ਫੜਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਉਹ ਹੱਸਦੀ ਰਹੀ ਕਿੰਨੀ ਦੇਰ।

'ਨਹੀਂ ਮੇਰੀ ਜਾਨ! ਮੈਂ ਹੁਣ ਮਰਨਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੀ... ਕਦੇ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਜ਼ਹਿਰ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਦੁਰਲੱਭ ਟਾਨਿਕ ਹੈ... ਜੀਵਨ ਦਾਨ ਟਾਨਿਕ! ਲੈ ਤੂੰ ਵੀ ਵੇਖ ਲੈ ਖਾ ਕੇ, ਸ਼ਾਇਦ ਤੈਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਸੋਝੀ ਆ ਜਾਏ।'

ਦੂਸਰੀ ਪੁੜੀ ਉੱਪਰ ਵਧਾਈ, ਉਹਨੇ ਬੜੇ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਮੂੰਹ ਅੱਡ ਕੇ ਪੁਆ ਲਈ।

'ਯਾਰਾਂ ਦੀ ਜ਼ਹਿਰ ਪੀਆਂਗਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਜਾਣ ਕੇ, ਮੇਰੇ ਹਿੱਸੇ ਪਿਆਲਾ ਇਹ ਆਣ ਦਿਓ ਦੋਸਤੋ।'

ਦੋਵੇਂ ਹੱਸਦੇ ਹੱਸਦੇ ਗਲੇ ਮਿਲਦੇ ਹੰਝੂ ਕੇਰ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਬੱਜਰ ਗੁਨਾਹ ਹੰਝੂਆਂ ਨਾਲ ਧੋ ਰਹੇ ਹੋਣ।

'ਲੈ ਤੂੰ ਵੀ ਲੈ ਲੈ! ਤੈਨੂੰ ਵੀ ਬੜੀ ਤਕੱਲਫ਼ ਕਰਨੀ ਪਈ। ਤੂੰ ਵੀ ਬੜਾ ਵੱਡਾ ਕਾਰਕੁੰਨ ਹੈਂ ਇਸ ਨੌਟੰਕੀ ਦਾ।'

ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਹੀਲ ਹੁੱਜਤ ਮਾਈਕਲ ਨੇ ਮੂੰਹ 'ਚ ਸੁੱਟ ਲਈ।

ਸਮੁੰਦਰ ਦੀ ਸੈਰ ਨਿਕਲੇ। ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਕੰਢੇ ਰੇਤ ਤੇ ਲੇਟਦੇ ਅਧਨੰਗੇ ਬਦਨ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅੰਦਰ ਨਫ਼ਰਤ ਤੇ ਕਚਿਆਣ ਜਿਹੀ ਭਰ ਗਏ। ਉੱਠ ਰਹੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਤੇ ਚੱਲ ਰਹੀਆਂ ਬੇੜੀਆਂ ਦਾ ਆਕਰਸ਼ਕ ਮੰਜ਼ਿਰ ਸਵੀਟੀ ਨੂੰ ਮੁਆਫ਼ਕ ਨਹੀਂ ਆਇਆ।

ਸੰਗਮ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਹੋਣ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਰਾਤ ਨੂੰ ਦੌਰ ਚੱਲਿਆ। ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਚਿਕਨ ਦਾਰੂ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ! ਖੂਬ ਖਾਂਦੇ ਪੀਂਦੇ ਮੌਜ ਮਸਤੀ ਕੀਤੀ। ਸਵੀਟੀ ਨੂੰ ਪੈਂਗ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ।

'ਹੁਣ ਤਾਂ ਮੈਂ ਪੀ ਸਕਦੀ ਹਾਂ। ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਪਿਲਾ ਦੇਹ। ਨੱਚ ਖਲੋਤੀ ਤਾਂ ਘੁੰਗਟ ਕੇਹਾ। ਤੈਨੂੰ ਚਨੇ ਚਬਾ ਕੇ ਹੀ ਬੱਸ ਕਰਾਂਗੀ ਹੁਣ। ਮੈਂ ਵੀ ਤਾਂ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਸਿਟੀਜ਼ਨ ਹਾਂ।' ਉਸ ਨੇ ਚੁੱਕ ਕੇ ਬਿਨ-ਝਿਜਕ ਗਿਲਾਸੀ ਖਾਲੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।

ਸੌ ਕੋਹ ਦਾ ਘੁੱਸਾ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਘਰ ਮੁੜ ਆਏ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਘੁੱਸਾ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦੇ। ਸਭ ਠੀਕ-ਠਾਕ ਹੋ ਗਿਆ।

ਰੀਵਾਲਵਰ ਉਸ ਦੇ ਪਰਸ ਵਿਚ ਫ਼ਨੀਅਰ ਵਾਂਗੂੰ ਦਹਾੜ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਟੋਹਿਆ... ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਕੇ ਪਲੋਸਿਆ। ਵੇਖ ਕੇ ਦੋਵੇਂ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੱਥ ਜੋੜਦੇ ਕੰਬਣ ਲੱਗੇ।

'ਅਜੇ ਇੱਕ ਅਖੀਰਲਾ ਸੀਨ ਬਾਕੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਪੁਲਸ ਅੱਗੇ ਆਤਮ-ਸਮਰਪਣ ਕਰਾਂਗੀ, ਉਸ ਗੰਦੇ ਕੀੜੇ ਦਾ ਵੀ ਛੁਟਕਾਰਾ ਕਰਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਮੈਂ ਨੌਕਰੀ ਕਿੱਲੀ ਨਾਲ ਟੰਗ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਬਥੇਰੀ ਸਜ਼ਾ ਮਿਲ ਚੁੱਕੀ ਹੋਵੇਗੀ।'

ਮੱਠੇ ਜਿਹੇ ਸਰੂਰ 'ਚ ਝੂਮਦੀ ਹੱਸਦੀ ਸਵੀਟੀ ਨੇ ਸਾਰੀ ਕਹਾਣੀ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੀ।

ਰੋਗਰ ਗਿੱਦੜ ਵਾਂਗ ਦਰਕਦਾ ਮੋਕ ਮਾਰਨ ਲੱਗਾ। ਮਾਈਕਲ ਨੇ ਹਥਿਆਰ ਫੜਿਆ, ਮਹਿਸੂਸਿਆ, ਵਜ਼ਨ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਇਆ ਤੇ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਜਿਵੇਂ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦਾ ਬੜਾ ਵੱਡਾ ਪਾਰਖੂ ਹੋਵੇ।

'ਹੋ! ਨਹੀਂ ਬਾਬੀ ਜੀ! ਯੇਹ ਤੋ ਨਕਲੀ ਡਰਾਉਣਾ ਹੈ ਰਬੜ ਦੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਵਾਲਾ।' ਉਸ ਨੇ ਗੋਲੀਆਂ ਕੱਢ ਕੇ ਸਵੀਟੀ ਦੇ ਹੱਥ ਫੜ੍ਹਾ ਦਿੱਤੀਆਂ।

'ਅਬ ਆਪ ਚਿੰਤਾ ਛੋੜੋ ਔਰ ਇਹ ਕੰਮ ਮੇਰੇ ਗੋਚਰਾ ਛੱਡ ਦਿਓ..... ਮੈਂ ਕਰਾਂਗਾ। ਕਬਾੜੀਆ ਬਣ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਢੋਲ ਫੋਲਾਂਗਾ ਤੇ ਨੇੜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਮਾਨਤ ਰੱਖ ਕੇ ਦੌੜ ਆਵਾਂਗਾ।'

ਮਾਈਕਲ ਨੇ ਇਕਦਮ ਉਸ ਦਾ ਭਾਰ ਵੰਡਾਉਣ ਦਾ ਜ਼ਿੰਮਾ ਲੈ ਕੇ ਇਸ ਗਧੀ-ਗੋੜ 'ਚੋਂ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਹਤ ਦਿਵਾ ਦਿੱਤੀ। ਰਾਤ ਸਵੀਟੀ ਦੇ ਢਿੱਡ 'ਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰਦਾ, ਕੰਨ ਲਾ ਕੇ ਕੋਈ ਮਿੱਠੀ ਹਰਕਤ ਦੀ ਵੌੜ ਸੁਣਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ, ਚੁੰਮਦਾ ਚੱਟਦਾ ਰੋਗਰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਜਜ਼ਬਾਤੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਸਵੀਟੀ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਛਾਤੀ ਭਾਰੀ ਹੋ ਗਈ ਜਾਪੀ, ਬਣਾਂ 'ਚ ਜਿਵੇਂ ਦੁੱਧ ਸਿੰਮ ਆਇਆ ਹੋਵੇ... ਉਹ ਆਪਣੇ ਜਿੱਤ ਦੇ ਆਲਮ ਵਿਚ ਸੀ।

ਮਾਈਕਲ ਸੋਫਾ-ਬੈਡ 'ਤੇ ਪਿਆ ਲੰਬੇ ਲੰਬੇ ਹੌਕੇ ਭਰਦਾ ਸਵੀਟੀ ਦੇ ਕਾਲਜੇ ਚੁਭਦਾ ਰਿਹਾ।

'ਇਕੱਲਾ ਪੈ ਗਿਆ ਵਿਚਾਰਾ! ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਅੱਜ?' ਮਾਈਕਲ 'ਤੇ ਤਰਸ ਕਰਦੀ ਸਵੀਟੀ ਨੇ ਰੋਗਰ ਨੂੰ ਝੰਜੋੜਿਆ।

'ਨਹੀਂ.... ਨਹੀਂ, ਅੱਜ ਨਹੀਂ... ਅੱਜ ਸਿਰਫ ਤੇਰੇ ਨਾਮ! ਇਸ ਸੰਗਮ ਦੇ ਨਾਮ।'

ਉਹ ਮੱਛੀ ਵਾਂਗ ਤੜਫਿਆ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਘੁੱਟ ਕੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਜਕੜ ਲਿਆ।

ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਤਲਖ਼ ਹਕੀਕਤਾਂ ਦਾ ਸੰਕਟ ਲੰਘ ਕੇ ਸਵੀਟੀ ਨੂੰ ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਬੇ-ਫਿਕਰੀ ਸਿਹਤਮੰਦ ਘੂਕੀ ਨੀਂਦ ਆਈ।

ਹਾਏ! ਹੁਣ ਕੀ ਬਣੂ? ਉਹੀ ਕੁੱਲੇ ਵਾਲਾ ਫਿਰ ਆ ਰਿਹਾ.... ਮੁੜ ਬਹੀ ਕੜੀ ਨੂੰ ਉਬਾਲਾ ਦੇਵੂੰ। ਇਸਨੇ ਤਾਂ ਵੇਖ ਕੇ ਫਿਰ ਭੁੜਕ ਡੰਡਿਓਂ ਪਾਰ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਕਹਿਣਾ ਪਰੇ ਹੋ ਜਾਹ! ਤੂੰ ਲਿੱਬੜੀ ਹੋਈ ਏਂ।

ਕੋਈ ਨਹੀਂ! ਹੁਣ ਨਹੀਂ ਮੈਂ ਡਰਦੀ.... ਰੁੜ੍ਹ ਜਾਣਾ ਫੇਰ ਆ ਗਿਆ ਗਿੱਝਾ ਗਿੱਝਾ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਤੇ ਜ਼ਬਾਨ ਫੇਰਦਾ। ਇਹਦੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਹੁਣੇ ਕਰਦੀ ਹਾਂ ਗਤੀ! ਹਥਿਆਰ ਅਜੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਹੈ।

ਨਹੀਂ...ਹਾਏ ਮੈਂ ਮਰਗੀ! ਉਹ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਘਰ ਹੀ ਆਣ ਪਹੁੰਚਾ।

ਪੁਰਾਣੇ ਜੰਗਾਲੇ ਜਿਹੇ ਤਾਲੇ ਨੂੰ ਚਾਬੀ ਪਾ ਕੇ ਘੁਮਾਉਂਦਾ ਖੋਲ੍ਹ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਡਰਾਉਣੇ ਸੁਪਨੇ ਨਾਲ ਉਹ ਅੱਬੜਵਾਹੀ ਉੱਠੀ। ਉਸ ਦੀ ਸਾਰੀ ਕਾਇਆਂ ਕੰਬ ਰਹੀ ਸੀ। ਰੋਗਰ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਜਾਗਦਾ ਰਾਤ ਦੀਆਂ ਘੜੀਆਂ ਗਿਣ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਹੋਰ ਘਬਰਾ ਗਿਆ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਨੱਪਣ ਘੁੱਟਣ ਲੱਗਾ।

'ਮੈਂ ਠੀਕ ਹਾਂ ਮੇਰੀ ਚਿੰਤਾ ਛੱਡ ਤੇ ਚਲੋ! ਘਰ ਨਿਆਣੇ ਇਕੱਲੇ ਰੋਂਦੇ ਉਡੀਕਦੇ ਹੋਣਗੇ।'

ਛਾਤੀ 'ਚੋਂ ਡੁੱਲ੍ਹਦੀ ਉਸ ਦੀ ਮਮਤਾ ਘਰ ਦਾ ਮੋਹ ਕਰ ਗਈ।

'ਜੋ ਸੁਖ ਆਪਣੇ ਛੱਪਰ ਢਾਰੇ, ਉਹ ਨਾ ਟਰੇਸੀ ਨਾ ਫਗਵਾੜੇ।'

ਆਪਣਾ ਤੰਗੜ-ਤੱਪੜ ਸਾਂਭਿਆ ਤੇ ਨਵੀਂ ਤਿੱਕੜੀ ਵਾਪਸੀ ਕਾਰ ਵਿਚ ਜਾ ਬੈਠੀ।

000

ਭਗੌੜਾ - ਚਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਪੰਨੂ ਸੈਨਹੋਜੇ ਕੈਲੀਫੋਰਨੀਆ

ਲਾਸ ਵੇਗਸ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਮੈਂ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਕੰਨੀਂ ਕਤਰਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਰੇਗਿਸਤਾਨ ਦੀ ਮਾਰੂ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਉਸਾਰਿਆ ਇਹ ਸੁੰਦਰ ਅਜੂਬਾ ਜਿੱਥੇ ਨਵਾਡਾ ਦਾ ਵਿਲੱਖਣ ਸਵਰਗ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਥੇ ਅਪਰਾਧ ਤੇ ਪਾਪ ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਮੁੱਢ ਕਦੀਮ ਤੋਂ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਸੱਟਾ, ਜੂਆ, ਬਦਕਾਰੀ, ਸ਼ਰਾਬ ਆਦਿ ਦੀ ਪੂਰੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਇੱਥੇ ਕੋਈ ਨਾਂਹ ਵਰਗਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ। ਏਨਾ ਸੁੰਦਰ ਸ਼ਹਿਰ! ਤੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਇਹ ਅਲਾਮਤਾਂ ਜੋੜ ਕੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੁੰਦਰ ਔਰਤ ਦੇ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਕਾਲੀ ਬਿੰਦੀ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇ। ਇਥੇ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਟਰਕੀਆਂ ਦੀਆਂ ਧੋਣਾਂ ਮਰੁੰਡੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਤਿਤਲੀਆਂ ਦੇ ਖੰਭ ਮਸਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਕੁਝ ਵੀ ਗੈਰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਨਹੀਂ। ਕਹਿੰਦੇ ਅਰਬਾਂ ਦੇ ਜਾਂ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਅਮੀਰ ਵਜ਼ੀਰ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜੀ ਜਹਾਜ਼ ਲੈ ਕੇ ਇਸ ਸਵਰਗ ਦਾ ਅਨੰਦ ਲੁਤਫ਼ ਲੈਣ ਲਈ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।

ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਬਾਸ ਦੇ ਨਾਲ ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਕੰਮ ਵਾਸਤੇ ਜਾਣਾ ਪਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਨਾਂਹ ਨਾ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਮੁਫ਼ਤ ਵਿਚ ਸ਼ਰਾਬਾਂ ਦਾ ਸ਼ਹਿਰ ਵੇਖ ਆਇਆ ਸੀ।

ਹੁਣ ਮੋਹਣੇ ਤੇ ਜੋਗੇ ਨੇ ਇੰਨੀ ਅਪਣਤ ਨਾਲ ਦਾਅਵਤ ਦੇ ਕੇ ਚਿਣਗ ਜਿਹੀ ਛੇੜ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਮੈਂ ਨਾਂਹ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਜੋਗੇ ਨੂੰ ਗਰੀਨ ਕਾਰਡ ਮਿਲਿਆ ਸੀ ਤੇ ਮੋਹਣੇ ਦਾ ਸਿਟੀਜ਼ਨ ਕੇਸ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਬਾਲ ਬੱਚੇ ਵੀ ਕਿੰਨੀਆਂ ਮੁੱਦਤਾਂ ਬਾਦ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਆ ਕੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ ਸਨ। ਚਲੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਇਹ ਵੀ ਚੱਕਰ ਲਾ ਕੇ ਮੌਜ ਮੇਲਾ ਵੇਖ ਆਉਣਗੇ। ਮੈਂ ਹੁੰਗਾਰਾ ਭਰ ਦਿੱਤਾ।

ਬਿਨੇਟੀਅਮ ਹੋਟਲ ਦੇ ਸਵਾਗਤੀ ਡੈੱਸਕ ਤੇ ਆਪਣੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣੇ ਰਾਖਵੇਂ ਦੋ ਕਮਰਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਅੰਦਰਾਜ਼ ਕਰਵਾਏ ਤੇ ਨੱਚਦੇ ਉੱਛਲਦੇ ਸਾਰੇ ਮਤਵਾਲੇ ਮੁਸਾਫ਼ਰ ਤਿੰਨ ਕਾਰਡ ਚਾਬੀਆਂ ਲੈ ਕੇ ਤੀਰ ਦੇ ਨੀਲੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਪਿੱਛੇ ਚੱਲ ਪਏ। ਕੈਸੀਨੋ ਦੀਆਂ ਜੂਏ ਵਾਲੀਆਂ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਤੇ ਜੁੜੀਆਂ ਭੀੜਾਂ ਵੱਲ ਵੇਖ ਕੇ ਕਚੀਚੀਆਂ ਵੱਟਣ ਲੱਗੇ। ਤਿੰਨਾਂ ਦੀ ਕਿਸਮਤ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਮੁਨਾਫ਼ੇ ਵਾਲੀ ਸੀ। ਤਿੰਨਾਂ ਨੂੰ ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਬਾਦ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਅਸਲੀ ਡਰ-ਡੁੱਕਰ ਰਹਿਤ ਨਾਗਰਿਕ ਬਣਨ ਦਾ ਸੁਭਾਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਵੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲਾਟਰੀ ਹੀ ਨਿਕਲੀ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਆਪਣੀ ਕਿਸਮਤ ਨਕਦ ਕਰਨ ਲਈ ਤੇ ਹੋਰ ਚਮਕਾਉਣ ਲਈ ਰੱਸੇ ਤੁੜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਬੜੀ ਬੇਸਬਰੀ ਨਾਲ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਸਨ ਜਦ ਮਸ਼ੀਨ ਵਿਚ ਪਾਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੌ ਡਾਲਰ ਦਾ ਇੱਕ ਹਜ਼ਾਰ, ਫਿਰ ਦਸ ਤੇ ਫਿਰ ਲੱਖ ਤੇ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਢੇਰਾਂ ਦੇ ਢੇਰ ਬਣ ਜਾਣ। ਉਹ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕੋਠੀਆਂ, ਮੁਰੱਬੇ ਤੇ ਕਾਰਖ਼ਾਨੇ ਖਰੀਦਣ ਲੱਗ ਪਏ ਸਨ।

ਅਲੀ ਬਾਬੇ ਦੀਆਂ ਕੁੰਦਰਾਂ ਤੇ ਗੁਫਾਵਾਂ ਵਾਂਗ ਕਈ ਗੈਲਰੀਆਂ ਤੇ ਭੁੱਲ-ਭੁਲਾਈਆਂ ਵਾਲੇ ਚਬੂਤਰੇ ਲੰਘ ਕੇ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਐਲੀਵੇਟਰ ਅੰਦਰ ਵੜ ਕੇ ਮੰਜ਼ਿਲ ਗਿਆਰਾਂ ਦੀ ਲੌਬੀ, ਫੇਰ ਨਵੀਂ ਬਣਦੀ ਇਮਾਰਤ ਦੇ ਨਾਲ ਲੰਘਦੇ ਲੰਘਦੇ ਦੂਸਰੀ ਐਲੀਵੇਟਰ ਤੋਂ ਬਤਾਲੀ ਨੰਬਰ ਛੱਤ ਦੀ ਗੁਫਾ ਵਿਚ ਸੂਇਟ ਨੰਬਰ ਪੰਜ ਸੌ ਚੁਤਾਲੀ ਦੇ ਸੋਫਿਆਂ ਵਿਚ ਧਸ ਗਏ। ਲਾਸ ਵੇਗਸ ਦੇ ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ ਪਹਾੜਾਂ ਦਾ ਘੇਰਾ, ਪਹਾੜਾਂ ਉੱਪਰ ਕਾਲੇ ਚਿੱਟੇ ਬਰਫ਼ ਵਾਂਗ ਚਮਕਦੇ ਘੁੰਗਰਾਲੇ ਬੱਦਲ ਤੇ ਉੱਪਰ ਨੀਲੇ ਆਕਾਸ਼ ਦੇ ਟੋਟੇ ਇਧਰ ਉੱਧਰ ਲੁਕਣ-ਮੀਟੀ ਖੇਲਦੇ ਸੈਲਾਨੀਆਂ ਦੇ ਆਕਰਸ਼ਣ ਦਾ ਮੂਲ ਇੱਥੋਂ ਅੰਦਰੋਂ ਬਹੁਤ ਨੇੜੇ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਲੱਗੇ। ਗੋਰੇ-ਗੋਰੇ ਬੱਦਲਾਂ ਦੀ

ਕਾਲੀ ਕਾਲੀ ਛਾਂ ਜਦ ਗੋਰੀਆਂ-ਗੋਰੀਆਂ ਪਹਾੜੀਆਂ ਨਾਲ ਜਾ ਘਿਸਰਦੀ ਤਾਂ ਪਹਾੜਾਂ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਸੋਨ ਰੰਗਾ ਭਾਅ ਮਾਰਨ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਜਦ ਕਦੇ ਕਾਲੀਆਂ ਕਾਲੀਆਂ ਬਦਲੀਆਂ ਦਾ ਕਾਲਾ ਕਾਲਾ ਪਰਛਾਵਾਂ ਪਹਾੜਾਂ ਉੱਪਰ ਲਿਪਟ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਚੌਕ ਵਿਚ ਖੜੀ ਕਿਸੇ ਗੋਰੀ ਵੱਲੋਂ ਆਸੇ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਬੇਖ਼ਬਰ ਕਿਸੇ ਹਬਸ਼ੀ ਨਾਲ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਮੂੰਹ ਪਾਈ ਕਰਦੇ ਪ੍ਰੇਮ-ਕ੍ਰੀੜਾਂ ਵਾਂਗ ਲਗਦਾ, ਸਾਰੀ ਕਾਇਨਾਤ ਨੂੰ ਰਮਣੀਕ ਰੁਸ਼ਨਾ ਜਾਂਦਾ। ਦੱਖਣ ਵੱਲ ਮੋਟੇ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦੀ ਦੀਵਾਰ ਵਿਚੋਂ ਸਾਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਨਜ਼ਾਰਾ, ਥੋੜੀ ਦੂਰ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ ਤੋਂ ਹਰ ਮਿੰਟ ਤੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਲਹਿੰਦੇ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਕਤਾਰਾਂ ਡਾਰਾਂ ਤੇ ਦੂਰ ਤੱਕ ਫੈਲੀਆਂ ਰੰਗ-ਬਿਰੰਗੀਆਂ ਰੌਸ਼ਨੀਆਂ ਦਾ ਸਮੁੰਦਰ ਥੋੜੀ ਦੇਰ ਵਿਚ ਦਾਰੂ ਦੀਆਂ ਗਲਾਸੀਆਂ ਦੀ ਟੁਣਕਾਰ ਵਿਚ ਰਲ-ਗੱਡ ਹੋ ਗਿਆ।

'ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਸੱਪਾਂ ਦੀਆਂ ਸਿਰੀਆਂ ਮਿੱਧਦੇ, ਡਾਲਰਾਂ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿਚ ਸ਼ੇਰ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵੀ ਹੱਥ ਪਾਉਣੋਂ ਨਹੀਂ ਗੁਰੇਜ਼ ਕੀਤਾ ਫਿਰ ਵੀ ਨੰਗ ਦੇ ਨੰਗ। ਜੋ ਕਮਾਇਆ ਵਕੀਲਾਂ ਦੀ ਜੇਬ 'ਚ ਪਾਇਆ। ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਹੁਸੀਨ ਵੇਖਣ, ਮਾਨਣ, ਜਾਨਣ ਤੇ ਭੋਗਣ ਵਾਲੀ ਰਹਿਮਤ ਤੇ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਤੋਂ ਦੂਰ ਅਭਿੱਜ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਹੀ ਟੱਕਰਾਂ ਮਾਰਦੇ ਰਹੇ। ਭੱਠ ਝੋਕਦੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਘੁਲਾਟੀਆਂ ਵਾਂਗ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਤੇ ਨਾ-ਬਰਾਬਰੀ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਲੜਦੇ ਪੁਲਸ ਦੀਆਂ ਸ਼ਿਸ਼ਤਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਦੌੜਦੇ ਜਾਂ ਕਾਰਖ਼ਾਨਿਆਂ ਦੀ ਚਿਮਨੀ ਸਾਫ਼ ਕਰਦੇ ਲੰਘਾ ਲਈ। ਪੰਨਵਾਦ ਤੇਰਾ ਤੂੰ ਸਾਡੀ ਅਮਰੀਕਾ ਫੇਰੀ ਨੂੰ ਸਕਾਰਥ ਕਰਕੇ ਅਸਲੀ ਮੁੱਲ ਪਾਇਆ।'

ਮੋਹਣਾ ਪਹਿਲੇ ਹਾੜੇ ਹੀ ਆਪਣਾ ਅੱਗਾ ਪਿੱਛਾ ਫੋਲਦਾ ਜਜ਼ਬਾਤੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਵਿਚਾਰਾ ਐਮ ਏ ਪਾਸ... ਕੋਈ ਕਦਰ ਨਾ ਪਈ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੀ। ਨੌਕਰੀ ਮਿਲੀ ਨਹੀਂ। ਚੰਗੇਰੇ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਖਾਤਰ ਬਾਹਰ ਦੌੜ ਆਇਆ ਸੀ।

'ਮੈਂ ਵੀ ਭਰਾਵਾ ਏਨੀ ਜੋਗਾ ਕਿੱਥੇ! ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਮੇਰਾ ਸਵਾਮੀ ਨਾਲ ਲੈ ਆਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਹੈਲੀਕਾਪਟਰ ਦੀ ਸੈਰ ਵੀ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੀ ਮੁਫ਼ਤ ਵਿਚ। ਆਪਣੀ ਜੇਬ ਵਿਚੋਂ ਇਹ ਖੂਨ ਪਸੀਨਾ ਇਕ ਕਰਕੇ ਕਮਾਏ ਡਾਲਰ ਅਜੇਹੇ ਫਾਲਤੂ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਕੱਢਣ ਲਈ ਕਾਲਜੇ ਨੂੰ ਹੱਥ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਸੌ ਡਾਲਰ ਖਰਚ ਕੇ ਮੁਫ਼ਤ ਦੀ ਸ਼ੈਂਪੇਨ ਤੇ ਹੈਲੀਕਾਪਟਰ ਦੀ ਅੱਧੇ ਘੰਟੇ ਦੀ ਸ਼ਹਿਰ ਉੱਪਰੋਂ ਉਡਾਣ ਦਾ ਆਪਣਾ ਹੀ ਰੋਮਾਂਟਿਕ ਲੁਤਫ਼ ਹੈ। ਰਾਤ ਸਮੇਂ ਬੱਤੀਆਂ ਜਗਣ ਤੇ ਉੱਪਰੋਂ ਇਵੇਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਰੌਸ਼ਨੀਆਂ ਦਾ ਸਮੁੰਦਰ ਤਰ ਰਹੇ ਹੋਈਏ।' ਬਾਸ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਪਿਛਲੀ ਫੇਰੀ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਉਹ ਹੋਰ ਮੱਛਰ ਪਏ।

'ਅਸੀਂ ਵੀ ਹੈਲੀਕਾਪਟਰ ਦੀ ਸ਼ੈਂਪੇਨ ਉਡਾਣ ਦਾ ਨਜ਼ਾਰਾ ਲਵਾਂ ਗੇ।' ਜੋਗੇ ਦੇ ਮੂੰਹ ਪਾਣੀ ਭਰ ਆਇਆ।

'ਵੈਂਡ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਜ਼ਾਰਾ ਕਾਹਦਾ? ਸੇਠ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਆਪਣੀ ਵੈਂਡ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲਿਜਾਉਂਦਾ, ਤੈਨੂੰ ਕਿੱਦਾਂ? ਤੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੰਗ 'ਚ ਭੰਗ ਪਾਇਆ ਹੋਊ।' ਮੋਹਣੇ ਨੇ ਚੁੰਢੀ ਜਿਹੀ ਭਰੀ।

'ਉਹ ਨਹੀਂ ਕਿਸੇ ਰੰਗ-ਭੰਗ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ। ਇਹ ਲੋਕ ਤਾਂ ਸ਼ਰੂਆਤ ਲਾਂਘਿਆਂ 'ਚ ਖਲੋ ਕੇ ਤਮਾਸ਼ੇ ਵਾਂਗ ਕਰਨ ਲਗਦੇ ਨੇ। ਕੀ ਦੱਸਾਂ ਯਾਰਾ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਨਾਲ ਬਾਡੀ ਗਾਰਡ ਬਣਾ ਕੇ ਲਿਆਇਆ ਸੀ। ਤੇਰੀ ਗੱਲ ਖੁਣੋਂ ਕੰਪਨੀ ਦੀ ਸਟੈਨੋ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਸੀ, ਉਸ ਦੀ ਗਰਲ ਵੈਂਡ ਹੀ ਹੋਊ। ਸਾਰਾ ਸਮਾ ਉਹ ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਬਗਲ ਵਿਚ ਹੀ ਪੁਚ ਪੁਚ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਬੇਸ਼ਰਮ! ਮੇਰੇ ਵਿਖਿਆਨ ਤੇ ਮੋਹਣੇ ਨੇ ਕਸੂਤੇ ਜਿਹੇ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿਚ ਕਾਲਜੇ ਨੂੰ ਹੱਥ ਪਾ ਲਿਆ।

'ਗਰਮੀ ਸਰਦੀ ਦੀਆਂ ਛੁੱਟੀਆਂ ਵਿਚ ਲਾਸ ਵੇਗਸ ਦਾ ਰਮਣੀਕ ਸਥਾਨ ਹਰ ਇਕ ਦੀ ਸੈਰ-ਸਪਾਟੇ ਦਾ ਤਰਜੀਹੀ ਮਨ ਪਸੰਦ ਟਿਕਾਣਾ ਹੈ। ਹੋਟਲਾਂ ਵਿਚ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਹਾਲ ਦੂਰ ਨੇੜੇ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰੀ, ਗੈਰ ਸਰਕਾਰੀ ਕੰਪਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕਾਨਫ਼੍ਰੰਸਾਂ ਵਾਸਤੇ ਬਹੁਤ ਢੁਕਵੀਂ ਜਗ੍ਹਾ ਹੈ। ਹਰ ਵਿਹੜੇ ਦਾ ਆਪਣਾ ਆਪਣਾ ਨੀਲੀ ਛਤਰੀ ਵਾਲਾ ਤਾਰਿਆਂ ਭਰਿਆ ਅਸਮਾਨ, ਟਿਮਟਿਮਾਉਂਦੇ ਜਗਦੇ ਬੁਝਦੇ ਟੁੱਟਦੇ ਤਾਰੇ ਇੱਕ ਇਹਾਤੇ ਵਿਚ, ਆਕਾਸ਼ ਬੱਦਲਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਇਵੇਂ ਲਗਦਾ ਜਿਵੇਂ ਹੁਣੇ ਹੀ ਬਾਰਿਸ਼ ਆਈ ਕਿ ਆਈ ਦੂਸਰੇ ਅਹਾਤੇ ਵਿਚ। ਕਿਧਰੇ ਕਾਲੇ ਚਿੱਟੇ ਬੱਦਲ ਚੱਲਦੇ ਫਿਰਦੇ ਦਿਸਦੇ। ਕਿਤੇ ਚੰਦ ਚਾਂਦਨੀ ਰਾਤ ਦਾ ਝੁਲਾ ਪੈਂਦਾ। ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਨ ਤੇ ਡੁੱਬਣ ਤੇ ਅੱਡੇ ਅੱਡਰੇ ਨਜ਼ਾਰੇ। ਹਰ ਹੋਟਲ ਨੇ ਇੱਕ ਦੂਸਰੇ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਲੰਘ ਕੇ ਨਵੇਂ ਨਵੇਂ ਕਲਾਤਮਿਕ ਨਮੂਨੇ

ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ। ਅੱਗ ਦੀ ਖੇਡ, ਸੰਗੀਤਕ ਫੁਹਾਰੇ, ਅੰਦਰ ਬਹੁਤ ਠੰਡ ਸਵੈਟਰ ਕੋਟੀ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਬਾਹਰ ਸੜਕਾਂ... ਸਟਰਿਪ ਰੋਡ ਤੇ ਨਿਕਲੇ। ਸੈਲਾਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਚੰਡੋਲਦੀਆਂ ਖਿੱਚ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਸੁੰਦਰੀਆਂ ਦਾਅਵਤ ਦੇ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਅੱਤ ਦੀ ਗਰਮੀ ਤੇ ਗਰਮ ਲੂ ਹੱਡਾਂ ਨੂੰ ਚੁਭਦੀ ਮਾਰੂਥਲ ਦਾ ਨਜ਼ਾਰਾ ਦਿਖਾਉਂਦੀ ਸੀ।

ਬਾਸ ਦੇ ਦੱਸੇ ਸਮਝਾਏ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਜਾਂ ਕੁਝ ਕੁਝ ਹੱਡਾਂ ਤੇ ਹੰਢਾਏ ਪਲ ਮੈਂ ਮਸਾਲੇ ਲਾ ਲਾ ਕੇ ਦੱਸਦਿਆਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਘਰਾਟੀਆ ਸੈਲਾਨੀ ਜਤਾਇਆ।

'ਇਹ ਨਾ ਕਹਿ ਭਰਾਵਾ ਕਿਸ ਨੇ ਕੀ ਮੁੱਲ ਪਾਇਆ। ਜੁੱਤੀਆਂ ਵੀ ਤੇਰੀਆਂ, ਮਾਲ ਵੀ ਤੇਰਾ ਤੇ ਸਿਰ ਵੀ ਤੇਰਾ। ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੀ ਹੈ, ਇਹ ਤਾਂ ਝੋਨੇ ਦੇ ਪੱਜ ਡੀਲੇ ਨੂੰ ਵੀ ਪਾਣੀ ਮਿਲਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਇਹ ਡਾਲਰ ਦੀ ਕਰਾਮਾਤ ਹੈ, ਪੈਸਾ ਖਰਚ ਤਮਾਸ਼ਾ ਦੇਖ।' ਮੈਂ ਹੱਸ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਹਿਸਾਨ ਨਾ-ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਬਲਿਊ ਲੇਬਲ ਦਾ ਘੜਾ ਅੱਧਾ ਕੁ ਥੱਲੇ ਲਾ ਕੇ ਮੁੜ ਭੁੱਲ-ਭੁਲਾਈਆਂ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘ ਕੇ ਖਰੀਦੋ ਫ਼ਰੋਖ਼ਤ ਦੀ ਭੀੜ ਵਿਚ ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਏ।

'ਆਪ ਦੇਖੀਏ ਸਾਹਿਬ! ਕਿ ਸੀਜ਼ਨ ਮੇਂ ਯਹ ਦਸ ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਮਹਿਮਾਨ ਸਮਾਉਣ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਹੋਟਲ ਨਾਕਾਫ਼ੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਨੇ। ਹਰ ਯਾਤਰੂ ਪੰਜ ਦਸ ਜਾਂ ਲੱਖਾਂ ਕਰੋੜਾਂ ਤੱਕ ਦਾ ਜੂਆ ਖੇਡਣ ਵਾਲੇ ਆਪਣਾ ਸ਼ੌਕ ਤੇ ਕਿਸਮਤ ਅਜ਼ਮਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਜਦ ਕਿਸੇ ਕੋਲ ਇਤਨੇ ਕੁ ਪੈਸੇ ਹੋਣ ਇਹ ਜਗ੍ਹਾ ਖਾਣ ਖਰਚਣ ਤੇ ਫੰਨੂ ਵਾਸਤੇ ਬਹੁਤ ਢੁਕਵੀਂ ਥਾਂ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਸੌਦੇਬਾਜ਼ੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਜੋ ਮੰਗਦਾ ਹੈ ਉਹੀ ਦੇਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾਲ ਵਾਧੂ ਗ੍ਰੈਚੂਇਟੀ ਦੇਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਹ ਤੁਹਾਡੇ ਆਰਥਿਕ, ਸਮਾਜਿਕ ਮਿਆਰ ਤੇ ਰੁਤਬੇ ਦੀ ਕਸਵੱਟੀ ਹੈ। ਨਾਂਹ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਰੂੜੀ ਜਾਂਗਲੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।'

ਇਕ ਸਟੋਰ ਦਾ ਕਰਿੰਦਾ ਕਿਸੇ ਅਜਨਬੀ ਗਾਹਕ ਨੂੰ ਸਮਝਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਾਂ ਸਮਝੋ ਵਰਗਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਇਥੋਂ ਦੇ ਰੰਗੀਨ ਤੇ ਹੁਸੀਨ ਨਜ਼ਾਰੇ ਵੇਖ ਕੇ ਮੇਰੇ ਜ਼ਿਹਨ ਵਿਚੋਂ ਇੱਕ ਪੁਰਾਣਾ ਧੁੰਦਲਾ ਜਿਹਾ ਹੋਰ ਆਕਾਰ ਉੱਭਰ ਆਇਆ। ਮੇਰੀ ਇਕ ਸਹਿ-ਕਰਮੀ ਨੇ ਗੋਰਿਆਂ ਦੀ ਫਰਾਈਡੇ ਕਲਚਰ 'ਤੇ ਚੋਟ ਕਰਦਿਆਂ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਲਾਸ-ਵੇਗਸ ਵਿਖੇ ਡਾਰਕ-ਰੂਮ ਡਾਂਸ ਜਾਂ ਹੋਲੀ-ਡੇ ਪਿਕਨਿਕ ਲਈ ਦਾਅਵਤ ਦੇ ਕੇ ਮੇਰੇ ਦੀਨ-ਈਮਾਨ ਨੂੰ ਥਿੜਕਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਕਿ ਵੇਤਨਾਮੀ ਚਾਲਕ ਨੂੰ ਏਨੀ ਜਲਦੀ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਡਰਾਈਵਰਾਂ ਦੀ ਰੀਸ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਬੜੀ ਕਠੌਰਤਾ ਨਾਲ ਠੁਕਰਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਮਨ 'ਤੇ ਇੱਕ ਬਿਗਾਨੀ ਔਰਤ ਦੇ ਨਾਲ ਕਿਧਰੇ ਦੂਰ ਰਾਤਾਂ ਕੱਟਣ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਭਾਰਤੀ ਅਣਖ ਇਖਲਾਕ ਦਾ ਤਕਾਜ਼ਾ ਭਾਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

ਕੰਮ ਤੇ ਸ਼ੁੱਕਰਵਾਰ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਜਦ ਸਾਰੇ ਗੋਰੇ ਕਾਰੀਗਰ ਤਨਖਾਹ ਦਾ ਲਿਫ਼ਾਫ਼ਾ ਲੈ ਕੇ ਮੌਜ ਮੇਲੇ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਕਲੱਬਾਂ 'ਚ ਜਾਣ ਦੀ ਕਾਹਲ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ, ਮੈਂ, ਉਹ ਤੇ ਸਾਡੇ ਵਰਗੇ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਇਹਨਾਂ ਕਾਮਿਆਂ ਦਾ ਘਾਪਾ ਭਰਨ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਤਿਆਰ ਬੈਠੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਇਕ ਕੜੀ ਸਾਂਝੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਵੀਤਨਾਮ ਪਿਛੋਕੜ ਦੀ ਖਾੜਕੂ ਪਨਾਹਗੀਰ ਤੇ ਮੈਂ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਦੌੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਸਾਂ।

ਮੈਨੂੰ ਇਮੀਗ੍ਰੇਸ਼ਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਕਾਗਜ਼ ਪੱਤਰ ਪੂਰੇ ਕਰਦੇ ਕਈ ਦਿਨ ਕੰਮ ਤੋਂ ਛੁੱਟੀ ਕਰਨੀ ਪਈ। ਸਿਟੀਜ਼ਨ ਬਣਨ ਦਾ ਪੱਕਾ ਰਾਹ ਸਾਫ਼ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਕ ਦਿਨ ਸਵੇਰੇ ਸ਼ਾਵਰ ਚਲਾਇਆ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੀ ਘੰਟੀ ਵੱਜੀ। ਮੇਰੇ ਮੂੰਹੋਂ ਮਣ ਪੱਕੇ ਦੀ ਗਾਲ਼ੂ ਨਿਕਲੀ। ਗਵਾਂਢੀ ਚੀਨਿਆਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਹੋਣਗੇ। ਇਹ ਵੀ ਕਮਲੇ ਹਰਾਮੀ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਮੈਨੂੰ ਛੇੜਦੇ ਟਾਹ ਟਾਹ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ। ਜਦ ਮਰਜ਼ੀ ਆ ਕੇ ਘੰਟੀ ਖੜਕਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਇਹ ਚੀਨੇ ਆਪਣੇ ਰੋਂਦੇ ਨਿਆਣਿਆਂ ਨੂੰ ਚੁੱਪ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਚੜ ਕੇ ਉਂਗਲਾਂ ਕਰਦੇ ਸਨ।

'ਔਹ ਵੇਖ ਹੈੱਫਲੈੱਮ ਆਇਆ.... ਡਾਇਨਾਸੋਰ ਆਇਆ.... ਫੜ ਕੇ ਲੈ ਜੂ ਗਾ... ਖਾ ਜੂ ਗਾ... ਚੁੱਪ ਕਰ।'

ਮੈਂ ਇਕ ਦਿਨ ਫੜ ਕੇ ਅਜੇਹੇ ਕਾਬੂ ਕੀਤੇ ਕਿ ਉਹ ਮੇਰੇ ਪੱਕੇ ਯਾਰ ਬਣ ਗਏ ਤੇ ਜਦ ਮਾਂ ਪਿਓ ਝਿੜਕਦੇ ਤਾਂ ਬੁੱਸ ਬੁੱਸ ਕਰਦੇ ਮੇਰਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਆ ਖੜਕਾਉਂਦੇ, ਮੇਰੀ ਬੁੱਕਲ ਵਿਚ ਲੁਕ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਬੁੜਬੁੜ ਕਰਦਾ ਦਬਕਾ ਜਿਹਾ ਲਗਾਉਂਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੀ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਝੀਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਇਕ ਦਮ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਝਟਕੇ ਵਾਂਗ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ।

ਪਰੀ ਵਾਂਗ ਦੁੱਧ ਚਿੱਟੀ ਸਕੱਰਟ 'ਚ ਬਣੀ ਫੱਬੀ!.... ਗੁਜ਼ਮ!

'ਹੈਲੋ ਮਿਸਟਰ ਸਿੰਘ!'

ਚਿੱਟੇ ਮੋਤੀਆਂ ਵਰਗੇ ਦੰਦ ਦਿਖਾਉਂਦੀ ਗੁਜ਼ਮ ਬਰੇਸ! ਇਹ ਅਚਨਚੇਤ ਇੱਥੇ ਕਿਉਂ! ਮੈਨੂੰ ਹੈਰਾਨੀ ਤੇ ਚਿੰਤਾ ਜਿਹੀ ਹੋ ਗਈ। ਮੇਰੀ ਕੰਮ ਦੀ ਸ਼ਰੀਕ ਦੂਜੇ ਖਾਤੇ ਦੀ ਮੁਖੀਆ! ਜ਼ਰੂਰ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਗਾਲ ਉਲਾਂਭਾ ਭਸੂੜੀ ਲੈ ਕੇ ਆਈ ਹੋਵੇਗੀ। ਬਾਸ ਨੇ ਭੇਜੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜਾਂ ਫਿਰ ਦੋ ਚਾਰ ਸੌ ਹੁਦਾਰ ਮੰਗੇਗੀ।

ਗੁਸਲਖਾਨੇ 'ਚੋਂ ਫਟਾਫਟ ਅੱਧ-ਵਰਿੱਤਾ ਡਰੈੱਸ-ਅਪ ਹੋ ਕੇ ਦੋਬਾਰਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹਦਿਆਂ ਉਸ ਨੂੰ ਜੀ ਆਇਆਂ ਕਿਹਾ।

'ਸੌਰੀ ਮਿਸਟਰ ਸਿੰਘ! ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੱਸਣ ਪੁੱਛਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਆ ਗਈ। ਇਹ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਹੀ ਹੈ... ਟੂ ਸਰਪਰਾਈਜ਼ ਯੂ।' ਹੱਥ ਵਿਚ ਫੜਿਆ ਮਹਿਕ ਬਿਖੇਰਦਾ ਫੁੱਲਾਂ ਦਾ ਸੁੰਦਰ ਗੁਲਦਸਤਾ ਮੈਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਸ਼ੋਖ ਜਿਹੀ ਨਜ਼ਾਕਤ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਹੱਥ ਵਧਾਇਆ।

ਉਹ ਪਿਛਲੇ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਦੇ ਘੁਰਨੇ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਸੀ ਪਰ ਹੈਲੋ ਹਾਏ ਬਾਏ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਦੇ ਕੋਈ ਜ਼ਿਆਦਾ ਗੁਫਤਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਉਹ ਸ਼ਰਮਸਾਰ ਜਿਹੀ ਹੋਈ ਸੰਗਦੀ ਦੋਹਾਂ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਮੂੰਹ ਢੱਕਦੀ ਮੁਸਕਰਾ ਰਹੀ ਸੀ।

'ਨੋ ਮੈਟਰ! ਕਮ ਆਨ ਬੈਂਕ ਯੂ.... ਵੈਲ ਕਮ। ਟੈਲ ਮੀ ਇੱਛ ਆਈ ਐਮ ਫਿੱਟ ਫਾਰ ਐਨੀ ਸਰਵਿਸ ਫਾਰ ਯੂ।' ਮੈਂ ਵਿੰਗੇ ਟੇਢੇ ਸ਼ਬਦ ਉੱਚਰੇ।

'ਵੈਲ ਕਮ! ਬੈਂਕ ਯੂ... ਯੂਅਰ ਫੈਮਿਲੀ!... ਚਿਲਡਰਨ... ਕਿੱਡਜ਼??' ਉਹ ਇਧਰ ਉਧਰ ਝਾਕਦੀ ਅੱਖਾਂ ਅੱਡਦੀ ਕਈ ਸਵਾਲ ਲਈ ਖੜੋ ਗਈ।

'ਬੈਠੋ ਬੈਠੋ... ਹੁਣੇ ਦੱਸਦਾ ਹਾਂ।' ਮੈਂ ਮੇਜ਼ਬਾਨੀ ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦਾ ਇਜ਼ਹਾਰ ਕੀਤਾ।

'ਯੂ ਅਪੀਅਰ ਵੈਰੀ ਸਟਰੌਂਗ ਐਂਡ ਸਟਰੰਡੀ! ਭੂ ਯੂ ਗੋ ਟੂ ਜ਼ਿੱਮ?' ਅੱਖਾਂ 'ਚ ਸ਼ਰਾਰਤ ਭਰਦੇ ਉਸ ਨੇ ਭਰਵੱਟੇ ਹਿਲਾਏ ਤੇ ਬੁੱਲ੍ਹ ਫੁਰਫੁਰਾਏ।

ਉੱਚੀ ਅੱਡੀ ਵਾਲੇ ਸੈਂਡਲ, ਗੋਡਿਆਂ ਤੱਕ ਚਮੜੀ ਰੰਗੀਆਂ ਜੁਰਾਬਾਂ, ਅੱਧੇ ਪੱਟਾਂ ਤੱਕ ਸਕੱਰਟ! ਮੈਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਸਭ ਕੁਝ ਭੁੱਲ ਗਿਆ। ਅਜੇਹਾ ਜਾਨਵਰ ਮੇਰੇ ਘਰ! ਜਿੱਥੇ ਕਦੇ ਬਿੱਲੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਵੜੀ, ਕੋਈ ਅਲੋਕਾਰ ਅਜੂਬਾ ਹੀ ਸੀ।

ਪਰਸ ਸੋਢੇ ਤੇ ਸੁੱਟਦੀ ਬੇ-ਧਿਆਨੀ ਜਿਹੀ ਉਹ ਅੱਗੇ ਵਧੀ।

ਉਸ ਦੇ ਸਵਾਲ ਦਾ ਸੋਮਾ ਮੇਰੀ ਸਮਝ ਵਿਚ ਸੀ ਪਰ ਮੈਂ ਆਪ ਆਪਣੀ ਮਾਨਸਿਕ ਉਲਝਣ 'ਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸਾਂ।

ਮੈਂ ਇਕੱਲਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ, ਮੇਰੇ ਬਾਲ ਬੱਚੇ ਇੰਡੀਆ ਹਨ। ਮੈਂ ਇਨਸਪੈਕਟਰ ਲੈਂਬੜ ਸਿੰਘ, ਪੰਜਾਬ ਪੁਲਸ ਦਾ ਭਗੋੜਾ ਮੁਲਜ਼ਮ ਹਾਂ। ਇੱਥੇ ਅੱਠ ਸੌ ਕਿਰਾਇਆ ਦੇਂਦਾ ਹਾਂ, ਖਾਣਾ ਆਪ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਪਰ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਭਿਆਲੀ ਪਾ ਕੇ ਆਪਣਾ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦਾ ਤਵਾਜ਼ਨ ਵਿਗਾੜਨਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ... ਹੋਰ ਕੁੱਛ...?

ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸੰਭਵ ਪੁੱਛਣ ਵਾਲੇ ਨਿੰਨਵੇ ਤੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਜੁਆਬ ਗੁੱਸੇ ਜਿਹੇ ਲਹਿਜ਼ੇ ਵਿਚ ਇਕੋ ਸਾਹ ਦੇ ਦਿੱਤੇ। ਉਹ ਸੰਗਾਊ ਜਿਹਾ ਹਾਸਾ ਹੱਸਦੀ ਦੰਦਾਂ ਦਾ ਸਾਰਾ ਪੀਹੜ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਕਰਦੀ ਸੁੰਗੜ ਗਈ।

'ਮੈਂ ਵੀ ਤਾਂ ਇਕੱਲੀ ਹੀ ਹਾਂ... ਵਿਹਲੀ ਸਿੰਗਲ।' ਗੁੰਗੀ ਜ਼ਬਾਨ ਵਿਚ ਨਖਰਾ ਜਿਹਾ ਕਰਦੀ ਉਹ ਚੰਚਲੋਂ ਰਾਣੀ ਉੱਠ ਕੇ ਮੇਰੇ ਨੇੜੇ ਢੁੱਕ ਗਈ। ਮੇਰੇ ਹੋਸ਼-ਹਵਾਸ ਗੁੰਮ ਹੋਣ ਲੱਗੇ। ਮੈਂ ਉਸਦਾ ਮਾਸੂਮ ਚਿਹਰਾ ਪਲੋਸਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਘੁੱਟ ਕੇ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਉਹ ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਮੇਰੀਆਂ ਬਾਂਹਾਂ 'ਚ ਵਿਛ ਗਈ।

ਉੱਠਣ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੀ। ਜਾਪਿਆ ਅਜੇ ਅੱਗੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਗੱਲ ਵਧਾਉਣੀ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਪਰ ਮੈਂ ਕਾਹਲੀ ਵਿਚ ਟਰਕਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸਾਂ।

'ਅੱਜ ਕੰਮ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ? ਛੁੱਟੀ ਹੈ?' ਮੈਂ ਚਾਹ ਦਾ ਕੱਪ ਫੜਾਉਂਦਾ ਉਸ ਦੀ ਲੰਬੀ ਸੋਚ ਸਮਾਧੀ 'ਚ ਵਿਘਨ ਪਾਉਂਦਿਆਂ ਉਸ ਦਾ ਮੋਢਾ ਨੱਪਿਆ।

'ਸੌਰੀ! ਥੈਂਕ ਯੂ... ਗੌਡ ਬਲੈੱਸ ਯੂ।' ਕਹਿੰਦੀ ਚਾਹ ਦਾ ਘੁੱਟ ਭਰਦੀ ਉੱਠਦੀ ਮੇਰੇ ਗਲਾਵੇਂ ਨਾਲ ਮਿੱਠੀ ਜਿਹੀ ਮਿੱਠੇ ਬੀਜਦੀ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਗਈ।

'ਬਾਏ...ੀ ਟੇਕ ਕੇਅਰ...।'

ਉਸ ਦੇ ਬਦਨ ਦੇ ਗਰਮ ਸਪਰਸ਼ ਦੀ ਤਪਸ਼ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਭਾਂਬੜ ਬਾਲ ਗਈ। ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਰੋਕਦਾ ਰੋਕਦਾ ਪਥਰਾ ਗਿਆ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਕਾਰ ਦੇ ਚੱਲਣ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਠਠੰਬਰ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ।

ਆਪਣੇ ਆਪੇ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਬਾਬ ਰੂਮ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਸਾਰੇ ਅੰਗਾਂ ਨੂੰ ਡਿਟੋਲ ਦੀ ਚਾਕੀ ਮਲਦਾ ਬਾਰ ਬਾਰ ਘਸਾਉਂਦਾ ਹਾਂ... ਰਗੜਦਾ ਹਾਂ।

'ਸਾਲੀ ਬਲਾ ਜਿਹੀ ਕਮਜਾਤ, ਕਿੱਥੋਂ ਆ ਗਈ ਚੁੜੇਲ! ਮੈਨੂੰ ਭਰਿਸ਼ਟ ਕਰ ਕੇ ਚਿਰਾਂ ਤੋਂ ਜ਼ਾਬਤੇ 'ਚ ਰੱਖਿਆ ਮੇਰਾ ਜਤ ਸਤ ਭੰਗ ਕਰ ਕੇ ਰਾਹ ਪਈ। ਸ਼ਾਂਤ ਸਮੁੰਦਰ 'ਚ ਜੁਆਰਭਾਟੇ ਵਰਗਾ ਕੁਝ ਸੁੱਟ ਗਈ। ਕਿੰਨੇ ਦਿਨਾਂ ਬਾਦ ਜਾਣਾ ਸੀ, ਕੰਮ ਤੋਂ ਲੇਟ ਕਰ ਗਈ।' ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਹ ਅਸੀਸ ਸੀ ਜਾਂ ਸਰਾਫ਼ ਵਰਗਾ ਕੁੱਝ ਜੋ ਮੇਰੇ ਮਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਖਾਨੇ ਵਿਚੋਂ ਉੱਭਰਿਆ।

ਰੋਟੀ ਦੀ ਪੂਣੀ ਬਣਾ ਕੇ ਦੰਦਾਂ ਨਾਲ ਬੁਰਕੀ ਤੋੜਦਾ ਘਰ ਦਾ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਲਾਰਮ ਕੋਡ ਲਗਾਉਂਦਾ ਕਾਰ ਵਿਚ ਜਾ ਬੈਠਦਾ ਹਾਂ। ਸੜਕ 'ਤੇ ਹੋਏ ਆਚਨਕ ਹਾਦਸੇ ਵਾਂਗ ਏਨਾ ਕੁੱਝ ਵਾਪਰ ਗਿਆ, ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਸੁਪਨਾ ਸਾਕਾਰ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ।

ਕੰਪਨੀ ਵਿਚ ਗੁੰਮ-ਸੜ੍ਹੰਮ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਚੁਸਤ ਮਸਰੂਫ਼ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਗੁਜ਼ਮ ਅੱਜ ਨਿਸੰਗ ਹੋ ਕੇ ਨੱਚੀ। ਮੇਰੀ ਤਰੱਕੀ ਵੇਲੇ ਜਿੱਥੇ ਹੋਰਾਂ ਆਪਣਿਆਂ ਨੇ ਸੜ੍ਹੰਮਾਂਦ ਜਿਹੀ ਛੱਡ ਕੇ ਨੱਕ ਮੂੰਹ 'ਚੋਂ ਠੂਹੇਂ ਕੇਰੇ ਉੱਥੇ ਗੁਜ਼ਮ ਨੇ ਕੁਦਰਤੀ ਗੁਲਾਬੀ ਮੁਸਕਾਨ ਸੁੱਟ ਕੇ ਗਲੇ ਮਿਲਦੇ ਮੁਬਾਰਕ ਕਹੀ ਤੇ ਗਾਹੇ-ਬਗਾਹੇ ਲੋੜ ਵੇਲੇ ਮੇਰੀ ਤਕਨੀਕੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਅਚਾਨਕ ਆਮਦ ਬੜੀ ਵੱਡੀ ਰਹੱਸ ਭਰੀ ਗੰਢ ਬਣ ਕੇ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਤੱਕ ਮੇਰੀ ਨੀਂਦ ਚੈਨ ਹਰਾਮ ਕਰਦੀ ਰਹੀ।

ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਿਫਟ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਮੌਰੀਆ ਬੈਠੀ ਵੇਖ ਕੇ ਮੇਰੇ ਪੈਰਾਂ ਥੱਲਿਉਂ ਜ਼ਮੀਨ ਖਿਸਕਣ ਲੱਗੀ। ਮੌਰੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਗੁਜ਼ਮ ਅੱਜ ਕਲ ਬਹੁਤ ਉਦਾਸ ਉੱਖੜੀ ਉੱਖੜੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ ਤੇ ਕੰਮ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫ਼ਾ ਦੇ ਗਈ ਹੈ।

ਗੋਲ-ਮਟੋਲ ਬਦਾਮ ਰੰਗਾ ਜੁੱਸਾ, ਕਰੜੀ ਨਿੱਗਰ ਗਲੀਟ ਦੀ ਮਾਲਕ ਗੁਜ਼ਮ! ਮੈਂ ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਸਾਹਮਣੇ ਨਿਹਾਰਦਾ, ਹੱਥ ਨਾਲ ਧੌਣ ਤੇ ਉੱਕਰੇ ਬੋਸੇ ਦਾ ਨਿੱਘ ਸਹਿਲਾਉਂਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਤਲਾਸ਼ਦਾ ਰਿਹਾ ਪਰ ਫੇਰ ਕਦੇ ਉਸ ਦੀ ਕੋਈ ਉੱਘ ਸੁੱਘ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲੀ।

'ਹੈ ਹੈ ਗਰਕ ਜਾਣਿਓ! ਲੋਹੜਾ ਪੈ ਜੈ... ਦੋ ਪਲ ਠਹਿਰ ਜਾਓ.... ਇਕਲਵਾਂਝੇ ਜਾ ਕੇ ਢਾਹ ਲਿਓ ਪੜ੍ਹੱਲ... ਜਿਹੜਾ ਡਾਹੁਣਾ ਹੈ।' ਅਲਿੰਗਨ-ਮਸਤ ਜੋੜੀ ਵੱਲ ਵੇਖ ਕੇ ਕਿੰਦਰ ਨੇ ਦੁਪੱਟਾ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਕਰਦੇ ਮੂੰਹ ਜਿਹਾ ਸਿਕੋੜਿਆ। ਇਕ ਝਟਕੇ ਜਿਹੇ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਉਡਾਣ ਗੁਜ਼ਮ ਤੋਂ ਵਾਪਿਸ ਮੁੜ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਵੱਲ ਮੁੜ ਆਈ।

ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮੇਰੀ ਇਹ ਫੇਰੀ ਨਾ-ਮੁਕੰਮਲ ਰਹਿਣੀ ਸੀ।

ਗਵਾਂਢੀਆਂ ਦੀਆਂ ਉੱਸਰਦੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਹਵੇਲੀਆਂ, ਕੋਠੀਆਂ ਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਮੌਜੂ ਦੇ ਹੱਥੀਂ ਮੋਟੇ ਕੜੇ ਤੇ ਗਲ 'ਚ ਭਾਰਾ ਕੈਂਠਾ ਵੇਖ ਕੇ ਹੋਰਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਵਾਂਗ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਲੂਹਰੀਆਂ ਉੱਠਣ ਲੱਗੀਆਂ ਸਨ। ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਮੇਰੇ ਵੰਡੇ ਦਾ ਕਿੱਲਾ ਗਹਿਣੇ ਧਰ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਜਰਮਨ ਭੇਜ ਦਿਓ। ਉਹਨੇ ਆਨਾ-ਕਾਨੀ ਕੀਤੀ। ਆਪਾਂ ਭੁੱਖ-ਹੜਤਾਲ ਰੱਖ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਚਿਤਾਵਨੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ।

'ਚੰਗਾ ਜੀਉਣ ਜੋਗਿਆ! ਤੇਰੀ ਮਰਜ਼ੀ ਪਰ ਅੱਗ ਵਿਚ ਪੈਰ ਪਾਉਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਤੇਰੇ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਬਾਲ ਬੱਚੇ ਨੇ ਜ਼ਮੀਨ ਰੱਖ ਕੇ ਤੂੰ ਚਲੇ ਜਾਏਂ ਗਾ ਤੇ ਇਹ ਪਿੱਛੇ ਕੀ ਖਾਣਗੇ।'

'ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰੋ ਬਾਪੂ ਜੀ! ਰੱਬ ਸਿੱਧੀਆਂ ਪਾਵੇ, ਇਹ ਤਾਂ ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀ ਮਾਰ ਐ। ਮੈਂ ਨਿਆਣਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪੇ ਸਾਂਭ ਲਵਾਂਗੀ, ਤੁਸੀਂ ਜ਼ਰਾ ਤੌਖਲਾ ਨਾ ਕਰੋ। ਜੇ ਇੱਥੇ ਰਹਿ ਗਿਆ ਤਾਂ ਅੱਤਵਾਦ ਦੇ ਬੁੱਲਿਆਂ ਤੇ ਪੁਲਸ ਦੀਆਂ ਤਿੱਖੀਆਂ ਚੁੰਝਾਂ ਨੇ ਨੋਚ ਜਾਣਾ ਇਹਨੂੰ।' ਕਿੰਦਰ ਦੀ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਨਾਲ ਬਾਪੂ ਨਿਰ-ਉੱਤਰ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

ਚੰਗੀ ਹੱਲੇ ਵਾਲੀ ਨਿਆਈਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਸੀ, ਚਾਰ ਲੱਖ ਬੜੇ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਮਿਲ ਗਿਆ। ਭਲਾ ਜ਼ਮਾਨਾ ਸੀ, ਅੱਜ ਵਾਂਗ ਠੱਗੀ ਠੋਰੀ ਘੱਟ ਸੀ। ਏਜੰਟ ਨੇ ਚੰਗੀ ਕੰਪਨੀ ਮਿਲਾ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਬੋੜੀ ਦੇਰ ਵਿਚ ਆਪ ਨਾਲ ਜਾ ਕੇ ਮੇਰਾ ਰੱਸਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇ ਹੱਥ ਫੜਾ ਆਇਆ ਜੀਹਦੀ ਬੋਲੀ ਨਾ ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਆਵੇ ਨਾ ਮੇਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਉਹਨੂੰ। ਸਵੇਰੇ ਸ਼ਾਮ ਪਸ਼ੂਆਂ ਵਾਂਗ ਸੀਮੈਂਟ ਇੱਟਾਂ ਗਾਰੇ ਨਾਲ ਲੱਥ ਪੱਥ ਸਿਰ ਮੂੰਹ! ਨਾ ਕੋਈ ਖਾਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨਾ ਸੌਣ ਦਾ ਵਿਹਲ। ਡੰਗਰਾਂ ਦੇ ਚਾਰੇ ਵਾਂਗ ਇਕੋ ਖੁਰਲੀ ਜਿਹੀ ਵਿਚ ਚੌਲ, ਚਿੜਵੇ, ਘੁੰਗਣੀਆਂ, ਭੱਤਾ ਜਿਹਾ ਭਰ ਦਿੰਦੇ ਜੋ ਦਸ ਪੰਦਰਾਂ ਜਣੇ ਇਕੱਠੇ ਮੂੰਹ ਮਾਰ ਕੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਗੁਤਾਵੇ ਵਾਂਗ ਪੇਟ ਝੁਲਕਾ ਕਰ ਲੈਂਦੇ। ਪੈਸੇ ਪੁੱਛਣ 'ਤੇ ਟਰਕੋਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਪੈਸੇ ਤੁਹਾਡਾ ਏਜੰਟ ਪੇਸ਼ਗੀ ਲੈ ਕੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਗਹਿਣੇ ਧਰ ਗਿਆ ਹੈ... ਪੂਰੇ ਹੋਣ ਗੇ ਤਾਂ ਹਿਸਾਬ ਕਰਕੇ ਦਿਆਂਗੇ। ਭੁੱਖੇ ਮਰਦੇ ਤੂੰ ਤੂੰ ਮੈਂ ਮੈਂ ਤੱਕ ਗੱਲ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਪੁਲਸ ਕੋਲ ਅੱਪੜ ਗਈ। ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਕੈਦ ਤੇ ਡੀਪੋਰਟੇਸ਼ਨ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਹੋਈ। ਕੈਦ ਤਾਂ ਕੱਟ ਲਈ ਪਰ ਬਾਹਰ ਆਉਣ ਨੂੰ ਦਿਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦਾ। ਦੇਸ-ਨਿਕਾਲੇ ਦੀ ਤਲਵਾਰ ਜੇਲ੍ਹ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜ਼ਾਲਮ ਸੀ।

ਬਾਪੂ ਦਾ ਤਾਂਘੜਦਾ ਖੁੰਡਾ, ਪਾਪਾ ਦੇ ਡਾਲਰ ਉਡੀਕਦੇ ਅਨਾਥਾਂ ਵਾਂਗ ਬੇਘਰ ਹੋਏ ਨਾਨਕੇ ਬੈਠੇ ਨਿਆਣੇ ਤੇ ਗਹਿਣੇ ਪਈ ਧਰਤ-ਮਾਂ ਛੁਡਾਉਣ ਦੀ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰਦੀ ਜਾਮਨ ਕਿੰਦਰ ਦੁਰ-ਲਾਹਨਤ ਕਹਿੰਦੀ ਲੋਹਲਕੜੀਆਂ ਕੱਢਦੀ ਸਾਹਮਣੇ ਦਿੱਸੀ।

'ਇੱਥੇ ਮੈਨੂੰ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਦਿਓ ਭਾਵੇਂ ਮੈਂ ਵਾਪਿਸ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ।'

ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਸਮਝ ਲਈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਸੰਤਰੀ ਪਾਸੇ ਮੂੰਹ ਕਰਕੇ ਅਵੇਸਲਾ ਜਿਹਾ ਹੋ ਗਿਆ।

ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦੇ ਕੋਈ ਭਲਾ ਲੋਕ ਟੱਕਰ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਜਰਮਨ ਦੀ ਇੱਕ ਮੇਮ ਜੋ ਕਨੇਡਾ ਦੀ ਵਸਨੀਕ ਸੀ ਦੇ ਹੱਥ ਗੁਲਾਮਾਂ ਵਾਂਗ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਫੜਾ ਦਿੱਤੀ। ਕੈਨੇਡਾ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਘਰ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਰੱਖ ਲਿਆ। ਦੋ ਨਿਆਣਿਆਂ ਦੀ ਮਾਂ ਬਣ ਗਈ। ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਟੁੱਟੇ ਹੋਏ ਫੁੱਲ ਨੂੰ ਟਾਹਣੀ ਨਾਲ

ਜੋੜ ਲਿਆ। ਸ਼ੁਕਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇੱਥੇ ਚੰਗਾ ਵਕਤ ਕਟ ਜਾਏਗਾ। ਉਹ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਜਰਮਨ ਦੀ ਛੁੱਟੜ ਵਿਆਹੁਤਾ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਮੰਦੇ ਜਾਂ ਚੰਗੇ ਸਮਝੋ, ਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ਪੈੜ ਨੱਪਦਾ ਨੱਪਦਾ ਉਸ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਖ਼ਸਮ ਵੀ ਆਣ ਪਹੁੰਚਾ। ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਮੇਰੇ ਵੱਲੋਂ ਅੱਖਾਂ ਫੇਰ ਲਈਆਂ। ਯਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬਹਾਨਾਂ ਮਿਲ ਗਿਆ ਤੇ ਪੁੰਜੀ ਪੱਤੀ ਸਮੇਟ ਕੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਸਰਹੱਦ 'ਤੇ ਚੱਕਰ ਕੱਟਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਭਾਰੀ ਗਠੜੀ ਵੇਖ ਕੇ ਇੱਕ ਟਰੱਕ ਵਾਲਾ ਪੰਜਾਬੀ ਬਾਈ ਮਿਹਰਬਾਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਟੂਲ ਬਕਸੇ ਵਿਚ ਦੜ ਕੇ ਸਿਆਟਲ ਤੇ ਫਿਰ ਸੈਕਰਾਮੈਂਟੋ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ।

ਅਮਰੀਕਾ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਮੈਂ ਪੱਕਾ ਨਿਸ਼ਚਾ ਕਰ ਲਿਆ ਕਿ ਹੁਣ ਚਲਾਵਾਂ ਪੱਥਰ ਨਹੀਂ ਬਣਨਾ। ਰੱਜ ਕੇ ਮੂੰਹ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਕਮਾਈ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਕੰਮ 'ਚੋਂ ਫਾਲਤੂ ਸਮੇਂ ਦਸ ਦਸ ਮੀਲ ਪੈਦਲ ਚੱਲ ਕੇ ਖੇਤੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨਾ, ਬੇਰ ਤੋੜਨਾ, ਖੁੰਬਾਂ ਕੱਟਣੀਆਂ, ਟਰਕੀਆਂ ਕੱਟਣਾ, ਬੱਕਰੇ ਭੇਡਾਂ ਝਟਕਾਉਣਾ, ਆਟਾ ਗੁੰਨ੍ਹਣਾ, ਰੋਟੀਆਂ ਪਕਾਉਣੀਆਂ, ਭਾਂਡੇ ਮਾਂਜਣਾ, ਗਲੀਆਂ ਦੀ ਸੜਕਾਂ ਸਫਾਈ ਕਰਨੀਆਂ, ਟੱਟੀ-ਖਾਨੇ ਸਾਫ ਕਰਨੇ ਤੇ ਹੋਰ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦਾ ਚੰਗਾ ਮਾੜਾ ਕੋਈ ਵੀ ਕੰਮ ਮੈਂ ਕਦੇ ਨੱਕ ਮੂੰਹ ਨਹੀਂ ਵੱਟਿਆ ਤੇ ਪਰਹੇਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਦੇਸ਼ ਚੋਰੀ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਭਿੱਖਿਆ! ਜੋ ਵੀ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਮੈਂ ਹੱਸ ਕੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ।

ਡੀ ਐਮ ਵੀ ਦੇ ਕਸੂਤੇ ਤੇ ਮੁਸ਼ਕਲ ਟੈਸਟ ਵਿਚੋਂ ਅੱਠ ਵੇਰਾਂ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋਇਆ ਪਰ ਹੌਂਸਲਾ ਨਾ ਹਾਰਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝ ਪੈ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਅਸਲੀ ਅਮਰੀਕਾ ਤਾਂ ਡਰੈਵਰੀ ਦਾ ਲਸੰਸ ਲੈਣ ਨਾਲ ਹੀ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅਖੀਰ ਕਾਰ ਦੇ ਚਾਲਕ ਲਾਈਸੈਂਸ ਨੇ ਮੇਰੇ ਕੰਮ ਤੇ ਕਮਾਈ ਦਾ ਰਾਹ ਸੁਖਾਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਮੇਰੇ ਪੈਦਲ ਤੁਰਨ ਵਾਲੇ ਘੰਟੇ ਵੀ ਕੈਸ਼ ਹੋਣ ਲੱਗੇ।

'ਭਾ ਜੀ! ਆਹ ਵੇਖੋ, ਤੁਸੀਂ ਐਵੇਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮੋਟੇ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੇ ਹੋ।' ਮੋਢੇ ਤੋਂ ਹਲੂਣ ਕੇ ਮੋਹਣੇ ਨੇ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ।

ਭੀੜ ਵਿਚ ਬੋਰੀ ਵਰਗੇ ਮੋਟੇ ਤਾਜ਼ੇ ਕਾਲੇ ਗੋਰੇ ਜਿਸਮ ਵੇਖ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਮੁਟਾਪਾ ਨਿਗੂਣਾ ਜਿਹਾ ਜਾਪਿਆ। ਇਕ ਮੋਟੀ ਭਾਰੀ ਗੋਰੀ ਮੇਮ ਇਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਮਖਮਲੀ ਕਤੂਰੇ ਨੂੰ ਬਾਂਹਾਂ 'ਚ ਘੁੱਟੀ ਬੜੀ ਮਸਤ ਗਰੂਰੀ 'ਚ ਮੋਹਣ ਦੇ ਆਕਰਸ਼ਣ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਬਣ ਗਈ।

ਦੋ ਵਿਅਕਤੀ ਘੁੱਟ ਕੇ ਜੱਫੀਆਂ ਪਾਈ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਮੂੰਹ 'ਚ ਚੁੱਭੀ ਲਾਈ ਖੜ੍ਹੇ ਵੀ ਉਸ ਨੇ ਤਾੜ ਲਏ। ਸ਼ਰੂਆਤ ਲੱਚਰਤਾ ਵੇਖ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਲਈਆਂ।

'ਵੇਖ ਪਰਾਈਆਂ ਚੰਗੀਆਂ, ਮਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਜਾਣੇ...' ਵੱਡਾਰੂਆਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਉਹ ਦੰਦਾਂ ਥੱਲੇ ਪੀਹਣ ਲੱਗਾ।

'ਮੈਂ ਅਜੇਹੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਵਾਂ ਧੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਕਿਵੇਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਾਂ? ਨਾ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਹਯਾ ਨਾ ਸਰੀਰ ਤੇ ਤਨ ਕੱਜਣ ਲਈ ਕੋਈ ਕੱਪੜਾ!' ਜੋਗੇ ਦਾ ਦਿਲ ਜਿਵੇਂ ਕਚਿਆਨ ਜਿਹੀ ਨਾਲ ਭਰ ਗਿਆ। ਦੁਰ ਦੁਰ ਕਰਦਾ ਨੱਕ ਮੂੰਹ ਮਰੋੜਨ ਲੱਗਾ।

'ਇਹ ਵੀ ਸਾਲੇ ਕੀ ਜਾਂਗਲੀ ਜੂਨ ਐ! ਸਾਡੇ ਵਰਗੇ ਦਾੜ੍ਹੀ ਮੁੱਛ ਵਾਲੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਨਫਰਤ ਕਰਦੇ ਦੂਰ ਦੌੜਦੇ ਨੇ ਤੇ ਕੁੱਤਿਆਂ ਬਿੱਲੀਆਂ ਦੀਆਂ ਪੂਛਾਂ ਸ਼ੌਂਕ ਨਾਲ ਚੱਟਦੇ ਗਲ ਨਾਲ ਲਾਈ ਫਿਰਦੇ ਨੇ।' ਮੋਹਣ ਦੇ ਹਸਗੁੱਲੇ ਲਗਾਤਾਰ ਮਨੋਰੰਜਨ ਵਿਚ ਰੰਗ ਭਰ ਰਹੇ ਸਨ।

ਅਗਲੇ ਦੁਆਰ ਵਿਚ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਲੰਮੀ ਝੀਲ ਵਿਚ ਚੱਲਦੀਆਂ ਗੰਧੋਲਾ ਬੇੜੀਆਂ ਯਾਤਰੂਆਂ ਲਈ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦਾ ਸਾਧਨ ਸਨ। ਨਾਲ ਨਾਲ ਚਾਰ ਤਲਾਬ... ਇਕ ਵੱਡਾ ਤਿੰਨ ਛੋਟੇ... ਨੀਲਾ-ਨੀਲਾ ਪਾਣੀ ਨੀਲੇ ਅੰਬਰ ਥੱਲੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਾਲੀ ਗੋਰੀ ਚਮੜੀ ਵਾਲੇ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਲੋਕ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਲਿੰਗਕ ਭੇਦਭਾਵ ਦੇ ਆਵਾਰਾ

ਤਾਰੀਆਂ ਚੁੱਭੀਆਂ ਲਗਾਉਂਦੇ ਮਜ਼ੇ ਲੈ ਰਹੇ ਸਨ। ਕੁਝ ਪਾਸੇ ਪਈਆਂ ਆਰਾਮ ਕੁਰਸੀਆਂ ਤੇ ਅੰਗੀ ਚੱਡੀ ਨਿਚੁੱੜਦੀ ਨਾਲ ਬੈਠੇਫੈਠੀਆਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਰਸਾਲੇ ਪੜ੍ਹ ਰਹੇ ਸਨ। ਕਈ ਨੌ-ਜੁਆਨ ਅਣਵਿਆਹੇ ਦੋਸਤ ਜਾਂ ਨਵ-ਵਿਆਹੁਤਾ ਜੋੜੇ ਇਕ ਦੂਸਰੇ 'ਚ ਅਭੇਦ ਚੰਬੜੇ ਵਿੰਗੇ ਟੇਢੇ ਉੱਚੇ ਨੀਵੇਂ ਲੁਕਣ ਮੀਟੀ ਖੇਲਦੇ ਆਸੇ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਬੇਖ਼ਬਰ ਖ਼ਰਮਸਤੀਆਂ 'ਚ ਰੁੱਝੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਕੋਈ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਸਣ ਵਾਲਾ ਜਾਂ ਹੋ-ਹੱਲਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਵੇਖਣ ਜਾਂ ਕਹਿਣ ਦੀ ਫ਼ਰਸਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।

'ਭਾ ਜੀ ਗੋਰੀਆਂ ਨਾਲ ਤਲਾਬ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਨਹਾਉਗੇ ਤਾਂ ਲਾਸ ਵੇਗਸ ਦਾ ਦੌਰਾ ਸਕਾਰਥ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ।' ਮੋਹਣੇ ਦੀ ਹੁੱਝ ਨਾਲ ਮੈਂ ਵੀ ਗਰਮ ਤਲਾਬ ਵਿਚ ਕੁੱਦ ਪਿਆ। ਉਹ ਵੀ ਦੋਵੇਂ ਜਲਦੀ ਕਰਕੇ ਮੇਰੇ ਪਿੱਛੇ ਆਣ ਵੜੇ ਪਰ ਜੂਏ ਦੀ ਖਿੱਚ ਨੇ ਛੇਤੀ ਹੀ ਬਾਹਰ ਧੂਹ ਲਿਆਂਦੇ।

'ਦੋਸਤੋ! ਜੂਆ ਖੇਡਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ? ਆਹ ਵੇਖੋ ਲੋਕ ਉਵੇਂ ਹੀ ਬਟਨ ਜਿਹਾ ਨੱਪਦੇ ਨੇ। ਭੁਰਲ ਕਰਕੇ ਨਵੇਂ ਖੜ੍ਹ ਖੜ੍ਹ ਕਰਦੇ ਨੌਟ ਨਿਕਲ ਆਉਂਦੇ ਨੇ ਤੇ ਉਹ ਗਿਣਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਜੇਬ 'ਚ ਪਾ ਕੇ ਤੁਰ ਜਾਂਦੇ ਨੇ।'

ਏ ਟੀ ਐਮ ਵੱਲ ਉਂਗਲ ਕਰਦੇ ਮੋਹਣੇ ਨੇ ਜੌਹਕਰ ਵਾਂਗ ਇਕ ਹੋਰ ਸੀਟੀ ਜਿਹੀ ਮਾਰ ਕੇ ਸਭ ਨੂੰ ਖਿੜਖਿੜਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਮਸ਼ੂਮੀਅਤ ਦਾ ਢਕੱਜ ਕੀਤਾ ਭਾਵੇਂ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਏਨਾ ਅਨਜਾਣ ਨਹੀਂ ਜਿੰਨਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਤਾਸ਼, ਕੌਡੀਆਂ, ਗੀਟੀਆਂ ਤੇ ਡਾਲਰ ਘੜਨ ਵਾਲੀਆਂ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਤੇ ਜਿਵੇਂ ਸਾਰਾ ਜਹਾਨ ਆਣ ਢੁੱਕਾ ਹੋਵੇ, ਹਾਲ ਵਿਚ ਜਾ ਵੜੇ। ਜਿਵੇਂ ਤਵੱਕੋ ਸੀ ਬੱਲੇ ਬੱਲੇ ਹੋ ਗਈ। ਜੂਏ ਦੇ ਦਾਅ ਸੌ ਵਧ ਕੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਹੌਸਲਾ ਵਧਾ ਗਏ। ਚਰਖੜੀਆਂ ਦੇ ਗੇੜੇ 'ਤੇ ਗੇੜਾ ਲੱਗਦਾ। ਕਦੇ ਦਸ ਗੁਣਾ ਵਧ ਜਾਂਦਾ ਕਦੇ ਦਸ ਵੀਹ ਹੜੱਪ ਕਰ ਜਾਂਦਾ। ਤਿੰਨੇ ਸ਼ੁਹਲੇ ਨਵੇਂ ਜੁਆਰੀਏ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰੀਂ ਚੜ੍ਹ ਗਏ।

ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਸਾਮਾਨ ਫੜ੍ਹੀ ਸਨੈਕਸ, ਸੋਢਾ, ਬੀਅਰ, ਵਾਈਨ, ਵਿਸਕੀ ਚੁੱਕੀ ਕਾਲੀਆਂ ਗੋਰੀਆਂ ਸੈਕਸ ਬੰਬ ਸੁੰਦਰੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਛਾਤੀ ਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਦੋ ਉਂਗਲਾਂ ਟਾਕੀਆਂ ਪਿੱਛੇ ਨੂੰ ਤਣੀਆਂ ਨਾਲ ਬੱਧੀਆਂ ਤੇ ਧੁੰਨੀ ਤੋਂ ਬੱਲੇ ਲੰਗੋਟੀ ਨੁਮਾ ਇਕ ਝਾਲਰ ਜਿਹੀ, ਲੁਸ਼ ਲੁਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਲਿਸ਼ਕਦੀਆਂ ਨੰਗੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਬਾਂਹਾਂ ਤੇ ਮੋਰਨੀਆਂ, ਘੁੰਗੀਆਂ, ਖਰਗੋਸ਼, ਠੂਹੇਂ, ਟਾਟੂ ਆਦਿ ਖੁਣਵਾਈ ਹੋਈ ਆ ਧਮਕੀਆਂ। ਰੇਸ਼ਮ ਜਿਹੇ ਬਦਨ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਦਾਰਥ ਨਿਆਮਤਾਂ ਦੀ ਮਹਿਕ ਖਿੰਡਾਉਣ ਲੱਗੇ। ਇੰਦਰ ਦੇ ਅਖਾੜੇ ਦੀਆਂ ਹੂਰਾਂ ਪਰੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਤ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਕਿਸੇ ਮਹਾਨ ਤਪੱਸਵੀ ਤੇ ਸਾਧੂ ਸੰਤ ਦੀ ਸਮਾਧੀ ਭੰਗ ਕਰਨ ਤੇ ਲਲਸਾਉਣ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਸਨ। ਉਹ ਬਣੀਆਂ ਫੱਬੀਆਂ ਹਾਏ ਬਾਏ ਕਹਿ ਕੇ ਹਰ ਇਕ ਨਾਲ ਖਹਿ ਕੇ ਲੰਘਦੀਆਂ ਤੇ ਕੁੱਝ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਪੈਂਫਲਿਟ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਿਲਣ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ, ਘੰਟੇ ਦਾ ਮਿਹਨਤਾਨਾ, ਬੈਂਡ-ਰੂਮ ਡਾਂਸ, ਕਾਲ-ਗਰਲਜ਼ ਸ਼ਿਕਾਰੀਆਂ ਵਾਸਤੇ... ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫੋਨ ਨੰਬਰ ਅਤੇ ਉਜਰਤ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਸੀ, ਫੜਾ ਕੇ ਲੱਕ ਮਟਕਾਉਂਦੀਆਂ ਗੁਜਰ ਗਈਆਂ। ਪਲ ਦੀ ਪਲ ਨਵੇਂ ਜੁਆਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ 'ਚ ਰੜਕ ਪੈਣ ਲੱਗੀ ਤੇ ਚਰਖੜੀਆਂ ਰੁਕ ਗਈਆਂ।

ਜਾਂਘੀਏ ਤੇ ਝਾਲਰਾਂ ਲਟਕਾਈ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸੁੰਦਰੀ ਜਾਮ ਲੈ ਆਈ। ਫਿਰ ਦੂਸਰੀ ਤੇ ਫਿਰ ਤੀਸਰੀ ਨੇ ਆ ਕੇ ਤਿੰਨਾਂ ਦੇ ਕੰਧਾੜੇ ਮੱਲ ਲਏ। ਤਿੰਨੇ ਲੱਟੂ ਹੋ ਗਏ। ਤਿੰਨਾਂ ਨੇ ਸੌ ਸੌ ਕੱਢ ਕੇ ਅੱਖਾਂ 'ਚ ਖੁਮਾਰੀ ਭਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫੜ੍ਹਾ ਦਿੱਤੇ। ਉਹ ਤਕੜੇ ਹਾੜੇ ਪਾ ਕੇ ਨਾਲ ਢੁਕ ਕੇ ਬੈਠ ਗਈਆਂ।

'ਆਠਾ ਲਗਾਓ... ਪਾਂਚਾ ਲਗਾਓ.... ਅਬ ਸਾਤਾ ਲਗਾਓ।' ਉਹ ਉਂਗਲਾਂ ਨੱਪਦੀਆਂ ਪੌਣ ਮਟਕਾਉਂਦੀਆਂ ਮਾਰਗ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲੱਗੀਆਂ।

ਬਟਨ ਨੱਪਿਆ... ਚਰਖੜੀ ਚੱਲੀ।

'ਅੱਠ... ਅਅਅ...!' ਸੁਆਦ ਆ ਗਿਆ ਪੰਝੱਤਰ ਸੌ! ਇੱਕ ਮਿੱਠੇ ਜਿਹੀ ਮਾਰ ਕੇ ਦਾਅ ਲੁਆ ਕੇ ਉਹ ਇਕ ਭੀੜ ਵਿਚ ਗੈਬ ਹੋ ਗਈ।

ਫੇਰ ਦਸ ਵੀਹ ਪੰਜਾਹ ਸੌ ਸਾਰੇ ਜਿੱਤਦੇ ਰਹੇ। ਮਸ਼ੀਨ ਦੀ ਸੂਈ ਨੇ ਚੰਗਾ ਭਰਵਾਂ ਬੈਲੇਂਸ ਦੱਸ ਕੇ ਸੇਰ ਸੇਰ ਲਹੂ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ।

ਚਰਖੜੀ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਕਿਸਮਤ! ਜਦ ਪੁੱਠੀ ਚੱਲ ਪਵੇ ਤਾਂ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਬਟਨ ਤਾਂ ਓਹੀ ਸੀ, ਚਰਖੜੀ ਵੀ ਸਿੱਧੀ ਚੱਲਦੀ ਰਹੀ ਪਰ ਕਿਸਮਤ ਪੁੱਠੀ ਚੱਲ ਪਈ। ਤਿੰਨੇ ਹਿੰਦਸੇ ਖਾਨਿਆਂ ਵਿਚ ਮੁੜ ਕਦੇ ਬਰਾਬਰ ਨਾ ਆਏ ਨਾ ਹੀ ਦੋਬਾਰਾ ਮੰਗੇ ਹਿੰਦਸੇ ਪੂਰੇ ਉੱਤਰੇ। ਹਰੇ ਜੁਆਰੀਏ ਹਿਸ਼ ਹਿਸ਼ ਕੇ ਟੱਕਰਾਂ ਮਾਰਦੇ ਸੁੰਦਰੀਆਂ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਉਹੀ ਆ ਕੇ ਕੋਈ ਨਵਾਂ ਗੁਰ ਦੱਸਣ। ਹੋਰ ਨਵੇਂ ਬੈਰੇ ਆਏ, ਵਿਸਕੀ ਦੇ ਪੈੱਗ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ, ਰੱਖ ਕੇ ਮੁਸਕਰਾ ਗਏ ਜਿਵੇਂ ਸਾਡੀ ਹਾਰ ਤੇ ਮੂੰਹ ਚਿੜਾ ਰਹੇ ਹੋਣ। ਮੁਕੱਦਰ ਨੇ ਐਸਾ ਪਲਟਾ ਖਾਧਾ ਕਿ ਉਲਟੇ ਸਾਰੇ ਸਭ ਕੁੱਝ ਹਰ ਗਏ। ਜਿੱਤੇ ਹਰਾ ਕੇ ਜੇਬ ਵੀ ਖਾਲੀ ਹੋ ਗਈ। ਫੌਜਾਂ ਜਿੱਤ ਕੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਹਾਰ ਗਈਆਂ। ਕਰੈਡਿਟ ਕਾਰਡ ਤੇ ਏ ਟੀ ਐਮ ਕਾਰਡ! ਘਸਾ ਘਸਾ ਕੇ ਖਾਤੇ ਖਾਲੀ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਮਸ਼ੀਨ ਤੋਂ ਜੁਆਬ ਮਿਲ ਗਿਆ। ਸਾਰੇ ਦਾਅ ਵਿਅਰਥ ਫੋਕੇ ਨਿਕਲਦੇ ਰਹੇ। ਤਿੰਨਾਂ ਦੇ ਰੋਣਹਾਕੇ ਚਿਹਰੇ ਦੂਰ ਨੇੜੇ ਦੇ ਆਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਜਾਂ ਪਹਿਰਾ ਬੁਰਜ ਤੇ ਸਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਤਾੜ ਰੱਖਦੇ ਨਿਗਰਾਨ ਨੂੰ ਚੇਤੰਨ ਕਰ ਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਟੋਲੀ ਹੁਣ ਨੰਗ ਖਾਲੀ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਹੈ।

ਤਰਸ ਦੇ ਪਾਤਰ ਢਿਲਕੇ ਚਿਹਰੇ ਤਾੜ ਕੇ ਉਹੀ ਪਹਿਲੀ ਸੁੰਦਰੀ ਆਈ। ਅਫਸੋਸ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕਰਦੇ ਆਪਣਾ ਸੌ ਵਾਲਾ ਨੋਟ ਵਾਪਿਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਉਹ ਵੀ ਨੰਬਰਾਂ ਦੀ ਭੇਟ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ।

ਇਕ ਅਜਨਬੀ ਜੈਂਟਲਮੈਨ ਜਾਂਦਾ ਜਾਂਦਾ ਰੁਕਿਆ। ਬੂਥੇ ਲਟਕਦੇ ਵੇਖ ਕੇ ਸੌ ਦਾ ਪੱਤਾ ਫੜਾ ਕੇ ਕੋਲ ਬੈਠ ਗਿਆ।

'ਲਓ ਅਬ ਆਠਾ ਲਗਾਓ, ਘਰ ਜਾਓ, ਖਾਣਾ ਖਾਓ ਤੇ ਆਰਾਮ ਕਰੋ। ਜੂਏ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਿੱਤ ਸਕਦਾ।' ਉਸ ਨੇ ਹਮਦਰਦੀ ਵਜੋਂ ਜੋਗੇ ਦੀ ਪਿੱਠ ਥਾਪੜੀ।

ਸੱਚੀਂ ਉਸ ਸੌ ਦਾ ਪੰਦਰਾਂ ਸੌ ਬਣ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਪੰਜ ਸੌ ਵਾਪਿਸ ਕਰ ਕੇ ਪੰਨਵਾਦ ਕਿਹਾ ਪਰ ਉਹ ਲੈਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਤੁਰ ਗਿਆ। ਅਸੀਂ ਰੋਟੀ ਖਾਣ ਜੋਗੇ ਹੋ ਗਏ। ਤਕੜਾ ਭਾਰੀ ਕਾਰੀਗਰ ਜੁਆਰੀਆ ਲਗਦਾ ਸੀ ਜੋ ਸ਼ਾਇਦ ਜਿੱਤ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ।

ਸਵੇਰੇ ਟੀ ਵੀ ਦੀਆਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਸੁਰਖੀਆਂ ਅਮਰੀਕਾ ਤੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚਕਾਰ ਹਵਾਲਾ ਸੰਧੀ ਬਾਰੇ ਸਨ ਜਿਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਪੰਜਾਬ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਭਗੋੜੇ ਮੁਲਜ਼ਮ ਇੰਟਰਪੋਲ ਰਾਹੀਂ ਫੜਨ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਸੀ, ਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਅੱਡ ਦਿੱਤੇ। ਸਭ ਦੇ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਡਰ ਦੀਆਂ ਗਹਿਰੀਆਂ ਹਵਾਈਆਂ ਫਿਰ ਗਈਆਂ। ਅਖਬਾਰ ਪੜ੍ਹਦੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਮੇਰਾ ਧਿਆਨ ਇਕ ਖ਼ਬਰ 'ਤੇ ਕੇਂਦਰਤ ਹੋ ਗਿਆ।

'ਭਾਰਤ ਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚਾਲੇ ਹਵਾਲਗੀ ਸੰਧੀ ਰੰਗ ਲਿਆਈ। ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਭਾਰਤ ਦਾ ਭਗੋੜਾ ਨਾਮੀ ਅਪਰਾਧੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਹਵਾਲੇ!'

ਪੰਜਾਬ ਪੁਲਿਸ ਦੀਆਂ ਹੱਥ-ਘੜੀਆਂ 'ਚ ਜਕੜੇ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਤੁਰਦੇ ਸੁੰਦਰ ਸੁਨੱਖੇ ਨੌ-ਜੁਆਨ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਤੋਂ ਤਸ਼ੱਦਦ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਮੇਰੇ ਰੌਂਗਟੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਗਏ। ਅਸਮਾਨ ਇਕ ਦਮ ਭੁਆਂਟਣੀਆਂ ਲੈਣ ਲੱਗਾ।

ਜੇ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਵੱਡੀ ਸਿਆਸੀ ਪਹੁੰਚ ਪਿਛੋਕੜ ਵਾਲੇ ਨਾਮੀ-ਗਰਾਮੀ ਘਰਾਣੀਏ ਵਾਪਿਸ ਜਾਣੇ ਨਹੀਂ ਰੁਕ ਸਕਦੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਕੀਹਦੇ ਪਾਣੀਹਾਰ ਹਾਂ। ਮੇਰਾ ਵੀ ਨੰਬਰ ਜਲਦੀ ਹੀ ਆਇਆ ਖੜ੍ਹਾ। ਮੈਂ ਵੀ ਤਾਂ ਇੱਥੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਪੁਲਿਸਦਾ ਭਗੋੜਾ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰੀ ਕਾਤਲ ਮੁਲਜ਼ਮ ਲੋਕਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਬਹਾਦਰ ਸੂਰਮਾ,

ਖਾੜਕੂ ਜੋਧਾ ਦੱਸਦਾ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਮਖੌਟੇ ਜਾਂ ਚੋਲੇ ਬਦਲ ਕੇ ਕੀ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਘਰ ਦਾ ਭੇਤੀ ਲੰਕਾ ਢਾਹੇ, ਆਪਣੇ ਹੀ ਲੂਤੀ ਲਾ ਦਿੰਦੇ ਨੇ। ਪਲ ਦੀ ਪਲ ਡੀਪੋਰਟੇਸ਼ਨ ਤੇ ਭਾਰਤ ਵਾਪਸੀ, ਪੰਜਾਬ ਪੁਲਸ ਦੀ ਚੰਡੇ ਪਾੜ ਪੁੱਛ-ਗਿੱਛ, ਗਿੱਦੜ-ਕੁੱਟ ਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਤਸੀਹੇ ਅੱਤਿਆਚਾਰ ਮੇਰੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਟੁੰਬਣ ਲੱਗੇ। ਉਥੋਂ ਤੇ ਭੇਸ ਬਦਲ ਕੇ ਨਵੇਂ ਨਾਮ ਦਾ ਠੱਪਾ ਲਗਵਾ ਕੇ ਇਧਰ ਉਡਾਰੀ ਮਾਰ ਆਇਆ ਪਰ ਇੱਥੇ ਸੱਜਣਾਂ ਮਿੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਅਸਲ ਵਿਚ ਲੈਂਬੜ ਸਿੰਘ ਬੱਬਰ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਆ ਕੇ ਵੀ ਕਿੰਨੀ ਦੇਰ ਕੋਈ ਸੁਣਵਾਈ ਨਾ ਹੋਈ। ਕੇਸ ਰੀਜੈਕਟ ਹੋ ਗਿਆ। ਫੇਰ ਵਕੀਲਾਂ ਦੀਆਂ ਜੇਬਾਂ ਭਰ ਕੇ ਨਵੇਂ ਨਾਮ 'ਤੇ ਕੇਸ ਪਾਸ ਹੋਇਆ।

'ਮੈਂ ਤਾਂ ਭਾਈ ਜੀ! ਐਵੇਂ ਨਕਲੀ ਖਾੜਕੂ ਹੀ ਬਣਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਕੋਈ ਜੁਰਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।' ਜੋਗਾ ਫੁਸਫੁਸਾਇਆ।

'ਹੁਣ ਪਤਾ ਲੱਗੂ! ਕਿਸ ਭਾਅ ਵਿਕਦੀ?' ਮੋਹਣੇ ਨੇ ਹੁੱਜ ਜਿਹੀ ਮਾਰ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਪੈਰ ਹਲੂਣ ਦਿੱਤੇ।

'ਅਸੀਂ ਤੇ ਭਰਾਵਾ! ਮੁਫਤ 'ਚ ਆਜ਼ਾਦੀ ਘੁਲਾਟੀਏ ਬਣ ਗਏ। ਜਦ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਇਹ ਨਕਸਲੀਏ ਖਾੜਕੂ ਗੋਲੀਆਂ ਦੇ ਛਾਣੇ ਵਰ੍ਹਾ ਕੇ ਫਟਾ ਫਟਾ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਉਡਾਰੀਆਂ ਮਾਰ ਕੇ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਰਾਜਸੀ ਸ਼ਰਨ ਲੈ ਰਹੇ ਨੇ ਤਾਂ ਆਪਾਂ ਵੀ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਪੁਆਈ। ਇਕ ਪੁਲਸ ਅਫਸਰ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਸੀ। ਬਾਪੂ ਨੇ ਉਸ ਨਾਲ ਅਟੀ-ਸਟੀ ਰਲਾਈ ਤੇ ਮੇਰੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਬੰਬ, ਲੁੱਟ ਮਾਰ, ਕਤਲ, ਡਾਕੇ ਦੇ ਕਈ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਰਜ ਹੋ ਗਏ। ਬਾਹਰ ਉੱਡਣ ਦਾ ਬਹਾਨਾ ਤਾਂ ਮਿਲ ਗਿਆ ਪਰ ਅੱਗੇ ਕੋਈ ਝਾਲੂ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪੰਡਾਂ ਦੀਆਂ ਪੰਡਾਂ ਨੋਟ ਖਰਚ ਕੇ ਏਜੰਟਾਂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਆ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ। ਟਰੈਕਟਰ ਕਿੱਲਿਆਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਪਨਾਹਗੀਰਾਂ ਦਾ ਠੂਠਾ ਫੜ ਬੈਠੇ। ਮਾਂ ਉਡੀਕਦੀ ਮਰ ਗਈ, ਪਿਉ ਇਕਲੌਤੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਗਲੀਆਂ 'ਚੋਂ ਡੰਗੋਰੀ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਟੋਲਦਾ ਹੱਡ ਰੋਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਦਸ ਸਾਲਾਂ ਬਾਦ ਹੁਣ ਗਰੀਨ ਕਾਰਡ ਨਸੀਬ ਹੋਇਆ।'

ਆਪਣੀ ਹੱਡ ਬੀਤੀ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਜੋਗੇ ਦਾ ਗਲਾ ਰੁਕ ਗਿਆ ਤੇ ਅੱਖਾਂ ਚੋਅ ਪਈਆਂ।

ਉਸ ਦੀ ਕਰੁਣਾਮਈ ਹਾਲਤ ਤੋਂ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਤੇ ਬੱਚੇ ਵੀ ਭੈਭੀਤ ਹੋ ਗਏ।

ਮੇਰੇ ਰੂਪੋਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਜਰਮਨ ਦੌੜਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿੰਦਰ ਨੇ ਕਿੰਨੇ ਸਾਰੇ ਹੁਨਾਲ਼ ਤੇ ਸਿਆਲ ਇਹ ਵਿਛੋੜੇ ਭਰੇ ਦਿਨ ਕਿਵੇਂ ਰੰਡੇਪੇ ਵਾਂਗ ਪੁਲਸ ਤਫ਼ਤੀਸ਼ਾਂ ਤੇ ਸ਼ਰੀਕਾਂ ਦੀਆਂ ਚੋਭਾਂ ਵਿਚ ਲੰਘਾਏ। ਮੈਨੂੰ ਮਰਿਆ ਖਪਿਆ ਸਮਝ ਕੇ ਨਿਆਣੇ ਲੈ ਕੇ ਪੇਕੇ ਚਲੀ ਗਈ। ਮੇਰੀ ਕੋਈ ਚਿੱਠੀ ਪੱਤਰ ਤੇ ਮਨੀ-ਆਰਡਰ ਉਡੀਕਦੀ ਉਹ ਹਰ ਪਲ ਕੀਮਾ ਕੀਮਾ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ। ਚਿੱਠੀ ਪੱਤਰ ਲਿਖਣ 'ਚ ਮੈਂ ਘੋਲੀ ਹੀ ਸੀ ਤੇ ਦੂਜਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਵੀ ਸੀ ਕਿ ਚਿੱਠੀ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਪੈਸਿਆਂ ਬਾਰੇ ਇਕਰਾਰ ਦੁਹਰਾਉਣਾ ਪੈਣਾ ਸੀ। ਪੈਸਿਆਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਕੰਪਨੀ ਵਾਲੇ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਗਏ। ਉਜਰਤ ਮੰਗਣ ਤੇ ਕੰਮ 'ਚ ਨੁਕਸ ਬੀਨੀਆਂ ਕੱਢ ਕੇ ਅੱਖਾਂ ਦਿਖਾਉਣ ਲੱਗੇ। ਭੁੱਖੇ ਮਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਗਲੇ ਦੇ ਗਲ ਲੱਗ ਕੇ ਮਰੋਂ। ਮੈਂ ਤੇ ਮੇਰੇ ਸਾਥੀ ਨੇ ਉਹ ਮੈਨੇਜਰ ਜਾ ਢਾਹਿਆ। ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਕੈਦ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਨਿਕਾਲੇ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸੁਣਾ ਦਿੱਤਾ।

ਆਤੰਕਵਾਦ ਦੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਛਾਪੇਮਾਰ ਧੜ ਪਕੜ ਵਿਚ ਪਿੰਡ ਵਾਲੇ ਮੁਖ਼ਬਰ ਦੁਰਗੇ ਦੀ ਕੁੱਟ ਦਾ ਬਦਲਾ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਪੁਲਸ ਨੇ ਮੇਰੇ ਬਾਪੂ ਤੇ ਕਹਿਰ ਵਰਤਾ ਕੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਦੁਸਾਂਗੜ ਕਰ ਕੇ ਲੈ ਲਿਆ ਸੀ ਪਰ ਮੈਂ ਜਰਮਨ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਸੀ। ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਪੂੰਗ ਸਮਾਜ ਦੇ ਗਰਮ ਲਾਵਿਆਂ ਤੇ ਇੱਲਾਂ ਕਾਂਵਾਂ ਦੇ ਠੂੰਗਿਆਂ ਤੋਂ ਕੁਕੜੀ ਨੇ ਕਿਵੇਂ ਖੰਭਾਂ ਥੱਲੇ ਬਚਾ ਕੇ ਰੱਖੇ। ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਮਾਣਨ ਵਾਲੇ ਸੁਨਹਿਰੀ ਪਲ ਤੇ ਹੁਸੀਨ ਸੁਪਨੇ ਜੋ ਇਸ ਨੇ ਮੁੜਤਣ ਵਿਚ ਗਵਾਏ, ਉਹ ਮੌਸਮ ਬਹਾਰਾਂ ਮੁੜ ਨਹੀਂ ਮਿਲਣੀਆਂ। ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਲਾਉਣ ਵਾਲੀ ਆਪ ਚੁੱਪ ਧਾਰ ਗਈ ਤੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਵੀ ਉਸ ਦੀ ਇਹ ਚੁੱਪੀ ਨਹੀਂ ਟੁੱਟੀ। ਆਲ ਇਜ਼ ਵੈਲ ਦੈਟ ਐਂਡਜ਼ ਵੈਲ... ਭਗਤਣੀ ਬਣ ਗਈ ਹੈ ਹੁਣ, ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ, ਪਾਠ ਕਰਦੀ ਹੈ ਸੁਭਾ ਸ਼ਾਮ, ਸ਼ੁਕਰਾਨਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਉਪਰ ਵਾਲੇ ਦੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਨਿਆਮਤਾਂ ਦਾ। ਨਿਰ-ਵਿਘਨ ਪਾਠ ਕਰਨ ਵਾਂਗ ਮੇਰੀ ਆਪਣੀ ਕਹਾਣੀ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਆਪੇ ਹੀ ਤਾਜ਼ਾ ਦੁਹਰਾਈ ਗਈ।

ਹੋਟਲ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਕੇ ਇਕ ਨਵੀਂ ਕੈਸੀਨੋ ਵਿਚ ਵੜ ਗਏ। ਬੜਾ ਵੱਡਾ ਸਾਰਾ ਹਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਵਾਲਾ ਜੁਆ-ਘਰ ਤੇ ਨਾਲ ਇਕ ਪਾਸੇ ਜਿੰਮ ਸੀ।

'ਲਓ ਸੌ ਸੌ..., ਸਾਰੇ ਕਿਸਮਤ ਅਜ਼ਮਾਓ! ਇਹ ਧੁਰ ਦਰਗਾਹੋਂ ਮੁੜਿਆ ਖਰਚ ਹੁਣ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਲਿਜਾਉਣਾ... ਹੰਨੇ ਜਾਂ ਬੰਨੇ।' ਮੈਂ ਨੋਟ ਵੰਡਦੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ।

ਸੰਗਦੇ ਝਕਦੇ ਡਰਦੇ ਡਰਦੇ ਪੈਰ ਰੱਖਦੇ ਅਜਨਬੀ ਜੁਆਗੀਏ ਵੇਖ ਕੇ ਕੈਮਰੇ ਦੀ ਚੌਕਸ ਅੱਖ ਨੇ ਪਹਿਰਾ-ਬੁਰਜ ਤੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤਾ।

ਜੁਏ ਵਾਲੀ ਮਸ਼ੀਨ 'ਤੇ ਅਜੇ ਪਹਿਲਾ ਗੇੜ ਹੀ ਲਗਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਮੋਢੇ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਭਾਰਾ ਜਿਹਾ ਹੱਥ ਆ ਧਰਿਆ। ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜ ਕੇ ਵੇਖਿਆ। ਹਥਿਆਰਾਂ ਨਾਲ ਲੈਸ ਨੀਲੀ ਵਰਦੀ ਵਾਲਾ ਪੁਲਸ ਕਰਮੀ ਚਿੱਟੇ ਚਿੱਟੇ ਡੋਲੇ ਕੱਢੀ ਮੁਸਕਰਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

'ਹੈਲੋ! ਮਿਸਟਰ ਲੈਂਬੂ ਸਿੰਘ ਭਗੌੜਾ??'

'ਨੋ ਨੋ ਆਈ ਅਮ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ..।'

ਡਰ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਸਾਰਾ ਸਰੀਰ ਕੰਬ ਉੱਠਿਆ। ਪਿਛਲੇ ਪੰਦਰਾਂ ਵੀਹ ਸਾਲ ਦਾ ਅਗਿਆਤ-ਵਾਸ, ਪੁਲਸ ਨਾਲ ਲੁਕਣ-ਮੀਟੀ, ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਜੰਗਲਾਂ ਦੀ ਭਟਕਣ, ਰਾਜਸੀ ਸ਼ਰਨ ਦਾ ਕੇਸ, ਝੂਠਾ ਹਲਫ਼ਨਾਮਾ, ਨਾਂ ਦਾ ਬਦਲਵਾਂ ਕੁਨਾਂ ਰੱਖਣਾ, ਦੇਸ਼ ਨਿਕਾਲਾ ਆਦਿ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਇਕ ਦਮ ਅੱਖਾਂ ਮੂਹਰੇ ਲੰਘ ਕੇ ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਲਿਆ ਮਜ਼ਾ ਮਲੀਆਮੇਟ ਕਰ ਗਿਆ।

'ਪਲੀਜ਼ ਕਮ!... ਫਾਲੋ ਮੀ...।'

ਪੁਲਸੀਏ ਨਾਲ ਤਲਖ-ਕਲਾਮੀਂ ਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਹੱਥਾਂ ਪੈਰਾਂ ਦੀਆਂ ਛੁਡਾ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਉਹ ਵੀ ਨਿਮੋਝਾਣੇ ਜਿਹੇ ਹੋ ਕੇ ਮੇਰੇ ਪਿੱਛੇ ਲੱਗ ਗਏ। ਮੋਹਣੇ ਦਾ ਹੱਸਦਾ ਚਿਹਰਾ ਇਕ ਦਮ ਮੁਰਝਾ ਗਿਆ। ਜੋਗੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਦਰਜ ਕੇਸ ਮੁੜ ਖੁੱਲ੍ਹਣ ਲੱਗੇ। ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਹਰੇ ਤੇ ਪੱਕੇ ਨਾਗਰਿਕ ਕਾਰਡ ਥਰਥਰਾ ਗਏ। ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਪਿੱਛੇ ਦੌੜਨ ਦੀ ਤਾਕ ਵਿਚ ਰਸਤਾ ਲੱਭਣ ਲੱਗੇ। ਜਿਹੜਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬੁੱਚੜ-ਖ਼ਾਨੇ ਵੱਲ ਲਿਜਾਂਦੇ ਬੱਕਰੇ ਵਾਂਗ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵੀ ਮੋਕ ਵਗਣ ਕੰਢੇ ਹੋ ਗਈ।

ਕੈਬਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੜਦੇ ਹੀ ਇਕ ਪਟਿਆਂ ਵਾਲੀ ਔਰਤ ਜੋ ਇਸ ਸਾਰੇ ਜੁਗਾੜ ਦੀ ਮੁਖੀਆ ਲਗਦੀ ਸੀ, ਉੱਠ ਖੜੀ ਹੋਈ।

'ਇਨਸਪੈਕਟਰ ਲੈਂਬੂ ਸਿੰਘ ਭਗੌੜਾ???' ਉਹ ਸ਼ਰਾਰਤੀ ਜਿਹਾ ਹਾਸਾ ਹੱਸੀ।

ਮੇਰੀ ਡਰਦੀ ਕੰਬਦੀ ਆਤਮਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿੱਲ ਗਈ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਇਕ ਲੋਕ ਅਪਰਾਧੀ ਨੂੰ ਵੀ ਬੜੇ ਇੱਜ਼ਤ ਸਤਿਕਾਰ ਤੇ ਤਾਮੀਜ਼ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਆਉਂਦੇ ਨੇ ਤੇ ਘਟੀਆ ਦਰਜੇ ਦੀ ਪੁੱਛ ਪੜਤਾਲ ਜਾਂ ਕੁੱਟ ਮਾਰ ਘੱਟ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਕੈਦ, ਜੁਰਮਾਨਾ ਜਾਂ ਸਜ਼ਾ ਕਰਨ ਕਰਾਉਣ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਸਕੇ ਦਾ ਵੀ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਮੈਂ ਅੱਖਾਂ ਉਠਾਈਆਂ... ਝਮਕੀਆਂ ਫੇਰ ਬਾਰ ਬਾਰ ਝਮਕੀਆਂ। ਖਾਮੋਸ਼ ਪਾਸੇ ਖੜ੍ਹੇ ਮੋਹਣਾ, ਜੋਗਾ, ਬੇਟਾ, ਪਤਨੀ ਤੇ ਲੜਕੀ ਉਤਸੁਕਤਾ ਵਿਚ ਡੁੱਬੇ ਸਾਰੇ ਘਬਰਾਏ ਹੋਏ ਸਨ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਅੱਗੇ ਕੀ ਅਨਹੋਣੀ ਵਰਤਣ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਕਿਹੜੀ ਦਫ਼ਾ ਲੱਗ ਜਾਣੀ ਹੈ।

'ਹਾਂ.... ਹਾਂ, ਤੂੰ ਲੈਂਬੂ ਬਗੌਰਾ... ਮੇਰਾ ਬਗੌਰਾ!' ਰੋਚਕ ਵਰਤਾਰੇ ਨਾਲ ਉਸ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਦੁਹਰਾਇਆ। ਉਸ ਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਤੇ ਸ਼ਰਾਰਤੀ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਨੀਝ ਲਾ ਕੇ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਇਕਦਮ ਚਮਕ ਆ ਗਈ। ਅੰਦਰਲੀ ਸੋਝੀ ਨਾਲ ਤੀਸਰੀ ਅੱਖ ਉੱਗ ਆਈ। ਮੇਰਾ ਮਨ ਸਰੀਰ ਚਿਹਰਾ ਸਾਰੇ ਖਿੜ ਗਏ।

'ਨੋ ਨੋ! ਯੂ ਆਰ ਮੇਰਾ ਭਰੋੜਾ...' ਮੈਂ ਪੂਰੀ ਮਾਨਸਿਕ ਊਰਜਾ ਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਨਾਲ ਮੋੜਵਾਂ ਵਾਰ ਕਰਕੇ ਨਹਿਲੇ 'ਤੇ ਦਹਿਲਾ ਮਾਰਦਾ ਸ਼ੇਰ ਹੋ ਗਿਆ।

ਉਹ ਮੇਰੀ ਤਸਦੀਕ ਸੁਣਦੇ ਹੀ ਉੱਠ ਕੇ ਅੱਗੇ ਵਧੀ। ਹੱਥ ਮਿਲਾਉਂਦੀ ਧੌਣ ਤੇ ਪਾਰੀ ਬੀਜਦੀ, ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਲਿਪਟ ਗਈ।

'ਮੀਟ ਮਾਈ ਹਸਬੈਂਡ ਮਿਸਟਰ ਟੋਮੀ।' ਉੱਧਰ ਹੱਥ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਉਹ ਕਾਲਾ ਪੁਲਸੀਆ ਬੜੇ ਨਿੱਘੇ ਆਦਰ ਨਾਲ ਦਸਤ-ਪੰਜਾ ਕਰਦਾ ਖਿੜ-ਖਿੜਾ ਕੇ ਹੱਸਦਾ ਮੈਨੂੰ ਜੱਫੀ ਵਿੱਚ ਲੈ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

'ਮਾਈ ਫੈਮਿਲੀ! ਬੇਟਾ, ਬੇਟੀ, ਮੇਰੀ ਜੀਵਨ-ਜੋਤੀ... ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ।' ਮੈਂ ਤਆਰਫ਼ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹਾਂ।

'ਵੈਲਕਮ! ਬੀ ਸੀਟਡ ਪਲੀਜ਼...' ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਠਹਾਕਾ ਮਾਰਦੀ ਸਭ ਨੂੰ ਗਲੇ ਮਿਲਦੀ ਪਿਆਰ ਕਰਦੀ ਹੈ।

'ਤੂੰ ਚੰਗਾ ਕੀਤਾ! ਉਸ ਦਿਨ ਦੀ ਜੋਗੀ ਵਾਲੀ ਫੇਰੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗੈਬ ਹੋ ਗਈ! ਸ਼ਕਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਈ ਏਨੇ ਸਾਲ...'।

'ਚੱਲ ਝੂਠਾ ਕਹੀਂ ਕਾ... ਉਲਟਾ ਚੋਰ ਕੁਤਵਾਲ ਕੋ ਡਾਂਟੇ!... ਇਹ ਉਸੇ ਦਿਨ ਦੀ ਹੀ ਦੇਣ ਹੈ ਬਾਸ! ਜਿਸ ਦਿਨ ਤੂੰ ਠੋਕ ਵਜਾ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਠੁਕਰਾਇਆ ਸੀ।

ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕਰਨ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਭਾਈਵਾਲ ਬਣ... ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਇਕ ਕੰਮ ਦਾ ਤਜਰਬਾ ਹੈ ਤੇ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਪੂੰਜੀ ਤੇ ਹਿੰਮਤ, ਪਰ ਤੂੰ ਕਿਹਾ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਭਿਆਲੀ ਨਹੀਂ ਪਾਉਣੀ।

000

ਜਾਲ - ਚਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਪੰਨੂ ਸੈਨਹੋਜ਼ੇ ਕੈਲੀਫੋਰਨੀਆ

'ਦੁਨੀਆਂ ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ ਘਰ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਨਾਸ਼ਵਾਨ ਹੈ, ਇਹ ਗਰਕ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਸਭ ਰਿਸ਼ਤੇ, ਮਾਂ ਪਿਉ, ਭੈਣ ਭਾਈ, ਇਸਤ੍ਰੀ ਬੱਚੇ ਸਭ ਆਰਜ਼ੀ ਡੰਗ-ਟਪਾਉ ਝੂਠੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਹਨ। ਦੁੱਖ ਕਸ਼ਟ ਵੇਲੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਲਾਗੇ ਨਹੀਂ ਜੇ ਲੱਗਣਾ। ਸਭ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਜਾਂਦੇ ਨੇ। ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਦੌੜ ਭੱਜ ਵਿਅਰਥ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਦੋ ਦੋ ਤਿੰਨ ਤਿੰਨ ਸ਼ਿਫਟਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਣੀਆਂ। ਹੇ ਬੰਦੇ! ਆ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਮਝ ਲੈ, ਪੱਲੇ ਬੰਨ੍ਹ ਲੈ ਕਿ ਆਖਰ ਤੇਰਾ ਸਹਾਈ ਉਹ ਹੈ ਇੱਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ। ਇਹ ਜੋ ਮਾਇਆ ਦੀਆਂ ਪੰਡਾਂ ਬੰਨ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਇਹ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜਾਣੀਆਂ। ਇਸ ਮਾਇਆ ਜਾਲ ਤੋਂ ਖਹਿੜਾ ਛੁਡਾ ਲੈ। ਇਸ ਦੇ ਲੜ ਲੱਗ! ਇਸ ਦਾ ਪੱਲਾ ਘੁੱਟ ਕੇ ਫੜ ਲੈ। ਤਨ ਮਨ ਧਨ ਸਾਰਾ ਇਸ ਦੇ ਅਰਪਣ ਕਰ ਦੇਹ। ਹੋਰ ਸਭ ਝਮੇਲੇ, ਬਖੇੜੇ ਤਿਆਗ ਕੇ ਮਨ ਸਾਫ਼ ਕਰਕੇ ਇਸ ਗੁਰੂ, ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਸਮੁੰਦਰ ਦਾ ਲਾਹਾ ਲੈ ਲੈ। ਇਸ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਆਸਰਾ ਲੈ। ਦੁਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਨਿਆਮਤਾਂ ਤੇ ਸਭ ਰੰਗ ਇੱਥੇ ਹੀ ਹਨ ਪਰ ਮਿਲਦੇ ਉਹਨੂੰ ਹਨ ਜੋ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਨੰਗੇ ਪੈਰੀਂ ਆ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰੇ। ਇਹੀ ਤੇਰਾ ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕੋ। ਹੋਰ ਸਭ ਮੜ੍ਹੀ ਮਸਾਣੀ ਪੂਜਣੀ ਤਜ ਦੇਹ।

ਪਿਛਲੇ ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਉਚੇਚੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਧਾਰੇ ਸੰਤ ਜੀ ਪ੍ਰਵਚਨ ਕਰਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਨਿਹਾਲ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹ ਹਰ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਪਲੰਘ ਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਬਾਬਾ ਮੋਨ-ਧਾਰੀ ਵੱਲ ਤੇ ਫਿਰ ਗੁਰੂ

ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਕੇ ਸਿਰ ਨਿਵਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਸੰਗਤਾਂ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸਾਰੇ ਉਸ ਦੀ ਇਕ ਇੱਕ ਗੱਲ ਬੜੀ ਅੰਤਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਚੁਣ ਚੁਣ ਬੋਚ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਠ ਕੇ ਬੜੀ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਜੇਬਾਂ 'ਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਡਾਲਰ ਬਾਬੇ ਦੇ ਪੈਰੀਂ ਰੱਖਦੇ ਹੱਥ ਜੋੜਦੇ ਤੇ ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸਿਰ ਨਿਵਾ ਕੇ ਵਾਪਸ ਆ ਬੈਠਦੇ। ਉਹ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦੇ ਗੂੜ੍ਹ ਗਿਆਨ ਤੇ ਸੁੰਦਰ ਸੁਹਣੇ ਵਿਖਿਆਨ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ। ਵੇਖਦੇ ਵੇਖਦੇ ਬਾਬਿਆਂ ਅੱਗੇ ਨੌਟਾਂ ਦਾ ਢੇਰ ਲੱਗ ਗਿਆ। ਦੁਆਰੇ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਹਿੱਸੇਦਾਰ ਵੀ ਅੰਦਰ ਹੀ ਅੰਦਰ ਬਹੁਤ ਉਮਾਹਿਤ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਇਸ ਸੰਤ ਦੀ ਕਥਾ ਸਦਕਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨ ਵਿਚ ਵੀ ਚੋਖਾ ਵਾਧਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮਹਿੰਗੇ ਭਾਅ ਦੇ ਕਿਰਾਏ 'ਤੇ ਮਕਾਨ ਲੈ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਧਾਰਮਿਕ ਸ਼ਰਧਾ ਸੇਵਾ ਲਈ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਲੋਕ ਪਦਾਰਥਵਾਦੀ ਰੁਚੀਆਂ ਪਿੱਛੇ ਲੱਗ ਕੇ ਆਪਣਾ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਰਸਾ ਨਾ ਭੁੱਲ ਜਾਣ।

ਬੋੜੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਘਰ ਘਰ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਤੇ ਦੁਆਰੇ ਦੀ ਰੌਣਕ ਵਧਣ ਲੱਗੀ। ਸਥਾਨਿਕ ਰੇਡੀਓ ਟੀ ਵੀ ਤੇ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰਾਂ ਨੇ ਸੋਨੇ 'ਤੇ ਸੁਹਾਗੇ ਦਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਪਾਰਕਾਂ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਵਕਤ ਟਪਾਉਂਦੇ ਤਾਸ਼ ਖੇਲਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਮਰਦ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨੀ ਚੁੰਝ-ਚਰਚਾ ਨੇ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਟੀਕੇ ਵਾਂਗ ਤੁਰੰਤ ਸੁਚਾਰੂ ਅਸਰ ਕੀਤਾ। ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਕੰਮਾਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟੀਆਂ ਕਰਕੇ ਝੂਠੇ ਸੱਚੇ ਬਹਾਨੇ ਲਗਾ ਕੇ ਟੱਬਰਾਂ ਦੇ ਟੱਬਰ ਪਰਮਾਰਥ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਹੀਰਾਂ ਘੱਤ ਤੁਰੇ।

'ਇਕ ਡਾਲਰ ਮੱਥਾ ਟੇਕੋ, ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਸਰਦਾ ਬਣਦਾ ਭੇਟ ਕਰੋ ਤੇ ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ ਲੰਗਰ ਛਕੋ। ਇਹ ਕਿਹੜਾ ਮਾੜਾ ਸੌਦਾ ਹੈ। ਨਾਲੇ ਪੁੰਨ ਨਾਲੇ ਫਲੀਆਂ। ਉਹ ਕਿਹੜਾ ਮੰਗਦਾ ਹੈ ਬੜਾ ਸਾਫ ਨੀਯਤ ਵਾਲਾ ਰੱਜਿਆ ਪੁੱਜਿਆ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਹੈ। ਰੱਬ ਨੇ ਗਿਆਨ ਬੁੱਧੀ ਬਖਸ਼ੀ ਹੈ, ਉਹ ਪਿਆਰ ਦਾ ਚਾਨਣ ਵੰਡਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ।' ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਸੱਥਾਂ, ਚੌਕਾਂ, ਪਾਰਕਾਂ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਗਈ।

'ਸਾਡੇ ਵੀ ਲੋਕ ਕਿੰਨੇ ਕਮਲੇ ਆ। ਕਿਵੇਂ ਕੰਮ ਕਾਰ ਛੱਡ ਕੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਚੱਲ ਤੁਰਦੇ ਨੇ ਭੇਡਾਂ ਵਾਂਗ! ਓ ਭਲਿਓ ਲੋਕੋ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਕੰਮ ਦੀ ਕਦਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕੰਮ ਕਰੋਗੇ ਤੇ ਪੈਸਾ... ਡਾਲਰ ਮਿਲੇਗਾ ਜੋ ਤੁਹਾਡੀ ਉਪਜੀਵਕਾ ਤੇ ਲੋੜਾਂ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵਡਾ ਸਾਧਨ ਹੈ। ਸਭ ਮਾਂ ਪਿਉ ਭੈਣ ਭਾਈ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਡਾਲਰ ਦੇ ਹੀ ਮਿੱਤ ਨੇ। ਜੀਹਦੀ ਕੋਠੀ ਦਾਣੇ ਉਹਦੇ ਕਮਲੇ ਵੀ ਸਿਆਣੇ। ਡਾਲਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਾਬਿਆਂ ਨੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਝੱਲਣਾ। ਡਾਲਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਲੰਗਰ ਵੀ ਰੋਜ਼ ਮੁਫਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲਣਾ। ਮੁਫਤ ਦਾ ਖਾਉਗੇ ਤਾਂ ਇਹ ਧਾਨ ਤੁਹਾਡੇ ਹੱਡਾਂ ਵਿਚ ਜ਼ਹਿਰਬਾਦ ਫੈਲਾਏਗਾ। ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਨੇ ਵੀ ਆਪ ਖੇਤੀ ਕਰਕੇ ਇਹ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮਿਹਨਤ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਹੱਕ ਦਾ ਖਾਓ। ਹਰਾਮ ਦਾ ਪਰਾਇਆ ਹੱਕ ਖਾਣਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਨ੍ਹਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਉਸ ਸੁਅਰ ਉਸ ਗਾਏ।

ਪਾਰਕ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਟੋਲੀ ਵਿਚੋਂ ਇੱਕ ਸੇਵਾ ਮੁਕਤ ਫੌਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਾਰਥਿਕ ਅਗਾਂਹਵਧੂ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਠੋਸਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਇੱਕ ਚਿਣਗ ਜਿਹੀ ਛੇੜ ਦਿੱਤੀ।

'ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਦੰਭੀ ਭੇਖੀ ਅਖਾਉਤੀ ਬਾਬੇ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਧਾਰਮਿਕ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਭੜਕਾ ਕੇ ਧਰਮ ਨੂੰ ਛੱਜ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਛੱਟਦੇ ਅਧਰਮ ਬਣਾ ਰਹੇ ਨੇ, ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਬੜੇ ਪੁਆੜੇ ਕਲੇਸ਼ ਪੈਦਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ... ਅਸਲੀ ਧਾਰਮਿਕ ਰਹਿਬਰਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਬਦਨਾਮ ਕਰ ਰਹੇ ਨੇ, ਨੂੰ ਲਗਾਮ ਦੇਣੀ ਬਣਦੀ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤੇ ਸਭ ਕੁੱਝ ਉਲਟ-ਪੁਲਟ ਅਨਰਥ ਹੋ ਜਾਏ ਗਾ।'

'ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਨਿੰਦਣਾ ਵੀ ਮਾੜੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਚਾਰੇ ਉਂਗਲਾਂ ਬਰਾਬਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ, ਧਰਤੀ ਤੇ ਧਰਮੀ ਬੰਦੇ ਵੀ ਬਥੇਰੇ ਹਨ.... ਪਰ ਮੁਆਫ਼ ਕਰਨਾ! ਇਹਨੂੰ ਗੱਲ ਬੜੀ ਫੁਰਦੀ ਹੈ, ਟੋਟੇ ਨਾਲ ਟੋਟਾ ਮਿਲਾਈ ਜਾਂਦਾ, ਗਿਆਨ ਦੇ ਗਲ ਰੱਸੀ ਪਾਈ ਜਾਂਦਾ, ਟੋਭਾ ਲਗਾਈ ਜਾਂਦਾ... ਅੰਤ ਆਉਣ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ।'

'ਓ ਵੀਰਾ! ਗੱਲ ਤਾਂ ਡਾਲਰ ਵੇਖ ਕੇ ਫੁਰਦੀ ਐ। ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਡਾਲਰਾਂ ਦੀ ਕਤਾਰ ਤੁਰੀ ਆਉਣੀ ਉਨਾਂ ਚਿਰ ਆਕਾਸ਼ ਕੀ ਬਾਣੀ ਆਈ ਹੀ ਜਾਣੀ ਹੈ ਤੇ ਬਾਬਿਆਂ ਦੀ ਸਾਖੀ ਮੁੱਕਣੀ ਨਹੀਂ। ਜਦ ਨੋਟ ਬੰਦ ਹੋ ਗੇ ਕਹਾਣੀ ਖਤਮ। ਇਹੋ ਮੇਰੀ ਬਾਤ ਉੱਤੋਂ ਪੈ ਗੀ ਰਾਤ।' ਹਾਸੇ ਦਾ ਇੱਕ ਕਹਿਕਹਾ ਪਾਰਕ ਦੇ ਦੂਰ ਤੱਕ ਖਿੰਡ ਕੇ ਦਰਖਤਾਂ ਤੇ ਬੈਠੇ ਜਾਨਵਰਾਂ ਨੂੰ ਚੇਤੰਨ ਕਰ ਗਿਆ।

'ਇੱਕ ਉਸ ਦੀ ਸਾਖੀ ਮੈਨੂੰ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਕਮਾਲ ਦੀ ਗੱਪ ਲੱਗੀ। ਕਹਿੰਦਾ ਇੱਕ ਵੇਰਾਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਬੜੀ ਔੜ ਲੱਗ ਗਈ। ਸੋਕਾ ਪੈ ਗਿਆ। ਲੋਕ ਪਾਣੀ ਦੀ ਬੂੰਦ-ਬੂੰਦ ਨੂੰ ਤਰਸਣ ਲੱਗੇ। ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਭਾਰ ਨਾਲ ਧਰਤੀ ਪਾਟ ਗਈ। ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਤਰਲੇ ਕੱਢਣ ਲੱਗੀ। ਗਰਮੀ ਤੇ ਔੜ ਦੇ ਸਤਾਏ ਲੱਗ ਆਣ ਕੇ ਮੇਰੇ ਪੈਰੀ ਪੈ ਗਏ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਕਰੋ ਕੋਈ ਰਹਿਮਤ ਕਰਾਮਾਤ। ਪੁਕਾਰ ਸੁਣ ਕੇ ਦਾਸ ਦੇ ਮਨ ਮਿਹਰ ਪੈ ਗਈ। ਉਸ ਨੂੰ ਸੱਚੇ ਦਿਲੋਂ ਧਿਆ ਕੇ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਾਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।

ਜਾਓ! ਜਾ ਕੇ ਅਨੰਦ ਪਾਠ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰੋ।'

'ਸੱਤ ਬਚਨ....।' ਕਹਿ ਕੇ ਉਹ ਚਲੇ ਗਏ। ਰਾਤ ਉੱਪਰ ਵਾਲੇ ਕੋਲ ਫਿਰ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ।

'ਹੇ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਇੱਜ਼ਤ ਰੱਖੀਂ ਆਪਣੇ ਭਗਤਾਂ ਦੀ... ਕਰ ਦੇਹ ਜਲ ਥਲ।' ਇੱਕ ਦਮ ਅਸਮਾਨ 'ਤੇ ਬੱਦਲ ਨਿੱਤਰ ਆਏ। ਉਸ ਨੇ ਸੁਣ ਲਈ ਨੇੜੇ ਹੋ ਕੇ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡ ਪਹੁੰਚਣ ਤੱਕ ਬਹੁਤ ਗੂੜ੍ਹੀਆਂ ਕਾਲੀਆਂ ਸ਼ਾਹ ਘਟਾਵਾਂ ਨੇ ਠੰਢੀ-ਠੰਢੀ ਫੁਹਾਰ ਬਰਸਾ ਦਿੱਤੀ। ਇੱਕ ਦੋ ਸ਼ਬਦ ਕੀਰਤਨ ਪ੍ਰਵਾਹ ਐਸਾ ਚੱਲਿਆ ਕਿ ਉੱਪਰ ਵਾਲਾ ਦਿਆਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਪ੍ਰਣਾਲੇ ਚੱਲ ਪਏ ਸਾਰੇ, ਗਲੀਆਂ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਕਾਂਗਾਂ, ਡੱਡੂ ਗੜ੍ਹੇ ਗੜ੍ਹੇ ਕਰਦੇ ਟਪੂਸੀਆਂ ਮਾਰਦੇ ਮਧੁਰ ਮਨੋਹਰ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਦੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਆਏ। ਐਸੀ ਕੁਦਰਤ ਵਰਤੀ ਕਿ ਲੋਕੀਂ ਧੰਨ ਧੰਨ ਕਰਦੇ ਕੰਨਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲਾਉਣ ਲੱਗੇ ਤੇ ਫਿਰ 'ਬਾਬਾ ਜੀ ਹੁਣ ਮੇਹਰ ਕਰੋ, ਹਟਾ ਦਿਉ ਬਹੁਤ ਹੋ ਗਿਆ।' ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਭਗਤੋ! ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਹੁਣ ਇੰਦਰ ਦੇਵਤਾ ਨੂੰ ਦੋਬਾਰਾ ਪਹੁੰਚ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ।'

'ਇਹਦੇ ਕੋਲ ਤਾਂ ਕੋਈ ਜਾਦੂ ਟੂਣਾ ਵੀ ਹੈ। ਇਹ ਰਾਖ ਦੀਆਂ ਚੁਟਕੀਆਂ ਵੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਦਿਨ ਰੇਡੀਓ... ਟੀ. ਵੀ. ਤੇ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਕੋਈ ਗੁੰਗਾ ਬੋਲਾ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਵੀ ਸ਼ਰਤੀਆਂ ਇਲਾਜ ਹੈ ਮੇਰੇ ਕੋਲ। ਮੇਰੀਆਂ ਪੁੜੀਆਂ ਚਾਲੀ ਦਿਨ ਘਰ ਦੀ ਬਾਹਰਲੀ ਦੇਹਲੀ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਘਰ ਦੀ ਵਡੇਰੀ ਬੇਬੇ ਕੋਲੋਂ ਮੰਗ ਕੇ ਖਾਏ, ਦੀਰਘ ਤੋਂ ਦੀਰਘ ਰੋਗੀ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਏਗਾ।'

'ਇਹ ਤਾਂ ਕੋਈ ਬਹੁ-ਰੂਪੀਆ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਗਿਰਗਿਟ ਵਾਂਗ ਹਰ ਨਵੇਂ ਚੰਦ ਨਵਾਂ ਰੂਪ ਬਦਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।'

ਪਾਰਕ ਵਿਚ ਪੁਰਾਣੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਤਾਸ਼ ਟੋਲੀ ਲਾਗੇ ਖੜ੍ਹ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਵਾਦ ਵਿਚੋਂ ਅਰਥ ਟੋਲਦਾ ਮੈਂ ਆਪ ਬੇਅਰਥਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਸੁਣ ਕੇ ਮੇਰੀ ਉਤਸੁਕਤਾ ਤੇ ਰਹੱਸ ਟੋਲਨ ਦੀ ਮੇਰੀ ਭੁੱਖ ਮੈਨੂੰ ਹੁੱਜਾਂ ਮਾਰ ਤੁੱਖਣਾਂ ਦੇਣ ਲੱਗੀ। ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਉਸ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਅਭਿਲਾਖਾ ਜਾਗ ਪਈ। ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਪਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਬੈਠ ਕੇ ਪੁਰ ਹੇਠਲੀ ਸਤਹ ਤੱਕ ਜਾਵਾਂ ਕਿ ਬਾਬਾ ਜੀ ਤੁਹਾਡੇ ਏਨੇ ਵਿਰਾਗਮਈ ਤੇ ਢਾਹੂ ਬਿਰਤੀ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਵਚਨ ਜਿੱਥੇ ਤੁਹਾਡੇ ਕਹਿਣ ਅਨੁਸਾਰ ਪਰਮਾਰਥ ਦਾ ਰਸਤਾ ਦਿਖਾ ਰਹੇ ਨੇ ਉਥੇ ਨਾਲ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਮਰੀਕਾ ਵਰਗੀ ਇਸ ਹੁਸੀਨ ਤੇ ਰੰਗਲੀ ਦੁਨੀਆਂ ਤੋਂ ਮੁੱਖ ਮੋੜਨ ਲਈ ਉਕਸਾ ਕੇ ਬਾਗੀ ਕਰ ਰਹੇ ਨੇ।

ਟੈਲੀਫੋਨ ਦੀ ਘੰਟੀ ਨੇ ਉਸਲਵੱਟੇ ਭੰਨਦੇ ਮੇਰੇ ਮਨ ਦੇ ਜੁਆਰ-ਭਾਟੇ ਦਾ ਵੇਗ ਬੰਮ੍ਹ ਦਿੱਤਾ।

'ਮੈਂ ਬਾਬਾ ਮੋਨੀ ਦਾ ਸੇਵਕ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਰੁਲਦਾ ਰਾਮ... ਮੈਂ ਵਕੀਲ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਹੈ।'

'ਹਾਂ ਜੀ ਹਾਂ! ਬੋਲੋ। ਧੰਨਭਾਗ!... ਮਿਲੋ... ਸੇਵਾ ਦੱਸੋ।' ਮੇਰੀ ਆਤਮਾ ਮੂੰਹ ਮੰਗੀ ਮੁਰਾਦ ਪੂਰੀ ਹੁੰਦੀ ਜਾਚ ਕੇ ਫੁੱਲਾਂ ਵਾਂਗ ਖਿੜ ਉੱਠੀ।

'ਅਸੀਂ ਅੱਜ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਕੁਝ ਹੰਗਾਮੀ ਗਿਆਨ ਗੋਸ਼ਟੀ ਕਰਨਾ ਲੋਚਦੇ ਨੇ... ਤੁਹਾਡੀ ਸਲਾਹ ਪੁੱਛਣੀ ਹੈ।'

'ਆਓ ਜਦ ਮਰਜ਼ੀ ਆਓ! ਮੇਰਾ ਦਫ਼ਤਰ ਰਾਤ ਅੱਠ ਵਜੇ ਤੱਕ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।'

ਉਸ ਬਾਬੇ ਦੇ ਨਾਮ ਲੱਗਦੀਆਂ ਤੁਹਮਤਾਂ ਤੇ ਉੱਜਾਂ... ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣੀ, ਮੀਟ ਖਾਣਾ, ਪਰਾਈ ਔਰਤ ਨਾਲ ਰੰਗਰਲੀਆਂ, ਕੈਟਰੀਨਾ ਦੇ ਤੂਫ਼ਾਨ ਵੇਲੇ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਉੱਥੇ ਛੱਡ ਕੇ ਦੌੜ ਆਉਣਾ, ਆਪਣੀ ਧਾਰਮਿਕ ਮਰਿਯਾਦਾ ਤੋਂ ਕੁਤਾਹੀ ਆਦਿ ਕਈ ਦੂਸ਼ਣ ਭਰੀਆਂ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਦੇ ਪੰਨੇ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨੰਗੇ ਹੋ ਗਏ।

'ਵੇਖ ਲੋ ਮਹਾ ਪੁਰਖੋ! ਕੈਟਰੀਨਾ ਦੇ ਤੂਫ਼ਾਨ ਵੇਲੇ ਵਿਚਾਰੇ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਹਰਨ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸਿਰ 'ਤੇ ਪੈਰ ਰੱਖ ਕੇ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਬਚਾ ਕੇ। ਉਹਨੂੰ ਵਿਚਾਰੇ ਨੂੰ ਉੱਥੇ ਹੀ ਛੱਡ ਆਏ ਗੋਤੇ ਖਾਂਦੇ। ਜਿਹੜੇ ਕਹਿੰਦੇ ਸੀ ਮਰਾਂਗੇ ਨਾਲ ਤੇਰੇ, ਛੱਡ ਕੇ ਮੈਦਾਨ ਭੱਜਗੇ। ਜੀਹਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਦੋ ਡੰਗ ਰਜਵੀਂ ਰੋਟੀ ਨਸੀਬ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਮਾਇਆ ਦੀ ਬਰਸਾਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਗਏ ਜਦ ਭੀੜ ਬਣੀ! ਤਾਂ ਦੱਸੋ ਭਾਈ ਜੀ ਇਹ ਦੁਨੀਆਂ ਕਿਵੇਂ ਨਾ ਗਰਬੂ? ਬੋਲੋ!'

ਸਾਬਤ-ਸਬੂਤਾ ਵਿਅਕਤੀ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਹੁਸ਼ਿਆਰੀ, ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਖੁਮਾਰੀ, ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਮੁਸਕਾਹ, ਅਸਲੀ ਹੀਰੋ ਸਾਹਮਣੇ ਵੇਖ ਕੇ ਰੇਡੀਓ ਤੋਂ ਸੁਣੀ ਕਥਾ ਜ਼ਿਹਨ ਵਿਚ ਤਾਜ਼ਾ ਹੋ ਗਈ। ਉਹ ਹਰ ਪਲ ਟੱਪੂੰ ਟੱਪੂੰ ਕਰਦਾ ਆਪਣੀਆਂ ਅਦਾਵਾਂ ਨਾਲ ਮੰਚ ਦਾ ਕੋਈ ਕਿਰਦਾਰ ਨਿਭਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

'ਵਕੀਲ ਸਾਹਿਬ ਜੀ! ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਸ਼ਰਨ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਮੇਰੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਖ਼ਤਰਾ ਮੰਡਲਾਉਣ ਲੱਗਾ ਹੈ। ਮੁਸੀਬਤ 'ਚ ਫਸਾ ਕੇ ਮੇਰੇ ਹਮਜੋਲੀ ਵੀ ਪੌੜੀ ਖਿੱਚਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਬੈਠੇ ਨੇ। ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਤੂੰ ਬਹੁਰੂਪੀਆ ਭੱਈਆਂ ਹੈਂ ਜੋ ਸਾਡੀਆਂ ਸ਼ਾਖਵਾਂ ਖ਼ਰਾਬ ਕਰ ਰਿਹੈਂ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਸ ਬਾਬੇ ਨੇ ਸਾਰਾ ਭਾਂਡਾ ਭੰਨ ਦਿੱਤਾ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਦੇ ਮੋਨ ਦਾ ਡਰਾਮਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਿ ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬੋਲ ਸਕਦਾ... ਬੰਗਾਲੀ ਭੱਈਆ ਸੀ ਜੜਾਵਾਂ ਵਾਲਾ। ਉਸ ਦਾ ਪੜਦਾ ਢੱਕਦੇ ਢੱਕਦੇ ਆਪ ਨੰਗੇ ਹੋ ਗਏ। ਕਾਗਜ਼ ਪੱਤਰ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਰਾਜਸੀ ਸ਼ਰਨ ਪਨਾਹਗੀਰ ਦਾ ਮੇਰਾ ਕੇਸ ਵੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨਵੇਂ ਕਨੂੰਨ ਨੇ ਵੀ ਮੇਰੇ ਕੰਮ 'ਤੇ ਡਾਢੀ ਸੱਟ ਮਾਰੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਹੋ... ਡੋਰੀ ਹਾਥ ਤੁਮਹਾਰੇ। ਤੁਸੀਂ ਬੜੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਕਲਿਆਣ ਕੀਤਾ ਹੈ।'

'ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਬੜੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਕੀਤੀ। ਕੈਟਰੀਨਾ ਦੇ ਤੂਫ਼ਾਨ ਵੇਲੇ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਇਲਹਾਮ ਹੋ ਗਿਆ। ਉੱਪਰ ਵਾਲੇ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਸਾਵਧਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਕ ਬੜੀ ਹੀ ਸੁੰਦਰ ਪਤਲੀ ਜਿਹੀ ਪਰੀ ਸਮੁੰਦਰ ਦੀਆਂ ਛੱਲਾਂ 'ਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਇੱਧਰ ਦੌੜੀ।

'ਬਚੋ! ਬਚਾਓ... ਬਚੋ ਬਚਾਓ...' ਉਸ ਦੇ ਸਾਥੀ ਚਮਚੇ ਨੇ ਬਾਬੇ ਵੱਲ ਹੱਥ ਜੋੜੇ।

'ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣ ਕੇ ਮੈਂ ਉੱਠ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ ਅੱਗੇ ਆਇਆ। ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਪਹਿਲਾ ਇਕ ਤੇ ਫੇਰ ਕਈ ਹੋਰ ਆਦਮ ਖਾਣੇ ਦੌੜ ਮੂੰਹ ਅੱਡੀ ਫੜ ਲੋ ਫੜ ਲੋ ਕਰਦੇ ਦੌੜਦੇ ਵੇਖ ਕੇ ਯਾਰਾਂ ਲੋਈ ਓੜ ਲਈ।' ਬਾਬੇ ਨੇ ਗੱਲ ਅੱਗੇ ਵਧਾਈ।

'ਉਹ ਪਰੀ ਸੀ? ਮਛਲੀ ਜਾਂ ਬੱਤਖ਼? ਜਾਂ ਫਿਰ ਡਾਲਰਾਂ ਦੀ ਗਠੜੀ?' ਉਸ ਦੇ ਬਿਨ ਬਰੇਕਾਂ ਵਾਲੇ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿਚ ਮੈਂ ਰੋੜਾ ਜਿਹਾ ਅਟਕਾਇਆ।

'ਕਾਹਲੇ ਨਾ ਪਓ, ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਦਾ... ਇਹੀ ਤਾਂ ਦੱਸਣ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਇਸ ਪਤੰਦਰ ਨੇ ਫਸਾ ਦਿੱਤਾ। ਝੀਲ ਕੰਢੇ ਬੱਤਖ਼ਾਂ ਮੁਰਗਾਬੀਆਂ ਵੇਖ ਕੇ ਬੇਈਮਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ਅਖੇ ਬੜਾ ਗਰਮ ਹੁੰਦਾ, ਮੇਰਾ ਬੱਤਖ਼ ਦਾ ਮੀਟ ਖਾਣ ਨੂੰ ਚਿੱਤ ਕਰਦਾ।

ਅਸੀਂ ਮਛਲੀ ਥੋੜੀ ਮਾਰੀ ਹੈ।... ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਬੱਤਖ਼ ਹੀ ਖਾਧੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਮਝ ਕੇ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੇ ਛੱਡੀ ਹੋਵੇਗੀ ਸੁੱਖਣਾਂ ਦੀ... ਆਪਣੇ ਕਸ਼ਟ ਹਰਨ ਲਈ। ਅਸਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਗਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਵਿਚਾਰੀ ਆਪੇ ਤਲਾਬ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਸਾਡੇ ਅੱਗੇ-ਅੱਗੇ ਆ ਗਈ... ਸਾਡੇ ਸੇਵਕਾਂ ਫੜ ਲਈ। ਇਹ ਤਾਂ ਜੰਗਲੀ ਜੀਵ ਹੈ... ਪਾਣੀ ਦਾ। ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਸੀ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਪੁੱਠੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦਾ।

'ਉਹ ਤਾਂ ਵਿਚਾਰੀ ਆਈ ਸੀ ਤੁਹਾਡੇ ਅੱਗੇ ਤੁਹਾਡਾ ਭੇਸ ਦੇਖ ਕੇ ਕਿ ਇਹ ਮਹਾਤਮਾ ਪੁਰਸ਼ ਕੋਈ ਚੰਗਾ ਖਾਣਾ ਦਾਣਾ ਚੋਗਾ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਹਨ ਜਾਂ ਫਿਰ ਤੁਹਾਡੇ ਰੂਹਾਨੀ ਬਚਨ ਸੁਣਨ ਲਈ। ਨਾਲੇ ਬੱਤਖ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਬੋਤਲ ਤੇ ਬੋਤਲ ਦੇ ਨਾਲ ਬੀਬੀ! ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਮੇਲ ਜੋੜ ਤਾਂ ਬਣਨਾ ਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਸਾਰੇ ਇੱਕ ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਪੂਰਕ ਹਨ।' ਨਿਕਲਦੇ ਨਿਕਲਦੇ ਸ਼ਬਦ ਮੇਰੇ ਸੰਘ ਵਿਚ ਹੀ ਅੜ ਗਏ। ਮੈਂ ਵੀ ਹੱਥ ਆਈ ਮੁਰਗੀ ਮਰੋੜਨ ਦਾ ਮਨ ਬਣਾ ਲਿਆ ਸੀ।

ਉਸ ਦੀਆਂ ਨਾ ਮੁੱਕਣ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਮੈਂ ਬੜੇ ਗਹੁ ਨਾਲ ਸੁਣ ਰਿਹਾ ਸਾਂ। ਗੱਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜਗਦੂ ਪੁਰੀਏ ਸਾਧ ਦੀ ਗਾਥਾ ਯਾਦ ਆਉਂਦੇ ਹੀ ਮੈਂ ਮਨ ਦੀ ਅਲਮਾਰੀ ਫੋਲ ਕੇ ਪੁਰਾਣੀ ਫਾਈਲ ਕੱਢਦਾ ਹਾਂ।

'ਸਮਝ ਗਏ ਬਾਬਾ ਜੀ! ਸਮਝ ਗਏ... ਤੁਹਾਡਾ ਕੋਈ ਕਸੂਰ ਨਹੀਂ। ਤੁਸਾਂ ਬੱਤਖ਼ ਆਪ ਨਹੀਂ ਮਾਰੀ... ਉਹ ਤਾਂ ਤੂਫ਼ਾਨ ਹਨੇਰੀ ਦੀ ਧੱਕੀ ਉਡਾਈ ਅਧਮੋਈ ਤੁਹਾਡੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਆ ਡਿੱਗੀ। ਤੁਸੀਂ ਬਚਾਉਣ ਦੀ ਪੂਰੀ ਵਾਹ ਲਾਈ ਪਰ ਨਹੀਂ ਬਚ ਸਕੀ। ਜਿਸ ਬੀਬੀ ਬਾਰੇ ਉਹ ਉਜਾਂ ਲਗਾਉਂਦੇ ਨੇ... ਉਹ ਬੀਬੀ ਤਾਂ ਦੇਵਦਾਸੀ ਸੀ... ਰੋਜ਼ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਸੀ ਉਸਦੀ।'

'ਠੀਕ ਬਿਲਕੁਲ ਠੀਕ... ਤੇਰੇ ਬੱਚੇ ਜੀਉਣ!... ਤੂੰ ਚੰਗਾ ਮਲਾਹ ਜਾਪਦਾ ਏਂ।'

'ਤੇ ਬੋਤਲ! ਹਾਂ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇਵਤਾ ਦੇ ਗਿਆ ਸੀ ਏਨੀ ਠੰਡ ਠੱਕੇ ਤੋਂ ਬਚਾਓ ਲਈ... ਜਾਂ ਕੋਈ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਗੁਪਤ ਦਾਨ ਚੜ੍ਹਾ ਗਿਆ ਸੀ।'

ਮੈਂ ਵਕੀਲਾਂ ਵਾਲੇ ਨੁਕਤੇ ਸਮਝਾਉਣ ਦੀ ਗੱਲ ਤੋਰਦੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬਾਇਓ ਡਾਟਾ ਭਰਨ ਲਈ ਇਕ ਫਾਰਮ ਫੜਾ ਦਿੱਤਾ।

'ਟੀ ਵੀ ਰੇਡੀਓ ਤਾਂ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਤੂਫ਼ਾਨ ਦੀ ਅਗਾਊਂ ਚਿਤਾਵਨੀ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਆਪਾਂ ਗੋਲਕ ਦੇ ਥੱਲੇ ਵਾਲੇ ਘੁਰਨੇ ਦੀ ਸਾਰੀ ਪੰਡ ਬੰਨ੍ਹ ਲਈ ਤੇ ਤਿਆਰੇ ਕੱਸ ਲਏ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾਲ ਹੀ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਸੋਚਿਆ ਸੀ ਪਰ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਛਾਂ ਛਾਂ ਸ਼ੂਕਦੀਆਂ ਛੱਲਾਂ! ਇਕ ਦਮ ਮੇਰੇ ਗਲ ਤੱਕ ਚੜ੍ਹ ਗਈਆਂ। ਮੈਨੂੰ ਧੱਕਾ ਦੇ ਕੇ ਦੂਰ ਧੱਕ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਫਿਰ ਬਾਬਿਓ! ਰੱਬ ਤੁਹਾਡਾ ਭਲਾ ਕਰੇ, ਇਹ ਉਹੀ ਢੁਕਵਾਂ ਸਮਾਂ ਸੀ ਜਦ ਕਹਿੰਦੇ ਮਾਵਾਂ ਪੁੱਤਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਾਂਭਦੀਆਂ। ਬਾਬੇ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਜਾਹ ਭਗਤਾ! ਆਪਣਾ ਆਪ ਸਾਂਭ, ਸਾਡੀ ਚਿੰਤਾ ਛੱਡ। ਬਾਹਰੋਂ ਦੋ ਗੁਰਮੁਖ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਾਡੇ ਵੱਲ ਧਾਏ। ਅਸਾਂ ਰੱਬ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਸਾਡੀ ਮਦਦ ਕਰਨਗੇ। ਮੈਂ ਮਦਦ ਲਈ ਹੱਥ ਅੱਗੇ ਵਧਾਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਝਪਟਾ ਮਾਰਿਆ, ਮੈਨੂੰ ਧੱਕਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਡਾਲਰਾਂ ਵਾਲੀ ਗੰਢ ਲੈ ਕੇ ਰਫੂ ਚੱਕਰ ਹੋ ਗਏ। ਚੋਰ ਨੂੰ ਮੋਰ ਪੈ ਗਏ... ਖੂਹ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਖੂਹ 'ਚ ਜਾ ਪਈ।'

'ਤੁਹਾਡਾ ਤਾਂ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਗਿਆ, ਸੰਗਤਾਂ ਦਾ ਮਾਲ ਸੰਗਤਾਂ ਲੈ ਗਈਆਂ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਮਝੋ ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ ਹੀ ਅਮਰੀਕਾ ਦਿਖਾ ਦਿੱਤਾ ਮੁਫਤ ਵਿਚ। ਜਾਨ ਬਚੀ ਤਾਂ ਲਾਖ ਉਪਾਏ।'

ਮੈਂ ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਦੀ ਦੁਖਦੀ ਰਗ 'ਤੇ ਹੱਥ ਧਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਕਲਪ ਉਠਿਆ।

'ਭਾਈ ਜੀ ਅਸੀਂ ਕਿਹੜਾ ਮੁਫਤ ਆਏ ਹਾਂ, ਦਸ ਲੱਖ ਦਿੱਤਾ ਸਪੌਂਸਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰੋਮੋਟਰ ਨੂੰ ਤੇ ਮਾਲਕਾਂ ਦੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਹਿੱਸਾ ਪੱਤੀ ਅੱਡ। ਅਸੀਂ ਜੋ ਠੱਗੀ ਠੱਗੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਦਸਵੰਧ ਵੀ ਤਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਚੁਆਨੀ ਪੱਤੀ। ਚੰਗੇ ਤਰਜੀਹੀ ਸਮੇਂ ਦਿਨ-ਦਿਆਰ ਨੂੰ ਟੈਮ ਲੈਣ ਲਈ ਇਹ ਬੋਲੀ ਰੇਟ ਹੋਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ

ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਦਸ ਲੱਖ ਪੇਸ਼ਗੀ ਦੇ ਕੇ ਵੀ ਪੰਜ ਸਾਲ ਉਡੀਕਣਾ ਪਿਆ ਸੀ। ਪਹਿਲੀ ਵੇਰਾਂ ਦਿੱਲੀ ਸਫ਼ਾਰਤ ਖਾਨੇ ਵਾਲਿਆਂ ਸਿਰ ਫੇਰ ਦਿੱਤਾ। ਦੂਸਰੀ ਵਾਰ ਇੰਨ੍ਹੇ ਕਬੱਡੀ ਮੇਲੇ ਲਈ ਦਾਅਵਤ ਦਿੱਤੀ ਉਹ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾ ਮੰਨੀ। ਅਸੀਂ ਇਹਦੇ ਗਲ 'ਚ ਗੂਠਾ ਦਿੱਤਾ, ਸਾਡੇ ਪੈਸੇ ਮੋੜ। ਇੰਨ੍ਹੇ ਆਪਣੇ ਦੱਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕਹਿ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਸਿੰਗਾਪੁਰ ਥਾਈਲੈਂਡ ਚੜ੍ਹਾ ਦਿੱਤਾ। ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਮੁੱਲ ਦੀ ਤੀਵੀਂ ਵਾਂਗ ਕਈ ਅਜੰਟ ਬਦਲਦੇ ਰਾਹਾਂ ਦਾ ਘੱਟਾ ਫੱਕਦੇ ਅਮਰੀਕਾ ਕੰਢੇ ਪਹੁੰਚੇ। ਅਗਲਿਆਂ ਫੜ ਕੇ ਦਿੱਲੀ ਵਾਲੇ ਜਹਾਜ਼ ਵਾਪਿਸ ਚੜ੍ਹਾ ਦਿੱਤਾ। ਪੁਲਸ ਦੀ ਧੜ-ਪਕੜ ਤੋਂ ਸਾਨੂੰ ਰਾਮੂ ਨੇ ਬਚਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮਰੇ ਹੋਏ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਨਾ ਮਾਰੋ। ਕਿੰਗ ਬਰੂਸ ਵਾਂਗ ਅਸੀਂ ਵੀ ਹੌਸਲਾ ਨਾ ਹਾਰਿਆ ਤੇ ਟਰਾਈ ਟਰਾਈ ਅਗੇਨ ਕਰਦੇ ਦਲਾਲਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਫਿਰਦੇ ਰਹੇ। ਕੁਦਰਤੀ ਇਹਦਾ ਕੋਈ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਮਰ ਗਿਆ। ਇੰਨ੍ਹੇ ਉਹਦੇ ਦਾਹ-ਸਸਕਾਰ ਲਈ ਦਾਅ ਪੇਚ ਲਗਾ ਕੇ ਕਾਗਜ਼ ਭੇਜ ਦਿੱਤੇ। ਤੀਸਰੀ ਵਾਰ ਯਾਰਾਂ ਦਾ ਭੁੱਗੂ ਲੱਗ ਗਿਆ। ਅਖੀਰ ਸਾਡਾ ਜਹਾਜ਼ ਲਾਸ-ਏਂਜਲਸ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ ਆ ਉੱਤਰਿਆ। ਅਜੇਹੇ ਸਮੇਂ ਜਦ ਹੋਰ ਕੋਈ ਝਾਲੂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ, ਬਾਬੇ ਹੀ ਕੰਮ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਮਿਹਰ ਪੈ ਗਈ। ਇਕ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਟੱਕਰ ਗਿਆ ਜੋ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਲਗਾਤਾਰ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਰਹਿ ਕੇ ਕੋਈ ਉਸ ਨੂੰ ਪਾਠ ਸਰਵਣ ਕਰਾਏ। ਯਾਰਾਂ ਦੀ ਲਾਟਰੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਈ। ਰਹਿਣ ਤੇ ਖਾਣ ਦਾ ਸੰਸਾ ਖਤਮ। ਮੇਰਾ ਪਾਠ ਕਥਾ ਸੁਣ ਕੇ ਹਮਸਾਏ ਤੇ ਨੇੜੇ ਦੇ ਹੋਰ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਆਉਣ ਲੱਗੇ। ਡਾਲਰ ਚੜ੍ਹ ਲੱਗੇ।

ਉਸ ਗੁਰਮੁਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸੁੱਤਾ ਹੋਇਆ ਬਾਣੀਆ ਜਾਗ ਪਿਆ।

'ਇਹ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਧੰਦਾ ਹੈ। ਨਾ ਹਿੰਗ ਲੱਗੇ ਨਾ ਫਟਕੜੀ! ਕਿਉਂ ਨਾ ਇਹਨੂੰ ਹੋਰ ਚਮਕਾਇਆ ਜਾਏ।'

'ਕੈਟਰੀਨ ਚੌਕ ਵਿਚ ਚੰਗਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਮਕਾਨ ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਮਿਲ ਗਿਆ। ਕਲੀ ਕੂਚਾ ਮਾਰ ਕੇ ਦੁੱਧ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਾ ਕੇ ਪਵਿੱਤਰ ਕੀਤਾ। ਇਕ ਸੁੰਦਰ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਾਹਿਬ ਲਹਿਰਾਉਣ ਲੱਗਾ। ਢਾਈ ਸੌ ਡਾਲਰ ਖਰਚ ਕੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਰਗੇ ਨੇਕ ਪ੍ਰੇਮੀ ਭਗਤ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲੋਂ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਲੈ ਦਿੱਤੀ। ਡੈਂਡੀ ਤੇ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰਾਂ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਉਤਸ਼ਾਹ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਹੀ ਵਾਰੇ ਨਿਆਰੇ ਹੋ ਗਏ। ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਡਾਲਰ ਚੜ੍ਹਾਵਾ ਹੋ ਗਿਆ।

ਮੇਰੀ ਤਨਖਾਹ ਬੱਝ ਗਈ ਤੇ ਉੱਪਰਲੀ ਕਮਾਈ ਦਾ ਚੰਗਾ ਚੋਖਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵਾਧੂ! ਸਪੈਸ਼ਲ ਅਰਦਾਸ ਕਰਾਉਣ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨ ਬਿਨ ਮੰਗੇ ਦਸ ਵੀਹ ਮੇਰੀ ਮੁੱਠੀ 'ਚ ਬੰਮਾ ਜਾਂਦੇ। ਉਥੇ ਤਾਂ ਬਾਬਿਓ! ਆਂਢੀ ਗਵਾਂਢੀ ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀਆਂ ਮੈਨੂੰ ਬੜਾ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਲੱਗੀਆਂ। ਪਾਰਕ 'ਚ ਫਿਰਦੀਆਂ ਚੁਹਲ-ਮੁਹਲ ਕਰਦੀਆਂ ਮੈਂ ਇਕ ਦਿਨ ਵੀ ਲੰਚ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਫੁੱਟਾ ਲਈਆਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਫਤ ਲੰਗਰ ਛਕਾਇਆ ਚੰਗਾ ਤੜਕਾ ਲਗਾ ਕੇ। ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋਏ। ਫਿਰ ਆਪਣੀਆਂ ਗੋਰੀਆਂ ਮੰਮੀਆਂ ਨੂੰ ਲੈ ਆਏ, ਮੈਂ ਕੁਣਕੇ ਨਾਲ ਬੁੱਕ ਭਰ ਦਿੱਤੇ। ਖਾ ਕੇ 'ਥੈਂਕ ਜੂ ਥੈਂਕ ਜੂ' ਕਹਿੰਦੀਆਂ ਨਾ ਬੱਕਣ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਆਗੇ ਆਗੇ ਦੇਖੀਏ ਹੋਤਾ ਹੈ ਕਿਆ।

ਮੇਰੇ ਸੰਗੀਤ 'ਤੇ ਏਨੀਆਂ ਮੋਹਿਤ ਹੋ ਗਈਆਂ ਕਿ ਉਹ ਮੇਰੀਆਂ ਪੱਕੀਆਂ ਮੁਰੀਦ ਬਣ ਗਈਆਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਨੂੰ ਫਿਰ ਦਵਾਰੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆਪਣਾ ਖਾਲੀ ਅਪਾਰਟਮੈਂਟ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤਾ। ਪ੍ਰਾਈਵੇਸੀ ਵੀ ਤਾਂ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਉਥੇ ਆਪਣਾ ਦੂਸਰਾ ਦਫ਼ਤਰ ਖੋਲ੍ਹ ਲਿਆ। ਖੂਬ ਡੋਲੀਆਂ ਖਿਡਾਈਆਂ। ਐਸੀਆਂ ਭੂਤਨੀਆਂ ਘੁਮਾਈਆਂ ਕਿ ਸਭ ਕੁਝ ਛੱਡ ਕੇ ਡੇਰੇ ਨਾਲ ਪੱਕੀਆਂ ਚੰਬੜ ਗਈਆਂ। ਯਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਪੌਂ ਬਾਰਾਂ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਨਾਲੇ ਚੋਪੜੀਆਂ ਨਾਲੇ ਦੋ ਦੋ। ਕੁਝ ਦੇਸੀ ਵਲੈਤੀ ਮੇਮਾਂ ਮੁੰਡੇ ਲੈਣ ਦੀ ਚਾਹਤ ਨਾਲ ਚੌਕੀਆਂ ਭਰਨ ਲੱਗੀਆਂ। ਹਿਰਸ ਦੀਆਂ, ਪ੍ਰੇਮ ਪਿਆਰ ਦੀਆਂ, ਮਨ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਲਈ ਭਟਕਦੀਆਂ ਭੁੱਖੀਆਂ ਗੋਰੀਆਂ ਨੱਢੀਆਂ ਪੈਰਾਂ 'ਤੇ ਇਵੇਂ ਚੜ੍ਹਨ ਲੱਗੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਸਮੁੰਦਰੀ ਕੰਢੇ 'ਤੇ ਮੱਛੀਆਂ ਤੜਫਦੀਆਂ ਆ-ਆ ਡਿੱਗਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸਾਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਤਾ, ਹੁਣ ਖੂਹ 'ਚ ਡਿੱਗੀ ਇੱਟ ਸੁੱਕੀ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਣੀ ਤੇ ਸਾਡਾ ਦੇਸ਼-ਨਿਕਾਲਾ ਵੱਟ 'ਤੇ ਪਿਆ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਜਾਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਸਾਨੂੰ ਵਾਪਿਸ ਜਾਣ ਨਾਲੋਂ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਜੇਲ੍ਹ ਚੰਗੀ... ਮੌਤ ਚੰਗੀ, ਗੋਲੀ ਚੰਗੀ। ਬਾਬੇ ਨੇ ਉੱਘੜ ਦੁੱਗੜੇ ਨੋਟ ਸਵਾਰੇ ਕਰਦੇ ਆਪਣੀ ਕਹਾਣੀ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀ ਜਿਵੇਂ ਮੇਰੇ ਤੇ ਨੋਟਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ।

ਬਿਨਾਂ ਗਿਣੇ ਨੋਟ ਮੇਰਾ ਹੱਥ ਫੜ ਕੇ ਮੁੱਠੀ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।

'ਇਹ ਤਿਲ ਫੁੱਲ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰੋ ਤੇ ਅੱਗੇ ਹੋਰ ਜੋ ਕਹੋ ਚੱਲਦਾ ਰਹੂ। ਜੇ ਕਿਸੇ ਗੋਰੀ ਦੀ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਦੇ ਸ਼ੌਕੀਨ ਓ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਆ ਜਾਊ। ਝਕਣ ਸੰਗਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ।' ਉਸ ਦੀਆਂ ਮੁੱਛਾਂ ਚੋਂ ਸ਼ਰਾਰਤ ਟਪਕ ਪਈ।

'ਤੁਸੀਂ ਵਕੀਲ ਹੋ, ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਕੀ ਲੁਕਾ! ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੀ ਹੋ ਕਿ ਅਮਰੀਕਣ ਲੋਕ ਪੈਸਾ ਖਰਚਣ 'ਚ ਬਹੁਤ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਦਾਤੇ ਹਨ। ਮੰਗਣ ਜਾਂ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਹਿੰਮਤੀ ਤੇ ਚਾਲਬਾਜ਼ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਹੋਵੇ, ਬੱਸ ਪੈਂ ਬਾਰਾਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਨੇ ਕੈਟਰੀਨਾਂ ਤੋਂ ਦੌੜ ਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਗੁੱਸੇ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਵਾਲਾਂ ਦਾ ਗੁੱਛਾ ਪਿੱਛੇ ਮੋਢਿਆਂ 'ਤੇ ਸੁੱਟਿਆ ਤੇ ਮੱਥੇ ਤਿਲਕ ਲਗਾ ਕੇ ਆਪਾਂ ਈਸਟ ਕੋਸਟ ਵੱਲ ਕੂਚ ਕਰ ਦਿੱਤਾ... ਹੋਰ ਦੇ ਹੋਰ ਬਣ ਗਏ। ਮੈਂ ਜੋਤਿਸ਼-ਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਵੀ ਮਾਹਿਰ ਹਾਂ... ਹਸਤਰੇਖਾ ਤੇ ਮਸਤਿਕ ਰੇਖਾ ਦੀਆਂ ਧੁਰੀਂ ਲਿਖੀਆਂ ਲਕੀਰਾਂ ਮੈਂ ਸਾਫ਼ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਰੇਖ ਵਿੱਚ ਤੇਲ ਵੀ ਪਾ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਮੇਖ ਵੀ ਮਾਰ ਸੱਕਦਾ ਹਾਂ। ਰੇਡੀਓ ਤੋਂ ਪੰਡਿਤ ਮੋਨੀ ਦੇ ਨਾਮ ਬੱਲੇ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਚੱਲਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਬਹੁਤਿਆਂ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਹਰੇ ਹਨ। ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਉਦਰੇਵਿਆਂ ਉਣਤਾਈਆਂ ਦੇ ਸਤਾਏ ਲੋਕ ਜਲਦੀ ਇਸ ਭਰਮ ਜਾਲ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦੇ ਨੇ। ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਦੁੱਖ ਤਕਲੀਫ਼, ਛਾਇਆ, ਘਰ ਵਿਚ ਕਲਾ-ਕਲੇਸ਼, ਪਿਆਰ ਵਿਘਨ, ਲੜਾਈ ਝਗੜਾ, ਕਚਹਿਰੀ ਮੁਕੱਦਮੇ ਤੇ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਕਸ਼ਟ-ਨਿਵਾਰਨ ਯੰਤਰ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਹਨ। ਇਹ ਰੂਪ ਤਾਂ ਥੋੜ-ਚਿਰਾ ਸੀ... ਸੰਗਤਾਂ ਜਲਦੀ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਜਲਦੀ ਹੀ ਬਾਬੇ ਮੁਆਫ਼ ਵੀ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਨੇ।

'ਰਾਜ਼ੀ ਕਰੋ ਹੋਰਾਂ ਤਾਈਂ ਆਪੂੰ ਬਣੇ ਮਰੀਜ਼! ਲੋਕਾਂ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਸੰਕਟ-ਮੋਚਨ ਯੰਤਰ ਹੈ ਪਰ ਤੁਹਾਡੇ ਆਪਣੇ ਕੇਸਾਂ 'ਚ ਬੇਅਸਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਨੇ।' ਮੈਂ ਵਿਅੰਗ ਜਿਹਾ ਮਾਰਦਾ ਉਸ ਦੀਆਂ ਝੁਕੀਆਂ ਅੱਖਾਂ 'ਤੇ ਹੱਸਦਾ ਹਾਂ।

ਬਹੁਤੇ ਪੱਤਣਾਂ ਦਾ ਤਾਰੂ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਡੁੱਬ ਕੇ ਹੀ ਮਰਦਾ ਹੈ... ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਮੱਕੜੀ ਆਪਣੇ ਉਣੇ ਹੋਏ ਜਾਲ ਵਿਚ ਹੀ ਫਸ ਕੇ ਟੋਟੇ ਟੋਟੇ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਖੁੰਘਾਰ ਮਗਰਮੱਛਾਂ ਨਾਲ ਖੇਡਣ ਵਾਲਾ ਸਟੀਵ ਅਰਵਿਨ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਮੱਛੀ ਨੇ ਹੀ ਚੱਟ ਲਿਆ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਇਹ ਤਿਰਛੀਆਂ ਨੌਕਾਂ ਚੰਗੀ ਤਰਾਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ। ਚਲਤੀ ਕਾ ਨਾਮ ਗਾੜੀ... ਹੁਣ ਜਦ ਫਸ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਬੇੜੀ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਹੱਥ 'ਤੇ ਗਾੜੀ ਵੀ।

ਅਜਨਬੀ ਘੜੀ ਮੁੜੀ ਨਵਾਂ ਪੈਂਤੜਾ ਬਦਲ ਕੇ ਨਵਾਂ ਮਖੌਟਾ ਦਿਖਾਉਂਦਾ ਐਕਟਿੰਗ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

'ਮੇਰੇ ਹਮਾਇਤੀ ਮੈਨੂੰ ਪੌੜੀ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਆਪੇ ਮੇਰੇ ਸ਼ਰੀਕ ਬਣ ਗਏ। ਪੌੜੀ ਖਿੱਚਣ ਲਈ ਬਾਂਹਾਂ ਕੱਸੀ ਤਿਆਰ ਖੜ੍ਹੇ ਹਨ। ਮੇਰੀ ਮਹਿਮਾ ਵੇਖ ਸੁਣ ਕੇ ਜਲ ਗਏ ਤੇ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਜਾਇਜ਼ ਸੰਬੰਧ ਜੋੜ ਕੇ ਸ਼ਕਾਇਤਾਂ ਕਰਦੇ ਮੈਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਨੇ। ਇਹ ਤਾਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਕੁਦਰਤੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ। ਇਹ ਨਿਕਾਸ ਦੇ ਕੁਦਰਤੀ ਸ਼੍ਰੋਤ ਹਨ, ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੌਣ ਰੋਕ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸ਼੍ਰੋਤ ਰੋਕਣ ਨਾਲ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਦਿਮਾਗ ਪਾਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਆਦਮੀ ਔਰਤ ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਪੂਰਕ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਸੇਵਕ ਦੁੱਧ ਘਿਓ ਬਦਾਮ, ਛੁਹਾਰੇ ਤੇ ਹੋਰ ਨਿਆਮਤਾਂ ਸਮੇਤ ਸਾਡੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੌਜ! ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਿਰਾਦਰ ਕਿਉਂ ਕਰੀਏ। ਸਾਡੀਆਂ ਸੇਵਕਾਵਾਂ ਸਾਧਣੀਆਂ ਬਣਨ ਲਈ ਘਰੋਂ ਦੌੜ ਆਉਂਦੀਆਂ ਨੇ। ਜੇ ਸਾਡਾ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਪਰਉਪਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਰਾਮ ਸੁਖ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਮੁਨਕਰ ਹੋ ਕੇ ਮੁੱਖ ਕਿਉਂ ਮੋੜੀਏ! 'ਅਨੰਦ ਕਰੋ ਮਿਲ ਸੁੰਦਰ ਨਾਰੀ...'। ਬਾਬੇ ਵੀ ਹਾਮੀ ਭਰ ਗਏ ਨੇ। ਜੇ ਕੋਈ ਆਪਣੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਅਸੰਤੁਸ਼ਟ ਔਰਤ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ,

'ਮੈਂ ਸਾਧਣੀ ਹੋ ਚਲੀ ਜਾਊਂਗੀ ਕਿਸੇ ਸਾਧ ਦੇ ਡੇਰੇ',

ਤਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਕਸੂਰ ਨਹੀਂ। ਕਸੂਰ ਸਿਰਫ਼ ਉਸ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਮਰਦ ਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਅਨਜਾਣ ਬਣ ਕੇ ਮਾਇਆ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਆਪਣੇ ਹੋਰ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਪਿੱਛੇ ਦੌੜਿਆ ਫਿਰਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਆਪ ਬਿਗਾਨੀ ਖੁਰਲੀ 'ਚ ਮੂੰਹ ਮਾਰਦਾ ਭਕਾਈ ਕਰਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ।

ਮੇਰੇ ਮਨ 'ਚ ਉੱਭਰੀ ਜਗਦੂ-ਪੁਰੇ ਦੀ ਪੁਰਾਣੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਨਾਇਕ ਨਾਲ ਇਸ ਦੀ ਬਹੁਤ ਨੇੜੇ ਦੀ ਸਮਾਨਤਾ ਜਾਪਣ ਲੱਗੀ। ਮੈਂ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਸਾਂਝ ਤਲਾਸ਼ਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ।

ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਨਵੇਂ ਆਏ ਇਕ ਸਾਧ ਨੇ ਬਾਹਰਲੀ ਬਗੀਚੀ ਵਿਚ ਉਤਾਰਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਡੇਰਾ ਲਗਾ ਲਿਆ। ਉਹ ਬੈਂਜੋ ਹਾਰਮੋਨੀਅਮ ਦਾ ਬੜਾ ਮਾਹਿਰ ਸੀ ਤੇ ਤੜਕਸਾਰ ਆਪਣੀ ਭਜਨ-ਮੰਡਲੀ ਸਮੇਤ ਗਲੀਆਂ ਵਿਚ ਘੁੰਮਦਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨਾ ਉਸ ਦਾ ਨਿੱਤਨੇਮ ਸੀ। ਸਿਰ ਤੋਂ ਪੈਰਾਂ ਤੀਕ ਖੱਦਰ ਦੇ ਦੁੱਧ ਚਿੱਟੇ ਬਸਤਰ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਨੂੰ ਹੋਰ ਨਿਖਾਰ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨ ਬੜੀ ਰਸਭਰੀ ਮਿੱਠੀ ਸੀ। ਹਿੰਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਉਰਦੂ ਮਿਲਗੋਭਾ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਬਹਿਸ਼ਤ ਦੋਜ਼ਕ ਦੇ ਰਸਤੇ ਦੱਸ ਕੇ ਜਲਦੀ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਚੇਲਿਆਂ ਚਾਟੜਿਆਂ ਨੇ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਸੁਆਣੀਆਂ ਪਿੱਛੇ ਲਗਾ ਲਈਆਂ। ਧੰਨ ਕੌਰ ਤੇ ਰਾਮ ਦੇਈ ਉਸ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪਾਤਰ ਚੇਲੀਆਂ ਬਣ ਗਈਆਂ। ਜਦ ਉਹ ਗਲੀ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘਦਾ ਰਾਮ ਦੇਈ ਅੱਗੇ ਝਾੜੂ ਫੇਰਨ ਲਗਦੀ, ਧੰਨ ਕੌਰ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਬਾਲ ਪੋਤੜੇ ਵਿਚ ਲਪੇਟਿਆ ਚੁੱਕ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਮੂਹਰੇ ਰੱਖ ਕੇ ਹੱਥ ਜੋੜਦੀ ਨੱਕ ਰਗੜਦੀ ਮੱਥਾ ਟੇਕਦੀ। ਢੂੰਡਾ ਉੱਚੀ ਪੱਤੀ ਵਾਲਾ, ਛੀਰਾ ਬਾਵਲਾ ਤੇ ਭੰਗਾ ਮਸ਼ੀਨ ਵਾਲਾ ਪੱਕੇ ਸੇਵਾਦਾਰ ਭਰਤੀ ਹੋ ਗਏ। ਰਾਤ ਦਿਨ ਸੰਗਤ ਦੀ ਤੇ ਪੰਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸੰਭਾਲ ਵਿਚ ਰੁੱਝ ਗਏ। ਉਸ ਦੀ ਆਗਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਮਿੱਟੀ ਪੁੱਟ ਕੇ ਅੱਠ ਫੁੱਟ ਲੰਬਾ, ਅੱਠ ਫੁੱਟ ਚੌੜਾ ਤੇ ਅੱਠ ਫੁੱਟ ਡੂੰਘਾ ਭੋਰਾ ਤਿਆਰ ਹੋਣ ਲੱਗਾ। ਕਾਰਸੇਵਾ 'ਚ ਲੱਗੀ ਸੰਗਤ ਨੇ ਹਨੂਮਾਨ ਦੀ ਸੈਨਾ ਵਾਂਗ ਮਾਅਰਕਾ ਮਾਰ ਕੇ ਬਾਬੇ ਦੀ ਮਨਸ਼ਾ ਪੂਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।

'ਇਹ ਨਾਸ਼ਵਾਨ ਸਰਿਸ਼ਟੀ ਗਰਕ ਜਾਣੀ ਹੈ, ਪੰਦਰਾਂ ਕੱਤਕ ਨੂੰ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਪਰਲੋ ਆਏਗੀ, ਸਭ ਉਥਲ ਪੁੱਥਲ ਹੋ ਜਾਏਗੀ, ਉਹੀ ਬਚੇਗਾ ਜੋ ਇਸ ਕੁਟੀਆ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਲਏਗਾ। ਬਾਗ਼ੀਂ ਕੋਹੀਂ ਦੀਵਾ ਜਗੇਗਾ।'

ਬਾਹਰੋਂ ਆਇਆ ਉਹ ਅਜਨਬੀ ਸਾਧ ਪੇਸ਼ੀਨ-ਗੋਈ ਕਰਕੇ ਭੋਰੇ ਅੰਦਰ ਵੜ੍ਹ ਬੈਠਾ। ਭੋਰੇ ਦੇ ਬਾਹਰ ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ ਅਹਿਤਿਆਤ ਵੱਜੋਂ ਇੱਕ ਖਾਈ ਖੁਦਾ ਲਈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸੱਪ ਸਲੂਪੀ ਦੇ ਡਰ ਤੋਂ ਨਜਾਤ ਮਿਲ ਗਈ। ਉਸ ਨੇ ਚਾਲੀ ਦਿਨ ਦੇ ਵਰਤ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਭੋਰੇ ਵਿਚ ਸਮਾਧੀ ਲਗਾ ਕੇ ਕਹਿੰਦੇ, ਸੁਆਸ ਦਸਵੇਂ ਦੁਆਰ ਚੜ੍ਹਾ ਲਏ।

ਘਰੇਲੂ ਮੁੜਤਣ ਤੇ ਕਲੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਪੁੱਟੀਆਂ, ਜਾਦੂ ਟੂਣੇ ਤਵੀਤਾਂ ਤੇ ਭੂਤ ਪ੍ਰੇਤਾਂ ਦੀਆਂ ਸਤਾਈਆਂ ਦੁਖੀ ਔਰਤਾਂ ਤੇ ਹਿਸਟੀਰੀਆ ਪੀੜਤ ਮਾਨਸਿਕ ਰੋਗੀ ਜਵਾਨ ਕੁੜੀਆਂ ਕੁਟੀਆ ਦੀ ਚੌਕੀ ਭਰਨ ਲੱਗ ਗਈਆਂ। ਕੁਝ ਇੱਕ ਨੂੰ ਉੱਪਰਲੀ ਵਾ ਆਉਂਦੀ। ਉਹ ਸਿਰ ਫੇਰ ਕੇ ਖੇਡਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ, ਵੇਖ ਕੇ ਦੁਖੀ ਪਰਵਾਰ ਉਸ ਬਾਬੇ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣ ਲੱਗਦੇ। ਦੁੱਧ ਦਹੀਂ ਲੱਸੀ ਬਦਾਮ ਛੁਹਾਰੇ ਤੇ ਹੋਰ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਦਾਰਥ ਸ਼ਾਮ ਸਵੇਰੇ ਭੋਰੇ ਵਾਲੀ ਕੁਟੀਆ ਵਿਚ ਚੜ੍ਹਨ ਲੱਗੇ। ਪਹਿਲੇ ਇੱਕ ਦੋ ਦਿਨ ਸੇਵਾਦਾਰ ਆਪ ਗਜ਼ਾ ਕਰਕੇ ਰੋਟੀਆਂ ਰਾਸ਼ਨ ਪਾਣੀ ਸਾਮਾਨ ਇਕੱਠਾ ਕਰ ਕੇ ਲਿਆਉਂਦੇ ਪਰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਇਹ ਸਮੱਗਰੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਚੜ੍ਹਨ ਲੱਗੀ। ਸੁੱਕੇ ਗਿੱਲੇ ਰਾਸ਼ਣ ਦੇ ਭੰਡਾਰ ਜਮਾਂ ਹੋ ਗਏ। ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਵਾਸਤੇ ਰਾਸ਼ਣ ਪਾਣੀ ਦਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਅਟੁੱਟ ਲੰਗਰ ਬਿਨਾਂ ਬਰੇਕ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ। ਬੜੀ ਦੂਰ ਤੱਕ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਖਿੱਲਰ ਗਈ। ਵੱਡੇ ਲੋਗ ਅਮੀਰ ਵਜ਼ੀਰ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਲੈਣ ਲਈ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸਮਾਧੀ ਖੁੱਲ੍ਹਣ ਦੀ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ ਨਾਲ ਟਿੱਪੀ ਗੰਢ ਗਏ। ਸਮਾਧੀ ਖੁੱਲ੍ਹਣ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਤੜਕੇ ਬਾਬੇ ਦੇ ਸੇਵਕਾਂ ਵਾਲੇ ਟਰੱਕ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਹਿਰ ਤੱਕ ਗੂੰਜਦੀ ਰਹੀ। ਬੋੜੀ ਦੇਰ ਵਿਚ ਕਾਂਵਾਂ-ਰੋਲੀ ਮੱਚ ਗਈ। ਬਾਬਾ ਗਾਇਬ ਸੀ ਤੇ ਸਾਰਾ ਟੂੰਬ ਟੱਲਾ ਚੜ੍ਹਾਵਾ ਵੀ ਸਾਫ਼ ਸੀ। ਉਪਰਲੇ ਮਹੱਲੇ ਵਾਲੀ ਸਾਹਬੀ ਗਾਇਬ ਸੀ।

ਉਸ ਦਾ ਜਨਮ ਪੱਤਰਾ ਬਾਇਓ ਡਾਟਾ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹਾਂ। ਬਾਰ-ਬਾਰ ਪੜ੍ਹਦਾ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਨੀਝ ਲਾ ਕੇ ਝਾਕਦਾ ਹਾਂ।

'ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹੀ ਤੁਹਾਡੇ ਡੇਰੇ ਹਨ ? ਕਿੰਨੇ ? ਕਿੱਥੇ ?'

'ਹਾਂ ਜੀ ਹਾਂ, ਬੁੱਝ ਲਿਆ ਤੁਸਾਂ! ਸਾਡੀਆਂ ਕਈ ਬਰਾਂਚਾਂ ਹਨ। ਸੰਤ ਚੋਲੇ ਬਦਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ... ਡੇਰੇ ਬਦਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਵਾਰੀ ਬਦਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੰਛੀਆਂ ਵਾਂਗ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਟਾਹਣੀ ਨਾਲ ਲਗਾਓ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਜਿੱਥੇ ਪੈਰ ਧਰਨ ਨੂੰ ਜਗ੍ਹਾ ਮਿਲੀ ਜਾ ਬੈਠੇ। ਜਿਵੇਂ ਅਕਾਲ-ਪੁਰਖ ਦਾ ਹੁਕਮ! ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਮਾਇਆ ਉਹ ਹੀ ਜਾਨਣ।'

'ਉਹ ਸਾਹਬੀ ਕਿੱਥੇ ਹੈ ਜਗਦੂ ਪੁਰੇ ਵਾਲੀ? ਕੀ ਵਾਪਰਿਆ ਉਸ ਨਾਲ?' ਮੇਰੇ ਸਵਾਲ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਗੰਭੀਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

'ਉਹ ਤਾਂ ਜੀ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਗਈ ਸੀ ਵਿਚਾਰੀ ਗੱਡੀ ਥੱਲੇ ਆ ਕੇ।' ਕਹਿ ਕੇ ਬਾਬੇ ਨੇ ਬਹੁਤ ਡੂੰਘਾ ਹਉਕਾ ਲਿਆ। ਅੱਖਾਂ 'ਚ ਹੰਝੂ ਭਰ ਆਏ ਸਾਢੇ ਨਾਲ ਪੁੰਝੇ ਤੇ ਹਵਾ ਵਿਚ ਉਡਾਰੀ ਭਰਨ ਵਾਂਗ ਅੱਖਾਂ ਅਸਮਾਨੀ ਗੱਡ ਦਿੱਤੀਆਂ।

'ਉਹ ਆਪੇ ਮਰੀ ਸੀ ਜਾਂ ਤੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਸੁੱਟੀ ਸੀ?'

ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਦਸਵੀਂ 'ਚ ਪੜ੍ਹਦੀ ਮਾਸੂਮ ਭੋਲੀ ਜਿਹੀ ਸਾਹਬੀ ਦੀ ਗਲੀ ਸੜੀ ਲਾਸ਼ ਆਣ ਖੜੋਤੀ।

'ਬੜੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਭਗਤਣੀ ਸੀ ਉਹ! ਬਹੁਤ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦਿੱਤੀ ਉਹਨੇ। ਪ੍ਰੇਮ-ਭਗਤੀ ਦੀ ਕੀਲੀ ਹੋਈ... ਤਨ ਮਨ ਧਨ ਅਰਪਣ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਉਹਨੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ। ਦੌੜ ਆਈ ਸੀ ਘਰੋਂ ਜਥੇ ਪਿੱਛੇ ਘਰਦਿਆਂ ਤੋਂ ਚੋਰੀ। ਰੇਲ ਦੇ ਫਾਟਕ 'ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਭਰਾਵਾਂ ਨੇ ਪਿੱਛੇ ਆ ਕੇ ਦਬੋਚ ਲਿਆ। ਬੱਸ ਫੇਰ ਕੀ ਸੀ! ਮਿਰਜ਼ੇ ਵਾਂਗ ਹਮਲਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਗੋਲੀ ਦਾਗ ਦਿੱਤੀ। ਮੈਂ ਬਚਦਾ ਥੱਲੇ ਡਿੱਗ ਪਿਆ ਤੇ ਸਹਿਬਾਂ ਅੱਗੇ ਆ ਗਈ। ਮੇਰੇ ਵੰਡੇ ਦੀ ਗੋਲੀ ਖਾ ਕੇ ਢੇਰੀ ਹੋ ਗਈ। ਮੈਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਪਾਪਾਂ ਵਾਸਤੇ ਛੱਡ ਗਈ। ਪੁਰਾਣੀ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦਾ ਕਲੰਕ ਧੋ ਗਈ। ਮੈਨੂੰ ਪਤੈ! ਉਸ ਮਾਸੂਮ ਗਊ ਦਾ ਕਤਲ ਮੈਨੂੰ ਧੁਰ ਦਰਗਾਹੋਂ ਵੀ ਮੁਆਫ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ। ਸਿੱਲ੍ਹੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਅੱਖਾਂ ਉਨ੍ਹੇ ਸਾਢੇ ਨਾਲ ਸਾਢ ਕੀਤੀਆਂ।

'ਉਹ ਤਾਂ ਕਲੰਕ ਧੋ ਗਈ ਪਰ ਤੇਰੇ ਜਿਹੇ ਦੁਸ਼ਟ ਮਿਰਜ਼ੇ ਨੂੰ ਬਚਾ ਕੇ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਭਾਰੇ ਕਲੰਕ ਦਾ ਬੋਝ ਛੱਡ ਗਈ।' ਉਸ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਪਰਤਾਂ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦਾ ਉਸ ਦੀਆਂ ਬੇ-ਗ਼ੈਰਤ ਤੇ ਬੇਪ੍ਰਵਾਹ ਹਰਕਤਾਂ ਸਮੇਟਦਾ ਮੈਂ ਕਾਗਜ਼ ਉਸ ਦੇ ਮੱਥੇ ਮਾਰਦਾ ਹਾਂ।

'ਤੂੰ ਉਸ ਦਾ ਹੀ ਕਾਤਲ ਨਹੀਂ, ਮੇਰੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਦਾ ਵੀ ਕਾਤਲ ਹੈ। ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਅਤੇ ਧਰਮ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ-ਘਾਤ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਕਲੰਕ ਹੈਂ ਤੂੰ...! ਤੂੰ ਪੰਜਾਬ ਪੁਲਿਸ ਦਾ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰੀ ਮੁਜਰਮ ਹੈਂ ਜਿਸ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਧੋਖਾ-ਧੜੀ, ਕਤਲ ਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਅਪਰਾਧੀ ਵੌਜਦਾਰੀ ਮਾਮਲੇ ਦਰਜ ਹਨ। ਇੰਟਰਪੋਲ ਰਾਹੀਂ ਤੇਰੀ ਤਲਾਸ਼ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਵੱਡੀ ਮੱਛੀ ਤੇ ਚਲਾਕ ਕਾਂ ਆਪੇ ਜਾਲ ਵਿਚ ਆ ਫਸਦਾ ਹੈ। ਤੂੰ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਬੜਾ ਬੁੱਧੂ ਬਣਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ ਆਖਰ ਆਪਣੇ ਠੀਕ ਟਿਕਾਣੇ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਹੈਂ। ਹੁਣ ਤੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕੇਸ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ। ਤੇਰਾ ਕੇਸ ਮੈਂ ਲੜਾਂਗਾ। ਤੇਰੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਸਾਹਮਣੇ ਤੇਰਾ ਮਖੌਟਾ ਉਤਾਰਾਂਗਾ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਕਨੂੰਨ ਦੇ ਕਟਹਿਰੇ ਵਿਚ ਨੰਗਾ ਕਰ ਕੇ ਤੇਰੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਅਹਿਸਾਨ ਚੁਕਾਵਾਂਗਾ।

ਮਨ ਵਿਚ ਕਚੀਚੀ ਭਰਦਾ ਫੋਨ ਚੁੱਕਦਾ ਹਾਂ।

000

ਅੰਦਰਲੀ ਖਾਹਸ਼ - ਚਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਪੰਨੂ ਸੈਨਹੋਜ਼ੇ ਕੈਲੀਫੋਰਨੀਆ

ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਮਾਤਾ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ 'ਚ ਦਰਦ ਰਹਿਣ ਲੱਗੀ। ਉਹ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਠੰਢੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਛੋਟੇ ਮਾਰਦੀ ਆਪੇ ਠੀਕ ਹੋਣ ਦੀ ਉਮੀਦ 'ਚ ਉਡੀਕਦੀ ਰਹੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਦੋਵੇਂ ਬੱਚੇ ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਪਿੱਛੇ ਦੌੜਦੇ ਛੁੰਹਦੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਣ ਚੰਬੜੇ ਉਸ ਦੀ ਅੱਖ ਹੋਰ ਚੰਭਲਾ ਗਏ। ਉਹ ਖਿੜੇ ਮੱਥੇ ਫੁੱਲਾਂ ਵਰਗੀਆਂ ਸਭ ਸੱਟਾਂ ਸਹਿੰਦੀ ਜਰਦੀ ਰਹੀ।

ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਹੇ! ਕਿੱਥੇ ਜਾਏ ਕਿਸ ਕੋਲ ਵਾਧੂ ਟਾਈਮ ਹੈ ਉਸ ਵਾਸਤੇ।

ਆਖਰ ਜਦ ਸਿਰੋਂ ਪਾਣੀ ਲੰਘਣ ਲੱਗਾ, ਉਸ ਨੇ ਡਾਕਟਰ ਦਾ ਪਤਾ ਥਾਂ ਟਿਕਾਣਾ ਪੁੱਛਿਆ।

'ਏਥੇ ਏਦਾਂ ਡਾਕਟਰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ ਮਾਂ ਜੀ। ਕਈ ਦਿਨ ਪਹਿਲੇ ਟਾਈਮ ਲੈਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ... ਡਾਈਟ 'ਤੇ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰੋ। ਹਰ ਵੇਲੇ ਮੂੰਹ ਮਾਰਦੇ ਰਹਿਣ ਨਾਲ ਵੀ ਕਈ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀਆਂ ਨੇ।' ਭੜਾਸ ਕੱਢ ਕੇ ਬਰੇਸੀ ਨੇ ਗੱਲ ਮੁਕਾ ਦਿੱਤੀ।

'ਪੁੱਤ! ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਦਾ ਪੇਟ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵਾਸਤਾ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਝਿੰਮਣੀਆਂ ਤੇ ਛੱਪਰ ਸੁਹਣੀਆਂ ਸੁੰਦਰ ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਕਰਾਮਾਤ ਹੈ। ਇਹ ਝਿੰਮਣੀਆਂ ਜਦ ਆਪਣੇ ਰਸਤੇ ਸਿੱਧੀਆਂ ਪੈਣ ਤਾਂ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੂੰ ਹੋਰ ਨਿਖਾਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਨੇ ਤੇ ਜਦ ਸ਼ੂਕਰ ਵਹਿੜਕੀਆਂ ਵਾਂਗ ਅਪ-ਹੁਦਰੀਆਂ ਹੋ ਕੇ ਪਾਸੇ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਜਾਂਦੀਆਂ ਨੇ ਤਾਂ ਤਿੱਖੀਆਂ ਛੁਰੀਆਂ ਵਾਂਗ ਕਾਟ ਕਰਦੀਆਂ ਨੇ... ਦੀਦੇ ਅੰਨ੍ਹੇ ਕਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਨੇ।' ਮਾਤਾ ਨੇ ਦੁਪੱਟੇ ਨਾਲ ਅੱਖਾਂ ਪੂੰਝਦੇ ਆਪਣਾ ਦੁੱਖੜਾ ਫੋਲਿਆ।

ਰੜਕ ਤੇ ਤ੍ਰਿਪ-ਤ੍ਰਿਪ ਪਾਣੀ ਦੀ ਡਲੁਕ ਕੇ ਬਰੇਸੀ ਦੇ ਮਨ ਮਿਹਰ ਪਾ ਦਿੱਤੀ। ਉਹ ਕਾਰ 'ਚ ਬਿਠਾ ਕੇ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਵਿਚ ਲੈ ਗਈ। ਇਨਸੂਰੈਂਸ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਡਾਕਟਰ ਝਾਲੂ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਏਨੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਭੀੜ! ਕਦ ਨੰਬਰ ਆਏਗਾ। ਬਰੇਸੀ ਵੀ ਘਬਰਾ ਗਈ ਪਰ ਮਾਤਾ ਦੀਆਂ ਗਲ ਰਹੀਆਂ ਲਾਲ ਹੋਈਆਂ ਅੱਖਾਂ ਉਸ ਦੀ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਜੇ ਜਲਦੀ ਠੀਕ ਨਾ ਹੋਈਆਂ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਛੂਤ ਬੱਚਿਆਂ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਟੱਬਰ ਨੂੰ ਅਸਰ ਕਰੇਗੀ ਤੇ ਵਾਇਰਸ ਫੈਲਾਏਗੀ। ਰਾਤ ਛੇ ਵਜੇ ਤੋਂ ਬੈਠੇ ਸਵੇਰੇ ਚਾਰ ਵਜੇ ਵਾਰੀ ਆਈ। ਸ਼ੂਕਰ ਕੀਤਾ।

'ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਵਾਲਾਂ ਨੇ ਇਨਫੈਕਸ਼ਨ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਮਾਹਿਰ ਦੇਖ ਕੇ ਦੱਸੇਗਾ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਚੀਰ ਫਾੜ ਕਰਨੀ ਪਵੇ।' ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਹੱਥ ਝਾੜ ਦਿੱਤਾ।

'ਨੀਂ ਇਹਨੂੰ ਬੁਨ੍ਹੇ ਨੂੰ ਕਹਿ ਮੇਰੀਆਂ ਝਿੰਮਣੀਆਂ ਦੇ ਵਾਲ ਜਿਹੜੇ ਮੁੜੇ ਹੋਏ ਵਿੰਗੇ ਹੋਏ ਡੇਲੇ ਨੂੰ ਪੱਛ ਰਹੇ ਨੇ, ਉਹ ਖਿੱਚ ਦੇਵੇ।' ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਕੁਛ ਨਾ ਸੁਣੀ ਜਾਂ ਉਹ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ ਤੇ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਕੁਛ ਹੱਥ ਪੱਲੇ ਪਏ ਉਹ ਵਾਪਿਸ ਮੁੜ ਆਈਆਂ।

'ਇਹ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਵੱਸ ਦਾ ਰੋਗ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਤਾਂ ਪੜਵਾਲ ਹੋਊ... ਤੂੰ ਵੇਖ ਮੇਰਾ ਪੁੱਤ! ਨੀਝ ਲਾ ਕੇ।' ਮਾਤਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ ਤਜਰਬੇ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਬਿਮਾਰੀ ਦੀ ਸੂਹ ਲਾਈ।

'ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਵੇਰਾ ਏਦਾਂ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਹ ਭਜਨੀ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਵਾਲੀ! ਉਸ ਦਾ ਹੱਥ ਬੜਾ ਸਾਫ਼ ਸੀ, ਇਸ ਔਹਰ ਦੀ ਬੜੀ ਸਚਿਆਰੀ ਸੀ ਉਹ। ਉਸ ਨੇ ਛੂ-ਮੰਤਰ ਵਾਂਗ ਮੇਰੇ ਡੇਲੇ 'ਚ ਵੱਜਦੇ ਮੁੜੇ ਵਾਲ ਖਿੱਚ ਮਾਰੇ ਸਨ। ਦੂਰ ਨੇੜੇ ਤੱਕ ਉਸ ਦੀ ਇਹ ਮੁਹਾਰਤ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਮੀਰਜ਼ਾਂ ਦਾ ਤਾਂਤਾ ਲੱਗਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਰੱਬ ਦੀ ਦਿੱਤੀ ਬਖ਼ਸ਼ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ। ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਦੇ ਖਰਾਬ ਕੀਤੇ ਕੇਸ ਉਹ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾ ਠੀਕ ਕਰ ਕੇ ਅਗਲੇ ਦੇ ਠੰਢ ਪਾ ਦਿੰਦੀ। ਅੰਦਰ ਨੂੰ ਮੁੜੇ ਹੋਏ ਵਾਲ ਉਹ ਮੋਚਨੇ ਨਾਲ ਇਉਂ ਖਿੱਚ ਲੈਂਦੀ ਜਿਵੇਂ ਘੀਰ 'ਚੋਂ ਮੱਛਰ।' ਮਾਤਾ ਭਜਨੀ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦੀ ਆਪਣੇ ਪਿਛਲੇ ਪੋਤੜੇ ਫੋਲਣ ਲੱਗੀ।

'ਪਰ ਬੀਜੀ! ਭਜਨੀ ਮਾਤਾ ਵਰਗੀਆਂ ਇੱਥੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀਆਂ। ਇੱਥੇ ਉਹ ਦੇਸੀ ਓਹੜ ਪੋਹੜ ਨਹੀਂ ਚੱਲਦੇ... ਮੈਂ ਆਪ ਨਹੀਂ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦੀ। ਕਿਤੇ ਹੱਥ ਥਿੜਕ ਗਿਆ ਤਾਂ ਹੋਰ ਵਧਾਣ ਵਧ ਜਾਊ... ਇੱਥੇ ਤਾਂ ਲੋਕੀਂ ਸੂਅ ਵੀ ਬੜੀ ਛੇਤੀ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਨੇ ਤੇ ਫੇਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਨੀਂ ਵੀਹੀਂ ਸੌ ਹੋਊ?' ਬਰੇਸੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਜਬੂਰੀ ਪ੍ਰਗਟਾਈ।

'ਸਾਡੀ ਗਵਾਂਢਣ ਮਾਈ ਕਰਮੀ ਕਈ ਦਿਨ ਵੱਡੇ ਹਸਪਤਾਲ ਰਹਿ ਕੇ ਅੱਖਾਂ ਦਾ ਉਪਰੇਸ਼ਨ ਕਰਵਾਕੇ ਆਈ ਸੀ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੀ ਕੀਤਾ... ਕੁਕਰੇ ਛਿੱਲੇ ਜਾਂ ਮੋਤੀਆ ਕੱਟਿਆ ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਹਾਲਤ ਹੋਰ ਨਿਘਰਦੀ ਗਈ। ਮੈਂ ਦੱਸ ਪਾਈ ਉਹ ਉੱਥੇ ਲੈ ਗਏ ਭਜਨੀ ਕੋਲ।'

'ਖੂਹ 'ਚ ਪੈਣ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਡਾਕਟਰ! ਬੀਬੀ ਦੇ ਤਾਂ ਵਾਲ ਅੰਦਰ ਨੂੰ ਮੁੜੇ ਹੋਏ ਜ਼ਖਮ ਕਰੀ ਜਾ ਰਹੇ ਨੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੰਨ੍ਹਿਆਂ ਕੀ ਕਰਨਾ।' ਭਜਨੀ ਨੇ ਮੋਚਨਾ ਫੜਿਆ ਤੇ ਅੱਖ 'ਚ ਮੁੜੇ ਲਟਕਦੇ ਵਾਲ ਖਿੱਚ ਕੇ ਮਰੀਜ਼ ਦੇ ਹੱਥ 'ਤੇ ਧਰ ਦਿੱਤੇ। ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਦਮ ਠੰਢ ਪੈ ਗਈ ਤੇ ਅਸੀਸਾਂ ਦੇਂਦੀ ਪੰਜ ਰੁਪਏ ਕੱਢ ਕੇ ਫੜਾਵੇ, ਉਹਨੇ ਕਿਹਾ ਜਾਹ ਬੀਬੀ ਕਿਸੇ ਮੰਦਰ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਚੜ੍ਹਾ ਦੇਵੀਂ।'

ਘੁਸਰ ਮੁਸਰ ਘੁੰਮਦੀ ਗੱਲ ਪੀਤੇ ਦੇ ਕੰਨੀਂ ਜਾ ਪਈ। ਝੁੰਗਲ-ਮਾਟਾ ਮਾਰੀ ਮਾਤਾ ਦਾ ਹਾਲ ਪੁੱਛਦਾ ਉਹ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਕਲਾਵਾ ਭਰ ਬੈਠਾ।

'ਪਰੇ ਹੋ ਜਾ ਪੁੱਤ! ਮੈਨੂੰ ਪੜਵਾਲਾਂ ਦੀ ਵਾਇਰਸ ਹੈ ਤੂੰ ਵੀ ਭਿੱਟਿਆ ਜਾਏਗਾ।' ਮਾਤਾ ਦੀ ਕਾਟ ਨੇ ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਨੂੰ ਫਿਟਕਾਰ ਪਾਈ ਹੋਵੇ।

'ਕੀ ਹੋਇਆ ਮੇਰੀ ਪਿਆਰੀ ਅੰਮੀ ਨੂੰ?' ਉਸ ਨੇ ਮਾਤਾ ਦਾ ਝੁੰਗਲ-ਮਾਟਾ ਉੱਪਰ ਚੁੱਕਿਆ। ਮਾਤਾ ਦੀ ਚੋਟ ਰੰਗ ਲਿਆਈ।

'ਇਹ ਅੱਖਾਂ 'ਚ ਪੜਵਾਲ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ। ਉੱਪਰ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਕੋਈ ਭਜਨੀ ਠੀਕ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਸੀ ਪਰ ਹੁਣ ਕਿੱਥੋਂ ਲੱਭੀਏ ਭਜਨੀ ਨੂੰ?' ਬਰੇਸੀ ਨੇ ਹੋਰ ਸੱਟ ਜਿਹੀ ਮਾਰਦੇ ਆਪਣਾ ਗੁੱਝਾ ਹਾਸਾ ਰੋਕਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ।

'ਕਿਹੜੀ ਭਜਨੀ ਮਾਤਾ? ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸ। ਜੇ ਕੋਈ ਤੈਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਮਾਤਾ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ ਜਿੱਥੋਂ ਕਹੇਂ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦੇਊਂ ਭਾਵੇਂ ਮੈਨੂੰ ਜਹਾਜ਼ ਦੀ ਟਿਕਟ ਲੈ ਕੇ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਨਾ ਜਾਣਾ ਪਵੇ।'

ਸਰੂਰ 'ਚ ਡੋਲਦੇ ਪੀਤੇ ਦੀ ਫਲਾਉਣੀ ਨੇ ਮਾਤਾ ਦਾ ਅੱਧਾ ਦੁੱਖ ਘੱਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

'ਤੇਰੀ ਮਾਸੀ!... ਭਜਨੀ... ਉਹ ਚਿੰਤੋ...।' ਮਾਤਾ ਨੇ ਆਸ਼ਾ ਭਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਝਮਕੀਆਂ।

'ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਆਇਆ.... ਉਹ ਅਰਜੂ ਦੀ ਮਾਂ? ਉਹ ਵੀ ਤਾਂ ਏਥੇ ਹੀ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਕੱਲ੍ਹ ਹੀ ਮਿਲਾ ਦਿਆਂਗੇ... ਭਾਵੇਂ ਹੁਣੇ ਚਲੀ ਚੱਲ। ਨੇ ਪ੍ਰਾਬਲਮ! ਇਹ ਵੀ ਕੀ ਗੱਲ ਹੋਈ? ਪੁੱਟਿਆ ਪਹਾੜ ਨਿਕਲੀ ਚੂਹੀ। ਲੈ ਹੁਣੇ ਲੈ।'

ਦੂਜੇ ਪੈਂਗ ਦੀ ਗਿਲਾਸੀ ਖਾਲੀ ਕਰਦਾ ਮੋਮੋ-ਠੱਗਣੀਆਂ ਜਭਲੀਆਂ ਮਾਰਦਾ ਉਹ ਫੋਨ ਕਰਨ ਲੱਗਾ। ਡਾਇਰੀ 'ਚੋਂ ਅਰਜੂ ਦਾ ਫੋਨ ਲੱਭ ਕੇ ਮਿਲਾਇਆ ਤੇ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਭਜਨੀ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਬਿਰਧ ਆਸ਼ਰਮ ਵਿਚ ਹੀ ਦਾਖਲ ਹੈ ਤੇ ਬੜੀ ਬਿਮਾਰ ਹੈ।

ਮਾਤਾ ਦੇ ਦੁੱਖ ਉਡਾਰੀ ਮਾਰਨ ਲੱਗੇ। ਉਹ ਮਿਲਣ ਲਈ ਬੜੀ ਜ਼ਿੱਦ ਕਰਨ ਲੱਗੀ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਜਦ ਉਸ ਨੂੰ ਭਜਨੀ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਦੀ ਸੁੱਘ ਲੱਗੀ ਤਾਂ ਸਵੇਰੇ ਸੋਫੀ ਪੀਤੇ ਦੇ ਤਰਲੇ ਕੱਢ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੰਮ ਤੋਂ ਇਤਫ਼ਾਕੀਆ ਛੁੱਟੀ ਕਰਵਾ ਲਈ। 'ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਵਡਾਰੂਆਂ ਲੋੜਵੰਦ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਵਾਸਤੇ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆਂ ਸਿਹਤ ਸੰਭਾਲ ਸਹੂਲਤਾਂ ਹਨ। ਵੇਖ ਕੇ ਮਾਤਾ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋਵੇਗੀ ਤੇ ਤਾਰੀਫ਼ ਕਰੇਗੀ।' ਇਹੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਣ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਸੋਚ ਰੱਖਿਆ ਸੀ ਭਾਵੇਂ ਪੜਵਾਲਾਂ ਦਾ ਬਹਾਨਾ ਵੀ ਇਸ 'ਤੇ ਭਾਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

'ਇਹ ਤਾਂ ਪੁੱਤ! ਬੜੀ ਸਡੌਲ ਮੁਟਿਆਰ ਜਦ ਗਲੀ 'ਚੋਂ ਲੰਘਦੀ ਧਰਤੀ ਧਮਕ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਹੱਥਾਂ ਦੀ ਏਨੀ ਸਚਿਆਰੀ ਕਿ ਸੁਈ ਕਸੀਦਾ ਬਾਗ ਫੁਲਕਾਰੀ ਆਪ ਵੀ ਕੱਢਦੀ ਤੇ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਕਈ ਹੋਰ ਕਈ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸਿਖਾ ਕੇ ਬੰਨੇ ਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਚੌਂਕੇ ਚੁੱਲ੍ਹੇ ਦੀ ਲਿੰਬਾ ਪੋਚੀ ਲਈ ਮਾਕੋਵਾਲ ਦਾ ਪੋਚਾ ਮੰਗਵਾ ਕੇ ਮੋਰ ਘੁੰਗੀਆਂ ਵੇਲ ਬੂਟੇ ਪਾ ਕੇ ਸਜਾ ਦਿੰਦੀ ਤੇ ਬੜੇ ਵੱਡੇ ਦਸਤਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਮਾਤ ਪਾ ਦਿੰਦੀ ਸੀ।'

ਚਿੰਤ ਕੌਰ ਨਾਨਕਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਸਾਡੀ ਦੂਰੋਂ ਨੇੜਿਓਂ ਸਕੀਰੀ 'ਚੋਂ ਸੀ।

ਪੰਜ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੀ ਮਾਂ... ਜੀਹਨੂੰ ਲੋਕ ਕਹਿੰਦੇ, ਮਾਂ ਨੇ ਪੰਜ ਸ਼ੇਰ ਜੰਮੇ ਨੇ ਜੜ੍ਹ ਲਾਉਣ ਲਈ ਤੇ ਕੁਣਬਾ ਤੋਰਨ ਲਈ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਬੰਗਲਿਆਂ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਹੀ ਭਾਰ ਥੱਲੇ ਲਿਤਾੜੇ ਗਏ ਨੇ। ਇੱਕ ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਖੂਨ ਦੇ ਤਿਹਾਏ ਨੇ, ਮੂੰਹ ਮੱਥੇ ਲੱਗਣੋਂ ਵੀ ਗਏ। ਛੇ ਕੁ ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਦਾ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ ਜੀਉਂਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਪੰਜਾਂ ਪੁੱਤਾਂ ਨੇ ਇਕ-ਇਕ ਮਹੀਨਾ ਬਾਂਧ ਬੰਨ੍ਹੀਂ ਸੀ। ਪਹਿਲੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਤੀਹ ਤਰੀਕ ਤਰਤੀਬ ਵਾਰ ਨੰਬਰ ਆ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਅਗਲੀ ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਜੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਮਨ ਮਿਹਰ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਅਗਲੇ ਦੇ ਬੂਹੇ ਛੱਡ ਆਉਂਦੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਦੋਵੇਂ ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਦੀ ਡੰਗੋਰੀ ਫੜ੍ਹ ਆਪੇ ਅਗਲੇ ਘਰ ਦੇ ਰਸਤੇ ਪੈ ਜਾਂਦੇ। ਇਕੱਤੀ ਵਾਲਾ ਮਹੀਨਾ ਉਹ ਮੁਫਤ ਦੀ ਸਰਕਾਰੀ ਬੱਸ 'ਚ ਬੈਠ ਕੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੇ। ਸੋਸ਼ਲ ਸਿਕਿਉਰਿਟੀ ਦੇ ਮਿਲੇ ਡਾਲਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਆਪਣੇ ਕੋੜਮੇ ਦੀ ਸਲਾਮਤੀ ਦੀ ਤੇ ਆਪਣੀ ਜੂਨ ਖ਼ਲਾਸੀ ਵਾਸਤੇ ਦੁਆ ਕਰਦੇ ਨੱਕ ਰਗੜਦੇ। ਇਸ ਚੱਕਰਵਿਊ ਵਿਚ ਪੰਜ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਇੱਕ ਦੌਰ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦਾ।

ਸਾਥੀ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਸ਼ਮਸ਼ਾਨ ਘਾਟ ਛੱਡਣ ਸਮੇਂ ਮਾਤਾ ਗਸ਼ੀ ਖਾ ਕੇ ਡਿੱਗ ਪਈ ਤੇ ਚੂਲਾ ਤੁੜਾ ਬੈਠੀ। ਬੇਟੀ ਨੇ ਚੁੱਕ ਕੇ ਡਾਕਟਰ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਤੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਲੈ ਗਈ। ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਭਾਰੀ ਖਰਚਾ ਸੁਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਸਾਰੇ ਵਾਰਿਸ ਇੱਕ ਦੂਸਰੇ ਤੋਂ ਅੱਖ ਚੁਰਾਉਂਦੇ, ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੀਆਂ ਉਂਗਲਾਂ... ਉਂਜ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਕੰਨੀਂ ਕਤਰਾ ਗਏ। ਬਾਅਦ ਬੇਟੀ ਦੇ ਛੋਟੇ ਘਰ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਜਾਂ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਵਾਲੀ ਕੇਅਰ-ਟੇਕਰ ਦਾ ਖਰਚਾ ਤੇ ਝਾਲ!... ਮਾਤਾ ਸਿੱਧੀ ਬਿਰਧ-ਘਰ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਜਾਂ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਇਕ ਦੀ ਵਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਤਰਾਂ ਪੰਜ ਮਹੀਨੇ ਉਡੀਕਦੇ ਲੰਘ ਜਾਂਦੇ ਨੇ। ਲੜਕੀ ਦੀ ਵਾਰੀ ਛੇਵੇਂ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਵਿਚ ਵਿਚਾਲੇ ਭਰਾਵਾਂ ਭਰਜਾਈਆਂ ਨਾਲ ਵੀ ਦਾਅ ਲਗਾ ਕੇ ਮਾਤਾ ਦਾ ਦੁੱਖ ਵੰਡਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣਾ ਦੁੱਖ ਫੋਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲੋਂ ਸੁਣੀ ਸੁਣਾਈ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਸੁਣਾ ਦਿੱਤੀ।

'ਤੇ ਚੰਨ ਮੱਖਣਾ! ਸਾਡੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਪੁਰਾਣੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬੜੀ ਸ਼ਾਨ ਸ਼ੌਕਤ ਨਾਲ ਸਤਿਕਾਰ ਦਿੰਦੇ ਨਜਿੱਠਦੇ ਹਨ। ਏਦਾਂ ਘਰੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਬੁੱਚੜਖਾਨੇ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਵਾੜ ਦਿੰਦੇ।' ਮਾਤਾ ਦੀਆਂ ਕੁੱਝ ਯਾਦ ਕਰਕੇ ਹਿਰਖ ਜਿਹੀ ਨਾਲ ਅੱਖਾਂ ਭਰ ਆਈ।

'ਤੂੰ ਛੋਟਾ ਸੀ। ਸਾਡਾ ਇੱਕ ਮੀਣਾ ਬਲਦ ਫਾਲਾ ਵੱਜਣ ਕਰਕੇ ਮੁਤਾੜਿਆ ਗਿਆ। ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕੇ ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਵਡੇਰਿਆਂ ਵਾਂਗ ਪੂਜਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮਰਨ 'ਤੇ ਵੀ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਸਭ ਨੂੰਹਾਂ ਧੀਆਂ ਨੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਕੇ ਆਪਣੀ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਭੇਟ ਕੀਤੀ ਸੀ ਪਰ ਇਸ ਵਿਚਾਰੀ ਰੱਬ ਦੇ ਨਾਮ ਵਾਲੀ ਗਊ ਵਰਗੀ ਜ਼ਨਾਨੀ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਸਿਰੇ ਨਹੀਂ ਆਈ, ਨਾਲ ਉਹਦੇ ਨਿਆਣਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਦੁਰ-ਵਿਵਹਾਰ! ਕੀ ਪਾਪ ਕੀਤੇ ਉਸ ਨੇ? ਮੇਰੀ ਸਮਝ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ।'

'ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਪੱਥਰਾਂ ਨਾਲ ਪੱਥਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਲੋਕ! ਰਿਸ਼ਤੇ ਤਿੜਕ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਤੇ ਡਾਲਰਾਂ ਘੰਟਿਆਂ ਦੀ ਬਲੀ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦੇ ਨੇ।' ਪੀਤੇ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਹਾਮੀ ਭਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ।

'ਪਿਛਲੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਕਈ ਧਰਮੀ ਲੋਕ ਗਊ ਮਾਤਾ ਦੀ ਬੜੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਨੇ। ਗਊ ਮਾਤਾ ਵੀ ਆਪਣੇ ਕੁਣਬੇ ਦਾ ਬਹੁਤ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਨਾਲ ਪਿੱਛਾ ਕਰਦੀ ਸਾਥ ਨਿਭਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਈ ਤੋਕੜ ਗਊਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਊਸ਼ਾਲਾ 'ਚ ਢੋਈ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ, ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਸੜਕਾਂ ਤੇ ਚੌਰਾਹਿਆਂ ਦਾ ਘਾਹ ਫੂਸ, ਸੁੱਟੇ ਫਾਲਤੂ ਫਲ ਫਰੂਟ ਖਾਂਦੀਆਂ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਚੱਡੇ ਭਰ ਕੇ ਘਰ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਤੇ

ਸੁਆਣੀਆਂ ਦੁੱਧ ਦੀ ਬਾਲਟੀ ਭਰ ਕੇ ਕੰਡ 'ਤੇ ਥਾਪੀ ਮਾਰਦੀਆਂ ਮੁੜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸੇ ਰਸਤੇ ਤੋਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ।' ਮਾਤਾ ਬਿਨ ਦੇਖਿਆਂ ਚਿੰਤੋ ਦੇ ਅਣਕਹੇ ਜਜ਼ਬਾਤਾਂ ਦੀ ਤਰਜਮਾਨੀ ਕਰਦੀ ਰਹੀ।

ਦੂਰ ਤੱਕ ਫੈਲੇ ਬਿਰਧ ਆਸ਼ਰਮ ਵਿਚ ਪਤਝੜ ਦੇ ਪੱਤਿਆਂ ਵਾਂਗ ਖਿੱਲਰੇ ਬਿਰਧ ਸਰੀਰ ਵੇਖ ਕੇ ਉਹ ਉੱਥੇ ਹੀ ਸੁੰਨ ਜਿਹੀ ਹੋ ਗਈ। ਮੰਜਿਆਂ 'ਤੇ ਟੇਢੇ ਹੋਏ, ਪਹੀਏ ਵਾਲੀਆਂ ਕੁਰਸੀਆਂ ਉੱਤੇ ਰਿੜਦੇ, ਖੁੰਡੀਆਂ ਫੜ੍ਹੀ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਕਿਆਰੀ ਵਿਚ ਘਾਹ ਤੇ, ਕਈ ਰੰਗਾਂ ਨਸਲਾਂ ਦੇ ਕਾਲੇ ਗੋਰੇ ਚਿੱਟੇ ਧਾਰੀਦਾਰ ਲਿਬਾਸ ਵਿਚ ਨਿਰਜਿੰਦ ਲਾਸ਼ਾਂ ਬਾਵਿਆਂ ਵਾਂਗ ਸਜੇ ਬੁੱਤ ਬਣੇ ਪਏ ਸਨ। ਨਰਸ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨੁਹਾ ਰਹੀ ਸੀ, ਸਿਰ ਵਾਹ ਰਹੀ ਸੀ, ਮਾਲਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ, ਮੋਢੇ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਦੇ ਕੇ ਛੋਟੇ ਬੱਚੇ ਵਾਂਗ ਤੁਰਨਾ ਸਿਖਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਕੁਝ ਅਖ਼ਬਾਰ ਰਸਾਲੇ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਲਗਾਈ ਪੜ੍ਹਨ 'ਚ ਮਸਰੂਫ਼ ਸਨ। ਕੁਛ ਗੁਲੂਕੋਸ ਲੱਗੀਆਂ ਬੋਤਲਾਂ ਜਾਂ ਪਿਸ਼ਾਬ ਵਾਲੀਆਂ ਨਾਲੀਆਂ ਹੱਥ 'ਚ ਫੜ੍ਹੀ ਇੱਧਰ ਉੱਧਰ ਟਹਿਲ ਕਦਮੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਦਵਾਈਆਂ ਦੀ ਗੰਧ ਮਾਤਾ ਦੇ ਸਿਰ ਦਿਮਾਗ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਨ ਲੱਗੀ।

'ਇਹਨੂੰ ਮੁਹਰਲਾ ਸੱਚਾ ਘਰ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਇੱਥੇ ਮਰੀਕਾ 'ਚ' ? ਭੋਲੇ ਭਾ ਮਾਤਾ ਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹ ਹਿੱਲੇ।

'ਨਹੀਂ ਬੀ ਜੀ... ਇਹ ਆਰਾਮ ਘਰ ਹੈ ਪੁਰਾਣੇ ਬੇਸਹਾਰਾ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਵਾਸਤੇ...। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸੰਭਾਲਣ ਵਾਲਾ ਵਾਲੀ ਵਾਰਿਸ ਨਹੀਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਸਾਂਭਦੀ ਹੈ।'

ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਕਮਰੇ ਦੀ ਖਿੜਕੀ ਵਿਚੋਂ ਮੁਲਾਕਾਤੀਆਂ ਦੀ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਅੱਖਾਂ ਵਿਛਾਈ ਕੈਦੀਆਂ ਵਾਂਗ ਚਿੰਤ ਕੌਰ ਨੇ ਝੀਲ ਵਰਗੀਆਂ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅੱਡਦੇ ਦੂਰੋਂ ਹੀ ਤਾੜ ਲਿਆ। ਕੰਨਾਂ 'ਚ ਲੱਗਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸੁਣਨ ਵਾਲਾ ਯੰਤਰ ਲਾਹ ਕੇ ਪਾਸੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ।

'ਮੇਰਾ ਲਾਡੀ ਆਇਆ... ਮੇਰਾ ਪੁੱਤ ਆਇਆ।' ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਅੰਦਰ ਲੰਘਦੇ ਹੀ ਮਾਤਾ ਨੇ ਅੱਖਾਂ ਅੱਡੀਆਂ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਚੰਗਿਆੜਾਂ ਹੀ ਨਿਕਲ ਗਈਆਂ।

ਪੀਤੇ ਦੇ ਦੱਸਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਉਸ ਨੇ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਵੀ ਪਛਾਣ ਲਿਆ। ਨੁੱਕਰ 'ਚ ਪਏ ਕਿਸੇ ਮਰੀਜ਼ ਦਾ ਘੋਰੜੂ ਵੱਜਦਾ ਸੁਣ ਕੇ ਉਹ ਬਹੁਤ ਡੂੰਘੀ ਨਿਰਾਸ਼ਤਾ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬ ਗਈ।

ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਗਲੇ ਲੱਗ ਕੇ ਕਿੰਨੀ ਦੇਰ ਰੋਂਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ। ਚਿੰਤ ਕੌਰ ਆਪਣੇ ਮਹਿਮਾਨ ਦੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰਾਂ ਗੱਡੀ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਨਿਹਾਰਦੀ ਰਹੀ... ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ।

'ਆ ਜਾਹ ਇੱਥੇ ਬੜੀ ਮੌਜ ਹੈ ਰਲ ਕੇ ਦੋਵੇਂ ਭੈਣਾਂ ਦਿਨ ਕੱਟੀ ਕਰ ਲਵਾਂਗੀਆਂ। ਵੇਖ ਲਾ! ਸ਼ੇਰ ਪੁੱਤਾਂ ਨੇ ਸਵਰਗ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ... ਤੇਰਾ ਵੀ ਨੰਬਰ ਆ ਜਾਊ ਛੇਤੀ ਜਦ ਗੂੰਹ ਮੂਤ ਪੁੰਝਾਉਣ ਵਾਲੇ ਨਿਆਣੇ ਛਤਰੀ ਥੱਲਿਓਂ ਨਿਕਲ ਗਏ।'

'ਤੇਰੇ ਸਵਰਗ ਦੀ ਮੌਜ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਵਾਂਗ ਅੱਖੜਦੀ ਹੈ।' ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਰਿੱਬ ਸਾਫ਼ ਕਰਦੇ ਮਾਤਾ ਨੇ ਚਿੰਤੀ ਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਗਵਾਂਢਣਾ ਨੂੰ ਹਸਾ ਦਿੱਤਾ।

'ਗਰੈਮਾਂ! ਗੈੱਟ ਵੈੱਲ ਸੂਨ.... ਮੈਥਨੀ ਗਿੱਲ।'

'ਆਹ ਵੇਖ ਮੇਰੀ ਪੋਤੀ ਰੱਖ ਗਈ। ਮਦਰ ਡੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨਾਲ ਆਈ ਸੀ।' ਚਿੰਤੋ ਨੇ ਮੋਢੇ ਉੱਚੇ ਕਰ ਕੇ ਕਾਰਡ ਨੂੰ ਹੱਥ ਪਾਇਆ।

'ਹਾ... ਆ... ਅ.. ਨੀ ਅੜੀਏ ਤੇਰੇ ਤਾਂ ਵਾਲ ਮੁੜੇ ਪਏ ਨੇ। ਮੇਰੇ ਨੇੜੇ ਹੋ! ਮੈਂ ਵੇਖਾਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ।' ਨੱਚਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਅੱਡੀ ਨਾ ਰਹਿੰਦੀ ਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਦਾ ਮੂੰਹ। ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਪਏ ਭਲਵਾਨ ਕੋਲ ਭਲਵਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਚੱਲ ਪਏ ਤਾਂ ਉਹ ਉਸਤਾਦ ਪਹਿਲਵਾਨ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਜਨੀ ਆਪਣਾ ਕਸ਼ਟ ਭੁੱਲ ਕੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ 'ਚ

ਫੂਕਾਂ ਮਾਰਨ ਲੱਗੀ। ਵੱਡੇ ਸਰਜਨ ਵਾਂਗ ਉਸ ਦਾ ਬਾਰ ਬਾਰ ਮੁਆਇਨਾ ਕਰਦੀ ਵੇਖ ਕੇ ਗਵਾਂਢੀ ਬਿਸਤਰਿਆਂ ਵਾਲੇ ਹਮਸਫਰ ਤੇ ਨਰਸਾਂ ਵੇਖ ਕੇ ਹੱਸਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ।

'ਧੈਂਗੜੀਏ ਇਹ ਹਾਲ ਤੇਰਾ! ਪਹਿਲਾਂ ਆ ਜਾਂਦੀ... ਮੋਚਨਾ ਲੈ ਆਉਂਦੀ। ਮੈਂ ਹੁਣੇ ਖਿੱਚ ਦਿੰਦੀ ਪਰ ਮੋਚਨਾ ਕਿੱਥੋਂ ਮਿਲੂ ਏਥੇ? ਉਹ ਸੋਚਣ ਲੱਗੀ।

ਪੀਤੂ ਨੇ ਨਰਸ ਦੇ ਖਾਨੇ ਵਿੱਚੋਂ ਚਿਮਟੀ ਜਿਹੀ ਫੜ ਲਈ ਤੇ ਬਾਹਰ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰ ਕੇ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਉਹ ਭੌੜੀਆਂ ਫੜੀ ਮਾਤਾ ਦਾ ਹੱਥ ਫੜ ਕੇ ਬਾਹਰਲੀਆਂ ਕੁਰਸੀਆਂ 'ਤੇ ਆ ਬੈਠੀਆਂ। ਭਜਨੀ ਨੇ ਵਿੰਗੇ ਹੋਏ ਟੇਢੇ ਵਾਲ ਚਿਮਟੀ ਨਾਲ ਖਿੱਚ ਕੇ ਪੀਤੂ ਦੇ ਹੱਥ 'ਤੇ ਧਰ ਦਿੱਤੇ।

ਮਾਤਾ ਕੁਝ ਤਾਰੀਫ਼ ਸ਼ੁਕਰੀਆ ਕਹਿਣ ਲਈ ਤਿਆਰੀ ਹੀ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ।

'ਲੈ ਲੈ... ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਅਸੀਸ ਨਾ ਕੋਈ ਦੇਵੀਂ, ਮੇਰੇ ਜਲਦੀ ਮਰਨ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਕਰ।' ਉਹ ਹੜ੍ਹ ਵਾਂਗ ਵਗ ਪਈ।

'ਆਹ ਵੇਖ! ਗਊਸ਼ਾਲਾ ਦੇ ਅਹਾਤੇ ਵਾਂਗ ਬਾਂ ਬਾਂ ਕਰਦੇ ਉਬਾਸੀਆਂ ਲੈਂਦੇ, ਉਂਘਦੇ, ਆਇਆਂ ਗਇਆਂ ਦੀ ਵੰਡ ਲੈਂਦੇ, ਪੁਰਾਣੇ ਸ਼ਰੀਰ ਬਣਾਏ ਸਵਾਰੇ ਆਪਣੀ ਔਲਾਦ ਦੀਆਂ ਗੀਝਾਂ ਚਾਵਾਂ ਨੂੰ ਤਰਸਦੇ ਵਕਤ ਨੂੰ ਧੱਕਾ ਦੇ ਰਹੇ ਨੇ ਸਾਰੇ ਮੇਰੇ ਵਰਗੇ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਭ ਸਹੂਲਤਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹਨ। ਨਰਸਾਂ ਨਹਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਸਿਰ ਵਾਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਸਫਾਈ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਨਹੀਂ ਪੁੱਤਾਂ ਪੋਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਉਂਗਲਾਂ ਦਾ ਸਪਰਸ਼ ਜੋ ਇਸ ਪਤਝੜ ਦੀ ਉਮਰੇ ਸਕੂਨ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿਸੇ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਪੋਤੇ ਦੋਹਤੇ ਜੋ ਢਿੱਡ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਕਿਲਕਾਰੀਆਂ ਮਾਰਦੇ ਨੱਚਦੇ ਟੱਪਦੇ, ਵਾਲਾਂ 'ਚ ਹੱਥ ਫੇਰਦੇ ਸਵਰਗੀ ਸੁਪਨੇ ਵਾਂਗ ਅੱਖਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਲੰਘ ਜਾਂਦੇ ਨੇ। ਤੋਤਲੀਆਂ ਤੋਤਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਬਾਤਾਂ ਸੁਣਨ ਦੀ ਜ਼ਿੱਦ ਕਰਦੇ ਹੁਣ ਸਕੂਲ ਕਾਲਜ ਚਲੇ ਗਏ। ਨਵੇਂ ਨਵੇਂ ਦੋਸਤ ਬਣਾ ਕੇ ਉਡਾਰੀ ਮਾਰ ਗਏ। ਵੱਟੀ ਨਹੀਂ ਵਾਹੁੰਦੇ।'

ਪੀਤਾ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਆਪਣੇ ਹੋਰ ਕੰਮ ਭੁਗਤਾਉਣ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਚਾਰ ਘੰਟਿਆਂ ਵਿਚ ਦੋਹਾਂ ਧਰਮ ਦੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਨੇ ਅਗਲੀਆਂ ਪਿਛਲੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਦੁੱਖ ਦੀਆਂ ਸੁੱਖ ਦੀਆਂ ਹੱਡ ਬੀਤੀਆਂ ਤੇ ਜੱਗ ਬੀਤੀਆਂ ਫੋਲ ਮਾਰੀਆਂ। ਉਸ ਦੇ ਵਾਪਿਸ ਮੁੜਨ ਤੱਕ ਦੋਨੋਂ ਹੌਲੀਆਂ ਫੁੱਲ ਖਿੜਦੀਆਂ ਟਹਿਕ ਰਹੀਆਂ ਸਨ।

'ਦੁੱਖ ਵੰਡਾਉਣ ਨਾਲ ਘਟਦਾ ਹੈ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਵੰਡਾਉਣ ਨਾਲ ਵਧਦੀ ਹੈ... ਆ ਜਾਇਆ ਕਰ ਕਦੇ... ਤੇਰਾ ਭਲਾ ਹੋਵੇ। ਮੇਰੀ ਰਹਿੰਦੀ ਉਮਰ ਤੈਨੂੰ ਲੱਗ ਜਾਏ...। ਆਪਣੇ ਪੁੱਤ ਪੋਤਿਆਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ 'ਚ ਹੱਸਦੀ ਖੇਲਦੀ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਜਾਏਂ।'

ਭਜਨੀ ਨੇ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਅਸੀਸ ਦਿੰਦੀਆਂ ਦਾਅਵਤ ਦਿੱਤੀ।

'ਦਾਤਰੀ ਨੂੰ ਇਕ ਪਾਸੇ ਦੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਨੇ ਪਰ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਦੋਹੀਂ ਪਾਸੀਂ.... ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦੁਨੀਆਂ ਖੁੱਕਦੀ ਹੋਊ... ਤੂੰ ਬੁਰਾ ਨਾ ਮੰਨੇ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਘਰ ਚਲੀ ਚੱਲ। ਮੇਰੀ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ ਅਜੇ।' ਮਾਤਾ ਝੂਠੀ ਸੱਚੀ ਸੁਲਹ ਮਾਰਦੀ ਅੰਦਰੋਂ ਕੰਬ ਉੱਠੀ।

'ਇਹ ਭੁਲੇਖਾ ਵੀ ਨਿਕਲ ਜਾਊ ਤੇਰਾ, ਘਰ ਤਾਂ ਇੱਥੇ ਨੂੰਹਾਂ ਦੇ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਨੇ ਸੱਸਾਂ ਦੇ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਨੇ... ਤੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਇੱਥੇ... ਇਸ ਘਰ। ਨਾਲੇ ਘਰ ਰਹਿ ਕੇ ਵੀ ਜਦ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਕਿਸੇ ਕੋਲ ਟਾਈਮ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂ ਹਰ ਵੇਲੇ ਸੜ੍ਹ-ਭੁੜ੍ਹ ਹੁੰਦੀ ਰਹਿਣੀ ਹੈ ਤਾਂ ਏਦੋਂ ਕੰਮੋਂ ਤਾਂ ਇਹ ਬਿਗਾਨੇ ਸੇਵਾਦਾਰ ਲੱਖ ਦਰਜੇ ਚੰਗੇ ਨੇ। ਚਲੋ ਚੰਗਾ! ਸੁਖੀ ਰਹਿਣ ਆਪਣੇ ਹੀ ਪੇਟੋਂ ਜੰਮੇ ਨੇ।' ਚਿੰਤੋ ਦਾ ਲਾਵੇ ਵਰਗਾ ਗਰਮ ਹਉਕਾ ਜਿਵੇਂ ਸਾਰੀ ਕਾਇਨਾਤ ਨੂੰ ਝੁਲਸ ਰਿਹਾ ਸੀ।

'ਸਾਰੀਆਂ ਉਂਗਲਾਂ ਬਰਾਬਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ! ਭੈਣੇ ਰੱਬ ਨਾ ਕਿਸੇ 'ਤੇ ਕਹਿਰਵਾਨ ਹੋਵੇ... ਉਹਨੂੰ ਸਭ ਦਾ ਫਿਰਕਾ ਹੈ।' ਮਾਤਾ ਨੇ ਤਸੱਲੀ ਦੇਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ।

'ਬਹੁਤੇ ਘਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਾਹੁਣੇ ਭੁੱਖੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਪਰ ਤੂੰ ਤੌਖਲਾ ਨਾ ਕਰੀਂ... ਤੇਰੇ ਕਿਹੜੇ ਪੰਜ ਨੇ।

ਲੈ ਨੀਂ ਭੈਣੇ! ਆ ਗਿਆ ਤੇਰਾ ਸਰਵਣ ਪੁੱਤਰ!' ਚਿੰਤੋ ਨੇ ਨਕਲੀ ਜਿਹਾ ਮੁਸਕਰਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ।

ਭੈਣਾਂ ਦਾ ਆਖਰੀ ਸੰਵਾਦ ਬੜੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਪੀਤੇ ਨੇ ਸੁਣਿਆ। ਉਹ ਵੀ ਉਸਤਤ ਤੇ ਵਡਿਆਈਆਂ ਦੇ ਪਰਾਗੇ ਝੋਲੀ ਪੁਆ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬੜਾ ਸਨਮਾਨਿਤ ਹੋਇਆ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਫੁੱਲ ਵਾਂਗ ਖਿੜ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਮਨ ਵਿਚ ਪੱਕੀ ਧਾਰ ਲਈ ਕਿ ਉਹ ਮਾਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਬਿਗਾਨਿਆਂ ਦੇ ਹੱਥੀਂ ਰੁਲਨ ਲਈ ਜਾਂ ਸਾਂਭਣ ਲਈ ਕਦੇ ਵੀ ਇੱਥੇ ਆਉਣ ਦੀ ਨੌਬਤ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦੇਵੇਗਾ।

ਨਮਾਜ਼ ਬਖਸ਼ਾਉਣ ਗਏ ਰੋਜ਼ੇ ਗਲ ਪੁਆ ਆਏ। ਵਾਪਸੀ 'ਤੇ ਕਾਰ ਵਿਚ ਬੈਠਦੀ ਹਉਕਾ ਭਰਦੀ ਮਾਤਾ ਬਹੁਤ ਉਦਾਸੀ ਵਿਚ ਡੁੱਬ ਗਈ ਜਿਵੇਂ ਚਿੰਤਾ ਕੌਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਚਿੰਤਾ ਮਾਤਾ ਦੀ ਝੋਲੀ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇ।

'ਜੜ੍ਹਾਂ ਨਾਲੋਂ ਤੋੜ ਕੇ... ਪੁੱਟ ਕੇ ਬੂਟਾ ਜਿੰਨੇ ਮਰਜ਼ੀ ਸੁੰਦਰ ਗਮਲੇ ਵਿਚ ਲਗਾ ਲਓ, ਉਸ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਪਾਓ, ਚੰਗੀ ਖਾਦ ਪਾਓ, ਉਸ ਨੇ ਤਾਂ ਸੁੱਕਣਾ ਹੀ ਹੈ। ਆਖਰ ਹਰਨਾਂ ਹੈ। ਨਦੀ ਕੰਢੇ ਰੁੱਖੜਾ ਕਿਚਰ ਬੰਨ੍ਹੇ ਧੀਰ, ਕੱਚੇ ਭਾਂਡੇ ਰੱਖੀਏ ਕਿੱਚਰ ਤਾਈਂ ਨੀਰ। ਸਰੀਰ ਤਾਂ ਕੱਚਾ ਭਾਂਡਾ ਹੈ, ਅੱਜ ਵੀ ਗਿਆ ਤੇ ਕੱਲ੍ਹ ਵੀ ਗਿਆ।' ਕਹਿੰਦੀ ਕਹਿੰਦੀ ਉਹ ਹਿਚਕੀਆਂ ਲੈਣ ਲੱਗੀ।

'ਇਸ ਦਾ ਸਹੁਰਾ ਤਕੜਾ ਜਗੀਰਦਾਰ ਸੀ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਘਰਵਾਲਾ ਬਰੂ-ਵਾਲਾ ਪਿੰਡ ਦਾ ਇਕੱਲਾ ਆਧੀ ਸੀ। ਇੱਕ ਵੇਲੇ ਦੋ ਟਰੈਕਟਰ ਤੇ ਚਾਰ ਬੰਬੀਆਂ ਧਰਤੀ ਦੀ ਹਿੱਕ ਚੁੰਘਦੀਆਂ ਸਨ। ਪੰਜ ਦਸ ਬੰਦੇ ਜ਼ਨਾਨੀਆਂ ਨੌਕਰ ਚਾਕਰ ਹਰ ਵੇਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਹੱਥ ਅੱਡ ਕੇ ਰੋਟੀ ਫੜਦੇ ਸਨ। ਹਰ ਹੋਜ਼ ਉਸ ਦੇ ਚੁੱਲ੍ਹੇ ਦੋ ਚਾਰ ਮਹਿਮਾਨ ਚੜ੍ਹੇ ਰਹਿੰਦੇ ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਕਦੇ ਮੱਥੇ ਵੱਟ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਾਇਆ। ਹੇਠਲਾ ਪਾਣੀ ਕੁਦਰਤੀ ਆਫ਼ਤ! ਖੇਤਾਂ 'ਚ ਕੱਲਰ ਪੈ ਕੇ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਉਜਾੜ ਬਣਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੰਦਹਾਲੀ 'ਚ ਸੁੱਟ ਗਿਆ। ਉੱਥੇ ਇਹ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਕਹਿੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੀ ਮੜ੍ਹੀ ਇਸੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਜੂਹ ਵਿਚ ਹੀ ਬਣੇਗੀ ਪਰ ਹੁਣ ਰੋਜ਼ੀ ਰੋਟੀ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਸਾਰਾ ਕੁਣਬਾ ਪਹਿਲਾਂ ਬੀਕਾਨੇਰ ਚਲਾ ਗਿਆ ਤੇ ਫਿਰ ਕੋਈ ਖ਼ਬਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਿਲੀ। ਪਿੰਡ ਨਾਲੋਂ ਇਸ ਦੀ ਸਾਂਝ ਟੁੱਟ ਗਈ। ਬੜੀ ਅਸਾਧ ਬਿਮਾਰੀ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ... ਕੈਂਸਰ ਦੀ ਪੀੜਤ ਹੈ ਇਹ। ਪਿਛਲੇ ਚਾਰ ਸਾਲ ਤੋਂ ਡਾਕਟਰ ਹੈਰਾਨ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਸਿਰੜ ਨਾਲ ਮੌਤ ਨੂੰ ਮਖੌਲ ਕਰੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਦੀਦੇ ਤੇ ਦੰਦ ਨਵੇਂ ਨਰੋਏ ਅਜੇ ਕੈਮ ਹਨ। ਅੰਦਰੋਂ ਸਾਰੀ ਖਾਧੀ ਖੋਖਲੀ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਇਸ ਦੀ ਦੇਹ। ਇਸ ਦੀ ਬੀਮਾਰੀ ਦੌਰਾਨ ਇਸ ਦੇ ਚਾਰ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਇਸ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਇਧਰ ਲੰਘ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਤੇ ਪਨਾਹਗੀਰਾਂ ਦੀ ਕਤਾਰ ਵਿਚ ਲੱਗ ਗਏ ਹਨ। ਉਹ ਵੀ ਕਦੇ ਰੱਬ-ਤਰਸੀ ਮੂੰਹ-ਦਿਖਾਈ ਕਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਭਜਨੀ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਦੁਹਰਾਉਂਦੀ ਚਿੱਥਦੀ ਦੰਦ ਕਰੀਚਦੀ ਮਾਤਾ ਆਪਣੀ ਗਠੜੀ ਖੋਲ੍ਹ ਬੈਠੀ। ਘਰ ਪਹੁੰਚਣ ਤੱਕ ਆਪਣੇ ਸਨ-ਫਰਾਂਸਿਸਕੋ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ ਤੇ ਉੱਤਰਨ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਦੀ ਸਾਰੀ ਫਿਰਕੀ ਉਸ ਸਾਹਮਣੇ ਘੁੰਮ ਗਈ। ਚਿੰਤੀ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਦੀ ਆਪਣੇ ਭਵਿੱਖ ਦੀਆਂ ਬੁਢੇਪੇ ਭਰੀਆਂ ਠੋਕਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਆਸ ਅਰਾਈਆਂ ਉਸ ਦੇ ਮਨ 'ਚ ਘੁੰਮਣ ਲੱਗੀਆਂ।

ਜਿਸ ਦਿਨ ਉਸ ਨੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਪੈਰ ਰੱਖਿਆ, ਉਹ ਇਤਨੀ ਖੁਸ਼ ਹੋਈ ਜਿਤਨੀ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਲੁਸ਼ ਲੁਸ਼ ਕਰਦੀ ਗੋਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਤ ਪਾਉਂਦੀ ਬਰੇਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਪਾਣੀ ਵਾਰ ਕੇ ਤੇਲ ਚੋ ਕੇ ਆਪਣੀ ਸਰਦਲ ਲੰਘਾਈ ਸੀ, ਸੂਰਗਾਂ ਦੀ ਮੁਸਕਾਨ ਕੇਰਦੀ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਗੇਟ ਤੇ ਸੁਰਮਈ ਜ਼ੀਨ ਪੈਂਟ ਤੇ ਸੁਰਮਈ ਜੈਂਪਰ ਪਾਈ ਖੜੀ ਸੀ। ਲਾਲ ਸੁਰਖ ਹੋਠਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮੁਸਕਾਨ ਬਖੇਰਦੀ ਸੁੰਦਰ ਸੁਨੱਖੀ ਮੁਟਿਆਰ ਬਾਹਾਂ ਫੈਲਾਉਂਦੀ ਉਸ ਵੱਲ ਵਧੀ। ਉਸ ਨੇ ਝੁਕ ਕੇ ਪੈਰੀਂ ਹੱਥ ਲਗਾਇਆ ਤੇ ਬੜੇ ਨਿੱਘੇ ਸਲੀਕੇ ਨਾਲ ਮਾਤਾ

ਨੂੰ ਲਿਪਟ ਗਈ। ਚੌਵੀ ਘੰਟਿਆਂ ਦੇ ਜਹਾਜ਼ ਦੇ ਸਫ਼ਰ ਦੀ ਭੰਨੀ ਅੱਕੀ ਥੱਕੀ ਹੋਈ ਉਹ ਬੈਂਦਲੀ ਪਈ ਸੀ। ਮਿੰਟ ਦੀ ਮਿੰਟ ਉਹ ਛਛੇਪੰਜੇ ਵਿਚ ਪੈ ਗਈ ਪਰ ਜਲਦੀ ਹੀ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੰਦਰਾਂ ਦੇ ਨਿੱਘ ਤੋਂ ਉਹ ਸਮਝ ਗਈ ਕਿ ਇਹ ਉਸ ਦੀ ਨੂੰਹ ਬਰੇਸੀ ਹੀ ਸੀ। ਮਾਤਾ ਨੇ ਇੱਕ ਵੇਰਾਂ ਫਿਰ ਘੁੱਟ ਕੇ ਗਲ ਨਾਲ ਲਾ ਲਿਆ। ਪ੍ਰੀਤੂ ਨੂੰ ਨਾ ਦੇਖ ਕੇ ਮਾਂ ਦਾ ਕਾਲਜਾ ਡੁੱਬਣ ਲੱਗਾ ਪਰ ਉਹ ਛੇਤੀ ਹੀ ਸੰਭਲ ਗਈ।

'ਪੀਤਾ ਕੰਮ ਤੇ ਹੈ ਬੀ ਜੀ! ਉਹ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਆਏਗਾ।' ਨੂੰਹ ਨੇ ਮਾਤਾ ਦੀਆਂ ਤਲਾਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਦਾ ਹੁੰਗਾਰਾ ਦਿੱਤਾ।

'ਫਿੱਟ ਨੀ ਨਿੱਜ-ਹੋਣੀਏ ਤੇਰਾ ਵੀ ਪੀਤਾ ਹੀ ਹੈ ਉਹ? ਮੈਂ ਤਾਂ ਅੱਜ ਤੱਕ ਉਹਦੇ ਪਿਓ ਦਾ ਨਾਮ ਕਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾ ਤੇ ਨਹੀਂ ਲਿਆਂਦਾ।' ਬੜੇ ਮੋਹ ਨਾਲ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਵਿਚ ਉਸ ਪਿਆਰਾਂ ਭਰੀ ਤਲਖੀ ਜਿਹੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੀ।

'ਪਰ ਛੋਟੇ ਨਿਆਣੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲਿਆਈ। ਖਾਲੀ ਹੱਥੀਂ ਆ ਗੀ ਬਾਂਹਾਂ ਲਟਕਾਈ ਹੋਈ।' ਹਕੀਕੀ ਸੋਚ ਨਾਲ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਓਪਰਾ ਜਿਹਾ ਝਟਕਾ ਲੱਗਾ।

ਚਾਰ ਚੁਫੇਰਾ ਅਸਮਾਨੀਂ ਹੱਥ ਲਾਉਂਦੀਆਂ ਉੱਚੀਆਂ ਉੱਚੀਆਂ ਸੁੰਦਰ ਇਮਾਰਤਾਂ, ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਸੜਕਾਂ, ਤੇ ਕਾਰ ਚਲਾਉਂਦੀ ਬਰੇਸੀ ਵੇਖ ਕੇ ਜਿਵੇਂ ਸੱਤੇ ਅਸਮਾਨ ਮਾਤਾ ਦੀ ਝੋਲੀ ਆਣ ਡਿੱਗ ਹੋਣ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਕਿਸਮਤ ਤੇ ਅਸ਼ ਅਸ਼ ਕਰ ਉੱਠੀ। ਮਹਿਲ ਵਰਗੀ ਵੱਡੀ ਸਾਰੀ ਕੋਠੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਕੇ ਕਾਰ ਰੁਕ ਗਈ। ਬਰੇਸੀ ਅੰਦਰ ਗਈ। ਵਾਪਸੀ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਹੱਥੀਂ ਤੇਲ ਦੀ ਸ਼ੀਸ਼ੀ ਸੀ। ਦਹਿਲੀਜ਼ ਤੇ ਦੋਨੋਂ ਪਾਸੇ ਨੈਪਕਿਨ ਪੇਪਰ ਰੱਖ ਕੇ ਤੇਲ ਚੋ ਕੇ ਮਾਤਾ ਦੇ ਪੈਰੀਂ ਹੱਥ ਲਾ ਕੇ ਮਾਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਘੁੱਟ ਕੇ ਚਿੰਬੜ ਗਈ।

'ਜੀ ਆਇਆਂ ਨੂੰ... ਵੈਲ ਕਮ, ਵੈਲ ਕਮ।'

ਦੇਹਲੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪੈਰ ਧਰਦੇ ਹੀ ਅੰਦਰ ਲਟਕਦੇ ਪਿੰਜਰੇ 'ਚ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਤੋਤੀ, ਮਿੱਠੂ-ਪੰਛੀ ਨੇ ਮਾਤਾ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ। ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਨੂੰਹਾਂ ਬਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਦੱਸਿਆ ਮਾਤਾ ਦਾ ਤੌਖਲਾ ਉਸ ਨੂੰ ਝੂਠਾ-ਝੂਠਾ ਜਾਪਿਆ। ਬੜੇ ਵੱਡੇ ਸਾਰੇ ਪੋਲੇ ਪੋਲੇ ਰੇਸ਼ਮੀ ਗੱਦਿਆਂ ਵਾਲੇ ਸੌਢੇ ਵਿਚ ਧੌੜ ਕਰਦੀ ਬੈਠਦੀ ਉਹ ਵਿੱਚੇ ਹੀ ਖੁਭ ਗਈ। ਪਿਛਲੇ ਟੱਬਰ ਟੀਹਰ ਦਾ ਖੈਰ ਸੁੱਖ ਪੁੱਛਦੇ ਨੂੰਹ ਨੇ ਟੀ. ਵੀ. ਲਗਾ ਦਿੱਤਾ। ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਮੁੱਖ ਵਾਕ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ:-

'ਸੰਤਾਂ ਕੇ ਕਾਰਜ ਆਪ ਖਲੋਆ ਹਰ ਕੰਮ ਕਰਾਵਣ ਆਇਆ ਰਾਮ।'

ਰੱਬੀ ਰਹਿਮਤਾਂ ਵੰਡਦੀ ਤੇ ਸ਼ਗਨਾਂ ਭਰਿਆ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੀ ਧੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ ਨੇ ਜਿਵੇਂ ਮਾਤਾ ਦਾ ਸ਼ੁੱਭ ਆਗਮਨ ਕੀਤਾ। ਮਾਤਾ ਨੇ ਸਿਰ ਢੱਕ ਕੇ ਖੜੇ ਹੋ ਕੇ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਸਰਵਣ ਕੀਤਾ ਤੇ ਗੋਡੇ ਟੇਕ ਕੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ।

'ਧੰਨ ਮਾਲਕਾ ਤੇਰੀਆਂ ਕੁਜਰਤਾਂ! ਠੀਕ ਹੀ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ, ਉਹ ਹਰ ਘਰ... ਹਰ ਥਾਂ ਵੱਸਦਾ ਹੈ। ਦੇਖ ਲੈ! ਕਿੰਨੇ ਦਰਿਆ ਸਮੁੰਦਰ ਪਾਰ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਜਹਾਜ਼ੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਪੰਝੀ ਘੰਟਿਆਂ ਵਿਚ ਆਈ ਹਾਂ ਤੇ ਇਹ ਵਿਚਾਰਾ! ਇਥੇ ਵੀ ਆਣ ਪਹੁੰਚਾ ਮੇਰੇ ਅੱਗੇ ਪਿੱਛੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ।' ਮਾਤਾ ਨੇ ਇਹ ਬੜਾ ਸ਼ੁੱਭ ਸ਼ਗਨ ਸਮਝਿਆ ਤੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਝੋਲੀ ਅੱਡੀ ਜਿਵੇਂ ਵਾਕ ਝੋਲੀ ਵਿਚ ਪਵਾਉਂਦੀ ਹੋਵੇ।

'ਮੈਂ ਦੋ ਮਿੰਟ 'ਚ ਆਈ! ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਲੈ ਆਵਾਂ।' ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਜੂਸ ਦਾ ਗਿਲਾਸ ਫੜਾਉਂਦੀ ਬਰੇਸੀ ਚਾਬੀਆਂ ਛਣਕਾਉਂਦੀ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਗਈ।

ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ, ਪੰਜਾਬੀ ਗਾਣੇ ਵੇਖ ਕੇ ਉਹ ਮੁੜ ਪੰਜਾਬ ਪਹੁੰਚ ਗਈ। ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿਚ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਮੁੰਡਾ ਅੱਖਾਂ ਦਾ ਤਾਰਾ ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਮੁੰਡੇ-ਥਾਣੀਆਂ ਗਰਮ ਹਵਾਵਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਸੋਨਾ ਉਗਾਉਣ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਕਿੱਲਾ ਨਾਲ ਝੋਲੇ 'ਚ ਪਾ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਹੱਥ ਦਲਾਲ ਦੇ ਹੱਥ ਫੜਾ

ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਸੁਖ ਦਾ ਸਾਹ ਲਿਆ। ਸਰਬੱਤ ਦਾ ਭਲਾ ਮੰਗਣ ਵਾਲੀ ਮਾਤਾ ਪਹਿਲਾਂ ਜਿੱਥੇ ਸਰਬੱਤ ਦੇ ਭਲੇ ਨਾਲ ਨਗਰ ਖੇੜੇ ਦੀ ਸੁੱਖ ਠੰਢ ਮੰਗਦੀ ਉੱਥੇ ਹੁਣ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਨਗਰ ਖੇੜਾ ਤੇ ਦੇਸ਼ੀ ਪਰਦੇਸੀ ਆਕਾਸ਼ੀ ਪਾਤਾਲੀ ਸੁੱਖ ਠੰਢ ਦੀ ਕਾਮਨਾ ਕਰਦੀ ਦੋਵੇਂ ਸਮੇਂ ਅਰਦਾਸਾਂ ਕਰਦੀ। ਯਾਦਾਂ ਦੇ ਪਿਛਵਾੜੇ ਝਾਤੀ ਮਾਰਦੀ ਉਹ ਬੀਤੇ ਦੀ ਬੁੱਕਲ ਵਿਚ ਜਾ ਵੜੀ।

ਥੋੜੀ ਦੇਰ ਵਿਚ ਫੁੱਲਾਂ ਵਾਂਗ ਖਿੜੇ ਸੋਨੂੰ ਤੇ ਕਿੱਟੀ ਆ ਕੇ ਮਾਂ ਨਾਲ ਚੰਬੜ ਗਏ। ਪੀਤੂ ਦੇ ਆਉਣ ਨਾਲ ਸਾਰਾ ਘਰ ਖਿੜੀ ਕਪਾਹ ਦੀਆਂ ਫੁੱਟੀਆਂ ਵਾਂਗ ਖਿੜ ਉੱਠਿਆ। ਮਾਂ ਦਾ ਕਾਲਜਾ ਠੰਢਾ ਠਾਰ ਹੋ ਗਿਆ।

ਇੱਕ ਹਫ਼ਤੇ ਵਿਚ ਹੀ ਕੰਮ ਤੋਂ ਛੁੱਟੀ ਕਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚਾਵਾਂ ਨਾਲ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਸਟੋਰ, ਦੁਕਾਨਾਂ, ਪਾਰਕ, ਝੀਲਾਂ, ਸਮੁੰਦਰ ਕੰਢੇ, ਉੱਚੇ ਉੱਚੇ ਪੰਘੂੜੇ ਦਿਖਾ ਕੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਬਾਹਰੀ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੇ।

ਮਾਂ ਨੂੰ ਕਲਾਵੇ ਵਿੱਚ ਲੈ ਕੇ ਪੀਤੇ ਨੇ ਸਾਰੇ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਘੁੰਮਦੇ ਬਾਹਾਂ ਫੈਲਾ-ਫੈਲਾ ਕੇ ਆਟਾ ਗੁੰਨਣ ਵਾਲੀ ਮਸ਼ੀਨ, ਭਾਡੋ ਧੋਣ ਵਾਲੀ, ਸਾਗ ਸਬਜ਼ੀ ਚੀਰਨ ਕੱਟਣ ਵਾਲੀ ਮਸ਼ੀਨ, ਸਲਾਈਸ ਬੇਕਿੰਗ ਵਾਲੀ, ਸਾਗ ਨੂੰ ਘੋਟਾ ਲਾਉਣ ਵਾਲੀ, ਕੱਪੜੇ ਧੋਣ ਸੁਕਾਉਣ ਵਾਲੀ ਮਸ਼ੀਨ, ਮਾਲਿਸ਼ ਵਾਲੀ... ਕਸਰਤ ਵਾਲੀ ਮਸ਼ੀਨ, ਬਿਜਲੀ, ਪਾਣੀ, ਗੈਸ, ਏ ਸੀ ਆਦਿ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਕੇ ਮਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਅਣਕਿਆਸੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤਾ।

ਬਰੇਸੀ ਤੇ ਪੀਤਾ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਸਾਝਰੇ ਚਾਹ ਵਾਲੇ ਗਲਾਸ ਹੱਥ 'ਚ ਫੜੀ, ਮੂੰਹ 'ਚ ਰੋਟੀ, ਬਰੈੱਡ ਪਰਾਉਂਠੇ ਦੇ ਪੀਸ ਚਬਾਉਂਦੇ ਸੁੱਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਂ ਹਵਾਲੇ ਛੱਡ ਕੇ ਟਾਹ-ਟਾਹ ਕਰਦੇ ਆਪਣੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਕਾਰਾਂ 'ਚ ਦੌੜ ਜਾਂਦੇ।

ਸਵੇਰੇ ਚਾਹ ਨਾਸ਼ਤਾ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਮਾਤਾ ਨੂੰਹ ਤੇ ਪੁੱਤ ਨੂੰ ਕਾਰ ਤੱਕ ਛੱਡਦੀ ਹੱਸਦੀ ਹੱਸਦੀ ਸ਼ੁੱਭ ਕਾਮਨਾ ਕਹਿੰਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਦਾ ਕਰਦੀ। ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਸਾਰੇ ਜਹਾਨ ਦੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਦੀ ਤੇ ਹਰ ਇੱਕ ਦੀ ਖੈਰ ਸੁੱਖ ਮੰਗਦੀ ਟੀ. ਵੀ. 'ਤੇ ਆਉਂਦੇ ਬਾਬਿਆਂ ਸੰਤਾਂ ਮਹੰਤਾਂ ਤੋਂ ਸਾਰੀ ਖਲਕਤ ਦਾ ਭਲਾ ਮੰਗਦੀ ਹੱਥ ਜੋੜਦੀ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਪਿਸ ਮੁੜਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਪੜ੍ਹਦੀ ਸਾਰੇ ਦਿਨ ਦਾ ਲੇਖਾ ਜੋਖਾ ਕਰ ਲੈਂਦੀ।

ਦਾਦੀ ਮਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਬੜੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਜਗਾਉਂਦੀ। ਧੁੱਪੇ ਬਿਠਾ ਕੇ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਲਿਸ਼ ਕਰਦੀ, ਬਾਬ ਹੂਮ ਵਿਚ ਨਹਾਉਂਦੀ, ਤੜਾਗੀਆਂ ਨਿਹਾਰਦੀ, ਲੋਰੀਆਂ ਦਿੰਦੀ, ਗੀਤ ਸੁਣਾਉਂਦੀ, ਬਾਤਾਂ ਪਾਉਂਦੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੱਪੜੇ ਪਾ ਕੇ ਤਿਆਰ ਕਰ ਦਿੰਦੀ।

'ਜਾਓ ਮੇਰੇ ਲਾਲ! ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਜਾਓ ਹੁਣ ਸਕੂਲੇ, ਪੜ੍ਹ ਲਿਖ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਿਓ ਦਾਦੇ ਦਾ ਨਾਮ ਰੌਸ਼ਨ ਕਰਿਓ। ਪਿੱਛੇ ਆਪਣਾ ਵਿਰਸਾ ਨਾ ਭੁੱਲਿਓ। ਗੋਰਿਆਂ ਦੀ ਸੁਹਬਤ ਤੋਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਰੱਬ ਬਚਾਈ ਰੱਖੇ।' ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਬਸਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੋਢੇ ਪਾਕੇ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੀ।

ਗੋਡੇ ਮੁੱਢ ਬਿਠਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹੀਂ ਚੋਗਾ ਪਾਉਂਦੀ ਛੋਟੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਥੋੜੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਕਿੱਟੀ ਦੀ ਦੁੱਧ ਵਾਲੀ ਬੋਤਲ ਤੇ ਡਾਈਪਰ ਵੀ ਛੁਡਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਨੂੰਹ ਦਾ ਮਨ ਜਿੱਤ ਲਿਆ। ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਖਾਣ ਤੋਂ ਕਤਰਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਾਇਤ ਜੋ ਡਾਕਟਰਾਂ ਦੀ ਦਵਾਈ ਵੀ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਸਕੀ, ਵੀ ਜਲਦੀ ਹੀ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਗਈ। ਦੋਵੇਂ ਬੱਚੇ ਜ਼ਿੰਦੇ ਜ਼ਿੰਦੀ ਇੱਕ ਦੂਸਰੇ ਤੋਂ ਮੂਹਰੇ ਹੋ ਕੇ ਬੁਰਕੀ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਪੁਆ ਲੈਂਦੇ। ਸੋਨੂੰ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਾਕਤਾਂ, ਨੈਣ ਨਕਸ਼ ਤੇ ਖਾਣ ਪੀਣ ਦਾ ਢੰਗ ਤਰੀਕਾ ਬਿਲਕੁਲ ਆਪਣੇ ਪਿਓ ਵਰਗਾ ਹੀ ਸੀ। ਉਹ ਚਾਂਡਲੇ ਚਾਂਡਲੇ ਦਾਦੀ ਮਾਂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਸ਼ਰਾਰਤਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗਦੇ। ਖਾਂਦਾ ਖਾਂਦਾ ਸੋਨੂੰ ਮੂੰਹ ਅੱਡਦਾ, ਮਾਂ ਮਿੱਠੀ ਜਿਹੀ ਝਿੜਕ ਮਾਰਦੀ ਤੇ ਫਿਰ ਕਿੱਟੀ ਵੀ ਮੂੰਹ ਅੱਡ ਕੇ ਬੁਰਕੀ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੰਦੀ। ਮਾਤਾ ਹੱਥ ਨਾਲ ਬੁਰਕੀ ਬੋਚਦੀ ਤੇ ਸੁੱਟਣ ਦੀ ਥਾਂ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਪਾ ਲੈਂਦੀ। ਖਾਦ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਥੱਲੇ ਡਿੱਗੇ ਭੋਰੇ ਟੁਕੜੇ ਚੁਣ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿੱਠੀ ਜਿਹੀ ਘੁਰਕੀ ਮਾਰਦੀ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹ 'ਚ ਜਜ਼ਬ ਕਰ ਲੈਂਦੀ। ਨਿਆਣੇ ਦਾਦੀ ਮਾਂ ਦੇ

ਨਿੱਘ ਨਾਲ ਦੂਣੀ ਚੋਣੀ ਖਾ ਕੇ ਵੀ ਨਾ ਰੱਜਦੇ। ਕੇਲਾ, ਸੇਬ, ਸੰਤਰਾ ਤੇ ਹੋਰ ਫਲ ਅੱਧੇ ਅੱਧੇ ਖਾ ਕੇ ਸੁੱਟ ਮਾਰਦੇ। ਹੋਰ ਦੀ ਹੋਰ ਮੰਗੀ ਜਾਂਦੇ। ਮਾਤਾ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਛਿੱਲੜ ਤੇ ਬਚਿਆ-ਖੁਚਿਆ ਖਾ ਕੇ ਹੀ ਅੱਧੀ ਪਚੱਧੀ ਰੱਜ ਜਾਂਦੀ। ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਗੂੰਹ ਮੂਤ ਪੁੰਝਣਾ, ਸਾਫ਼ ਕਰਨਾ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜੂਠ ਪਚਾਕੇ ਮਾਰ ਮਾਰ ਸਵਾਦ ਲੈਣਾ ਉਸ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵੱਡੀ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਨਿਆਮਤ ਨਾਲੋਂ ਮਿੱਠੀ ਤੇ ਗੁਣਕਾਰੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦੀ। ਉਹ ਇਹ ਫਰਜ਼ ਨਿਭਾ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਕੱਪੜਿਆਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਡਿੱਗ ਡਿੱਗ ਜਾਂਦੀ।

'ਬੀ ਜੀ! ਗੁੱਸਾ ਨਾ ਕਰਿਓ। ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਥੱਲਿਓਂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਕਿਣਕੇ ਖਾਂਦੇ ਵੇਖ ਕੇ ਇਹ ਵੀ ਤੁਹਾਡੀ ਦੀ ਰੀਸ ਕਰਨਗੇ।' ਬਰੇਸੀ ਚਾਤਰੇ ਨੇ ਧੰਨਵਾਦ ਸ਼ਾਬਾਸ਼ ਕਹਿਣ ਦੀ ਉਸ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਪੱਟੀ ਪੜ੍ਹਾ ਦਿੱਤੀ।

ਪਿੱਛੋਂ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਚੌਂਕੇ ਚੁੱਲ੍ਹੇ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸੰਭਾਲ ਕਰਦੀ, ਪਿੰਜਰੇ ਪਈ ਤੋਤੀ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੀ, ਉਪਰੋਂ ਲੰਘਦੇ ਕਬੂਤਰਾਂ ਵਾਂਗ ਉਡਾਰੀਆਂ ਭਰਦੇ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਤੇ ਵਿਹਲੀ ਹੋ ਕੇ ਗੁਟਕਾ ਫੜ੍ਹ ਬੈਠਦੀ। ਟੀ. ਵੀ. ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਭਾਉਂਦੇ ਰੰਗ ਬਿਰੰਗੇ ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਬਹਿਲਾਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਘਰ ਦੀ ਸਫਾਈ ਵੱਲ ਉਹ ਖਾਸ ਧਿਆਨ ਦਿੰਦੀ। ਪਿਛਲੇ ਪਿੰਡ ਉਹ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਰੱਦੀ ਵਾਲੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ, ਕਾਪੀਆਂ, ਅਖਬਾਰਾਂ, ਛਾਣ ਬੂਰਾ ਸੂਝਾ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਖਾਲੀ ਪਉਏ, ਅਧੀਏ ਬੋਤਲਾਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਕਰ ਕੇ ਸਾਂਭ ਸਾਂਭ ਰੱਖਦੀ ਫੇਰੀ ਵਾਲੇ ਕਬਾੜੀਏ ਨੂੰ ਉਡੀਕਦੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਜਦੋਂ ਆ ਕੇ ਹੋਕਾ ਲਾਉਂਦਾ ਉਹ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਛੱਡ ਕੇ ਦੌੜੀ ਦੌੜੀ ਉਸ ਨਾਲ ਸੌਂਦੇ ਬਾਜ਼ੀ ਕਰਦੀ ਕੁਝ ਪੈਸੇ ਨਕਦ ਜਾਂ ਇਸ ਦੇ ਵੱਟੇ ਸੱਟੇ ਚਾਹ-ਪੋਣੀ, ਕੱਪ ਪਲੇਟਾਂ ਬਿੰਦੀਆਂ ਜਾਂ ਮਰੂੰਡਾ ਲੈ ਕੇ ਜ਼ਿੱਦ ਕਰਦੇ ਰੋਂਦੇ ਪੀਤੇ ਨੂੰ ਵਰਚਾ ਲੈਂਦੀ ਸੀ। ਪਿਛਲੀ ਗਿੱਝੀ ਹੋਈ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਾੜ ਰੱਖਦੀ ਪਰ ਉਹ ਕਦੇ ਨਾ ਦਿੱਸੇ।

ਬਰੇਸੀ ਨੇ ਸਾਰੇ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕੂੜਾ-ਦਾਨ ਖਾਲੀ ਕਰਕੇ ਤੇ ਨਾਲ ਮਾਤਾ ਦੇ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਕਬਾੜ ਚੁੱਕ ਕੇ ਢੋਲ ਵਿਚ ਸੁੱਟ ਮਾਰੇ ਤੇ ਸਿਟੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਮੋਟਰ ਢੋਲ ਖਾਲੀ ਕਰ ਕੇ ਰਾਹ ਪਈ।

ਵੇਖ ਕੇ ਮਾਤਾ ਦਾ ਮਨ ਘਾਉਂ ਮਾਉਂ ਕਰਨ ਲੱਗਾ।

'ਭੁੱਖੇ ਦੀ ਧੀ ਰੱਜੀ ਤੇ ਖੋਹ ਉਡਾਉਣ ਲੱਗੀ। ਇਹਨਾਂ ਟੁਕੜਿਆਂ ਦੀ ਖਾਤਰ ਅਸੀਂ ਕਿਵੇਂ ਟੋਟੇ ਟੋਟੇ ਹੋ ਕੇ ਦੇਸੀਂ ਪਰਦੇਸੀਂ ਟੱਕਰਾਂ ਮਾਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਇਹ ਵੇਖ ਲਾ ਕਿੱਦਾਂ ਆਫਰੀ ਫਿਰਦੀ ਆ। ਭੁੱਖੀ ਮਰੇ ਉੱਖਲੀ ਝੁਬੱਕੇ ਲਵੇ ਛੱਜ। ਮੇਰੇ ਤਾਂ ਹੱਥਾਂ 'ਚੋਂ ਅਜੇ ਗੋਹੇ ਦਾ ਰੰਗ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲੱਥਾ ਤੇ ਇਹ ਕੀਮਤੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਐਵੇਂ ਸੁੱਟ ਮਾਰਦੇ ਨੇ। ਦਸ-ਦਸ ਡਾਲਰ ਟਿੱਪ ਦੇ ਛੱਡਦੇ ਨੇ।'

ਟੀ. ਵੀ. ਤੇ ਮਾਤਾ ਅਰਦਾਸ ਸਮੇਂ ਸਿਰ 'ਤੇ ਦੁਪੱਟਾ ਲੈ ਕੇ ਹੱਥ ਜੋੜਦੀ ਉੱਠ ਖਲੋਂਦੀ ਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸੇ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਹੱਥ ਜੋੜਨ ਲਈ ਕਹਿੰਦੀ। ਬੱਚੇ ਮਾਤਾ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਹੀ ਅਕਲਕਾਂਦ ਆ ਗਏ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਠੋਰ ਸਖਤ ਹਦਾਇਤਾਂ ਦਾ ਮੂੰਹ ਚਿੜਾਉਣ ਲੱਗੇ। ਅਰਦਾਸ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆਉਣ 'ਤੇ ਇਸ ਸਜ਼ਾ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਪਾਸੇ ਖਿਸਕ ਜਾਂਦੇ। ਮਾਤਾ ਦਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਚੈਨਲ ਕੱਟ ਕੇ ਕਾਰਟੂਨ ਲਗਾ ਲੈਂਦੇ। ਜਦ ਕਦੇ ਉਹ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਝਿੜਕਦੀ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਅੱਗੋਂ ਉਸ ਦੀ ਨਕਲ ਸਾਂਗ ਲਗਾ ਕੇ ਹੱਸਦੇ। ਗੋਂਦ ਖੇਲਦੇ ਖੇਲਦੇ ਜਦ ਗੋਂਦ ਮਾਤਾ ਦੇ ਵੱਜੀ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਸਬਰ ਟੁੱਟ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਝਿੜਕਣ ਤੇ ਬੱਚੇ ਹੋਰ ਚਿੜ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਗੋਂਦਾਂ ਮਾਰ-ਮਾਰ ਦੇਰ ਦੌੜ ਜਾਂਦੇ ਉਸ ਨੂੰ ਚਿੜਾਉਣ ਲੱਗੇ। ਉਸ ਦੀ ਐਨਕ ਫੜ੍ਹ ਕੇ ਲੁਕਾ ਲੈਂਦੇ। ਗੁਸਲਖਾਨੇ 'ਚੋਂ ਉਸ ਦੇ ਦੰਦਾਂ ਦਾ ਪੀਹੜੂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੁਕਾ ਦਿੰਦੇ ਜਾਂ ਕੂੜੇ-ਕਰਕਟ ਦੇ ਢੋਲ ਵਿਚ ਸੁੱਟ ਮਾਰਦੇ। ਉਸ ਨੂੰ ਈਡੂ ਈਡੂ ਕਰਦੇ ਭਕਾਈ ਕਰਾਉਣ ਲੱਗਦੇ। ਉਹ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਵਿਚ ਖਿੜਦੀ ਕੁੜ੍ਹਨ ਲੱਗਦੀ।

ਇਕ ਦਿਨ ਆਪਣੇ ਬੇਟੇ ਨੂੰ ਮਿਥੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਪਹਿਲਾਂ ਦਰਵਾਜ਼ੇ 'ਤੇ ਵੇਖ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਈ। ਉਹ ਡਿੱਗਦਾ ਢਹਿੰਦਾ ਦਾਰੂ ਦਾ ਰੱਜਿਆ ਹੋਇਆ ਅੰਦਰ ਵੜ ਕੇ ਬਰੇਸੀ ਨੂੰ ਢੁੰਡਦਾ ਗਾਲ ਮੰਦਾ ਬੋਲਣ ਲੱਗਾ। ਮਾਤਾ ਸੁਣ ਕੇ ਬਹੁਤ ਘਬਰਾ ਗਈ। ਜਿਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਉਹ ਡਰਦੀ ਸੀ ਪੀਤੇ ਦਾ ਉਹੀ ਰੂਪ ਅੱਜ ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦਿੱਸ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਛਿੱਟ ਦੀ ਦਾਰੂ ਦੀ ਲੱਤ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬੱਜ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

'ਕਿੱਥੇ ਹਰਾਮਖੋਰ! ਸਾਲੀ ਮੇਰੀ ਬੋਤਲ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੱਥੇ ਸੁੱਟ ਗਈ।'

ਮਾਤਾ ਨੇ ਪਿਆਰ ਪੁਚਕਾਰ ਕੇ ਪੀਤੇ ਨੂੰ ਚੁੱਪ ਕਰਾਇਆ ਪਰ ਕਾਰਨ ਪੁੱਛਣ ਦੀ ਉਸ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨਾ ਪਈ। ਉੱਠ ਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਚੈਨਲ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਵਾਗੁਰੁ ਵਾਗੁਰੁ ਕਰਨ ਲੱਗੀ।

ਉਹਲੇ ਉਹਲੇ ਬਰੇਸੀ ਤੇ ਪੀਤੇ ਦੀ ਕੁੜ-ਕੁੜ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਝੱਈਆਂ ਲੈ ਲੈ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਪੈਂਦੇ ਮਾਤਾ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰੇ ਕਰਦੇ ਮਾਤਾ ਨੇ ਵੇਖ ਲਏ। ਖੋਰੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਣ ਚੁੱਪ ਕਰ! ਬੀਬੀ ਵੇਖ ਸੁਣ ਰਹੀ ਹੈ। ਮਾਤਾ ਅੰਦਰੋਂ ਡਰਨ ਲੱਗੀ ਸੀ ਕਿ ਕਿਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਝਗੜਾ ਮੇਰੇ ਨਾਮ ਨਾ ਲੱਗ ਜਾਏ।

'ਰੱਬਾ! ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਦਾਨ ਦੇਹ ਇਹਨਾ ਨੂੰ... ਸੁਮੱਤ ਬਖਸ਼।'

ਉੱਠ ਕੇ ਚਾਹ ਬਣਾਉਣ ਲੱਗੀ ਪਰ ਫਿਰ ਵਾਪਸ ਮੁੜ ਆਈ। ਇੰਨ੍ਹੇ ਅੰਨ੍ਹੇ ਹੋਏ ਨੇ ਚਾਹ ਕੀ ਪੀਣੀ? ਉਹ ਹਉਕੇ ਭਰਦੀ ਉਸ ਦਾ ਮੋਢਾ ਫੜ੍ਹ ਬੈਠੀ। ਕੁਝ ਕਹਿਣਾ ਸਮਝਾਉਣ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਪਰ ਕਹਿਣ ਵਾਲੇ ਬੋਲ ਉਸ ਦੀ ਸੰਘੀ ਅੰਦਰ ਹੀ ਨਪੀੜੇ ਗਏ। ਪੀਤਾ ਫਿਰ ਲਾਲੋ ਲਾਲ ਹੋਇਆ ਬਰੇਸੀ ਦੇ ਨਾਮ 'ਤੇ ਬਕੜਵਾਹ ਕਰਨ ਲੱਗਾ। ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਕੇ ਕਾਰ ਦੀ ਡਿੱਗੀ 'ਚੋਂ ਬੋਤਲ ਕੱਢ ਲਿਆਇਆ ਤੇ ਟੀ. ਵੀ. ਸਾਹਮਣੇ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਗਿਲਾਸੀ ਭਰ ਕੇ ਟੀ. ਵੀ. ਵਾਲੇ ਵਾਧਰੇ 'ਤੇ ਟਿਕਾ ਦਿੱਤੀ। ਪੈਰ ਟੀ. ਵੀ. ਦੀ ਸਕਰੀਨ ਨਾਲ ਅਟਕਾ ਲਏ ਵੇਖ ਕੇ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਸੱਤੀਂ ਕੱਪੜੀਂ ਅੱਗ ਲੱਗ ਗਈ।

'ਵੇ ਪੁੱਤਰ! ਏਨਾ ਪਾਪ ਨਾ ਚੜ੍ਹਾ। ਇਹ ਤਾਂ ਬੜੀ ਕਰੋਪੀ ਹੁੰਦੀ ਆ। ਲੋਕ ਇਹਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕਦੇ, ਸਿਰ ਨਿਵਾਉਂਦੇ ਨੇ ਤੇ ਤੂੰ ਉਹਨੂੰ ਪੈਰ ਛੂਹਾ ਰਿਹੈ!'

'ਓਹੋ! ਸੌਰੀ....' ਪੀਤੇ ਨੇ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗ ਕੇ ਮਾਤਾ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਪੈਰ ਥੱਲੇ ਉਤਾਰ ਲਏ।

ਇਕ ਦਿਨ ਆਪਣਾ ਦੰਦਾਂ ਵਾਲਾ ਬੁਰਸ਼ ਕੂੜੇ ਵਾਲੇ ਢੋਲ ਵਿਚ ਵੇਖ ਕੇ ਮਾਤਾ ਸੁੰਡੀ ਵਾਂਗ ਤੜਫ ਉੱਠੀ। ਨੂੰਹ ਨੇ ਸਮਝਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ।

'ਮਾਤਾ ਜੀ! ਇਹ ਬੁਰਸ਼ ਪੁਰਾਣਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਵਾਂ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ... ਤੁਹਾਡੇ ਮੂੰਹ 'ਚੋਂ ਬਦਬੂ ਆਉਣ ਲੱਗੀ ਸੀ।'

'ਤੇ ਪੁੱਤ। ਪੁਰਾਣੇ ਏਦਾਂ ਕੂੜੇ ਕਰਕਟ ਵਿਚ ਸੁੱਟ ਪਾਈਦੇ ਨੇ? ਮੇਰਾ ਤਾਂ ਅਜੇ ਚੰਗਾ ਭਲਾ ਕੰਮ ਤੁਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ... ਕੀੜੇ ਪਏ ਹੋਏ ਨੇ ਮੇਰੇ ਮੂੰਹ 'ਚ?'

ਅਖੀਰਲੇ ਬੋਲ ਦਾੜ੍ਹਾਂ ਥੱਲੇ ਨੱਪ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅੰਦਰੋਂ ਅੰਦਰ ਭੱਦੀਆਂ ਗੰਦੀਆਂ ਗਾਲ਼ਾਂ ਕੱਢਦੀ ਆਪਣਾ ਗੁੱਸਾ ਠੰਢਾ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਅਪਮਾਨ ਤੇ ਤ੍ਰਿਸਕਾਰ ਨੇ ਬੁਢਾਪੇ ਦੀਆਂ ਤ੍ਰਿਕਾਲਾਂ ਦੀ ਅਗਾਊਂ ਖ਼ਤਰੇ ਦੀ ਘੰਟੀ ਵਜਾ ਦਿੱਤੀ। ਅਜੇਹੀ ਮੰਦਹਾਲੀ ਆਪਣੇ ਹੱਡਾਂ 'ਤੇ ਹੰਢਾਉਂਦੀ ਜਲਦੀ ਹੀ ਉਹ ਮੂੰਹ ਮੋੜਨ ਲੱਗੀ। ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਸੁਹਬਤ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਰੰਗ ਦਿਖਾਉਣ ਲੱਗੀ।

ਪਿਛਲੇ ਨੌਕਰ ਚਾਕਰ ਤੇ ਕੰਮੀ ਕਮੀਣ ਉਸ ਦੇ ਚੇਤੇ ਆਉਣ ਲੱਗੇ। ਉਸ ਨੂੰ ਤੋਰਦੇ ਸਮੇਂ ਸਾਰੇ ਅੱਖਾਂ ਭਰ ਕੇ ਰੋਏ ਸਨ ਤੇ ਉਹਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਸ ਵੀਹ ਸੌ ਪੰਜਾਹ ਦੇ ਨੋਟ ਫੜਾਉਂਦਿਆਂ ਚੁੱਪ ਕਰਾਉਂਦਿਆਂ ਹਾਸਾ ਬਿਖੇਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

'ਤੁਸੀਂ ਨਾ ਰੋਵੋ! ਰੋਣਾ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ, ਜੋ ਜਾ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਲਾ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਪੈਣਾ ਹੈ।' ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਸੁਣੀਆਂ ਸੁਣਾਈਆਂ ਸੁਣਾ ਕੇ ਗੱਲ ਹਾਸੇ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

ਬਾਹਰੋਂ ਅੰਦਰ ਵੜਦੀ ਬਰੇਸੀ ਨੇ ਮਾਤਾ ਦਾ ਮੂੰਹ ਹਿੱਲਦਾ ਵੇਖ ਕੇ ਆਪਣਾ ਮੂੰਹ ਵੱਟ ਲਿਆ। ਮਾਤਾ ਨੇ ਰੋਜ਼ ਵਾਗ ਉੱਠ ਕੇ ਗੈਸ ਚਲਾਇਆ ਤੇ ਉਸ ਵਾਸਤੇ ਚਾਹ ਧਰ ਦਿੱਤੀ। ਬਰੇਸੀ ਦੇ ਚੋਂਜ ਕਰਕੇ ਮੁੜਨ ਤੱਕ ਮਾਤਾ ਦਰੀ 'ਤੇ ਡਿੱਗੇ ਨਿਆਣਿਆਂ ਦੀ ਛੱਡੀ ਜੂਠ ਮੀਠ ਭੋਰੇ ਤੇ ਕਿਣਕੇ ਚੁਣ ਚੁਣ ਦਰੀ ਸਾਫ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ।

'ਮੈਂ ਚਾਹ ਨਹੀਂ ਪੀਣੀ।' ਬਰੇਸੀ ਦਾ ਖੁਸ਼ਕ ਰੁੱਖਾ ਜੁਆਬ ਸੁਣ ਕੇ ਮਾਤਾ ਦੇ ਹੱਥ ਦਾ ਕੱਪ ਥਿੜਕ ਗਿਆ।

ਸਾਫ਼ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਭਾਂਡੇ ਫੜ ਕੇ ਦੋਬਾਰਾ ਧੋਣ ਲੱਗੀ ਜਿਵੇਂ ਕਹਿ ਰਹੀ ਹੋਵੇ ਇਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਧੋਤੇ।

'ਕੌਹ ਨਾ ਤੁਰੀ ਤੇ ਬਾਬਾ ਤਿਹਾਈ!' ਨੂੰਹ ਦੇ ਬਦਲੇ ਹੋਏ ਵਰਤਾਰੇ ਵੇਖ ਕੇ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਚਿੰਤਾ ਜਿਹੀ ਹੋ ਗਈ।

'ਕੀ ਗੱਲ ਬੇਟਾ! ਅੱਜ ਕੁਛ ਅਵਾਜ਼ਾਰ ਜਿਹੀ ਲੱਗਦੀ ਏਂ'।

'ਨਾ ਬੀ ਜੀ! ਜੀ ਸਭ ਠੀਕ ਹੈ।' ਉਸ ਨੇ ਨਕਲੀ ਜਿਹੀ ਹਾਸੀ ਹੱਸਦੇ ਮਾਂ ਨੂੰ ਚੁੱਪ ਕਰਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਨਿਆਣੇ ਖਿੱਚ ਕੇ ਪਰੇ ਲੈ ਗਈ।

'ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਤੁਹਾਡੀ ਮਦਦ ਕਰ ਦਿਆਂ... ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੰਮ ਕੁੱਝ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਨਾ'।

ਮਾਂ ਦੇ ਕਲੇਜੇ ਇਕ ਵਹਿਮ ਜਿਹਾ ਦੜ ਗਿਆ। ਉਹ ਚੁੱਪ ਚੁਪੀਤੀ ਗੁੰਮ ਜਿਹੀ ਹੋ ਗਈ। ਪ੍ਰੈਸ ਕਰਦੀ ਤੋਂ ਉਸ ਦੀ ਸਲਵਾਰ ਦਾ ਸੜਿਆ ਪੌਂਚਾ ਜਦ ਉਹ ਦੇਖੇਗੀ ਤਾਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਤੂਫ਼ਾਨ ਮਚਾਏਗੀ।

ਘਰ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਮੂਹਰੇ ਪਹੁੰਚਣ ਤੱਕ ਮਾਤਾ ਦਾ ਮਨ ਭੁੱਬਣ ਲੱਗਾ। ਨੂੰਹ ਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਰੋਜ਼ ਬਦਲਦੇ ਵਤੀਰੇ ਤੇ ਭੰਨ ਤੋੜ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਸਿੱਮ ਕੇ ਕਈ ਇਬਾਰਤਾਂ ਲਿਖ ਗਏ।

'ਕਿੱਥੇ ਭੁੱਬ ਗਈ ਮਾਤਾ! ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਵਹਿਣਾਂ 'ਚ? ਤੂੰ ਭੋਰਾ ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰ। ਤੈਨੂੰ ਉੱਥੇ ਨਹੀਂ ਭੇਜਦੇ। ਤੇਰੀ ਮੂਹੋਂ ਕੱਢੀ ਹਰ ਖਾਹਸ਼ ਪੂਰੀ ਕਰੂਗਾ ਤੇਰਾ ਇਹ ਪਤੰਦਰ... ਤੂੰ ਹੁਕਮ ਕਰ ਕੇ ਵੇਖ।' ਪੀਤੇ ਨੇ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਬਾਹਾਂ ਵਿਚ ਘੁੱਟ ਲਿਆ।

'ਇਥੇ ਨੂੰਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਹੁੰਦੇ ਨੇ, ਸੱਸਾਂ ਦੇ ਨਹੀਂ... ਸੱਸਾਂ ਦੇ...' ਉਸ ਦੇ ਪੈਰ ਅਟਕ ਗਏ।

'ਪੁੱਤ ਜੇ ਆਖਰ ਉੱਥੇ ਹੀ ਜਾਣਾ ਪੈਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਚਿੰਤੀ ਦੇ ਨਾਲ ਵਾਲਾ ਬੈਂਡ ਤਾਂ ਖਾਲੀ ਹੋਣ ਹੀ ਵਾਲਾ ਹੈ... ਮੇਰੇ ਲਈ ਰਾਖਵਾਂ ਰਖਵਾ ਲੈ। ਵਾਹਵਾ ਸੁਹਣਾ ਹਵਾਦਾਰ ਹੈ ਤਾਕੀ ਦੇ ਕੋਲ।' ਝਕਦੀ-ਝਕਦੀ ਪੈਰ ਪੁੱਟਦੀ ਮਾਤਾ ਨੇ ਤਰਲਾ ਜਿਹਾ ਕਰਕੇ ਅੰਦਰਲੀ ਖਾਹਸ਼ ਪ੍ਰਗਟਾ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਪੁੱਤਰ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ 'ਚੋਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਚੁਰਾ ਲਈਆਂ।

000

ਕ੍ਰਿਸ਼ਮਾ - ਚਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਪੰਨੂ ਸੈਨਹੋਜ਼ੇ ਕੈਲੀਫੋਰਨੀਆ

'ਅੱਜ ਬਾਰਾਂ ਅਪਰੈਲ 2006 ਦੀ ਵਿਸ਼ਾਖੀ ਦਾ ਦਿਨ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਦਿਨ ਹਰ ਸਿੱਖ ਵਾਸਤੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪਵਿੱਤਰ ਦਰਜੇ ਦਾ ਮਹੱਤਵ-ਪੂਰਨ ਤਿਓਹਾਰ ਹੈ।' ਰੇਡੀਓ ਦਾ ਸਵਿੱਚ ਨੱਪਣ ਨਾਲ ਪਹਿਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੇ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੇ।

ਵਿਸਾਖੀ 1699 ਨੂੰ ਇੱਕ ਮਰਦ ਅਗੰਮੜੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾ ਕੇ ਸਿੰਘ ਬਣਾਇਆ ਸੀ ਤੇ ਇੱਕ ਨਿਵੇਕਲੀ ਪਹਿਚਾਣ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਲਿਤਾੜੇ ਦੁਰਕਾਰੇ ਗਊ ਗਰੀਬ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਨਿਆਰੇ ਪੰਥ ਦੀ ਸਾਜਣਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਦਿਨ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਹੋਈ ਸੀ। ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹਿਤ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਦੀ ਉਪਾਧੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਇੱਕ ਜੰਗ-ਜੂ ਫੌਜ ਜੋ ਕੁਰਬਾਨੀ ਨੂੰ ਅਰਪਣ... ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਕਾਇਦੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਨੂੰ ਅਰਪਣ... ਮਜ਼ਲੂਮਾਂ ਦੀ ਰਖਵਾਲੀ ਲਈ ਤਤਪਰ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਦਾ ਅੱਜ ਜਨਮ ਦਿਨ ਹੈ।' ਰੇਡੀਓ ਦੀ ਕਥਾ ਨੇ ਇਤਿਹਾਸ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਮੈਂ ਹਸਪਤਾਲ ਜਾਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਵਿਚ ਹਾਂ। ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਹਦਾਇਤਾਂ ਦੋਬਾਰਾ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹਾਂ।

'ਉਪਰੇਸ਼ਨ ਵੇਲੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ 'ਤੇ ਕੋਈ ਸੋਨਾ ਚਾਂਦੀ ਜੇਵਰਾਤ ਜਾਂ ਹੋਰ ਧਾਤ ਦੀ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦੀ। ਉਪਰੇਸ਼ਨ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਤੋਂ ਵਾਲ ਸਾਫ਼ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਕੋਲ ਕੋਈ ਨਕਦੀ ਆਦਿ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਇਸ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਵਾਲੇ ਦਾ ਉਪਰੇਸ਼ਨ ਰੱਦ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ।'

ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕੋਸਦਾ ਹਾਂ। ਕਿਹੜਾ ਪਵਿੱਤਰ ਦਿਹਾੜਾ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ। ਅਜੇਹੇ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਦੋ ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਤਰੀਕ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਕ ਵੇਰਾਂ ਖੁੰਝ ਜਾਏ ਤਾਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਫਿਰ ਕਦੋਂ ਨੰਬਰ ਆਏ। ਕਿੰਨੇ ਲੰਬੇ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਇਕ ਨਾਸ਼ੂਰ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਪਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕਦੇ ਸੂਲ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਦੇ ਜਿਗਰ ਦੀਆਂ ਗਟੋਲੀਆਂ, ਕਦੇ ਕੈਂਸਰ ਤੇ ਕਦੇ ਗ਼ਮ ਦਾ ਗੋਲਾ। ਗ਼ਮ ਕਾਹਦਾ? ਇਹ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਵਿਦੇਸ਼ ਜਾਣ ਦਾ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ ਹੋਰ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਪਾਸਿਉਂ ਕੋਈ ਚਿੰਤਾ ਫਿਕਰ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਟੋਟ ਕਮੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਭਾਰਤੀ ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੇ ਲਿਵਰ ਵਿਚ ਰਸੋਲੀ ਦੱਸਦਿਆਂ ਲਾਇਲਾਜ ਗਰਦਾਨ ਕੇ ਇਸ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰਨ ਤੋਂ ਸਿਰ ਫੇਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਕ ਸਿਆਣੇ ਨੇ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਕੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਕੁਝ ਮੰਤਰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਫੂਕਾਂ ਮਾਰ ਕੇ ਚਰਨਾਮਤ, ਜੂਠੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਬੋਤਲ ਮੇਰੀ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਫੜਾਉਂਦਿਆਂ ਡਾਕਟਰਾਂ ਦੀ ਖੋਜ ਨਕਾਰਦਿਆਂ ਮੇਰੀ ਤੰਦਰੁਸਤੀ ਦਾ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਇਆ ਸੀ।

'ਬਿਮਾਰੀ ਬਹੁਤ ਖਤਰਨਾਕ ਤੇ ਕਲਮੂੰਹੀ ਹੈ ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਕੀਲ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਕਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੀ। ਦਾਰੂ-ਸਿੱਕਾ ਬੰਦ! ਐਹ ਬੋਤਲ ਵਿੱਚ ਨਿੱਕੀ ਮੱਖੀ ਦੇ ਸੁੱਚੇ ਸ਼ਹਿਦ ਦਾ ਇੱਕ ਚਮਚਾ ਪਾ ਲਿਓ, ਨਿਹਚਾ ਨਾਲ ਸਵੇਰੇ ਸ਼ਾਮ ਇਕ ਚਮਚਾ ਲਵੇ, ਬੱਸ ਫੇਰ ਦੇਖਣਾ ਇਸ ਦੇ ਰੰਗ!'

ਉਸ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਦਾਰੂ ਵਿਸਕੀ ਬੋੜੀ ਬਹੁਤ ਜੋ ਪੀਂਦਾ ਸੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਬੋਤਲ ਵਿਚ ਪਾਇਆ ਉਸ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਮੈਂ ਇਕ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਮੁਕਾ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਂ ਸੱਚੀ ਠੀਕ ਹੋ ਗਿਆ ਸਾਂ।

ਮੁੜ ਉਸ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਨ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਕਰਾਮਾਤੀ ਮੰਤਰ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛ ਬੈਠਾ। ਉਸ ਨੇ ਹੱਸ ਕੇ ਕਿਹਾ ਸੀ :-

'ਬੇਟਾ! ਹਰ ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਅੰਤਰ ਆਤਮਾ ਵਿੱਚ ਇਕ ਛੁਪੀ ਹੋਈ ਮਹਾਂਸ਼ਕਤੀ ਹੈ। ਅੰਤਰ ਧਿਆਨ ਹੋ ਕੇ ਸੱਚੇ ਦਿਲੋਂ ਕੀਤੀ ਅਰਦਾਸ ਜ਼ਰੂਰ ਪੂਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਬ੍ਰਿਥੀ ਨਾ ਜਾਈ ਜਨ ਕੀ ਅਰਦਾਸ। ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਪੂਰੇ ਆਤਮਿਕ ਬਲ ਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਨਿਸ਼ਚੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਤਹੱਈਆ ਕਰੋ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਪੂਰਾ ਹੋ ਜਾਏਗਾ। ਚੱਲਦੀ ਰੇਲ ਗੱਡੀ ਨੂੰ ਹੱਥ ਦਿਓ ਰੁਕ ਜਾਏਗੀ। ਜੇ ਬੇਯਕੀਨੇ ਮਨ ਨਾਲ ਤੁਰੀ ਜਾਂਦੀ ਬੱਸ ਨੂੰ ਵੀ ਹੱਥ ਦਿਉਗੇ ਕਿ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਖੜੋਵੇ ਜਾਂ ਨਾ ਤਾਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਰੁਕੇਗੀ। ਇਹ ਮੰਤਰ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰ ਹੈ। ਇਹੀ ਤੁਹਾਡੀ ਕਾਇਆ ਅੰਦਰ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਲੜਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ। ਅੰਤਰ-ਧਿਆਨ ਹੋ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਜਗਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਇਹ ਹੈ... 'ਸਰਬ ਰੋਗ ਕਾ ਅਉਖਧ ਨਾਮ,... ਮੇਰਾ ਵੈਦ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ'। ਮੈਂ ਵੀ ਇਹੀ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸੁਖਮਣੀ ਪੜ੍ਹਨ ਸੁਣਨ ਨਾਲ ਬੜੇ ਬੜੇ ਅਸਾਧ ਰੋਗ ਨਵਿਰਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਨੇ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਲੜ ਲੱਗੋ... ਸਿਮਰਨ ਕਰੋ।

ਗੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ ਜਿਸ ਮਨ ਵਸੈ, ਦੁੱਖ ਦਰਦ ਸਭ ਤਿਸ ਦਾ ਨਸੈ।

ਉੱਠਦੇ ਬਹਿੰਦੇ ਜਦ ਟਾਈਮ ਮਿਲੇ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਇੱਕ ਵੇਰਾਂ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਇਸ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰੋ ਤੇ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰੋ।

ਸ਼ਰਾਬ ਨਸ਼ੇ ਡਰੱਗਜ਼ ਜੇ ਲੈਂਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਛੱਡ ਦਿਓ...।

'ਸੱਤ ਬਚਨ...' ਮਰਦਾ ਕੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।

ਮੈਂ ਉਸ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸਿਰ ਮੱਥੇ ਮੰਨਿਆ ਸੀ।

ਕੁਝ ਦੇਰ ਬਾਦ ਦੋਬਾਰਾ ਐਕਸ-ਰੇ ਕਰਨ 'ਤੇ ਮੇਰੇ ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਬਹੁਤ ਹੈਰਾਨੀ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਰਸੌਲੀਆਂ ਖੁਰ ਗਈਆਂ ਹਨ ਤੇ ਜਿਗਰ ਬਿਲਕੁਲ ਸਾਫ਼ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਪਾਣੀ ਦੀ ਬੋਤਲ ਨੇ ਹੀ ਇਹ ਸਾਰੀ ਕਰਾਮਾਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇ...ਪਰ ਮੇਰਾ ਅੰਦਰਲਾ ਵਹਿਮ ਭੈ ਨਹੀਂ ਗਿਆ। ਉਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਇਹ ਬਿਮਾਰੀ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਲੁਕਣ-ਮੀਟੀ ਖੇਲਦੀ ਰਹੀ ਹੈ।

ਅਮਰੀਕਾ ਆ ਕੇ ਅਮਰੀਕਨ ਡਾਕਟਰਾਂ ਦੇ ਵੱਸ ਪੈ ਗਿਆ। ਆਪਣੀ ਤਫ਼ਤੀਸ਼ ਪਿਛਲੇ ਬਿਓਰੇ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਫੇਰ ਜਿਗਰ ਵਿਚ ਸਿਸਟ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਉਪਰੇਸ਼ਨ ਦਾ ਆਖਰੀ ਫੈਸਲਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਮੈਂ ਯਕੀਨਨ ਸੁਖਮਣੀ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਲੜ ਨਹੀਂ ਛੱਡਿਆ।

ਹੌਸਲਾ ਇਕੱਠਾ ਕਰਦਾ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਟੋਹਾ-ਟਾਹੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਸੋਨੇ ਦਾ ਕੜਾ ਤੇ ਮੁੰਦਰੀ ਲਾਹ ਕੇ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਫੜ੍ਹਾ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਘੜੀ ਲਾਹ ਕੇ ਫੜ੍ਹਾਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਉਹ ਸੁਆਲੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅੱਡ ਖੜ੍ਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੱਥੋਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਉਤਾਰਨੀਆਂ ਬਦਸ਼ਗਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ।

ਫੋਨ ਦੀ ਘੰਟੀ ਖੜਕੀ ਹੈ। ਹਸਪਤਾਲ ਵੱਲੋਂ ਸੁਨੇਹਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਜਲਦੀ ਪਹੁੰਚ ਜਾਵਾਂ... ਪਹਿਲੇ ਵਾਲਾ ਮਰੀਜ਼ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜ਼ਾਹਿਰ ਹੈ ਮੇਰੀ ਚੀਰ ਫਾੜ ਜਲਦੀ ਹੀ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਹੈ।

'ਇਹ ਵਾਲੰਟੀਅਰ ਆਪਣੀ ਸੇਵਾ ਮੁਕਤੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੁਫਤ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਵਾਧੂ ਸਮਾਂ ਚੰਗੇ ਲੋਕ ਭਲਾਈ ਵਾਲੇ ਰੁਝੇਵੇਂ 'ਚ ਗੁਜ਼ਾਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਨਸਲਾਂ, ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਕਈ ਵੇਰਾਂ ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਦਾ ਬੜਾ ਚੰਗਾ ਬਦਲ ਬਣਦੇ ਉਪਰਾਲਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।'

ਮੇਰੇ ਸਾਥੀ ਨੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਅੱਗੇ ਸਾਮੀ ਉਡੀਕਦੇ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਵਾਂਗ ਅੱਖਾਂ ਵਿਛਾਈ ਖੜੇ ਇਕ ਮੂੰਗੀਆ ਰੰਗੀ ਵਰਦੀ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ।

ਟੋਹ ਵਾਲਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਘੜਿੱਚ ਕਰਦਾ ਆਪੇ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਸੰਗੀਤਕ ਅਲਾਰਮ ਵਜਾ ਗਿਆ ਜਿਵੇਂ ਜੀ ਆਇਆਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹੋਵੇ।

'ਵੈਲ ਕਮ...' ਉਹ ਅਧੋੜ ਜਿਹੀ ਉਮਰ ਦਾ ਬਜ਼ੁਰਗ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੁੱਲ੍ਹਦੇ ਵੀਲ- ਚੇਅਰ ਅੱਗੇ ਕਰਦਾ ਹੈ।

'... ਸ਼ੁਕਰੀਆ! ਅਜੇ ਮੈਂ ਆਪ ਹੀ ਤੁਰ ਕੇ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹਾਂ....ਧੰਨਵਾਦ!'

ਮੇਰੇ ਨਾਂਹ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਕੁਰਸੀ ਪਾਸੇ ਕਰ ਕੇ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਸਵਾਗਤੀ ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਪਹਿਚਾਣ ਪੱਤਰ ਲੈ ਕੇ ਕਾਗਜ਼ ਪੱਤਰ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾ ਕੇ ਆਪੇ ਖੁੱਲ੍ਹਦੇ ਬੰਦ ਹੁੰਦੇ ਸੈਂਸਰ ਵਾਲੇ ਕਈ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਲੰਘ ਕੇ ਅੰਦਰਲੇ ਵਾਰਡ ਦੇ ਮੰਜਾ ਨੰਬਰ ਚਾਰ 'ਤੇ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨਰਸ ਖਿੜੇ ਮੱਥੇ ਜੀ ਆਇਆਂ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਸਾਰੀ ਬਿਮਾਰੀ ਤੇ ਟੱਬਰ-ਟੀਹਰ ਦੀ ਹਿਸਟਰੀ-ਸ਼ੀਟ ਪੜ੍ਹਦੀ ਹੈ, ਪੜਤਾਲਦੀ ਹੈ ਤੇ ਨਾਮ ਪਤਾ ਲਿਖ ਕੇ ਇਕ ਪੇਪਰ ਟੈਗ ਮੇਰੇ ਗੁੱਟ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਲਾਕ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਪਲਾਸਟਿਕ ਪੇਪਰ ਦਾ ਸੂਟ, ਕਮੀਜ਼, ਪਜਾਮਾ ਜੁੱਤੀ ਤੇ ਸਿਰ ਦੀ ਟੋਪੀ ਫੜ੍ਹਾ ਕੇ ਕੱਪੜੇ ਬਦਲਣ ਲਈ ਹਦਾਇਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਟੋਪੀ ਨੂੰ ਇਨਕਾਰ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਪਟਕਾ ਬੰਨ੍ਹ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਇਸ ਦਾ ਅਗਾਊਂ ਪਤਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਨਾਲ ਲੈ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਉਤਾਰੇ ਕੱਪੜੇ ਇਕ ਬੈਗ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਬੈੱਡ ਦੇ ਥੱਲੇ ਰੱਖ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਖੂਨ ਦਾ ਦਬਾਓ ਤੇ ਤਾਪ ਨੋਟ ਕਰਦੀ ਮੇਰੇ ਕੜੇ ਵੱਲ ਸੁਆਲੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਲਈ ਖੜ੍ਹੇ ਗਈ ਹੈ।

'ਫੌਲਾਦ ਦਾ ਕੜਾ!' ਉਹ ਲਾਹੁਣ ਲਈ ਵੀਣੀ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੀ ਹੈ।

'ਨੋ ਨੋ ਨਾਟ...। ਇਹ ਨਹੀਂ ਲੱਥ ਸਕਦਾ।' ਉਸ ਦੀਆਂ ਟੱਡੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦਾ ਮੈਂ ਕੋਰਾ ਜਿਹਾ ਜੁਆਬ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ।

'ਇਹ ਤਾਂ ਮੈਂ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ 'ਤੇ ਵੀ ਉਤਾਰਨ ਤੋਂ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਤੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਮੰਨਣਾ ਪਿਆ ਸੀ।'

ਪਲ ਦੀ ਪਲ ਚੁੱਪ ਜਿਹੀ ਪਸਰ ਗਈ ਹੈ। ਉਹ ਪਿੱਛੇ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮੁਖੀ ਨਾਲ ਕੁਝ ਘੁਸਰ ਮੁਸਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਖਤਰਾ ਮੰਡਲਾਉਣ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਤੇ ਮੇਰੀ ਹਠ-ਧਰਮੀ ਇਨਕਾਰੀ ਅੱਗੇ ਉਹ ਮੇਰਾ ਉਪਰੇਸ਼ਨ ਹੀ ਕੈਂਸਲ ਨਾ ਕਰ ਦੇਣ।

'ਓ ਕੇ ਓ ਕੇ...' ਵਾਪਸੀ 'ਤੇ ਉਹ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਮੰਨ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਇਕ ਹੋਰ ਨਰਸ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਹੈਲੋ! ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦੀ ਮੇਰੇ ਗਲ ਲੱਗਾ ਪਹਿਚਾਣ-ਪਟਾ ਪੜ੍ਹਦੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤਸੱਲੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਹੀ ਅਸਲੀ ਮਰੀਜ਼ ਹਾਂ। ਹੱਥ 'ਚ ਸੂਈਆਂ ਫੜ੍ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਸਮਝਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਬੋੜੀ ਜਿਹੀ ਚੋਭ ਕਰੇਗੀ।

'ਨੋ ਮੈਟਰ! ਲਗਾਓ...।'

ਜਿਵੇਂ ਮੇਰੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਲੈ ਕੇ ਉਹ ਮੇਰੇ ਗੁੱਟ ਨੂੰ ਪਲੋਸਦੀ ਨਾੜ ਲੱਭ ਕੇ ਸੂਈ ਚੋਭਦੀ ਹੈ ਤੇ ਗਲੂਕੋਜ਼ ਦੀ ਬੋਤਲ ਨਾਲ ਨਾਲੀ ਜੋੜ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਕੜਾ ਵੇਖ ਕੇ ਦੂਸਰੀ ਨਰਸ ਨਾਲ ਅੱਖਾਂ ਮੇਲਦੀ ਚੁੱਪ ਕਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

'ਹੀ ਇਜ਼ ਸੀਖ!'

'ਹੋ ਸੈਰੀ!...ਓ ਕੇ...ਓ ਕੇ।'

'ਆਈ ਐਮ ਸਿੱਖ! ਨਾਟ ਸੀਖ।' ਮੈਂ ਦੁਰੱਸਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ।

'ਆਈ ਨੋ ਇਹ ਬੰਦਸ਼ ਸਿੱਖਾਂ ਵਾਸਤੇ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ।' ਮੇਰੇ ਬੋਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇਕ ਦੂਸਰੀ ਨੂੰ ਦੱਸਦੀਆਂ ਹਨ।

'ਸਿਰ 'ਤੇ ਪੋਚਵੀਂ ਠੋਕਵੀਂ ਨੁੱਕਰ ਵਾਲੀ ਦਸਤਾਰ ਤੇ ਗੁੱਟ ਤੇ ਕੜਾ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਨਿਵੇਕਲੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਤੇ ਅਸਲੀ ਪਹਿਚਾਣ ਹੈ ਤੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਅਨਿੱਖੜਵੇਂ ਅੰਗ ਵਾਂਗ ਹੈ। ਜਾਨ ਜਾਏ ਤੇ ਜਾਏ ਪਰ ਕੜਾ ਨਹੀਂ ਲੱਥ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਨਿਸ਼ਾਨ ਹਨ।'

ਮੇਰੇ ਕੇਸਾਂ ਨੂੰ ਪਟਕੇ ਦੇ ਉੱਪਰ ਇੱਕ ਹੋਰ ਕੱਪੜੇ ਨਾਲ ਸਾਂਭ ਸਵਾਰ ਕੇ ਬੰਨ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਕੜੇ ਦੀ ਹਰਕਤ ਰੋਕਣ ਲਈ ਟੇਪ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਗੁੱਟ 'ਤੇ ਚਿਪਕਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਪਰੋਸ਼ਨ ਥੀਏਟਰ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਇਹ ਹੋਰ ਡਾਕਟਰ ਬੀਬੀ ਲਗਦੀ ਹੈਲੋ ਕਹਿੰਦੀ ਮੇਰੀ ਅਗਲੀ ਪਿਛਲੀ ਹਿਸਟਰੀ ਪੁੱਛਦੀ ਮੁੜ ਦੁਹਰਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਅਲਰਜੀ ਜਾਂ ਡਰੱਗਜ਼ ਸਮੋਕਿੰਗ ਬਾਰੇ ਖਾਸ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਦਰਿਆਫ਼ਤ ਕਰਦੀ ਹੈ।

'ਨੋ ਨੋ ਸ਼ਰਾਬ ਸਮੋਕਿੰਗ ਇਹ ਲੋਗ ਨਹੀਂ ਵਰਤਦੇ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਣਾ ਜਾਂ ਸੁਲਾਹ ਮਾਰਨਾ ਵੀ ਅਨੈਤਿਕਤਾ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।' ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਸੋਝੀ ਦਾ ਆਦਾਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀਆਂ ਕਦੇ ਕਦੇ ਹੱਸਦੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

'ਮੈਂ ਆਪ ਕੇ ਬੇਹੋਸ਼ੀ...ਸੁੰਨ ਕਰਨ ਦਾ ਟੀਕਾ ਲਾਵਾਂਗੀ ਤਾਂ ਜੋ ਚੀਰ-ਫਾੜ ਵੇਲੇ ਆਪ ਕੇ ਕੋਈ ਤਕਲੀਫ਼ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਨਾ ਕਰੇ...ਓ ਕੇ. ਏ...ਓ ਕੇ?'

ਲੰਮੇ ਪਏ ਦੀਆਂ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅਸਮਾਨੀ ਗੱਡੀਆਂ ਹਨ। ਕਮਰੇ ਦੀ ਛੱਤ ਅੰਦਰੋਂ ਨੀਲੇ ਅਸਮਾਨ ਦਾ ਭੁਲੇਖਾ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਵਾਲ ਪੇਪਰ ਉੱਤੇ ਉੱਡਦੇ ਰੰਗ ਬਿਰੰਗੇ ਪਤੰਗ ਛਿਹਾਰਟੇ ਦੀ ਬਸੰਤ ਪੰਚਮੀ ਦੀ ਯਾਦ ਤਾਜ਼ਾ ਕਰਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਮੈਂ ਹੱਸਦਾ ਹੱਸਦਾ ਸਿਰ ਹਿਲਾ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਹਾਂ ਵਿਚ ਹਾਂ ਮਿਲਾਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਸਰੀਰ ਦੀਆਂ ਨਾੜਾਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਝੁਰਲੂ ਜਿਹਾ ਫਿਰਿਆ ਤੇ ਝਰਨਾਹਟ ਜਿਹੀ ਹੋਈ। ਮੱਠੀ ਜਿਹੀ ਪੀੜ ਦੀ ਕਸਕ ਮੇਰੇ ਚਿਹਰੇ ਤੋਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਉਹ ਮੇਰਾ ਸਿਰ ਪਲੋਸਦੀ ਹੌਂਸਲਾ ਦਿੰਦੀ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਦਵਾਈ ਦਾ ਸਰੂਰ ਹੈ। ਡਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਵਾਲਾ।

ਚੀਰ ਫਾੜ ਵਾਲੇ ਡਾਕਟਰ ਮਾਸਕ ਪਾਈ ਹੈਲੋ ਕਰਦੇ ਮੱਥੇ ਤੋਂ ਮੁਸਕਾਨ ਕੇਰਦੇ ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਨਿਹਾਰਦੇ ਪਲੋਸਦੇ ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਨਾਲ ਥੋੜੀ ਜਿਹੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਤੋਂ ਬਾਦ ਹਾਮੀ ਭਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਨਿੱਕੀਆਂ ਨਿੱਕੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਚਾਲੂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਮਿੱਠੀਆਂ ਪਿਆਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਅਲੱਝ ਪ੍ਰੇਮਕਾ ਵਾਂਗ ਮੇਰਾ ਜਿਸਮ ਸਹਿਲਾਉਂਦੇ ਉਹ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਲਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਵੱਖੀ ਵਿਚ ਕਾਂਟੇ ਛੁਰੀ ਦੀ ਛਿਲਤਰ ਜਿਹੀ ਚੁਭੀ...ਕਿਰਚ ਜਿਹੀ ਆਵਾਜ਼ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਈ। ਉਹ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਮੈਨੂੰ ਸੁਣਦੇ ਹਨ ਪਰ ਕੋਈ ਦੁਖ ਦਰਦ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਜਲੂਣ ਜਿਹੀ ਕਰਦੇ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

'ਕੁੰਭੀ ਰੋਡ ਦੇ ਉੱਪਰ ਪਹਾੜੀ 'ਤੇ ਇਕ ਬੜਾ ਸੁੰਦਰ ਮੰਦਿਰ ਸਸ਼ੋਭਿਤ ਹੈ...ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਗੁਰਦੁਆਰਾ। ਬਹੁਤ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਜਗਾ ਹੈ। ਬੜਾ ਸੁੰਦਰ ਰੌਣਕੀਲਾ ਸਥਾਨ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਬੜੀ ਸਿਰ-ਲੱਥੀ ਮੁਜਾਹਿਦਾਂ ਦੀ ਕੌਮ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਬੜੇ ਸੁੰਦਰ ਪਵਿੱਤਰ ਅਸੂਲ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਡਰੱਗਜ਼, ਸਮੋਕਿੰਗ, ਜੂਏਬਾਜ਼ੀ, ਤਲਾਕ, ਜਾਤ-ਪਾਤ ਦਾ ਵਿਤਕਰਾ, ਵਾਲ ਕੱਟਣੇ, ਦੂਸਰੀ ਪਰਾਈ ਇਸਤਰੀ ਨਾਲ ਮੇਲ-ਜੋਲ ਸਖ਼ਤ ਮਨ੍ਹਾਂ ਹੈ ਤੇ ਪੂਰਨ ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਇਸ 'ਤੇ ਪੂਰਾ ਅਮਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕੁਤਾਹੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਸਮਾਜਿਕ ਦੰਡ ਵਜੋਂ ਕਬੀਲੇ ਵਿਚੋਂ ਛੇਕਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਹੈ। ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਪੁਰਾਣੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਇੱਕ ਹਾਈ ਪਾਵਰ ਤਖ਼ਤ ਕੋਰਟ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਹਰ ਹੁਕਮ ਹਰ ਸਿੱਖ ਲਈ ਇਖ਼ਲਾਕੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੰਨਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।' ਸ਼ਾਇਦ ਮੇਰਾ ਕੜਾ ਤੇ ਬੰਨ੍ਹੇ ਹੋਏ ਵਾਲ ਵੇਖ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਵਡਿਆਉਣ ਦੀ ਘਾੜਤ ਘੜੀ ਹੈ।

ਵਿਖਿਆਨ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਉਲੀਕਿਆ ਹੁਲੀਆ ਤੇ ਕਿਰਦਾਰ ਸੁਣ ਕੇ ਮੇਰੀ ਛਾਤੀ ਫੁੱਲ ਖੜੀ ਹੈ। ਕਾਸ਼! ਮੇਰੀ ਕੌਮ ਇਹਨਾਂ ਮਰਿਆਦਾਵਾਂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਪਾਬੰਦ ਹੋਵੇ। ਇਕ ਹਉਕਾ ਜਿਹਾ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਉੱਠਿਆ ਤੇ ਗੁੰਮ ਗਿਆ।

'ਆਰ ਯੂ ਸੀਖ?'

ਇਹ ਦੇਸ਼ ਹਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਧਾਰਮਿਕ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਆਲੰਬਰਦਾਰ ਹੈ। ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਜਾਤ, ਨਸਲ, ਦੇਸ਼, ਰੰਗ ਜਾਂ ਲਿੰਗ ਪੱਖੋਂ ਕੋਈ ਵਿਤਕਰਾ ਜਾਂ ਰਿਆਇਤ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਸਿਰਫ ਉਪਰੇਸ਼ਨ ਦੇ ਮਾਨਸਿਕ ਹਊਏ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰਨ ਲਈ ਹੀ ਇਹ ਸਭ ਡਰਾਮੇ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

'ਯਾ...ਆਈ ਅਮ ਸਿੱਖ।' ਮੈਂ ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

'...ਸੁੰਨੀ ਆਰ ਸ਼ੀਆ?' ਇੱਕ ਹੋਰ ਆਵਾਜ਼ ਮੈਨੂੰ ਕਿਰਚਾਂ ਨਾਲੋਂ ਤੇਜ਼ ਬਰਛੀ ਵਾਂਗ ਚੁਭੀ। ਉਹ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੀ ਅਨਾੜੀ ਸਨ ਜਾਂ ਮੇਰੀ ਸੁਰਤੀ ਨੂੰ ਟੋਹਣ ਲਈ ਬੇਢਬੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੁੱਛ ਰਹੇ ਸਨ। ਮੇਰੀ ਜ਼ਬਾਨ ਬੋਲਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਸੀ ਭਾਵੇਂ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਕਚੀਚੀਆਂ ਉੱਠਣ ਲੱਗੀਆਂ ਸਨ ਆਪਣੇ ਧਾਰਮਿਕ ਅਲੰਬਰਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਜੋ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਏਨਾ ਵੀ ਜਾਗਰੂਪ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ। ਚਲੋ ਉੱਠ ਕੇ ਸਮਝਾਵਾਂਗਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ।'

'ਉਹ ਤਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਦੋ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ-ਰੂਪਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਨ ਹਨ। ਮੁੱਢ-ਕਦੀਮਾਂ ਤੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਇਹ ਬੜੇ ਕੱਟੜ ਵਿਰੋਧੀ ਰਹੇ ਹਨ। ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਨ ਵਿਚ ਜ਼ਿਮੀਂ ਅਸਮਾਨ ਦਾ ਫ਼ਰਕ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਗੁਰੂਆਂ ਤੇ ਮੁਗਲ ਹਾਕਮਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਰਕੇ ਵੈਰ ਹੀ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹਾਕਮ ਟੋਲਾ ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਸਰਵ-ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਨਕਾਰਦੇ ਤੇ ਨਫ਼ਰਤ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਤਕੜੀ ਵੱਡੀ ਮੱਛੀ ਮਾੜੀ ਛੋਟੀ ਮੱਛੀ ਨੂੰ ਨਿਗਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਵੱਡੀ ਜਾਤ ਅਲਪ ਸੰਖਿਅਕ ਨੂੰ ਹੜੱਪਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਗਲ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਕੌਮ ਵੀ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਦੀ ਚਾਲ ਚੱਲੀ ਪਰ ਇਹ ਜਿੰਨੇ ਵੱਢੇ ਉਨੇ ਹੋਰ ਦੀ ਹੋਰ ਜ਼ਰਬ ਹੁੰਦੇ ਵਧਦੇ ਰਹੇ। ਹਰ ਸ਼ਹੀਦ ਦੇ ਖ਼ੂਨ ਦੇ ਇਕ ਇਕ ਕਤਰੇ ਵਿਚੋਂ ਮਿਲੀਅਨ ਸਿਰਲੱਥ ਸੂਰਬੀਰ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨਾਲ ਲੋਹਾ ਲੈਂਦੇ ਰਹੇ।'

ਸ਼ਾਇਦ ਕੋਈ ਦੁਭਾਸ਼ੀਆ ਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੈਲੋ! ਕਹਿ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਨਮਸਤੇ ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਬੁਲਾ ਕੇ ਗੱਲ ਅੱਗੇ ਵਧਾਈ।

'ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਮੋਢੀ ਸਨ। ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਨੇ ਸਰਵ-ਧਰਮ ਬਾਣੀ ਇਕੱਠੀ ਕਰ ਕੇ ਇੱਕ ਸੰਪੂਰਨ ਗ੍ਰੰਥ ਸੰਪਾਦਨ ਕੀਤਾ ਜੋ ਜਹਾਂਗੀਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੁਖਾਇਆ। ਬੜੇ ਤਸੀਹੇ ਦੇ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਬਾਈਬਲ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦੇ ਇਸ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਅਨੁਆਈ ਗੁਰੂ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਸੋਧ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਮੱਤ ਦੇ ਨੌਵੇਂ ਗੱਦੀਦਾਰ ਯਾਨੀ ਕਿ ਨੌਵਾਂ ਨਾਨਕ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੋ ਦੂਸਰੇ ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ ਦੀ ਧਾਰਮਿਕ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਹਾਮੀ ਸਨ, ਨੂੰ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਕਈ ਹੋਰ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਸਮੇਤ ਅਣ-ਮਨੁੱਖੀ ਕਸ਼ਟ ਦੇ ਦੇ ਕੇ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਚਾਂਦਨੀ ਚੌਕ ਵਿਚ ਸਿਰ ਕਲਮ ਕਰ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰ ਮੁਕਾਇਆ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਤਕੜੀ ਵੰਗਾਰ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ।

ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੀ ਸਾਜਣਾ ਤੇ ਸਥਾਪਨਾ ਇਹਨਾਂ ਹੀ ਵੈਰ ਤੇ ਵਧੀਕੀਆਂ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਸੀ। ਕੱਛਾ, ਕੜਾ, ਕਿਰਪਾਨ, ਕੰਘਾ ਤੇ ਕੇਸ ਧਾਰਮਿਕ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਸਿੰਘ ਸਜਾਇਆ ਜਿਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਸ਼ੇਰ...ਲਾਇਨ। ਸਿੱਖਾਂ ਲਈ ਇਹ ਸਮਾਂ ਜੰਗਾਂ ਦਾ ਦੌਰ, ਬੜਾ ਸੰਘਰਸ਼ ਭਰਪੂਰ ਇਮਤਿਹਾਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸੀ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਕਕਾਰ ਸਿੱਧੇ ਜਾਂ ਅਸਿੱਧੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜੰਗਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਸਬੰਧਿਤ ਹਨ।' ਟੇਪ ਰੀਕਾਰਡਰ ਵਾਂਗ ਬਿਨ-ਬਰੇਕਾ ਵਿਖਿਆਨ ਮੇਰੇ ਕੰਨਾਂ 'ਚ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ।

'ਸਿੱਖਾਂ ਲਈ ਕੜਾ ਹੱਥ ਦੇ ਗੁੱਟ 'ਤੇ ਪਹਿਨਣ ਵਾਲੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੇ ਵਾਰ ਨੂੰ ਰੋਕ ਵੀ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਵਾਰ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਭੁਆਂਟਣੀਆਂ ਵੀ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਛਹਿਰਾ ਜਤ-ਸਤ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ। ਕਿਰਪਾਨ ਜੰਗ ਲਈ ਤਿਆਰ ਬਰ ਤਿਆਰ ਰਹਿਣ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਹੈ। ਕੇਸ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ ਤੇ ਮਾੜੇ ਮੋਟੇ ਵਾਰ ਦੀ ਸੱਟ ਨੂੰ ਰੋਕਦਾ ਹੈ। ਕੰਘਾ ਸਫਾਈ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹੈ, ਹਰ ਸਿੱਖ ਲਈ ਸਵੇਰੇ ਸ਼ਾਮ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਦੋ ਵੇਰਾਂ ਕੇਸਾਂ ਵਿਚ ਕੰਘਾ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਦਸਤਾਰ ਸਿੱਖ ਦੀ ਅਣਖ, ਆਨ ਤੇ ਸ਼ਾਨ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਹਮਲਾਵਰ ਤੋਂ ਵੀ ਸਿਰ ਦਾ ਬਚਾਓ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਦੇ ਦੋ ਬੇਟੇ ਚਮਕੌਰ ਦੀ ਇਸ ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਦੋ ਸਰਹੰਦ ਵਿਖੇ ਜੀਉਂਦੇ ਨੀਂਹਾਂ ਵਿਚ ਚਿਣਵਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਉਹ ਫਿਰ ਵੀ ਜੀਉਂਦੇ ਨਿਕਲ ਆਏ। ਕੰਧ ਪਾਪ ਦੇ ਇਸ ਭਾਰ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਡਿੱਗਦੀ ਰਹੀ। ਅਖੀਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਲਿਜਾ ਕੇ ਸਿਰ ਕਲਮ ਕਰ ਕੇ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

'ਸੱਪ ਦੇ ਬੱਚੇ ਸੱਪ ਹੀ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ ਇਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਜੰਮਦੀਆਂ ਸਿਰੀਆਂ ਮਿੱਧ ਦਿਓ।' ਜਾਬਰ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਨਿਰਨਾ ਸੀ।

'ਮਨੁੱਖੀ ਕਿਰਦਾਰ ਕਿਸੇ ਧਰਮ ਜਾਂ ਕਬੀਲੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜੁੜੇ ਹੁੰਦੇ। ਹਰ ਥਾਂ, ਹਰ ਕੌਮ ਵਿਚ ਚੰਗੇ ਮਾੜੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਕਮੀ ਨਹੀਂ। ਨਵਾਬ ਮਲੇਰ-ਕੋਟਲਾ ਜੋ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਮੁਗਲਾਂ ਦਾ ਸਿਰਕੱਢ ਆਗੂ ਵੀ ਸੀ, ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਹੱਕ ਸੱਚ ਤੇ ਇਨਸਾਫ ਦੀ ਆਪਣੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਨਿਭਾਈ। ਉਸ ਨੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣ ਕੇ ਸ਼ਹਾਦਤ 'ਤੇ ਆਹ ਦਾ ਨਾਹਰਾ ਲਗਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਪਿਤਾ ਦਾ ਬਦਲਾ ਬੱਚਿਆਂ ਤੋਂ ਲੈਣਾ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਜਾਇਜ਼ ਨਹੀਂ। ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਚੰਦੂ ਬਾਹਮਣ ਸੀ ਜੋ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਨੇੜੇ ਸੀ, ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਨਿੱਜੀ ਕਿੜ ਪੁਗਾਉਂਦੇ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲੋਂ ਆਪਣੀ ਈਨ ਮਨਵਾਉਣ ਲਈ ਜਹਾਂਗੀਰ ਦੇ ਕੰਨ ਭਰੇ ਸਨ। ਤੱਤੀ ਤੱਤੀ ਲੋਹ 'ਤੇ ਬਿਠਾ ਕੇ ਸੜਦੀ ਬਾਲੂ ਦੇ ਗਰਮ ਕੜਛੇ ਪਾਏ, ਉਬਲਦੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਬਿਠਾ ਕੇ ਤਸ਼ੱਦਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤੇ ਫਿਰ ਰਾਵੀ ਦਰਿਆ ਵਿਚ ਰੋੜ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।'

'ਕੀ ਈਨ ਮਨਵਾਉਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ?'

'ਆਪਣੀ ਲੜਕੀ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਅਰਜਨ ਦੇ ਹੋਣਹਾਰ ਬੇਟੇ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਨਾਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਜੋ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਠੁਕਰਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।'

ਦੁਭਾਸ਼ੀਆ ਪੜ੍ਹਿਆ ਲਿਖਿਆ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਤੋਂ ਕੁਝ ਕੁਝ ਜਾਣੂੰ ਵਿਦਵਾਨ ਹੋਣ ਦਾ ਮੁਜਾਹਰਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

'ਇਸ ਕਾ ਮਤਲਬ ਯਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਵੀ ਬਾਹਮਣ ਸੀ?'

'ਹਾਂ ਹਾਂ ਬਿਲਕੁਲ! ਬਾਹਮਣ ਹੀ ਬਾਹਮਣ ਦੇ ਘਰ ਰਿਸ਼ਤਾ ਕਰੇਗਾ!' ਹਥੋੜੇ ਵਰਗੇ ਉਸ ਦੇ ਤਰਕ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਸਾਰਾ ਵਜੂਦ ਕੰਬ ਉੱਠਿਆ। ਬੋਲਣ ਦੀ ਮੇਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਜਕੜ-ਬੰਦਾਂ ਨੇ ਨਾ-ਕਾਮਯਾਬ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।

'ਲੰਗਰ ਪ੍ਰਥਾ ਇਸ ਧਰਮ ਦੀ ਹੋਰ ਵੀ ਇਲਾਹੀ ਨਿਵੇਕਲੀ ਦੇਣ ਹੈ। ਗੁਰੂ-ਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿਚ ਚੌਵੀ ਘੰਟੇ ਮੁਫਤ ਖਾਨ-ਪਾਨ ਦਾ ਲੰਗਰ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਇੱਥੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਦੇ ਭੇਦ-ਭਾਵ ਤੋਂ ਮੁਫਤ ਖਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੇਲੇ ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਸਮੇਂ ਰਾਹ ਰਸਤੇ ਰੋਕ ਰੋਕ ਕੇ ਇਹ ਲੋਕ ਯਾਤਰੂਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਹਾਂਗੀਰ ਦਾ ਖੁਸਰੋ ਵੀ ਜਦ ਬਾਗ਼ੀ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਸੇ ਲੰਗਰ ਤੋਂ ਪਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕਣ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਨਾਲ ਜਹਾਂਗੀਰ ਦੀ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਿਆ ਸੀ।'

'ਜਿੱਥੇ ਕੁਲੰਬਸ ਨੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਖੋਜ ਕੀਤੀ, ਉੱਥੇ ਇਹਨਾਂ ਸਿੱਖਾਂ, ਗ਼ਦਰੀ ਬਾਬਿਆਂ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਬਰਤਾਨਵੀ ਹਕੂਮਤ ਤੋਂ ਬਾਗ਼ੀ ਹੋ ਕੇ ਇੱਥੇ ਕੈਲੀਫੋਰਨੀਆਂ ਤੇ ਹੋਰ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਆ ਸ਼ਰਨ ਲਈ। ਇੱਥੇ ਝੰਡੇ ਗੱਡ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਲਾਮਬੰਦ ਕੀਤਾ। ਪੂਰੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰਕੇ ਵਾਪਸ ਜਾ ਕੇ ਮੁੜ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਬਿਗਲ ਵਜਾਇਆ ਤੇ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਾਇਆ। ਕੁਝ ਜਿਹੜੇ ਇੱਥੇ ਰਹਿ ਗਏ ਉਹਨਾਂ ਬੜੀ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਬੰਜਰ ਜ਼ਮੀਨ ਆਬਾਦ ਕੀਤੀ ਤੇ ਖੇਤੀ ਵਿਚ ਮੱਲਾਂ ਮਾਰ ਕੇ ਸੋਨਾ ਉਗਾਇਆ। ਬੜੀ ਸੁਹਿਰਦਤਾ ਨਾਲ ਇਹਨਾਂ ਸੁੰਦਰ ਸੁਨਹਿਰੀ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਉਨਤੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਤੀ ਵਿਚ ਬੜਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ।'

'ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਮਾਰੀ ਸੀ?' ਕਰੇਲੇ ਵਰਗੀ ਕਾਟ ਜਿਹੀ ਉੱਭਰੀ।

'ਹਾਂ! ਹਾਂ...ਬਿਲਕੁਲ! ਇਸ ਦਾ ਜੁਆਬ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰ ਹੈ ਝਾਤੀ ਮਾਰ ਕੇ ਵੇਖੋ। ਜੇ ਕੋਈ ਜਰਵਾਣਾ ਤੁਹਾਡਾ ਘਰ ਢਾਹ ਦੇਵੇ, ਤੁਹਾਡੇ ਧਾਰਮਿਕ ਜਜ਼ਬਾਤਾਂ 'ਤੇ ਟੈਂਕ ਫੇਰ ਦੇਵੇ, ਤੁਹਾਡੇ ਬੱਚੇ...ਤੁਹਾਡੀ ਪਨੀਰੀ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕੌਹ ਕੇ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੀ ਠਾਣ ਲਵੇ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਕਰੋਗੇ? ਆਪਣੀ ਰਸਤੇ ਤੁਰੀ ਜਾਂਦੀ ਕੀੜੀ 'ਤੇ ਵੀ ਜੇ ਪੈਰ ਰੱਖੋਗੇ ਤਾਂ ਉਹ ਦੰਦੀ ਵੱਢੇ ਗੀ...ਠੀਕ ਹੈ ਨਾ?'

'ਇਤਨੀ ਬਹਾਦਰ ਪਿਛੋਕੜ ਵਾਲੀ ਇਹ ਕੌਮ ਪਿਛੜੀ ਹੋਈ ਕਿਉਂ ਹੈ। ਅਜੇ ਤੱਕ ਇਸ ਨੂੰ ਮੁਨਾਸਿਬ ਮਾਨਤਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ? ਮੈਂ ਭੀ ਇਕ ਚੁਟਕਲਾ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਤੇ ਆਲੂ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਹਰ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਤੇ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਕੰਮ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਔਜ਼ਾਰਾਂ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਚੁੰਢਦਾ ਫੋਲਾ-ਫਾਲੀ ਕਰਦਾ ਡਾਕਟਰ ਦਾ ਹੱਥ ਰੁਕਿਆ।

'ਨਹੀਂ ਇਹ ਚੁਟਕਲਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਅਟੱਲ ਸਚਾਈ ਵੀ ਹੈ। ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਸਪੇਸ ਇਸਤ੍ਰੀ ਕਲਪਨਾ ਚਾਵਲਾ ਅਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸੁਨੀਤਾ ਵੀ ਤਾਂ ਅਜੇਹੀਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਹਨ...ਪਰ ਇਸ ਪੱਖ ਤੋਂ ਇਹ ਵੀ ਸਿਆਸਤ ਦਾ ਖੇਲ ਹੀ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਸੂਰਬੀਰਤਾ ਸਿਆਸਤ ਦੇ ਟੇਟੇ ਚੜ੍ਹ ਗਈ ਲਗਦੀ ਹੈ। ਖਾਣ ਪੀਣ ਨੂੰ ਭਾਗਭਰੀ ਭੰਡੇ ਖਾਣ ਨੂੰ ਰਿੱਛ। ਹਰ ਥਾਂ ਸਿਰ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਜੋੜ ਕੇ ਇਕੱਠੇ ਨਹੀਂ ਬੈਠ ਸਕਦੇ ਤੇ ਭਾਂਡਿਆਂ ਵਾਂਗ ਖੜਕਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਵਿਰੋਧੀ ਇਸ ਦਾ ਖੂਬ ਫਾਇਦਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।'

'ਨਹੀਂ ਯਹ ਵੀ ਨਹੀਂ! ਭਾਰਤ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ, ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਮੰਤਰੀ, ਫੌਜਾਂ ਦਾ ਮੁਖੀ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖ ਹਨ। ਈਵਨ ਕੈਨੇਡਾ, ਅਮਰੀਕਾ ਤੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਥਾਂਈਂ ਇਹ ਸਿਆਸਤ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਏ ਨੇ ਤੇ ਕਈ ਉੱਚੇ ਅਹੁਦਿਆਂ 'ਤੇ ਮੱਲਾਂ ਮਾਰ ਚੁੱਕੇ ਨੇ। ਹੋਰ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਇਕ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਗਿਆਨੀ ਹੋਣ ਦਾ ਸਬੂਤ ਦਿੰਦੇ ਹਿੱਸਾ ਪਾਇਆ।

ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਪੰਜਾਂ ਧਰਮਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਪਰ ਉਮਰ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟਾ ਧਰਮ ਹੈ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸੰਖਿਆ ਚੌਵੀ ਮਿਲੀਅਨ ਦੇ ਲਗਭਗ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅਠਾਰਾਂ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਭਾਰਤੀ ਪੰਜਾਬ, ਤਿੰਨ ਬਾਕੀ ਭਾਰਤ, 0.9 ਇੰਗਲੈਂਡ, 0.5 ਅਮਰੀਕਾ, 0.5 ਕੈਨੇਡਾ, ਤੇ ਬਾਕੀ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤਤਾ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਪਾ ਰਹੇ ਹਨ।'

'ਦਰਵੇਸ਼ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਉੱਤੇ ਵਰਤਾਏ ਤਸੀਹੇ ਵੇਖ ਸੁਣ ਕੇ ਧਰਤ ਅਸਮਾਨ ਕੰਬ ਉਠਿਆ ਸੀ ਪਰ ਜ਼ਾਲਮ ਚੰਦੂ ਤੇ ਜਹਾਂਗੀਰ ਦਾ ਕਾਲਜਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਡੋਲਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਜਿਵੇਂ ਪਹਾੜ ਢਾਹ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ। ਆਪਣੀ ਕੀਤੀ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਗੁਰੂਰੀ ਵਿਚ ਸਨ ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਸਾਕਾ ਮੁਗਲ ਹਕੂਮਤ ਦੀ ਅਰਬੀ ਵਿਚ ਕਿੱਲ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਬੋੜੀ ਹੀ ਦੇਰ ਵਿਚ ਇਕ ਸੂਰਬੀਰ ਜੋਧੇ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਬਦਲੇ ਦਾ ਘੜਿਆਲ ਵਜਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਸਰਹੰਦ ਦੀ ਇੱਟ ਨਾਲ ਇੱਟ ਖੜਕਾ ਕੇ ਢਹਿ ਢੇਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।'

'ਪਿੱਛੇ ਜਿਹੇ ਸੰਨ ਦੇ ਹਜ਼ਾਰ ਇੱਕ ਵਿਚ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਵਾਸ਼ਿੰਗਟਨ ਵਿਖੇ ਨਾਈਨ ਇਲੈਵਨ ਦੀ ਮਨਹੂਸ ਘਿਣਾਉਣੀ ਅਚਨਚੇਤ ਹਰਕਤ ਵੇਲੇ, ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤੇ ਅੱਜ ਤੱਕ ਵੀ ਨਾਮਜ਼ਦ ਸ਼ੱਕੀ ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਦੇ ਭੁਲੇਖੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗਲਤ ਪਹਿਚਾਣ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤ ਨੁਕਸਾਨ ਉਠਾਉਣਾ ਪਿਆ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਪਗੜੀ ਤੇ ਦਾੜ੍ਹੀ ਕੁਝ ਹੱਦ ਤੱਕ ਹਮਲਾਵਰ ਨਾਲ ਕੁੱਝ ਕੁੱਝ ਇਕਸਾਰ ਸਮਾਨਤਾ ਰੱਖਦੀ ਹੈ।'

'ਜਿੱਸ ਕੇ ਸਿਰ ਉੱਪਰ ਤੂੰ ਸੁਆਮੀ, ਸੋ ਦੁੱਖ ਕੈਸਾ ਪਾਵੇ।'

ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਾਈ ਦਿੱਤੇ। ਬਹੁਤ ਕੁੰਦਰਾਂ ਫੋਲਦੇ ਰਹੇ, ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੂੰ ਕੁਛ ਵੀ ਗਲਤ ਨਾ ਲੱਭਾ।

'ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਇਹ ਬੜੇ ਵੱਡੇ ਸੇਵਾਦਾਰ ਹਨ। ਜੰਗ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਵੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦਾ ਵਰੋਸਾਇਆ ਭਾਈ ਘਨਈਆ ਜ਼ਖਮੀ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਪਿਲਾਉਂਦਾ ਤੇ ਮਲੂਮ ਪੱਟੀ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਵੀ ਕੋਟਰੀਨਾ

ਦੇ ਤੂਫਾਨਾਂ ਵੇਲੇ, ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਭੁਚਾਲਾਂ ਵੇਲੇ ਤੇ ਹੋਰ ਕੁਦਰਤੀ ਆਫ਼ਤਾਂ ਦੌਰਾਨ ਇਹਨਾਂ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਹੂਲ ਕੇ ਆਪਣਾ ਤਨ ਮਨ ਧਨ ਖ਼ਤਰੇ 'ਚ ਪਾ ਕੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਤੇ ਕਰਨ ਲਈ ਤਤਪਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

'ਮੈਂ ਫਿਜ਼ੀ ਪਿਛੋਕੜ ਵਾਲਾ ਅਮਰੀਕੀ ਨਾਗਰਿਕ ਹਾਂ। ਮੇਰਾ ਨਾਮ ਸੋਤਾਲੀ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਦਲਾਈਲਾਮਾ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਮਕਲੋਡ ਗੰਜ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਤੇ ਫਿਰ ਹਰਿ-ਮੰਦਿਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜਾਣ ਦਾ ਇਤਫ਼ਾਕੀਆ ਸਬੱਬ ਬਣਿਆ। ਮੈਂ ਬੋਧੀ, ਈਸਾਈ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੋਰ ਧਰਮ ਦਾ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਹਰ ਧਰਮ ਦਾ ਦਿਲੋਂ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਲੱਗੀ ਸੀ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਉਪਰੇਸ਼ਨ ਵੇਲੇ ਮੈਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਕਰ ਕੇ ਤੁਹਾਡੇ ਦਿਮਾਗ ਨੂੰ ਚੇਤੰਨ ਜਾਗਦੇ ਰੱਖਣਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਸੁਣੀਆਂ ਮੇਰੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ? ਪਸੰਦ ਆਈਆਂ ਤੁਹਾਨੂੰ?'

'ਹਾਂ ਹਾਂ ਧੰਨਵਾਦ।' ਮੈਂ ਹੱਥ ਜੋੜਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਅਸਲ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਸੋਝੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ਕਿ ਜੋ ਮੈਂ ਸੁਣਿਆ ਹੰਡਾਇਆ ਇਹ ਕੋਈ ਸੁਪਨਾ ਸੀ ਜਾਂ ਸਚਾਈ ਹਕੀਕਤ।

'ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਰੇ ਵਿਖਿਆਨ ਸੁਣਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਕਾਇਲ ਹਾਂ ਪਰ ਮੈਂ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਭੰਡਾਰ ਵਿਚ ਕੁਝ ਦਰੁਸਤੀ ਤੇ ਕੁਛ ਵਾਧਾ ਕਰਨਾ ਲੋਚਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਲੋੜ ਜਾਪੀ ਹੈ...।'

ਇਕ ਨਰਸ ਨੇ ਆ ਕੇ ਮੇਰੇ ਉੱਪਰ ਕੰਬਲ ਸਿੱਧਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਅਵਾਜ਼ਾਰ ਨਾ ਕਰਨ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ।

'ਬਹੁਤ ਬਹੁਤ ਧੰਨਵਾਦ। ਮੁਬਾਰਕਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ! ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਵੀ ਅਸਾਧਾਰਨਤਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ। ਇਹ ਵੀ ਕੋਈ ਚਮਤਕਾਰ ਹੀ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਐਕਸ-ਰੇ ਤੇ ਟੈਸਟਾਂ ਵਿਚ ਦਿੱਸਣ ਵਾਲੇ ਅੰਸਰ ਸਾਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇ। ਲਿਵਰ ਸਿਹਤਮੰਦ ਹੈ ਤੇ ਸਭ ਕੁਛ ਸਾਧਾਰਨ ਨਿਰੋਗ ਹੈ। ਤੁਹਾਡਾ ਪੇਟ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਮੁੜ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਜਦ ਚਾਹੋ ਜਲਦੀ ਹੀ ਘਰ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹੋ।

ਗੁੱਡ ਲੱਕ!'

ਡਾਕਟਰ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋਸਦਾ ਮੁਸਕਰਾਉਂਦਾ ਮੈਨੂੰ ਦਿਲਾਸਾ ਦਿੰਦਾ ਮੋਢਾ ਥਾਪੜਦਾ, ਨਰਸ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਂਦਾ ਪਰੇ ਚਲੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

'ਸਰਬ ਰੋਗ ਕਾ ਅਉਖਧ ਨਾਮ!'

ਮੈਂ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਵਿਚ ਉੱਪਰ ਵਾਲੇ ਦਾ ਮਸ਼ਕੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੱਥ ਜੋੜਦਾ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

000

ਟੇਢੀ ਖੀਰ - ਚਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਪੰਨੂ ਸੈਨਹੋਜ਼ੇ ਕੈਲੀਫੋਰਨੀਆ

ਪਹਿਲੀ ਸਾਮੀ ਨੂੰ ਭੁਗਤਾ ਕੇ ਪਟਵਾਰੀ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਇਆ। ਉਸ ਦੀ ਬੋਹਣੀ ਹੀ ਬਹੁਤ ਸੁਭ ਸ਼ਗਨਾਂ ਵਾਲੀ ਚੰਗੀ ਰਹੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਕਿਸੇ ਹੀਲ ਹੁੱਜਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਖਿੜੇ ਮੱਥੇ ਮੂੰਹ ਮੰਗੇ ਪੰਜ ਸੌ ਰੁਪੈ ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਢੇਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਕੰਮ ਤਾਂ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਸੀ ਇਕ ਮਿੰਟ ਦਾ, ਬੱਸ ਤਸਦੀਕ ਹੀ ਤਾਂ ਕਰਨਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਇਕ ਲੜਕੀ

ਜੋ ਵਿਆਹੁਣ ਯੋਗ ਹੈ, ਅਜੇ ਅਣ-ਵਿਆਹੀ ਹੀ ਹੈ। ਪੰਚਾਂ ਸਰਪੰਚਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਤਸਦੀਕ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਬੱਸ ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਘੁੱਗੀ ਜਿਹੀ ਹੀ ਤਾਂ ਮਾਰਨੀ ਸੀ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ। ਪਟਵਾਰੀ ਨੇ ਉਂਗਲ 'ਚ ਨਵੇਂ-ਨਵੇਂ ਪਾਏ ਚਮਕਦੇ ਪੁਖਰਾਜ ਨਗ ਨੂੰ ਚੁੰਮਿਆਂ ਤੇ ਨਾ-ਮੁਕੰਮਲ ਪਏ ਗਿਰਦਾਵਰੀ ਰਜਿਸਟਰ ਦੀ ਖਾਨਾ-ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਲੱਗਾ, ਜਿਸ ਦਾ ਜਿਨਸ ਗੋਸ਼ਵਾਰਾ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉਹ ਭੇਜ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਬਿਨਾਂ ਸਫਾ-ਵਾਰ ਜੋੜ ਕਰਨ ਦੇ ਤੇ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਗੋਸ਼ਵਾਰਾ ਭੇਜਣ ਲਈ ਉਹ ਤਹਿਸੀਲਦਾਰ ਤੋਂ ਵੀ ਸ਼ਾਬਾਸ਼ ਲੈ ਚੁੱਕਾ ਸੀ।

ਇਕ ਘੁੱਗੀ ਰੰਗੀ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਲਗਦੀ ਮਰਸੀਡਜ਼-ਬੈਂਜ਼ ਕਾਰ ਪਟਵਾਰ ਖਾਨੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਖੜੀ ਹੋਈ ਵੇਖ ਕੇ ਭਿੰਦੇ ਪਟਵਾਰੀ ਦੀਆਂ ਗੋਡਾਂ ਅਸਮਾਨੀ ਉਡਾਰੀਆਂ ਮਾਰਨ ਲੱਗੀਆਂ ਪਰ ਇਕਦਮ ਉਸ ਦਾ ਮੱਥਾ ਠਣਕਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ ਦੀ ਕਲਮ ਥੜਕ ਗਈ। ਸਾਹ ਸੂਤ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਵਾਲੀ ਨਜ਼ਰ ਦੁੜਾਈ। ਉਹ ਜ਼ਰਕ ਉਠਿਆ...ਜ਼ਰੂਰ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਅਫਸਰ ਹੈ...ਕੋਈ ਵਿਜੀਲੈਂਸ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ, ਐਸ ਡੀ ਐਮ ਹੋਵੇ...ਨਹੀਂ ਨਹੀਂ...ਡੀ ਸੀ! ਨਹੀਂ! ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਤਾਂ ਅਜਿਹੀ ਕਾਰ ਕਿਥੋਂ ਆ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰੀ ਛਕੜੇ ਹੀ ਹਨ ਜੋ ਮਸਾਂ ਹੀ ਖੜ ਖੜ ਕਰਦੇ ਖਿੱਚ ਧੂਹ ਕੇ ਆਪਣੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਪੂਰੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਚੌਕਸੀ ਵਿਭਾਗ ਦਾ ਛਾਪਾ ਵੀ ਅੱਜ ਕੱਲ ਹਰ ਸਰਕਾਰੀ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਬਣਿਆ ਪਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਭੇਸ ਬਦਲ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗ਼ੈਰਹਾਜ਼ਰ ਫੜ ਕੇ ਕਈ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਮੁਅੱਤਲ ਕਰਾਏ ਹਨ, ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਰਿਸ਼ਵਤ, ਗ਼ਬਨ ਤੇ ਹੋਰ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਫੜਿਆ ਹੈ ਤੇ ਚਲਾਣ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸਰਕਾਰੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਸਾਰੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕੁੱਝ ਕੁੱਝ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਡਰ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਚੁਸਤ ਚੌਕੰਨੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਕੁਝ ਕੁਝ ਨੇਕ ਨੀਤੀ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਹਨ।

ਇਕ ਲੰਮੀ ਰੰਗ ਬਿਰੰਗੀ ਫਿਰਕੀ ਉਸ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚ ਘੁੰਮ ਗਈ। ਉਸ ਨੂੰ ਹੱਥਾਂ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਪੈ ਗਈ। ਟੇਬਲ ਤੋਂ ਉੱਘੜ ਦੁੱਗੜੇ ਨੋਟ ਚੁੱਕ ਕੇ ਪਿੱਛੇ ਚੁੱਲ੍ਹੇ ਦੀ ਚਿਮਨੀ ਵਿਚ ਤੁੰਨ ਦਿੱਤੇ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਬਲਾਅ ਸੀ ਜੋ ਹੁਣੇ ਗਿਆ, ਕਿਸੇ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਦੀ ਬਦਨੀਤੀ ਦਾ ਕੀ ਪਤਾ! ਪੰਜ ਸੌ ਦੇ ਕੇ ਜਾ ਘੱਲਿਆ ਵਿਜੀਲੈਂਸ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ! ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੁੱਟ ਕੁੱਟ ਹੱਡ ਭੰਨ ਸੁੱਟਣੇ ਨੇ ਤੇ ਇਹ ਪੁਰਾਣੇ ਪੁਰਜੇ ਦੁਬਾਰਾ ਪੈਣੇ ਵੀ ਨਹੀਂ।

ਉਸ ਦੇ ਸਾਹ ਵਿਚ ਸਾਹ ਆਇਆ। ਕਾਰ ਦੀ ਤਾਕੀ ਖੁੱਲ੍ਹਦੇ ਇਕ ਬਾਬੂ ਜੀ ਤੇ ਇਕ ਮੈਡਮ ਹੱਥ ਵਿਚ ਤਿਕੋਣਾ ਜਿਹਾ ਪਰਸ ਲਟਕਾਈ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੀ। ਜ਼ਰੂਰ ਇਹ ਵਲਾਇਤੀਏ ਹਨ ਜਾਂ ਅਮਰੀਕੀ, ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੌੜ ਤਜਰਬੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰ ਤੋਂ ਪੈਰਾਂ ਤੱਕ ਮਿਣਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅੱਕਾਤ ਦਾ ਮੁਲੰਕਣ ਕੀਤਾ। ਚੰਗਾ ਚੋਖਾ ਸੀ ਖੂਬ ਭਰਵਾਂ ਰਜਵਾਂ। ਉਹ ਅੰਦਰੇ ਅੰਦਰ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋਇਆ।

'ਨਮਸਕਾਰ...ਪਟਵਾਰੀ ਸਾਹਿਬ!' ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਇਕੋ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਪ੍ਰਣਾਮ ਕੀਤਾ।

'ਨਮਸਕਾਰ!...' ਪਟਵਾਰੀ ਨੇ ਵੀ ਉਤਨੇ ਸਲੀਕੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉੱਠ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਜੀ ਆਇਆਂ ਕਿਹਾ। ਪਟਿਆਂ ਵਾਲੀ, ਖੁਸ਼ਬੂਆਂ ਨਾਲ ਲੱਦੀ ਮੇਮ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਵੇਖ ਕੇ ਉਹ ਪੈਰ ਦੇ ਪੋਟੇ ਤੋਂ ਸਿਰ ਦੇ ਗੰਜ ਤੱਕ ਨਸ਼ਿਆ ਗਿਆ।

ਪਟਵਾਰੀ ਨੇ ਇਕਦਮ ਉਂਗਲੀ ਬਾਹਰ ਕੱਢੀ। ਪੁਖਰਾਜ ਨਗ ਉਸ ਦੀ ਮੁੰਦਰੀ ਵਿਚ ਜੜਿਆ ਹੋਇਆ 'ਨੌਂ ਨਿਧਾਂ ਬਾਰਾਂ ਸਿਧਾਂ' ਉਸਨੂੰ ਜੋਤਸ਼ੀ ਨੇ ਨਗ ਵਿਚਲੀ ਲੰਮੀ ਉਂਗਲ ਵਾਲੀ ਮੁੰਦਰੀ ਵਿਚ ਪਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ।

'ਇਹਨੂੰ ਵਿਚਕਾਰਲੀ ਉਂਗਲੀ 'ਚ ਪਾਈਂ ਤੇ ਫਿਰ ਦੇਖੀਂ ਇਹਦੇ ਚਮਤਕਾਰ! ਜੋ ਆਏਗਾ ਕੁਝ ਦੇ ਕੇ ਹੀ ਜਾਏਗਾ... ਹਾਅ... ਹਾਅ... ਹਾਅ।' ਇਹ ਤਾਂ ਬੜਾ ਚੰਗਾ ਮਹੂਰਤ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਸ ਨੇ ਅੱਜ...। ਪਟਵਾਰੀ ਜੋਤਸ਼ੀ ਦੇ ਜੋਤਿਸ਼ ਤੋਂ ਕਾਇਲ ਹੋ ਗਿਆ।

ਉਹ ਉੱਠਿਆ, ਆਪੇ ਹੀ ਨੁੱਕਰ 'ਚ ਪਈ ਠੰਢੇ ਪਾਣੀ ਵਾਲੀ ਝੱਜਰ ਵਿਚੋਂ ਅੰਨ੍ਹੇ ਗਿਲਾਸ ਭਰ ਕੇ ਚੰਗੇ ਮੇਜ਼ਬਾਨਾਂ ਵਾਲਾ ਸਬੂਤ ਦਿੰਦੇ ਨਿੱਘੇ ਆਦਰ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗਿਲਾਸ ਚੁੱਕ ਕੇ ਇਕੋ ਸਾਹੇ ਖਾਲੀ ਕਰ ਕੇ ਵਾਪਸ ਮੋੜ ਦਿੱਤੇ।

'ਥੈਂਕ ਯੂ...।' ਮੈਡਮ ਨੇ ਕਿਹਾ।

'ਸ਼ੁਕਰੀਆ... ਬਹੁਤ ਧੰਨਵਾਦ।' ਬਾਬੂ ਜੀ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਸੀ। ਮੇਮ ਸਾਹਿਬ ਪਾਣੀ ਪੀ ਕੇ ਠੰਢੀ ਠਾਰ ਹੋ ਗਈ। ਸ਼ਾਇਦ ਪੰਜਾਬੀ ਘੱਟ ਜਾਣਦੀ ਸੀ ਜਾਂ ਬਿਦੇਸ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲ ਕੇ ਪਟਵਾਰੀ 'ਤੇ ਧੌਂਸ ਜਮਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ।

'ਥੈਂਕ ਯੂ ਪਲੀਜ਼।' ਉਸ ਨੇ ਫਿਰ ਦੁਹਰਾ ਕੇ ਪਟਵਾਰੀ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

'ਮੈਂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ! ਦਰੁਸਤੀ ਕਰਾਉਣੀ ਹੈ... ਆਪਣੀ ਜਮਾਂ ਬੰਦੀ ਦੀ...।' ਬਾਬੂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਆਉਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਦੱਸਿਆ।

ਮੇਮ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਗਲੇ ਸੜੇ ਪੁਰਾਣੇ ਕਾਗਜ਼ ਕੱਢ ਕੇ ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੇ।

'ਕੋਈ ਨਾ! ਲਿਆਓ ਜੀ! ਹੁਣੇ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ...।' ਪਟਵਾਰੀ ਨੇ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਦੀ ਤਹਿ ਖੋਲ੍ਹਦੇ ਸਿੱਧੇ ਕੀਤੇ।

'ਹਾਂ ਜੀ ਠੀਕ ਹੈ... ਕੀ ਕਰਨਾਂ ਇਹਨਾਂ ਦਾ?' ਪਟਵਾਰੀ ਹੁਣ ਕੁੱਝ ਕੁੱਝ ਆਪਣੇ ਪਟਵਾਰ ਲਹਿਜੇ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ।

'ਇਹ ਜਨਾਬ ਤੁਹਾਡੇ ਪਟਵਾਰੀ ਦੀ ਹੀ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੀ ਵਾਈਫ਼ ਦਾ ਨਾਮ ਦਿਲਜੀਤ ਕੌਰ ਦੀ ਥਾਂ ਮਨਜੀਤ ਕੌਰ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਤਾਂ ਦਿਲਜੀਤ ਕੌਰ ਹੈ ਤੇ ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਕਰਕੇ ਇਹਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰ ਦਿਓ।' ਬਾਬੂ ਨੇ ਨਿਹੋਰੇ ਭਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ 'ਚ ਧੌਂਸ ਜਿਹੀ ਦੇ ਕੇ ਪਟਵਾਰੀ ਨੂੰ ਹਲ੍ਹਣ ਦਿੱਤਾ।

'ਜਨਾਬ ਇਹ ਕੰਮ ਏਨਾ ਛੋਟਾ ਨਹੀਂ! ਇਤਨਾ ਸੌਖਾ ਵੀ ਨਹੀਂ! ਇਹਦੇ ਵਾਸਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਖਬਾਰ ਵਿੱਚ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਕਢਾਉਣਾ ਪਵੇਗਾ, ਤਹਿਸੀਲਦਾਰ ਕੋਲ ਜਾਣਾ ਪਵੇਗਾ... ਐਸ ਡੀ ਐਮ ਦੇ ਪੇਸ਼ ਹੋਣਾ ਪਵੇਗਾ ਤੇ ਹੋਰ ਉੱਪਰ ਡੀ ਸੀ ਤੱਕ ਵੀ ਪਹੁੰਚਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਉਹ ਜੋ ਹੁਕਮ ਕਰਨਗੇ ਮੈਂ ਉਹੀ ਕਰਾਂਗਾ।'

ਪਟਵਾਰੀ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਚਾਲ ਚੱਲਦੇ ਕੁਰਸੀ ਤੋਂ ਜ਼ਰਾ ਕੁ ਉੱਪਰ ਉੱਠ ਕੇ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਉਲਟੇ ਸਿੱਦੇ ਕਰਦੇ ਹੱਥ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੱਕਰਾਂ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ।

ਪਟਵਾਰੀ ਹੋਵੇ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ੀ, ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੀ ਸੀਟ, ਧਨਾਢ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਲੋਕ ਉਸ ਦੀ ਸਾਮੀ! ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਬੱਚਿਆ ਦੀ ਗੀੜ ਪੂਰੀ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਲਾਹਨਤ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਬੱਚਿਆ ਦੀ ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੀ ਲੋੜ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਪਹਿਲੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਸਾਰੀ ਆਮਦਨ ਅਲੱਗ ਇਕੱਠੀ ਕਰਨ ਦੀ ਠਾਣ ਲਈ। ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਤੀਹ ਹਜ਼ਾਰ ਨਹੀਂ ਬਣ ਜਾਂਦਾ, ਉਤਨਾ ਚਿਰ ਉਹ ਦਰਾਜ਼ ਵਿਚੋਂ ਨਹੀਂ ਕੱਢੇਗਾ।

'ਪਹਿਲਾ ਪੁਰਾਣਾ ਮੁਹਾਵਰਾ ਹੁਣ ਹੰਡ ਚੁਕਿਆ ਹੈ।

ਤੂੰ ਕਾਹਦਾ ਪਟਵਾਰੀ ਮੁੰਡਾ ਮੇਰਾ ਰੋਵੇ ਅੰਬ ਨੂੰ ਪਰ ਹੁਣ ਅੰਬ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸਰਨਾ। ਅੱਜ ਦੇ ਜੁਆਕ ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਨਿਕਲ ਗਏ ਨੇ... ਉਹ ਚੰਨ ਲੈਣ ਦੇ ਮਨਸੂਬੇ ਬਣਾ ਰਹੇ ਨੇ।' ਉਸ ਨੇ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਵਿਚ ਘੋੜ ਦੌੜ ਕੀਤੀ।

'ਓ ਛੱਡੋ ਜਨਾਬ ਐਸੀ ਬਾਤੋਂ... ਮੈਂ ਅਮਰੀਕਾ ਤੋਂ ਆਇਆ ਹਾਂ... ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਹੀ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਕਰ ਦਿਓ।'

'ਤੁਸੀਂ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਮੁਹਤਬਰ ਚੌਧਰੀ ਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਆਏ ਹੋ! ਸਰ ਜੀ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਸਮਝੋ! ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ! ਇਹ ਮੇਰੇ ਵੱਸੋਂ ਬਾਹਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ 'ਤੇ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਨੌਕਰੀ ਗਵਾਉਣੀ?' ਪਟਵਾਰੀ ਦੇ ਬੋਲਾਂ 'ਚ ਰੁੱਖਾ-ਪਨ ਭਾਰੂ ਹੋ ਗਿਆ।

'ਭਾਈ ਸਹਿਬ! ਜੇ ਪਟਵਾਰੀ ਦੀ ਗਲਤੀ ਨਾਲ ਦਿਲਜੀਤ ਕੌਰ ਮਨਜੀਤ ਕੌਰ ਬਣ ਸਕਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮਨਜੀਤ ਕੌਰ ਦਿਲਜੀਤ ਕੌਰ ਵੀ ਤਾਂ ਬਣ ਹੀ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪਟਵਾਰੀ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਜਾਂ ਗਲਤੀ ਨਾਲ ਸਮਝ ਲਓ।' ਬਾਬੂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੰਢੇ ਵਰਤੇ ਤੇ ਗਿਆਨਵਾਨ ਹੋਣ ਦਾ ਸਬੂਤ ਦਿੰਦੇ ਹੱਸਦੇ ਹੋਏ ਪਟਵਾਰੀ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਲਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ।

'ਇਹ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਗੱਲ ਠੀਕ ਹੈ ਜਨਾਬ! ਪਰ ਉਹ ਜ਼ਮਾਨਾ ਹੋਰ ਸੀ, ਹੁਣ ਹੋਰ ਹੈ, ਬੜਾ ਖਤਰਨਾਕ ਜ਼ਮਾਨਾ ਹੈ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ... ਉੱਪਰੋਂ ਬੜੀ ਸਖ਼ਤੀ ਹੈ... ਬੜੀ ਚੈਕਿੰਗ ਹੈ...'

'ਤੁਹਾਡੇ ਮਹਿਕਮੇ ਦੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਇਸ ਬੱਜਰ ਗਲਤੀ ਨੇ ਸਾਥੋਂ ਕਿੰਨੇ ਅਣਚਾਹੇ ਜੁਰਮ ਕਰਾਏ, ਕਿੰਨੇ ਗੁਨਾਹ ਕਰਾਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਸੋਕੇ ਦੀ ਮਾਰ ਤੇ ਫਿਰ ਇਕ ਸਾਲ ਹੜ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਨੇ ਕਿਸਾਨੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਦਾ ਲੱਕ ਤੋੜਾ ਦਿੱਤਾ। ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮਨ ਮਿਹਰ ਪੈ ਗਈ। ਖ਼ਰਾਬੇ ਦੇ ਆਰਡਰ ਹੋ ਗਏ। ਪਟਵਾਰੀ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਪੈ ਕੇ ਸੌ ਰੁਪੈ ਕਿੱਲੇ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਉਹਨੂੰ ਦੇ ਕੇ ਖ਼ਰਾਬਾ ਲਿਖਾਇਆ ਤੇ ਕਈ ਪਾਪੜ ਵੇਲ ਕੇ ਇਕ ਚੈੱਕ ਮਿਲਿਆ ਪੰਦਰਾਂ ਸੌ ਰੁਪੈ ਦਾ। ਉਹ ਵੀ ਵੇਖ ਕੇ ਮੈਂ ਹੱਕਾ-ਬੱਕਾ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਚੈੱਕ ਦਿਲਜੀਤ ਕੌਰ ਦਾ ਨਾ ਹੋ ਕੇ ਮਨਜੀਤ ਕੌਰ ਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਪਟਵਾਰੀ ਨੂੰ ਮੋੜਿਆ ਤੇ ਠੀਕ ਕਰਨ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ।

'ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਪੀ ਜਾਓ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ! ਜੇ ਹੋਰ ਬੋਲੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਕਊਆ ਕਾਟੇ...।' ਉਹ ਸ਼ੈਤਾਨਾਂ ਵਾਲੀ ਹਾਸੀ ਹੱਸਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਸਮਝ ਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਜਾਦੂਗਰੀ ਸਾਡੇ ਪਟਵਾਰੀ ਦੀ ਹੀ ਹੈ।

'ਇਹ ਖੇਤਾਂ ਦੀ ਮਾਲਕ ਮਨਜੀਤ ਕੌਰ ਹੈ, ਦਿਲਜੀਤ ਕੌਰ ਨਹੀਂ...ਤੇ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਦਰੁੱਸਤੀ ਦੇ ਚੱਕਰ 'ਚ ਪੈ ਗਏ ਤਾਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਗੱਲ ਕਿੱਥੇ ਜਾ ਕੇ ਨਿੱਬੜੇ। ਇਹ ਚੈੱਕ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਣਾ... ਪਤਾ ਨੀਂ ਕਿੰਨੀ ਵੀਹੀਂ ਸੌ ਹੋਊ ਫਿਰ।'

ਖ਼ੁਰਾਕ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਨੂੰ ਅਸਲੀਅਤ ਦੱਸ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਮੁੱਠੀ ਗਰਮ ਕਰਕੇ ਜਾਲੂੀ ਰਾਸ਼ਨ ਕਾਰਡ ਬਣਾਇਆ। ਬੈਂਕ 'ਚ ਖਾਤਾ ਖੁਲ੍ਹਵਾਇਆ ਤੇ ਮਨਜੀਤ ਕੌਰ ਖ਼ਰਾਬੇ ਵਾਲੇ ਚੈੱਕ ਦੀ ਮਾਲਕ ਬਣੀ। ਇਸ ਮਨਜੀਤ ਕੌਰ ਦੇ ਦਸਖ਼ਤਾਂ ਨਾਲ ਪੰਦਰਾਂ ਸੌ ਰੁਪੈ, ਖ਼ਰਾਬਾ ਵਸੂਲ ਕੀਤਾ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ।

'ਬਹੁਤ ਖੂਬ... ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ... ਸਰਦਾਰ ਜੀ.... ਫਿਰ ਤਾਂ ਬਣ ਗਿਆ ਕੰਮ... ਸਮਝੋ ਉਹ ਪੰਦਰਾਂ ਸੌ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਾ ਹੀ ਮਿਲੇ ਸਮਝ ਲਓ। ਉਸੇ ਵਿਚ ਹੋਰ ਹੰਗਾਲ ਪਾ ਕੇ ਬਾਹਰੇ ਬਾਹਰ ਖਰਚ ਕੇ ਅੱਜ ਤੁਹਾਡਾ ਇਹ ਕੰਮ ਸਿੱਧਾ ਹੋ ਜਾਊ...ਨਾਇਬ ਸਾਹਿਬ ਬਹੁਤ ਦਇਆਵਾਨ ਦੇਵਤਾ ਸਰੂਪ ਹਨ।'

ਪਟਵਾਰੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਔਕਾਤ ਦੀ ਮਿਆਰੀ ਹੱਦ ਸੁੱਤੇ ਸਿੱਧ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।

'ਤੇ ਭਾਜੀ ਪਟਵਾਰੀ ਸਾਹਿਬ! ਜਿਹੜਾ ਸਾਡੇ ਮਨ ਦਾ ਖੌਂ, ਭੈ, ਧੁੜਕੂ, ਜੇਲ੍ਹ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਾ ਡਰ, ਇਹ ਸਾਰੇ ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਲ ਸਾਨੂੰ ਵੱਢ ਵੱਢ ਖਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ... ਇਸ ਦਾ ਕੌਣ ਜ਼ੰਮੇਵਾਰ ਹੈ?' ਉਹ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਤਲਖ਼ ਹੋ ਗਈ।

'ਸ਼ੁਕਰ ਕਰੋ! ਧੰਨਵਾਦ ਕਰੋ ਉਸ ਪਟਵਾਰੀ ਦਾ... ਪੈਰ ਧੋ ਧੋ ਪੀਓ ਜਿਸ ਨੇ ਮਨਜੀਤ ਕੌਰ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਜੇ ਕਿਤੇ ਵਾਹੀਕਾਰ ਦਾ ਨਾਮ ਲਿਖ ਦਿੰਦਾ ਤਾਂ ਹੁਣ ਤਾਈਂ ਕਚਹਿਰੀਆਂ ਵਿਚ ਧੱਕੇ ਖਾਂਦੇ ਖੱਜਲ ਖੁਆਰ ਹੁੰਦੇ ਫਿਰਦੇ।'

ਪਟਵਾਰੀ ਖਚਰੀ ਜਿਹੀ ਹਾਸੀ ਹੱਸਿਆ।

'ਅੱਗੇ ਕਿਹੜੇ ਸੁਖੀ ਆਂ ਅਸੀਂ? ਮਕਾਨਾਂ ਦੇ ਕਿਰਾਏਦਾਰ ਤੇ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਗਏ ਸੀ ਮਾਲਕ ਬਣਦੇ ਫਿਰਦੇ ਨੇ ਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਮਾਲਕ ਕਾਸ਼ਤਕਾਰ।

'ਠੀਕ ਆ... ਠੀਕ ਆ... ਚਲੋ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਨਾਇਬ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਪੁੱਛ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਬਾਹਰ ਜਾ ਕੇ ਏਨੀ ਮਿਹਨਤ ਕਰਦੇ ਹੋ... ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਓ... ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਢਿੱਡ ਭਰਦੇ ਓ, ਇਥੇ ਮੰਦਰਾਂ ਡੇਰਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਏ ਡੋਨੇਸ਼ਨ ਦਿੰਦੇ ਹੋ... ਸਾਡਾ ਵੀ ਤਾਂ ਫਰਜ਼ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਵੀ ਤੁਹਾਡੀ ਸੇਵਾ ਕਰੀਏ। ਤੁਹਾਡੇ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਆ ਸਕੀਏ।'

'ਏਸੇ ਲਈ ਹੀ ਤਾਂ ਬਾਹਰਲਿਆਂ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਪਲੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਇੱਥੇ! ਦਿੱਲੀ ਏਅਰ ਪੋਰਟ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਰਸਤੇ ਦੀ ਪੁਲਸ ਤੇ ਹੋਰ ਮਹਿਕਮੇ ਸਭ ਵਿਦੇਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਖੀਸੇ ਟੋਹਣ ਲਈ ਬਾਹਾਂ ਚੜ੍ਹਾਈ ਖੜੇ ਹਨ।' ਬੀਬੀ ਨੇ ਪਟਵਾਰੀ ਨੂੰ ਛਿੱਥਾ ਜਿਹਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਸੈਲ ਫੋਨ ਕੱਢ ਕੇ ਨੰਬਰ ਮਿਲਾਉਂਦਾ ਹੈ।

'ਨਾਇਬ ਸਾਹਿਬ!...

ਸਰ... ਇਕ ਸੱਜਣ ਆਏ ਬੈਠੇ ਨੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਅਮਰੀਕਾ ਤੋਂ... ਉਹ ਕੁੱਝ ਸੋਧ ਕਰਾਉਣੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਨੇ ਜਮ੍ਹਾਂਬੰਦੀ ਦੀ... ਹਾਂ... ਹਾਂ... ਠੀਕ ਹੈ ਜਨਾਬ! ਹੁਣੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ...।'

ਪਟਵਾਰੀ ਨੇ ਤੋਲਿਆ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਕੀਮਤ ਮਿਹਨਤਾਨਾ ਸ਼ੁਕਰਾਨਾ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਦੋ ਸੌ ਡਾਲਰ ਤਾਂ ਹੋਵੇਗੀ ਹੀ। ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਿਆ... ਬੱਸ! ਗ਼ਲਤੀ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਸਾਡੀ ਹੀ ਹੈ। ਨਾਲੇ ਸਾਡੀ ਗ਼ਲਤੀ ਦੀ ਦਰੁਸਤੀ ਹੋ ਜਾਏਗੀ ਨਾਲੇ ਮੇਰੀ ਜੇਬ ਵਿਚ ਰੌਣਕ ਹੋ ਜਾਏਗੀ। ਟੈਲੀਫੋਨ, ਬਿਜਲੀ, ਪਾਣੀ ਦੇ ਲੱਕ ਤੋੜਵੇਂ ਬਿੱਲ ਭੁਗਤ ਜਾਣਗੇ ਤੇ ਨਾਲੇ ਨਾਇਬ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਜਾਣਗੇ।

'ਤੁਹਾਡੇ ਤਾਂ ਜਨਾਬ ਜੀ! ਦੋ ਸੌ ਡਾਲਰਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਉੱਧਰ। ਕਹਿੰਦੇ ਇੱਕ ਦਿਨ ਦੀ ਮਾਰ ਹੈ ਪਰ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬੜਾ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਬੜੀ ਬਰਕਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਇਹਨਾਂ ਦੀ। ਬਾਹਰਲਾ ਜੋ ਵੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਦੋ ਸੌ ਤਾਂ ਹੱਸ ਕੇ ਦੇ ਜਾਂਦਾ। ਅਸੀਂ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਤੰਗ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ... ਨਾ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਬਹੁਤਾ ਲਾਲਚ ਹੈ।'

'ਨੋ ਪਲੀਜ਼ ਨੋ... ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਬਣਤਾ...। ਘੀਸੀ ਕਰਨੀ ਪੜਤੀ ਹੈ, ਘੀਸੀ ਕਰਾਉਣੀ ਪੜਤੀ ਹੈ। ਰਾਤ ਦਿਨ ਮਿਹਨਤ ਕਰਕੇ ਜਾਨ ਕੇ ਬਹੁਤ ਕਸ਼ਟ ਦੇਣਾ ਪੜਤਾ ਹੈ।' ਮੈਡਮ ਨੇ ਟੁੱਟੀ ਫੁੱਟੀ ਹਿੰਦੀ 'ਚ ਉਚਾਰਨ ਕਰਕੇ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਸਾਰੀ ਗੱਲਬਾਤ ਸਮਝ ਰਹੀ ਹੈ।

'ਹਮ ਆਪ ਕੀ ਸੇਵਾ ਕਰੇਗਾ... ਪੂਰੀ ਫੀਸ ਦੇਗਾ ਸਰਕਾਰੀ ਫੀਸ ਨਕਦ! ਜਾਂ ਜਹਾਂ ਕਹੋ ਬੈਂਕ ਮੇਂ ਜਮਾਂ ਕਰਾ ਦੇਗੇ।' ਪਟਵਾਰ ਖ਼ਾਨੇ ਕੀ ਕੰਧ ਤੇ ਲਿਖੀ ਫੀਸਾਂ ਦੀ ਲਿਸਟ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਉਸ ਨੇ ਸਿਰ ਹਿਲਾਇਆ।

'ਕੰਧਾਂ ਤੇ ਉਜਰਤਾਂ ਦੀ ਫਰਿਸ਼ਤ ਚਿਪਕਾ ਕੇ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਨਵਾਂ ਕਜੀਆ ਖੜਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।' ਪਟਵਾਰੀ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਵਿਚ ਕਲਪ ਉੱਠਿਆ।

'ਚਲੋ ਮੈਡਮ! ਅਭੀ ਨਾਇਬ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਸਲਾਹ ਪੁੱਛ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ... ਅਸਲੀ ਤਾਂ ਉਹੀ ਮਾਲਕ ਹਨ, ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਨੌਕਰ ਹਾਂ।' ਉਹ ਰਜਿਸਟਰ, ਜਮ੍ਹਾਂਬੰਦੀ ਤੇ ਹੋਰ ਕਾਗਜ਼ ਪੱਤਰ ਲੈ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਕਾਰ ਵਿਚ ਜਾ ਬੈਠਾ।

'ਤੁਹਾਡੇ ਡੀ ਸੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਨਾ! ਪ੍ਰੇਮ ਸਾਹਿਬ!'

ਅਜਨਬੀ ਨੇ ਡੀ ਸੀ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਸਾਂਝ ਦਾ ਰੋਹਬ ਪਾ ਕੇ ਪਟਵਾਰੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਸੋਚੀ।

'ਹਾਂ ਜੀ ਹਾਂ...' ਪਟਵਾਰੀ ਨੇ ਬੜੀਆਂ ਹਲੀਮੀ ਭਰੀਆਂ ਨਿਗਾਹਾਂ ਨਾਲ ਹੁੰਗਾਰਾ ਭਰਿਆ।

'ਉਹ ਮੇਰੇ ਕਲਾਸ ਫੈਲੋ ਸਨ! ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਜ਼ਹਿਮਤ ਦੇਣੀ ਆ... ਪਹਿਲਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹੀ ਪੁੱਛ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ। ਦੂਸਰਾ ਤੁਹਾਡਾ ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ ਵੀ ਮੇਰੀ ਭੂਆ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਭਰਾ ਹੈ।' ਕਾਰ ਵਿਚ ਬੈਠਦੇ ਹੀ ਇਹ ਛਵੀਆਂ ਵਰਗੇ ਬੋਲ ਪਟਵਾਰੀ ਦੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਦੀ ਹਿੱਕ ਬੋਟੀ ਬੋਟੀ ਛਲਨੀ ਕਰ ਗਏ। ਉਸ ਦਾ ਜੀਅ ਕੀਤਾ ਕੋਈ ਬਹਾਨਾ ਲਾ ਕੇ ਟਰਕਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਏ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀ ਗੱਦੇਦਾਰ ਏ ਸੀ ਕਾਰ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਨੂੰ ਲਤ ਮਾਰ ਦੇਵੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਕੰਡਿਆਂ ਵਰਗੇ ਚੁਭਵੇਂ ਬੋਲ ਸੁਣਨੇ ਪਏ।

'ਇਹ ਤਾਂ ਟੇਢੀ ਖੀਰ ਟੱਕਰ ਗਈ...' ਉਸ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਅਸਮਾਨੀ ਤਾਰਿਆਂ ਵਾਂਗ ਟੁੱਟਣ ਲੱਗੇ।

'ਹਾਏ ਹੁਣ ਕੀ ਬਣੂੰ! ਉਹ ਨਾਇਬ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕਿੱਦਾਂ ਮੱਥੇ ਲੱਗੇਗਾ, ਉਸਨੂੰ ਕੀ ਮੂੰਹ ਦਿਖਾਏਗਾ। ਉਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਗੁੱਝੇ ਸੰਕੇਤਾਂ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਸੀ, ਪਈ ਚੰਗੀ ਮੋਟੀ ਬਰਾਇਲਰ ਮੁਰਗੀ ਐ ਬਾਹਰਲੀ... ਅਮਰੀਕੀ।'

ਉਹ ਗੰਭੀਰ ਸੰਕਟਮਈ ਸੋਚਾਂ ਵਿਚ ਡੁੱਬ ਗਿਆ।

'ਇਹ ਵੀ ਕੀ ਸਮਝੇਗਾ... ਵੱਡਾ ਆਇਆ ਭਰਾ ਮਨਿਸਟਰ ਦਾ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਸੋਚਿਆ ਸੀ, ਇਸ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ ਪਹਿਲੇ ਹੱਲੇ ਹੀ ਬਾਹਰੇ ਬਾਹਰ ਪਰ ਇਹ ਖੀਰ ਸਿੱਧੀ ਉਂਗਲੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਣ ਵਾਲੀ।' ਉਸ ਨੇ ਨਵੀਂ ਸਕੀਮ ਘੜੀ।

'ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਹੈ ਸਰ! ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ ਮਹਿਮਾਨ ਹੋ, ਨਾਲੇ ਸਾਡੇ ਡੀ ਸੀ ਤੇ ਮਨਿਸਟਰ ਦੇ ਕਰੀਬੀ ਖਾਸ ਬੰਦੇ ਹੋ। ਬੱਸ ਤੁਹਾਡਾ ਕੰਮ ਤਾਂ ਹੋਇਆ ਹੀ ਪਿਆ...' ਨਖਰੇਲੀ ਜਿਹੀ ਹਾਸੀ ਹੱਸਦੇ ਉਸਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਸੱਲੀ ਦਿਵਾ ਦਿੱਤੀ।

'ਪਰ ਭਾਅ ਜੀ ਚੰਗਾ ਹੋਇਆ ਤੁਸੀਂ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਟੱਕਰ ਗਏ... ਮੇਰੀ ਚੰਗੀ ਕਿਸਮਤ ਨੂੰ... ਮੇਰੀ ਬਦਲੀ ਦੇ ਆਰਡਰ ਹੋਏ ਪਏ ਨੇ। ਭਲਾ ਹੋਵੇ ਤੁਹਾਡਾ ਮੇਰੀ ਬਦਲੀ ਰੁਕਵਾ ਦਿਓ... ਇਥੋਂ ਦਾ ਜਲਵਾਯੂ ਮੇਰੀ ਸਿਹਤ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਖੁਸ਼ਗਵਾਰ ਹੋ ਕੇ ਲੱਗਾ ਹੈ...' ਪਟਵਾਰੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪੈਮਾਨਾ ਲਗਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਜ਼ੀਰ ਤੇ ਡੀ ਸੀ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਦੀ ਤੰਦ ਨਾਪਣੀ ਚਾਹੀ।

'ਹਾਂ ਹਾਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ! ਪੁੱਛ ਵੇਖਾਂਗੇ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਈ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਮਿਲੇ ਵਰਤੇ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਇੱਕ ਵੇਰਾਂ ਗਏ ਸਨ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਅਸੀਂ ਉੱਥੇ ਚੰਦੇ ਕੱਠੇ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਧੰਨ ਧੰਨ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਪਿੰਕੀ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਵੀ ਉਦੋਂ ਹੀ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ ਅਮਰੀਕਾ ਜੋ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਠੁੱਸ ਹੋ ਗਿਆ। ਸਾਕ ਤਾਂ ਮਿਲੇ ਵਰਤੇ ਦੇ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਨੇ ਪਰ ਹਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਬਹਾਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।'

'ਵਾਹ ਜੀ ਵਾਹ ਸਰਕਾਰ ਜੀ! ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਬਹਾਨੇ ਮਿਲਨਾ ਸੋਚਿਆ ਸੀ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰਾ ਬਹਾਨਾ ਭਾਲਦੇ ਹੋ।' ਪਟਵਾਰੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਹੱਸਿਆ। ਉਹ ਦੋਨੋਂ ਤੀਵੀਂ ਆਦਮੀ ਝੋਂਪ ਗਏ।

'ਬੈਠੋ ਮੈਂ ਹੁਣੇ ਅੰਦਰ ਜਾ ਕੇ ਆਇਆ।' ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਬੈਂਚ 'ਤੇ ਬਿਠਾ ਕੇ ਉਹ ਨਾਇਬ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅੰਦਰ ਗਿਆ ਤੇ ਇੱਕ ਦੋ ਮਿੰਟ ਵਿਚ ਹੀ ਅੰਦਰੋਂ ਬੁਲਾਵਾ ਆ ਗਿਆ।

'ਟਰਨ...ਟਰਨ।'

ਛੋਟੀ ਉਮਰੇ ਬਣੇ ਨਾਇਬ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਘੰਟੀ ਟੁਣਕਾ ਕੇ ਚਪੜਾਸੀ ਨੂੰ, 'ਪਹਿਲਾਂ ਪਾਣੀ ਤੇ ਫਿਰ ਫ਼ਸਟ ਕਲਾਸ ਚਾਹ।' ਕਹਿ ਕੇ ਦੋਹਾਂ ਮਹਿਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਬਾਗ਼ੋ-ਬਾਗ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਦੇਖਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਕਿਸੇ ਫਾਈਲ ਵਿਚ ਸਿਰ ਗੱਡੀ ਕਲਮ ਘਸਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ।

'ਮੁਆਫ਼ ਕਰਨਾ! ਦੋ ਮਿੰਟ...' ਉਸ ਨੇ ਚੰਗੇ ਸੁੰਦਰ ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦਾ ਵਿਖਾਵਾ ਕੀਤਾ।

'ਨੌਂ ਮੈਟਰ! ਗੋ ਆਨ।' ਉਨ੍ਹਾਂ ਘੜੀ ਵੱਲ ਝਾਤੀ ਮਾਰੀ।

ਨਾਲੇ ਚਾਹ ਦੀ ਉਡੀਕ ਤਾਂ ਕਰਨੀ ਹੀ ਸੀ। ਕੁਝ ਦੇਰ ਉਹ ਦੋਨੋਂ ਜੀਅ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਕੰਨ ਵਿਚ ਕਾਨਾ-ਫੂਸੀ ਕਰਦੇ ਰਹੇ।

'ਹਾਂ ਜੀ! ਫਰਮਾਓ! ਹੁਕਮ ਕਰੋ!' ਬੜੀ ਮਿੱਠੀ ਬੋਲੀ ਨਾਲ ਉਹ ਕਲਮ ਛੱਡ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਸਿੱਧਾ ਹੋਇਆ।

'ਐਹ ਸੋਧ ਕਰਾਉਣੀ ਹੈ ਜੀ... ਅਸੀਂ ਪਿਛਲੇ ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਲ ਤੋਂ ਬੜੇ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋਏ ਆਂ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹੜੇ ਵੇਲੇ ਉੱਪਰ ਤੋਂ ਬੁਲਾਵਾ ਆ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ 'ਤੇ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਕਰੋ।'

ਪਟਵਾਰੀ ਨੇ ਉਹੀ ਕਾਗਜ਼ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੇ।

'ਇਹ ਤਾਂ ਬੜਾ ਗੰਭੀਰ ਮਾਮਲਾ ਹੈ ਜਨਾਬ!... ਪਰ ਵੇਖੋ ਇਹ ਵੀ ਸੱਜਣ ਬੜੀ ਆਸ ਉਮੀਦਾਂ ਨਾਲ ਆਏ ਨੇ!' ਉਸ ਦੇ ਕੰਨ ਲਾਗੇ ਹੋ ਕੇ ਕੁੱਝ ਛੁਪਾ ਕੇ, ਕੁੱਝ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾ ਕੇ ਪਟਵਾਰੀ ਨੇ ਭਰਵੱਟੇ ਝਟਕਾਏ।

'ਹਾਂ... ਅੱਛਾ... ਇਹ ਉਹ ਕੇਸ ਹੈ...? ਸਮਝ ਗਏ।' ਕਾਗਜ਼ ਹੱਥਾਂ 'ਚ ਮਸਲਦੇ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਹੈਰਾਨੀ ਜਿਹੀ ਜਿਤਾਈ।

ਨਾਇਬ ਤਸੀਲਦਾਰ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਕੇ ਮੱਥੇ ਨੂੰ ਫੜ੍ਹ ਬੈਠਾ ਕੋਈ ਬੜੀ ਗੰਭੀਰ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਢੂੰਡ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ।

'ਤੁਸੀਂ ਜ਼ਰਾ ਬਾਹਰ ਜਾਓ ਬੈਠੋ!' ਉਸਨੇ ਪਟਵਾਰੀ ਨੂੰ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ, ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਕੱਲਿਆਂ ਨਾਲ ਹੀ ਭਰੋਸੇ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਕੋਈ ਗੁਪਤ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ। ਪਟਵਾਰੀ ਬਾਹਰ ਚਲਾ ਗਿਆ।

'ਵੀਰ ਜੀ! ਭੈਣ ਜੀ! ਉਹ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਖਾਤਬ ਸੀ।

'ਹਾਂ ਜੀ! ਹਾਂ... ਵੀਰ ਜੀ...!'

'ਤੁਸੀਂ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਜਾਪਦੇ ਓ! ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੀ ਗਲਤ ਸ਼ਨਾਖਤ ਤੇ ਗਲਤ ਬਿਆਨੀ ਕਿੰਨਾ ਵੱਡਾ ਜੁਰਮ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਪੰਜ ਸਾਲ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਹੈ।' ਉਸ ਦੇ ਸ਼ਹਿਦ ਲਿੱਬੜੇ ਬੋਲਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਸੱਟੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਲਜੇ ਧੂਹ ਪਾ ਦਿੱਤੀ।

'ਸਰ! ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੀ ਗੱਲ ਸਮਝ ਗਏ ਹਾਂ...ਪਰ ਇਹ ਗਲਤ ਕੰਮ ਅਸੀਂ ਮਜਬੂਰੀ ਤਹਿਤ ਕੀਤਾ।'

'ਸਜ਼ਾ ਭੁਗਤੋ ਫਿਰ, ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਹੈ ਨਾ! ਬੜਾ ਵੱਡਾ ਗਬਨ! ਫੌਜਦਾਰੀ ਕੇਸ ਹੈ ਇਹ!' ਨਾਇਬ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ 'ਚ ਲਾਲ ਡੋਰੇ ਉੱਤਰ ਆਏ।

'ਸਰਕਾਰ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਪੁਨਰ-ਪੜਤਾਲ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਬਹੁਤੇ ਕੇਸ ਵਿਜੀਲੈਂਸ ਮਹਿਕਮੇ ਕੋਲ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਨੇ... ਤੇ ਚੰਗਾ! ਤੁਹਾਡੀ ਕਿਸਮਤ ਚੰਗੀ! ਤੁਸੀਂ ਆ ਗਏ... ਨਹੀਂ ਤੇ ਇਹ ਵੀ ਤਾਂ ਜਾਣ ਹੀ ਵਾਲਾ ਸੀ।'

'ਨਮਾਜ਼ ਬਖਸ਼ਾਉਣ ਗਏ ਰੋਜ਼ੇ ਗਲ ਪੈ ਗਏ।' ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਵੱਲ ਦੇਖਿਆ। ਦੋਹਾਂ ਦੀਆਂ ਡਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚ ਭੂਤਕਾਲ ਦੀ ਭਿਆਨਕ ਬਜਰ ਗਲਤੀ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹਸ਼ਰ ਹਾਵੀ ਹੋ ਗਿਆ।

'ਜਨਾਬ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਆਪ ਹੀ ਆਏ ਹਾਂ... ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਅਸੀਂ ਮੁਜਰਮ ਹਾਂ... ਬਣੇ ਹਾਂ... ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਗਾਧੀ-ਗੋੜ 'ਚੋਂ ਕੱਢੋ। ਸਾਡੀ ਤਾਂ ਵਾਪਸੀ ਟਿਕਟ ਵੀ ਇੱਕ ਹਫ਼ਤੇ ਦੀ ਹੈ।'

'ਨਹੀਂ! ਤੁਸੀਂ ਵਾਪਿਸ ਕਿੱਦਾਂ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹੋ! ਜਦ ਇਹ ਗ਼ਬਨ, ਹੇਰਾਫੇਰੀਆਂ ਤੇ ਧੋਖਾ-ਧੜੀਆਂ ਦੇ ਫੌਜਦਾਰੀ ਕੇਸ ਚੱਲੇਗਾ ਤੇ ਫਿਰ ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਸਪੋਰਟ ਵੀ ਤਾਂ ਜ਼ਬਤ ਹੋ ਜਾਣਗੇ।' ਅਧਿਕਾਰੀ ਦਬਕੇ 'ਤੇ ਉੱਤਰ ਆਇਆ।

'ਪਲੀਜ਼! ਇਹ ਪਾਪ ਨਾ ਕਰਿਓ! ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਛੱਡ ਕੇ ਆਏ ਹਾਂ... ਇਕ ਵੀਕ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਐ ਸਿਰਫ਼।'

'ਭਾਅ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਸਰਕਾਰੀ ਤਿਕੜਮ ਬਾਜ਼ੀਆਂ ਤੋਂ ਅਨਜਾਣ ਹੋ। ਮੈਨੂੰ ਭਲੇ ਲੋਕ ਲਗਦੇ ਹੋ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਸ਼ਰਾਫ਼ਤ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਨਹੀਂ ਤੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਪੁਲਿਸ, ਬੈਂਕ ਵਾਲੇ, ਖੁਰਾਕ ਸਪਲਾਈ ਮਹਿਕਮਾ ਤੇ ਵਿਜ਼ੀਲੈਂਸ ਵਾਲੇ ਤੁਹਾਡੇ ਪਿੱਛੇ ਪੁਆ ਦਿੰਦਾ, ਮੈਂ ਬਲੈਕ-ਮੇਲਿੰਗ ਦੇ ਬੜਾ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਹਾਂ।

ਵੀਰ ਜੀ! ਇਹ ਗੀਵਾਲਵਰ ਕਿਹੜਾ ਜੇ? ਕਦੋਂ ਲਿਆ...? ਲਾਈਸੈਂਸ ਕਿੱਥੋਂ ਲਿਆ?'

ਤਿੰਨੇ ਸਵਾਲ ਲਗਾਤਾਰ ਅਗਨ-ਬਾਣ ਵਾਂਗ ਅਜਨਬੀ ਦੇ ਕਪਾਟ ਛਲਨੀ ਛਲਨੀ ਕਰਦੇ ਰਹੇ।

'ਮੈਨੂੰ ਪਤੈ ਤੁਹਾਡੀ ਅਮੀਰਾਂ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਤੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ ਹੈ ਤੇ ਯਾਰੀ ਹੈ... ਤੇ ਇਹ ਲਾਈਸੈਂਸ ਵੀ ਤਾਂ ਏਦਾਂ ਹੀ ਮਿਲੇ ਹਨ... ਫੋਕਟ ਵਿਚ ਮੁਲਾਹਜ਼ੇਦਾਰੀ ਨਾਲ।'

'ਹਾਂ ਜੀ ਹਾਂ... ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਜਾਣਦੇ ਹੀ ਹੋ... ਆਪਣਾ ਮਿੱਤਰ ਲੱਗਾ ਸੀ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਡੀ ਸੀ, ਕਹਿੰਦਾ ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਕਰਾ ਲਓ। ਉਸ ਦੀ ਹੀ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਹਥਿਆਰ ਮੇਰੇ ਹੱਥ ਲੱਗਾ। ਛਿੱਤਰ ਨਾਲ ਸਹਿਆ... ਲਾਈਸੈਂਸ ਵੀ ਮੁਫ਼ਤ ਤੇ ਇਹ ਵੀ ਕੌਡੀਆਂ ਦੇ ਭਾਅ, ਸਰਕਾਰੀ ਨੀਲਾਮੀ ਵਿਚ।' ਉਸ ਨੇ ਡੱਬ ਨੂੰ ਹੱਥ ਪਾਉਂਦਿਆਂ ਬੜੇ ਮਾਣ ਹੰਕਾਰ ਨਾਲ ਦੱਸਿਆ।

'ਮੈਂ ਵੀ ਤਾਂ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ? ਵੀਰ ਜੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕੋਲ ਨਾ ਗੱਲ ਕਰ ਬੈਠਿਓ! ਇਸ ਪਿੱਛੇ ਵੀ ਬੜੀ ਲੰਮੀ ਚੌੜੀ ਇਨਕੁਆਰੀ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਕਈ ਅਫ਼ਸਰ ਫਸੇ ਹਨ। ਕਈ ਬੇਨਾਮੇ ਲਾਈਸੈਂਸ-ਧਾਰੀ ਅੜਿੱਕੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਲਾਈਸੈਂਸ ਇਸ਼ੂ ਹੋਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਨਾਂ, ਪਤਾ, ਥਾਂ ਟਿਕਣਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਜ਼ਾਹਿਰ ਹੈ ਤੁਹਾਡਾ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਕੇਸ ਹੋਵੇਗਾ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਾਹਰ ਬੈਠੇ ਬਿਠਾਏ ਹੀ ਇਥੋਂ ਲਾਈਸੈਂਸ ਵੀ ਮਿਲ ਗਿਆ ਤੇ ਪੁਰਜ਼ਾ ਵੀ।'।

ਨਾਇਬ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਇਕ ਇਕ ਮਿੱਠੀ ਕਾਟ ਜਿਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੁਰਜ਼ਾ ਪੁਰਜ਼ਾ ਬੋਟੀ ਬੋਟੀ ਕੀਮਾ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਹ ਪਿੱਛਾ ਛੁਡਾਉਣ ਦੀ ਤਾਕ ਵਿਚ ਸਨ। ਪਸੀਨੇ ਨਾਲ ਗੜ੍ਹਚ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਦੀਆਂ ਡਰੀਆਂ ਘਬਰਾਈਆਂ ਅੱਖਾਂ 'ਚੋਂ ਹਾਲਾਤ ਦੀ ਭਿਆਨਕ ਗਹਿਰਾਈ ਨਾਪੀ।

'ਚਲੋ ਜੀ! ਸਰ! ਇਕੋਰਾਂ ਸਾਡਾ ਛੁਟਕਾਰਾ ਕਰਾ ਦਿਓ।' ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਝੁਕੇ ਪਏ ਸਨ।

'ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਫਸਾ ਲਿਆ ਵਿਚ ਆ ਕੇ। ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਏਨੇ ਵੱਡੇ ਘਿਣਾਉਣੇ ਅਪਰਾਧੀ ਪਿਛੋਕੜ ਵਾਲੇ ਮੁਜਰਮ ਬੈਠੇ ਹੋਣ, ਪਟਵਾਰੀ ਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਭਿਣਕ ਹੋਵੇ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਛੱਡ ਦੇਵਾਂ...ਤੇ ਫਿਰ ਪਤਾ ਕਿਵੇਂ ਅਨਰੱਥ ਹੋਊ? ਮੇਰੀ ਨੌਕਰੀ! ਪਟਵਾਰੀ ਦੀ... ਤੇ ਮੇਰੇ ਬਾਲ ਬੱਚੇ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ?? ਇਹ ਤਾਂ ਸੱਪ ਦੇ ਮੂੰਹ ਕੋਹੜੁ ਕਿਰਲੀ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਬਣ ਗਈ।'

'ਚਲੋ ਜਿਵੇਂ ਆਪ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ! ਆਪ ਹਮੇਂ ਹਥਕੜੀ ਲਗਾਈਏ।' ਅੱਖਾਂ ਤੇ ਜ਼ਬਾਨ ਦੋਹਾਂ 'ਚੋਂ ਤਰਲ ਹੋਈ ਮਨਜ਼ੀਤ ਕੌਰ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸੋਨੇ ਭਰੀਆਂ ਦੋਨੋਂ ਕਲਾਈਆਂ ਉਸ ਅੱਗੇ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ।

'ਨਹੀਂ! ਨਹੀਂ! ਮੁਆਫ਼ ਕਰਨਾ ਭੈਣ ਜੀ! ਆਪ ਜੈਸੇ ਪਹਿਲੇ ਕਹਿ ਰਹੇ ਥੇ ਨਾ! ਕਿ ਇੰਡੀਆ ਮੈਂ ਸਭ ਘਪਲੇਬਾਜ਼ੀ, ਰਿਸ਼ਵਤਖੋਰੀ ਤੇ ਜੰਗਲੀ ਰਾਜ ਚੱਲ ਰਿਹਾ... ਇਸ ਪੀਛੇ ਔਰ ਇਸ ਕੇ ਸਾਥ ਆਪ ਕੀ ਭੀ ਸਾਂਝ ਹੈ... ਆਪ ਕਾ ਭੀ ਹਿੱਸਾ ਹੈ... ਆਪ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈਂ ਇਸ ਕੇ।'

'ਹਾਂ... ਹਾਂ... ਹੈ... ਇਸ ਹਮਾਮ ਮੇਂ ਸਾਰੇ ਨੰਗੇ, ਹਮ ਮਾਨਤੇ ਹਨ... ਆਪ ਹਮੇਂ ਜੁਰਮਾਨਾ ਕਰੋ... ਹਮ ਦੇਣੇ ਕੋ ਤਿਆਰ ਹੈਂ... ਪਰ ਆਪ ਸੀਧੇ ਬਾਤ ਕਰੋ.... ਹਮੇਂ ਧਮਕੀਆਂ ਔਰ ਜ਼ਲਾਲਤ ਮੇਂ ਜ਼ਲੀਲ ਮੱਤ ਕਰੋ... ਪਾਣੀ ਪਲੀਜ਼!'

ਸਰਕਾਰੀ ਪੇਚਿਆਂ ਦੇ ਦੋ ਚਾਰ ਟੁਣਕਿਆਂ 'ਤੇ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਥਿਆਰ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੇ। ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੀ ਪਾਣੀ ਪਾਣੀ ਹੋਈ ਮਨਜ਼ੀਤ ਕੌਰ ਨੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਗਿਲਾਸ ਦੀ ਤਲਬ ਜ਼ਾਹਰ ਕੀਤੀ ਤੇ ਪੂਰੀ ਦੀ ਪੂਰੀ ਨਾਇਬ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਅਰਪਣ ਹੋ ਗਈ।

'ਹਮੇਂ ਯਹ ਵੀ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਸਿੱਧੇ ਅਸਿੱਧੇ ਤਰੀਕੇ ਸੇ ਨੌਂ-ਜੁਆਨ ਲੜਕੇ ਲੜਕੀਓਂ ਕੋ ਵਰਗਲਾ ਕੇ ਵਿਦੇਸ਼ ਭੇਜਣ ਕੇ ਬਹਾਨੇ ਲਾਖੋਂ ਕਰੋੜੋਂ ਰੁਪੈ ਬਟੋਰੇ ਹਨ। ਆਪ ਹਾਕੀ... ਕਬੱਡੀ ਦੇ ਖਿਲਾੜੀ ਲਿਜਾਉਂਦੇ ਹੋ... ਗਾਇਕ ਕਲਾਕਾਰ ਤੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਕੀ ਬਣਾ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਲਿਜਾਉਣ ਦੀ ਚਾਟ ਖਿਲਾਰਦੇ ਹੋ। ਮੈਂ ਔਰ ਨਵਾਂ ਚੈਪਟਰ ਨਹੀਂ ਖੋਲਣਾ ਚਾਹਤਾ। ਮੈਂ ਸੱਚ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ... ਆਪ ਕੋ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਤਾਂ ਹੂੰ ਕਿ ਅਗਰ ਆਪ ਕਹੀਂ ਭੀ ਕਿਸੇ ਏਕ ਕੇਸ ਮੇਂ ਇੰਟਰੈਪ ਹੋ ਗਏ ਤੋਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਯਹਾਂ ਹੀ ਕੇਸ ਭੁਗਤਦੇ ਭੁਗਤਦੇ ਨਿਕਲ ਜਾਏਂਗੀ ਆਪ ਕੀ।' ਹਥੋੜੇ ਦੀ ਇਕ ਹੋਰ ਸੱਟ ਮਾਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਹਿੰਦਾ-ਖੂਹੰਦਾ ਸਾਹ ਸੱਤ ਚਿੱਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

'ਹਮ ਨੇ ਏਕ ਬਾਰ ਬਤਾ ਦੀਆ'। ਆਪ ਜੋ ਕਹੋਂ, ਜੈਸੇ ਕਹੋਂ ਹਮ ਤਿਆਰ ਹੈਂ।'

'ਤਾਂ ਫਿਰ ਪਲੀਜ਼ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਨਾ ਆਓ। ਪਟਵਾਰੀ ਹੀ ਸਭ ਕੁੱਝ ਹੈ। ਉਹ ਹੀ ਖੇਤਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ ਤੇ ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਵੀ... ਅਸੀਂ ਵੀ ਪਟਵਾਰੀ ਤੋਂ ਚਾਲੂ ਹਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਸੁਣਿਆ ਨਹੀਂ! ਪਟਵਾਰੀ ਤੋਂ ਤਾਂ ਰੱਬ ਵੀ ਡਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਤੇ ਉਸ ਦਾ ਸਿੰਘਾਸਨ ਅਰਸ਼ੋਂ ਲਾਹ ਕੇ ਫਰਸ਼ 'ਤੇ ਨਾ ਪੱਟਕ ਦੇਵੇ ਜਾਂ ਇਹ ਖੁਦਾ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾ ਕਰ ਦੇਵੇ ਜਿਵੇਂ ਤੁਹਾਡਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਇਸੇ ਦੀ ਹੀ ਕਲਮ ਦਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮਾ ਐ।' ਨਾਇਬ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਮੁਸਕਰਾਹਟ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜੰਮੀ ਪਿੱਛੀ ਕੁੱਝ ਕੁੱਝ ਮੱਠੀ ਹੋਈ।

'ਲਓ ਚਾਹ ਪੀਓ...'। ਸੇਵਾਦਾਰ ਚਾਹ ਰੱਖ ਗਿਆ।

'ਇਹ ਚਾਹ ਸਾਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਲੰਘੇਗੀ? ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਨਡਿੰਨਵੇਂ ਦੇ ਚੱਕਰ 'ਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ'।

'ਕੋਈ ਨਾ ਇਹ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰੀ ਫਾਰਮੈਲਿਟੀ ਸੀ। ਤੁਸੀਂ ਪਟਵਾਰੀ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰ ਲਓ... ਹੋ ਜਾਏਗਾ... ਜਿਵੇਂ ਕਹੇ ਹੋ ਜਾਏਗਾ। ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਕਰੋ! ਲੋ ਚਾਹ ਲਓ ਪਲੀਜ਼। ਬਾਕੀ ਸਾਡੀ ਕੋਈ ਮੰਗ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਸਿਰਫ਼ ਉਪਰਲੇ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਪਾਣੀ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਜ਼ਹਿਰ ਫੱਕਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਵਿਤ ਅਨੁਸਾਰ ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਤਿਲ ਫੁੱਲ ਹਿੱਸਾ ਪਾ ਜਾਓ।'

'ਪਟਵਾਰੀ ਸਾਹਿਬ! ਇਹ ਠੀਕ ਬੰਦੇ ਨੇ, ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰ ਦਿਓ, ਜੇ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ ਤਾਂ।' ਨਾਇਬ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਪਟਵਾਰੀ ਨੂੰ ਸੈਨਤ ਮਾਰੀ।

ਪਟਵਾਰੀ ਜੋ ਉਹਲੇ ਬੈਠਾ ਸਭ ਕੁਝ ਸੁਣ ਰਿਹਾ ਸੀ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ।

'ਸਰ ਕੰਪਿਊਟਰ ਲੈਣਾ! ਮੇਰੀ ਤਾਂ ਘਰਵਾਲੀ ਨੇ ਘਰ ਨਹੀਂ ਵੜਨ ਦੇਣਾ ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ।'

'ਤੇ ਹਾਂ ਲਓ! ਇਹ ਕਿਹੜਾ ਨਾਂਹ ਕਰਦੇ ਨੇ! ਤੁਸੀਂ ਕੰਪਿਊਟਰ ਲਓ ਤੇ ਇੱਕ ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਵੀ... 'ਲੈਪ-ਟਾਪ... ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਪੂਰਾ ਤਸੱਲੀ ਬਖ਼ਸ਼ ਕਰ ਦਿਓ। ਕੋਈ ਸ਼ਕਾਇਤ ਦੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਨਾ ਰਹੇ। ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਅੱਖ ਦਾ ਕੋਨਾ ਨੱਪਿਆ।

'ਕਿਉਂ ਜੀ ਠੀਕ ਹੈ ਨਾ...? ਨਾਇਬ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਦਮੀ ਵੱਲ ਹੱਥ ਵਧਾਇਆ।

'ਹਾਂ ਜੀ ਠੀਕ! ਬਿਲਕੁਲ ਠੀਕ...' ਉਸਨੇ ਵੀ ਅੱਗੋਂ ਮੁਸਕਰਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਤਹਿਸੀਦਾਰ ਨਾਲ ਹੱਥ ਮਿਲਾ ਦਿੱਤਾ।

000

ਆਖਰੀ ਚੀਕ - ਚਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਪੰਨੂ ਸੈਨਹੋਜ਼ੇ ਕੈਲੀਫੋਰਨੀਆ

ਸੈੱਲ ਫੋਨ ਦਾ ਸਨਸਨੀ-ਖੇਜ਼ ਸੁਨੇਹਾ, 'ਭਾਰਗੋ ਡੈੱਡ...' ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਅਚੰਭਾ ਜਿਹਾ ਹੋਇਆ। ਮੈਂ ਯਾਦ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ।

'ਕੌਣ ਭਾਰਗੋ...?' ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਪੁਰਾਣੇ ਵੀਰਾਨ ਪਏ ਛੱਡੇ ਹੋਏ ਖੂਹ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨੇ ਢੇਮ ਸੁੱਟ ਮਾਰੀ ਹੋਵੇ, ਮੈਂ ਆਪਣੀਆਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਦੇ ਪੰਨੇ ਪਲਟਦਾ, ਪੁਰਾਣੇ ਜ਼ਖ਼ਮਾਂ ਦੇ ਭਰ ਚੁੱਕੇ ਅੰਗੂਰ ਸਹਿਲਾਉਂਦਾ, ਕੁਝ ਲੱਭਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਲੱਗਾ।

'ਹਾਂ! ਸੀ...ਯਾਦ ਆਇਆ, ਇਕ ਸੀ ਭਾਰਗੋ! ਤੀਹ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ! ਉਹੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਮੇਰਾ ਉਸਤਾਦ ਵੀ ਸੀ, ਉਸੇ ਨੇ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਨੌਕਰੀ ਦੇ ਕਾਇਦੇ-ਕਾਨੂੰਨ ਤੇ ਦਾਅ-ਪੇਚ ਸਮਝਾਏ ਸਨ। ਉਸੇ ਦੇ ਸਮੇਂ ਮੈਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵਿਚ ਭਰਤੀ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਫੰਨੇ-ਖਾਂ ਲਾਟੀ-ਟੀਨ ਸਮਝਦਾ ਸੀ। ਹੈਟ ਪਾਉਂਦਾ ਸੀ, ਬੜੀ ਸੁਹਣੀ ਸੁੰਦਰ ਗੋਰਿਆਂ ਵਰਗੀ ਲਾਲ-ਲੁੱਗੜ੍ਹ ਮਿਕਨਾਤੀਸੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਦਾ ਮਾਲਕ ਸੀ ਉਹ। ਉਸਦੀ ਆਕਰਸ਼ਕ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਦਿੱਖ ਵੇਖ ਕੇ ਡੀ ਸੀ ਤੱਕ ਵੀ ਆਪਣੀ ਸੀਟ ਤੋਂ ਉਠ ਖੜ੍ਹਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਉਸ ਦਾ ਆਦਰ ਮਾਣ ਕਰਨ ਲਈ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਮੂੰਹੋਂ ਬੋਲਦਾ, ਆਪਣਾ ਤੁਆਰਫ਼ ਕਰਾਉਂਦਾ,

'ਆਈ ਹਿਮਸੈਲਫ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਭਾਰਗੋ।' ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚੋਂ ਉਸ ਦਾ ਹੱਥ ਤੰਗ ਸੀ। ਤਾਂ

'ਹੈ ਤੇਰੇ ਦੀ...ਜਾਓ ਬਾਹਰ ਬੈਠੋ... ਠਹਿਰ ਕੇ ਆਉਣਾ।'

ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਮੂੰਹ ਬੋਲੀ ਫਿਟਕਾਰ ਉਸਦੇ ਚੌਕੀਦਾਰ ਦਾ ਵੀ ਮੂੰਹ ਥਪੇੜ ਜਾਂਦੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਬਿਨਾਂ ਕੁਝ ਸੁਣੇ ਪੁਛੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਲੰਘਣ ਦਿੱਤਾ।

'ਉਹ ਤਾਂ ਕਦੇ ਦਾ ਮਰ ਚੁੱਕਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਬੜਾ ਬਿਮਾਰ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਅਵੱਲੀ ਕਸਰ ਪੈ ਗਈ ਸੀ। ਮਾਰੂ ਬਿਮਾਰੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਸਾਰਾ ਸਰੀਰ ਔੜ ਮਾਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵਾਂਗ ਪਾਟ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੇ ਜੁਆਬ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।' ਜਿਵੇਂ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਸੁਣਿਆ ਸੀ।

ਫਿਰ ਘੰਟੀ ਵੱਜੀ

'ਹਾਂ...ਹਾਂ...ਜੀ...ਹਰਭਾਨ! ਮੈਂ ਪਛਾਣ ਲਿਆ...ਹਾਂ? ਕਿੱਦਾਂ? ਕਿੱਥੋਂ ਬੋਲਦਾਂ? ਬਿਨ ਬਾਦਲ ਬਰਸਾਤ! ਕਿਵੇਂ ਯਾਦ ਆ ਗਿਆ ਏਨੇ ਚਿਰ ਪਿੱਛੋਂ?'

'.....'

‘ਓ ਹੋ! ਸੌਰੀ, ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਉਹਨੂੰ ਕਦੇ ਦਾ ਜਹੰਨਮ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਸਮਝਿਆ ਸੀ।

ਹੱਛਾ... ਠੀਕ... ਤੂੰ ਵੀ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ? ਰਾਹਦਾਰੀ ਭੇਜੀ ਸੀ, ਚੰਗਾ ਰਿਹਾ ਯਾਰ! ਫੇਰ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਦਾ ਮੁੱਲ ਤਾਰ ਦਿੱਤਾ ਉਹਨੇ!’

ਹਰਭਾਨ ਦੇ ਸੁਨੇਹੇ ਨੇ ਮੇਰੀ ਕਿਆਸ ਦੀ ਤਸਦੀਕ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਮੈਂ, ਹਰਭਾਨ ਤੇ ਕਾਲਾ ਸਿੰਘ ਤਿੰਨੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ, ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਬੱਲੇ, ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਾਂ। ਹਰਭਾਨ ਉਸਦਾ ਮੋਹਰਾ ਹੱਥ-ਠੋਕਾ ਸੀ। ਦਫ਼ਤਰ ਦੇ ਕੰਮ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਸਦਾ ਬੈਗ ਵੀ ਚੁੱਕਦਾ ਸੀ ਤੇ ਹੈਟ ਵੀ ਫੜਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਅਰਦਲ-ਪੁਣਾ ਵੀ ਕਰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਰਾਤ ਦਿਨੇ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਨਿਆਣੇ ਵੀ ਖਿਡਾਉਂਦਾ ਸੀ ਤੇ ਚੌਕੇ ਭਾਂਡੇ ਦਾ ਕੰਮ ਵੀ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਪਿਛੋਕੜ ਭਾਰਗੋ ਪਿੰਡ ਦਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕੁਝ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੀ ਨੇੜਤਾ ਰੱਖਦਾ ਸੀ। ਭਰਜਾਈ ਦਾ ਸਿਰ ਘੁੱਟਣਾ, ਲੱਤਾਂ ਘੁੱਟਣੀਆਂ, ਧਰਨ ਕੱਢਣੀ, ਦਵਾਈ ਦੇਣੀ ਆਦਿ ਦਾ ਵਾਧੂ ਭਾਰ ਭਾਰਗੋ ਦੇ ਸਿਰੋਂ ਘਟਿਆ ਸਮਝ ਕੇ ਉਹ ਬਹੁਤ ਸੁਰਖਰੂ ਸਮਝਦਾ ਸੀ। ਸਕੂਲ ਪੜ੍ਹਦੇ ਦੋਵੇਂ ਲੜਕੇ ਤੇ ਇਕ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਛੱਡਣ ਜਾਣਾ ਤੇ ਫਿਰ ਲੈ ਕੇ ਆਉਣਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਰ ਸਹੂਲਤ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰੱਖਣਾ, ਉਹ ਬੜੀ ਈਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਘਰੇਲੂ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਸੀ। ਬਾਜ਼ਾਰੋਂ ਸਾਗ ਸਬਜ਼ੀ ਲਿਆਉਣੀ ਉਹ ਆਪਣੀ ਸ਼ਾਨ ਸਮਝਦਾ ਸੀ ਤੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹਿੱਕ ਕੱਢ ਕੇ ਚੱਲਦਾ ਸੀ।

ਕਾਲਾ ਸਿੰਘ ਇਹ ਸਾਰੇ ਤਾਂ ਨਹੀਂ, ਅੱਧੇ ਕੁ ਕੰਮ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਮੈਂ? ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਦਫ਼ਤਰ ਦਾ ਕੰਮ ਹੀ ਕਰਦਾ ਸੀ ਸਰਕਾਰੀ ਨੇਮ ਦੇ ਨਾਲ।

ਹਰਭਾਨ ਮੀਟ ਮੁਰਗਾ ਮੱਛੀ ਕਬਾਬ ਗੋਸ਼ਤ ਬਣਾਉਣ, ਬਾਰ ਬੀ ਕਿਊ ਦਾ ਬੜਾ ਕਾਰੀਗਰ ਸੀ। ਦਫ਼ਤਰ ਵਿਚ ਵੀ ਜਦ ਕਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਇਕ ਅੱਧ ਵਾਰ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਜਸ਼ਨ ਹੁੰਦਾ, ਹਰਭਾਨ ਹੀ ਸਭ ਮਸਾਲਾ ਭੁੰਨਦਾ ਤੇ ਉਸੇ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਦੀ ਬਣੀ ਭਾਜੀ ਤਰਕਾਰੀ ਦਿੱਲੀ ਦਰਬਾਰ ਤੱਕ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਉਹੀ ਇਸ ਸਭ ਕੁਝ ਦਾ ਸੰਚਾਲਕ ਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਭਾਰਗੋ ਦੀ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਵੀ ਮੈਡਮ ਦੇ ਘਰ ਦੇ ਹਰ ਕੰਮ ਵਿਚ ਹੱਥ ਵਟਾਉਣਾ ਉਸੇ ਨੇ ਹੀ ਆਪਣਾ ਜੁੱਮਾ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਕਈ ਵੇਰਾਂ ਬੜੀ ਸ਼ੇਖੀ ਨਾਲ ਦੱਸਦਾ ਸੀ, ਭਾਵੇਂ ਅੰਦਰਲੀ ਗੱਲ ਨਾ ਮੈਂ ਕਦੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁੱਛੀ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਨੇ ਕਦੇ ਦੱਸੀ ਸੀ। ਦਾਰੂ ਦੇ ਸਰੂਰ ਵਿਚ ਕਦੇ ਕਦੇ ਬੜੇ ਸੁਆਦ ਨਾਲ ਏਨਾ ਜ਼ਰੂਰ ਦੱਸ ਦਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਮੇਮ ਦਾ ਸਿਰ ਝੱਸਦਾ ਹੈ, ਲੀਖਾਂ ਕੱਢਦਾ ਹੈ, ਮੁੱਠੀਆਂ ਭਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸਤਰੇ ਨਾਲ ਕੱਛਾਂ ‘ਚੋਂ ਵਾਧੂ ਬੇਲੋੜੇ ਵਾਲ ਲਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਿਤਾ-ਪੁਰਖੀ ਰਾਜਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਵੀ ਇਹ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਉਹ ਚੰਗੀ ਸਮਰੱਥਾ ਤੇ ਸੁਹਿਰਦਤਾ ਨਾਲ ਨਿਭਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਦੇ ਸਭ ਝਮੇਲੇ ਮੁਆਫ਼ ਸਨ ਤੇ ਫਰਸਤ ਸਮੇਂ ਮਰਜ਼ੀ ਹੋਵੇ ਚੱਕਰ ਲਾ ਆਏ ਜਾਂ ਨਾ, ਇਹ ਉਸਦੀ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਸੀ। ਮੈਡਮ ਇੰਦੂ ਵੀ ਉਸ ਦੀ ਤਾਰੀਫ਼ ਕਰਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਥੱਕਦੀ।

ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਉੱਪਰਲੀਆਂ ਚਾਪਲੂਸੀਆਂ ਤੇ ਮੱਖਣਬਾਜ਼ੀ ਵਾਲੀਆਂ ਆਦਤਾਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਕੌੜ ਸੀ। ਅੰਦਰੋਂ ਤਾਂ ਕਾਲਾ ਵੀ ਕੌੜਦਾ ਸੀ ਪਰ ਬਿੱਲੀ ਦੇ ਗਲ ਟੱਲੀ ਕੌਣ ਬੰਨ੍ਹੇ! ਇਹ ਵੱਡੀ ਸਮੱਸਿਆ ਸੀ। ਇਕ ਰਾਤ ਮੇਰੇ ਘਰ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਅਸਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸਦਾ ਉੱਪਰਲਾ ਨਿੱਜੀ ਕੰਮ ਤੇ ਵਾਧੂ ਘਰੇਲੂ ਬੁੱਤੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ। ਨਿਯਮ ਅਨੁਸਾਰ ਸਰਕਾਰੀ ਕੰਮ ਹੀ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਦਫ਼ਤਰ ਪਹੁੰਚਦੇ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ-ਪੱਤਰ ਮਿਲ ਗਿਆ। ਚੇਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਸੀ... ਪਰ ਉਸ ਵਿਚ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਤੇ ਗੁੱਸੇ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਜ਼ਰੂਰ ਸੀ ਤੇ ਮੇਰੀ ਕੱਚੀ ਨੌਕਰੀ ਲਈ ਖ਼ਤਰੇ ਦੀ ਘੰਟੀ ਸੀ।

‘ਕੀ ਹੋਇਆ ਸਰ!’... ਮੈਨੂੰ ਦੱਸੋ ਤਾਂ ਸਹੀਂ... ਕੀ ਕਸੂਰ ਮੇਰਾ?’

'ਤੇਰਾ...ਕਸੂਰ...? ਤੂੰ! ਕੱਲ੍ਹ ਜੰਮੀ ਗਿਦੜੀ ਅੱਜ ਹੋਇਆ ਵਿਆਹ... ਘਰ ਦੀ ਬਿੱਲੀ ਘਰ ਨੂੰ ਮਿਆਂਊਂ! ਕੱਲ੍ਹ ਦਾ ਛੋਕਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਕਸਾ ਰਿਹੈਂ ਮੇਰੇ ਖਿਲਾਫ...ਭੜਕਾ ਰਿਹੈਂ!'

'ਨਹੀਂ ਸਾਹਿਬ! ਐਸੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ...!'

'ਭਾਈ ਬੇਟੇ! ਮੈਨੂੰ ਹਰਭਾਨ ਨੇ ਸਭ ਦੱਸ ਦਿੱਤੀ... ਤੇਰੀ ਕਰਤੂਤ! ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਬਿਲਾ ਕਰ ਲੈ, ਕੋਈ ਹੋਰ ਨੌਕਰੀ ਲੱਭ ਲੈ ਚੰਗੇਰੀ। ਇਹ ਤੇਰੇ ਮੁਆਫ਼ਕ ਨਹੀਂ ਆਉਣੀ।'

ਉਸ ਦੀ ਚਿਤਾਵਨੀ ਨੇ ਇਕੋਰਾਂ ਫਿਰ ਮੈਨੂੰ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਦਫ਼ਤਰ ਦੀਆਂ ਪੌੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਪਿਛਲੇ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਕਈ ਅਦਾਰੇ ਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਖੜਕਾਉਂਦੇ ਨੌਕਰੀ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਕਰਦੇ ਮਸਾਂ ਇਹ ਨਸੀਬ ਹੋਈ ਸੀ।

'ਨਹੀਂ ਜਨਾਬ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਐਸੀ ਗਲਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ...!'

ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਉਸਦਾ ਖਿੰਗਰ ਮਨ ਪੰਘਰਾਇਆ ਤੇ ਉਸਦੀਆਂ ਮਾਰੂ-ਧਾਰਨਾਵਾਂ 'ਤੇ ਪੂੰਝਣਾ ਫੇਰਿਆ ਸੀ। ਮੇਰਾ ਵੀ ਉਹ ਯਾਰ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਚੌਂਕੇ-ਚੁੱਲੇ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਹੀਂ, ਨਕਦ-ਨਾਵੇਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਉਹ ਚੁਫੇਰ-ਗੜ੍ਹੀਆ ਸਦਾ-ਬਹਾਰ ਇਸਪੈਕਟਰ ਸੀ ਹਰਫਨ-ਮੌਲਾ। ਗੰਗਾ ਗਏ ਤਾਂ ਗੰਗਾ ਰਾਮ, ਜਮਨਾ ਗਏ ਤਾਂ ਜਮਨਾ ਦਾਸ। ਗੱਡੀ ਚੜ੍ਹੇ ਰੇਲਵੇ ਇਸਪੈਕਟਰ, ਬੱਸ ਚੜ੍ਹੇ ਬੱਸ ਇਸਪੈਕਟਰ, ਕਾਰਖਾਨੇ ਜਾਏ ਲੇਬਰ, ਫੈਕਟਰੀ ਇਸਪੈਕਟਰ ਤੇ ਹੋਰ ਹਰ ਥਾਂ ਉਹ ਆਪਣਾ ਮਖੌਟਾ ਬਦਲ ਲੈਂਦਾ। ਗੱਡੀਆਂ ਬੱਸਾਂ ਵਿਚ ਸਵਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਟਿਕਟਾਂ ਚੈੱਕ ਕਰਨ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ।

ਪਹਿਲੀ ਵੇਰਾਂ ਇਕੱਠੇ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਬਠਿੰਡੇ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਗੱਡੀ ਬੈਠੇ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਇਕ ਟਿਕਟ ਲੈ ਆਇਆ, ਇਹ ਸਮਝ ਕੇ ਕਿ ਉਹ ਪੁਰਾਣਾ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਯਾਤਰੂ ਹੈ, ਮਾਸਿਕ ਪਾਸ ਹੋਵੇਗਾ ਉਸ ਦੇ ਕੋਲ। ਉਸਨੇ ਵੀ ਕੋਈ ਉਜ਼ਰ ਨਾ ਕੀਤਾ। ਕੋਟਕਪੂਰਾ ਗੱਡੀ ਰੁਕਦੇ ਸਾਰ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਤੇ ਚੈੱਕਰਾਂ ਨੇ ਗੱਡੀ ਘੇਰ ਲਈ।

'ਟਿਕਟ ਮੈਨੂੰ ਫੜ੍ਹਾ ਦੇਹ...!' ਉਸ ਨੇ ਮੌਕਾ ਭਾਂਪ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ।

ਮੈਂ ਵੀ ਸਮਝ ਗਿਆ। ਉਸਦੀ ਬਿਨ ਟਿਕਟੇ ਸਫ਼ਰ ਕਰਨ ਦੀ ਆਦਤ ਬਾਰੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੁਰਾਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਕੋਲੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗ ਚੁੱਕਾ ਸੀ।

'ਇਸ ਨੂੰ ਟਿਕਟ ਦੇ ਕੇ ਮੈਂ ਬਿਨ-ਟਿਕਟਾ ਬਣ ਜਾਵਾਂ?' ਮੈਂ ਕੁਝ ਪਲ ਲੰਘਾ ਦਿੱਤੇ, ਟਿਕਟ ਦੇਖਦੇ ਟੋਲਦੇ।

'ਜਲਦੀ ਥੱਲੇ ਆ ਜਾਹ...!' ਥੱਲੇ ਉੱਤਰਦੇ ਪਿੱਛੇ ਨੂੰ ਹੱਥ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਉਸ ਨੇ ਚਿਤਾਵਨੀ ਜਿਹੀ ਦਿੱਤੀ। ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਥੱਲੇ ਉੱਤਰ ਗਿਆ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਟਿਕਟ ਪੁੱਛਣ ਦੀ ਜੁਰਅਤ ਨਾ ਕੀਤੀ। ਦੋ ਚਾਰ ਡੱਬੇ ਛੱਡ ਕੇ ਇਕ ਵਿਚ ਉਹ ਤੇ ਮੈਂ ਵੀ ਪਿੱਛੇ ਹੀ ਚੜ੍ਹ ਗਏ।

'ਕੌਣ ਹੈ...? ਕੀ ਗੱਲ? ਕਿਹੜਾ ਐ?' ਬੜੀ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਕੜਕਵੀਂ ਦਬਕੇ ਭਰੀ ਆਵਾਜ਼ ਨੇ ਮੇਰੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਕੰਬਣੀ ਛੇੜ ਦਿੱਤੀ। ਮੈਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿਚ ਦੇਰ ਨਾ ਲੱਗੀ। ਉਹ ਤਾਂ ਜੀ ਆਰ ਪੀ ਦਾ ਡੱਬਾ ਸੀ।

'ਆਪ ਹੀ ਆਂ ਭਾਈ... ਘਰ ਦੇ ਹੀ ਬੰਦੇ ਹਾਂ। ਏਨੀ ਜਲਦੀ ਪਛਾਣ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੇ ਹੋ...?' ਭਾਪੇ ਦੇ ਜੁਆਬ ਨਾਲ ਕੋਈ ਅਧ-ਲੰਮਾ ਪਿਆ ਅਫ਼ਸਰ ਲਗਦਾ ਆਦਮੀ ਮੁਸਕਰਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਸਿੱਧਾ ਉੱਠ ਬੈਠਾ।

'ਆਓ... ਜੀ ਆਇਆ ਨੂੰ... ਮੁਆਫ਼ ਕਰਨਾ, ਬਾਹਰ ਰੋਡ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਨਾ ਗੱਡੀ ਵਿਚ! ਕੋਈ ਮਾਂ ਭੈਣ ਚੋ..., ਛਾਪੇ ਹੋ ਡਰਦੇ ਇੱਧਰ ਉੱਧਰ ਦੌੜਨ ਲਗਦੇ ਨੇ। ਬਿਨ ਟਿਕਟੇ ਆਪੇ ਹੀ ਆ ਫਸਦੇ ਨੇ ਇਸ ਸਾਡੀ ਗ੍ਰਿਫਤ ਵਿਚ...' ਉਸਨੇ ਉਬਾਸੀ ਲੈਂਦੇ ਉਠ ਕੇ ਹੱਥ ਮਿਲਾਇਆ।

'ਠੀਕ! ਠੀਕ ਹੈ... ਕੋਈ ਗੱਲ ਨੀ... ਤੈਨੂੰ ਅਸੀਂ ਉਹ ਲਗਦੇ ਆਂ?'

'ਜਾਨ ਬਚੀ ਸੋ ਲਾਥੋਂ ਪਾਏ...' ਮੈਂ ਟਿਕਟ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਿਨ ਟਿਕਟਾ ਬੜਾ ਵੱਡਾ ਗੁਨਾਹਗਾਰ ਸਮਝਿਆ।

ਰੇਲ ਗੱਡੀ ਵਿਚ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਸਫ਼ਰ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸੁੰਦਰ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਤੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਿੱਠੇ ਮਿਲਾਪੜੇ ਸੁਭਾਅ ਕਰਕੇ ਗਾਰਡਾਂ, ਡਰਾਈਵਰਾਂ, ਟੀਟੀਆਂ ਤੇ ਹੋਰ ਸਟਾਫ਼ ਨਾਲ ਉਸਦੀ ਬੜੀ ਡੂੰਘੀ ਆੜੀ ਪੈ ਗਈ ਸੀ। ਉਹ ਏ ਸੀ ਜਾਂ ਅਪਰ ਕਲਾਸ ਵਿਚ ਮੁਫ਼ਤ ਸਫ਼ਰ ਕਰਦਾ ਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਬੈਠ ਕੇ ਚਾਹ ਪੀਣੀ ਪਿਲਾਉਣੀ ਆਪਣੀ ਸ਼ਾਨ ਉੱਚੀ ਸਮਝਦੇ, ਉਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਪਾਣੀ ਵੀ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਬਹੁਤੀ ਵੇਰਾਂ ਉਹ ਗਾਰਡ ਦੇ ਡੱਬੇ ਵਿਚ ਹੀ ਜਾ ਬੈਠਦਾ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਨਾਲ ਲਗਦੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਬੋਰੀ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰ ਦਿੰਦਾ। ਸਟੇਸ਼ਨਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਉਹ ਟਿਕਟ ਕਲੈਕਟਰਾਂ ਨਾਲ ਖਾਲੀ ਹੱਥ ਮਿਲਾ ਕੇ ਲੰਘ ਜਾਂਦਾ ਪਰ ਅਸੀਂ ਜੇਬ 'ਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਹੱਥ 'ਚ ਫੜੀ ਟਿਕਟ ਫੜਾ ਕੇ ਲੰਘਦੇ।

ਇਕ ਰਾਤ ਗਿਆਰਾਂ ਬਾਰਾਂ ਵਜੇ ਮੇਰਾ ਕੁੰਡਾ ਖੜਕਿਆ। ਮੈਂ ਅਭੜਵਾਹਾ ਉੱਠਿਆ।

'ਕੌਣ ਹੈ...? ਕੌਣ ਹੋ ਸਕਦਾ ਇਸ ਵੇਲੇ...?'

ਫੇਰ ਖਟਖਟਾਹਟ ਹੋਈ। ਮੈਂ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਡਰਦੇ ਝਕਦੇ। ਉਸ ਦਾ ਘਬਰਾਇਆ ਉੱਖੜਿਆ ਹੋਇਆ ਧਵਾਂਖਿਆ ਜਿਹਾ ਰੌਂਦੂ ਚਿਹਰਾ ਦੇਖ ਕੇ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮੋਢਿਆਂ ਤੋਂ ਫੜ੍ਹ ਕੇ ਅੰਦਰ ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਬਿਠਾਇਆ। ਜ਼ਿਆਦਾ ਪੀਤੀ ਹੋਈ ਵਿਸਕੀ ਦੀ ਗੰਧ ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ ਤੇ ਨਾਸਾਂ 'ਚੋਂ ਵਾਵਰੋਲੇ ਵਾਂਗ ਮੇਰੇ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਘੁੰਮਣਘੇਰੀ ਮਚਾ ਗਈ। ਮੈਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਤਜਰਬਾ ਸੀ ਕਿ ਜਦ ਉਹ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸ਼ਰਾਬੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ, ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਡਰਾਮੇ ਅਕਸਰ ਹੀ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ, ਕਦੇ ਰੋਣ ਲਗਦਾ, ਹੱਸਣ ਲੱਗਦਾ ਤੇ ਕਦੇ ਡੰਡ ਬੈਠਕਾਂ ਮਾਰਨ ਲੱਗਦਾ, ਮੱਘੇ ਕੱਢਦਾ... ਬੜ੍ਹਕਾਂ ਮਾਰਦਾ, ਪਰ ਨਹੀਂ! ਅੱਜ ਤਾਂ ਉਹ ਸੱਚੀਂ ਮੁੱਚੀਂ ਅੰਦਰੋਂ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਹੋਏ ਸੱਪ ਵਾਂਗ ਵਿੰਗਾ ਟੇਢਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ।

'ਕੀ ਹੋਇਆ... ਭਾਅ ਜੀ...? ਅੱਜ ਏਨੀ?... ਇਹ ਕਿਵੇਂ... ਕੀ ਹੋਇਆ... ਕਿਹੜੀ ਮੁਰਗੀ ਕਾਬੂ ਆ ਗੀ?'

ਮੈਂ ਕਈ ਵੇਰਾਂ ਉਸ ਨੂੰ 'ਭਾਅ ਜੀ' ਕਹਿੰਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਪਿੱਛੇ ਆਪਣੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮੇਰੇ 'ਭਾਅ ਜੀ' ਵਿਚੋਂ ਨਿੱਘ ਮਾਣਦਾ ਮੈਨੂੰ ਕਲਾਵੇ ਵਿਚ ਭਰ ਲੈਂਦਾ।

'ਕੀ ਦੱਸਾਂ ਭਾਊ...? ਇਹ ਪੁੱਛ, ਕੀ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ।' ਉਹ ਰੋਣ ਵਾਲਾ ਹੀ ਸੀ, ਭਾਵੇਂ ਰੋਇਆ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਮੱਥਾ ਘੁੱਟੀ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ।

'ਦੱਸੋ ਤਾਂ ਸਹੀਂ...' ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਫੇਰ ਮੋਢੇ ਤੋਂ ਫੜ੍ਹ ਕੇ ਘੁੱਟ ਲਿਆ। ਉਹ ਮੇਰੇ ਮੋਢੇ ਨਾਲ ਲੱਗ ਕੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਂਗ ਡੁਸਕਣ ਲੱਗਾ।

'ਆਪਣੇ ਪੈਰੀਂ ਆਪ ਕੁਹਾੜਾ ਮਾਰ ਲਿਆ... ਅੱਜ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ।' ਮੱਥੇ ਨੂੰ ਹੱਥ ਮਾਰਦਾ ਉਹ ਸਟਪਟਾਇਆ।

'ਮੈਂ ਸਮਝਿਆ ਨਹੀਂ ਸਰ! ਮੈਨੂੰ ਜਲਦੀ ਦੱਸੋ... ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਕੀ ਕਿਵੇਂ ਮਦਦ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਤੁਹਾਡੀ ਅਜੇਹੀ ਸੂਰਤ ਨਹੀਂ ਵੇਖੀ ਜਾਂਦੀ।' ਮੈਂ ਹਮਦਰਦੀ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕੀਤਾ। ਮੈਂ ਘੜੀ ਵੇਖੀ ਤੇ ਬਹੁਤ

ਬੇਸਬਰਾ ਜਿਹਾ ਤੇ ਬਹੁਤ ਬੇਆਸਰਾ ਜਿਹਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ। ਜੇ ਇਸ ਵੇਲੇ ਇਸ ਨਾਲ ਕਿਤੇ ਦੂਰ ਨੇੜੇ ਜਾਣਾ ਪੈ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਤਾਂ ਸਾਈਕਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਇਸ ਵੇਲੇ।

'ਚਲੋ ਦੱਸੋ...ਜਿੰਨੀ ਜੋਗਾ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਦੱਸੋ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਦੁੱਖ ਦਰਦ ਹਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਾਂਗਾ।' ਮੈਂ ਉਸ ਨਾਲ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਲਈ ਸਿਰ 'ਤੇ ਸਾਫਾ ਲਪੇਟਣ ਲੱਗਾ।

'ਨਹੀਂ... ਨਹੀਂ... ਨਹੀਂ'। ਉਹ ਮੇਰਾ ਮੋਢਾ ਛੱਡ ਕੇ ਕੰਧ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਮਾਰਨ ਲੱਗਾ ਮੈਂ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਥੰਮ੍ਹਿਆਂ।

'ਮੈਂ ਇੰਦੂ ਨੂੰ ਆਪ ਹੀ ਚੜ੍ਹਾ ਆਇਆਂ ਅੱਜ ਗੱਡੀ ਤੇ... ਸਹਾਰਨਪੁਰ ਵਾਸਤੇ।'

ਉਸ ਦਾ ਅੰਦਰਲਾ-ਪਨ ਬੜੀ ਦਰਦ ਨਾਲ ਮੱਛੀ ਵਾਂਗ ਤੜਫਦਾ ਬਾਹਰ ਆ ਡਿੱਗਾ।

'ਆ ਜਾਏ ਗੀ ਆਪੋ... ਪੇਕੇ ਹੀ ਤਾਂ ਗਈ ਹੈ...। ਏਨਾ ਵੀ ਕੀ ਤੂਫਾਨ ਆ ਗਿਆ...? ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਬਿਨਾਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੰਨੀਆਂ ਰਾਤਾਂ ਇਕੱਲੀ ਕੱਟਦੀ ਹੈ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਬਿਨਾਂ ਇਕ ਦਿਨ ਵਿਚ ਹੀ ਏਨੇ ਅਵਾਜ਼ਾਰ ਹੋ ਗਏ...! ਸਬਰ ਕਰੋ।' ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ, ਉਸ ਦੇ ਸਹੁਰੇ ਸਹਾਰਨਪੁਰ ਹਨ।

'ਤੂੰ ਨਹੀਂ ਸਮਝੇਂਗਾ... ਮੈਂ ਨਿਹਾਲੇ ਗਾਰਡ ਦੇ ਨਾਲ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਆਇਆਂ... ਮੈਂ ਆਪ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਕੈਬਨ ਵਿਚ ਵਾੜ ਕੇ ਆਇਆਂ ਉਸ ਨੂੰ...।' ਉਹ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਸਿਰ ਨੂੰ ਪਟਕ-ਝਟਕ ਰਿਹਾ ਸੀ।

'ਤੁਹਾਡਾ ਦੋਸਤ ਹੀ ਤਾਂ ਹੈ, ਫਿਰ ਕੀ ਹੋਇਆ? ਸਗੋਂ ਆਪ ਜਾ ਕੇ ਸਹੀ ਸਲਾਮਤ, ਟਿਕਾਣੇ ਪਹੁੰਚਾ ਦੇਵੇਗਾ। ਲੰਮੇ ਸਫ਼ਰ ਦਾ ਰਿਸਕ ਤੇ ਭੰਨ ਟੁੱਟ ਤੋਂ ਬਚੀ ਰਹੇਗੀ।' ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਟੁੱਟ ਚੁੱਕੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਿਚ ਧਰਵਾਸ ਭਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ।

'ਨਹੀਂ ਮੇਰੇ ਵੀਰ! ਤੂੰ ਬੜਾ ਅਣਭੋਲ ਹੈਂ, ਦੁਨੀਆ ਬੜੀ ਚਾਤਰ ਹੈ, ਖੁਦਗਰਜ਼ ਹੈ। ਲੋਕ ਇਸ ਯਾਰੀ ਨੂੰ ਦੁਰ-ਉਪਯੋਗ ਕਰਕੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਕੀ ਕੁਕਰਮ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮੇ ਕਰ ਜਾਂਦੇ ਨੇ। ਉਹ ਮੁਫਤ ਸੇਫ ਤਾਂ ਪਹੁੰਚ ਜਾਏਗੀ ਪਰ ਰਿਸਕ ਤੇ ਭੱਜ ਟੁੱਟ ਤੋਂ ਤਾਂ ਕਦੰਤ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਚ ਸਕਦੀ। ਮੈਂ ਆਪ ਇਹ ਗੱਲ ਭਲੀ ਭਾਂਤ ਸਮਝਦਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਆਪਣੀ ਜ਼ਨਾਨੀ ਤੇ ਗੱਡੀ ਕਿਸੇ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਛੱਡਣੀ ਚਾਹੀਦੀ, ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਇਹ ਵਿਵਸਥਾ ਕਰ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਹਾਏ ਰੱਬਾ! ਕਿੰਨਾ ਮੂਰਖ ਹਾਂ ਮੈਂ।' ਆਪਣੀਆਂ ਹੀ ਡੰਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਛਲਨੀ ਛਲਨੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ।

'ਨਹੀਂ ਭਾਪਾ ਜੀ, ਦਿਆਨਤਦਾਰੀ ਵੀ ਤਾਂ ਚੀਜ਼ ਹੈ, ਹੌਂਸਲਾ ਰੱਖੋ। ਯਕੀਨ ਰੱਖੋ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਦੇ ਇਖਲਾਕ 'ਤੇ, ਇਤਬਾਰ ਕਰੋ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤ ਦੀ ਦੋਸਤੀ 'ਤੇ'।

'ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਵਰਗੇ ਵੰਨ-ਸੁਵੰਨੇ ਬੰਦੇ ਮੁਫਟੰਡੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਵੀ ਮੀਟ ਮੱਛੀ ਰਾੜ੍ਹਦੇ, ਬੋਤਲਾਂ ਖਾਲੀ ਕਰਦੇ ਮੈਂ ਵੇਖੇ ਨੇ ਲੰਡਰ ਲਫੰਡ...'।

'ਤੁਹਾਡੇ ਵਰਗੇ...?'

'ਹਾਂ...ਹਾਂ! ਮੇਰੇ ਵਰਗੇ ਕੁੱਤੇ! ਕੰਜਰ ਲਫੰਡਰ।' ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਵਿਚ ਪਟੋਕੀਆਂ ਮਾਰਦਾ, ਢਕੌਂਜ ਜਿਹਾ ਕਰਦਾ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗਾਲ਼ੀਂ ਉੱਤਰ ਆਇਆ। ਵੇਖ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਸੰਭਾਲਨਾ ਔਖਾ ਔਖਾ ਲੱਗਣ ਲੱਗਾ।

'ਉਸ ਨਾਲ ਸਫ਼ਰ ਕਰਦੀਆਂ ਜ਼ਨਾਨੀਆਂ ਕਈ ਵੇਰਾਂ ਮੈਂ ਵੇਖੀਆਂ ਨੇ, ਹੰਢਾਈਆਂ ਨੇ... ਉਹ ਸਾਲਾ ਸੁੰਦਰ ਔਰਤਾਂ ਦਾ ਬੜਾ ਸ਼ੌਕੀਨ ਹੈ।'।

ਉਸ ਦੀ ਆਤਮਾ ਤੜਫ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਸ਼ਬਦ 'ਹੰਢਾਈਆਂ' ਨੇ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਵਦਾਣ ਜਿੰਨਾ ਭਾਰਾ ਵਾਰ ਕੀਤਾ। ਮੇਰੇ ਪੈਰਾਂ ਥੱਲੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਬਲਦੀ ਬਲਦੀ ਭੁੱਬਲ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇ। ਮੇਰੀ ਸੁਰਤ ਕੁਝ ਟਿਕਾਣੇ ਲੱਗੀ ਉਸ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਦੀ ਗਹਿਰਾਈ ਦਾ ਥਹੁ ਮੇਰੇ ਗਿਣੇ ਲੱਗ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਸੁੰਨਸਾਨ ਜਿਹਾ ਹੋ ਗਿਆ।

'ਚੋਰ ਦੀ ਦਾੜ੍ਹੀ ਵਿਚ ਤਿਣਕਾ... ਜੇਹਾ ਕਰੋਂ ਹੋਰਾਂ ਨਾਲ ਤੇਹਾ ਹੋਵੇ ਤੇਰੇ ਨਾਲ....। ਉਹ ਵੀ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਤੇਰੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ ਤੇ ਰੋਂਦੀ ਚੀਕਾਂ ਮਾਰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ।' ਮੈਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹਿਆ ਪਰ ਕਸੀਸ ਵੱਟ ਕੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਨਪੀੜ ਲਏ ਇਹ ਕੜਵੇ ਅਕਹਿ ਸ਼ਬਦ।

ਮੈਂ ਉੱਠਿਆ, ਬੋਤਲ ਦੀ ਬਾਕੀ ਬਚੀ ਦਾਰੂ ਗਿਲਾਸ ਵਿਚ ਪਾਈ ਤੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਜਿਹੇ ਸੋਢੇ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ ਨੂੰ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ। ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਨਿਵਾਲ ਹੋਇਆ ਪਿਆ ਸੀ ਮਾਨਸਿਕ ਪੀੜਾ ਨਾਲ, ਇਸ ਪੈਂਗ ਨੇ ਉਸ 'ਤੇ ਮਾਰਫੀਏ ਵਰਗਾ ਅਸਰ ਕੀਤਾ। ਮੈਂ ਮੌਰਾਂ ਤੋਂ ਫੜ ਕੇ ਪਿੱਛੇ ਖਿੱਚ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਲਿਟਾ ਦਿੱਤਾ। ਥੱਲੇ ਪਲਮਦੀਆਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਉੱਪਰ ਕਰਕੇ ਕੰਬਲ ਦੇ ਦਿੱਤਾ।

'ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਤਾਂ ਜਾਂਦੇ ਰਹੋ ਹੋ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ।'

'ਹਾਂ... ਹਾਂ... ਇਸੇ ਲਈ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਚਿੱਤਮਣੀ ਖਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਤਾਂ ਗੱਲ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸੀ। ਇਹ ਤਾਂ ਜ਼ਨਾਨੀ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਹੈ ... ਸੈਕਸ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਹੈ, ਸੈਕਸ ਤਾਂ ਆਪ ਚੋਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।' ਉਸ ਦੀਆਂ ਵਰਾਛਾਂ ਹਿੱਲੀਆਂ ਤੇ ਭਵਾਂ ਤਣ ਗਈਆਂ।

'ਉਦੋਂ ਤਾਂ ਬੜਾ ਲੁਤਫ ਆਇਆ ਸੀ ... ਰਸਤੇ ਦੇ ਮੁਸਾਫਰ ਤੇ ਸਟਾਫ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਾਰਿਆਂ ਰੱਜ ਕੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਕੀਤਾ ਮੇਰਾ, ਗਾਰਡ ਦੇ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਕੈਬਨ ਵਿਚ। ਮੈਨੂੰ ਜ਼ਰਾ ਜਿੰਨਾ ਵੀ ਮਹਿਸੂਸ ਨਾ ਹੋਇਆ ਕਦੋਂ ਸਹਾਰਨਪੁਰ ਆ ਗਿਆ। ਇਹ ਅਭੁੱਲ ਯਾਦਗਾਰੀ ਸਫਰ ਸੀ। ਇਹ ਤਾਂ ਪਿਕਨਿਕ ਸੀ... ਫੰਨੂ! ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ...' ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹ ਦਾ ਸਵਾਦ ਤਾਜ਼ਾ ਤਾਜ਼ਾ ਕਰਕੇ ਗੱਲ ਮੁਕਾਈ ਭਾਵੇਂ ਮੀਟੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਝਿੰਮਣੀਆਂ ਫਰ-ਫਰਾਂਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ।

'ਹੁਣ ਵੀ ਏਦਾਂ ਹੀ ਸਮਝੋ। ਸੌਂ ਜਾਉ ਬੇਫਿਕਰੀ ਨੀਂਦ, ਸਹਾਰਨਪੁਰ ਹੁਣ ਵੀ ਆ ਜਾਏਗਾ। ਤੁਹਾਡੇ ਮਨ ਦਾ ਆਪਣਾ ਅੰਦਰਲਾ ਚੋਰ ਹੀ ਤੁਹਾਡੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨੂੰ ਪੱਛ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਕਰੋ।' ਮੈਂ ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਥਾਪੜਦਿਆਂ ਕਿਹਾ।

'ਆਪੇ ਫਾਬੜੀਏ ਤੈਨੂੰ ਕੌਣ ਛੁਡਾਏ?' ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਕਹਿੰਦਾ ਮਨ ਵਿਚ ਜਜ਼ਬ ਕਰ ਗਿਆ। ਉਸ ਫੇਰੀ ਉਬਾਸੀ ਲੈਂਦਾ, ਅੱਖਾਂ ਮਲਦਾ ਉੱਠ ਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ।

ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਲਈ ਬਣਾਇਆ ਪੈਂਗ ਉਸ ਅੱਗੇ ਕੀਤਾ। ਭਾਵੇਂ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਲੋੜ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪੀਤੀ ਹੋਈ ਸੀ ਉਸਨੇ, ਆਪਣੇ ਵਿੱਤ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੇ ਹੋਰ ਉਸ ਲਈ ਅੱਗ 'ਤੇ ਪਾਣੀ ਸੁੱਟਣ ਵਾਲੀ ਹੀ ਗੱਲ ਸੀ।

'ਗੱਡੀ ਚੜ੍ਹਨ ਲੱਗੇ ਵੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੋ ਪੈਂਗ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ਠੋਕ ਕੇ, ਜੋ ਹੁਣ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਦਿਮਾਗ 'ਤੇ ਗਲਬਾ ਕਰੀ ਬੈਠੇ ਨੇ। ਜ਼ਖ਼ਮ ਤਾਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਦੁਖਦਾ, ਦੇਰ ਨਾਲ ਦੁਖਣ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਰਿਸਣ ਲਗਦਾ ਹੈ।' ਇਕੋ ਡੀਕੇ ਪੈਂਗ ਚੜ੍ਹਾਉਂਦੇ ਉਸ ਨੇ ਗੱਲ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀ। ਉਹ ਫੇਰ ਦੁਹੱਥੜਾਂ ਮਾਰਦਾ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਰੋਣ ਲੱਗਾ।

'ਚੁੱਪ... ਚੁੱਪ...' ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ ਅੱਗੇ ਹੱਥ ਦੇ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਚੁੱਪ ਕਰਾਇਆ।

'ਮਾਲਕ ਮਕਾਨ, ਜਾਗ ਪਏ ਤਾਂ ਹੋਰ ਪੰਗਾ ਪੈ ਜਾਏ ਗਾ। ਮੇਰਾ ਬੋਰੀਆ ਬਿਸਤਰਾ ਗੋਲ ਹੋ ਜਾਏਗਾ।' ਉਸ ਦੀਆਂ ਹਿਚਕੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵਿਚ ਸੌਂ ਗਈਆਂ।

ਸਵੇਰੇ ਪਿਛਲੇ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿਚਲੇ ਮੰਦਰ ਦੀਆਂ ਟੱਲੀਆਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਜਾਗੋ ਮੀਟੇ ਵਿਚ ਲੈ ਆਂਦਾ, ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ। ਉਹ ਤਿਆਰ ਹੋ ਕੇ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜ੍ਹਾ ਮੂੰਹ ਨੂੰ ਕਰੀਮ ਲਗਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

'ਉੱਠੋ...।' ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ ਦੀ ਬਨਾਉਟੀ ਤਾਜ਼ੀ ਖਿੜੀ ਮੁਸਕਰਾਹਟ ਵੀ ਮੁਰਦਿਹਾਣੀ ਤੋਂ ਸੱਖਣੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।

'ਨਹਾਂ ਲਿਆ ਤੁਸੀਂ...?' ਮੈਂ ਕੰਬਲ ਪਾਸੇ ਕਰਕੇ ਉੱਠ ਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਜਾ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਇਆ।

'ਹਾਂ... ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਜਲਦੀ ਕਰੋ...' ਉਸ ਨੇ ਚੁਟਕੀ ਜਿਹੀ ਮਾਰੀ।

'ਮੈਂ ਚਾਹ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹਾਂ...' ਮੈਂ ਰਸੋਈ ਵੱਲ ਨੂੰ ਤੁਰਿਆ।

'ਨਹੀਂ!...' ਚਾਹ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਪੀਵਾਂਗੇ, ਚੱਲ ਸਹਾਰਨਪੁਰ ਚੱਲਦੇ ਹਾਂ। ਤੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਹੁਰੇ ਦਿਖਾ ਕੇ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹਾਂ।' ਉਸ ਦੀ ਹਲਾਸ਼ੇਰੀ ਜਿਹੀ ਦਾਅਵਤ! ਮੈਂ ਨਾਂਹ ਨਾ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਨਾਲੇ ਸਰਕਾਰੀ ਦੌਰਾ ਮੁਕਤਸਰ ਬਰਨਾਲੇ ਦਾ ਉਲੀਕਿਆ ਹੋਵੇ ਤੇ ਸਫ਼ਰ ਭਾਵੇਂ ਸਹਾਰਨਪੁਰ ਦਾ ਕਰੀਏ, ਮਨਜ਼ੂਰ ਤਾਂ ਉਸੇ ਨੇ ਹੀ ਕਰਨਾ ਸੀ।

'ਜਲਦੀ ਕਰ! ਗੱਡੀ ਵਿਚ ਸਿਰਫ਼ ਦਸ ਮਿੰਟ ਬਾਕੀ ਨੇ।'

ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਉਹ ਸਿੱਧਾ ਲੰਮੀ ਟਿਕਟ ਕਤਾਰ ਤੋਂ ਪਾਸੇ ਹੋ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਉਲਟ ਟਿਕਟ-ਘਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਗਿਆ ਤੇ ਦੋ ਟਿਕਟਾਂ ਲੈ ਆਇਆ। ਮੇਰੇ ਪੁੱਛਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਮੁਸਕਾਨ ਫੇਰਦਾ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ :

'ਬਿਨਾਂ ਟਿਕਟ ਸਫ਼ਰ ਕਰਨਾ, ਬੜਾ ਮਹਿੰਗਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਯਾਰ। ਤੋਬਾ! ਤੋਬਾ ਮੇਰੇ ਰੱਬ ਦੀ...' ਆਪਣੇ ਕੰਨ ਫੜਕੇ ਖਿੱਚਦਾ ਝੂਠਾ ਜਿਹਾ ਮੁਸਕਰਾਇਆ।

'ਦੇਰ ਆਏ ਦਰੁਸਤ ਆਏ, ਸੌ ਕੋਹਾਂ ਦਾ ਘੁੱਸਾ ਯਾਤਰੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਘਰ ਮੁੜ ਆਏ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਘੁੱਸਾ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ।' ਨਿਕਲਦੇ ਨਿਕਲਦੇ ਸ਼ਬਦ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਏ।

ਇਕ ਸਾਧਾਰਨ ਡੱਬੇ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਸਹਾਰਨਪੁਰ ਪਹੁੰਚੇ। ਸਾਰੇ ਰਸਤੇ ਉਸ ਨੇ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟੀ ਰੱਖੀਆਂ, ਪਰ ਉਹ ਸੁੱਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਟਿਕਟ ਚੈੱਕਰ ਵੀ ਆਇਆ, ਉਸ ਵੱਲ ਵੇਖ ਕੇ ਮੁਸਕਰਾਇਆ ਤੇ ਲੰਘ ਗਿਆ। ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਸੁੱਤੇ ਹੋਏ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਜਗਾ ਕੇ ਬੇਅਰਾਮ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਉਹ ਵੀ ਸ਼ਾਇਦ ਨੈਤਿਕ ਨਮੋਸ਼ੀ ਕਾਰਨ ਲੋਕਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਅੱਖਾਂ ਉੱਚੀਆਂ ਕਰਨ ਦੇ ਅਸਮਰੱਥ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟੀ ਪਿਆ ਰਿਹਾ। ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਇੰਚਾਰਜ ਮਖੂ, ਜ਼ੀਰਾ, ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸੰਗਰੂਰ, ਮਾਨਸਾ, ਬੁਢਲਾਡਾ, ਬਰੇਟਾ ਆਦਿ ਤੱਕ ਉਸ ਦੀ ਜੈਲ ਸੀ। ਪਿਛਲੇ ਦਸ ਵੀਹ ਸਾਲ ਤੋਂ ਬੱਚਾ ਬੱਚਾ ਵਾਕਫ਼ ਸੀ, ਇਸ ਟੋਪ ਵਾਲੇ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਦਾ ਤੇ ਰਾਹ ਗਲੀ ਜਦ ਲੰਘਦਾ ਮਾਸਟਰਾਂ ਵਾਂਗ ਸੱਤ ਸਲਾਮਾਂ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀਆਂ ਝੋਲੀਆਂ ਭਰਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਸਨ।

ਸਾਹਮਣੇ ਬੈਂਚ ਤੇ ਬੈਠੀ ਕਾਲਜੀ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀ ਟੋਲੀ ਇੱਧਰ ਵੇਖ ਕੇ ਇੱਕ ਦੂਸਰੀ ਦੇ ਕੰਨਾਂ 'ਚ ਘੁਸਰ ਮੁਸਰ ਕਰਦੀਆਂ ਮੁਸਕਰਾਉਂਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ। ਬਾਰ ਬਾਰ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਵੇਖ ਕੇ ਕੋਈ ਸੁਨੇਹਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਈਆਂ। ਮੈਂ ਸਮਝਿਆ ਕਿ ਉਸ ਦੀਆਂ ਰੋਜ਼ ਦੀਆਂ ਵਾਕਫ਼ ਹੋਣਗੀਆਂ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਬਿੰਦੂ ਮੇਰੇ ਮੂੰਹ ਵੱਲ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ 'ਤੇ ਰਸਿਕ ਹੋਣ ਲੱਗਾ। ਬਣ ਗਿਆ ਕੰਮ ਅੱਜ, ਭਾਪੇ ਨੇ ਮੇਰੀ ਵੀ ਲਾਟਰੀ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੀ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਵਹਿਣਾਂ ਵਿਚ ਵਹਿ ਤੁਰਿਆ। ਉੱਠ ਕੇ ਬਾਬਰੂਮ ਗਿਆ ਤਾਂ ਜੋ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਸੁਹਣੀ ਸੂਰਤ ਵੇਖ ਵਿਚਾਰ ਲਵਾਂ ਜਿਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਾਈਂ ਖਿੱਚ ਪਾਈ ਹੈ। ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਨੇ ਫਿਟਕਾਰਾਂ ਪਾਉਂਦੇ ਮੈਨੂੰ ਪਾਣੀ ਪਾਣੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਮੇਰੀ ਗਲ ਦੀ ਟਾਈ ਕਾਲਰਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਨਾ ਹੋ ਕੇ ਅੰਦਰ ਧੌਣ ਦੇ ਨਾਲ ਲਿਪਟੀ ਪਈ ਵੇਖ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਸਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਮਿਲ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਆਪਣੀ ਸੀਟ 'ਤੇ ਆਇਆ ਪਰ ਉਹ ਉੱਤਰਨ ਵਾਲੀ ਖਿੜਕੀ ਵੱਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਫੇਰ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਵੇਖ ਕੇ ਹੱਸਦੀਆਂ ਟਾਹ ਟਾਹ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ।

'ਬੈਂਕ ਯੂ।' ਮੇਰੇ ਮੂੰਹੋਂ ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਨਿਕਲ ਗਿਆ।

ਸਹਾਰਨਪੁਰ ਪਹੁੰਚਣ ਤੱਕ ਜਿੱਥੇ ਮੈਂ ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ ਕੁਦਰਤ ਦੀਆਂ ਰੰਗੀਨੀਆਂ ਦੇ ਨਜ਼ਾਰੇ ਲੈਂਦਾ, ਦੇਖਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣਦਾ ਰਿਹਾ, ਉਹ ਖੁਰਕ ਖਾਧੇ ਕੁੱਤੇ ਵਾਂਗ ਲੇਟਿਆ ਉੱਪਰ ਚਾਦਰ ਦੀ ਬੁੱਕਲ ਜਿਹੀ ਲੈ ਕੇ ਸਿਰ ਮੂੰਹ ਘੁੱਟ ਕੇ ਪਿਆ ਰਿਹਾ। ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਅੰਬਾਲੇ ਉੱਤਰ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਉਹੀ ਖੜ੍ਹੀ ਰੇਲ ਗੱਡੀ ਦੇਖੀ...ਪਰ! ਉਸ ਦੀ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਹੋਰ ਵਧ ਗਈ। ਗਾਰਡ ਜਿਸ ਗੱਡੀ ਵਿਚ ਇੰਦੂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਵਿਚ ਵਾਪਸੀ ਸਮੇਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਗਾਰਡ ਸੀ।

'ਬੜਾ ਕਰੀਬੀ ਦੋਸਤ ਹੈ ਨਾ ਤੁਹਾਡਾ! ਉਹ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਸਸ਼ੁਰਾਲ ਦਾ ਮਹਿਮਾਨ ਬਣੇਗਾ, ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਇਕ ਦਿਨ। ਉਹ ਵੀ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਣਗੇ।

'ਜਵਾਈ ਨੇ ਤਾਂ ਨਿੱਤ ਦਿਨ ਆਉਣਾ ਤੇ ਜਵਾਈ ਦੇ ਭਾਈ ਨੇ ਕਿਹੜਾ ਰੋਜ਼ ਰੋਜ਼ ਆਉਣਾ। ਉਸ ਦੀ ਤਾਂ ਖੂਬ ਮੁੱਠੀ ਚਾਪੀ ਹੁੰਦੀ ਹੋਵੇਗੀ।' ਉਸ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਦਾ ਬੋਂਦਲਿਆ ਹੁਲੀਆ ਤੇ ਬਦਲਿਆ ਨਕਸ਼ਾ ਵੇਖ ਕੇ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵਰਚਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਪਾਸੇ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਚਾਲ ਚੱਲੀ ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਮੱਥੇ ਉਤੇ ਤੀਉੜੀਆਂ ਤੇ ਉਦਾਸੀਆਂ ਦੇ ਰੱਸੇ ਹੋਰ ਮੋਟੇ ਉੱਚੇ ਉੱਭਰ ਆਏ।

ਗੱਡੀ ਅਜੇ ਗਤੀ ਵਿਚ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਬਾਹਰ ਤਾਕੀ ਨਾਲ ਲਟਕਦਾ ਮੈਨੂੰ ਇਸ਼ਾਰਾ ਜਿਹਾ ਕਰਕੇ ਥੱਲੇ ਉੱਤਰ ਗਿਆ। ਗੱਡੀ ਰੁਕਣ 'ਤੇ ਕਿੰਨੀ ਦੇਰ ਬਾਦ ਕੋਈ ਇਕ ਫਰਲਾਂਗ ਪਿੱਛੇ ਚੱਲ ਕੇ ਮੈਂ ਵਾਪਸ ਮੁੜਿਆ। ਉਹ 'ਰਨਿੰਗ ਸਟਾਫ ਰੈਸਟ ਹਾਊਸ' ਦੇ ਮੂਹਰੇ ਖੜ੍ਹਾ ਚੌਕੀਦਾਰ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਵੀਰਾਨਗੀ ਓਸੀ ਦੀ ਓਸੀ ਲਟਕ ਰਹੀ ਸੀ।

'ਵੋਹ ਤੋਂ ਬਾਬੂ ਜੀ! ਰਾਤ ਕੋ ਆਏ ਥੇ। ਆਪਣੀ ਮੇਮ ਸਾਹਿਬ ਕੇ ਸਾਥ, ਰਾਤ ਰਹੇ ਔਰ ਸੁਭਾ ਟੈਕਸੀ ਮੇਂ ਕਹੀਂ ਚਲੇ ਗਏ। ਸ਼ਾਇਦ ਦੇਹਰਾਦੂਨ ਯਾ ਹਰਿਦੁਆਰ ਰਿਸ਼ੀਕੇਸ਼ ਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨੇ ਕੇ ਲਿਏ।' ਚੌਕੀਦਾਰ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਹੋਰ ਸੱਤੀਂ ਕੱਪੜੀਂ ਅੱਗ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ।

ਟੈਕਸੀ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚੇ। ਇਹ ਉਸਦਾ ਸਹੁਰਾ ਘਰ ਸੀ, ਉਸ ਦੇ ਦੱਸਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਮੈਂ ਸਮਝ ਗਿਆ। ਇਕ ਬਜ਼ੁਰਗ ਔਰਤ ਕੁੰਡਾ ਖੋਲ੍ਹਦੀ ਹੈਰਾਨ ਜਿਹੀ ਹੋ ਗਈ। ਭਾਪੇ ਨੇ ਪੈਰੀਂ ਹੱਥ ਲਾਇਆ। ਔਰਤ ਨੇ ਸਿਰ ਪਲੋਸਿਆ।

'ਬੱਚੇ ਠੀਕ ਨੇ ਪੁੱਤ?... ਬਿਨਾਂ ਦੱਸੇ?... ਖੈਰੀਅਤ ਤਾਂ ਹੈ...'। ਮਾਤਾ ਦੀ ਹੈਰਾਨੀ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ 'ਚ ਹੋਰ ਤੂਫਾਨ ਮਚਾ ਦਿੱਤੇ।

'ਇੰਦੂ...?' ਉਸ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਬਹਿਕੀ ਹੋਈ ਸੀ।

'ਹਾਂ ਪੁੱਤ?... ਕੀ ਹੋਇਆ? ਕਿੱਥੇ ਇੰਦੂ...?'

ਉਹ ਅੰਦਰ ਬੈਠਕ ਵਿਚ ਜਾ ਬੈਠਿਆ...। ਦੋ ਚਾਰ ਮਿੰਟ ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ ਝਾਕਿਆ। ਅਗਲੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਕਾਰਜ ਪ੍ਰਣਾਲੀ, ਰਣ-ਨੀਤੀ ਉਸ ਦੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਉੱਕਰ ਆਈ। ਮਾਤਾ ਦਾ ਲਿਆਂਦਾ ਪਾਣੀ ਦਾ ਗਿਲਾਸ ਤੇ ਫਿਰ ਕੋਕ ਵਾਰੋ ਵਾਰੀ ਇਕੋ ਡੀਕੇ ਉਸ ਨੇ ਅੰਦਰ ਡਕਾਰ ਲਏ। ਕਿੰਨ੍ਹਾ ਚਿਰ ਚੁੱਪ ਪਸਰੀ ਰਹੀ। ਮਾਤਾ ਉਸ ਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ 'ਚੋਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਦੀ ਰਹੀ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਕਦੇ ਮਾਤਾ ਵੱਲ ਤੇ ਕਦੇ ਕੰਧਾਂ ਤੇ ਪਾਸੇ ਟੰਗੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਕੈਲੰਡਰਾਂ ਦੇ ਨਾਪ ਤੋਲ ਕਰਦੀ ਰਹੀ। ਚੌਕੀਦਾਰ ਦੀ ਹਰਿਦੁਆਰ ਵਾਲੀ ਇਤਲਾਹ ਉਸ ਨੂੰ ਠੀਕ ਵਜ਼ਨਦਾਰ ਜਾਪੀ।

‘ਉਹ ਬੜੀ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਾਲੀ ਇਸਤਰੀ ਹੈ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਕਈ ਵੇਰਾਂ ਕਹਿ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਹਰਿਦੁਆਰ ਜਾਣ ਲਈ...ਪਰ...ਪਰ...ਮੈਂ ਹੀ ਪਾਪੀ, ਉਸ ਲਈ ਸਮਾਂ ਨਾ ਕੱਢ ਸਕਿਆ। ਚਲੋ...ਚਲੋ...ਚੰਗਾ ਹੋਇਆ। ਆਪੇ ਗਈ, ਆਪੇ ਆ ਜਾਏਗੀ ਜਲਦੀ, ਇਥੇ ਹੀ ਤਾਂ ਆਏਗੀ...’ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ਨੇ ਕੁਝ ਕੁਝ ਤਸੱਲੀ ਉਸ ਦੀ ਝੋਲੀ ਪਾ ਦਿੱਤੀ। ਉਸਨੇ ਹਉਕਾ ਲਿਆ। ਇੰਦੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਸ ਘਰ ਦਾ ਚੌਗਿਰਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਵੱਢ ਵੱਢ ਖਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇੰਦੂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਮਾਂ ਰਾਤ ਦਿਨ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਵੇਂ ਕਦ ਗੁਜਰ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਪਰ ਇਹ ਕੁਝ ਮਿੰਟ ਹੀ ਉਸ ਲਈ ਸਾਲਾਂ ਜਿੰਨੇ ਲੰਮੇ ਲੱਗਣ ਲੱਗੇ।

ਨੌਕਰਾਣੀ ਚਾਹ ਨਾਸ਼ਤਾ ਰੱਖ ਗਈ, ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ਰਾ ਨਾ ਭਾਈ। ਪਰ ਪੇਟ ਨੂੰ ਝੁਲਕਾ ਤਾਂ ਦੇਣਾ ਹੀ ਸੀ। ਖੌਰੇ ਮੇਰੀ ਸ਼ਰਮੇ ਕੁ-ਸ਼ਰਮੀ ਉਸ ਨੇ ਕੁਝ ਟੁਕੜੇ ਉਠਾਏ। ਮੈਨੂੰ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਚਾਹ ਪੀ ਕੇ ਢਹਿੰਦੇ ਅੰਦਰ ਨੂੰ ਢਾਸਣਾ ਦੇਣ ਦੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ।

‘ਚੱਲ ਸੱਜਣਾ! ਤੈਨੂੰ ਰੰਗਲੇ ਸਹਾਰਨਪੁਰ ਦੀ ਸੈਰ ਕਰਾਈਏ...ਤੂੰ ਵੀ ਕੀ ਯਾਦ ਕਰੇਂਗਾ...’ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਦਾ ਦਰਦ ਸਮੇਟਦੇ ਹੁਣ ਉਹ ਮੇਰੇ ਆਰਾਮ ਵੱਲ ਮੁਹਾਣ ਕਰ ਤੁਰਿਆ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਤਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਸਮੇਂ ਦੀ ਭਿਆਨਕਤਾ ਲਟਕ ਰਹੀ ਸੀ। ਲਗਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਦੁਖੀ ਆਤਮਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪਾਸੇ ਉਲਝਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਕੁਝ ਪਲ ਰੰਗੀਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ।

‘ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਹਮਾਇਤੀ ਹਾਂ...ਪਰ...ਮੈਂ ਸੈਰਾਂ-ਸੂਰਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਸ਼ੌਕੀਨ ਨਹੀਂ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਹੈ। ਸੈਰ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਹੀ ਏਨੇ ਕਰਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਹੋਰ ਅਜਿਹੇ ਵਾਧੂ ਭਰਮਣ ਦੀ ਤਮੰਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ।’

‘ਓ ਨਹੀਂ ਦੋਸਤ...ਅੱਜ ਤੈਨੂੰ ਕੁਝ ਹੋਰ ਨਜ਼ਾਰੇ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਹਾਂ...’

ਟੈਕਸੀ ਕਈ ਗਲੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਮਿੱਧਦੀ, ਕਈ ਚੌਰਾਹੇ ਪਾਰ ਕਰਦੀ ਭੀੜੀਆਂ ਗਲੀਆਂ ਵਿਚ ਜਾ ਵੜੀ।

‘ਲੋ ਸਰ! ਇਧਰ ਹੀ ਜਾਓਗੇ ਨਾ? ਇਸ ਸੇ ਆਗੇ ਸਭ ਆਪ ਕੀ ਮੰਜ਼ਿਲੇ-ਮਕਸੂਦ ਹੈ।’ ਜਿਵੇਂ ਟੈਕਸੀ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਦਾ ਪਤਾ ਸੀ, ਉਸ ਨੇ ਉੱਥੇ ਉਤਾਰ ਦਿੱਤਾ।

ਅਜਨਬੀ ਗਾਹਕ ਸਮਝ ਕੇ ਕੁਝ ਦਲਾਲ ਜਾਪਦੇ ਬੁੱਢੇ, ਮੁੰਡੇ ਛੋਟੇ ਵੱਡੇ ਅੱਗੇ ਆਏ।

‘ਇਧਰ ਆਓ ਨਾ ਸਾਹਿਬ ਜੀ।’

‘ਵੋਹ ਦੇਖੋ...ਕਿੰਨਾ ਅੱਛਾ ਮਾਲ! ਜੈਸਾ ਕਹੋ ਗੇ ਵੈਸਾ ਮਿਲੇਗਾ।’

‘ਸਭ ਸੇ ਅੱਛਾ, ਔਰ ਸਭ ਸੇ ਸਸਤਾ।’ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਨੇ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ।

‘ਕਿਥੇ ਲੈ ਆਏ ਓ...ਭਾਪਾ ਜੀ?’ ਮੇਰੇ ਲਈ ਇਹ ਨਵੀਂ ਤੇ ਨਿਵੇਕਲੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਸੀ।

‘ਆ ਜਾ! ਤੂੰ ਦੇਖਦਾ ਰਹੁ...’ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਾਲਰ ਸਿੱਧੇ ਕੀਤੇ। ਹੈਟ ਨੂੰ ਹਿਲਾਇਆ, ਖਿਸਕਾਇਆ ਤੇ ਫਿੱਟ ਕੀਤਾ।

‘ਉੱਧਰ ਦੇਖ! ਉੱਪਰ!’ ਉਸ ਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਤੇ ਮੁਸਕਾਨ ਭੁੱਟੀ। ਉੱਪਰ ਗਲੀ ਦੇ ਦੋਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਚੁਬਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਰੰਗ ਬਿਰੰਗੇ ਫੁੱਲ...ਵੇਖ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਝਰਨਾਹਟ ਜਿਹੀ ਛਿੜ ਗਈ। ਬਾਜ਼ਾਰ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੇ ਵਾਧਰੇ, ਬਾਲਕੋਨੀਆਂ ਵਿਚ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਸਿਰ ਕੱਢੀ ਲਟਕ ਰਹੀਆਂ ਔਰਤਾਂ, ਭੁੱਖੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ! ਰਾਹੀਆਂ ਦੇ ਖੀਸੇ ਮਿਣ ਰਹੀਆਂ ਸਨ।

‘ਇਹ ਮਰਵਾਏਗਾ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਅੱਜ, ਆਪ ਤਾਂ ਮਰਿਆ ਹੀ ਹੈ।’ ਮੈਂ ਚਰਿਤਰ-ਹੀਣਤਾ ਦੇ ਠੱਪੇ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ।

'ਆ ਜਾ ਬੀਬਾ! ਵੇਖ ਲੈ ਨਜ਼ਾਰੇ! ਉਹ ਪੌੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਤੇ ਮੈਂ ਵੀ ਪਿੱਛੇ ਪਿੱਛੇ। ਦੋ ਚਾਰ ਪੰਜ, ਵੱਖ ਵੱਖ ਉਮਰ, ਵੱਖ ਵੱਖ ਰੰਗ, ਨਸਲਾਂ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਇੱਧਰ ਉਮੜ ਪਈਆਂ, ਜਿਵੇਂ ਬੋਹੜ ਵਾਲੇ ਚੌਕ ਵਿਚ ਇਮਾਰਤੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਕਿਸੇ ਠੇਕੇਦਾਰ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਉਮਡਦੇ ਹਨ।

'ਨਹੀਂ...ਨਹੀਂ...ਅਰੇ ਬਈ...ਪਹਿਲੇ ਮੁਝੇ ਅੰਮਾਂ ਕੋ ਮਿਲਾਓ...'

'ਕੰਜਰੀ ਬਣਿਆਂ ਮੇਰਾ ਕੁਛ ਨਾ ਘਟਦਾ ਮੈਨੂੰ ਨੱਚ ਨੱਚ ਯਾਰ ਮਨਾਵਣ ਦੇ।

ਉਹ ਮੇਰੀ ਪੌੜੀ ਚੜ੍ਹ ਆਇਆ ਮੈਨੂੰ ਘੁੱਟ ਘੁੱਟ ਗਲ ਨਾਲ ਲਾਵਣ ਦੇ।

ਪੜਦੇ ਦੇ ਉਹਲੇ ਝਾਂਜਰਾਂ ਦੀ ਛਣਕਾਰ ਤੇ ਮਿੱਠਾ ਮਧੁਰ ਸੰਗੀਤ ਜਿਵੇਂ ਸਾਨੂੰ ਜੀ ਆਇਆਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਵਿੱਭਚਾਰ ਦਾ ਨੰਗਾ ਨਾਚ ਤੇ ਆਰਥਿਕ ਮਜ਼ਬੂਰੀਆਂ ਦੀ ਝਲਕ ਜੋ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਦੇ ਪੰਨੇ 'ਤੇ ਪੜ੍ਹਦਾ ਸੀ, ਸਾਹਮਣੇ ਵੇਖ ਕੇ ਮੈਂ ਕਿੰਨ੍ਹਾ ਚਿਰ ਸਿਰ ਉਤਾਂਹ ਨਾ ਚੁੱਕ ਸਕਿਆ।

'ਹਾਂ ਬੋਲੀਏ...ਹਜ਼ੂਰ...! ਬੈਠੀਏ...ਏਕ ਜਾਂ ਦੋਨੋਂ? ਠਹਿਰੇਗੇ...? ਹਮਾਰੇ ਪਾਸ ਇਤਨਾ ਟਾਈਮ ਨਹੀਂ ਹੋਤਾ...।' ਅੰਮਾਂ ਨੇ ਇਕਦਮ ਲਾਗੇ ਪਈ ਕੁੱਜੀ ਵਿਚ ਪਾਨ ਦੀ ਪਚਕਾਰੀ ਮਾਰਦੀ ਆਪੇ ਕਈ ਸਵਾਲ ਜਵਾਬ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਉੱਥੇ ਚਿੱਟੀ ਚਤੱਈ ਉੱਪਰ ਪਏ ਢੋਲਕੀ ਛੈਣੇ, ਹਰਮੋਨੀਅਮ, ਸਿਤਾਰ, ਝਾਂਜਰਾਂ ਤੇ ਧੁਖਦੇ ਧੂਫ ਸੁਰਾਂਦੀਆਂ ਕਿਸੇ ਰੰਗਸ਼ਾਲਾ ਦਾ ਭੁਲੇਖਾ ਪਾਉਂਦੇ ਸਨ।

'ਅਰੇ ਅੰਮਾਂ! ਬੰਦਾ-ਕੁਬੰਦਾ ਤੋਂ ਦੇਖ ਲੀਆ ਕਰ...ਹਮ ਠਹਿਰਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਨਹੀਂ ਆਏ...ਹਮ ਸਰਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੈ। ਇੰਸਪੈਕਸ਼ਨ ਕਰਨੇ ਆਏ ਹੈ।'

'ਧੰਨਭਾਗ ਹਮਾਰੇ! ਆਓ! ਹਮ ਕੌਣ ਸਾ ਗਲਤ ਕਾਮ ਕਰਤੇ ਹੈਂ? ਮਨੋਰੰਜਨ ਕਰਤੇ ਹੈਂ ਲੋਗੋਂ ਕਾ...। ਯਹ ਦੇਖੋ ਸਭ ਸਾਜ਼ ਸਾਮਾਨ! ਗਾਣੇ ਵਜਾਣੇ ਕਾ, ਭੰਗੜੇ ਕਾ, ਗਿੱਧੇ ਕਾ। ਬਾਕੀ ਆਪ ਸੇ ਕਿਆ ਛੁਪਾਨਾ? ਆਪ ਸਭ ਜਾਣਤੇ ਹੈਂ। ਕਾਲ ਗਰਲਜ਼ ਭੀ ਹੈ ਹਮਾਰੇ ਪਾਸ, ਆਪ ਜੈਸੇ ਸਾਹਿਬੋਂ ਕੇ ਲਿਏ।'

ਅੰਮਾਂ ਨੇ ਉਠ ਕੇ ਸਾੜੀ ਦਾ ਪਲਾ ਸਿਰ ਉੱਪਰ ਕਰ ਲਿਆ। ਉਸ ਦੀ ਬਲਾਊਜ਼ 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਲਟਕਦੇ ਉਸ ਦੀ ਵਿੱਤੋਂ ਵੱਧ ਭਾਰੇ ਬੇਮੁਹਾਰੇ ਅੰਗ ਉਸ ਨੇ ਅੰਦਰ ਛੁਪਾਉਣ ਦੀ ਨਿਸ਼ਫਲ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ।

'ਹਮ ਮਸਾਜ਼ ਭੀ ਕਰਤੇ ਹੈਂ। ਔਰ ਤੋਂ ਔਰ ਮਰਦੋਂ ਕੇ ਲਿਯੇ ਹਮਾਰੇ ਅਲੱਗ ਅਲੱਗ ਪ੍ਰਬੀਨ ਤੇ ਉਸਤਾਦ ਕਾਰੀਗਰ ਉਨ ਕੀ ਸੇਵਾ ਕਰਤੇ ਹੈਂ। ਬੀਮਾਰ ਬੇਜਾਨ ਨਸੋਂ ਮੇਂ ਜਾਨ ਭਰਤੇ ਹੈਂ, ਜਾਨਦਾਰ ਤਾਕਤਵਰ ਨਸੋਂ ਕੋ ਤੇਜ਼-ਤਰਾਰ ਕਰਤੇ ਹੈ ਟੰਨ ਕਰਤਾ। ਔਰ ਸੈਕਸ ਸੇ ਡਰਤਾ ਦੂਰ ਭਾਗਤਾ ਆਦਮੀ ਹੋ ਜਾਂ ਔਰਤ ਆਪਣੇ ਆਪ ਚਲਾ ਆਤਾ ਹੈ ਹਮਾਰੇ ਪਾਸ, ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਲੁਤਫ਼ ਉਠਾਣੇ ਕੇ ਲਿਏ।' ਉਹ ਪਾਨ ਚਬਾਉਂਦੀ ਵਿਖਿਆਨ ਕਰਦੀ ਰਹੀ।

'ਹਾਂ ਬੋਲੋ! ਕਿਆ ਖਿਦਮਤ ਕਰੋਂ...? ਪਹਿਲੇ ਕੁਝ ਖਾ ਪੀ ਲੋ...ਨਾਸ਼ਤਾ ਕਰ ਲੋ...। ਦਾਅਵਤ ਕਰਦਾ ਉਸਦਾ ਬਨਾਉਟੀ ਜੁਆਬ ਕੁਝ ਚਾਪਲੂਸਾਂ ਜਿਹਾ ਹੋ ਗਿਆ।

'ਨਹੀਂ, ਹਮੇਂ ਭੀ ਜਲਦੀ ਹੈ...।' ਭਾਰਗੋ ਨੇ ਵੀ ਅਵੇਸਲੇ ਜਿਹੇ ਬੇਪਰਵਾਹੀ ਨਾਲ ਅਫਸਰਾਂ ਵਾਲੀ ਫੁੰਕਾਰ ਮਾਰੀ।

'ਤੋ ਚਲੋ...ਕੈਸੀ ਇੰਸਪੈਕਸ਼ਨ ਕਰੇਗੇ?'

'ਹਮ ਉਨ ਸਭ ਕੀ ਸਿਹਤ ਦੇਖੇਂਗੇ, ਮੁਆਇਨਾ ਕਰੇਂਗੇ।'

'ਕੌਣ ਸੀ ਨਈ ਬਾਤ ਹੈ, ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਦੇਖੋ, ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਕਰੋ। ਕਿਸੀ ਕੋ ਕੋਈ ਬਿਮਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤਾਜ਼ਾ ਹੈ ਸਭ ਏਕਦਮ।'

ਬਾਲਕੋਨੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਤੱਕ ਸਭਨਾ ਦੇ ਅਧਨੰਗੇ ਬਦਨਾਂ ਦੇ ਬਲਾਊਜ਼ ਉੱਤਰੇ ਦੇਖ ਕੇ ਮੈਂ ਸ਼ਰਮਸ਼ਾਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਇਸ ਬੇਸ਼ਰਮੀ ਨਾਲ ਪਾਣੀ ਪਾਣੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਬੜੀ ਬੇ-ਰਹਿਮੀ ਤੇ ਬੜੀ ਬੇਕਿਰਕੀ ਵਹਿਸ਼ੀਪੁਣੇ ਨਾਲ ਉਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਬੇਪਰਦਾ ਹੋਏ ਚੌਖਟੇ ਟੋਹ ਟੋਹ ਕੇ ਖਿੱਚ ਖਿੱਚ ਕੇ ਇਵੇਂ ਮਸਲੇ ਮਰੋੜੇ ਜਿਵੇਂ ਕੱਦੂ ਕਰੇਲੇ ਦੀ ਖਰੀਦਾਰੀ ਸਮੇਂ...ਜਿਵੇਂ ਘਰ ਦੀ ਉਲਝਣ ਦਾ ਗੁੱਸਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪਿੰਡਲੀਆਂ 'ਚੋਂ ਹੀ ਕੱਢ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ। ਪਰ ਹਾਂ ਏਨਾ ਜ਼ਰੂਰ ਕਿ ਇਥੇ ਉਸ ਦੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਤੇ ਦਿਲ-ਬਹਿਲਾਵੇ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਆਪਣਾ ਅੰਦਰਲਾ ਦੁੱਖ ਭੁਲਾ ਦਿੱਤਾ।

'ਹਾਂ ਬਈ ਬੋਲੋ...' ਉਹ ਮੇਰੀ ਸਲਾਹ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗਾ।

'ਨਹੀਂ...ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਨਹੀਂ।' ਮੈਂ ਬਾਰ ਬਾਰ ਨਾਂਹ ਨਿੰਮ ਕੀਤੀ।

'ਅਰੇ ਵਾਹ ਛੋਕਰੇ! ਅਭੀ ਨਾਂਹ ਕਰਤੇ ਹੋ ਤੇ ਆਗੇ ਕਿਆ ਕਰੋਗੇ? ਕੌਣ ਸਾ ਸ਼ਤੀਰ ਤੋੜੇ ਗੇ! ਪਾਨ ਮਸਲਦੀ ਅੰਮਾ ਮੈਨੂੰ ਮੁਖਾਤਬ ਹੋਈ।

'ਮੈਂ ਇਹਨਾਂ ਗੱਡੀਆਂ ਵਾਹਣਾਂ ਦਾ ਬੈਲ ਨਹੀਂ।

'ਤੇ ਯਹਾਂ ਮਾਂ ਚੁਦਾਣੇ ਆਏ, ਹੋ, ਸ਼ਰੀਫ਼ ਅਨਾੜੀ ਕਾ ਇਧਰ ਕਿਆ ਕਾਮ!' ਉਸ ਦੇ ਗੁੱਸੇ ਦੀ ਪਚਕਾਰੀ ਨੇ ਮੇਰੇ ਪੈਰ ਉਖਾੜ ਦਿੱਤੇ।

ਮੈਨੂੰ ਉਂਗਲ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦਾ ਉਹ ਇਕ ਛੋਟੀ ਬਾਲੜੀ ਜਿਹੀ ਨੂੰ ਉਂਗਲ ਲਗਾ ਕੇ ਅੰਮਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਹੋ ਤੁਰਿਆ।

'ਨੱਥ ਉਤਾਰੋਗੇ ਇਸਕੀ?' ਉਸ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਤ ਅੰਮਾਂ ਦੇ ਮੱਥੇ ਮੁਸਕਰਾਹਟ ਨਿੱਤਰ ਆਈ।

ਮੈਂ ਸਿਰ ਫੇਰ ਕੇ ਕਾਲਖ ਤੋਂ ਆਪਣਾ ਆਪ ਬਚਾ ਕੇ ਬੇਦਾਗ਼ ਚਰਿੱਤਰ ਲੈ ਕੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਆਇਆ।

ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕਹੀ ਦੱਸੀ ਕਹਾਣੀ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੋ ਗਈ ਕਿ ਉਹ ਜਦ ਵੀ ਕਿਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਦੌਰੇ 'ਤੇ ਗਿਆ, ਦਿੱਲੀ, ਆਗਰਾ, ਲਖਨਊ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕਈ ਥਾਂਈਂ ਜਿਥੇ ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ, ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਚੁਬਾਰੇ ਵਾਲੀਆਂ ਪੌੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹਨੋਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਖੁੰਝਿਆ। ਉਥੋਂ ਆਪਣਾ ਖੂਨ ਪਾਣੀ ਬਦਲ ਲੈਂਦਾ ਤੇ ਨਾਲੇ ਸਪੈਸ਼ਲ ਸਟਾਫ਼ ਦੱਸ ਕੇ ਆਪਣਾ ਚਾਹ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਵਾ ਆਉਂਦਾ। ਜਦ ਕਦੇ ਛੀ ਛਮਾਹੀ ਕਿਸੇ ਹੋਟਲ ਕਲੱਬ ਵਿਚ ਕੈਬਰੇ ਡਾਂਸ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਮਿਲਦੀ ਇਹ ਅਗਾਊਂ ਹੀ ਆਪਣੀ ਬੁਕਿੰਗ ਕਰਵਾ ਲੈਂਦਾ।

ਮੈਂ ਥੱਲੇ ਆ ਕੇ ਉਸੇ ਚੌਕ ਵਿਚ ਜਿਥੋਂ ਟੈਕਸੀ ਛੱਡ ਕੇ ਗਏ ਸੀ, ਚੋਰ ਦੀ ਮਾਂ ਵਾਂਗ ਉਸ ਦੀ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰਨ ਲੱਗਾ।

ਮੇਰੀ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਕੋਈ ਹੱਦ ਨਾ ਰਹੀ ਜਦ ਇਕ ਟੈਕਸੀ 'ਚੋਂ ਹੱਸਦੀ ਖੇਲਦੀ ਚੜ੍ਹਗਿਲੂਆਂ ਮਚਾਉਂਦੀ ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਹੱਥ ਫੜੀ ਇਕ ਜੋੜੀ ਥੱਲੇ ਉਤਰੀ।

'ਆਉ ਡਾਰਲਿੰਗ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅੱਜ ਇਕ ਨਵੀਂ ਅਲੌਕਾਰ ਜਿੰਦਾ ਫਿਲਮ ਦਿਖਾਵਾਂ।' ਆਦਮੀ ਨੇ ਚੁਬਾਰਿਆਂ ਵੱਲ ਉਂਗਲ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਉਹ ਕੁਝ ਜੁਆਬ ਦਿੰਦੀ, ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਟਕਰਾ ਗਈਆਂ ਅੱਖਾਂ ਬੇਸ਼ਰਮੀ ਵਿਚ ਡੁੱਬ ਗਈਆਂ।

'ਮੈਡਮ ਇੰਦੂ!' ਮੇਰੇ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਬੁੱਲ੍ਹ ਮਸੀਂ ਹਰਕਤ ਵਿਚ ਆਏ।

'ਤੁਸੀਂ ਇੱਥੇ ਕਿੱਦਾ...?' ਉਸ ਨੇ ਵਾਲਾਂ ਦੀਆਂ ਲਿਟਾਂ ਨੂੰ ਸਵਾਰਦੇ, ਲਾਲ ਸੁਰਖ ਹੋਠਾਂ ਤੋਂ ਮੋਤੀਆਂ ਵਰਗੇ ਦੰਦਾਂ ਦੀ ਮੁਸਕਰਾਹਟ ਖਿਲਾਰਦੇ ਆਪਣੀ ਘਬਰਾਹਟ ਛੁਪਾਉਂਦੇ ਪੁੱਛ ਕੀਤੀ।

'ਭਾਪਾ ਜੀ ਵੀ ਅੰਦਰ ਨੇ।'

ਮੇਰੇ ਮੂੰਹੋਂ ਸੁਣ ਕੇ ਉਹ ਸੁੰਗੜ ਕੇ ਬੈਠੀ ਜਿਹੀ ਹੋ ਗਈ। ਉਸ ਦੇ ਮੱਥੇ ਦੀ ਬਿੰਦੀ ਤੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲਿਪਸਟਿਕ ਇਕ ਦਮ ਰੰਗ ਬਦਲ ਗਈ।

'ਹਾਏ! ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਦੱਸੀਂ।'

ਉਸ ਨੇ ਉਂਗਲ ਹਿਲਾਉਂਦੇ ਤਰਲਾ ਜਿਹਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਚੁੱਪ-ਚਪੀਤੇ ਗੁੰਮ-ਸੜ੍ਹਮ ਉਸੇ ਟੈਕਸੀ ਵਿਚ ਵੇਖਦੇ ਵੇਖਦੇ ਮੇਰੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਤੋਂ ਉਹਲੇ ਹੋ ਗਏ।

ਏਨੇ ਨੂੰ ਭਾਰਗੋ ਜੀ ਵੀ ਕੱਪੜੇ ਝਾੜਦੇ ਟੋਪ ਸਵਾਰਦੇ ਆਣ ਪਹੁੰਚੇ, ਇਸ ਯਾਦਗਾਰੀ ਚੌਕ ਵਿਚ। ਮੈਂ ਕੁਝ ਨਾ ਬੋਲਿਆ। ਟੈਕਸੀ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਵਾਪਸ ਘਰ ਦੇ ਰਸਤੇ ਪੈ ਗਏ।

'ਮੈਂ ਵਾਪਸ ਜਾਵਾਂਗਾ...' ਮੇਰਾ ਚਿੱਤ ਉੱਕਾ ਹੀ ਅੱਕ ਗਿਆ ਸੀ ਇਸ ਬੇਲੋੜੀ ਤੇ ਬਿਗਾਨੀ ਸਿਰਦਰਦੀ ਨਾਲ।

'ਅੰਨ੍ਹੇ ਨੂੰ ਕਾਣਾ ਸੌ ਵਲ ਭੰਨ ਕੇ ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਮਿਲਦੇ ਰਹਿਣ। ਮੈਂ ਚੰਗਾ ਭਲਾ ਸੁਜਾਖਾ ਹੋ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਅੰਨ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵਾਂ।' ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ਕੀ ਭਰਦੇ ਮੈਂ ਨਾ-ਮਿਲਵਰਤਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ।

'ਮੈਨੂੰ ਛੁੱਟੀ ਬਖਸ਼ੋ ਬਹੁਤ ਰੱਜ ਹੋ ਗਿਆ। ਤੁਸੀਂ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਐਸ਼ ਆਰਾਮ ਕਰੋ।'

'ਨਹੀਂ ਨਹੀਂ, ਚਲੋ ਘਰ ਚਲਦੇ ਹਾਂ। ਤੇਰੀ ਭਰਜਾਈ ਵੀ ਆ ਗਈ ਹੋਵੇਗੀ ਹੁਣ ਤੱਕ। ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਕਹੇਂ ਤਾਂ ਵਾਪਸ ਮੁੜ ਜਾਵਾਂਗੇ।' ਭਾਪੇ ਨੇ ਚੁੱਟਕੀ ਜਿਹੀ ਲਗਾਈ।

'ਕੌਣ ਸੀ? ਟੈਕਸੀ ਵਿਚ?' ਉਸ ਦੀ ਅਚਾਨਕ ਪੁੱਛਣੀ 'ਤੇ ਮੇਰਾ ਸਰੀਰ ਪੈਰ ਦੀ ਚੀਚੀ ਤੱਕ ਕੰਬ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਖੈਰ ਨਹੀਂ, ਝੂਠ ਮਾਰੇ ਵੀ ਮਰੇ ਤੇ ਸੱਚ ਬੋਲੇ ਵੀ ਮਰੇ। ਮੁਖਬਰੀ ਕਰਨੀ ਮੇਰੀ ਆਦਤ ਨਹੀਂ ਸੀ।

'ਲਵਰਜ਼ ਸੀ ਵਿਚਾਰੇ...ਅਜਨਬੀ! ਦੋ ਪੰਛੀ...' ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਮੇਰੇ ਮੂੰਹੋਂ ਕਿਵੇਂ ਕਹਿ ਹੋ ਗਿਆ।

'ਕੀ ਪੁੱਛਦੇ ਸੀ? ਕੀ ਮੰਗਦੇ ਸੀ...?'

'ਲਵਰਜ਼ ਲਾਜ਼ ਦਾ ਸਿਰਨਾਵਾਂ ਪੁੱਛਦੇ ਸੀ।' ਮੈਂ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜਕੇ ਅਵੇਸਲੇ ਜਿਹੇ ਜੁਆਬ ਦਿੱਤਾ।

'ਇਹ ਸਾਹਮਣੇ ਹੀ ਤਾਂ ਹੈ, ਤੂੰ ਦੱਸ ਦਿੰਦਾ ਵਿਚਾਰਿਆਂ ਨੂੰ...ਉਹ ਵੀ ਐਸ਼ ਕਰਦੇ।' ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਭਰਪੂਰ ਵਾਕਫ਼ੀ ਦਾ ਇਜ਼ਹਾਰ ਕਰਾਇਆ।

ਕਿੰਨੀ ਬੇਲੋੜੀ ਜਿਹੀ ਪੁੱਛ ਸੀ... ਤੇ ਜੁਆਬ ਵੀ, ਜਦ ਕਿ ਇਕ ਅਨਾੜੀ ਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਟੈਕਸੀ ਤੇ 'ਲਵਰਜ਼ ਲੋਜ਼ ਲਈ ਆਏ ਹੋਣ, ਉਹ ਮੇਰੇ ਜਿਹੇ ਅਨਜਾਣ ਵਿਅਕਤੀ ਕੋਲੋਂ ਨਾਂਹ ਸੁਣ ਕੇ ਵਾਪਸ ਦੌੜ ਗਏ ਹੋਣ... ਪਰ ਮੈਂ ਰੱਬ ਦਾ ਸੌ ਸੌ ਸ਼ੁਕਰ ਕੀਤਾ। ਇਕੇਰਾਂ ਬਲਾ ਟਲ ਗਈ ਸੀ ਤੇ ਮੈਂ ਝੂਠ ਬੋਲਣ ਦੇ ਪਾਪ ਤੋਂ ਵੀ ਬਚ ਗਿਆ ਸਾਂ।

ਉਸ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਦਾ ਰੰਗ ਕੁਝ ਕੁਝ ਮੁੜ ਆਇਆ। ਦੂਰੋਂ ਹੀ ਟੈਕਸੀ 'ਚ ਬੈਠੇ ਉਸ ਨੇ ਘਰ ਦੀ ਛੱਤ 'ਤੇ ਕੋਈ ਇੰਦੂ ਵਰਗੀ ਔਰਤ ਵੇਖ ਲਈ ਸੀ।

'ਆ ਗਈ...ਹਾਂ...ਔਹ ਵੇਖ ਆ ਗਈ। ਵਿਚਾਰੀ ਮੇਰਾ ਹੀ ਰਾਹ ਉਡੀਕ ਰਹੀ ਹੈ ਕੋਠੇ ਚੜ੍ਹਕੇ।' ਉਹ ਟੈਕਸੀ ਵਿਚੋਂ ਬੁੜ੍ਹਕ ਪਿਆ।

'ਹਾਂ...ਹਾਂ, ਉਹੀ ਹੈ...ਮੈਡਮ...ਇੰਦੂ...ਹਰਿਦੁਆਰ ਦੀ ਸੈਰ ਕਰ ਆਏ ਨੇ। ਉਹ ਗੰਗਾ ਦੀ ਹਰ ਕੀ ਪੌੜੀ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਵੀ ਕਰ ਆਏ ਹੋਣਗੇ, ਜਾਹਿਰ ਹੈ।' ਹਾਂ ਨਾਲ ਹਾਂ ਮਿਲਾਉਂਦੇ ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਿਆ।

ਘਰ ਵੜਦੇ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਬਾਬੂ ਜੀ ਨੇ ਬੜੀ ਗਰਮ ਜੋਸ਼ੀ ਨਾਲ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਗਲਵੱਕੜੀ ਵਿਚ ਜਕੜ ਲਿਆ, ਜਿਵੇਂ ਉਹੀ ਮੇਜ਼ਬਾਨ ਹੋਵੇ, ਘਰ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੋਵੇ। ਮੇਰਾ ਜਾਣਿਆਂ ਪਛਾਣਿਆਂ, ਉਹੀ ਨਿਹਾਲਾ ਗਾਰਡ! ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਕੁਝ ਦੇਰ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਬੀ ਇੰਦੂ ਨਾਲ ਲਵਰਜ਼ ਚੌਕ ਵਿਚ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਕਈ ਵੇਰਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰੇਲਾਂ ਗੱਡੀਆਂ ਸਟੇਸ਼ਨਾਂ 'ਤੇ ਵੇਖਿਆ ਸੀ, ਭਾਪੇ ਭਾਰਗੋ ਨਾਲ। ਮੈਡਮ ਇੰਦੂ ਹੱਥ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਦੇ ਗਿਲਾਸ ਤੇ ਪਿੱਛੇ ਨਾਲ ਹੀ ਨੌਕਰਾਣੀ, ਚਾਹ ਦੀ ਟ੍ਰੇ ਵਿਚ ਭੁਜੀਆ, ਮਠਿਆਈ ਤੇ ਗਰਮ ਗਰਮ ਨਾਸ਼ਤਾ ਨਮਕੀਨ ਪੀਸ ਜੋ ਸ਼ਾਇਦ ਹੁਣੇ ਹੁਣੇ ਤਾਜ਼ਾ ਤਾਜ਼ਾ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿਚੋਂ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਸਨ, ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਰੱਖ ਗਈ। ਪਾਣੀ ਰੱਖ ਕੇ ਮੈਡਮ ਇੰਦੂ ਬੜੀ ਅਪਣੱਤ ਨਾਲ ਭਾਰਗੋ ਵੱਲ ਵਧੀ। ਉਸਨੇ ਘੁੱਟ ਕੇ ਗਲਵੱਕੜੀ 'ਚ ਲਿਆ। ਕਿੰਨ੍ਹਾ ਚਿਰ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਬੰਧਨ ਮੁਕਤ ਹੋਇਆ। ਜਦ ਅਲੱਗ ਹੋਏ, ਦੋਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਅੱਥਰੂ ਸਨ...ਮਗਰਮੱਛ ਵਾਲੇ ਅੱਥਰੂ! ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਕਈ ਵੇਰਾਂ ਭਾਰਗੋ ਦੇ ਦੇਖਦਾ ਸੀ, ਅੱਜ ਇੰਦੂ ਭਾਬੀ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਵੇਖ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਜ਼ਮਾਨੇ ਨੂੰ ਦੁਰ-ਲਾਅਨਤ ਕਿਹਾ। ਭਾਬੀ ਨੇ ਦੁਪੱਟੇ ਨਾਲ ਮੂੰਹ ਗੱਲ੍ਹਾਂ ਸਾਫ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਤੇ ਭਾਪੇ ਨੇ ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਪਿਆ ਮੇਜ਼ਪੋਸ਼ ਵਰਤ ਲਿਆ। ਨਿਹਾਲਾ ਗਾਰਡ ਚਾਹ ਦੀਆਂ ਚੁਸਕੀਆਂ ਭਰਨ ਲੱਗਾ। ਅਸੀਂ ਵੀ ਸਾਰੇ ਉਸ ਨਾਲ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਏ। ਇਕ ਡੂੰਘੀ ਚੁੱਪ ਪਸਰ ਗਈ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੁੱਝ ਨਾ ਪੁੱਛਿਆ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੁੱਝ ਨਾ ਦੱਸਿਆ, ਕੋਈ ਕੁਝ ਨਾ ਬੋਲਿਆ।

'ਜੋ ਹੋਇਆ ਸੋ ਹੋਇਆ, ਮਿੱਟੀ ਪਾਓ ਇਸ ਚੈਪਟਰ 'ਤੇ...' ਭਾਰਗੋ ਦੀ ਅੰਦਰਲੀ ਆਤਮਾ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੀ।

'ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਕਿੰਨੀ ਦੇਰ ਟਕਰਾਉਂਦੇ ਰਹੇ, ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਚਲੋ ਇਸ ਬਹਾਨੇ ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਦਿੱਤੀ, ਮੈਂ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਕਰਾਈ ਅੱਜ ਦੀ।' ਭਾਬੀ ਇੰਦੂ ਦੇ ਮੂੰਹ 'ਚੋਂ ਜਿਵੇਂ ਫੁੱਲ ਕਿਰ ਪਏ।

'ਚੰਗਾ ਕੀਤਾ ਤੁਸਾਂ, ਮੇਰੇ ਪਾਪੀ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਵੀ ਟੁੱਭੀ ਲਾ ਆਉਣੀ ਸੀ।' ਭਾਪੇ ਦੀ ਸ਼ਰਮਿੰਦਗੀ ਤੇ ਢੀਠਪੁਣਾ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨ 'ਤੇ ਆ ਗਏ।

'ਇਕ ਨਹੀਂ ਜੀ! ਮੈਂ ਕਈ ਟੁੱਭੀਆਂ ਲਗਾਈਆਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਮ ਦੀਆਂ, ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਦੀਆਂ, ਤੇ ਕਈ ਹੋਰ।' ਗਾਰਡ ਨੇ ਉਸ 'ਤੇ ਅਹਿਸਾਨ ਜਤਾਇਆ।

'ਬੱਸ ਜੀ ਬੱਸ, ਏਨਾ ਕਹਿ ਕੇ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਪਾਪ ਦੇ ਭਾਗੀ ਨਾ ਬਣੋ। ਕਿਸੇ ਦੀ ਲਾਈ ਟੁੱਭੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ, ਇਹ ਤੁਹਾਡੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਕਰਮ ਨੇ ਜੋ ਲੇਖੇ ਲਗਦੇ ਨੇ। ਇਹ ਹੁਣ ਆਪ ਜਾਣਗੇ, ਆਪੇ ਗੱਤੇ ਲਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਕਰਮ ਸਫਲੇ ਕਰਨਗੇ। ਆਪਣੇ ਪਾਪ ਧੋਣਗੇ।'

ਇੰਦੂ ਨੇ ਵਡੇਰਿਆਂ ਵਾਲੀ ਸੁਣਾ ਕੇ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੀ ਪਰ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਕਈ ਹੋਰ ਡਰ ਤੌਖਲੇ ਖੜੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ, ਮਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਹੋਰ ਅੱਗੇ ਨਾ ਲੈ ਤੁਰੇ, ਟੁੱਭੀ ਲਗਾਉਣ ਲਈ।

ਭਾਪੇ ਨੇ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਕਈ ਸਵਾਲ ਕਰਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਘੁਮਾਈਆਂ।

'ਨਹੀਂ ਭਾਅ ਜੀ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਘਰ ਹੀ ਚੁੱਭੀ ਲਗਾ ਲੂੰਗਾ, ਅੰਤਰ ਧਿਆਨ ਹੋ ਕੇ।' ਮੈਂ ਇਨਕਾਰਨਾ ਚਾਹਿਆ।

ਮਾਈਕਰੋ-ਉਵਨ ਦੀ ਵਿਸ਼ਲ ਜਿਹੀ ਵੱਜੀ! ਚਟਕ-ਪਟੱਕ ਵਿਚ ਮੱਛੀ ਦੀ ਮਹਿਕ ਖਿੱਲਰੀ ਤੇ ਪਲੇਟ ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਆ ਪਹੁੰਚੀ। ਭਾਬੀ ਨੇ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਕੁੱਝ ਰਮਜ਼ ਮਾਰੀ। ਭਾਰਗੋ ਨੇ ਉੱਠ ਕੇ ਅਲਮਾਰੀ ਖੋਲ੍ਹੀ ਤੇ ਬੋਤਲ ਕੱਢ ਕੇ

ਹਵਾ ਵਿਚ ਉੱਪਰ ਉਲਾਰ ਕੇ ਨਿਹਾਰੀ ਤੇ ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਟਿਕਾ ਦਿੱਤੀ। ਗਿਲਾਸ ਨਾਲੋਂ ਨਾਲ ਹੀ ਆਣ ਟਿਕੇ, ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਸਾਰੀ ਤਿਆਰੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ।

'ਇਹ ਮੱਛੀ! ਬੜੀ ਲਪਟਾਂ ਭਰੀ! ਇਹ ਵੀ ਹਰਿਦੁਆਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਓ?' ਮੈਂ ਇਸ ਗੁੰਗੇ ਜਿਹੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਿਚ ਬੋਲ ਭਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ।

'ਨਹੀਂ ਇਹ ਤਾਂ ਇਥੇ ਦੀ ਹੀ ਹੈ, ਲੋਕਲ।'

'ਇਹ ਵੀ ਤਾਂ ਬੜੀ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋਵੇਗੀ ਵਿਚਾਰੀ, ਆਖਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਪਵਿੱਤਰ ਪਾਣੀਆਂ ਦੀ ਪੈਦਾਇਸ਼ ਹੈ। ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਨਹਾਉਂਦੀ ਰਹੀ ਹੈ ਇਹ ਪਵਿੱਤਰ ਪਾਣੀਆਂ ਵਿਚ। ਇਹ ਰੱਬ ਦੇ ਬਹੁਤ ਨੇੜੇ ਹੋਵੇਗੀ।' ਇਕ ਹਾਸਾ ਜਿਹਾ ਉੱਭਰਿਆ, ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਮੈਂ ਅਜਿਹੀ ਧਾਰਮਿਕ ਚੋਟ ਲਗਾਉਣ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਤੇ ਕਤਰਾਉਂਦਾ ਹਾਂ।

ਕੰਨਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲਗਾਉਂਦਾ ਹਾਂ 'ਮੁਆਫ਼ ਕਰਨਾ' ਭੁੱਲ ਬਖਸ਼ਾਉਂਦਾ ਹਾਂ।

'ਛਕੋ ਜੀ, ਉਠਾਓ!' ਨਿਹਾਲੇ ਨੇ ਇਕ ਹੱਥ ਗਿਲਾਸੀ ਉੱਪਰ ਉਠਾਈ ਤੇ ਦੂਸਰੇ ਹੱਥ ਮੱਛੀ ਦਾ ਟੁਕੜਾ ਮੂੰਹ ਵੱਲ ਵਧਾਇਆ।

'ਪੀਓ ਔਰ ਜੀਓ...ਫਾਰ ਦਾ ਬੈੱਸਟ ਹੈੱਲਥ ਆਫ਼ ਭਾਰਗੋ।' ਕਹਿ ਕੇ ਸ਼ੁੱਭ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ।

'ਖਾਓ ਪੀਓ, ਜਿਹੜੀ ਕਸਰ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦੇ ਰਹਿ ਗਈ, ਉਹ ਹੁਣ ਇਹ ਮੱਛੀ ਖਾ ਕੇ ਪੂਰੀ ਹੋ ਜਾਏਗੀ, ਤੁਸੀਂ ਸਿੱਧੇ ਹੀ ਸੂਰਗਾਂ ਨੂੰ ਜਾਓਗੇ, ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੀ ਰੁਕਾਵਟ ਨਹੀਂ ਆਏਗੀ...' ਮੈਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਛਿਲਤਰਾਂ 'ਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦਾ, ਪੀਸ ਦਬਾਉਂਦਾ, ਗਿਲਾਸੀ ਮੂੰਹ ਨੂੰ ਲਾ ਲਈ।

ਪਲੇ ਪਲੀ ਬੋਝਲ ਜਿਹੇ ਬਿਮਾਰ ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਿਚ ਪਹਾੜੀ ਚਸ਼ਮਿਆਂ ਜਿਹਾ ਸੰਗੀਤਕ ਮਾਹੌਲ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਨਾ ਭਾਰਗੋ ਸੀ, ਨਾ ਨਿਹਾਲਾ, ਨਾ ਇੰਦੂ... ਸਾਰੇ ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਵਿਚ ਡੁੱਬ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਇੰਦੂ ਨੇ ਸਾਹਮਣੇ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੀਤੀ ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਹੁਲਾਰਿਆਂ ਤੇ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਝਮਕਾਰਿਆਂ 'ਚੋਂ ਸ਼ੈਂਮਪੇਨ ਸਾਫ਼ ਡੁੱਲ੍ਹ ਡੁੱਲ੍ਹ ਪੈ ਰਹੀ ਸੀ।

ਬੱਤੀਆਂ ਜਗ ਪਈਆਂ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੱਜ ਵਾਪਸ ਮੁੜਨ ਦਾ ਕੋਈ ਸੰਕੇਤ ਨਾ ਮਿਲਦਾ ਵੇਖ ਕੇ ਮੈਂ ਹੌਂਸਲਾ ਹਾਰ ਬੈਠਾ। ਬਹਾਨਾ ਜਿਹਾ ਬਣਾ ਕੇ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਕੇ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਮੂੰਹ ਕਰ ਕੇ ਪੈ ਗਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਚੰਗਾ ਸਰੂਰ ਜਿਹਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਰਾਤ ਬਾਰਾਂ ਕੁ ਵਜੇ ਪਾਸਾ ਪਰਤਿਆ। ਭਾਰਗੋ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਪਿਆ ਫਰੂਟਿਆਂ ਵਰਗੇ ਘੁਰਾੜੇ ਮਾਰ ਮਾਰ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਜਤਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਵਿਸ਼ਵਾਸਘਾਤੀ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਝਲਕ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਪੀੜ ਪੀੜ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਫੇਰੀ ਨੇ ਮੇਰੀ ਕਾਇਆਂ ਕਲਪ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਪਲਕ ਝਲਕ ਵਿਚ ਉਪਰੋ-ਥਲੀ ਟੱਕਰੇ ਸੂਹੇ ਹਾਦਸਿਆਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਜੀਵਨ-ਸੋਚ ਵਿਚ ਅਵਾਰਗੀ ਬੇਪ੍ਰਤੀਤੀ ਭਰ ਦਿੱਤੀ।

ਸੁਣਿਆ ਸੀ ਕਿ ਲੋਕ ਆਪਣਾ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਭਵਿੱਖ ਸਵਾਰਨ ਲਈ ਧਰਮ ਦੁਆਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਗਿਆਨ ਲੈਣ ਲਈ ਉਥੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਨਾਮ ਲੈਣ ਲਈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਉੱਥੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਮਿਲ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਆਪਣੇ ਬਾਸ ਦਾ ਨਜ਼ਰੋ-ਮਨਜ਼ੂਰ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ-ਪਾਤਰ ਬਣਨ ਦਾ ਸਬੱਬ! ਮੇਰੇ ਹੱਥ ਆ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਦਫ਼ਤਰ ਆਉਂਦੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਥਾਣੇ ਤੋਂ ਮੁੜੀ ਖੋਤੀ ਵਾਂਗ ਉੱਚਾ ਉੱਚਾ ਬਦਲਿਆ ਬਦਲਿਆ ਗਰਦਾਨਿਆਂ।

'ਕਿੱਥੇ ਉਡਾਰੀ ਮਾਰ ਗਿਆ ਸੀ! ਬਿਨਾਂ ਪੁੱਛੇ ਦੱਸੋ?' ਮੈਂ ਵੀਹ ਚੱਕਰ ਲਾਏ ਤੇਰੇ ਘਰ।' ਹਰਭਾਨ ਨੇ ਵਾਜਬ ਜਿਹੇ ਨਿਹੋਰੇ ਨਾਲ ਹਿਰਖ ਜਤਾਇਆ।

'ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਭਰਾਵਾ ਆਪਣੀ ਡੀਊਟੀ ਨਾਲ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੇਜ਼ ਜਿਹਾ ਹੋਣ ਲੱਗਾ ਹੈ ਹੁਣ।' ਮੈਂ ਭਾਨ ਤੋਂ ਕੰਨੀ ਕਤਰਾਉਣ ਦੀ ਠਾਣੀ।

'ਮੁਬਾਰਕ ਤੈਨੂੰ, ਮੁਬਾਰਕ ਭਈ! ਪਾਰਟੀ ਹੋ ਗੀ।' ਹਰਭਾਨ ਨੇ ਲੰਬਾ ਹੱਥ ਵਧਾਇਆ। ਉਸ ਦੀ ਮੁਬਾਰਕ ਨਾਲ ਮੈਂ ਸਮਝ ਗਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਉਡੀਕ ਸੀ, ਉਮੀਦ ਸੀ, ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਖ਼ਬਰ ਦੀ।

'ਬਦਲੀ ਹੋ ਗੀ ਤੇਰੀ ਤੇਰੇ ਘਰ, ਤੇਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ।'

ਸੱਚ ਮੁੱਚ ਹੀ ਮੇਰੀ ਇਹ ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾ ਬੜੀ ਸਫਲ ਰਹੀ। ਮੈਂ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਵਿਚ ਗਦ ਗਦ ਹੋ ਉਠਿਆ। ਮੈਂ ਭਾਰਗੋ ਨਾਲ ਅਜਿਹੀ ਦੋਸਤਾਨਾ ਸਾਂਝ ਰੱਖਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਸਾਂ ਹਾਲਾਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਇਹ ਲੇਂਝ ਹਰਕਤਾਂ ਕਤਈ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਸਨ ਤੇ ਇਹ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਅੰਦਰਖਾਤੇ ਦਿੱਲੀ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿਚ ਉੱਚਤਮ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਕੋਲ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਕਾਇਤ ਵੀ ਲਗਾ ਰੱਖੀ ਸੀ ਉੱਪਰ।

'ਇਕ ਹੋਰ ਮੁਬਾਰਕ...'

'ਅਰੇ ਯਾਰ ਦੱਸ ਤਾਂ ਸਹੀ।... ਦਿਖਾ ਆਰਡਰ।' ਮੈਂ ਉਤਾਵਲਾ ਜਿਹਾ ਬੇਸਬਰਾ ਹੋ ਗਿਆ।

'ਚੁੱਪ ਕਰ, ਦੱਸੀਂ ਨਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ, ਮੈਂ ਲਿਫ਼ਾਫ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਫਿਰ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਆਪੇ ਆ ਕੇ ਖੋਲ੍ਹੋ। ਉਸ ਵਿਚ ਉਸ ਲਈ ਇਕ ਸੀਲ-ਬੰਦ ਲਿਫ਼ਾਫ਼ਾ ਵੀ ਹੈ, ਜ਼ਰੂਰ ਠੋਕ੍ਹਾ ਹੋਊ ਕੋਈ।' ਹਰਭਾਨ ਨੇ ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਜਿੱਤਣ ਲਈ ਦਾਣਾ ਜਿਹਾ ਸੁੱਟਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ! ਉਹ ਦਿਮਾਗੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੁੱਝ ਡਰੂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦਾ ਅਰਦਲੀ-ਪੁਣਾ ਕਰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਮੇਰਾ ਵੀ ਪੂਰਾ ਇੱਜ਼ਤ ਮਾਣ ਰੱਖਦਾ ਸੀ ਤੇ ਦਫ਼ਤਰ ਦੀ ਐਰੀ-ਗੈਰੀ ਗੁਪਤ ਖ਼ਬਰ ਮੇਰੇ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ।

'ਮੁਹਰ-ਬੰਦ ਲਿਫ਼ਾਫ਼ਾ ਵੀ ਤਾਂ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਹੋਊ ਤੂੰ?' ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਨੇੜੇ ਹੋ ਕੇ ਮੋਢੇ ਤੇ ਹੱਥ ਧਰਦਿਆਂ ਭਰੋਸੇ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ।

'ਦੱਸੀਂ ਨਾ ਯਾਰ! ਮੇਰਾ ਮੱਕੂ ਨਾ ਬੰਨ੍ਹਾਂ ਦੇਵੀ... ਉਸ ਦੀ ਚਾਰਜ-ਸ਼ੀਟ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਗਲਤ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਨੌਕਰੀ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ-ਹੀਣਤਾ ਦੇ ਇਲਜ਼ਾਮ ਨੇ।'

'ਚਲੋ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਆਦਮੀ ਹੈ, ਬੜਾ ਜੁਗਤਾਈ ਹੈ, ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਵਿਗੜਨ ਲੱਗਾ ਉਸ ਦਾ।' ਮੈਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਦੇ ਕੁਝ ਵਿਗੜਨ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਚਾਅ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਦੋ ਚਾਰ ਦਿਨ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿਚ ਹੁੰਮੂਸ ਜਿਹੀ ਰਹੀ। ਉਹ ਉਪਰਾਮ ਹੋਇਆ ਆਪਣੇ ਕਾਗਜ਼ ਪੱਤਰਾਂ ਮਿਸਲਾਂ ਦੀ ਫੋਲਾ ਫਾਲੀ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦਾ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਲੈ ਕੇ, ਨਾਮ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਚੋਪੀ ਲਗਾਕੇ ਉਸ ਦੀ ਫੋਟੋ ਕਾਪੀ ਕਰਵਾਕੇ, ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਟਾਈਪ ਕਰਵਾ ਕੇ ਦਸਤੀ ਉੱਪਰ ਦਿੱਲੀ ਲੈ ਕੇ ਚਲਾ ਗਿਆ ਆਪ। ਜਿਵੇਂ ਤਵੱਕੋ ਸੀ, ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਗੁਨਾਹ ਗ਼ਬਨ ਮੁਆਫ਼ ਹੋ ਗਏ, ਉੱਪਰਲੀਆਂ ਨਾਲ ਹੱਥ ਮਿਲਾ ਕੇ।

'ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ ਤੇਰੀ ਹਰਿਦੁਆਰ ਦੀ ਲਾਈ ਟੁੱਭੀ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਪਾਰ-ਉਤਾਰਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਤੀਰਥ-ਅਸਥਾਨ ਦੇ ਇਸ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਭਰਮਣ ਨੇ ਮੇਰੇ ਕਈ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਤੇ ਗੰਭੀਰ ਮਸਲੇ ਹੱਲ ਕਰ ਦਿੱਤੇ।'

ਬੜੀ ਭਾਵਿਕਤਾ ਨਾਲ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਘਰਵਾਲੀ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਿਆਂ ਉਸ ਦੇ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਪਿਆਰਾ ਜਿਹਾ ਬੋਸਾ ਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਆਪ ਵੀ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਘਰ ਵਾਲੀ ਵੀ ਉਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪ੍ਰਸੰਨ ਸੀ।

ਮੈਂ ਕਈ ਦਿਨ ਉਡੀਕਦਾ ਰਿਹਾ, ਮੇਰੇ ਆਰਡਰ ਆ ਚੁੱਕੇ ਨੇ, ਮੈਨੂੰ ਫ਼ਾਰਗ ਕਰੇਗਾ ਅੱਜ ਹੀ ਜਾਂ ਕੱਲ੍ਹ ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਾਨਸਿਕ ਜਾਂ ਘਰੇਲੂ ਭੰਬਲਭੂਸੇ 'ਚ ਫਸਿਆ ਇਧਰ ਉਧਰ ਘੁੰਮਦਾ ਰਿਹਾ।

ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆਇਆ ਉਹ ਅਤਿਅੰਤ ਬਾਗੋ-ਬਾਗ ਸੀ।

'ਆ ਭਈ! ਲੈ ਤੇਰੇ ਲਈ ਇਹ ਉੱਪਰਲੇ ਹੁਕਮ।' ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ੀ-ਖੁਸ਼ੀ ਹੁਕਮ-ਨਾਵਾ ਫੜਿਆ। ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਅਸਮਾਨ ਥੱਲੇ ਡਿੱਗਦਾ ਜਾਪਿਆ।

'ਅਗਲੇ ਆਦੇਸ਼ਾਂ ਤੱਕ ਇਸ ਦੀ ਬਦਲੀ ਰੋਕ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।'

ਮੇਰੇ ਮੱਥੇ ਦਾ ਉਤਰਾ ਚੜ੍ਹਾਅ ਰੰਗੋ ਬਦਰੰਗ ਹੋਇਆ ਵੇਖ ਕੇ ਉਹ ਕੱਛਾਂ ਮਾਰਦਾ ਹੱਸਦਾ ਰਿਹਾ, ਮਾਨੋਂ ਉਸ ਦੀ ਚੜ੍ਹ ਮੱਚ ਗਈ ਹੋਵੇ।

'ਲੈ ਇਹ ਵੀ...' ਮੈਂ ਕੰਬਦੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਖੋਲ੍ਹਿਆ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਸ ਵਿਚ ਹੋਰ ਕੀ ਸੱਪ ਠੂੰਹੇ ਹੋਣਗੇ।

ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਤਰੀਕਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਸਨ ਉਹ... ਮੇਰੇ ਤਬਾਦਲੇ ਦੇ।

'ਵੇਖਿਆ!... ਬਿੱਲੀ ਸ਼ੀਹ ਪੜ੍ਹਾਇਆ... ਉਹ ਬਿੱਲੀ ਨੂੰ ਖਾਵਣ ਆਇਆ। ਬਿੱਲੀ ਨੁਕਤੇ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦੇ ਸਮੇਂ ਕੁਝ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਵੀ ਰੱਖ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਦਾਅ ਪੇਚ... ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਖੁੱਲ੍ਹ-ਦਿਲੀ ਦਿੰਦਾ ਰਿਹਾ, ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਕਰੋ, ਜਦ ਮਰਜ਼ੀ ਕਰੋ, ਮੇਰੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਮੌਜਾਂ ਕਰੋ ਪਰ ਇਕ ਗੱਲ ਯਾਦ ਰੱਖੋ, ਜਦ ਪੈਰ ਸੜਨ ਲਗਦੇ ਨੇ ਤਾਂ ਮਾਂ ਵੀ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਸੁੱਟ ਕੇ ਛਾਂ ਵੱਲ... ਮਹਿਫੂਜ਼ ਟਿਕਾਣੇ ਵੱਲ ਦੌੜਦੀ ਹੈ।'

'ਜ਼ੋਰਾਵਰਾਂ ਦਾ ਸੱਤੀ ਵੀਹੀਂ ਸੌ। ਭਲਮਾਣਸੀ ਦਾ ਕੋਈ ਜ਼ਮਾਨਾ ਨਹੀਂ।' ਅੱਖਾਂ ਹੀ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਮੈਂ ਨਰਾਜ਼ਗੀ ਦੀ ਕੁੜੱਤਣ ਅੰਦਰ ਫੱਕ ਲਈ।

'ਜਿਹੜੀ ਗੱਲ ਦਾ ਤੂੰ ਮੈਥੋਂ ਉਹਲਾ ਰੱਖਿਆ, ਮੈਨੂੰ ਉਹ ਇੰਦੂ ਨੇ ਆਪੇ ਹੀ ਦੱਸ ਦਿੱਤੀ, ਉਹ ਮੈਥੋਂ ਕੁਛ ਨੀ ਛੁਪਾਉਂਦੀ। ਤੂੰ ਉਸ ਦਿਨ ਉਸ ਕੋਲ ਮੇਰੀ ਲੂਤੀ ਲਗਾਈ ਸੀ ਨਾ? ਕਿ ਮੈਂ ਚੁਬਾਰੇ ਚੜ੍ਹਿਆ ਸੀ! ਦਿਲ ਵਿਚ ਗੰਢ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੀ। ਇਹ ਕਈ ਪੇਚੇ ਪੰਗੇ ਪਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।'

ਮੈਂ ਸਮਝ ਗਿਆ ਕਿ ਭਾਬੀ ਨੇ ਮੇਰੇ ਵੱਤਰ ਤੇ ਆਪਣਾ ਸਿਆੜ ਵਾਹ ਲਿਆ ਹੈ ਪਰ ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਕੌਣ ਕਹੇ ਅੱਗਾ ਢੱਕ। ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਉਸਦੀ ਅੰਦਰਲੀ ਰੰਜਸ਼ ਤੇ ਖੁੰਦਕ ਪ੍ਰਤੱਖ ਬਾਹਰ ਉਜਾਗਰ ਹੋ ਗਈ। ਬਿੱਲੀ ਥੈਲੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਆਈ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਆਖਰ ਆਪਣੀ ਕਿੜ ਕੱਢ ਹੀ ਲਈ। ਇਥੇ ਹੀ ਬੱਸ ਨਹੀਂ! ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇੰਨੇ ਕੀ ਕੂੜ ਤੂਫਾਨ ਇਲਜ਼ਾਮ ਲਗਾ ਦਿੱਤੇ ਜੋ ਇਸ ਦੀਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਬਦਲੀ ਰੁਕ ਗਈ। ਮੈਂ ਅੰਦਰੋਂ ਅੰਦਰ ਬਹੁਤ ਘਬਰਾਅ ਗਿਆ।

'ਤੁਮ ਹੀ ਨੇ ਦਰਦ ਦੀਆ ਹੈ ਤੁਮ ਹੀ ਦਵਾ ਦੇਣਾ।'

ਅੰਦਰਲੀ ਪੀੜ ਅੰਦਰੇ ਹੀ ਸਮਾ ਕੇ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਫਲਾਉਣੀ ਜਿਹੀ ਦਿੱਤੀ। ਮੈਂ ਬੇਪ੍ਰਤੀਤੀ ਨਾਲ ਭਿੱਜਾ ਹਉਕਾ ਲਿਆ ਪਰ ਉਹ ਸਾਹਮਣੇ ਨਿਰਾਸ਼ਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਨਾ ਕੀਤਾ। ਮੈਂ ਅਜੇ ਉਸ ਦੀ ਫੋਕੀ ਹਮਦਰਦੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਗਵਾਉਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਇਹ ਧੱਬੇ ਧੋਣ ਲਈ ਫੇਰ ਉਸੇ ਦੀਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਣੀ ਸੀ।

ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਬਾਦ ਧੂੜ ਧੁੰਮਾਉਂਦੀਆਂ ਦਿੱਲੀ ਦੀਆਂ ਜੀਪਾਂ ਦਫ਼ਤਰ ਆ ਪੁੱਜੀਆਂ। ਵੱਡੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਅਧਿਕਾਰੀ! ਕਿੰਨੀ ਦੇਰ ਬਰੀਕੀ ਨਾਲ ਦਫ਼ਤਰ ਦੀ ਪੁਣ-ਛਾਣ ਤੇ ਪੜਤਾਲ ਕਰਦੇ ਸਾਰਿਆਂ ਕੋਲੋਂ ਵਿੰਗੇ-ਟੇਢੇ ਆਪ-ਵਿਰੋਧੀ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਦੇ ਰਹੇ। ਕੁੱਝ ਮਿਸਲਾਂ ਸੀਲਬੰਧ ਕਰ ਕੇ ਲੈ ਕੇ ਵਾਪਸ ਚਲੇ ਗਏ। ਜਾਂਦੇ ਹੀ ਸਾਰੇ ਸਟਾਫ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮ! ਸਾਰਾ ਤਾਣਾ ਬਾਣਾ ਹੀ ਹਿਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਮੇਰੀ ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਈ ਘਰ ਦੀ ਬਦਲੀ ਰੱਦ ਕਰਕੇ ਹਿਸਾਰ, ਹਰਭਾਨ ਜੈਪੁਰ, ਤੇ ਕਾਲਾ ਫ਼ਰੀਦਾਬਾਦ। ਆਪ ਤੇ ਮਰੀ ਜਜਮਾਨ ਨੂੰ ਵੀ ਡੋਬਿਆ। ਉਹ ਮਰਦਾ ਡੁੱਬਦਾ, ਜਾਂਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੋਰਾਂ ਦੀਆਂ ਬੇੜੀਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਵੱਟੇ ਰੱਖ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੀ ਬਦਲੀ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ, ਵੱਡੇ ਦਫ਼ਤਰ ਹੋਂਡ ਕੁਆਰਟਰ ਵਿਖੇ।

ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਬਾਦ ਉਸ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਮੂੰਹ-ਜ਼ੋਰੀ ਆਹਮਣੇ-ਸਾਹਮਣੀ ਦੌੜ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ। ਮਾਨਸਿਕ ਪਾੜਾ ਵਧਦਾ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਦਾ ਚੋਰ ਉਸ ਨੂੰ ਅੰਦਰੋਂ ਖਾਣ ਲੱਗਾ। ਉਸ ਨੇ ਮਹਿਕਮੇ ਨੂੰ ਲਿਖ ਕੇ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਖਤਰਾ ਹੈ ਤੇ ਇਕ ਰੁੱਕਾ ਲਿਖ ਕੇ ਉਸਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਜੇਬ 'ਚ ਰੱਖ ਲਿਆ ਕਿ ਜੇ ਉਸ ਦੀ ਅਚਨਚੇਤ ਮੌਤ ਹੋ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹਾਦਸਾ ਵਾਪਰੇ, ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਮੈਂ ਹੀ ਹੋਵਾਂਗਾ।

ਹਰਭਾਨ ਦੇ ਫੋਨ ਨੇ ਪਿਛਲੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਦੀ ਅਜੇਹੀ ਪੰਡੋਕਲੀ ਖੋਲ੍ਹ ਮਾਰੀ ਹੈ, ਮੈਂ ਬੇਅਰਾਮ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਵੀ ਆਨੰਦਿਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸਾਂ।

ਚਲੋ ਏਸੇ ਬਹਾਨੇ ਹਰਭਾਨ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਣਗੇ, ਹੋਰ ਪੁਰਾਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਣਗੇ ਜੋ ਉਸ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਸਦਕਾ ਇੱਧਰ ਆ ਗਏ ਸੁਣੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਕਾਰ ਕੱਢ ਕੇ ਭੁੱਲੀਆਂ-ਭੁਲਾਈਆਂ ਛੱਡੀਆਂ-ਛੁਡਾਈਆਂ ਯਾਦਾਂ ਨੂੰ ਕੰਧਾੜੇ ਚੁੱਕ ਕੇ ਚੱਲ ਪਿਆ। ਜੀ ਪੀ ਐਸ ਨੈਵੀਗੇਟਰ ਨੂੰ ਦੱਸੋ ਥਾਂ ਟਿਕਾਣੇ ਸੈੱਟ ਕਰ ਲਿਆ ਜੋ ਨਾਲ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਰਸਤਾ ਦੱਸਦਾ ਮੇਰੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਆਇਆ, ਉਹ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਜਾਂਦਾ ਜਾਂਦਾ ਕਿਵੇਂ ਚੂਨਾ ਲਗਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਨੌਕਰੀ ਵੱਧ ਕਰ ਗਿਆ, ਆਪਣੀ ਸੇਵਾ-ਮੁਕਤੀ ਦੀ ਉਮਰ ਤੋਂ ਬਾਦ। ਇਸ ਚਾਰਜ ਸੀਟ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਤੇ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਉਮਰ ਘੱਟ ਬਣਾ ਲਈ। ਉਸਨੇ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਮਿਰਚਾਂ ਪਾਈਆਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਕਾਗਜ਼ ਲੋੜੀਂਦੀ ਪੁਣਛਾਣ ਤੇ ਪੜਤਾਲ ਦੀ ਸਰਸਰੀ ਜਾਂ ਰਵਾਇਤੀ ਟੀਕਾ-ਟਿੱਪਣੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਨੁੱਕਰੇ ਲਗਾ ਦਿੱਤੇ ਮਿਸਲਾਂ ਵਿਚ। ਜਦ ਉਸ ਦੇ ਅਖੀਰਲੇ ਸਾਲ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲੱਗੇ, ਫਾਈਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਉਸ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਸੰਦ ਵੀ ਮਿਲ ਗਿਆ। ਦੋ ਢਾਈ ਸਾਲ ਬੀਤ ਗਏ, ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਹੋਸ਼ ਆਈ। ਪੁਰਾਣੇ ਬਦਲ ਗਏ ਜਾਂ ਮਰ ਖਪ ਗਏ, ਸੇਵਾ-ਮੁਕਤ ਹੋ ਗਏ।

'ਤੇਰੇ 'ਤੇ ਕੇਸ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਹਾਂ, ਤੂੰ ਇਸ ਵਾਧੂ ਸਮੇਂ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਵਾਪਸ ਜਮਾਂ ਕਰਵਾ'। ਉੱਪਰਲਿਆਂ ਦੀ ਧਮਕੀ ਭਰੀ ਚਿੱਠੀ ਮਿਲੀ।

'ਮੈਨੂੰ ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਕਰ ਲਿਉ ਪਰ ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕਲਰਕਾਂ ਤੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਦੋ-ਪੱਤਰ ਦੇ ਕੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਕਰੋ, ਜਿਹੜੇ ਇਤਨੀ ਦੇਰ ਸੁੱਤੇ ਰਹੇ, ਮੈਥੋਂ ਮਾਲ ਖਾਂਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਅਸਲੀਅਤ ਛੁਪਾ ਕੇ ਗਦਾਰੀ ਕਰਦੇ ਰਹੇ।' ਉਹ ਹੱਸ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ।

ਅਫਸਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਗਲਤੀ ਛੁਪਾਉਣ ਖਾਤਰ ਉਸ ਨੂੰ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਬਾਇੱਜ਼ਤ ਭਰੇ ਲਿਫਾਫੇ ਦੇ ਕੇ ਵਿਦਾ ਕੀਤਾ।

ਮਾਸ ਖੋਰੇ ਨੂੰ ਮਾਸ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਦਨੀਤੀਆਂ, ਬਦਨਿਯਮੀਆਂ ਤੇ ਗ਼ਬਨ ਵੇਖ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਅਖੀਰਲੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਮਹਿਕਮੇ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਡਿਊਟੀ ਇਕ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸਰਕਾਰੀ ਅਫਸਰ ਔਰਤ ਨਾਲ ਅਟੈਂਡੈਂਟ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ। ਇਸੇ ਸਮੇਂ ਔਰਤਾਂ ਵਾਂਗ ਰੋਣ ਦੇ ਢੋਂਗ ਰਚਾ ਕੇ, ਹੰਝੂ ਵਗਾ ਵਗਾ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਘਰ ਵਾਲੀ ਦੀ ਬਦਇਖਲਾਕੀ ਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਉਸ ਪ੍ਰਤੀ ਰੁੱਖਾ ਸਲੂਕ ਦਰਸਾ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਹਮਦਰਦੀ ਜਿੱਤ ਲਈ। ਸਰਕਾਰੀ ਮਿਆਦ ਪੂਰੀ ਹੋਣ 'ਤੇ ਔਰਤ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਬੁਲਾ ਲਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਲਿਆ ਤੇ ਪੱਕਾ ਸੈਟਲ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਇਸਨੂੰ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਨਾਲ।

'ਕੁਚਲੇ ਤੇ ਸੈਕਸ ਵਧਾਊ ਤੇ ਉਕਸਾਊ ਨੁਸਖੇ ਤੇ ਗੋਲੀਆਂ ਬਹੁਤ ਵਰ ਆ ਗਏ ਉਸਦੇ, ਇਹ ਪੁੜੀਆਂ ਉਹ ਹਰ ਵਕਤ ਜੇਬ ਵਿਚ ਰੱਖਦਾ ਸੀ।' ਇਹ ਭੇਦ ਮੈਨੂੰ ਹਰਭਾਨ ਨੇ ਹੀ ਹੱਸਦੇ ਹੱਸਦੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ।

ਸਰਵੇਖਣ ਵਾਸਤੇ ਉਹ ਕਈ ਪਿੰਡਾਂ, ਕਸਬਿਆਂ, ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਜਾਂਦਾ। ਲੋਕ ਵਿਚਾਰੇ ਗਰਜ ਦੇ ਮਾਰੇ ਸਰਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਦਿਲ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਆਓ-ਭਗਤ ਕਰਦੇ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨੌਕਰੀ ਦਾ ਝਾਂਸਾ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵਿਦੇਸ਼ ਭੇਜਣ ਦਾ

ਲਾਰਾ ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਹੋਰ ਰੰਗ ਬਿਰੰਗੇ ਸਬਜ਼-ਬਾਗ ਦਿਖਾ ਕੇ ਪਿੱਛੇ ਲਗਾ ਲੈਂਦਾ। ਮਾਸ ਮੁਰਗੇ ਦਾ ਸ਼ੌਕੀਨ ਤਾਂ ਹੈ ਹੀ ਸੀ, ਕਬਾਬ ਤੇ ਸ਼ਬਾਬ ਉਸ ਕੋਲ ਆਪੇ ਹੀ ਖਿੱਚੇ ਆਉਂਦੇ।

ਮੇਜ਼ਬਾਨ ਕੋਲੋਂ ਜੇ ਕੁਝ ਕਮੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਆਪ ਹੀ ਕਹਿ ਦਿੰਦਾ,

'ਪੁੱਤ! ਬੇਟਾ! ਭੈਣ ਜੀ! ਭਰਾ ਜੀ! ਮੈਨੂੰ ਦਵਾਈ ਖਾਣ ਵਾਸਤੇ ਦੁੱਧ ਦਾ ਗਿਲਾਸ ਚਾਹੀਦਾ। ਤੇ ਸੁਣੋ! ਦੁੱਧ ਵਿਚ ਇਕ ਚਮਚਾ ਘਿਓ ਦਾ ਵੀ ਪਾ ਦੇਣਾ, ਸਿਹਤ ਲਈ ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।'

ਤੁਰਨ ਲੱਗਾ ਬੜੀ ਗਰਮਜ਼ੋਸ਼ੀ ਨਾਲ ਵਡੇਰਿਆਂ ਦੇ ਪੈਰੀਂ ਹੱਥ ਲਗਾਉਂਦਾ, ਆਪ-ਹਾਣੀ ਔਰਤਾਂ ਨਾਲ ਗਲਵੱਕੜੀ ਪਾ ਕੇ ਮੋਢਾ ਘੁੱਟ ਦਿੰਦਾ ਤੇ ਛੋਟੀਆਂ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਮੱਥਾ ਚੁੰਮਦਾ ਪਿਆਰ ਦਿੰਦਾ। ਅਗਲੇ ਕਈ ਤਾਂ ਵੇਖ ਕੇ ਮੱਥੇ ਤੀਉੜੀਆਂ ਪਾ ਛੱਡਦੇ ਤੇ ਕਈ ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਮੌਰਾਂ ਝਾਕਦੇ ਉਸ ਦੀ ਨਿੱਘੀ ਗਲਵੱਕੜੀ ਦਾ ਨਿੱਘ ਸਹਿਲਾਉਂਦੇ, ਮੁੜ ਜਲਦੀ ਆਉਣ ਦੀ ਤਾਕੀਦ ਕਰਦੇ, ਉਸ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਕਈ ਲੋੜਵੰਦ ਕੁੜੀਆਂ ਜ਼ਨਾਨੀਆਂ ਨੌਕਰੀ ਲਈ ਉਸ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚਦੀਆਂ ਰਾਤ ਚੌਂਕੀ ਭਰਦੀਆਂ। ਉਹ ਗੱਲਾਂ ਤੇ ਲਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਘਰ ਪੂਰਾ ਕਰ ਦੇਂਦਾ। ਉਹ ਤਾਂਤਰਿਕ ਵੀ ਸੀ, ਨਜ਼ੂਮੀ ਵੀ ਸੀ, ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲੇ ਸਨਿਚਰਵਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਖੇਡ ਆਉਂਦੀ ਸੀ। ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਪੁੱਛਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਧਾਗੇ ਤਵੀਤਾਂ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਸਾਰੇ ਕਾਰਜ ਸਿੱਧ ਕਰਦਾ ਸੀ।

ਜੀ ਪੀ ਐੱਸ ਦੀਆਂ ਮਾਰਗ ਦਰਸ਼ਨ ਹਦਾਇਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਦੱਸੀ ਹੋਈ ਸ਼ਮਸ਼ਾਨਘਾਟ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਸਮੁੰਦਰ ਵਰਗੀ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਝੀਲ ਦੇ ਕੰਢੇ ਉੱਚੀਆਂ ਚੀਲਾਂ ਨਾਲ ਘਿਰਿਆ ਹੋਇਆ ਬੜਾ ਸੁੰਦਰ ਪੇਂਡੂ ਜਿਹਾ ਰਮਣੀਕ ਸਥਾਨ ਜਿੱਥੇ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਗੋਦ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਸਦੀਵੀ ਨਿਵਾਸ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਹਰਭਾਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਉੱਥੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਦੂਰ ਨੇੜੇ ਦਾ ਮੇਰਾ ਵਾਕਫ਼ਕਾਰ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਚਿੱਟੀ ਸਾੜੀ ਵਿਚ ਬਣੀ ਫੱਬੀ ਇਕ ਔਰਤ ਜਿਸ ਨੂੰ ਹਰਭਾਨ ਨੇ ਮੋਢੇ 'ਤੇ ਹੱਥ ਧਰ ਕੇ ਸਹਾਰਾ ਦੇ ਰੱਖਿਆ ਸੀ, ਮੈਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਆਉਂਦੀ ਧਾਹਾਂ ਮਾਰਨ ਲੱਗੀ। ਖੰਡਰਾਤ ਬਤਾਤੇ ਹੈਂ ਇਮਾਰਤ ਅਜ਼ੀਮ ਬੀ, ਅਨੁਸਾਰ ਤੀਹ ਚਾਲੀ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਗੋੜ ਨੇ ਜੋ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਸੂਰਤ ਨੂੰ ਕੁੱਝ-ਕੁੱਝ ਢਾਹ ਲਾਈ ਸੀ, ਉਹ ਸ਼ਾਇਦ ਕਿਸੇ ਬੀਊਟੀ-ਪਾਰਲਰ ਤੋਂ ਲਿੰਬਾ ਪੋਚੀ ਕਰਾ ਕੇ ਪੂਰੀ ਕਰਵਾ ਆਈ ਸੱਜਰੀ ਤਾਜ਼ਾ ਟਹਿਕ ਰਹੀ ਸੀ ਭਾਬੀ ਇੰਦੂ।

'ਹਾਏ...ਭਾਅ ਜੀ! ਚਲਾ ਗਿਆ... ਮੇਰਾ ਸਾਥੀ...' ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜੀਂਦਾ... ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੱਟਦੇ...' ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਬਗਲਗੀਰ ਹੁੰਦੀ ਉਹ ਵਿਲਕਣ ਲੱਗੀ। ਹਰਭਾਨ ਵੀ ਅੱਖਾਂ 'ਚੋਂ ਅੱਥਰੂ ਕੇਰਦਾ ਨਲੀ ਸੁਣਕਣ ਲੱਗਾ।

'ਚਲਾ ਗਿਆ ਵਿਚਾਰਾ, ਵੇਖੋ....' ਹਰਭਾਨ ਉਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਮੇਰਾ ਹੱਥ ਫੜ ਕੇ ਪਾਸੇ ਲੈ ਤੁਰਿਆ।

'ਗਲ ਗਿਆ ਸੀ ਸਾਰਾ... ਬੋਟੀ ਬੋਟੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਉਸ ਦਾ ਸਰੀਰ। ਹੱਡੀਆਂ ਛੱਡ ਗਿਆ ਸੀ ਉਸ ਦਾ ਮਾਸ। ਤੈਨੂੰ ਤਾਂ ਅਖੀਰ ਤੱਕ ਬੜਾ ਯਾਦ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਤੇਰਾ ਅਮਰੀਕਾ ਆਉਣ ਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਚੱਲ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਹਿੰਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵੇਰਾਂ ਮਿਲਾ ਦੇਹ। ਮੈਂ ਉਸ ਸਮਰੱਥ ਸਚਿਆਰੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਨਾਲ ਬੜੀਆਂ ਵਧੀਕੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਨੇ। ਮਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਉਸ ਤੋਂ ਭੁੱਲਾਂ ਬਖਸ਼ਾ ਕੇ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗਣੀ ਹੈ ਪਰ ਤੇਰਾ ਥਾਂ ਟਿਕਾਣਾ ਫੋਨ ਨੰਬਰ ਨਾ ਮਿਲਨ ਕਰਕੇ ਸੰਪਰਕ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ।'

'ਮਰਨਾ ਤੇ ਹਰ ਇੱਕ ਨੇ ਹੈ ਪਰ ਮਾੜੇ ਕੰਮਾਂ ਦੇ ਮਾੜੇ ਨਤੀਜੇ।' ਮੇਰੇ ਮੂੰਹੋਂ ਸ਼ਬਦ ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਕਿਰ ਗਏ।

'ਇੰਦੂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਵਿਹੁ ਵਾਂਗੂ ਕੌੜਦਾ ਸੀ ਹੁਣ। ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਉਹਨੂੰ ਕਮਜ਼ਾਤ ਨੂੰ ਨਾਂ ਦੱਸੀਂ ਮੇਰੇ ਮਰਨੇ ਬਾਰੇ, ਉਹਨੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਵਿਸ਼ਵਾਸ-ਘਾਤ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਮੇਰੇ ਜਜ਼ਬਾਤਾਂ ਦਾ ਖਿਲਵਾੜ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਜੀਉਂਦੇ ਜੀਅ ਮੇਰੇ ਮੱਥੇ ਨਾ ਲੱਗੇ। ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦੂਸ਼ਿਤ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਹੱਥ ਲਾ ਕੇ ਮੇਰਾ ਮਰਨਾ ਖਰਾਬ ਨਾ ਕਰੇ ਪਰ ਮੈਂ ਤਾਂ ਉਹਨੂੰ ਫੋਨ

ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ। ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਦੀ ਬਣੀ ਬਣਾਈ ਇਹ ਹਰਦੂ-ਲਾਹਨਤ ਭਰੀ ਕਾਲਖ ਆਪਣੇ ਮੱਥੇ ਲਾਵਾਂ। ਮੇਰੇ ਲਈ ਤਾਂ ਦੋਵੇਂ ਸਮਾਨ ਦਰਜਾ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਵੇਖ ਲਾ ਇਹ ਵੀ ਮਾਂ ਦੀ ਧੀ! ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੱਦਾਂ ਜੁਗਾੜ ਲਾਇਆ, ਉਸ ਦਾ ਵੀ ਬੋਰੀਆਂ ਬਿਸਤਰਾ ਨਾਲ ਹੀ ਲੈ ਆਈ। ਹਰਭਾਨ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਖੜੇ ਸਾਥੀ ਵੱਲ ਸੀ।

'ਨੌਂ ਸੌ ਚੂਹਾ ਖਾ ਕੇ ਬਿੱਲੀ ਹੱਜ ਨੂੰ ਚੱਲੀ, ਛੱਜ ਤਾਂ ਬੋਲੇ ਛਾਨਣੀ ਕਿਉਂ ਬੋਲੇ, ਜੇ ਇਹਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਏਨੀ ਅਣਖ ਸੀ ਤਾਂ ਆਪ ਬੰਦਾ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿੰਦਾ। ਉਹਨੂੰ ਤਾਂ ਹੀ ਕਹੁ ਰੋਕੂ ਜੇ ਆਪ ਸਾਬਤ ਸਬੂਤਾ ਦੁੱਧ-ਧੋਤਾ ਸੋਲ੍ਹਾਂ ਕਲਾਂ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋਵੇ।'

ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਪਿਛਵਾੜੇ ਦੀਆਂ ਪਰਤਾਂ ਫੋਲ ਕੇ ਪਰਛੜੇ ਉਚੇੜਦਾ ਹਰਭਾਨ ਦੇ ਵਿਖਿਆਨ ਨੂੰ ਸੰਪੂਰਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

'ਆਹ ਗੋਰੀ ਨਾਲ ਤਾਂ ਉਹਨੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਖਾਤਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਫਸਾਏ ਸਨ ਪਈ ਪਿੱਛੇ ਆ ਜਾਣਗੇ ਤੇ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆ ਵੀ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਾਂ ਪਟੀਸ਼ਨ ਵੀ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ।' ਉਸ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਵਾਂਗ ਵਕਾਲਤ ਕਰਦੇ ਉਸ ਦਾ ਪੱਖ ਪੂਰਿਆ।

'ਉਸ ਨੇ ਤਾਂ ਬੜੀ ਕਮਾਈ ਕੀਤੀ ਆ। ਤੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕਾਠ ਦੀ ਹਾਂਡੀ ਇਕ ਵੇਰਾਂ ਹੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਐ। ਪਰ ਇਹ ਵੇਖ ਲੈ... ਕਿੰਨੀ ਵਾਰੀ ਚੜ੍ਹੀ ਹੈ... ਕਿੰਨੀ ਵੇਰਾਂ ਸੜੀ ਹੈ... ਤੇ ਫਿਰ ਸੜ੍ਹ-ਸੜ੍ਹ ਕੇ ਚੜ੍ਹਦੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਨਪੜ੍ਹ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਵੀ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ, ਪੜ੍ਹਿਆਂ ਲਿਖਿਆਂ ਨੂੰ ਬੁੱਧੂ ਬਣਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਮਾਸਖੋਰੇ ਨੂੰ ਮਾਸ ਮਿਲ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਔਰਤ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਵੇਂ ਡੁੱਲ੍ਹ ਗਈ ਇਸ 'ਤੇ? ਆਪਣਾ ਸਭ ਕੁਝ ਤਨ ਮਨ ਧਨ ਇਸ ਦੇ ਅਰਪਣ ਕਰ ਗਈ। ਸਭ ਇਸ ਦੇ ਨਾਮ ਚੜ੍ਹਾ ਗਈ... ਕੁਲਾਂ ਤਾਰ ਗਈ ਇਸ ਦੀਆਂ। ਆਪ ਤਾਂ ਮਰ ਗਈ ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਕੁਣਬਾ ਸਮੁੰਦਰੋਂ ਪਾਰ ਲੈ ਆਈ।' ਉਸ ਦੇ ਧੁਰ ਅੰਦਰੋਂ ਗਰਮ ਹਉਂਕੇ ਵਰਗੇ ਨਿਕਲੇ ਸ਼ਬਦ ਮੈਨੂੰ ਠੰਡੀਆਂ ਫੁਹਾਰਾਂ ਵਾਂਗ ਸਕੂਨ ਦੇਣ ਲੱਗੇ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਮੇਰੀ ਹੀ ਬੋਲੀ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਸੀ।

'ਉਹ ਵੀ ਬੜੀ ਤਕੜੀ ਅਲੋਕਾਰ ਚੀਜ਼ ਸੀ। ਨਹਿਲੇ ਤੇ ਦਹਿਲਾ, ਸੇਰ ਦਾ ਸਵਾ ਸੇਰ ਹੋ ਕੇ ਟੱਕਰੀ ਇਸ ਨੂੰ। ਜਿੰਨਾਂ ਚਿਰ ਦਾਣੇ ਰਹੇ ਇਹਦੀ ਭੜੋਲੀ ਵਿਚ ਉਤਨਾ ਚਿਰ ਨਾਲ ਤੇ ਫਿਰ ਬੇਗਾਨੀਆਂ ਖੁਰਲੀਆਂ ਵਿਚ ਮੂੰਹ ਮਾਰਨ ਲੱਗੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਦਾ ਮੈਂ ਆਇਆ ਹਾਂ, ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਉਹ ਉਹਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਹੀ ਚਿੰਬੜੀ ਰਹੀ। ਚਿੱਚੜ ਵਾਂਗੂੰ ਮੇਰਾ ਲਹੂ ਪੀਂਦੀ ਰਹੀ। ਮੇਰੀ ਵੀ ਬੱਸ ਕਰਾਤੀ ਉਹਨੇ। ਰੱਬ ਨੇ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਾਜਰਾਂ ਵਿੱਚੇ ਰੰਬਾ ਰੱਖ। ਮੈਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਬੜੇ ਚੰਗੇ ਲੱਗਦੇ ਨੇ ਚੋਬਰ ਮਿਹਨਤੀ ਮਾਸਖੋਰੇ! ਚੰਗੀ ਭਰਪਾਈ ਕਰਦੇ ਨੇ। ਤੈਨੂੰ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਦੱਸੂੰ ਉਹਦੇ ਕਾਰਨਾਮੇ। ਉਹ ਕਈ ਕਈ ਦਿਨ ਰਾਤਾਂ, ਬਿਨਾਂ ਦੱਸੇ ਬਾਹਰ ਜਾਂਦੀ, ਮੌਜ ਮੇਲੇ ਕਰਦੀ ਪਿਕਨਕਾਂ ਮਨਾਉਂਦੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੱਥੇ ਰਹਿੰਦੀ ਕਈ ਕਈ ਦਿਨ। ਜੇ ਇਹ ਪੁੱਛਦਾ ਤਾਂ ਪੌੜ ਚੁੱਕ ਕੇ ਪੈ ਜਾਂਦੀ।' ਆਦਤ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਨ ਨੇ ਸੰਖੇਪ ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਪਟਾਰੀ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੀ।

'ਮੈਂ ਵੇਖ ਲਏ ਨੇ ਸਾਰੇ ਕਾਰਨਾਮੇ, ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਚੰਗੀ ਤਰਾਂ ਇਹ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸਭਿਅਤਾ! ਤੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹੜਾ ਘੱਟ ਸੀ! ਮਾਰ ਖੋਰੇ ਨੂੰ ਮਾਰ ਪੈ ਗਈ... ਮਾਸ ਖੋਰੇ ਨੂੰ ਮਾਸ ਹੀ ਖਾ ਗਿਆ।' ਮੈਂ ਪੋਲੇ ਪੋਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਹਰਭਾਨ ਦਾ ਹੁੰਗਾਰਾ ਭਰਿਆ।

ਕਿਸੇ ਨੇ ਆਵਾਜ਼ ਮਾਰੀ। ਹਰਭਾਨ ਤਾਬੂਤ ਵੱਲ ਹੋ ਤੁਰਿਆ। ਆਵਾਜ਼ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ ਵੀ ਉਹੀ ਮੇਰਾ ਜਾਣਿਆ ਪਛਾਣਿਆ ਹੀ ਸੀ। ਨਿਹਾਲਾ ਦਾੜ੍ਹੀ ਵਧਾਈ ਹੋਈ, ਚਿਹਰਾ ਬਦਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸ਼ਾਇਦ ਸਮੇਂ ਦੇ ਗੇੜ ਕਰਕੇ ਜਾਂ ਫੈਸ਼ਨ ਕਰਕੇ। ਇੰਦੂ ਦੇ ਮੋਢੇ 'ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖੀ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ।

ਭਾਬੀ ਇੰਦੂ ਨੇ ਪਹੀਏ ਵਾਲੀ ਰੇਹੜੀ ਉੱਪਰ ਪਏ ਤਾਬੂਤ ਵਿਚ ਪਈ ਲਾਸ਼ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਘਿਉ ਦੀ ਚੁਲੀ ਪਾਈ ਤੇ ਫਿਰ ਬਚਦਾ ਘਿਉ ਉਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਤੇ ਡੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ। ਦਾਰੂ ਦਾ ਪਊਆ ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ ਮੱਥੇ 'ਤੇ

ਉਲੱਦਿਆ, ਚੰਦਨ ਦਾ ਬੂਰਾ ਤੇ ਹੋਰ ਸਸਕਾਰ ਸਮੱਗਰੀ ਆਖਰੀ ਸਲਾਮ ਮਾਰਦੀ ਵਿਦਾਈ ਮੰਗਦੀ ਲਾਸ਼ 'ਤੇ ਖਿਲਾਰ ਦਿੱਤੀ। ਹਰਭਾਨ ਨੇ ਬਕਸੇ ਦਾ ਮੂੰਹ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਖਿਲਾਅ ਦੀ ਹਿੱਕ ਚੀਰਦੀ ਲੂੰਬੇ ਵਾਲੀ ਅੱਗ ਉਗਲਦੀ ਗੈਸ ਭੱਠੀ ਨੇ ਫਰਾਟੇ ਮਾਰਦਾ ਮੂੰਹ ਅੱਡਿਆ। ਜਾਣੇ ਅਨਜਾਣੇ ਹੱਥਾਂ ਨੇ ਬਕਸਾ ਅੰਦਰ ਧੱਕਿਆ ਤੇ ਭੱਠੀ ਨੇ ਅੰਦਰ ਖਿੱਚ ਕੇ ਹੜੱਪ ਕਰ ਲਿਆ। ਹਰਭਾਨ ਨੇ ਬਟਨ ਨੱਪ ਦਿੱਤਾ।

'ਵੇ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਦਿਆ ਸਾਈਆਂ! ਇਕੱਲੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਤੁਰ ਗਿਐਂ ਅੱਧ ਵਿਚਾਲੇ...'

ਭਾਬੀ ਨੇ ਆਖਰੀ ਚੀਕ ਮਾਰੀ, ਤੇ ਮੁੜ ਨਿਹਾਲੇ ਵੱਲ ਜਾ ਖੜੀ ਹੋਈ, ਉਸਨੇ ਦੋਹਾਂ ਬਾਂਹਾਂ 'ਚ ਬੋਚ ਲਈ।

000

ਟ੍ਰੈੱਸ ਪਾਸ - ਚਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਪੰਨੂ ਸੈਨਹੋਜ਼ੇ ਕੈਲੀਫੋਰਨੀਆ

ਰੇਲ ਗੱਡੀ ਦਾ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਸਫ਼ਰ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਕਰਦੇ ਕਰਦੇ ਉਸ ਦੀ ਅੱਧੀ ਉਮਰ ਬੀਤ ਗਈ। ਕੀ ਖੱਟਿਆ? ਕੀ ਗਵਾਇਆ... ਜਦ ਕਦੇ ਉਹ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਦੀਆਂ ਉਦਾਸ ਘੜੀਆਂ ਦੌਰਾਨ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਝਾਤੀ ਮਾਰ ਕੇ ਸਟੇਸ਼ਨਾਂ 'ਤੇ ਖੜੇ ਉਬਾਸੀਆਂ ਲੈਂਦੇ ਘੰਟਿਆਂ ਬੱਧੀ ਲੇਟ ਹੋਈਆਂ ਗੱਡੀਆਂ ਬਾਰੇ ਚਿਤਾਵਨੀਆਂ ਅਤੇ ਘੋਸ਼ਣਾਵਾਂ ਦਾ ਲੇਖਾ ਜੋਖਾ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਾਲ ਘਿਰਣਾ ਹੋਣ ਲਗਦੀ। ਏਦਾਂ ਜਾਪਦਾ ਜਿਵੇਂ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਦੋ ਦੋ ਘੰਟੇ ਜਾਂ ਕਈ ਵੇਰਾਂ ਤਾਂ ਚਾਰ ਚਾਰ ਘੰਟੇ ਸਟੇਸ਼ਨਾਂ 'ਤੇ ਅਜਾਈਂ ਗਵਾਏ ਪਲਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਸੁਨਹਿਰੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਇਕ ਤਿਹਾਈ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਅਮਰ ਵੇਲ ਵਾਂਗ ਵੱਕ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂ ਨਿਗਲ ਲਿਆ ਹੋਵੇ।

ਅੱਜ ਉਸ ਨੇ ਸ਼ੁਕਰ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਦੇ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਦੇ ਹੀ ਗੱਡੀ ਦੇ ਠੀਕ ਟਾਈਮ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਬਾਰੇ ਐਲਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਨਾਲ ਹੀ ਇਕ ਹੋਰ ਚਿਤਾਵਨੀ, ਜੀ ਆਰ ਪੀ ਦੇ ਜਵਾਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਕਿ ਇਸ ਗੱਡੀ ਦੇ ਅਖੀਰਲੇ ਡੱਬੇ ਵਿਚ ਦਸ ਪੰਦਰਾਂ ਯਾਤਰੀ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋਏ ਪਏ ਆ ਰਹੇ ਸਨ, ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਉਤਸੁਕਤਾ ਭਰੀ ਅਫਾਰਾ-ਤੇਰੀ ਮੱਚ ਗਈ। ਭੀੜ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਹਿੱਸਾ ਹੁੰਮ ਕੇ ਗੱਡੀ ਦੇ ਅਖੀਰਲੇ ਡੱਬੇ ਦੇ ਪਹੁੰਚਣ ਦੇ ਸਥਾਨ ਤੱਕ ਉਮਡ ਪਿਆ। ਪੁਲਸ ਕਰਮੀਆਂ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦਿੰਦਾ ਐਲਾਨ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਅਤੇ ਜ਼ੋਰ ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਗੱਡੀ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਆ ਖੜੀ ਹੋਈ ਪਰ ਕੋਈ ਵੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਨਾ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਗੱਡੀ ਦੇ ਤਿੰਨ ਮਿੰਟ ਦੇ ਠਹਿਰਾਉ ਦਾ ਸਮਾਂ ਵੀ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਘੋਸ਼ਣਾ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਦੌੜਦੇ ਦੋ ਸਿਪਾਹੀ ਡੰਡੇ ਠਕੋਰਦੇ ਭੀੜ ਵਿਚ ਵੜ ਕੇ ਡੱਬੇ 'ਚ ਚੜ੍ਹ ਗਏ। ਇਕ ਥਾਣੇਦਾਰ ਲਗਦਾ ਆਦਮੀ ਵੀ ਆਪਣੀ ਪੱਗ ਦੇ ਪੇਚ ਸਾਫ ਕਰਦਾ ਭੀੜ 'ਚੋਂ ਵਿਚਰਦਾ ਉੱਪਰ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ।

'ਓਏ ਮੁਲਾਜ਼ਮੋਂ ਠਹਿਰੋ! ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਮਾ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲਓ...ਕਿਤੇ ਸਾਲਿਆਂ ਦੇ ਬੰਬ ਹੀ ਨਾ ਬੰਨ੍ਹੇ ਹੋਣ।'

ਥਾਣੇਦਾਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਡੱਪਣ ਦਾ ਰੋਹਬ ਝਾੜਿਆ। ਹੋਰ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨੇ ਆ ਕੇ ਆਸੇ ਪਾਸੇ ਡੰਡੇ ਉਲਾਰਦੇ ਗੱਤਕਾ ਖੇਲਣ ਦੇ ਕਰਤਬ ਦਿਖਾ ਕੇ ਭੀੜ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਧਕੇਲ ਦਿੱਤਾ। ਬੰਬ ਦਾ ਨਾਮ ਸੁਣ ਕੇ ਸਿਪਾਹੀ ਕੁਝ ਹਿਚਕਚਾਏ ਪਰ ਜਲਦੀ ਹੀ ਫਿਰ ਜੇਬਾਂ ਟਟੋਲਣ ਲੱਗੇ। ਉਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਉਲਟੇ ਸਿੱਧੇ ਕਰਕੇ ਜਾਮਾ ਤਲਾਸ਼ੀ ਕੀਤੀ ਪਰ ਸਿਪਾਹੀ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਗਏ।

'ਜਨਾਬ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਤਾਂ ਜਾਮਾ-ਤਲਾਸ਼ੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਪਤੰਦਰ ਨੇ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲਈ ਤਾਂ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਛੱਡਿਆ।'

ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਪਾਣੀ ਪਿਲਾਉਂਦੇ ਸੇਵਾਦਾਰ, ਮੂੰਹ ਪਾਣੀ ਪਾਉਣ ਲੱਗੇ। ਬੇਹੋਸ਼, ਅਰਧ-ਬੇਹੋਸ਼ ਤੇ ਇਕ ਦੋ ਲਾਸ਼ਾਂ! ਕਿਸੇ ਦੇ ਮੂੰਹ ਪਾਣੀ ਅੰਦਰ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕੰਠ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੀ ਵਗ ਜਾਂਦਾ। ਬੜਾ ਭਿਆਨਕ ਦ੍ਰਿਸ਼...ਕਈ ਲੁੜਕ ਰਹੇ ਸਨ, ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਉੱਤੇ ਡਿੱਗੇ ਸਹਿਕ ਰਹੇ ਸਨ, ਕਿਸੇ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਝੱਗ ਛੁੱਟ ਰਹੀ ਸੀ, ਕਿਸੇ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਨਾਸਾਂ 'ਚੋਂ ਖੂਨ ਛੁੱਟ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜੋਗਿੰਦਰ ਕੌਰ ਟੀ ਟੀ ਈ ਆਣ ਖੜੀ ਹੋਈ। ਉਹ ਪੈਨਸਿਲ ਮੂੰਹ 'ਚ ਪਈ ਉਦਾਸ ਹੋ ਗਈ। ਭੱਈਏ ਉਸ ਦਾ ਬੜਾ ਆਦਰ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਹਮਦਰਦੀ ਜਿਤਾਉਂਦੀ ਹੈ।

'ਫੜੋ ਓਏ ਉਤਾਰੇ ਥੱਲੇ...'। ਥਾਣੇਦਾਰ ਦੇ ਰੋਹਬ ਨੇ ਤਮਾਸ਼ਬੀਨ ਭੀੜ ਨੂੰ ਹੋਰ ਪਿੱਛੇ ਖਿਲਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਦੋ ਚਾਰ ਯਾਤਰੀ ਤਰਸੋ-ਤਰਸੀ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ ਨਿੱਤਰ ਪਏ। ਪੰਦਰਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਲਾਈਨ ਲੱਗ ਗਈ ਪਲੇਟ ਫਾਰਮ 'ਤੇ।

'ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰੋਂ ਦੋ ਤਿੰਨ ਜਨਾਨੀਆਂ ਚੜ੍ਹੀਆਂ ਸਨ, ਜੋ ਸਾਰਾ ਰਾਹ ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਚੁਹਲ-ਮੁਹਲ ਕਰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ। ਭੱਈਆਣੀਆਂ ਸਨ ਉਹ ਵੀ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਜਲੰਧਰ ਤੱਕ ਚੜ੍ਹਗਿਲੀ ਮਚਾਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਉਹ ਕੁੜੀਆਂ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਇਹਨਾਂ ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਪ੍ਰਸਾਦ ਛੁਹਾਉਂਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੱਥੇ ਉੱਤਰ ਗਈਆਂ, ਸ਼ਾਇਦ ਬਿਆਸ ਜਾਂ ਕਰਤਾਰਪੁਰ।' ਇਕ ਦਾਨੀ-ਪ੍ਰਧਾਨੀ ਸਵਾਰੀ ਦੱਬੀ ਜ਼ਬਾਨ ਵਿਚ ਥਾਣੇਦਾਰ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਹੋਈ।

ਸ਼ੁਕਰ ਰੱਬ ਦਾ! ਗਾਰਡ ਨੇ ਵਿਸ਼ਲ ਦਿੱਤੀ, ਗੱਡੀ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ। ਇੰਜਣ ਨੇ ਚੀਕ ਮਾਰੀ ਤੇ ਸਵਾਰੀਆਂ ਦੌੜ ਕੇ ਗੱਡੀ 'ਚ ਚੜ੍ਹ ਗਈਆਂ। ਠੀਕ ਆਉਂਦੀ ਹੋਈ ਗੱਡੀ ਫੇਰ ਅੱਧਾ ਘੰਟਾ ਲੇਟ ਹੋ ਗਈ।

ਉਸ ਦਾ ਧਿਆਨ ਹੁਣ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੇ ਡਰਾਮੇ ਤੋਂ ਹੱਟ ਕੇ ਦਫ਼ਤਰ ਦੇ ਬਾਸ ਵੱਲ ਚਲਾ ਗਿਆ ਜੋ ਨੌਂ ਵਜੇ ਤੋਂ ਹੀ ਘੜੀ ਵੇਖਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

'ਫਸ ਗਏ ਅੱਜ ਫੇਰ! ਉਸ ਦੀਆਂ ਝਿੜਕਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਝੱਲਣੀ ਪਵੇਗੀ।'

ਹੁਣ ਉਸ ਨੂੰ ਭੱਈਆਂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਬਿਲਕੁਲ ਭੁੱਲ ਗਈ। ਗੱਡੀ ਅਜੇ ਹੌਲੀ ਹੀ ਸੀ, ਉਹ ਬਾਹਰ ਲਟਕ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲੀ ਵਰਦੀ ਵਾਲਾ ਟਿਕਟ ਚੈੱਕਰ ਵਰਗੇ ਆਕਾਰ ਦਾ ਝਾਉਲਾ ਪਿਆ। ਅੰਦਰ ਲੰਘਣ ਨੂੰ ਜਗ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉੱਤਰ ਕੇ ਦੌੜ ਕੇ ਅਗਲੇ ਡੱਬੇ ਵਿਚ ਜਾ ਚੜ੍ਹਿਆ। ਭੀੜ ਤਾਂ ਇੱਥੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸੀ ਪਰ ਖਲੋਣ ਨੂੰ ਤਾਂ ਜਗ੍ਹਾ ਸੀ। ਇਕ ਖਾਨੇ ਦੀਆਂ ਛੇ ਸੀਟਾਂ ਤੇ ਦੋ ਸਿਪਾਹੀ ਜੋ ਗੱਡੀ ਦੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਗਸ਼ਤ ਡੀਊਟੀ 'ਤੇ ਸਨ, ਲੱਤਾਂ ਪਸਾਰੀ ਵਿਸੇ ਪਏ ਸਨ।

'ਪਲੀਜ਼...ਜ਼ਰਾ!' ਉਸ ਨੇ ਤਰਲਾ ਕੀਤਾ।

'ਨਹੀਂ ਨਹੀਂ...ਇਹ ਰੀਜ਼ਰਵ ਸੀਟਾਂ ਹਨ, ਸਟਾਫ਼ ਵਾਸਤੇ।' ਬੜੇ ਰੋਹਬਦਾਰ ਦਬਕੇ ਵਾਲਾ ਜੁਆਬ ਸੁਣ ਕੇ ਉਹ ਹੋਰ ਸਵਾਰੀਆਂ ਵਾਂਗ ਰਿੱਝਿਆਂ ਭੁੱਜਿਆ ਖੜੋ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਦੂਰੋਂ ਵੇਖਿਆ। ਉਹੀ ਕਾਲੇ ਡਰੈਸ ਵਾਲੀ, ਕਾਲੀ ਐਨਕ ਵਾਲੀ, ਮੋਢੇ ਪਰਸ ਲਟਕਾਈ ਔਰਤ ਉਸ ਦੀ ਕੈਬਨ ਵੱਲ ਵਧ ਰਹੀ ਸੀ।

ਉਸ ਦਾ ਧਿਆਨ ਇਕਦਮ ਆਪਣੇ ਮਾਸਕ ਪਾਸ ਵੱਲ ਗਿਆ। ਜੇਬ ਟੋਹੀ, ਬਾਹਰ ਕੱਢਿਆ, ਵੇਖਿਆ, 'ਹਾਏ ਮਾਰੇ ਗਏ! ਪਾਸ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤਾਂ ਕੱਲ ਦੀ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ...ਇਹ ਤਾਂ ਅੱਜ ਨਵਿਆਉਣ ਵਾਲਾ ਸੀ।' ਟਿਕਟ ਨਾ ਹੋਣ ਦਾ ਡਰ ਹੁਣ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਚੂਹੇ ਵਾਂਗ ਕੁਤਰ ਕੁਤਰ ਕਰਨ ਲੱਗਾ।

'ਚਲ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਵੇਖੀ ਜਾਏਗੀ।' ਉਸ ਦਾ ਜੀਅ ਕੀਤਾ, ਗੱਡੀ 'ਚੋਂ ਛਾਲ ਮਾਰ ਦੇਵੇ ਜਾਂ ਡੱਬਾ ਬਦਲ ਲਵੇ। ਪਰ ਇਹ ਨਾ-ਮੁਮਕਿਨ ਸੀ, ਜਾਨ-ਜੋਖਮ ਵਾਲਾ ਕੰਮ ਸੀ।

'ਚਲੋ ਬਹਾਨਾ ਲਗਾਵਾਂਗੇ, ਘਰ ਭੁੱਲ ਗਿਆ, ਚੇਤਾ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ, ਕਹਾਂਗੇ ਚਲੋ ਮੈਡਮ ਜੁਰਮਨਾ ਪਾ ਦਿਓ।' ਕਈ ਵੇਰਾਂ ਤਾਂ ਕਈ ਟੀ ਟੀ ਵਿਚਾਰੇ ਆਪੇ ਹੀ ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ ਨੇ, 'ਦੋ ਚਾਰ ਪੰਜ ਬਿਨ-ਟਿਕਟ ਮੁਸਾਫਰ ਦਸ ਦਸ ਰੁਪਏ ਇਕੱਠੇ ਕਰਕੇ ਜ਼ਰਮਾਨੇ ਦੀ ਇਕ ਪਰਚੀ ਕਟਾ ਲਓ,' ਪਰ ਕਈ ਤਾਂ ਬੜੇ ਅਝੂਬ ਹੁੰਦੇ ਨੇ, ਉਹ ਬੇਇਜ਼ਤੀ ਵੀ ਕਰਦੇ ਨੇ ਤੇ ਪੈਸੇ ਵੀ ਪੂਰੇ ਤੇ ਜੁਰਮਾਨਾ ਵੀ ਪੂਰਾ ਵਸੂਲਦੇ ਨੇ। ਕਈ ਸਮੂਲਚੇ ਹੀ ਜੇਬ ਵਿਚ ਪਾ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਤੇ ਪਰਚੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੱਟਦੇ। ਕਿੰਨਾ ਚੰਗਾ ਸੀ ਪੁਰਾਣਾ ਜ਼ਮਾਨਾ, ਜਦ ਡੱਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਦੀ ਉਲਾਂਘਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਟੀ ਟੀ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਡੱਬੇ ਜਾਣ ਲਈ ਅਗਲੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਸੀ ਪਰ ਹੁਣ ਤਾਂ ਵਿੱਚੇ ਵਿਚ ਹੀ ਸਾਰੀ ਗੱਡੀ ਦੇ ਡੱਬੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਨੇ ਕਿ ਇਕ ਪਾਸਿਉਂ ਅਖੀਰ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਛੋਟੇ ਬੱਚੇ ਹੁੰਦੇ, ਜਦ ਉਹ ਕੈਰੋਂ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦਾ ਸੀ, ਉਹ ਸਾਰੇ ਬਿਨ ਟਿਕਟ ਸਫ਼ਰ ਵੀ ਕਰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਟੀ ਟੀ ਨੂੰ ਚਿੜਾਉਂਦੇ ਸਨ, ਮਖੌਲ ਵੀ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਕ ਦਿਨ ਇਕ ਟੀ ਟੀ ਬਾਹਰ ਦੀ ਦੂਸਰੇ ਡੱਬੇ 'ਚੋਂ ਡੰਡਿਆਂ ਨਾਲ ਚੰਬੜ ਕੇ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਖ਼ਤਰੇ 'ਚ ਪਾ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਡੱਬੇ ਆਣ ਵੜਿਆ। ਸਾਰੇ ਅੱਠ ਦਸ ਮੁੰਡਿਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਟਿਕਟਾਂ ਜਾਂ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਦੇ ਬਸਤੇ ਇਕੱਠੇ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਮੋਢੇ 'ਤੇ ਪਾਈ ਗਿਆ। ਕੈਰੋਂ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਉੱਤਰ ਕੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ 'ਜੈ ਬਜਰੰਗ ਬਲੀ' ਜੈਕਾਰੇ ਦੇ ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਮੋਢਿਆਂ ਤੋਂ ਸਾਰੇ ਬਸਤੇ ਖਿੱਚੇ ਤੇ ਦੌੜ ਗਏ।

ਫਿਰ ਸਕੂਲੇ ਸ਼ਕਾਇਤ, ਹੈੱਡਮਾਸਟਰ ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਡੰਡਾ ਪਰੇਡ ਤੇ ਫਿਰ ਉਸੇ ਟੀ ਟੀ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ 'ਚ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਮੁਆਫ਼ੀ! ਦਸ ਦਸ ਬੈਠਕਾਂ ਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਨਾਲ ਸੁਲਹ ਸਫਾਈ। ਉਹਨਾਂ ਹੀ ਦਿਨਾਂ 'ਚ ਇਕ ਬਾਮ ਵੇਚਣ ਵਾਲਾ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਹਰ ਲਟਕ ਕੇ ਦੂਸਰੇ ਡੱਬੇ 'ਚ ਜਾਂਦਾ ਡਿੱਗ ਕੇ ਵੱਢਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਵਿਚਾਰਾ...ਵਿਹਾਰਾ ਬਾਮ ਵੇਚਣ ਵਾਲਾ!

'ਪੇਪਰ ਸਾਬਣ ਦੋ ਰੁਪੈ...ਸੁੰਦਰ ਰੁਮਾਲ ਦੋ ਰੁਪੈ...ਰਾਸ਼ੀ ਫਲ ਦੋ ਰੁਪੈ...ਪ੍ਰੇਮ ਮੁੰਦਰੀ ਦੋ ਰੁਪੈ...' ਉਸ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਉਡਾਣ ਇਕ ਅੰਨ੍ਹੇ ਆਦਮੀ ਨੇ ਭੰਗ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਦੋਹਾਂ ਮੋਢਿਆਂ 'ਤੇ ਦੋ ਵੱਡੇ ਝੋਲੇ ਲਟਕਾਈ ਡੰਗੋਰੀ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਸਮਾਨ ਵੇਚ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਟਾਫੀ, ਕੈਂਦੇ, ਪੈਂਨ, ਸਾਬਣ ਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਮੁਸਾਫ਼ਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਾਲੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ। ਲੋਕ ਉਸ ਤੇ ਤਰਸ ਕਰਦੇ ਹਮਦਰਦੀ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦੇ ਉਸ ਦੀ ਤਾਰੀਫ਼ ਕਰਦੇ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪੈਸੇ ਵਟਾਉਂਦੇ।

'ਬਾਬਾ ਜੀ ਏਕ ਰੁਪੈ...ਭਾਈ ਜੀ ਏਕ ਰੁਪੈ।' ਹੱਥ 'ਚ ਡੰਗੋਰੀ ਫੜੀ ਇਕ ਹੋਰ ਮੰਗਤਾ ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਆ ਗਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨੇ ਪਲ ਹੀ ਪਲ ਉਸ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨੂੰ ਟੀ ਟੀ ਦੇ ਡਰ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕੀਤਾ।

ਉਹ ਜਲੇਬੀ ਜੂੜੇ ਵਾਲੀ ਔਰਤ ਡੱਬੇ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਆਣ ਪਹੁੰਚੀ। ਉਸ ਦੇ ਹੱਥਾਂ 'ਚ ਕਿੰਨੇ ਸਾਰੇ ਨੋਟ ਉਸ ਨੇ ਉਂਗਲਾਂ ਵਿੱਚ ਫਸਾਏ ਹੋਏ ਸਨ ਤੇ ਹੋਰ ਇਕੱਠੇ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ।

'ਹੈ...ਤੇਰੇ ਦੀ...' ਇਹ ਤਾਂ ਖੁਸਰਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਜਾਨ 'ਚ ਜਾਨ ਆਈ। ਖੁਸਰੇ ਨੇ ਹੱਥਾਂ ਦੀ ਚਟੋਕੀ ਮਾਰ ਕੇ ਦੋਹਾਂ ਹੱਥਾਂ ਦੀਆਂ ਤਲੀਆਂ ਨਾਲ ਗਿੱਧਾ ਪਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਖੁਸਰੇ-ਪਨ ਦਾ ਵਿਖਾਵਾ ਕੀਤਾ।

'ਵੇ ਛੇਤੀ ਕਰ ਰਾਂਝਿਆ।' ਨਾਲ ਖੜੇ ਫੌਜੀ ਜੁਆਨ ਨੂੰ ਚੁੰਡੀ ਜਿਹੀ ਵੱਢ ਕੇ ਉਸ ਵੱਲ ਹੱਥ ਫੈਲਾਏ। ਫੌਜੀ ਨੇ ਝੱਕਦੇ ਝੋਂਪਦੇ ਦਸ ਦਾ ਨੋਟ ਕੱਢ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਤਲੀ 'ਤੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਦਾ ਟੌਹਰ-ਟੱਪਾ ਵੇਖ ਕੇ ਨਵੀਆਂ ਸਵਾਰੀਆਂ ਤਾਂ ਅਚੰਭਿਤ ਹੋਈਆਂ ਪਰ ਪੁਰਾਣੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਮੁਸਾਫ਼ਰਾਂ ਲਈ ਉਹ ਨਵਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਸਦੇ ਇਸ ਬਹੂ-ਰੂਪੀਏ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਉਸ ਦਿਨ ਪਹਿਲੀ ਵੇਰਾਂ ਵੇਖਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਫਿਰ ਅਗਲੀ ਕੈਬਨ 'ਚ ਬੈਠੀ ਇਕ ਨਵੀਂ ਵਿਆਹੀ ਜੋੜੀ ਦੇ ਉਦਾਲੇ ਜਾ ਹੋਈ ਜਾਂ ਹੋਇਆ।

'ਜੋੜੀ ਜੀਵੇ ਜੁੱਗ ਚਾਰੇ।' ਉਸ ਨੇ ਗਿੱਧਾ ਪਾ ਕੇ ਅਸ਼ੀਰ-ਬਾਦ ਦਿੱਤੀ। ਪਰ ਉਹ ਚੁੱਪ-ਚਾਪ ਉਸ ਵੱਲ ਵੇਖਦੇ ਰਹੇ।

'ਕੀ ਗੱਲ ਸੋਹਣਿਆ! ਕੱਢ ਕੇ ਲਿਆਇਐ? ਤੈਨੂੰ ਸੱਪ ਹੀ ਸੁੰਘ ਗਿਆ।' ਉਸ ਨੇ ਹੱਥ ਮਟਕਾਉਂਦੇ ਉੱਚੀ ਸਾਰੀ ਕਟਾਕਸ਼ ਕਰਕੇ ਕਈ ਸਵਾਰੀਆਂ ਦੇ ਮੂੰਹੀ ਹਾਸਾ ਤੁੰਨ ਦਿੱਤਾ।

ਪਿਛਲੀ ਸੀਟਾਂ 'ਤੇ ਬੈਠਾ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਬਾਪ ਲਗਦਾ ਪੜ੍ਹਿਆ ਲਿਖਿਆ ਬਾਬੂ ਉੱਠ ਕੇ ਆ ਧਮਕਿਆ। ਉਹ ਖੁਸਰੋ ਨੂੰ ਘੂਰਨ ਲੱਗਾ ਤੇ ਅਵਾ-ਤਵਾ ਬੋਲਣ ਲੱਗਾ।

'ਕੀ ਓਏ ਬਾਬੂ ਤੈਨੂੰ ਚਮੂਣੇ ਲੜਨ ਲੱਗੇ ਨੇ...ਤੇਰਾ ਆਪਣਾ ਈ ਕਿ ਹਰਾਮ ਦਾ? ਏਨਾ ਗੁੱਸਾ ਕਰਦਾ? ਛੇਤੀ ਕਰ! ਇਕ ਸੌ ਇੱਕੀ ਦੇ ਦੇ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ...'

'ਨਹੀਂ 'ਤੇ ਕੀ ਓਏ...?' ਬਾਬੂ ਦੇ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਬੁੱਲ੍ਹ ਕੰਬਣ ਲੱਗੇ।

'ਨਹੀਂ 'ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਲੈ ਜਾਂ ਗੇ...ਖੁਸਰੋ ਬਣਾ ਲਵਾਂ ਗੇ...'

ਖੁਸਰੋ ਨੇ ਹੱਥਾਂ ਦੀ ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਚਟਾਕੀਆਂ ਮਾਰੀਆਂ ਤੇ ਉਸਦੇ ਮੋਟੇ ਲੰਮੇ ਦੰਦਾਂ 'ਚੋਂ ਹਾਸੇ ਦਾ ਛਣਕਾਟਾ ਫੁੱਟ ਤੁਰਿਆ।

'ਛੋੜੋ ਬਾਬੂ ਜੀ! ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਕੀ ਝਗੜਾ? ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਰੱਬੋਂ ਹੀ ਮਾਰ ਵਰਗੀ ਪਈ ਹੈ, ਜੇ ਪੰਜ ਦਸ ਦੇਣੇ ਤੇ ਦਿਓ ਨਹੀਂ ਤੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਦਿਉ?' ਇਕ ਸਿਆਣੀ ਸਵਾਰੀ ਨੇ ਸਾਲਸੀ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ।

ਇਕ ਖਾਨੇ ਵਿਚ ਸੱਤ ਅੱਠ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਮੁਸਾਫ਼ਰ ਜੋ ਇਹ ਖਾਨਾ ਧੁਰ ਤੋਂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਆੜੀਆਂ ਲਈ ਹੀ ਮੱਲ ਕੇ ਲਿਆਉਂਦੇ ਸਨ, ਤਾਸ਼ ਖੇਲਦੇ ਤੇ ਹੋ-ਹੋਲਾ ਕਰਦੇ, ਰੰਗ ਬਿਰੰਗੇ ਸੰਵਾਦ ਰਚਾਉਂਦੇ, ਜੁਆ ਖੇਲਦੇ, ਮੇਰੇ ਵਰਗਿਆਂ ਦੀ ਚਿੜ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੇ...ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਨੇਮ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣਾ ਭੁਸ ਪੂਰਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ।

'ਨਹੀਂ ਨਹੀਂ! ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਜੁੜਾਉਣੇ! ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਦੋ ਸੌ ਇਕਵੰਜਾ ਹੀ ਲੈਣੇ ਨੇ।' ਖੁਸਰਾ ਬਜ਼ਿਦ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੀ ਜਿਦ ਤੇ ਢੀਠਪੁਣੇ ਨੇ ਬਾਬੂ ਦੇ ਪੈਰ ਹਲੂਣ ਦਿੱਤੇ। ਉਸ ਨੇ ਸੌ ਦਾ ਨੋਟ ਕੱਢ ਕੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਉਹ ਨਵੀਂ ਜੋੜੀ ਦੇ ਮੱਥੇ ਲਾ ਕੇ ਮੱਥਾ ਚੁੰਮਦੀ।

'ਜੋੜੀ ਜੀਵੇ ਜੁੱਗ ਚਾਰ!...ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਜੋੜੇ ਲੈ ਕੇ ਆਇਉਂ ਸਰਦਾਰ।' ਕਹਿੰਦੀ ਭੀੜ ਨੂੰ ਚੀਰਦੀ ਅੱਗੇ ਵੱਧ ਗਈ। ਨੁੱਕਰ 'ਚ ਖੜੇ ਸਿਪਾਹੀ ਨਾਲ ਅੱਖਾਂ ਚਾਰ ਕੀਤੀਆਂ, ਹੱਥ ਮਿਲਾਇਆ।

'ਲੈ ਭਾਈ! ਥਾਣੇਦਾਰ! ਤੂੰ ਵੀ ਕੀ ਯਾਦ ਕਰੇਂਗਾ। ਤੂੰ ਵੀ ਤਾਂ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਹਿੱਸੇਦਾਰ ਹੈ, ਤੇਰੇ ਬਿਨਾ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਅਸਲੀ ਖੁਸਰੋ ਬਣ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ।'

ਇਕ ਸਿਪਾਹੀ ਪਿਛਲੇ ਡੱਬੇ ਵੱਲੋਂ ਇਕ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਘੇਰੀ ਲਿਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੇ ਹੌਲਦਾਰ ਕੌਲ ਆ ਕੇ ਨਿੰਮਝੂਣਾ ਜਿਹਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

'ਇਹ ਵੀ ਸਾਲਾ ਅੱਜ ਖਾਲੀ ਹੱਥੀਂ ਆ ਗਿਆ। ਔਹ ਵੇਖ ਤੇਰੀ ਜਾਨ ਨੂੰ ਰੋਂਦੇ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਖਾਹ ਮਖਾਹ ਔਖੇ ਹੋ ਰਹੇ ਨੇ ਵੱਡੇ ਘਰਾਂ ਦੇ ਕਾਕੇ ਕਾਕੀਆਂ...' ਇਕ ਸਿਪਾਹੀ ਨੇ ਪਰੇ ਪਾਖਾਨੇ ਕੌਲ ਖੜੀ ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀ ਢਾਣੀ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਕਹੀ।

'ਅੱਜ ਦਾ ਸਾਰ ਦੇਹ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ...ਵੀਰ ਬਣਕੇ।' ਹੌਲਦਾਰ ਨੇ ਤਰਲਾ ਜਿਹਾ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਅਪਰਾਧੀ ਲਗਦੇ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਜੇਬ ਟੋਹੀ।

'ਹਾਂ...ਹਾਂ ਅੱਜ ਦਾ ਸਰ ਜਾਏਗਾ ਕੁਝ ਕੁਝ...'

ਉਸ ਨੇ ਜੇਬ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਪੁੜੀ ਜਿਹੀ ਕੱਢ ਕੇ ਹੌਲਦਾਰ ਨੂੰ ਫੜਾਈ। ਗਿਰਝਾਂ ਵਾਂਗ ਝਾਕਦੇ ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀਆਂ ਤੇ ਨਾਲੇ ਹੌਲਦਾਰ ਦੀਆਂ ਵੀ ਵਰਾਸ਼ਾ ਖਿੜ ਗਈਆਂ। ਜਿਵੇਂ ਭੁੱਬਦੇ ਨੂੰ ਤਿਣਕੇ ਦਾ ਸਹਾਰਾ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰਿਆਂ 'ਤੇ ਰੌਣਕ ਪਰਤ ਆਈ।

'ਸਮੈਕ ਹੈ ਇਹ, ਵੇਖੋ ਕਿਵੇਂ ਮੁਰਦਿਆਂ ਵਿਚ ਜਾਨ ਪਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।'

ਹੌਲਦਾਰ ਉੱਠ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਉਹ ਸਾਰੇ ਮੁਰਦੇ-ਹਾਣੀ 'ਚ ਘਿਰੇ ਨੌਜਵਾਨ ਵਾਰੀ ਵਾਰੀ ਬਾਬਰੂਮ 'ਚ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਫਿਰ ਖਿੜੇ ਮੱਥੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਆਉਂਦੇ ਜਿਵੇਂ, ਦੁੱਖ ਭੰਜਨੀ ਛਪੜੀ 'ਚੋਂ ਕਾਲੇ ਕਾਂ ਚਿੱਟੇ ਬਣ ਕੇ ਨਿਕਲੇ ਸਨ।

'ਧੰਨਵਾਦ ਹੌਲਦਾਰ ਸਾਹਿਬ!...'

ਉਸ ਦਾ ਧਿਆਨ ਫਿਰ ਸਾਹਮਣੇ ਘੁਸਰ ਮੁਸਰ ਨੇ ਭੰਗ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜੋਗਿੰਦਰ ਕੌਰ ਇਕ ਬੁੱਢੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਨਾਲ ਲੋਹੀ-ਲਾਖੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

'ਚੰਗੇ ਲੱਖਾਂ ਕਰੋੜਾਂ ਦੇ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰ, ਮਾਲਕ ਮੁਰੱਬਿਆਂ ਦੇ, ਟਿਕਟ ਕਟਾਉਣ ਸਮੇਂ ਨਿਹੰਗੀ ਬਾਣਾ ਪਾ ਲੈਂਦੇ ਨੇ...ਹੱਥ 'ਚ ਬਰਛਾ ਫੜ ਲੈਂਦੇ ਨੇ। ਦੁਰ-ਲਾਹਨਤ ਹੈ, ਤੁਹਾਡੀ? ਔਕਾਤ 'ਤੇ। ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਬਾਣੇ ਨੂੰ ਕਲੰਕਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ। ਉੱਤਰ ਜਾਓ ਥੱਲੇ ਅਗਲੇ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ... ਜਾਂ ਟਿਕਟਾਂ ਕਟਾਓ...'

ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀਆਂ ਫੁੱਲਦੀਆਂ ਨਾਸਾਂ ਤੇ ਗੱਲਾਂ 'ਚੋਂ ਗੁਲਾਬੀ ਭਾਅ ਮਾਰਦਾ ਭੁੱਲੂ ਭੁੱਲੂ ਪੈਦਾ ਗੁੱਸਾ ਅੱਜ ਉਸਨੇ ਪਹਿਲੀ ਵੇਰਾਂ ਵੇਖਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਫਿਰ ਕੰਬ ਗਿਆ ਹਾਲਾਂ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਯਕੀਨ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕਈ ਵੇਰਾਂ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਚੈੱਕ ਕਰਦੀ-ਕਰਦੀ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਮੁਸਕਰਾਹਟ ਵੰਡਦੀ ਅਡੌਲ ਲੰਘ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਅੱਜ ਤਾਂ ਉਹ ਗੁੱਸੇ 'ਚ ਸੀ...ਪਤਾ ਨਹੀਂ...ਕੀ ਕਰੇ, ਕੀ ਕਹੇ। ਉਸਨੇ ਫਿਰ ਜੇਬ ਟੋਹੀ, ਇਕ ਪੰਜਾਹ ਦਾ ਨੋਟ ਹੈ...ਸੀ। ਉਹ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨੋਟ ਨਾਲੋਂ ਤੋੜ-ਵਿਛੋੜਾ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ।

'ਕਿੰਨੀ ਹਰਾਮਖੋਰੀ ਫੜੀ ਹੈ ਇਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ। ਇਹਨਾਂ ਕਰਕੇ ਅਸਲੀ ਲੋਕ ਵੀ ਨੁਕਸਾਨ ਉਠਾ ਰਹੇ ਨੇ।'

ਉਹ ਚੈੱਕਰ ਔਰਤ ਹੁਣ ਭੀੜ ਵਿਚ ਅਲੋਪ ਹੀ ਗਈ ਸੀ। ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ ਵਾਪਸ ਚਲੀ ਗਈ ਹੋਵੇਗੀ ਪਿੱਛੇ ਨੂੰ। ਉਸਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਢਾਰਸ ਹੋਇਆ।

ਭੀੜ ਨੂੰ ਚੀਰਦੇ ਰਸਤਾ ਬਣਾਉਂਦੇ ਕੁਝ ਬੱਚੇ ਇਧਰ ਆਣ ਪਹੁੰਚੇ। ਇਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਅੱਠ ਦਸ ਸਾਲ ਦਾ ਲੜਕਾ, ਜਿਸ ਨੇ ਪੈਨਸਿਲ ਨਾਲ ਮੂੰਹ ਭਰਵੱਟੇ ਤੇ ਮੁੱਛਾਂ ਬਣਾ ਰੱਖੀਆਂ ਸਨ, ਕਿਸੇ ਸਿਆਣੇ ਕਲਾਕਾਰ ਕੋਲੋਂ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਮਾਂ ਬਾਪ ਕੋਲੋਂ, ਕਲਾ-ਬਾਜੀਆਂ ਲਗਾਉਣ ਲੱਗਾ। ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਕ ਹੋਰ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਲੜਕੀ ਪਾਸੇ ਬੈਠ ਕੇ ਢੋਲ ਤੇ ਉਗਲਾਂ ਵਜਾਉਣ ਲੱਗੀ। ਥੋੜ੍ਹੇ ਜਿਹੇ ਥਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਕਦੇ ਹੱਥਾਂ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਸਿਰ ਥੱਲੇ ਕਰਕੇ ਪੂਰੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਉਪਰ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਫਿਰ ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ ਘੁੰਮਦਾ, ਢੋਲ ਦੀ ਤਾਲ ਨਾਲ ਡਾਂਸ ਕਰਦਾ। ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਗੋਲ ਚੱਕਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਫਸਾ ਕੇ ਫਿਰ ਸਿਰ ਉਸ ਵਿਚ ਫਸਾਉਂਦਾ ਤੇ ਉਹੀ ਲੜਕੀ ਉਸ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਤੁੰਨ ਕੇ ਤਾੜੀਆਂ ਮਾਰਦੀ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਆਈ। ਫਿਰ ਉਹ ਝੋਲਾ ਲੈ ਕੇ ਸਭ ਪਾਸੇ ਘੁੰਮਾਉਂਦੇ ਪੈਸੇ ਮੰਗਦੇ। ਕਿਸੇ ਦਾ ਦਿਲ ਕੀਤਾ, ਉਧਰ ਪੈਸੇ ਪਾ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਕਈ ਵਾਧੂ ਬੜ ਬੜ ਕਰਦੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਾਂ ਪਿਓ ਨੂੰ ਕੋਸਦੇ।

'ਬਾਬੂ ਜੀ!' ਲੜਕੀ ਨੇ ਭਾਨ ਵਾਲਾ ਠੂਠਾ ਛਟਕਾਉਂਦੇ ਉਸ ਅੱਗੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

'ਦਿਆਂਗਾ ਜ਼ਰੂਰ! ਇਕ ਰੁਪਿਆ! ਪਰ ਤੁਹਾਡੀ ਫੋਟੋ ਖਿੱਚਾਂਗਾ ਪਹਿਲਾਂ!' ਬਾਬੂ ਨੇ ਬੈਗ 'ਚੋਂ ਕੈਮਰਾ ਕੱਢ ਲਿਆ।

'ਤੇਰੀ ਫੋਟੋ ਅਖ਼ਬਾਰ ਵਿਚ ਛਪਾਵਾਂਗਾ।' ਪੱਤਰਕਾਰ ਲਗਦੇ ਉਸ ਬਾਬੂ ਨੇ ਕਲਿੱਕ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮੋਮੈਂਟ ਕੈਮਰੇ ਵਿਚ ਬੰਦ ਕਰ ਲਈ।

'ਸਰਕਾਰ ਜਿੰਨੇ ਮਰਜ਼ੀ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਵੇ ਬਾਲ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਬਾਰੇ, ਅਸਾਨੂੰ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨ ਦੇਣੀ ਤਾਂ ਏਦਾਂ ਹੀ ਸਹੀ।' ਫੋਟੋ ਦੇ ਨਾਲ ਛਪੇਗੀ...ਵਾਹ ਕਿੰਨਾ ਮਜ਼ਾ ਆਏਗਾ। ਬਾਬੂ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਨਵਾਂ ਮਜ਼ਮੂਨ ਮਿਲ ਗਿਆ, ਉਹ ਖੁਸ਼ ਸੀ।

'ਦਿਓ ਨਾ ਬਾਬੂ ਜੀ।' ਲੜਕੀ ਨੇ ਫਿਰ ਕੌਲਾ ਛਣਕਾਇਆ। ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਰੁਪੈਆ ਕੱਢ ਕੇ ਕੌਲੇ 'ਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ।

'ਨਹੀਂ ਬਾਬੂ ਜੀ। ਏਕ ਨਹੀਂ ਦੋ...'

'ਦੋ ਕਾਹੇ ਕੇ ਭਾਈ?'

'ਏਕ ਹਮਾਰਾ, ਔਰ ਏਕ ਉਸ ਫੋਟੂ ਕਾ...।' ਉਸ ਨੇ ਦੋ ਰੁਪੈ ਦੇ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਦਾ ਕੀਤਾ।

ਗੱਡੀ ਮੱਧਮ ਹੋਈ ਤੇ ਬਰੇਕਾਂ ਦੀ ਚੀਕ ਚੀਕ ਆਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਖੜੀ ਹੋ ਗਈ। ਇਹ ਫਿਲੌਰ ਸਟੇਸ਼ਨ ਸੀ। ਬਾਹਰੋਂ ਤਾਕੀ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਕੁੱਲੀ ਨੇ ਸਿਪਾਹੀ ਨਾਲ ਹੱਥ ਮਿਲਾਇਆ। ਉਸ ਦੇ ਕੰਨ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਤੇ ਦੋ ਸਵਾਰੀਆਂ ਆ ਕੇ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਦੀਆਂ ਖਾਲੀ ਸੀਟਾਂ ਤੇ ਬੈਠ ਗਈਆਂ।

'ਇਹ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ੀ ਸਵਾਰੀਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦਿੱਲੀ ਜਾਣਾ ਹੈ।' ਸਿਪਾਹੀ ਨੇ ਮੇਰੀ ਘੋਖਵੀਂ ਚੁਭਵੀਂ ਨਜ਼ਰ ਭਾਂਪ ਕੇ ਆਪੇ ਸਪੱਸ਼ਟੀ-ਕਰਨ ਦੇ ਦਿੱਤਾ।

'ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਪੰਜਾਹ ਰੁਪੈ ਵਿਚ ਕੋਈ ਮਾੜਾ ਸੌਦਾ ਨਹੀਂ।' ਬਾਬੂ ਨੇ ਮੁਸਕਰਾਉਂਦੇ ਉਸ ਦਾ ਜੁਆਬ ਦਿੱਤਾ। ਲੱਤਾਂ ਨਿੱਸਲ ਕਰਕੇ ਪਏ ਸਿਪਾਹੀ ਨੇ ਲੱਤਾਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਕਰ ਲਈਆਂ। ਬਾਬੂ ਨੂੰ ਵੀ ਬੈਠਣ ਲਈ ਜਗ੍ਹਾ ਮਿਲ ਗਈ। ਉਸ ਨੇ ਉੱਕਤ ਕੇ ਵੇਖਿਆ ਟਿਕਟ ਚੈੱਕਰ ਅਜੇ ਪਿੱਛੇ ਹੀ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਗੱਲੀਂ ਲੱਗ ਗਈ ਸੀ।

'ਹੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਇੱਜ਼ਤ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰੀਂ ਅੱਜ...ਇਹ ਇਥੇ ਹੀ ਬੈਠੀ ਰਹੇ ਦਸ ਮਿੰਟ, ਫਿਰ ਲੁਧਿਆਣਾ ਆ ਹੀ ਜਾਣਾ ਹੈ।' ਉਸ ਨੇ ਮਨ ਵਿਚ ਦੁਆ ਕੀਤੀ।

ਇਕ ਢੋਲਕੀ ਵਾਲੀ ਔਰਤ ਢੋਲਕ ਗਲ ਵਿਚ ਪਾਈ ਆਈ ਤੇ ਬੈਠ ਗਈ। ਉਸ ਨੇ ਕੁੱਛੜ ਚੁੱਕੇ ਦੋ ਬਾਲ ਆਸੇ ਪਾਸੇ ਬਿਠਾ ਲਏ। ਉਸ ਦੀ ਮਿੱਠੀ ਆਵਾਜ਼ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸੁੰਦਰ ਤੇ ਸੁਡੌਲ ਸ਼ਕਲ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਰੰਗੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਛਾਤੀਆਂ ਤੋਂ ਟਾਕੀਆਂ ਲੱਗੇ ਕਮੀਜ਼ ਵਿਚੋਂ ਉਸ ਦਾ ਅੰਗ ਅੰਗ ਬਾਹਰ ਡੁੱਲ੍ਹ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਖੱਬੇ ਮੋਢੇ ਤੇ ਥੋੜਾ ਬੱਲਿਓ ਕਮੀਜ਼ ਦੀ ਟਾਕੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਕਲ ਚੁੱਕੀ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅੰਗ ਕਦੇ ਕਦੇ ਬਾਹਰ ਝਾਤੀ ਮਾਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਏਦਾਂ ਲਗਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਆਪ ਹੀ ਉਹ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਲਗਾ ਰਹੀ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਮਨਚਲੇ ਨੇ ਚੁੰਡੀ ਵੱਢ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਦੁਰਗਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇ। ਦੋਹਾਂ ਹੱਥਾਂ ਦੀ ਦਾਬ ਢੋਲਕੀ ਤੇ ਮਾਰਦੀ ਜਦ ਉਹ ਹਿਲਦੀ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਦੁਧੀਆ ਬਾਹਰ ਪਲਮ ਪੈਂਦੀਆਂ।

'ਮਜ਼ਾ ਹੈ ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ... ਮਜ਼ਾ ਹੈ ਸ਼ਬਾਬ ਦਾ... ਲੈ ਲੈ... ਲੈ... ਲੋ...ਲੂਟ ਲੋ... ਲੂਟ... ਲੋ...।' ਉਸ ਨੇ ਲੰਮੀ ਹੇਕ ਲਾਈ।

'ਲੋ ਹੋਰ ਵੇਖ ਲੋ...ਇਹ ਵੀ ਨਮੂਨਾ ਇਕ ਪਾਸੇ ਅਸਲੀਲਤਾ ਤੋਂ ਕਿਨਾਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਅੱਡੀ-ਚੋਟੀ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਲਗਾ ਰਹੇ ਨੇ...ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੌਣ ਕਹੇ.. ਕੌਣ ਰੋਕੇ, ਜੋ ਆਪ ਹੀ ਸ਼ੌਰੇ ਬਾਜ਼ਾਰ ਬੇ-ਸ਼ਰਮ ਹੋਕਾ ਦੇ ਰਹੀਆਂ ਨੇ। ਬੇ-ਹਯਾ ਇਹ ਕੁਦੇਸਣਾਂ, ਸਾਡੇ ਇਲਾਕੇ 'ਚ ਆ ਕੇ ਅਸਲੀਲਤਾ, ਨੰਗੇਜਪੁਣਾ ਤੇ ਕਈ ਨਾਮੁਰਾਦ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਵੰਡ ਰਹੀਆਂ ਨੇ।' ਇਕ ਬੁੱਢੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਨੇ ਖੁੰਡਾ ਖੜਕਾਉਂਦੀਆਂ ਫੁੰਕਾਰਾ ਜਿਹਾ ਮਾਰਿਆ।

'ਹੈ ਛੋਕਰੀ ਯਹਾਵੇ ਦੀ...ਠਹਿਰ! ਤੈਨੂੰ ਦੱਸਦਾ...'। ਖੁੰਡੇ ਦਾ ਖੜਕਾ ਸੁਣ ਕੇ ਉਹ ਔਰਤ ਦੋਹਾਂ ਬਾਲਾ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਅੱਗੇ ਸਰਕ ਗਈ।

ਗੱਡੀ ਦਗੜ-ਦਗੜ ਕਰਦੀ, ਦੁੜੰਗੇ ਮਾਰਦੀ ਸਤਲੁਜ ਪੁਲ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰ ਗਈ। ਇਸ ਦੀ ਚਾਲ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਅੱਜ ਇਹ ਲੌਡਵਾਲ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੇ ਜਾਂ ਬਾਹਰਲੇ ਸਿਗਨਲ 'ਤੇ ਲੰਗਰ ਨਹੀਂ ਸੁੱਟੇਗੀ। ਉਸਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕੁਤਰੂ-ਕੁਤਰੂ ਕਰਦਾ ਚੂਹਾ ਹੁਣ ਕੁਝ ਦਮ ਲੈਣ ਲੱਗਾ। ਟੀ ਟੀ ਜੋਗਿੰਦਰ ਕੌਰ ਵੀ ਵਿੱਸ਼ ਕਰਕੇ ਮੁਸਕਾਨ ਕਰਦੀ ਲੰਘ ਗਈ।

ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਗੱਡੀ ਸਟੇਸ਼ਨ ਵੱਲ ਵਧਦੀ ਗਈ, ਉਸਦਾ ਡਰ ਰੰਗ ਬਦਲਣ ਲੱਗਾ। ਉਸਦਾ ਬਾਸ ਬਾਹਰ ਗੇਟ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹਾ ਉਸ ਦੀ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰਦਾ ਬਾਰ ਬਾਰ ਘੜੀ ਵੇਖਦਾ ਤਰਲੇ-ਮੱਛੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਉਸਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸੀ। ਅੱਜ ਤਾਂ ਕੋਈ ਬਹਾਨਾ ਨਹੀਂ ਬਣਨਾ। ਰੋਜ਼ ਰੋਜ਼ ਦੀ ਲੇਟ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਬਹਾਨੇ ਉਸ ਨੇ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਚਲੋ ਦੇਖੀ ਜਾਏਗੀ, ਅੱਧੀ ਛੁੱਟੀ ਲਿਖ ਦਿਆਂਗੇ ਜਾਂਦੇ ਹੀ, ਭਾਵੇਂ ਛੁੱਟੀਆਂ ਵੀ ਥੋੜੀਆਂ ਹੀ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਸਨ।

ਲੁਧਿਆਣੇ ਪਲੇਟਫਾਰਮ 'ਤੇ ਮੁਰੰਮਤ ਦਾ ਕੰਮ ਚੱਲਣ ਕਰਕੇ ਦਾਖਲੇ ਸਮੇਂ ਗੱਡੀ ਦੀ ਰਫ਼ਤਾਰ ਮੱਧਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ। ਕੁਝ ਕਾਹਲੇ ਯਾਤਰੀ, ਉਹਦੇ ਵਰਗੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਲੇਟ-ਕਮਰ ਇਥੇ ਬਾਹਰ ਹੀ ਦੁੜਕੀ ਮਾਰ ਕੇ ਥੱਲੇ ਉਤਰ ਜਾਂਦੇ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਦਸ ਪੰਦਰਾਂ ਮਿੰਟਾਂ ਦੀ ਬੱਚਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ। ਉਸ ਨੇ ਬਾਹਰ ਮੂੰਹ ਕੱਢ ਕੇ ਦੇਖਿਆ। ਬਾਹਰ ਲਟਕਦੇ ਮੁਸਾਫ਼ਰ ਡਿੱਗ ਰਹੇ ਸਨ, ਛਾਲਾਂ ਮਾਰ ਰਹੇ ਸਨ ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਹੱਥ ਡੰਡੇ ਨਾਲ ਇਕਦਮ ਵਾਪਿਸ ਘੁੱਟ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉੱਤਰ ਰਹੇ ਮੁਸਾਫ਼ਰਾਂ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲੇ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਸੋਟੀਆਂ ਵਰ੍ਹਾਂ ਰਹੇ ਸਨ। ਫੜੋ ਫੜੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਸ ਨੇ ਇਕਦਮ ਪੈਂਤੜਾ ਬਦਲਿਆ ਤੇ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਹੋ ਕੇ ਉੱਤਰ ਗਿਆ। ਕਚਹਿਰੀ ਵਾਲੇ ਪਾਸਿਉਂ ਆਟੋ ਮਿਲ ਜਾਏਗਾ ਤੇ ਜਲਦੀ ਦਫ਼ਤਰ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਦੋ-ਚਾਰ ਕਰੇਗਾ।

ਉਸ ਪਾਸੇ ਕਈ ਰੇਲ ਪਟੜੀਆਂ ਪਾਰ ਕਰਦਾ ਉਹ ਬੰਦ ਫਾਟਕ ਲਾਗੇ ਪਹੁੰਚਾ, ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਡੰਡਾ ਕੱਢ ਕੇ ਲੰਘਣ ਜੋਗਾ ਰਸਤਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪਿੱਛੇ ਭੌਂਕ ਕੇ ਦੇਖਿਆ, ਪਲੇਟ ਫਾਰਮ 'ਤੇ ਯਾਤਰੀਆਂ ਦੀ ਤਕੜੀ ਢਾਣੀ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਘੇਰ ਰੱਖੀ ਸੀ। ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ, ਉਹ ਬਚ ਗਿਆ...ਪਰ ਮੂਸਾ ਭੱਜਾ ਮੌਤ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਮੌਤ ਖੜੀ। ਫਾਟਕ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਡੰਡਾ ਹਿਲਾਉਂਦਾ ਇਕ ਸਿਪਾਹੀ ਮੁੱਛਾਂ ਨੂੰ ਤਾਅ ਦਿੰਦਾ ਉਸ ਦਾ ਰਸਤਾ ਮੱਲ ਬੈਠਾ।

'ਉਧਰ ਚਲੋ ਸਰਦਾਰ ਜੀ! ਇਹ ਆਮ ਰਸਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ...'।

'ਕਿਧਰ ?'

'ਥਾਣੇ! ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬ ਕੋਲ...'। ਉਹ ਹੱਸ ਰਿਹਾ ਸੀ।

'ਕਿਉਂ?'

'ਤੁਸੀਂ ਟ੍ਰੈੱਸ-ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਰੇਲਾਂ ਤੋਂ ਟੱਪਣਾ ਰੇਲਵੇ ਐਕਟ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਹੈ...'।

'ਮੈਨੂੰ ਜਲਦੀ ਹੈ ਯਾਰ... ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਲੇਟ ਹਾਂ...ਮੈਂ ਸਰਕਾਰੀ ਅਫਸਰ ਹਾਂ...ਕੁਝ ਲਿਹਾਜ਼ ਕਰ...'।

'ਨਹੀਂ ਜਨਾਬ! ਔਹ ਦੇਖੋ ਸਾਰੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਰਗੇ ਹੀ ਹੋਣ, ਨਾਲੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਹੈ। ਕਾਹਲੀ ਵਿੱਚ ਰੇਲਾਂ ਟੱਪਦੇ ਕਈ ਮੁਸਾਫ਼ਰ ਵੱਢੇ ਜਾਂਦੇ ਨੇ, ਜਾਨ ਗੁਆ ਬੈਠਦੇ ਨੇ।' ਸਿਪਾਹੀ ਦੇ ਅੱਗੇ ਲੱਗ ਕੇ ਉਹ ਵੀ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਦੋਸੀਆਂ ਦੇ ਹਜ਼ੂਮ ਵਿਚ ਆ ਰਲਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਤਰਲੇ ਮਿੰਨਤਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਕੁਝ ਆਪਣੀਆਂ ਜੇਬਾਂ ਟਟੋਲ ਰਹੇ ਸਨ। ਕੁਝ ਸਜ਼ਾ ਵਜੋਂ ਡੰਡ-ਬੈਠਕਾਂ ਮਾਰ ਰਹੇ ਸਨ।

'ਸਰ ਮੈਂ ਗਜ਼ਟਿਡ ਅਫਸਰ ਹਾਂ, ਅੱਜ ਗਲਤੀ ਹੋ ਗਈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਿ ਮੈਂ ਦਫਤਰੋਂ ਲੇਟ ਸਾਂ।' ਆਪਣਾ ਪਛਾਣ-ਪੱਤਰ ਕੱਢ ਕੇ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਥਾਣੇਦਾਰ ਨੂੰ ਜ਼ਰਾ ਪਾਸੇ ਕਰ ਕੇ ਕਿਹਾ।

'ਟ੍ਰੈੱਸ-ਪਾਸ ਤਾਂ ਬੜਾ ਸੰਗੀਨ ਜੁਰਮ ਹੈ, ਅਪਰਾਧ ਹੈ...ਚਲੋ ਖੈਰ! ਹੁਣ ਜਾਓ। ਤੁਹਾਡੀ ਉਮਰ ਤੇ ਰੁਤਬੇ ਦਾ ਲਿਹਾਜ਼ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਆਪਣਾ ਆਈ ਡੀ ਕਾਰਡ ਦੇ ਜਾਓ। ਵਾਪਸੀ ਸਮੇਂ ਐਸ ਐਚ ਓ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਮਿਲ ਲੈਣਾ।'

ਆਪਣਾ ਵਡਮੁੱਲਾ ਪਛਾਣ ਪੱਤਰ ਉਸ ਨੂੰ ਫੜਾ ਕੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਕੇ ਉਹ ਪੌੜੀਆਂ ਦਾ ਪੁਲ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ।